

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

on beşinci kitab

mart, 1998 - iyun, 1998

AZƏRNƏŞR
BAKI-2005

Buraxılışına məsul

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 65 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 2005, 528 səh.

Zəmanəmizin dünyaşöhrətli görkəmli siyasətçisi və müdrik dövlət xadimi Heydər Əlirza oğlu Əliyevin əsərlərinin oxuculara təqdim olunan bu cildində dahi şəxsiyyətin anadan olmasının 75 illiyi münasibətilə Bakıya gəlmiş Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze və başqa dövlət xadimləri ilə keçirilən görüşlərdəki materiallar, dövlət səviyyəsində yubileyi ilk dəfə qeyd olunan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyinə həsr olunmuş təntənəli gecədə söylədiyi dərin məzmunlu nitqi, Moskvada MDB ölkələrinin, Yaltada Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin başçıları ilə etdiyi söhbətlər, Prezidentimizin çıxışları, informasiya vasitələrinə verdiyi müsahibələri toplanmışdır.

Kitaba daxil edilmiş materiallarda həmçinin ölkəmizin daxili və xarici siyasətinin, milli dövlət quruculuğu prosesinin başlıca istiqamətləri, görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri ilə çoxsaylı görüşləri, eləcə də ictimai-siyasi həyatın digər mühüm məsələləri öz əksini tapmışdır.

BBK -66.3(5Aze)8

Ə 0801000000 elansız

M – 651(07) – 2005

© Azərnəşr, 2005

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

RESPUBLİKA XARİCİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>6 mart 1998-ci il</i>	10
“AZAD AVROPA”/“AZADLIQ” RADIOSTANSİYASI DİREKTORUNUN MÜAVİNİ POL QOBL İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>6 mart 1998-ci il</i>	20
RUSİYA FEDERASİYASI İNQUŞETİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB RUSLAN AUŞEVƏ <i>7 mart 1998-ci il</i>	21
8 MART BEYNƏLXALQ QADINLAR GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ GECƏDƏ NİTQ <i>7 mart 1998-ci il</i>	22
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ YAPONİYA ARASINDA ƏMƏK-DAŞLIĞIN GENİSLƏNDİRİLMƏSİ TƏDBİRLƏRİ HAQQINDA <i>10 mart 1998-ci il</i>	25
YAZIÇI ANARA <i>13 mart 1998-ci il</i>	28
TÜRK DÖVLƏTİ VƏ TOPLULUQLARININ VI DOSTLUQ, QARDAŞLIQ VƏ İŞBİRLİYİ QURULTAYININ İŞTİRAKÇILARINA <i>18 mart 1998-ci il</i>	29
NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK <i>19 mart 1998-ci il</i>	30
MƏRDƏKANDAKI “ABŞERON” SANATORİYASINDA NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ QAÇQINLAR VƏ MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏR ÜÇÜN KEÇİRİLƏN BAYRAM ŞƏNLİYİNDƏ NİTQ <i>20 mart 1998-ci il</i>	31
«GƏNCLƏR» MEYDANINDA QOŞAQALA QAPISI ÖNÜNDƏ KEÇİRİLƏN NOVRUZ BAYRAMI ŞƏNLİYİNDƏ NİTQ <i>21 mart 1998-ci il</i>	36
NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ İÇƏRİŞƏHƏRDƏ VƏ ŞİRVAN-ŞAHLAR SARAYI MUZEYİNİN HƏYƏTİNDƏ ZİYALILAR, ƏDƏBİYYAT VƏ İNCƏSƏNƏT XADİMLƏRİ, MUSİQİÇİLƏR İLƏ GÖRÜŞÜ VƏ SÖHBƏTİ <i>21 mart 1998-ci il</i>	38
ÇİN XALQ RESPUBLİKASININ SƏDRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB TSZYAN TSZEMİNƏ <i>21 mart 1998-ci il</i>	44
XALQ ARTİSTİ HƏSƏNAĞA TURABOVA <i>24 mart 1998-ci il</i>	45
AZƏRBAYCANIN XALQ ŞAİRİ, GÖRKƏMLİ İCTİMAİ XADİM SÜLEYMAN RÜSTƏMİN ANADAN OLMASININ 90 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ <i>26 mart 1998-ci il</i>	46
PAKİSTAN İSLAM RESPUBLİKASININ MİLLİ GÜNÜ İLƏ ƏLAQƏDAR	

RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>27 mart 1998-ci il.....</i>	49
AZƏRBAYCAN MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİK NAZİRLİYİ ƏMƏKDAŞLARI - NİN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>28 mart 1998-ci il.....</i>	50
YEKUN NİTQİ <i>28 mart 1998-ci il.....</i>	50
HƏCC ZİYARƏTİNƏ GEDƏN ZƏVVARLARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>28 mart 1998-ci il</i>	57
İKİ MÜQƏDDƏS ŞƏHƏRİN XADİMİ SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANININ KRALI FƏHD BİN ƏBDÜLƏZİZ ƏL-SƏUDA <i>30 mart 1998-ci il</i>	58
"20 YANVAR ŞƏHİDİ" FƏXRİ ADININ TƏSİS EDİLMƏSİ HAQQINDA <i>31 mart 1998-ci il</i>	59
"Bİ-PI / STATOYL" ALYANSININ BAKIDA YENİ OFİSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ <i>31 mart 1998-ci il</i>	60
AVROPA ŞURASI PARLAMENT ASSAMBLEYASININ HÜQUQ MƏSƏLƏLƏRİ VƏ İNSAN HÜQUQLARI KOMİTƏSİNİN İNSAN HÜQUQ- LARI ÜZRƏ YARDIMÇI KOMİTƏSİNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>1 aprel 1998-ci il</i>	62
«21-ci əsr» JURNALININ İLK SAYINDA DAHİ SİYASƏTÇİ HEYDƏR ƏLİYEVƏ SİYASƏTLƏ BAĞLI OLMAYAN 21 SUALA CAVAB <i>3 aprel 1998-ci il.....</i>	67
«İZVESTİYA» QƏZETİNİN MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ <i>3 aprel 1998-ci il.....</i>	68
UKRAYNA PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB LEONİD KUÇMAYA <i>6 aprel 1998-ci il.....</i>	71
QURBAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK <i>6 aprel 1998-ci il.....</i>	72
QURBAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ MİRMÖVSÜM AĞANIN ZİYARƏTGAHINDA KEÇİRİLƏN GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>8 aprel 1998-ci il.....</i>	73
«NAŞ DOM – ROSSİYA» ÜMUMRUSİYA İCTİMAİ-SİYASİ HƏRƏKATININ SƏDRİ VİKTOR STEPANOVİÇ ÇERNOMİRDİNƏ <i>9 aprel 1998-ci il.....</i>	79
DAHİ ŞAİR MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN ANADAN OLMASININ 90 İLLİK YUBİLEY MƏRASİMİNİN İŞTİRAKÇILARINA <i>11 aprel 1998-ci il</i>	80
BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ JAN LÜK DEAN İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>13 aprel 1998-ci il.....</i>	81
AZƏRBAYCAN İLƏ BELÇİKA ARASINDA RƏSMİ DANIŞIQLARDAN VƏ	

İKİTƏRƏFLİ SƏNƏDLƏRİN İMZALANMASINDAN SONRA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN VƏ BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ JAN LÜK DEANIN BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANATLARI <i>13 aprel 1998-ci il.....</i>	82
BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ JAN LÜK DEANIN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>13 aprel 1998-ci il.....</i>	85
BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ CƏNAB JAN LÜK DEANIN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRİ MÜNASİBƏTİLƏ BİRGƏ BƏYANAT <i>13 aprel 1998-ci il.....</i>	86
BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ JAN LÜK DEAN İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>14 aprel 1998-ci il.....</i>	87
BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ ÜMUMDÜNYA İNSAN HÜQUQLARI BƏYANNAMƏSİNİN 50 İLLİYİNİN KEÇİRİLMƏSİ HAQQINDA SƏRƏNCAM <i>16 aprel 1998-ci il.....</i>	88
XALQ ARTİSTİ LÜTFİYAR İMANOVA <i>16 aprel 1998-ci il.....</i>	90
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ <i>18 aprel 1998-ci il.....</i>	91
ŞƏHİDLƏRİN XATİRƏSİNƏ UCALDILACAQ ABİDƏ YERİNDƏ ABİDƏ KOMPLEKSİNİN MÜƏLLİFLƏRİ İLƏ SÖHBƏTDƏN <i>18 aprel 1998-ci il.....</i>	93
AZƏRBAYCANIN PRAVOSLAV XRİSTİANLARINA <i>18 aprel 1998-ci il.....</i>	94
YƏHUDİ XALQININ MÜSİBƏTİ GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA MÜRACİƏT <i>22 aprel 1998-ci il.....</i>	95
TÜRKİYƏNİN «NƏRGİZ-TV» TELEKANALINA CANLI YAYIMLA MÜSAHİBƏ <i>23 aprel 1998-ci il.....</i>	96
AZƏRBAYCANIN XALQ ŞAİRİ MİRVARİD DİLBAZİNİN ANADAN OLMASININ 85 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ <i>23 aprel 1998-ci il.....</i>	99
TÜRKİYƏ RESPUBLİKASINA İŞGÜZAR SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB <i>26 aprel 1998-ci il.....</i>	101
TÜRKİYƏDƏ DƏRİNƏR SU BƏNDİNİN – SU ELEKTRİK STANSİYASININ TƏMƏLİNİN QOYULMASINA HƏSR EDİLMİŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ <i>26 aprel 1998-ci il.....</i>	102
MDB ÖLKƏLƏRİ DÖVLƏT BAŞÇILARININ NÖVBƏTİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ	

İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN MOSKVAYA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVALİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB <i>28 aprel 1998-ci il.....</i>	104
«VNUKOVO-2» HAVA LİMANINDA «İTERFAKS» İNFORMASIYA AGENTLİYİNƏ MÜSAHİBƏ <i>28 aprel 1998-ci il.....</i>	105
ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ROBERT KOÇARYANLA GÖRÜŞÜN YEKUNLARINA ƏSASƏN İMZALA- DIQLARI BƏYANAT <i>28 aprel 1998-ci il.....</i>	106
İSRAİL DÖVLƏTİNİN YARANMASININ 50 İLLİYİ ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>30 aprel 1998-ci il.....</i>	107
DÜNYA KİNOSUNUN 100 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ BAKIDA “FESTİVALLAR FESTİVALI”NİN AÇILIŞINA HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏ- NƏLİ GECƏDƏ NİTQ <i>2 may 1998-ci il.....</i>	108
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ <i>4 may 1998-ci il.....</i>	111
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ <i>5 may 1998-ci il.....</i>	112
AZƏRBAYCANIN MİLLİ QƏHRƏMANLARINA VƏ ŞƏHİD OLMUŞ MİLLİ QƏHRƏMANLARIN AİLƏ ÜZVLƏRİNƏ, VALİDEYNLƏRİNƏ “QIZIL ULDUZ” MEDALLARININ TƏQDİM EDİLMƏSİ MƏRASİMİNDƏ GİRİŞ SÖZÜ <i>5 may 1998-ci il.....</i>	113
YEKUN ÇIXIŞI <i>5 may 1998-ci il.....</i>	113
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN 75 İLLİK YUBİLEYİ İLƏ ƏLAQƏDAR BAKIYA GƏLMİŞ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>8 may 1998-ci il.....</i>	115
BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ – İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏ- SİNDƏ FAŞİZM ÜZƏRİNDƏ QƏLƏBƏNİN 53-cü İLDÖNÜMÜ MÜNASİBƏTİLƏ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ <i>9 may 1998-ci il.....</i>	118
BAKIDA AKKREDITƏ OLUNMUŞ DİPLOMATİK KORPUSUN ÜZVLƏRİ – XARİCİ ÖLKƏLƏRİN RESPUBLİKAMIZDAKI SƏFİRLƏRİ VƏ MÜVƏQ- QƏTİ İŞLƏR VƏKİLLƏRİ, BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN NÜMAYƏN- DƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>9 may 1998-ci il.....</i>	120
“AZAD OLUNMUŞ ENERJİ” ABİDƏSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ <i>9 may 1998-ci il.....</i>	122
GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>9 may 1998-ci il.....</i>	124

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN VƏ GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZENİN AZƏRBAYCAN İCTİMAİYYƏTİ İLƏ GÖRÜŞÜNDƏ NİTQ <i>9 may 1998-ci il.....</i>	125
TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN BİNƏ HAVA LİMANINDA QARŞILANMA MƏRASİMİNDƏ JURNALİST- LƏRİN SUALLARINA CAVAB <i>10 may 1998-ci il.....</i>	129
TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏL İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>10 may 1998-ci il.....</i>	131
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN VƏ TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN AZƏRBAYCAN İCTİMAİYYƏTİ İLƏ GÖRÜŞÜNDƏ NİTQ <i>10 may 1998-ci il.....</i>	133
DÜNYA ŞÖHRƏTLİ ALİM, TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN MİLLİ PEDIATRİYA CƏMİYYƏTLƏRİ BİRLİYİNİN FƏXRİ PREZİDENTİ, PROFESSOR İHSAN DOĞRAMACI, HƏYAT YOLDAŞI AYSER XANIM, OĞLU ƏLİ BƏY VƏ QAZI UNİVERSİTETİNİN REKTORU ƏNVƏR HƏSƏNOĞLU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>12 may 1998-ci il.....</i>	135
MƏŞHUR RƏSSAM VƏ MÜĞƏNNİ, RESPUBLİKANIN XALQ RƏSSAMI, DÖVLƏT MUKAFATLARI LAUREATI TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVUN YARADICILIQ GECƏSİNDƏN SONRA KONSERTİN İFAÇILARI İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>12 may 1998-ci il.....</i>	138
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİNİN TARİX FAKÜLTƏSİNDƏ ONUNLA BİRLİKDƏ TƏHSİL ALMIŞ TƏLƏBƏ YOLDAŞLARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>13 may 1998-ci il.....</i>	139
AZƏRBAYCANIN GÖRKƏMLİ DÖVLƏT, İCTİMAİ VƏ ELM XADİMİ ƏZİZ ƏLİYEVİN ANADAN OLMASININ 100 İLLİYİNƏ HƏSR EDİLMİŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ <i>14 may 1998-ci il.....</i>	141
RUSİYANIN MƏŞHUR RƏSSAMI NİKAS SAFRONOVUN SƏRGİSİNİN AÇILIŞINDA ÇIXIŞ <i>15 may 1998-ci il.....</i>	145
BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ "QADINLAR VƏ SİLAHLI MÜNAQİŞƏLƏR" MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ KONFRANSIN İŞTİRAKÇILARINA <i>17 may 1998-ci il.....</i>	147
GÜRCÜSTAN DEMOKRATİK RESPUBLİKASININ YARANMASININ 80 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ <i>19 may 1998-ci il.....</i>	148
AVROPA ŞURASI PARLAMENT ASSAMBLEYASININ VİTSE - PREZİDENTİ ERNST MÜLEMANLA GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT <i>22 may 1998-ci il.....</i>	152

GÜRCÜSTAN DEMOKRATİK RESPUBLİKASININ YARANMASININ 80 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ GÜRCÜSTANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİ TƏRƏFİNDƏN TƏŞKİL OLUNMUŞ QƏBULDA NİTQ <i>23 may 1998-ci il</i>	155
GÜRCÜSTANIN PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB EDUARD ŞEVARDNADZEYƏ <i>24 may 1998-ci il</i>	157
AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASININ PREZİDENTİ AKADEMİK FƏRAMƏZ MAQSUDOV CƏNABLARINA, AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASININ HƏQİQİ ÜZVLƏRİNƏ <i>24 may 1998-ci il</i>	158
“İMPERİYA RUS BALETİ” ANSAMBLİNİN BƏDİİ RƏHBƏRİ, ƏFSANƏVİ BALERİNA MAYYA PLİSETSKAYA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>24 may 1998-ci il</i>	159
“İMPERİYA RUS BALETİ” ANSAMBLİNİN KONSERTİNDƏN SONRA MAYYAPLİSETSKAYA VƏ ANSAMBLİN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>24 may 1998-ci il</i>	160
ƏDƏBİYYAT, MƏDƏNİYYƏT, İNCƏSƏNƏT XADİMLƏRİNİN BİR QRUPUNA “İSTİQLAL” ORDENİNİN TƏQDİMETMƏ MƏRASİMİNDƏ NİTQ <i>26 may 1998-ci il</i>	161
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SİLƏHLİ QÜVVƏLƏRİNİN VƏ DİGƏR QOŞUN BİRLƏŞMƏLƏRİNİN ALİ HƏRBİ RÜTBƏLƏR ALMIŞ ZABİTLƏRİNƏ GENERAL POQONLARININ TƏQDİMETMƏ MƏRASİMİNDƏ NİTQ <i>26 may 1998-ci il</i>	162
AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN 80 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ MİLLİ MƏCLİSİN TƏNTƏNƏLİ İCLASINDA NİTQ <i>26 may 1998-ci il</i>	163
RESPUBLİKA SƏHİYYƏ NAZİRLİYİNİN MƏRKƏZİ KLİNİK XƏSTƏXANASINDA GÖRKƏMLİ ƏDƏBİYYAT VƏ İNCƏSƏNƏT XADİMLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN <i>26 may 1998-ci il</i>	165
AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN 80 İLLİK YUBİLEYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ <i>27 may 1998-ci il</i>	167
DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ VAŞİNQTON ŞƏHƏRİNDƏ KEÇİRİLƏN II KONQRESİNİN İŞTİRAKÇILARINA <i>27 may 1998-ci il</i>	176
AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN 80 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ MİLLİ QVARDİYA QƏRARGAHINDA KEÇİRİLƏN BAYRAM MƏRASİMİNDƏ NİTQ <i>28 may 1998-ci il</i>	177
«SEVİL» AZƏRBAYCAN QADINLARI MƏCLİSİ ŞÖBƏLƏRİNİN SƏDRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>1 iyun 1998-ci il</i>	179

«KÜRDAŞI» DƏNİZ BLOKUNUN VƏ «CƏNUB-QƏRBİ QOBUSTAN», «KÜRSƏNGİ – QARABAĞLI» BLOKLARININ BİRGƏ İŞLƏNİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT NEFT ŞİRKƏTİ İLƏ XARİCİ NEFT ŞİRKƏTLƏRİ ARASINDA MÜQAVİLƏLƏRİN İMZALANMASI MƏRASI MİNDƏ NİTQ	
<i>2 iyun 1998-ci il.....</i>	180
YEKUN SÖZÜ	
<i>2 iyun 1998-ci il.....</i>	182
ALMANIYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ROMAN HERSOQA	
<i>4 iyun 1998-ci il.....</i>	183
ALMANIYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ FEDERAL KANSLERİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB HELMUT KOLA	
<i>4 iyun 1998-ci il.....</i>	184
QARA DƏNİZ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQ TƏŞKİLATININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ NÖVBƏTİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN KRİMA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>4 iyun 1998-ci il.....</i>	185
QARA DƏNİZ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQ TƏŞKİLATININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ 4-cü ZİRVƏ TOPLANTISINDA ÇIXIŞ	
<i>5 iyun 1998-ci il.....</i>	186
ZİRVƏ GÖRÜŞÜ İCLASININ FASİLƏSİNDƏ ONU ƏHATƏYƏ ALAN JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>5 iyun 1998-ci il.....</i>	188
TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏL İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>5 iyun 1998-ci il.....</i>	189
UKRAYNA PREZİDENTİ LEONİD KUÇMA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>5 iyun 1998-ci il.....</i>	190
RUMİNİYA PREZİDENTİ EMİL KONSTANTİNESKU İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>5 iyun 1998-ci il</i>	191
GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>5 iyun 1998-ci il</i>	192
BOLQARİSTAN PREZİDENTİ PETER STOYANOV İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>5 iyun 1998-ci il.....</i>	193
QEYDLƏR.....	194
ŞƏXSİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ.....	218
COĞRAFİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	222

RESPUBLİKA XARİCİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

6 mart 1998-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar, diplomatlar!

Mənim bu gün sizinlə görüşümün məqsədi Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbərliyində baş vermiş dəyişikliklə əlaqədardır. Ancaq eyni zamanda mən bunu sizinlə görüşüb bəzi fikirlərimi, mülahizələrimi sizə çatdırmaq üçün əlverişli fürsət hesab edirəm.

Hər bir ölkənin xarici işlər nazirliyi dövlət strukturunun vacib hissələrindən biridir və ölkənin, dövlətin müstəqilliyini təzahür etdirən bir orqandır. Hər bir ölkədə olduğu kimi, Azərbaycanda da Xarici İşlər Nazirliyinin üzərinə çox böyük və məsul vəzifələr düşür. Xarici İşlər Nazirliyi ölkənin suverenliyini, müstəqilliyini, sərbəstliyini öz fəaliyyəti ilə daim ifadə edən və dünyada nümayiş etdirən bir nazirlikdir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra öz dövlətinin, hökumətinin müvafiq orqanlarını yaradıb və bu proses yenə də davam edir. Biz dövlət müstəqilliyini əldə edərkən keçmiş Sovetlər İttifaqının tərkibində respublika olaraq Azərbaycanın hökuməti də, hökumət orqanları da və hökumətin fəaliyyətini təmin edən nazirliklər, komitələr, idarələr də var idi. Ona görə də müstəqilliyi əldə edəndən sonra bu dövlət, hökumət orqanlarının, demək olar ki, əksəriyyəti keçmiş nazirliklər, komitələr, idarələr çərçivəsində öz fəaliyyətlərini davam etdiriblər və dəyişikliklər tədricən olubdur. [5-6]

Biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğumuz zaman müttəfiq respublika kimi dövlət idik. Özümüzün ali qanunvericilik, icra orqanlarımız, konstitusiyamız da var idi, qanunlar da qəbul edirdik. Bayrağımız, himnimiz var idi. Ancaq biz dövlət kimi xarici siyasəti müstəqil apara bilməzdik. Ona görə xarici siyasətlə əlaqədar bizim funksiyamız, demək olar, çox cüzi xarakter daşıyırdı. Bir də müdafiə məsələləri üzrə ümumittifaq müdafiə nazirliyinin apardığı iş əsasında öz respublikamızın müdafiəsini təmin etməyi nəzərdə tuturduq.

Doğrudur, İkinci dünya müharibəsindən sonra Sovetlər İttifaqında müəyyən dəyişikliklər əmələ gəldi. Xatirimdədir, o vaxt qərar qəbul olundu ki, müttəfiq respublikalarda həm müdafiə, həm də xarici işlər nazirlikləri yaransın. Xarici işlər nazirlikləri yarandı. Ancaq müttəfiq respublikalarda müdafiə nazirlikləri yaranmadı, baxmayaraq ki, İkinci dünya müharibəsindən sonra Sovetlər İttifaqının Konstitusiyasında aparılmış dəyişikliklərdə onlar öz əksini tapmışdı.

Yaranmış Xarici İşlər Nazirliyi çox dar bir çərçivədə fəaliyyət göstərirdi, on-on beş nəfər işçisi var idi. Bu nazirlik, demək olar, faktiki olaraq formal xarakter daşıyırdı. Çünki biz SSRİ-nin tərkibində müttəfiq respublika olaraq müstəqil xarici siyasət aparmırdıq və bunun üçün səlahiyyətimiz də yox idi. Ancaq Xarici İşlər Nazirliyi kiçik də olsa var idi.

Demək, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra əgər başqa sahələrdə artıq yaranmış və müəyyən qədər təcrübə toplanmış nazirliklər və dövlətin, hökumətin başqa strukturları var idisə, xarici işlər sahəsində olan nazirlik faktiki olaraq xarici siyasət aparmağa qadir deyildi və buna imkanı yox idi. Ona görə də Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra iki nazirliyin – Xarici İşlər Nazirliyinin və onun bütün strukturlarının, Müdafiə Nazirliyinin və onun bütün strukturlarının yaranması dövlətin, hökumətin əsas vəzifələrindən olmuşdur. Bu baxımdan Azərbaycanda da [6-7] müəyyən işlər görülmüşdü və Xarici İşlər Nazirliyi yaranmağa başlamışdı. Ancaq Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesi ağır və çətin şəraitdə keçdiyinə görə Xarici İşlər Nazirliyinin yaranması da çox çətinliklər içərisində olmuşdur. Xarici İşlər Nazirliyində o illərdən indiyə qədər işləyənlər yəqin ki, bunu daha yaxşı bilirlər və o proseslərin şahididirlər.

O illər Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra ölkəmiz üçün çox uğursuz illər olubdursa, - mən hesab edirəm, bu belədir, - demək, Xarici İşlər Nazirliyinin də o illərdə fəaliyyəti çox uğursuz olubdur. Ancaq 1993-cü ildən sonra – Azərbaycanda ciddi dəyişikliklər prosesi başlandıqdan sonra, hesab edirəm Xarici İşlər Nazirliyinin həyatında yeni bir mərhələ açıldı. Biz çalışdıq ki, Xarici İşlər Nazirliyi bir nazirlik kimi yaxşı təşkil olunsun və onun üzərinə düşən işləri layiqincə həyata keçirə bilsin.

Bu gün qeyd etməliyəm ki, 1993-cü ildən sonra ötən illərdə bu sahədə xeyli iş görülmüdü. Görülən işləri mən ümumiyyətlə, müsbət qiymətləndirirəm. Bu, birincisi, onunla bağlıdır ki, Azərbaycanın dövləti, prezidenti xarici siyasətə xüsusi əhəmiyyət verərək xarici siyasətin köklü surətdə dəyişdirilməsi, təkmilləşdirilməsi və onun bütün istiqamətlərdə inkişaf etdirilməsi üçün çox səylər göstərmişdir.

Azərbaycanın Konstitusiyasına görə Xarici İşlər Nazirliyi birbaşa Azərbaycan prezidentinə tabe olan və onun bilavasitə rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərən nazirlikdir. Azərbaycanın xarici siyasəti də onun dövləti, prezidenti tərəfindən müəyyən edilir və istiqamətləndirilir. Xarici siyasətin strateji istiqamətləri, ayrı-ayrı sahələri daimi olaraq Azərbaycanın prezidenti tərəfindən formalaşdırılır və onun həyata keçirilməsi üçün hər bir tədbir daim nəzarət altında olur. Xarici İşlər Nazirliyinin vəzifəsi bir tərəfdən dövlətin, prezidentin xarici siyasətini icra etməkdən ibarətdir. Bununla yanaşı, xarici siyasəti uğurla həyata keçirmək üçün vaxtılı-vaxtında lazımı [7-8] tədbirlər hazırlayıb təqdim etməkdən, təşəbbüskarlıq göstərmək və Azərbaycanın beynəlxalq

aləmdə vəziyyətini, xarici siyasət sahəsində apardığı işlərin nəticələrini doğru-düzgün, obyektiv təhlil etməkdən, bunların əsasında təkliflər hazırlayıb dövlətə, prezidentə təqdim etməkdən ibarət olmalıdır.

Beləliklə, Xarici İşlər Nazirliyi müəyyən olunmuş siyasi xətti, strateji yolu həyata keçirməkdə icraçı funksiyasını daşıyaraq, eyni zamanda dünyada gedən proseslərlə əlaqədar xarici siyasəti daim təkmilləşdirmək və hər bir mərhələdə lazımı addımların atılması üçün tədbirlər görməkdən ötrü daim təşəbbüskarlıq etməli, təkliflər irəli sürməli və öz işini daim sürətlə aparmalıdır.

Bütün bu tələblər baxımından Xarici İşlər Nazirliyi ötən illərdə xeyli iş görmüşdür. Biz Xarici İşlər Nazirliyinin işi haqqında danışarkən birinci növbədə son illərdə Azərbaycanın xarici siyasətinin əldə etdiyi nailiyyətləri qeyd edirik. Azərbaycanın xarici siyasəti ötən illərdə uğurlu olmuşdur. Hesab edirəm ki, biz xarici siyasətimizi düzgün qurmuşuq, strateji xəttimiz düzgündür, təyin etdiyimiz istiqamətlər doğrudur. Bunların hamısı xarici siyasət sahəsində Azərbaycana uğurlar gətiribdir. Birinci növbədə bunların hamısı Azərbaycan dövlətinin fəaliyyətidir və prezidentin apardığı xarici siyasətin nəticələridir.

Bizim ən əsas nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, ötən illər Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təkcə xarici siyasət nəticəsində deyil, bütün fəaliyyətimiz nəticəsində günü-gündən möhkəmləndirmişik, öz suverenliyimizin, müstəqilliyimizin toxunulmaz, sarsılmaz olduğunu nümayiş etdirmişik. Artıq beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın tam müstəqil ölkə olduğu, tam müstəqil siyasət apardığı haqqında heç bir şübhə yoxdur. Yenə də deyirəm, bu, təkcə xarici siyasətlə bağlı deyil, bizim bütün sahələrdə gördüyümüz işlərin nəticəsidir. Görülən işlərin nəticəsində Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə siması, onun imici müsbət mənada dəyişdirilibdir. [8-9]

Məlumdur ki, Azərbaycan Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğu zaman dünyanın əksər ölkələrində o qədər də tanınmırdı. Bu, təbii idi. Çünki o vaxt başqa ölkələrdə Sovetlər İttifaqına vahid dövlət kimi baxırdılar. Amma Sovetlər İttifaqının daxilində hansı müttəfiq respublika var, yoxdur, - ona, ola bilər ki, tədqiqatçılar, xüsusən sovetoloqlar çox fikir verirdilər. Dünya ictimaiyyəti, yaxud da geniş kütlələr isə bununla o qədər də maraqlanmırdılar.

Amma eyni zamanda Sovetlər İttifaqının tərkibində bəzi respublikalar var idi ki, onların xarici ölkələrlə əlaqələri mövcud idi. Məsələn, Ukrayna həm böyük respublika idi, həm də bir çox xarici ölkələrdə, o cümlədən ABŞ-da, Kanadada, Avropa ölkələrində diasporu var idi. Yəni orada Ukraynadan mühacirətə getmiş və uzun illər orada yaşamış, çox güclü mövqeyi olan böyük diasporu var idi. Ona görə də belə bir müttəfiq respublika Sovetlər İttifaqının tərkibində bərabərhüquqlu respublika kimi başqa ölkələrdə Azərbaycana nisbətən daha çox tanınırdı. Yaxud Zaqafqaziya respublikalarını götürsək, Ermənistan bizə nisbətən daha çox tanınırdı. Çünki ermənilərin dünyanın bir neçə ölkəsində, xüsusən Avropa, Qərb ölkələrində, Amerika qitəsində böyük diasporları, əlaqələri var idi. Ona görə də onlar daha çox tanınırdılar. Azərbaycan isə az tanınırdı, Azərbaycan öz neftinə görə, bir neft məkanı kimi, eləcə də bəzi başqa xüsusiyyətlərinə görə tanınırdı, amma bir ölkə, xalq kimi dünyada az tanınırdı.

On il bundan öncə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi, Dağlıq Qarabağ problemi başlayandan sonra təəssüflər olsun ki, Azərbaycan hərbi təcavüzə məruz qaldığı halda, ölkəmizə qarşı ədalətsizlik edildiyi halda, bu münaqişə ilə əlaqədar Azərbaycan günahlandırılmışdır. Azərbaycan belə tanınmışdı ki, guya burada erməniləri sıxıb-dağıdıbdır, qırğınlar edibdir. Dağlıq Qarabağda ermənilərə pis münasibət göstəribdir və [9-10] sonralar Ermənistanı blokadaya alıbdır. Bax, Azərbaycan belə tanınmışdı.

Sonrakı dövrlərdə Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitlik olmadığına görə, burada cürbəcür silahlı dəstələr, bandalar mövcud olduğuna və hakimiyyət dəyişiklikləri olduğuna görə Azərbaycanın imici beynəlxalq aləmdə, xüsusən Qərb ölkələrində xeyli aşağı düşmüşdü. Təsəffüf deyil ki, 1992-ci ilin payızında Amerika Konqresində Azərbaycana qarşı sizə məlum olan, ayrıseçkilik xarakteri daşıyan 907-ci maddə qəbul olunmuşdur.

Biz 1993-cü ildə burada işə başlayarkən Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə vəziyyəti bu cür idi. Ancaq bizim, ardıcıl və çox məqsədyönlü, düşünülmüş, milli mənafeələrimizə uyğun, milli mənafeələrimizi müdafiə etmək sahəsində səriştəli hərəkətlərimizin, tədbirlərimizin nəticəsində beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın siması, imici müsbət istiqamətdə get-gedə, tədricən dəyişilmişdir. Bu həqiqətdir və bizim apardığımız siyasətin, gördüyümüz işlərin, o cümlədən Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin əməli, praktiki nəticəsidir.

Bizim böyük dövlətlərlə bilavasitə əlaqələrimiz, xarici ölkələrə səfərlərimiz, bir çox dövlət, hökumət başçılarının Azərbaycana ziyarəti, dünyanın böyük, aparıcı dövlətləri ilə imzaladığımız müqavilələr, sazişlər, sənədlər, beynəlxalq təşkilatlarda bizim fəal iştirakımız, ölkəmizin mənafeələrini qorumağa qadir olduğumuz və əldə etdiyimiz müsbət nəticələr – bunların hamısı birlikdə bir tərəfdən Azərbaycanı olduğu kimi tanıdıq bilibdir, ikinci tərəfdən isə Azərbaycan haqqında o illər, xüsusən 1988-ci ildən yaranmış mənfəi fikirlərin dağılmasına gətirib çıxarıbdır. Deyə bilmərəm ki, biz bunları tamamilə dağıdıq bilmişik. Ancaq bu sahədə xeyli tərəqqi göz qabağındadır.

Bu sahədə ABŞ-la Azərbaycan arasındakı əlaqələr çox səciyyəvidir. Çünki ABŞ-da erməni diasporu çox güclüdür. Siz bunu yaxşı bilirsiniz. Orada birmənalı belə fikir [10-11] yaranmışdı ki, guya Azərbaycan geridə qalmış bir ölkədir, islam təməlçiliyinə qatılmış bir ölkədir və guya Ermənistana qarşı ədalətsizlik, vəhşilik edibdir, blokada yaradıbdır və s. Amma indi vəziyyət tamamilə dəyişilir.

Mən dünən Amerika Konqresindən gəlmiş bir nümayəndə ilə görüşürdüm. Təsəvvür edin, mənə deyir ki, Amerika Konqresində 62 nəfərdən ibarət konqresmen Ermənistan qrupu yaradıbdır və onun başında da

sizə və bizə məlum olan konqresmen Porter durur. Amma Amerika Konqresində belə bir qrup yaratmağa bizim hələ imkanımız yoxdur. Doğrudur, orada konqresmenlər – Nümayəndələr Palatasının üzvləri, senatorların bir qismi, Azərbaycanı ziyarət etmiş, bizimlə əlaqədə olmuş adamlar Azərbaycana çox müsbət münasibət göstərirlər. Amma görürsünüz ABŞ-da olan erməni diasporu nə kimi işlər görür. Bəlkə də Ermənistanın özünün xarici siyasəti bunlara qadər deyil, onlar heç bu işlərlə məşğul olmurlar, nə qədər ki, erməni diasporu ayrı-ayrı ölkələrdə, o cümlədən ABŞ-da Ermənistanın xeyrinə işlər görür.

Şübhəsiz, belə bir vəziyyətdə bizim siyasətimiz o qədər güclü olmalıdır və xarici ölkələrlə işlərimiz o qədər təsirli, müvəffəqiyyətli olmalıdır ki, bizə qarşı olan ədalətsiz hərəkətlərin qarşısını ala bilək, qeyri-obyektiv münasibətləri aradan götürə bilək. Bax, bu baxımdan bu gün mən tam qətiyyətlə deyirəm ki, bizim son illərdə gördüyümüz işlər xeyli müsbət nəticələr veribdir. Bunu artıq ayrı-ayrı ölkələrin nümayəndələri də, siyasətçiləri də, yaxud siyasət sahəsində tədqiqat aparın şəxslər də etiraf və təsdiq edirlər. Hətta bizə məlumat verirlər ki, siz narahat olmayın, vəziyyət əvvəlki kimi deyildir, xeyli dəyişibdir. Amma bu dəyişiklik də bizim gördüyümüz böyük işlərin nəticəsində olubdur. Bu, asanlıqla həll olan bir iş deyildir. Bunlar bizim xarici siyasətimizin uğurlarıdır.

Məsələn, bizim xarici siyasətimizdə əsas yer tutan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi məsələsidir. Çünki hansı [11-12] ölkə ilə əlaqəyə giririksə, - lap bizim bölgədən uzaq olan ölkə ilə, - həmin ölkənin bu münaqişəyə münasibətinin doğru-düzgün olmasını istəyirik. Mən bu son günlərdə bizim regiondan, ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsindən xeyli uzaqda olan Yaponiyada olarkən orada keçirdiyim hər bir görüşdə, aparılan danışıqlarda Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi, Ermənistanın Azərbaycana təcavüz etməsi, torpaqlarımızın işğal edilməsi, bir milyondan artıq qaçqının olması və bizə qarşı ədalətsiz qərarların qəbul olunması haqqında məlumatlar vermişəm. Danışıqlarda həmişə bu məsələni diqqət mərkəzinə gətirmişəm. Ona görə ki, hər bir dövlətdə ölkəmizin vəziyyəti haqqında doğru-düzgün təsəvvür yaratmalıyıq və bunlar da öz nəticəsini verir. Çünki bir çox hallarda görürsən ki, danışılan bu şeylərin hamısını bilmirlər, xəbərləri yoxdur. Bilsələr də, tərsinə, yəni ermənilərin təbliğatı əsasında bilirlər.

Ona görə də bu məsələ bizim xarici siyasətimizdə əsas yer tutur. Bu baxımdan 1994-cü ildə Budapeştdə ATƏT-in zirvə görüşündə əldə etdiyimiz nailiyyət çox uğurludur. 1996-cı ilin dekabr ayında ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi baş verəndən indiyə qədər ilk dəfə belə bir uğurlu nailiyyət əldə edə bildik ki, münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün prinsiplər müəyyən edildi və indi o prinsiplər aparılan bütün danışıqların əsasını təşkil edir.

Bilirsiniz ki, Minsk qrupu da öz işlərini bu prinsiplərin əsasında qurur və keçən ilin sentyabr ayında Minsk qrupu həmsədrlərinin bizə verdiyi son təkliflər də bu prinsiplərin əsasında. 1993-94-cü illərdəki vəziyyətdən 1996-cı ilin dekabrına, Lissabon zirvə görüşünə qədər gələn yol çox ağır və çətin olmuşdur. Amma görürsünüz ki, biz bu müddətdə hansı səviyyədən hansı səviyyəyə gəlib çata bilmişik. Bir Lissabon zirvə görüşü deyil, bütün beynəlxalq təşkilatlarda öz mövqələrimizi açıq, aydın, cəsarətli, çox arqumentli, əsaslı [12-13] olaraq bildiririk. Hesab edirəm ki, bütün bunlar özünün müsbət təsirini göstərir.

Biz Müstəqil Dövlətlər Birliyinin tərkibindəyik. Bu gün qeyd etmək istəyirəm ki, 1993-cü ilin sentyabrında biz doğru qərar qəbul etdik və Azərbaycan MDB-yə daxil oldu. Mən bunu müsbət hesab edirəm. O vaxta qədər biz bu birliyə daxil deyildik. MDB-də bizim olmağımız müsbət haldır. Amma eyni zamanda biz MDB-də öz müstəqilliyimizi daim təsdiq edirik, prinsipial olaraq mövqeyimizi qoruyuruq, ölkəmizin mənafeyinə aid məsələləri irəli sürürük və onların həll olunmasına çalışırıq. Hesab edirəm, MDB-də bizim fəaliyyətimiz dövlət müstəqilliyimizi, suverenliyimizi daha da möhkəmləndirən amillərdən biridir.

Xarici siyasətimizin uğurları barədə çox danışmaq olar. Ancaq onu nəzərə almalıyıq ki, hələ qarşımızda duran vəzifələr böyükdür və ölkəmizin beynəlxalq aləmdə bütün mövqələrini daha da gücləndirmək, möhkəmləndirmək üçün çox işlər görməliyik. Təbiidir ki, xarici siyasət sahəsində aparılan işlərdə Xarici İşlər Nazirliyinin rolu qiymətləndirilir və mən bunu qiymətləndirmişəm və bu gün də bildirirəm. Burada hər bir diplomatın, məmurun, hər bir işçinin özünəməxsus rolu, payı vardır. Mən bunu da qeyd edirəm. Ancaq hesab edirəm ki, Xarici İşlər Nazirliyi üçün yaradılmış çox əlverişli şəraitdən Xarici İşlər Nazirliyi öz işini qurmaq üçün, daha da təkmilləşdirmək üçün səmərəli istifadə edə bilməyibdir. Çünki mən bir prezident kimi Xarici İşlər Nazirliyinə bilavasitə rəhbərlik edərək nazirliyin bütün məsələlərinin vaxtılı-vaxtında, lazımi səviyyədə həll olunmasını təmin etmişəm və bundan sonra da təmin edəcəyəm. Amma təəssüflər olsun ki, bu imkandan nazirliyin rəhbərliyi səmərəli istifadə edə bilməyibdir. Məni narahat edən odur ki, Xarici İşlər Nazirliyinin daxili potensialından, kadr potensialından nazirliyin rəhbərliyi lazımi səviyyədə istifadə edə bilməyibdir. [13-14] Hesab edirəm ki, bizim Xarici İşlər Nazirliyinin işçiləri, kadr potensialı daha da yaxşı çalışmağa qadirdir.

İndiyə qədər görülən işləri qiymətləndirərək qeyd edirəm ki, nazirliyin işində ciddi nöqsanlar, çatışmazlıqlar vardır və səhvlər də buraxılıb. Bunların sırasında ən bağışlanılmaz səhv xarici işlər naziri Həsən Həsənovun bəzi hərəkətləri olmuşdur. Ümumiyyətlə bu, bizim ölkəmizə, dövlətimizə zərər gətiribdir. Bunu anlamaq, dərk etmək lazımdır. Bu, təkcə nazirliyin hörmətinə, yaxud nazir işləmiş Həsən Həsənovun şəxsi hörmətinə zərər verməyibdir. Onun hərəkətləri həm Xarici İşlər Nazirliyinə böyük zərbə vurubdur, həm də bizim ölkəmizin beynəlxalq aləmdə hörmətinə zərbə vurubdur. Onu da dərk etmək lazımdır ki, əgər belə bir

hal başqa nazirlikdə baş verirsə, bu, ola bilsin, beynəlxalq aləmdə o qədər də əks-səda doğurmur, bizim daxili işimiz kimi qiymətləndirilir.

Bizim işlədiyimiz son dörd ildə bir neçə nazir cürbəcür mənfi hərəkətlərinə görə işdən kənarlaşdırılıb. Bunu cəmiyyət düzgün qəbul edibdir, cəmiyyətdə müzakirə olunubdur. Onların heç biri dünyada, beynəlxalq aləmdə xarici işlər nazirinin bu cür hərəkəti kimi bu qədər əks-səda verməyibdir. Ona görə də bu hadisə böyük narahatlıq hissi doğurur. Çox təəccüb edirəm ki, Xarici İşlər Nazirliyində və xüsusən keçmiş nazir Həsən Həsənov tərəfindən belə hərəkətlərə yol verilə bilərmiş.

Həsən Həsənovun işdən nədən ötrü çıxarılması artıq məlumdur. Onun vəzifəsindən sui-istifadə etməsi, qanun pozuntularına yol verməsi və bunların nəticəsində başqa cinayət hallarının baş verməsi artıq aşkara çıxarılıb. Bu barədə böyük bir komissiya təşkil edilibdir. Komissiya bu məsələləri araşdırdı və fevral ayının 12-də komissiyanın arayışı təqdim edildi, mətbuatda dərc olundu. Siz bunların hamısını bilirsiniz. Ancaq bu gün mən sizinlə görüşərkən, üz-üzə danışarkən bir daha hiddətimi və narahatlığımı bildirmək istəyirəm. Dövlət işində çalışan şəxslər, xüsusən yüksək vəzifəli şəxslər bilməlidirlər ki, [14-15] vəzifəsindən sui-istifadə edən adam həm öz işinə, həm də dövlətin işinə böyük zərbə vurur. Şəxsi mənafeələrini güdərək dövlətin işini pozan adam ölkəmizə daha da çox zərbə vurur.

Doğrusu, mən indiyə qədər anlaya bilmirəm ki, Həsən Həsənov kimi təcrübəli bir adam və uzun illər cürbəcür rəhbər vəzifələrdə işləmiş, qanun-qaydanı bilən bir adam nə üçün belə çirkin yola getməli idi ki, bu da gətirib bunu cinayətkarlıq vəziyyətinə çıxarsın.

Mən bunu yanvarın 27-də Təhlükəsizlik Şurasının iclasında demişdim. Sonra komissiya araşdıraraq bunları dəqiq müəyyən etdi. Görünür ki, Həsən Həsənov əvvəldən bu işə sağlam məramla başlamamışdır. Yəni əgər 1992-ci ildə Türkiyənin Xarici İşlər Nazirliyi ilə Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi arasında Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyinin təşkil olunması üçün yardım məqsədilə kredit ayrılıbmışdısa, o kreditin istiqaməti müəyyən edilmişdisə, xarici ölkələrdə Azərbaycanın səfirliklərinin yaradılmasına kömək etmək üçün kredit ayrılıbmışdısa, deməli, kreditdən bu istiqamətdə istifadə etmək lazım idi. Həsən Həsənov bunu daha çox dərk etməli idi. Çünki Həsən Həsənov Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Nyu-Yorkda Azərbaycanın nümayəndəsi olmuşdur. Mənə danışdı ki, onda respublikamız gənc müstəqil dövlət idi, valyuta vəsaiti yox idi. O, oradan gəlib bir neçə ay Türkiyə səfirliyinin otaqlarının birində oturub işləmişdi. Deməli, bu, xarici işlər naziri vəzifəsinə gələndən sonra başqalarına nisbətən daha da çox dərk etməli idi ki, gənc müstəqil Azərbaycanın xarici ölkələrdə səfirliklərinin işləməsi üçün şərait yaradılması nə qədər zəruri bir haldır.

Belə bir zərurət olduğu halda, belə bir zərurəti Nyu-Yorkda işlədiyi zaman öz həyatında hiss etdiyi halda və özü bu çətinliklərdən keçdiyi halda, demək, xarici işlər naziri vəzifəsinə gəlib bu kreditdən istifadə etməyə başladığı zaman şübhəsiz ki, o, kreditin istiqamətini dəyişməli idi. [15-16]

Bilirsiniz, mən bu məsələnin başqa cəhətlərini kənara qoyuram, sonra nə qədər qanunsuz işlər görülmüş və bu, gətirib cinayətkarlığa çıxarıbdir – bunları kənara qoyuram. Yalnız və yalnız 1992-ci ildə Türkiyə tərəfindən ayrılmış kreditdən istifadə olunmasının məqsədini, istiqamətini dəyişdirməklə, hesab edirəm ki, Həsən Həsənov Xarici İşlər Nazirliyinə xəyanət edibdir. Çünki Həsən Həsənov xarici işlər naziri təyin olunanda ölçüb-biçməli idi: 10 və yaxud 15 milyon dollar kredit ayrılıbdir. Bu da müəyyən olunubdur ki, səfirliklər yaratmaq lazımdır. Xarici İşlər Nazirliyi üçün birinci növbədə xarici ölkələrdə səfirliklər yaratmaq lazımdır, nəinki Bakıda lazım olmayan bir qonaq evi tikmək. Şübhəsiz ki, ümumdövlət nöqteyi-nəzərindən, dövlətçilik mövqeyindən, əlbəttə, səfirliklərin yaradılması lazım idi.

Məsələn, indi Türkiyədə bizim səfirliyin binasının tikilməsi üçün yer ayırıblar. 1997-ci ilin may ayında mən Türkiyədə olarkən hörmətli prezident cənab Süleyman Dəmirəllə bərabər gedib həmin yerə külüng də vurdum. Amma indiyə qədər tikinti işlərinə başlanmayıbdir. Çünki vəsait ayıra bilməmişik. Oraya milyon yarım, ya iki milyon dollar, bəlkə ondan da az vəsait lazımdır. Ancaq əgər bu 10 milyon dollar kredit elə o vaxt bölünsəydi, heç olmasa beş ölkədə ya səfirlik binası almağa, yaxud səfirlik binası tikməyə yönəldilsəydi, bu, həm xarici siyasətimizin həyata keçirilməsi üçün çox uğurlu addım olardı, həm də göstərirdi ki, doğrudan da xarici işlər naziri Həsən Həsənov xarici siyasətin həyata keçirilməsi üçün onun maddi-texniki bazasının yaradılması ilə məşğuldur və buna qayğı göstərir. Amma bunun əvəzinə krediti burada qonaq evi tikməyə yönəldibdir. Demək, bu işin əvvəlindən o, düz yolda olmayıbdir, əyri yolla gedibdir və ilk əyri addımı, qeyri-sağlam addımı sonra onu aparıb bax, bu cür uçuruma çıxarıbdir. Onun bu sahədə gördüyü sonrakı işlər məlumdur – əvvəlcə qonaq evi, sonra adını “diplomatik korpus” qoyublar, ondan sonra otel, [16-17] sonra isə kazino. İndi iş o yerə gəlib çıxıbdir ki, Xarici İşlər Nazirliyi xarici siyasətlə məşğul olmaq əvəzinə gəlib burada hansısa bir şirkətlə birgə müəssisə yaradıbdir ki, bu oteli istismar etsin. Belə bir hal hansı ölkənin tarixində görünübdir? Dünyada bir ölkə də tapa bilməzsən ki, onun keçmiş tarixində, ya müasir tarixində belə bir hadisə ilə rastlaşasan.

Əgər Həsən Həsənov təcrübəsiz bir adam olsaydı, yaxud kənardan bu işə qoşulmuş adam olsaydı, keçmişdə elə bu firıladaqla, alverlə, bizneslə məşğul olmuş bir adam olsaydı, deyərdim ki, bu elə bunun köhnə xasiyyətidir, gəlib yenidən bu işlərlə məşğul olur. Ancaq, yenə də deyirəm, Həsən Həsənov uzun bir məktəb, təcrübə keçmiş adamdır. Mən bunu xüsusi qeyd edirəm, ona görə ki, burada hər şeydən əvvəl mənəviyyat, dövlətçilik, yüksək məsuliyyət məsələsi vardır.

İndi biz müstəqil dövlətimizi qururuq və quruculuq prosesi hələ xeyli vaxt aparacaqdır. Biz burada hansısa şəxsi mənafeyimizi dövlətçilik mənafeyindən üstün tutsaq, yaxud dövlətçilik mənafeyini, mənafeyyatı şəxsi tamahımıza, mənafeyimizə qurban versək, böyük xətlər edə bilərik. Bunlara yol vermək olmaz. Mən bunu bir daha ona görə deyirəm ki, siz də və bütün Azərbaycan ictimaiyyəti də bilsin ki, bu işin kriminal cəhəti öz yerində, şübhəsiz, məni bunun mənafe cəhəti çox narahat edir.

Adətən belə də olur. İnsan bir əyri yolla gedirsə, o əyri yoldan çəkinmək çətin olur. Bəzən deyirlər ki, insan nəyə görə alkoqolik olur? Hər bir alkoqolik anadangəlmə belə olmur ki! O, bir dəfə bir az içir, sonra yavaş-yavaş içkini artırır, nəhayət, onun orqanizmi tələb edir və içkidən əl çəkə bilmir. İnsanlar mənafeyyatca belə pozulurlar. Biri pozulub alkoqolik olur, biri narkoman olur, biri rüşvətxor olur, ondan əl çəkə bilmir, biri pozulur və hesab edir ki, əgər onu dövlət işinə qoyublarsa, o, mütləq bundan öz şəxsi mənafeyi üçün istifadə etməlidir, sonra da nəzarətini itirir. [17-18]

Həsən Həsənov başa düşmürdü ki, şəhərin mərkəzində qonaq evi əvəzinə böyük bir otel tikib, onun yanında bir kazino açıb, hələ ora xaricdən mənfə imicə malik olan bir şirkət də gətirəndə bunların sonu bu gün də olmasa, sabah, sabah da olmasa, o birisi gün gəlib çıxacaqdır. Amma bəzi insanlarda pozulma prosesi o qədər güclü gedir ki, onun qarşısını nə qədər alırsansa, o, artıq dayana bilmir. Həsən Həsənov da belə oldu. Tutaq ki, bu adam bir, iki, üç dəfə səhv etdi, bunu görənlər olmadı, başa salan olmadı. Baxmayaraq mən ona bir neçə dəfə xəbərdarlıq etdim ki, bunları etmə. Əgər Həsən Həsənov təmiz iş görürdüsə, nə üçün məndən gizli 1994-cü ilin may ayında gedib Surət Hüseynovla həmin diplomatik korpusun tikilməsi üçün xüsusi bir qərar çıxarırdı və Türkiyənin "Eksimbank"ına hökumət təminatı verirdi?

Mən bunu demişəm, sizin qarşınızda bir daha deyirəm, - mən burada dövlət başçısı işlədiyim zamandan indiyə qədər yeganə haldır ki, Yaponiyada olarkən bu ölkənin ixrac-idxal bankından bizim "Azərikimya" şirkətinə 75 milyon dollar kredit almaq üçün hökumət təminatı verilməsinə razılıq verdim. Amma onun razılığını vermək üçün mən oraya getməmişdən qabaq bir neçə dəfə təhlil etmişdim. Ekspertlər baxdılar, ölçdük-biçdik və gördük ki, burada bizə heç vaxt zərər gəlməyəcəkdir və biz bu krediti götürməklə böyük bir istehsal sahəsi yaradacağıq, yeni məhsul istehsal edəcəyik və iqtisadiyyatımız inkişaf edəcəkdir.

Bunu televiziya göstərirdilər, yəqin baxırdınız. Mən "Niçimən" şirkətinin başçısı ilə görüşəndə ona dedim ki, öz üzərimə böyük məsuliyyət götürmüşəm.

Həsən Həsənov bilirdi ki, mən belə şeyə getməyəm. Ona görə gedib Surət Hüseynovla birlikdə belə bir qərar çıxarmışdılar. Məndən xəlvət və gizlin. Bu cür işləmək olmazdı.

Bilirsiniz, bizim münasibətlərimiz səmimiyyət, inam əsasında qurulmalıdır. Mən nazir təyin edərkən ona inanıram. Çox [18-19] vaxt gəlib deyirlər ki, bu nazir belə etdi, elə etdi. Deyirəm, ola bilməz, çünki ona inanıram, o mənim etimadımı pozmamalıdır. Ancaq görürsünüz, ən inandığım adam da bu əyri yola gedibdir.

Komissiya aşkar elədi, - Azərbaycanın banklarından səkkiz milyard manat kredit götürülüb və kredit indiyədək qaytarılmayıb. Siz bilin, təsəvvür edin, - mənə nə qədər müraciətlər edirlər, mən belə kreditlərin verilməsinə qətiyyət imkan vermirəm. Amma yenə də məndən xəlvət bunu götürüb, Fuad Quliyevi, Artur Rasizadəni istifadə edibdir. Mən Artur Rasizadədən tələb edirəm və ona böyük töhmət etdim ki, bunu nə üçün etmişən? O deyir ki, mən nə edə bilərdim, Həsən Həsənov gəldi ki, hər şey razılaşıdır, burada vaxtilə Nazirlər Kabinetinin qərarı var və mən bunların əsasında etmişəm. Bilirsiniz etimada qarşı bu cür hərəkətlər qətiyyət bağışlanılmazdır.

Ən nəhayət, kazino. Bu, bir felyeton, film üçün böyük bir mövzudur. Təsəvvür edin, Xarici İşlər Nazirliyi kazino tikintisi ilə məşğuldur! Xarici İşlər Nazirliyində nazir, onun müavini Albert Salamov, həmin o birgə müəssisədən tərəf müqabili olan Musa Məmmədov, işlər idarəsi rəisinin müavini Fəxrəddin Şükürov - məgər bunlar başa düşmürdülərmi ki, xarici işlər naziri kazino açmamalıdır? Həsən Həsənovun başı xarab olmuşdu, bəs onların da başı xarab olmuşdu? Necə deyərlər, adam yolunu azanda, əyri yola düşəndə lap quyunun dibinə gedir. Kazino tikməyi bəs deyil, sonra də gəlib Nazirlər Kabinetinə, maliyyə nazirinə, ona-buna təsir edib ki, bu kazinonu vergidən azad edin. Nə üçün? Tutaq ki, sən lap kazino tikmişən. Burada başqa kazinolar da vardır. Nə üçün onlar vergi verməlidir, amma Xarici İşlər Nazirliyinin kazinosu verməməlidir? Deməli, sən dövlətə zərər vurursan. Orada bir zərər vermişən, burada bir zərər [19-20] vermişən, öz şəxsi mənafeyini təmin etmək üçün dövlətə nə qədər zərər vurmaq olar?

Bilirsiniz, mən həyatımda çox qərribə hallarla rastlaşmışam. Ağlasığmaz hallarla rastlaşmışam. Təcrübədə, tarixdə olmayan hallarla rastlaşmışam. Amma belə vəziyyətlə rastlaşmamışam. Nazir özü bu işlə məşğul olubdur, Xarici İşlər Nazirliyinin işçilərini bu işə, cinayətə qoşubdur, öz qohumunu - qızının ərinə bu işə qoşubdur. Ya onun özü bura qoşulubdur, ya bu onu qoşubdur, bunu özləri bilərlər.

Şübhəsiz ki, insan özü-özünü ləkələyəndə özünə zərər vurur. Mən Azərbaycanın dövlət başçısı kimi hər bir Azərbaycan vətəndaşının mənafeyyatı haqqında düşünürəm və istəməzdim ki, hansısa bir vətəndaş özü-özünü ləkələsin, cinayət, xəyanət etsin, pis yola getsin. Amma xarici işlər naziri Həsən Həsənov özünü ləkələyib, nazirliyi ləkələyib və ölkəmizə, hökumətimizə nə qədər ləkə vurubdur. İndi də güzəşt istəyir, göz yaş tökür. Bəs sən əvvəl bilmirdinmi ki, bu şeyləri etmək olmaz?!

Mən çox təəssüf edirəm ki, ümumiyyətlə, bizim xarici siyasət sahəsində əldə etdiyimiz böyük uğurlarla yanaşı, Xarici İşlər Nazirliyinin fəaliyyətində belə yaramaz bir hal da mövcud olubdur. Arzu edərdim ki, bu, yeganə olsun və biz bundan sonra belə hallarla rastlaşmayaq.

Xarici İşlər Nazirliyi sistemində işləyənlər və Azərbaycanın bütün dövlət, hökumət orqanlarında çalışanlar bu hadisədən ciddi nəticələr çıxarmalıdırlar. Onu bilmək lazımdır ki, qanunu pozan, vəzifəsindən sui-istifadə edən, cinayət yoluna düşən, mənəviyyatımıza zərbə vuran hər kəs keçmiş xidmətlərindən, adından-sanından asılı olmayaraq cəzalanacaqdır. Ancaq bizim məqsədimiz insanları cəzalandırmaq deyildir. Bizim məqsədimiz, dövlət başçısı kimi şəxsən mənim məqsədim insanları bu bəd əməllərdən qorumaqdır, mənəviyyatımı[20-21]zı qorumaqdır və mənəviyyatsızlığa qarşı mübarizə aparmaq, qanun pozuntusunun qarşısını almaqdır.

Çox təəssüf edirəm ki, 1994-cü ildən indiyə qədər mənə bu barədə ciddi bir siqnal verməmişdilər. Əgər olsaydı, bəlkə də bunun qarşısını ala bilərdim. Mən son vaxta qədər bilmirdim ki, Həsən Həsənov bu qədər qanunsuz işlər görübdür. 1997-ci ilin əvvəlində Amerika Birləşmiş Ştatlarının səfiri cənab Kozlariç "İmperial" şirkətinin buraya gəlməsi ilə əlaqədar öz etirazını bildirərkən mən Həsən Həsənova bir neçə dəfə ciddi göstərişlər vermişdim. Amma o, bundan nəticə çıxarmaq əvəzinə, - yaxud gərək bu siqnal, səfir Kozlariçin etirazı onu ayıldıydı, heç olmasa bu ziyanın yarısından qayıdaydı, - bütün cəhdləri səfərbər etdi sübut etsin ki, "İmperial" təmiz şirkətdir, onun heç yerdə heç bir günahı yoxdur və Kozlariçin verdiyi məlumatlar, yaxud da fikirləri əsassızdır.

Görürsünüz, insan çirkli işə girəndə oradan çıxmaq onun üçün çətin olur, əksinə, sübut etmək istəyir ki, o doğrudur. Amma axırda belə olur. Şübhəsiz ki, o vaxt Həsən Həsənov artıq kazino da tikmişdi, başqa şeylər də etmişdi. Ancaq heç olmasa "İmperial" şirkətini buraya gətirməyəydi, yaxud gətirmişdisə, onu buradan çıxaraydı. Bəlkə bu ziyanın yarısından qayıtmış olardı. Amma bunu da etmədi. İndi mən fikirləşirəm ki, nə üçün etmədi? Nə üçün? Ona çətin idi ki, bir şirkəti buradan çıxarsın, başqa şirkət gətirsin? Görünür, o şirkətlə o qədər bağlı idi ki, ondan əl çəkə bilmirdi. Yəqin, o şirkətdən əl çəkmək mümkün deyildi. Bu da, əlbəttə ki, qeyri-sağlam əsaslarla olan bağlılıqdır.

Bunlardan ciddi nəticə çıxarmaq lazımdır. Siz də, Azərbaycanın bütün dövlət, hökumət orqanlarında işləyən insanlar da ciddi nəticə çıxarmalıdırlar. Belə hallar məni çox narahat edir. Amma eyni zamanda mənim bütün həyatım boyu belə olubdur ki, buraxılan səhv, günah hansı dərəcədə olursa-olsun, onu gizlətməyin, onun üstünü örtməyin tərəfda[21-22]rı olmamışam. Hər şey açıq olmalıdır və cəmiyyət də, insanlar da hər şeyi açıq-aydın bilməlidirlər.

Mənim həyat təcrübəm göstərir ki, belə yol həmişə insanları bu cür çirkin əməllərdən qorumağa kömək edir. Əgər bu gün belə bir hadisə ümumiyyətlə ölkəmizə, Xarici İşlər Nazirliyinə ləkə gətirirsə, eyni zamanda bundan çıxarılan nəticələr hər bir vəzifəli şəxsə ciddi xəbərdarlıq olmalıdır. Hamı bilməlidir ki, respublika qarşısında xidmətləri olmuş və böyük təcrübə keçmiş Həsən Həsənov kimi adam bu işlərə görə işdən xaric olunub və indi bu hadisəyə görə cinayət işi başlanıbdir. Demək, başqaları üçün də belə və bundan da ağır vəziyyət yarana bilər. Ona görə insanlar özlərini, dövlətimizi, mənəviyyatımızı qorumalıdırlar. Biz gərək təmizlik, mənəvi saflıq uğrunda mübarizə aparaq. Yalnız və yalnız bu yolla cəmiyyətimizi günü-gündən sağlamlaşdırma, inkişaf etdirə və müstəqil dövlətimizi irəliyə apara bilərik.

Ancaq sizinlə görüşümün məqsədi təkcə bu barədə öz fikirlərimi deməkdən ibarət deyildir. Mən xarici siyasətimiz sahəsində əldə olunan nailiyyətlər haqqında dedim. Eyni zamanda qeyd etdim ki, bilavasitə Xarici İşlər Nazirliyinin işində çox ciddi nöqsanlar var. Bunlar təkcə "Avropa" oteli ilə əlaqədar olan nöqsanlar deyildir. Başqa sahələrdə də nöqsanlar var. Ona görə indi sizin vəzifəniz bu nöqsanları aradan qaldırmaqdan ibarətdir.

Siz artıq bilirsiniz ki, mən dünən fərman vermişəm və Tofiq Zülfüqarov xarici işlər naziri təyin olunubdur. Tofiq Zülfüqarovu tanıyırsınız, sizin kollektivdə işləmiş, yetişmiş gənc mütəxəssis, gənc diplomatdır. Birincisi, güman edirəm, sizin kollektiv bunu nəzərə almalıdır ki, nazir öz kollektivinizdən təyin olunubdur. İkincisi, peşəkar, işi bilən mütəxəssisdir. Üçüncüsü də gəncdir. Bunlar hamısı mənim tərəfimdən sizin kollektivin hamısına göstərilən etimad, inamdır. Ola bilər, başqa, təcrübəli adamlardan da təyin edə bilərdim. Belə [22-23] namizədlər də vardı. Ancaq mən bu məsələni özüm çox dərindən təhlil edəndən sonra bu qərarı qəbul etdim. Qəbul etdim ona görə ki, sizin kollektivə öz hörmətimi, etimadımı bildirim. Ona görə ki, Xarici İşlər Nazirliyində professionalıq ön sıraya çəkilsin. Hər bir sahənin mütəxəssisi olmalıdır. Hər bir sahənin mütəxəssisi professional təcrübəsi olan adam olmalıdır.

Sizin kollektiv gəncdir. Siz gənc diplomatlarınsınız. Doğrudur, içərinizdə yaşlı nəslin nümayəndələri də var, keçmişdə – Sovetlər İttifaqı zamanı Xarici İşlər Nazirliyinin cürbəcür orqanlarında işləmiş təcrübəli adamlar da var. Hesab edirəm ki, həmin o təcrübə ilə gənclərin professionallığını birləşdirib işinizi daha da yaxşı qura bilərsiniz. Güman edirəm ki, belə bir təyinat sizin tərəfinizdən müsbət qiymətləndirilməlidir. Yenə deyirəm, bu, bütün kollektivə göstərilən etimaddır və siz burada özünü inamı daha da artıraraq işinizi daha yaxşı qurmalısınız.

Ancaq işinizi yaxşı qurmaq üçün çox işlər görmək lazımdır. Çünki Xarici İşlər Nazirliyinin üzdə görünən fəaliyyəti ilə aşağı təbəqədəki vəziyyət arasında çox böyük fərq var. Qeyd etdim ki, üzdə görünən fəaliyyət dövlətimizin xarici siyasətinin strateji istiqaməti və xarici siyasətlə dövlətin bilavasitə məşğul

olması ilə əlaqədardır. Eyni zamanda, şübhəsiz ki, bütün kollektivin bu problemlərin icrasında iştirakı ilə əlaqədardır. Amma altdakı vəziyyət üstdəki vəziyyətdən çox fərqlidir.

Fərqi nədə görürəm? Ötən illərdə sizdə kadr hazırlığı işi çox zəif səviyyədədir. Bu iş ümumiyyətlə qurulmayıbdır, xaotik vəziyyətdədir. Hər bir sahənin özünəməxsus kadr hazırlama sahəsi olmalıdır. Məsələn, bizim Müdafiə Nazirliyinin ali, orta məktəbi, kursları var, orada kadrlar hazırlayırlar. Amma sizdə indiyə qədər diplomat kadrları hazırlamaq üçün mütəşəkkil iş görülməyibdir. Bəzən mən öz iradlarımı deyər [23-24]kən Həsən Həsənov mənə kadr qıtlığı haqqında məlumat verirdi. Kadr çatışmır, çünki Xarici İşlər Nazirliyində və onun səfirliklərində işləyən məmurlarımızın, şübhəsiz ki, gərək birincisi, bu sahədə professional hazırlığı, biliyi, təhsili olsun. İkincisi də xarici dil bilsinlər. O mənə bildirdirdi ki, Azərbaycanda indi çox firmalar var, xarici dil bilənlərin çoxu gedib firmalarda işə düzəlir, orada maaş bizdən çoxdur, ona görə də yaxşı bilikli adamlar bizdə qalmırlar. Bilmirəm bu fikir nə dərəcədə düzdür, bəlkə də burada həqiqət var. Ancaq güman edirəm ki, bu, Xarici İşlər Nazirliyi sistemində kadrların hazırlanması və inkişaf etməsi üçün heç də maneçilik törədə bilməz.

Bu mövzuya toxunduğuma görə öz fikrimi demək istəyirəm. Dövri-qədimdən bütün dövlətlərin tarixində diplomat peşəsi ən hörmətli, ən şərəfli peşədir. Keçmiş tarixə baxsaq, hansı ölkənin tarixini götürsək, diplomatik işlərə hər bir ölkədə ən yuxarı təbəqədən, ən hazırlıqlı, bilikli, savadlı, ən zəkali adamları təyin edirdilər. Ümumiyyətlə, elə bizim özümüzdə də belə bir fikir yaranmışdı. "Diplomat" deyəndə adamın gözüünün qabağına nə gəlir? Ən yüksək savadlı, ən yüksək mədəniyyətli, ən gözəl görünüşlü, yaxşı geyimli, yaxşı tərbiyəsi ilə, cəmiyyətdə özünü aparmağı ilə fərqlənən insanlar. Təsəffü deyil ki, vaxtilə deyirdilər insanları öyrətmək lazımdır ki, yeyəndə çəngəli, bıçağı necə tutmaq lazımdır, stol arxasında nə cür oturmaq lazımdır, boşqabı necə götürmək lazımdır. Bunlar hamısı diplomatiyadan meydana gələn məsələlərdir. İnsanlar adi həyatda belə şeylərə çox fikir vermirlər. Bunlar diplomatiyanın, yəni diplomatik işçilərin həyatına məxsus olan adət-ənənələr, yaxud qanun-qaydalardır. Ona görə də "diplomat" deyəndə hər birimizin təsəvvüründə, tək bizim deyil, hər bir insanın təsəvvüründə ən seçilmiş adam canlanırdı. [24-25]

Hesab edirəm ki, bizim gənc, müstəqil Azərbaycanımızda da gərək çox dəyərli, yüksək hörmətə malik olan diplomatlar korpusu yaransın. Şübhəsiz ki, bu da xüsusi daxili meyli olan adamlar olmalıdır. Təkcə daxili meyli yox, - ola bilər, meyli, istəyi olsun, amma bunun üçün istedadı olmasın, başqa xüsusiyyətləri çatmasın. Elə adamlar olmalıdır ki, hər bir diplomatımızla fəxr edək ki, bizim diplomatımız dünyada, nə təhər deyərlər, üzə çıxarıla bilən, - xalq arasında belə bir söz var, - qabağa çıxma bilən bir diplomat olsun. Belə olmalıdır. Məsələn, Əlimərdan Topçubaşov vaxtilə bizim Azərbaycanın ilk Demokratik Respublikasının parlamentinin sədri olubdur və bir diplomat kimi də bizim tariximizdə öz yerini tutubdur. Onun haqqında indi yazılar da, xatirələr də var. Deyirlər ki, nə qədər mədəni, ziyalı, görkəmli bir adam olubdur. Xalqımızın tarixində belə bir adamla fəxr edirik.

Biz indi müasir həyatımızda da belə adamlar, diplomatlar yetişdirməliyik. Yenə də deyirəm, bizim görkəmli diplomatlarımız, diplomat korpusumuz olmalıdır. Ona görə bizim gənclər, hansılar ki, istedadı var, diplomatiya işinə həvəsi var, onlar ölçüb-biçməlidir: bu gün pul dalınca gedib, hansısa firmada tərcüməçi işləsin, yaxud da gəlib dövlət işində işləsin, burada böyüsün, diplomat olsun. Mənə belə gəlir ki, ağıllı gənclər diplomat olmaq istiqamətini seçəcəklər, gedib biznesdə kiməsə tərcüməçilik etməyəcəklər. O iş də yaxşı işdir, mən o işi pisləmirəm. İnkişaf etmiş ölkələrdə adətən böyük diplomatik işdə olan adamlar istefaya gedəndən sonra öz diplomatik təcrübəsindən, siyasi əlaqələrindən istifadə edərək gedib səviyyəli bizneslə məşğul olurlar. İnkişaf etmiş ölkələrdə belə təcrübə də var. Bu da pis yol deyildir.

Ancaq gəncləri diplomatik işə cəlb etmək və bu işə həvəsləndirmək üçün onlar üçün stimül də yaradılmalıdır. Mənə belə gəlir ki, əgər bəzi gənclər – bizim Xarici İşlər Nazirliyinin tərkibində işləməyə qadir olan gənclər bu işi [25-26] buraxıb başqasına gedirlərsə, səbəb onda deyil ki, orada buradakından daha çox maaş alırlar. Səbəb yəqin ondadır ki, - mən belə düşünürəm, - onlar öz gələcəyinin stimullarını görmürlər. Bu da Xarici İşlər Nazirliyinin ən böyük nöqsanlarından biridir. Məsələn, mən indiyə qədər burada Azərbaycanın dövlət başçısı işlədiyim zaman sizin işçiləriniz içərisindən bir nəfəri – Vaqif Sadıqovu Vyanaya səfir təyin elədik. Qalan səfirlərin heç biri diplomatların arasından təyin olunmayıbdır.

Nə üçün? Elə bilirsiniz ki, mən istəməmişəm? Yox. Mən hər dəfə əvvəlcədən nazirə müraciət edirəm ki, təklif verin, səfir təyin edək. Təklif yoxdur, kadr yoxdur. Mənim xatirimdədir, biz Vyanaya səfir axtarırdıq. Vəfa Quluzadə, bu, sənin xatirindədir, bu tarixi xatırlayırsanmı? Vyanada bizim səfirimiz yox idi. Orada səfir bizə çox lazım idi. Çünki Minsk qrupu orada yerləşir, toplaşırıqlar, başqa ölkələrin, xüsusən Ermənistanın səfiri var idi, amma bizim səfirimiz yox idi. Bu, bizə zərər gətirirdi. Mən neçə dəfə dedim ki, Vyanaya səfir təyin etmək lazımdır. Bir dəfə dedim, iki dəfə dedim, üç dəfə dedim, Həsənov təklif vermirdi. Sonra mənə dedi ki, - hər şeyi açıq demək istəyirəm, - gələn səfir təyin etməyə, oraya müvəqqəti adam göndərim, başlasın işləməyə, görək nə təhər işləyir, ondan sonra baxarıq, görək onu səfir təyin etmək olar, yoxsa yox. Kimisə göndərmişdi, bilmirəm. Sonra mən dedim ki, bu olmaz!

Mən Vəfa Quluzadəni çağırdım, dedim ki, Xarici İşlər Nazirliyində bir adam yoxdurmu biz oraya səfir göndərək? Nəhayət, Vaqif Sadıqovun namizədliyi meydana çıxdı. Göndərdik, işləyir və mənə elə gəlir ki, pis işləmir. Belə adamlar burada lazımdır? Nə üçün belə adamları göndərmirik, nə üçün belələrini irəli

çəkmirik? Bax, mən bu vəziyyəti təhlil edərək özüm üçün belə nəticəyə gəldim ki, əgər bəzi işçilər Xarici İşlər Nazirliyindən çıxıb gedib ayrı-ayrı başqa işlərdə [26-27] çalışarlarsa, o işi bundan üstün tutarlarsa, yəqin onlar öz gələcəyini, perspektivi görmürlər.

Bunun üçün də Xarici İşlər Nazirliyində bir sistem yaratmaq lazımdır. Kadr hazırlamaq, hər bir təbəqə üçün müəyyən kadrlar hazırlamaq, kadr ehtiyatı yaratmaq lazımdır. Mən indi sizdən soruşuram – sizdə kadr ehtiyatı varmı? Məsələn, səfir vəzifəsinə ehtiyatda neçə nəfər var? Bu, adi bir prinsipdir. Hər bir yerdə kadr ehtiyatı yaranır. Məsələn, müəyyən qədər münasib adamlar var ki, gələcəkdə onları təyin etmək olar? Yoxdur!

Bəzən deyirlər ki, sizdə dil bilməyən və xarici siyasət sahəsində savadı olmayan adamları işə götürürlər. Hətta o ölkəyə göndərilər ki, onun dilini bilmir. Məsələn, mən hesab edirəm hansı ölkəyə ki, biz səfir göndəririk, gərək ya o ölkənin dilini bilsin, ya da dünyada məşhur olan dillərdən birini bilsin. Amma səfirdən savayı başqa işçilər mütləq o ölkənin dilini bilməlidirlər. Yaxud da o ölkənin dilini bilmirsə, orada işlənən başqa dili, - məsələn, ingilis dili çox ölkələrdə işlənir, - bilməlidir. Əgər o ölkənin dilini və yaxud ingilis, ya fransız dilini bilmirsə, gedib o ölkədə necə işləyəcək? Ola bilər, prezident kimi, mən dili bilməyən adam olum, tərcüməçidən istifadə edirəm. Hər bir işçinin yanına tərcüməçi qoşmayacağıq ki!

Sizdə belə hallar da var, mənə belə siqnallar gəlir. Yaxud, təkcə dil məsələsi deyil. Lazımı keyfiyyətləri olmadan, himayədarlıq vasitəsilə – kiminsə qohumudur, dostudur, oğludur, tanışdır, kimsə xahiş edib, ona görə təyin ediblər. Bilirsiniz, şübhəsiz ki, burada işləyən adam kiminsə qohumu, dostu ola bilər, mən buna etiraz etmirəm. Ancaq o öz şəxsi keyfiyyətlərinə, bacarığına görə bu işə layiqdirsə. Əgər bu varsa, o biri xüsusiyyətlər ikinci xarakter daşıyır. Amma bu yoxdursa, ikinci xüsusiyyətlərə görə bu işə təyin olunubsa, bu yaramaz, buna imkan vermək olmaz. [27-28]

Ona görə Xarici İşlər Nazirliyinin işini yaxşı qurmaq üçün birinci növbədə kadr hazırlanması, kadrların təhsillənməsi, dil öyrənməsi sistemi, bir işlək sistem yaranmalıdır. Xarici İşlər Nazirliyində çalışan işçilərə stimül yaradılmalı, onlar həvəsləndirilməlidir. Maaş məsələsinə qalanda, ola bilər mən bəlkə də baxım, - sizə söz verə bilmirəm, - ancaq ola bilər, xüsusi olaraq baxım, Xarici İşlər Nazirliyi işçilərinin maaşını müəyyən qədər artırım. Bu haqda bizim orqanlara göstəriş verəcəyəm, mənə təkliflər versinlər ki, hansı imkanlar var. Cüman edirəm ki, mən bunu edə biləcəyəm. Amma bu artım da o qədər böyük olmayacaq ki, siz deyəsəniz, maaşım birdən-birə beş dəfə artsın. Bu, mümkün deyildir.

Ancaq bir neçə amillər var ki, əgər bunlar nazirlikdə tətbiq edilsə, onda şübhəsiz ki, burada yaxşı kadrlar hazırlamaq olar, yaxşı diplomatlarımız ola bilər və biz xarici siyasətimizi yaxşı apara bilərik.

Səfirlərlə iş yaxşı getmir. Mən bir neçə dəfə özüm təşəbbüs göstərmişdim və demişdim ki, səfirlərin müşavirəsini keçirmək istəyirəm. Dörd il keçibdir, amma bir dəfə də olsun səfirlərin müşavirəsini keçirə bilməmişik. Mən Xarici İşlər Nazirliyindən belə təşəbbüs almamışam. Ancaq özümün belə fikrim olubdur və bir neçə dəfə demişəm ki, vaxt tapıb gün təyin etmək, səfirləri dəvət edib dinləmək, onların dərdlərini bilmək lazımdır. Mən bilavasitə səfirlərlə görüşüb müzakirə etməliyəm. Xarici İşlər Nazirliyinin tərkibi nədən ibarətdir? Bir mərkəzi aparatda olan işçilər, bir də ayrı-ayrı ölkələrdə olan nümayəndəliklər, səfirliklər. Başqa bir şey yoxdur. Əgər Xarici İşlər Nazirliyi işçilərinin bir hissəsi Bakıdadırsa, qalan hissəsi başqa ölkələrdədir. Hər ölkədə kollektivə səfir rəhbərlik edir. Birincisi, səfirlərin hörmətini qaldırmaq lazımdır. İkincisi, səfirlərin fikirlərini bilmək lazımdır, səfirlərlə məsləhətləşmək lazımdır. Çünki səfir başqa ölkədə işləyir. Ona görə də səfirlərlə vaxtaşırı görüşlər keçirmək lazımdır. [28-29]

Tutaq ki, mən belə bir müşavirə keçirə bilməmişəm. Baxmayaraq ki, mən bunun arzusunda olmuşam və bir neçə dəfə təklif vermişəm. Amma mən soruşuram – nə üçün indiyədək xarici işlər naziri səfirlərlə müşavirə keçirməyibdir? Onları çağırıb bir yerə yığmayıb ki, gəlin oturaq, görək fikriniz, təklifiniz nədir, nə deyirsiniz, işimizdə nə nöqsanlar var, kimin hansı müsbət təcrübəsi var, gəlin bu təcrübəni yayaq. Bir seminar keçirilsin, onlara mühazirələr oxunsun. Mən bəzən belə düşünürəm ki, səfirlərimiz respublikadan ayrılır və sonra onların buradan xəbərləri olmur. Onların hərəsi bir yerdə özbaşına necə, nə cür işləyirlər – özləri bilirlər. Düzdür, telefon əlaqələri vardır. Həsən Həsənov mənə məlumat verirdi ki, o səfirlə, bu səfirlə danışdım. Bu əlaqələr var. Onlar sizə nəse yazırlar, siz də yəqin onlara hansısa yazılı göstərişlər verirsiniz. Ancaq bunlar yetərli deyildir, azdır.

Nazirliyin işinin quruluşunda da çox çatışmazlıqlar vardır. Mən indiyə qədər bilmirəm ki, bu nazirliyin strukturu nədən ibarətdir. Baxmayaraq ki, nazirliyin strukturu müəyyən olunmalı idi və bunu prezident təsdiq etməlidir. Bunu nazir özbaşına edə bilməz. Hələ də mən strukturun nədən ibarət olduğunu bilmirəm. Siz deyə bilərsiniz ki, mən niyə bilmirəm. Doğrudur, bəlkə mən nazirdən tələb etməmişəm. Amma nazir özü bilməlidir ki, struktur nədən ibarətdir. Bu struktur razılaşdırılmalıdır. Sizin nazirlikdə kollegiya da yoxdur. Hesab edirəm ki, hər bir nazirlikdə kollegiya olmalıdır. Prinsipial işlər burada müzakirə edilməlidir, kollegial həyata keçirilməlidir. Sizdə bir müddət tək nazir idi, bir də Albert Salamov müavin idi. Mən belə başa düşürəm ki, o, təsərrüfat işləri ilə məşğuldur, xarici məsələlərlə o qədər də məşğul deyildir. Mən bundan çox narazı idim və Həsən Həsənova bir neçə dəfə dedim ki, Xarici İşlər Nazirliyində bir, iki, üç, bəlkə dörd müavin olmalıdır. Çünki bu gün o müavin ora getdi, digəri başqa işlə məşğul oldu. Bunlar olmalıdır. [29-30]

Nəhayət, 1994-cü ilin may ayında biz Araz Əzimovu və Tofiq Zülfüqarovu müavin təyin etdik. Son vaxtlarda isə Xələf Xələfovü da müavin təyin etdik. Amma bunları daha da əvvəl təyin etmək olardı və müavinlərdən səmərəli istifadə etmək lazımdır. Məndə belə bir təsəvvür var ki, müavinlər nazirliyin bütün işində iştirak edə bilmirlər, hərəsi bir idarənin rəisidir. Tofiq Zülfüqarov hansı idarənin rəisidir?

Tofiq Zülfüqarov: Münaqişəli problemlər üzrə.

Heydər Əliyev: Bundan başqa bir işlə məşğulsan?

Tofiq Zülfüqarov: Ayrı-ayrı tapşırıqlar verildə məşğul olurdum.

Heydər Əliyev: Araz Əzimov hansı idarənin rəisidir?

Araz Əzimov: Beynəlxalq əlaqələr üzrə. Bir də ayrı-ayrı tapşırıqlarla məşğul oluram.

Heydər Əliyev: Mənə belə gəlir ki, müavin tək bir idarənin rəisi ola bilməz. Şübhəsiz ki, nazir yerdə qalanların hamısına özü rəhbərlik edir. Yenə deyirəm, məndə belə təsəvvür var ki, müavinlər də nazirliyin işini əhatə etmək üçün işə lazımi dərəcədə cəlb olunmayıbdır. Ona görə də nazirliyin işinin yaxşı təşkil olunması üçün ciddi, əməli tədbirlər görülməlidir. Bu tədbirlər hazırlanıb prezidentə təqdim edilməlidir.

Mənə məlumatlar gəlir ki, tək-cə "Avropa" oteli deyil, başqa yerlərdə, nazirliyin bəzi strukturlarında ayrı-ayrı adamlar vəzifələrindən sui-istifadə edirlər. Məsələn, nazirliyin konsulluq idarəsi var. Xarici pasportları, vizaları onlar verir. Deyirlər ki, bəzən statusu olmayan adamlara diplomatik pasportlar verilir. Sizdə diplomatik pasportların kimə verilməsi barədə siyahı varmı?

Konsulluq idarəsinin rəisi Sabir Ağabəyov: Qanunla təsdiq olunmuş siyahı var.

Heydər Əliyev: Hansı qanunla?

Sabir Ağabəyov: Dövlət qanunu ilə, Milli Məclis tərəfindən təsdiq olunmuşdur. [30-31]

Heydər Əliyev: Ondan əlavə verilmir?

Sabir Ağabəyov: Xeyr.

Heydər Əliyev: Əyləş. Amma mənə deyirlər ki, belə hallara yol verilir. Ümumiyyətlə, bu konsulluq işində də çox ciddi nöqsanlar vardır. Mənə belə məlumatlar gəlib çatır. Bəzi adamlar öz işi ilə məşğul olmur, xarici ölkəyə nəyə görə getdiyi məlum deyil. Hər bir xarici ölkəyə ezamiyyət konkret məqsəd daşmalıdır. Müəyyən olunmalıdır ki, ezamiyyətə gedən hər bir şəxs nədən ötrü və nə üçün gedir.

Məsələn, mənə bir dəfə dedilər ki, Albert Salamovla Musa Məmmədov ABŞ-ın Kanzas-Siti şəhərinə gediblər. Albert Salamovun orada nə işi var idi, nəyə görə getmişdi?

Albert Salamov: Amerikaya ezamiyyətə getmişdik.

Heydər Əliyev: Bəs Kanzas-Sitidə nə işiniz var idi? Bilirsiniz ki, düzünü demək lazımdır. "Avropa" otelindən ötrü getmişdin. Əyləş. Axı bu olmaz. Siz nazirliyin hesabına "Avropa" otelinin işlərini həll etmək üçün o ölkəyə gedirsiniz, bu ölkəyə gedirsiniz. Aqlınız yoxdur? Bilmirsiniz ki, belə şey etmək olmaz?

Nazirliyin işində başqa nöqsanlar da çoxdur. Eşitdiyimə görə, bəzi adamlar işlərinə çox səthi yanaşırlar. Lazımi tələbkarlıq yoxdur və cürbəcür başqa neqativ hallar mövcuddur. Buna görə də bugünkü görüş və yeni nazirin təyin edilməsi Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyinin işində bir dönüş nöqtəsi olmalıdır. Mən tələb edirəm ki, yeni nazir müavinlərlə, başqa rəhbər işçilərlə birlikdə mənim bu fikirlərimi, eyni zamanda – şübhəsiz ki, bu gün mən bütün məsələlərin hamısını əhatə etmək məqsədi daşımıram – Xarici İşlər Nazirliyinin işini gücləndirmək, səmərəliliyi artırmaq üçün lazım olan bütün tədbirləri hazırlayıb, Prezidentin İcra Aparatının şöbəsi ilə məsləhətləşib mənə təqdim etsin. Sonra bir neçə əməli iş proqramları, tədbirləri tərtib olunmalıdır və onlar həyata keçirilməlidir. [31-32]

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm. Dediyim kimi, prezident nazirliyə bilavasitə, birbaşa rəhbərlik edir. Amma Prezidentin İcra Aparatı var. Təəssüflər olsun, mən belə bir halla da rastlaşım ki, indiyə qədər Prezidentin İcra Aparatı ilə nazirliyin arasında sıx əlaqə olmayıbdır.

Vəfa Quluzadə prezidentin xarici əlaqələr üzrə müşaviridir, təcrübəli bir diplomatdır. Mən ondan bəzən bir çox şeyləri tələb edərkən cavab verirdi ki, nazirlikdə adətən şöbəni və mənim bu sahədə aparatda çalışan işçilərimi saya saldırlar. Bunlara da son qoymaq lazımdır.

Yenə deyirəm, mən özüm bilavasitə nazirliklə daim əlaqədəyəm. Ancaq eyni zamanda nazirlik də öz əməli işində Prezident Aparatı ilə əlaqədə olmalıdır. Prinsipial məsələləri bir yerdə məsləhətləşmək, bir-birinə kömək etmək lazımdır. Mehriban, işgüzar əlaqələr olmalıdır. Qısqançlığı aradan götürmək lazımdır. Kim bunu dedi, kim bunu etdi və s. – fərqi yoxdur. Mən onsuz da hər adamın işini görürəm. Kimsə kimin işinin üstünə bir balaca pərdə salmaq istəyirsə, o da mümkün deyildir. Hamısını görürəm. Tələb edirəm ki, Nazirlik Prezident Aparatı ilə də sıx işləsin.

Bir sözlə, çox təəssüf edirəm ki, bizim üçün çox vacib olan dövlət strukturunun – Xarici İşlər Nazirliyinin həyatında belə ağılaşılma və bizi narahat edən hadisə baş verdi. Bunun nəticəsində xarici işlər nazirini işdən azad etmək məcburiyyətində oldum. Ancaq eyni zamanda hesab edirəm ki, siz bütün bu səhvlərdən, nöqsanlardan, yol verilmiş qanun pozuntularından, qanuna zidd olan başqa hərəkətlərdən nəticə çıxarıb işinizi daha yaxşı apara bilərsiniz.

Mən uzun illər respublikada olan kadr potensialını yaxşı tanıdığıma görə qətiyyətlə demək istəyirəm ki, Azərbaycanda bütün sahələrdə çox istedadlı insanlar vardır. O cümlədən, xarici siyasət işinə meyl, həvəs göstərən istedadlı gənclərimiz keçmişdə də olubdur, indi də vardır. Xüsusən bu istedadlı [32-33] gənclərdən Xarici İşlər Nazirliyinin orqanlarında səmərəli istifadə etmək lazımdır. Tam əminəm ki, bu işləri düzgün

qurduğumuz halda qısa bir müddətdə Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyinin çoxsaylı istedadlı diplomatları, kadrları olacaqdır, onlar həm nazirliyin cürbəcür idarələrində, şöbələrində və rəhbərliyində işləyəcəklər, həm də Azərbaycanın səfirliklərində çalışacaqlar. Bunun üçün dəyərli insanlara kömək etmək lazımdır, onları irəli çəkmək lazımdır, onlara inkişaf etmək üçün şərait yaratmaq lazımdır.

Bilirsiniz, sizin bu sistemdə olan təsadüfi adamları, bu işə yaramayan adamları uzaqlaşdırmaq, nazirliyi belə adamlardan təmizləmək lazımdır. Gələcəkdə burada proteksionizmə yol vermək olmaz, cürbəcür vasitələrlə Xarici İşlər Nazirliyi sistemində işləməyə gələn, keyfiyyətləri olmayan adamları buraya buraxmaq olmaz. Ona görə də təkrar edirəm, istedadlı, bacarıqlı, dəyərli kadrları qorumaq lazımdır, onlara kömək etmək lazımdır, onları irəli çəkmək lazımdır. Bacarıqsız, perspektivi olmayan, yaxud buraya təsadüfi düşmüş adamları bu işdən kənar etmək lazımdır və güclü kadr ehtiyatı yaratmaq lazımdır. Hesab edirəm ki, Azərbaycanın bugünkü intellektual səviyyəsi, xüsusən Azərbaycan gənclərinin intellektual səviyyəsi bu işləri uğurla aparmaq üçün çox gözəl imkanlar yaradır.

Mən sizin hamınıza işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz müstəqil Azərbaycanın xarici siyasətinin gələcəkdə də uğurla aparılması üçün öz səylərinizi qoyacaqsınız.

Sağ olun. [33]

**“AZAD AVROPA”/“AZADLIQ” RADIOSTANSİYASI
DİREKTÖRÜNÜN MÜAVİNİ POL QOBL İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

6 mart 1998-ci il

Cənab Qobl! Sizin Azərbaycana gəlməyinizi salamlayıram. Sizin haqqınızda çox eşitmişəm. Keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrlə, o cümlədən Azərbaycanla çoxdan maraqlanmağınızdan xəbərdaram. Siz müəyyən mənada ABŞ-da bizim region üzrə mütəxəssissiniz. Ona görə də yenidən Azərbaycana gəlməyinizdən məmnunam.

Respublikamıza gəlişinizin məqsədi qaçqınların yaşadıkları düşərgələrə getməyinizi, ölkəmizin həqiqətən ən ağır və vacib problemi – işğal edilmiş torpaqlardan zorla qovulub qaçqın-köçkün şəraitində yaşayan vətəndaşlarımızın vəziyyəti ilə tanış olduğunuzu razılıqla qeyd edirəm. Tamamilə doğru buyurursunuz ki, dünyanın bir çox ölkəsində, o cümlədən ABŞ-da Azərbaycanın real vəziyyətini, təəssüflər olsun, çox az adam bilir. Bunun səbəbi bir tərəfdən öz problemlərimizi dünyada təbliğ etməkdə bizim zəifliyimizdirsə, ikinci tərəfdən isə ayrı-ayrı ölkələrdə erməni diasporunun hökuməti, ictimaiyyəti aldatmaq cəhdlərinin çox uğurlu olması ilə bağlıdır.

Bildirmək istəyirəm ki, Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparıb özünə birləşdirmək üçün Ermənistanın atdığı ilk addımların, yəni təcavüzün başlanmasının on ili tamam olur. [34-35] Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş, bir milyon vətəndaşımız qaçqın vəziyyətində yaşayır. Onların yaşayış şəraiti ilə tanış olmağınızdan məmnun qaldığımı bildirirəm. Amerikada bu həqiqəti bilənlər də ədalətli qərar qəbul etmək istəməirlər. Buna misal olaraq 907-ci maddəni xatırlatmaq istəyirəm.

Biz Azərbaycan həqiqətlərini dünyanın hər yerinə, o cümlədən ABŞ-a çatdırmağa çalışırıq. Bununla bağlı olaraq keçən il mənim ABŞ-a rəsmi səfərim zamanı görülmüş işləri xatırlatmaq və eyni zamanda bildirmək istəyirəm ki, bu, hələ yetərli deyildir. Biz hələ ki, dünyada ictimai rəyi düzgün formalaşdırma bilməmişik. Ona görə də sizin təşəbbüsünüzü yüksək qiymətləndirirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, gələcəkdə də Azərbaycanın həqiqətlərini ABŞ ictimaiyyətinə və hakimiyyət dairələrinə çatdırmaq üçün fəaliyyətinizi əsirgəməyəcəksiniz. Siz Azərbaycanda çoxdan olmamısınız və güman edirəm ki, qaçqınların yaşayışı ilə yanaşı, ölkəmizin ümumi vəziyyəti ilə və burada baş vermiş dəyişikliklərlə də müəyyən qədər tanış ola bilmisiniz. [35]

**RUSİYA FEDERASIYASI İNQUŞETİYA
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB RUSLAN AUŞEVƏ**

Hörmətli Ruslan Auşev!

İnquşetiya Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və dövlət fəaliyyətinizdə böyük uğurlar arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan ilə İnquşetiya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri qardaş xalqlarımızın rifahı üçün, bütün Qafqazda sülh və tərəqqi naminə inkişaf edəcək və dərinləşəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 mart 1998-ci il

[36]

8 MART BEYNƏLXALQ QADINLAR GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ GECƏDƏ NİTQ

*Azərbaycan Dövlət Akademik
Opera və Balet Teatru*

7 mart 1998-ci il

Hörmətli qadınlar, əziz bacılar!

Sizi, bütün Azərbaycan qadınlarını 8 Mart – Beynəlxalq qadınlar günü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə cansağlığı, səadət, ailə həyatınızda və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Qadınların bayramı bütün xalqımızın, cəmiyyətin, ölkəmizin bayramıdır. Biz bu bayramı böyük ruh yüksəkliyi ilə keçiririk və bu bayramda Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının, bizim hamımızın qadınlara olan sevgimizi, məhəbbətimizi, arzularımızı bildirmək üçün böyük bir fürsət yaranıb. Mən bu fürsətdən istifadə edərək sizə ürək sözlərimi demək istəyirəm.

Qadınlar bizim hamımız üçün əzizdirlər, sevimlidirlər. Qadınların ölkəmizdə, cəmiyyətdə rolu çox əhəmiyyətlidir. Bu, həmişə olubdur. Keçmişdə də olubdur və indi də ölkəmizin keçid dövründə, müstəqil dövlətimizi qurduğumuz, yaratdığımız, möhkəmləndirdiyimiz zamanda da belədir.

XX əsrdə Azərbaycan Respublikasının həyatında böyük hadisələr olubdur və bu hadisələrdə qadınların rolu böyük [37-38]dir. Bu da ondan ibarətdir ki, 1918-ci ildə Xalq Cümhuriyyəti yaranandan sonra Azərbaycan qadınları ilk dəfə seçmək və seçilmək hüququ almışlar. Qadınlara verilmiş bu hüquq sonrakı illərdə reallaşdırılmışdır və qadınlar Azərbaycanda həyatın bütün sahələrində özlərinə məxsus yer tutmuşlar, bərabər hüquqlu vətəndaşlar kimi Azərbaycanın bütün imkanlarından istifadə etmişlər.

Azərbaycan qadınının tarixi çox böyükdür, zəngindir. Bizim çoxəsrlik zəngin tariximiz, mədəniyyətimiz vardır. Azərbaycanın keçmiş zamanlarda da görkəmli qadınları olmuşdur. Onların adları və xidmətləri bizim tariximizin səhifələrində qızıl hərflərlə yazılmışdır. Ancaq XX əsrdə Azərbaycan qadınının keçdiyi yol, əldə etdiyi nailiyyətlər, həqiqətən dünya miqyasında bizim üçün böyük iftixar mənbəyinə çevrilmişdir. Azərbaycan qadını çadranı atmış, sərbəst yaşamaq imkanı əldə etmiş, bütün sahələrdə bərabər hüquqlar qazanmış və özünün daxili potensialından cəmiyyətə, xalqına xidmət etmək üçün istifadə etmişdir. İndi biz hədsiz iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, cəmiyyətimizin hər bir sahəsində qadınlar böyük rol oynayır, bəzi sahələrdə aparıcı rol oynayır, böyük xidmətlər göstərirlər. XX əsri sona çatdırarkən, biz böyük nailiyyətlərimiz haqqında danışarkən bu nailiyyətlərin əldə olunmasının çoxunda qadınların xidmətini xüsusi qeyd etməliyik.

Bizim cəmiyyətimizin elə sahələri var ki, orada qadınların fəaliyyəti çoxluq təşkil edir. Ümumiyyətlə Azərbaycanda qadınlar kişilərdən çoxdur. Bu da çox yaxşı haldır. Ancaq bəzi sahələrdə – təhsil, səhiyyə, mədəniyyət sahələrində bir sıra hallarda qadınlar kişilərdən çox fəaliyyət göstərirlər. Bizim ali məktəblərimizdə, universitetlərimizin bəzilərində qızların sayı oğlanların sayından xeyli çoxdur. Bu, Tibb Universitetində olduqca çoxdur. Bakı Dövlət Universitetində də qızlar oğlanlardan çoxdur. Dövlət Dillər, yaxud Rus Dili və Ədəbiyyatı [38-39] institutlarında qızlar ümumiyyətlə, tam çoxluğu təşkil edirlər. Bunların hamısı onu göstərir ki, qadınlara, qızlara verilmiş hüquqlardan onlar istədikləri kimi istifadə edirlər və cəmiyyətdə özlərinə layiq yer tuta bilirlər. Biz daim fəxr edirik ki, görkəmli qadın alimlərimiz, qadın yazıçılarımız, görkəmli qadın müğənnilərimiz, bəstəkarlarımız, incəsənət xadimləri, həkimlər, dövlət xadimləri, təsərrüfat, sənaye sahəsində böyük işlər görən qadınlar vardır.

Son illər respublikamızın həyatında baş vermiş çətinliklərin yükünün çoxunu qadınlar daşıyıblar. Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz nəticəsində biz torpaqlarımızın bir qisminin işğal olunması ilə rastlaşmışıq. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı vətəndaşlarımız zorla çıxarılıb didərgin düşüblər. Bunların əksəriyyəti ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar. Qaçqın, köçkün vəziyyətində yaşayan bu ailələrin içərisində üzərinə ən çox yük götürən, ən çox əziyyət, zəhmət çəkən qadınlardır. Çadırlarda ailə saxlamaq, uşaq bəsləmək, uşaq böyütmək qadınların üzərinə düşür.

Ümumiyyətlə, qadın çox ülvi bir məfhumdur. Qadına hörmət hər bir insanın ən yüksək mənəvi keyfiyyətə malik olmasını göstərir. Mən məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, bizim ölkəmizdə – Azərbaycanda qadına hörmət günü-gündən artır və insanlar qadının həyatda, cəmiyyətdə rolunun əhəmiyyətini daha da dərinlən dərk edə bilirlər. Amma ən əziz amil odur ki, hər bir insan dünyada həyatına görə, bütün varlığına görə anaya borcludur. "Ana" sözü müqəddəsdir. Təsədüfi deyil ki, biz Vətənə də "Ana Vətən" deyirik, torpağa da "Ana torpaq" deyirik. Hər bir insan üçün Vətəndən əziz heç bir şey yoxdur. Hər bir insan üçün onun doğma torpağından qiymətli heç bir şey yoxdur. Bu anlayışlar ana anlayışı ilə bərabərdir və biz Vətənə "Ana Vətən" deyəndə Vətənin nə qədər əziz, nə qədər qiymətli, müqəddəs olduğunu [39-40] bir daha qeyd edirik. Anaya hörmət, hər bir insanın həyatda ana qarşısında borcunu yerinə yetirməsi onun ali vəzifəsi olmalıdır.

Mən bu gün xüsusi olaraq şəhid analarını, əsgər analarını qeyd etmək istəyirəm. Demək olar ki, ana həyatda hər bir şeyin başlanğıcıdır. Ana Vətəni, ölkəni qorumaq üçün əsgər böyüdür, igidlər, qəhrəmanlar böyüdür. Ana cəmiyyətimizə zəkali, istedadlı insanlar böyüdür, bəxş edir. Ana ailənin dayağıdır. Hər bir ailənin sədəti, əmin-amanlığı birinci növbədə ananın rolundan və onun fəaliyyətindən çox asılıdır. Hər birimiz anaya borcluyuq və hər bir qadın da ana olmaqla xoşbəxt olur. İnsanın həyatında vəziyyət cürbəcür ola bilər – çətinliklər də, məhdudiyətlər də ola bilər. Amma hesab edirəm, analığa nail olan hər bir qadın dünyada ən xoşbəxt insandır. Bizim də borcumuz ananın hörmətini qaldırmaqdır. Cəmiyyətdə anaya münasibəti daim yüksəltmək qadına hörmətdir.

Qeyd etdiyim kimi, Azərbaycan qadınları həyatımızın bütün sahələrində çox səmərəli iş görüblər. Mən Azərbaycan qadınlarının dövlət işində də fəaliyyətini xüsusi qiymətləndirirəm. Bu, bir tərəfdən Azərbaycan qadınlarının fəallığıdır, ikinci tərəfdən də Azərbaycanda qadınlara öz istedadlarını, bilik və bacarığını həyata keçirmək üçün, realizə etmək üçün yaranan imkanların nəticəsidir. Məhz ona görədir ki, dövlət orqanlarında qadınlar çox müvəffəqiyyətlə işləyirlər. Məhz ona görədir ki, müstəqil Azərbaycanın 1995-ci ildə seçilmiş ilk parlamentində, Milli Məclisində 124 deputatdan 15-i qadındır. Bu, deputatların 12 faizini təşkil edir. Məlumat üçün bildirmək istəyirəm ki, dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrində parlament üzvlərinin içərisində qadınların xüsusi çəkisi bu qədər deyildir. Mən buna çox böyük əhəmiyyət verirəm. Keçmişdə də – biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən parlamentimizdə qadınlar var idi. Ancaq biz Azərbaycanın [40-41] müstəqilliyini əldə edəndən sonra ilk parlamentimizi seçən zaman qadınların parlamentdə çox sayda təmsil edilməsi, seçilməsi cəmiyyətin qadınlara müvafiq münasibətini göstərir, eyni zamanda qadınların fəallığını nümayiş etdirir.

Bir faktı da xatırlatmaq istəyirəm. 1992-ci ildə Azərbaycanda Milli Məclis yarandı və bu Milli Məclisin tərkibində 50 deputat var idi. Mən 1993-cü ilin iyun ayında Milli Məclisə sədr seçilən zaman 50 deputatdan ancaq biri qadın idi. O Məclisin tərkibində dəyişikliklər edilərkən, mən oraya əlavə iki qadın deputat seçilməsinə nail ola bildim. Beləliklə, cəmi 50 deputatdan əvvəl bir, sonra üç deputat qadın olmuşdur. Ancaq 1995-ci ildə seçilən Milli Məclisdə 124 deputatdan 15-i qadındır. Mən bunu dəqiq sayına görə demirəm. Deputat seçilmiş hər bir qadın bizim cəmiyyətin hörmətli şəxsiyyətidir, öz işinə, ictimai-siyasi fəaliyyətinə görə, öz ixtisası üzrə fəaliyyətinə görə böyük hörmət qazanmış insandır. Biz bununla fəxr edə bilərik. Böyük hadisədir ki, 1995-ci ildə Azərbaycan qadınlara qarşı hər bir ayrı-seçkiliyin ləğv olunması ilə əlaqədar Beynəlxalq Konvensiyaya qoşulmuşdur. Bilməlisiniz ki, dünyanın çox inkişaf etmiş və yüksək demokratiya səviyyəsində olan bəzi ölkələri bəlkə də bu konvensiyaya qoşula bilməyiblər, çünki bu konvensiyanın tələblərini təmin edə bilmirlər. Ancaq təsəvvür edin bir əsr müddətində, XX əsrdə Azərbaycan qadınının həyatında nə qədər böyük müsbət dəyişiklik baş vermişdir ki, hətta iqtisadi, sosial cəhətdən və demokratiya prinsipləri baxımından ən inkişaf etmiş dövlətlərin belə bəzilərinin qoşula bilmədiyi konvensiyaya respublikamız qoşulmuşdur. Biz bununla fəxr edə bilərik.

Azərbaycan qadınları eyni zamanda cəmiyyətimizi gözəlləşdirirlər, insanlarda sevinc, məhəbbət, nikbinlik hissləri yaradırlar. Bizim qadınların içərisində çox görkəmli incəsənət xadimləri vardır. Biz onları sevirik və onlar bizim mədə[41-42]niyyətimizi günü-gündən inkişaf etdirirlər. Onlar ölkəmizdən xaricə gedərkən, başqa ölkələrdə olarkən millətimizin nə qədər yüksək mədəniyyətə sahib olduğunu çox gözəl nümayiş etdirir və təmsil edirlər.

Bəzən biz özümüz qadınlarımızı o qədər də qiymətləndirmirik. Çünki onları çox görürük və onlara öyrənmiş oluruq. Ancaq onlar başqa ölkələrdə olarkən daha da yüksək qiymətləndirilirlər və beləliklə, xalqımızın, millətimizin adını, hörmətini yüksəklərə qaldırırlar, mədəniyyətimizi təbliğ edirlər. Bu sözləri qadın alimlərimiz haqqında da, dövlət işində çalışan qadınlar haqqında da, qadın idmançılarımız haqqında da deyə bilərəm. Qadınlar haqqında çox şey demək olar.

Mən bu gün sizinlə görüşə gələrkən düşünürdüm ki, ürəyimdə qadınlara aid olan bütün hissiyyatların hamısını sizə deyim. Amma vaxtınızı almaq istəmirəm. Siz bilirsiniz ki, mən bir dövlət başçısı kimi Azərbaycan qadınlarının fəaliyyətini, onların cəmiyyətdə rolunu həmişə yüksək qiymətləndirmişəm və qiymətləndirirəm. Qadınlar çox cəsarətliyətlər, təəssübkeşdirlər, vətənpərvərdirlər. Vətəni, ədaləti sevendirlər. Mən bunu 1994-cü il oktyabr ayının 4-5-də bir daha gördüm.

Xatirinizdədir, Azərbaycanda bəzi güclü silahlı dəstələr dövlət çevrilişi həyata keçirmək istəyirdilər. Mən bütün tədbirləri həyata keçirəndən sonra vəziyyət çox mürəkkəb və çox təhlükəli olduğuna görə, - artıq axşam keçmişdi və gecə idi, - televiziya vasitəsilə xalqa müraciət etdim və xalqı Azərbaycan dövlətçiliyini qorumağa dəvət etdim. Cəmi iki saat keçdi. Prezident sarayının önündə olan meydana yüz minlərlə həmvətənlərimiz toplaşdı. Bir neçə saatın içərisində o meydana iyənə salmağa yer yox idi. Hamı coşmuşdu, həyəcan içində idi, hamı narahat idi. Eyni zamanda orada toplaşanların hamısı Azərbaycanın dövlətçiliyini müdafiə etmək əzmində idi.

Mən gecə yarısı o meydana toplaşanların qarşısına çıxarkən, oradakı insanların gözlərində parlayan nuru, işığı görür[42-43]kən və o insanların cəsarətini görərkən bir daha əmin oldum ki, bizim dövlətimizi heç kəs devirə bilməz. Mənə ən çox təsir edən, ürəyimdə müsbət mənada böyük iz buraxan, məni həyəcanlandıran o oldu ki, toplaşanların içərisində çoxlu qadınlar var idi – yaşlı qadınlar, ağbırçək qadınlar, analar, gənc qadınlar var idi. Mən gənc qadınların qucağında südəmər uşaqları gördüm. Demək,

qadın nəinki özü gəlibdir, südəmər körpə ilə gəlib ki, Azərbaycanın dövlətçiliyini müdafiə etsin. Gecə yaradır, saat 3-4-dür. Nəqliyyat yox idi, çoxları piyada gəlmişdilər. Mən oktyabr ayının 4-də gecə orada ayaqyalın qadınları görəndə bir daha düşündüm – bizim qadınlarımız nə qədər cəsarətliyərlər, qoçaqdırlar, mərdirlər, qeyrətlidirlər, namusludurlar. Mən heç vaxt o anları unuda bilmərəm.

Bu, təsadüfi deyildi. Çünki, bir daha qeyd edirəm, qadınlarda vətən, vətənpərvərlik hissi, vətəndaşlıq hissi çox yüksəkdir. Bu, çox sevindiricidir. Çünki qadınlar bu hissələri öz uşaqlarına, övladlarına, balalarına verirlər. Beləliklə də bizdə vətənpərvərlik hissələri günü-gündən inkişaf edir, artır. Bu, bizim üçün çox lazımdır. Biz müstəqil ölkəmizi, müstəqil dövlətimizi qurub yaradıırıq, inkişaf etdiririk. Dövlət müstəqilliyimiz çətin və ağır şəraitdə yaranır və biz çalışırıq ki, dövlət müstəqilliyinin əsasını elə qoyaq ki, heç bir qüvvə onu yenidən tərpədə bilməsin. Biz buna nail oluruq və olacağıq. Buna görə də vətənpərvərlik, vətənə sədaqət, vətəni sevmək hissələri hər bir azərbaycanlı üçün ən yüksək anlayışdır. Bunlara nail olmaq üçün qadınlar bundan sonra da öz müqəddəs vəzifələrini yerinə yetirməlidirlər və əminəm ki, yerinə yetirəcəklər.

Azərbaycan qadınlarının bir xüsusiyyəti də vardır: Azərbaycan qadınları çox gözəldirlər. Ümumiyyətlə, gözəllik anlayışını insanlar cürbəcür anlayırlar, dərk edirlər. Bu da təbiidir. Təbiətin də gözəlliyi vardır, hər bir insanın da [43-44] gözəlliyi vardır. Amma gözəllik əsl mənada cəmiyyətdə olan gözəllikdir və bu, sadəcə, bir xarici görünüş deyildir. Gözəllik həm xarici olur, həm də daxili olur. Ancaq bu gözəllik anlayışının daşıyıcısı həmişə qadınlar olur. Hər bir millətin gözəlliyini nümayiş etdirən qadın olur.

Biz indi ölkəmizin qadınlarını bütün dünyaya açmışıq. Dünyanın çox yerlərinə getmişik, görmüşük. Biz iyirmi, otuz, yaxud əlli il bundan öncə hansı ölkədə insanların nə cür olmasını bilmirdik. Sadəcə olaraq, onları ayrı-ayrı rəsmlərdə, filmlərdə görürdüksə, indi hamısını öz gözümüzlə görürük. Bilmirəm, kimin gözüne hansı ölkədəki qadınlar necə görünür, amma mənim gözümə görə, dünyanın heç bir yerində Azərbaycandakı qadınlar kimi qadın yoxdur.

Bilirsiniz, məşhur rus yazıçısı Çexov demişdir ki, insanda hər şey gözəl olmalıdır. Şübhəsiz ki, gözəllik insan üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən amildir. Millətin gözəlliyi hər bir insanın gözəlliyindən meydana gəlir. Ona görə də mən həmişə millətim haqqında düşünürəm. Mən millətimin həm mənəviyyəti haqqında düşünürəm, həm əxlaqı haqqında, həm də onun gözəlliyi haqqında düşünürəm. Həm zahiri gözəllik, həm daxili gözəllik. Bunların hamısını anlamaq üçün qadınların gözəlliyi həmişə nümunədir.

Ümumiyyətlə biz həqiqətən də fəxr edə bilərik ki, millətimiz gözəl millətdir. Heç kəs heç vaxt deməsin ki, bu barədə bizim millətimiz hansı millətdənsə aşağı səviyyədədir. Xeyr. Bizim millətimiz istedadlı millətdir, gözəl millətdir, qəhrəman millətdir. Biz bununla fəxr edə bilərik. Ümidvaram ki, mənim bu sözlərimi gələcək daim təsdiq edəcəkdir.

Bizim millətimizin içində qadınların gözəlliyi xüsusi yer tutur. Təsadüfi deyil ki, hər bir şair gözəlliyi tərənnüm edərkən birinci qadın gözəlliyi haqqında yazır. Hər bir mahnıda gözəllik sözləri səslənərkən qadın gözəlliyi haqqında deyilir. Qadın zərif bir məfhumdur. Biz qadını sevməliyik, qadına hörmət etməliyik, qadını həmişə yüksək tutmalıyıq və qadının cəmiyyətdə rolunu daim yüksəltməliyik.

Mən bu hissiyyətlərlə sizi bayram münasibətilə təbrik edirəm, sizə cansağlığı, səadət arzu edirəm. Həmişə gözəl olasınız!

Sağ olun. [45]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ YAPONİYA ARASINDA ƏMƏKDAŞLIĞIN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ TƏDBİRLƏRİ HAQQINDA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il fevralın 24-dən 28-dək Yaponiyaya ilk rəsmi səfəri müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində yeni səhifə olaraq iki ölkə arasında əməkdaşlığın inkişafı üçün möhkəm təməl yaratmışdır.

Səfər zamanı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Yaponiya imperatoru əlahəzrət Akixito, Baş nazir cənab Haşimoto, Yaponiya parlamentinin Nümayəndələr Palatasının sədri cənab Soikxiro, Müşavirlər Palatasının sədri cənab Curo, deputatların böyük bir qrupu, xarici işlər naziri cənab Obuçi, xarici ticarət və sənaye naziri cənab Xoriuçi, digər dövlət strukturlarının və çoxsaylı firmaların rəhbərləri ilə görüşləri olmuşdur. İki dövlət rəhbərləri arasında keçirilmiş görüşlərdə və danışıqlarda Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə əməkdaşlığın hər iki ölkə üçün əhəmiyyəti qeyd olunmuşdur, bu əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir. Tərəflər beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərini əsas tutaraq təcavüz və terrorizm aktlarının bütün formalarını qətiyyətlə pisləmiş, dövlətlərarası münasibətlərdə zor işlətməyin yolverilməz olduğunu təsdiq etmiş, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ATƏT-in Lissabon sammitinin üç prinsipi əsasında tezliklə və sülh yolu ilə həll olunmasına tərəfdar olduqlarını bildirmişlər. Hər iki tərəf [46-47] Mərkəzi Asiya və Zaqafqaziya regionlarının inkişafına yönəlmiş Trans-Avropa-Asiya dəhlizinin (İpək yolu) vacibliyini vurğulamışlar.

Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında ticarət və iqtisadi münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsi ikitərəfli görüşlərdə mühüm yer tutmuşdur. Yaponiya tərəfi Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatları yüksək qiymətləndirərək onları dəstəklədiyini bildirmiş, Azərbaycan tərəfi isə, öz növbəsində, Yaponiya investorları ilə yaranmış əməkdaşlığı daha da genişləndirmək niyyətində olduğunu bəyan etmişdir.

Səfər zamanı tərəflər arasında imzalanmış sənədlər: Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında dostluq və tərəfdaşlıq haqqında birgə bəyanat, Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında ticarət və iqtisadi sahədə əməkdaşlıq haqqında birgə bəyanat, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə Yaponiyanın Xarici İşlər Nazirliyi arasında məsləhətləşmələr haqqında birgə kommunike, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı "Kürdaşi" blokunun birgə işlənməsində pay verilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə Yaponiyanın "Mitsui Oyl Eksploreyşn" şirkəti arasında saziş, Azərbaycan Respublikasının hökuməti ilə Yaponiyanın Xarici Ölkələrlə İqtisadi Əməkdaşlıq Fondu arasında "Şimal" buxar-qaz elektrik stansiyasının tikintisi layihəsi haqqında kredit sazişi, Azərbaycan Respublikasının hökuməti ilə Yaponiyanın İxrac-İdxal Bankı arasında Sumqayıt "Etilen-polietilen" zavodunda EP-300 qurğusunun yenidən qurulması layihəsinin maliyyələşdirilməsi haqqında kredit sazişi və Azərbaycanda ərzaq məhsulları istehsalının inkişaf etdirilməsi üçün əvəzsiz yardım (qrant) ayrılmasına dair notalar mübadiləsi iki ölkə arasında hərtərəfli əməkdaşlığın genişlənməsi sahəsində yeni mərhələnin əsasını qoymaqla Azərbaycana investisiya axınının güclənməsində mühüm rol oynayacaqdır. [47-48]

400 Mvt gücündə "Şimal" buxar-qaz elektrik stansiyasının tikintisi üçün ayrılmış 20,7 milyard iyen (165 milyon ABŞ dolları) məbləğində güzəştli kredit (illik 0,75 faiz haqla 10 il müddətə verilməklə 40 il müddətinə) və EP-300 qurğusunun yenidən qurulması üçün 10,8 milyard iyen (94,4 milyon ABŞ dolları) məbləğində güzəştli şərtlərlə ayrılmış vəsait (illik 2,5 faiz haqla 10 il müddətinə və kreditin qurğuda istehsal olunacaq hazır məhsul hesabına ödənilməsi şərti ilə) ölkəmizin sənaye potensialının artmasına kömək edəcəkdir.

Yaponiya hökumətinin Azərbaycanda ərzaq məhsulları istehsalının inkişafı üçün 400 milyon iyen (3,2 milyon ABŞ dolları), tibbi ləvazimat və avadanlıq alınması üçün 2 milyon ABŞ dolları məbləğində əvəzsiz köməyi və BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı vasitəsilə Azərbaycana təmənnəsiz humanitar yardım etməsi təklifi minnətdarlıqla qarşılanmışdır.

Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında hərtərəfli və səmərəli əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafının zəruriliyini, ölkədə həyata keçirilən islahatlarda Yaponiyanın təcrübəsindən istifadə edilməsinin əhəmiyyətini nəzərə alaraq qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında əlaqələri daha da inkişaf etdirmək məqsədi ilə qarşılıqlı səmərəli əməkdaşlıq mexanizminin qurulması barədə Yaponiya tərəfi ilə razılaşdırmaqla təkliflərini iki ay müddətində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiyanın Xarici Ölkələrlə İqtisadi Əməkdaşlıq Fondu arasında "Şimal" buxar-qaz elektrik stansiyasının tikintisi layihəsi barədə və Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiyanın İxrac-İdxal Bankı arasında EP-300 qurğusunun

yenidən qurulması layihəsinin maliyyələşdirilməsi barədə kredit sazişlərinin müvafiq qaydada təsdiq [48-49] olunmasını təmin etsin və bu layihələrin gerçəkləşməsi üçün müvafiq tədbirlər görsün.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Torpaq Komitəsi, "Azərenerji" Səhmdar Cəmiyyəti, "Azəriqaz" Səhmdar Cəmiyyəti, Bakı Şəhəri İcra Hakimiyyəti və Abşeron Rayon İcra Hakimiyyəti ilə birlikdə "Şimal" buxar-qaz elektrik stansiyasının tikintisi layihəsinin qalan hissəsinin, o cümlədən qaz boru kəmərinin (Qaradağ-Dığah-"Şimal" DRES) tikintisinin maliyyələşdirilməsi və onun keçəcəyi xəttin müəyyənləşdirilməsi, torpaq sahəsinin ayrılması ilə bağlı məsələləri araşdırıb iki ay ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təkliflər versin.

4. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi, "Azərikimya" Dövlət Şirkəti və Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Səhmdar Kommersiya Bankı EP-300 qurğusunun yenidən qurulması layihəsi üzrə işlərin aparılması üçün Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Səhmdar Kommersiya Bankı ilə "Niçimen" şirkəti arasında kredit müqaviləsinin və "Azərikimya" Dövlət Şirkəti ilə "Niçimen" şirkəti arasında müqavilənin bir ay ərzində hazırlanmasını təmin etsin.

5. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti "Şimal" buxar-qaz elektrik stansiyasının tikintisi layihəsi barədə və EP-300 qurğusunun yenidən qurulması layihəsinin maliyyələşdirilməsi barədə kredit sazişlərinin və bu sazişlərdən irəli gələn işlərin yerinə yetirilməsi üzrə komissiyaların yaradılması haqqında bir ay ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təklif təqdim etsin.

6. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi, "Azərikimya" Dövlət Şirkəti ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının neft-kimya və kimya sənayesi, o cümlədən etilen-polietilen zavodunun yenidən qurulmasının ikinci mərhələsi üzrə Yaponiya şirkətinin təkliflərini araşdırın və üç ay ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə müvafiq təkliflər təqdim etsin.

7. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti və digər aidiyyətli orqanlarla birlikdə Yaponiyanın "İtoçu", "Niçimen", "Mitsui", "Tomen", "Mitsubishi", "Sumitomo", "Marubeni", "Nissō İvai", "Capeks" və digər şirkətlərinin rəhbərləri ilə görüşlər zamanı irəli surulmuş təklifləri araşdırın və həmin şirkətlərlə əməkdaşlıq barədə Azərbaycan Respublikasının prezidentinə konkret təkliflər təqdim etsin.

8. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə birlikdə Yaponiya hökumətinin maliyyə yardımı əsasında Bakı şəhərində onkoloji mərkəzin tikintisinin başa çatdırılması barədə təklifləri Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin.

9. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti "Bakı kondisionerləri" EİB ilə birlikdə Yaponiya şirkətlərini cəlb etməklə "Bakı kondisionerləri" EİB-nin modernləşdirilməsi layihəsini hazırlasın və onun maliyyələşdirilməsi şərtlərini müəyyənləşdirsin.

10. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi və "Azərenerji" Səhmdar Cəmiyyəti ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasında külək və günəş enerjisi ilə işləyən elektrik stansiyalarının tikintisi layihələrinin həyata keçirilməsi barədə Yaponiya şirkətləri ilə danışıqlar aparsın və Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etmək üçün müvafiq təklif hazırlasın. [50-51]

11. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılması məqsədi ilə Yaponiya hökuməti tərəfindən ayrılmış 400 milyon iyen məbləğində əvəzsiz yardımın (qrantın) istifadəsi mexanizmi barədə təklifləri bir ay ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin.

12. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının Dövlət Antiinhisar Siyasəti və Sahibkarlığa Kömək Komitəsi ilə birlikdə Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi (JICA) və Yaponiya Xarici Ticarət Təşkilatı (JETRO) ilə mütəxəssislərin ixtisasının artırılması kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı və onun dövlət tənzimləməsi sahəsində əməkdaşlıq əlaqələrinin yaradılmasını təmin etsin.

13. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Yaponiyanın İxrac-İdxal Bankı və Xarici Ölkələrlə İqtisadi Əməkdaşlıq Fondu ilə əlaqələrin genişləndirilməsi və birgə işlərin aparılması barədə təkliflər hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin.

14. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi ilə birlikdə İpək yolunun bərpa edilməsi ilə bağlı Yaponiya ilə əməkdaşlıq barədə təklifləri bir ay ərzində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin.

15. Azərbaycan Respublikası prezidentinin İcra Aparatına, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə, digər nazirliklərə və idarələrə tapşırılsın, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun:

– Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi və digər sahələrdə əlaqələrin daha da [51-52] genişləndirilməsi məqsədi ilə Yaponiyanın müvafiq idarə və təşkilatları ilə başlanmış əməkdaşlığı davam etdirsinlər;

–Yaponiya ilə keçmiş SSRİ arasında imzalanmış və qüvvəyə minmiş sənədlərin Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasındakı münasibətlərdə tətbiq olunması məsələsini araşdırıb müvafiq qaydada həll etsinlər;

– Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya arasında hərtərəfli əməkdaşlığın genişlənməsini təmin etmək məqsədi ilə iki dövlət arasında müqavilə-hüquqi bazanın gücləndirilməsinə yönəldilmiş tədbirləri həyata keçirsinlər;

– Yaponiya parlamentinin palataları, Yaponiya-Azərbaycan Dostluğu Parlament Assosiasiyası ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələri qursunlar.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 10 mart 1998-ci il

[52]

YAZIÇI ANARA

Hörmətli Anar!

Sizi – xalqımızın tanınmış yazıçısı, dramaturqu və ictimai xadimini 60 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Siz 60-cı illərdə ədəbiyyatımıza yeni ab-hava gətirmiş yazıçılar nəslinin görkəmli nümayəndələrindən birsiniz. Müasirlərimizin zəngin mənəvi aləmini, qayğı və problemlərini yüksək bədii səviyyədə əks etdirən əsərləriniz daim ədəbiyyat həvəskarlarının diqqət mərkəzində olmuşdur. Bəşərliklə milliliyin üzvi vəhdətini təşkil edən çoxcəhətli yaradıcılığınız cəmiyyətimizdə milli şüurun aşılmasına və xalqımızın bir çox ölkələrdə tanınmasına xidmət etmişdir.

Saflıq ideyalarını tərənnüm edən pyesləriniz, xüsusilə "Şəhərin yay günləri" pyesi öz bədii dəyəri ilə yanaşı, cəmiyyətimizin diqqətini bir çox mənəviyyat problemlərinə cəlb etmişdir.

Qürur, şərəf və ləyaqət simvolu olan ulu "Dədə Qorqud" eposunun qəhrəmanlarını müasirlərimiz üçün daha doğma və əziz edən məhz sizin yaradıcılığınız olmuşdur. Bu eposun gənc nəslin tərbiyəsində müstəsna yer tutmasında da səyləriniz xüsusi qeyd olunmalıdır.

"Molla Nəsrəddin" ənənələrinə, müdrik Mirzə Cəlilin millət dərslərinə bizim səhnədə və jurnalistikada yenidən həyat vermiş fəaliyyətiniz də diqqətə layıqdır. Üzeyir bəy mövzuları sizin əsərlərinizdə öz uğurlu əksini taparaq tarixi keçmişimizin yenidən dərk olunması zərurətini bir daha vurğulamışdır. Təşəbbüsünüzlə yaranan "Qobustan" toplusu [53-54] azərbaycançılıq ideyalarının carçısına çevrilərək bütöv bir nəslin milli, mənəvi-əxlaqi qayə və duyğularının formalaşmasında böyük rol oynamışdır.

Ölkədə və cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklər yazıçı Anara publisist və tədqiqatçı şöhrəti də gətirmişdir. Sizin ictimai fəaliyyətiniz bədii əsərlərinizdəki fikir və ideyaların əməli surətdə gerçəkləşməsinə əyani bir nümunədir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində görkəmli yer tutmuş və böyük xidmətləri olmuş sevimli şairlərimiz Nigar Rəfibəyli ilə Rəsul Rzani yubiley gününüzdə böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edir və bu ailənin layiqli övladı olmağınızdan məmnunluq duyuram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikasının müstəqil inkişafı yollarında öz zəngin təcrübə və bacarığınızı bundan sonra da əsirgəməyəcəksiniz.

Sizə uzun ömür, cəsağlığı və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 13 mart 1998-ci il

[54]

TÜRK DÖVLƏTİ VƏ TOPLULUQLARININ VI DOSTLUQ, QARDAŞLIQ VƏ İŞBİRLİYİ QURULTAYININ İŞTİRAKÇILARINA

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi – türk dövlət və topluluqlarının VI dostluq, qardaşlıq və işbirliyi qurultayının iştirakçılarını ürəkdən salamlayıram, hamınıza ən xoş arzularımı yetirirəm.

Türk xalqları insanlığın min illər boyu yaratdığı sivilizasiyaya əvəzsiz, tarixi töhfələr veriblər. Demokratizm, haqqa-ədalətə sonsuz inam, milli, dini, irqi ayrı-seçkiliyə qarşı barışmazlıq, vətənpərvərlik və sülhsevərlik xalqlarımızın səciyyəvi cəhətləridir. Çətin mübarizə yollarında və saysız-hesabsız şəhid qanları hesabına qazandığımız azadlığımızın, müstəqilliyimizin əbədi olmasında, milli dövlət quruculuğunun dönməz xarakter almasında biz məhz belə bəşəri dəyərlərə istinad edirik.

Hazırda türk dövlətləri və xalqları şanlı keçmişi, zəngin milli-mədəni irsi, tükənməz potensialı, beynəlxalq hüquq normalarına ehtiramı ilə Dünya Birliyinin bərabərhüquqlu üzvləridir. Biz türk cümhuriyyətləri arasındakı qarşılıqlı əlaqələri ortaq mədəni, mənəvi dəyərlər əsasında inkişaf etdirməklə yanaşı, beynəlxalq aləmlə də bütün sahələrdə sıx münasibətlər yaratmağa çalışırıq.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası xalqlarımızın nicat yolunu birlikdə, əməkdaşlıqda və qarşılıqlı hörmətdə görür. İnanıram ki, vətən qarşısında məsuliyyətini dərk edən ölkələrimizin hər bir ziyalı və dövlət adamı, hər bir vətəndaşı aydın sabahımız naminə əlindən gələni əsirgəməyəcəkdir.

Əziz dostlar!

Xalqlarımızın gələcəyini düşünən fikir adamlarının söhbətlərinə həmişə maraq göstərdiyim üçün özümü sizlərlə bir yerdə hiss edir, toplantınızın işinə böyük uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 mart 1998-ci il

[56]

NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Hörmətli həmvətənlər!

Xalqımızın əziz bayramı - qədim Novruz bayramı münasibətilə hamınızı səmimi qəlbdən təbrik edir, sizə Novruz əhval-ruhiyyəsi arzulayıram.

Novruz xalqımızın əsrlərdən bəri qoruyub saxladığı və bütün dövrlərdə həmişə əziz tutduğu bayramlardan biridir. Onun tarixi də Azərbaycan xalqının tarixi kimi kəşməkəşli, enişli-yoxuşlu olmuşdur. Bu ulu bayramın müstəqil respublikamızda dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi öz milli köklərimizə, adət-ənənələrimizə, tarixi keçmişimizə dərin ehtiram bəslədiyimizi və sarsılmaz tellərlə bağlı olduğumuzu nümayiş etdirir.

Zəngin mənəvi dəyərlərimizə söykənərək insanlar arasında qarşılıqlı hörmət, səmimiyyət və mehribanlıq münasibətlərini bərqərar edən Novruz bayramı xalqda gələcəyə nikbinliklə, ümidlə baxmaq hissləri doğurur.

Novruz təbiətin oyanması, saf duyğuların, ülvi niyyətlərin, xoş arzuların çin olduğu gündür. Qoy ürəyimizdə tutduğumuz bütün istəklər – müharibəyə birdəfəlik son qoyulması, torpaqlarımızın azad edilməsi, erməni təcavüzü nəticəsində didərgin düşmüş soydaşlarımızın öz doğma yurdlarına qayıtması kimi müqəddəs diləklərimiz həyata keçsin və biz gələn Novruz bayramımızı daha şad və xoş əhval-ruhiyyə ilə qarşılayaq.

Novruz bayramını dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan bütün azərbaycanlılar böyük məhəbbətlə, əcdadlarına, el-obalarına, müstəqil Azərbaycan Respublikasına bağlılıq [57-58] hissləri ilə qeyd edirlər. Qoy bu hisslər Novruz nəfəsi ilə vətənin tərəqqisi, xalqın xoş güzəranı naminə çiçəklənib qüvvətlənsin!

Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçərək şəhid olmuş övladlarımızı bu bayram günlərində xatırlayaraq onlara Allahdan rəhmət diləyib qəbirləri nurla dolsun deyirəm, şəhidlərin əzizlərinə və bütün xalqımıza ulu Tanrıdan səbr arzulayıram.

Əziz bacılar və qardaşlar!

Bu bahar bayramında hər birinizə möhkəm cansağlığı, ailə sədəti və işlərinizdə müvəffəqiyyət diləyirəm.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 mart 1998-ci il

[58]

**MƏRDƏKANDAKI "ABŞERON"
SANATORİYASINDA NOVRUZ BAYRAMI
MÜNASİBƏTİLƏ QAÇQINLAR VƏ MƏCBURİ
KÖÇKÜNLƏR ÜÇÜN KEÇİRİLƏN
BAYRAM ŞƏNLIYINDƏ NİTQ**

20 mart 1998-ci il

Əziz bacılar, əziz qardaşlar!
Əziz balalar, gənclər, uşaqlar!
Hörmətli dostlar!

Mən sizin hamınızı və sizin simanızda bütün Azərbaycan xalqını, Azərbaycan vətəndaşlarını əziz bayram – Novruz bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı, səadət, bahar, Novruz əhval-ruhiyyəsi arzu edirəm. Hamınıza gələcək işlərinizdə uğurlar diləyirəm.

Novruz Azərbaycan xalqının müqəddəs bayramıdır. Qədim zamanlarda bizim əcdadlarımız bu bayramı yaradıblar və bu bayram min illərlə yaşayıb, xalqımıza, millətimizə həmişə səadət, xoşbəxtlik, sevinc gətiribdir, xalqımıza güc veribdir. Bu bayram bütün dövrlərdə yaşayıbdır. Bu gün isə müstəqil Azərbaycanın ərazisində o, əziz bayram kimi qeyd olunur. Novruz bayramının çox böyük mənası vardır. Bu, həm bahar bayramıdır, həm təbiətin oyanışının bayramıdır, həm də insanların həyatında böyük dəyişikliklər bayramıdır. Çox gözəl bayramdır! Təsadüfi deyil ki, bu bayram bütün sınaqlardan keçərək yaşayıbdır və bu gün də yaşayır. Mən arzu edirəm ki, bu bayram günü hər bir Azərbaycan vətəndaşının, əziz dostlar, sizin arzularınız, niyyətləriniz yerinə [59-60] yetsin, kimin ürəyində nə arzu varsa, ona çata bilsin, kim nə istəyirsə, ona nail ola bilsin. Mən Allahdan hamınıza qarşınızda duran bütün məsələlərin uğurla həll olunmasını arzulayıram.

Ancaq bizim hamımızın – elliklə, obalıqla xalqımızın, millətimizin bir müqəddəs arzusu, istəyi, bir müqəddəs məqsədi vardır. O da Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasıdır, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsi və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş, zorla köçürülmüş və bu gün köçkün vəziyyətində yaşayan insanların hamısının öz yerlərinə-yurdlarına qayıtması məqsədidir, sizin hər birinizin öz evinizə, obanıza qayıtması məqsədidir. Bizim ən ümdə arzumuz bu arzudur, ən müqəddəs məqsədiniz bu məqsəddir. Bu gün, bayram günü əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, biz bu arzumuzla mütləq çatacağıq. İşğal edilmiş torpaqlarımızın hamısı azad olunacaq, nəyin bahasına olursa-olsun azad ediləcəkdir. Sizin hər biriniz öz torpaqlarınıza, evinizə, obanıza qayıdacaqsınız və biz sizinlə birlikdə dədə-baba yerlərinizi, torpaqlarınızı yenidən canlandıracağıq, dirçəldəcəyik, yenidən quracağıq. Siz yenidən böyük evlərin, mülklərin, torpaqların sahibi olacaqsınız və xoşbəxt yaşayacaqsınız.

Bizim düşdüyümüz bu bəla bəlkə də özümüzün günahımız ucbatından başımıza gələn bəladır. Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Əziz dostlar, sizin hər biriniz öz ulu babalarımızın yolu ilə gedərək torpaqlarınızı dəfələrlə yadellilərdən, düşmənlərdən qoruyub saxlamısınız. Sizin hər biriniz torpağınızı, öz evinizi, kəndinizi, öz yurduunuzun daşını-qayasını qoruyub saxlaya bilərdiniz. Sadəcə olaraq, o illər Azərbaycana bədbəxtlik üz vermişdi. Bu bədbəxtliyin nədən ibarət olduğunu siz yaxşı bilirsiniz və bu gün buradakı çıxışlarınızda bu barədə danışdınız. Onun ucbatından bizim başımıza bu bəlalər gəlibdir. [60-61]

Bu günlər Dağlıq Qarabağ məsələsinin meydana çıxmasının on ili tamam olur. Dağlıq Qarabağda olan bir dəstə ekstremist, millətçi ermənilər Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistanla birləşdirmək cəhdi ilə çıxış ediblər. Bu, 1988-ci ilin fevral ayında olubdur. Bilirsiniz, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində 1923-cü ildə bir muxtar vilayət kimi yaranandan sonra erməni millətçiləri, erməni ekstremistləri bir neçə dəfə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparıb Ermənistanla birləşdirmək cəhdləri göstərmişlər. Bunlar birinci dəfə deyil ki, 1988-ci ildə belə bir hərəkət etdilər. Əvvəlki illərdə də belə hallar olmuşdur. Bu, 30-cu, 40-cı, 50-ci illərdə də olmuşdur.

Yaxşı xatirimdədir, mən işlədiyim dövrdə, 60-70-ci illərdə belə hallar baş vermişdi. Ancaq hər dəfə biz bunun qarşısını ala bilmişdik. Mən sizə açıqlayı deyirəm, bu heç də Dağlıq Qarabağda yaşayan bütün ermənilərin fikri deyildi. Bu, millətçi, ekstremist erməni dəstələrinin fikri idi. Onlar vaxtaşırı gəlib bu fikirləri Dağlıq Qarabağın içərisində yayırdılar və nadürüst, millətçi, ekstremist fikirli bəzi insanları qızıdırıb ortaya salırdılar. Ancaq biz bunların qarşısını dəfələrlə almışıq. Özü də çox məhərətlə, rahatlıqla qarşısını almışıq və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamışıq. Amma təəssüflər olsun ki, 1988-ci ildə Azərbaycanın başında duran adamlar heç olmasa keçmiş illərin təcrübəsindən istifadə edə bilmədilər və bu münaqişə baş verdi, sonra isə qızıxdı. Şübhəsiz ki, burada səbəblər də olmuşdur.

Mən bunu dəfələrlə demişəm. O vaxt Sovetlər İttifaqının rəhbərliyində olan bəzi şəxslər, o cümlədən Qorbaçov ermənilərə havadarlıq etmişdir və Azərbaycanın başında duranların qeyrəti, kişiliyi, iradəsi çatmamışdır ki, millətimizin, xalqımızın, respublikamızın hüquqlarını qoruya bilsinlər. Ancaq sonrakı illərdə bunun qarşısını almaq mümkün idi. Görəsən səbəb nə idi ki, bunun qarşısı alınmadı? Çünki son [61-

62]rakı illərdə yığıb, cəmləşib, Azərbaycanın bütün qüvvələrini bir yerə toplayıb torpaqlarımızı, vətənimizi müdafiə etmək əvəzinə, ayrı-ayrı dəstələr, şəxslər bu fürsətdən istifadə edib öz şəxsi məqsədlərini həyata keçirməyə çalışdılar. Bunlar isə bizim xalqımıza, millətimizə çox baha başa gəldi. Nəticədə Azərbaycanın tək Dağlıq Qarabağ ərazisi yox, Dağlıq Qarabağ ətrafındakı bir neçə rayonları da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu.

Bunların hamısı həqiqətdir. Siz, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş insanlar bunları hamıdan yaxşı bilirsiniz. Çünki bunlar sizin gözüünüzün qarşısında olubdur. Nəhayət, bütün bunlar vəziyyəti gətirib elə bir səviyyəyə çatdırıbdır ki, ya müharibəni davam etdirmək lazım idi, - gündə qan tökülürdü, şəhid verilirdi, - yaxud da məsələni sülh yolu ilə həll etmək lazım idi.

Mən bu gün də hesab edirəm ki, biz düzgün yol tutduq, 1994-cü ilin may ayında atəşin dayandırılması haqqında saziş imzaladıq və məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına başladığımız. Bu may ayında dörd il tamam olacaqdır ki, atəş yoxdur, qan tökülür, şəhid vermirik. Onu bilin, biz bu dörd ilə yaxın müddətdə gecə-gündüz məsələnin həll edilməsi ilə məşğul oluruq. Ötən illərdə işimin, fəaliyyətimin əksər hissəsi bu məsələnin həll olunmasına yönəldilmişdir.

Bilirsiniz, bütün xarici ölkələrin nümayəndələri ilə keçirilən görüşlər, mənim xarici ölkələrə səfərlərim, beynəlxalq təşkilatlarda gördüyüm işlər, apardığım danışıqlar, keçirdiyim görüşlər, nitqlərim, çıxışlarım hamısı yalnız bir məsələyə – Azərbaycanın torpaqlarını Ermənistanın işğalçı qüvvələrindən azad etmək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək və işğal olunmuş yerlərdən köçmüş insanları, sizi öz yerlərinizə, yurdlarınıza qaytarmaq məqsədinə xidmət edir.

Deyə bilərəm ki, ötən müddət ərzində xeyli dəyişikliklər olubdur. Doğrudur, biz əsas məqsədimizə nail ola bilməmişik. Amma vəziyyət xeyli dəyişibdir. Bu dəyişiklik ondan ibarətdir ki, əgər üç, dörd, beş il bundan əvvəl beynəlxalq ictimaiyyət, dünyanın aparıcı dövlətləri, beynəlxalq təşkilatlar Ermənistan tərəfinə daha çox dəstək verirdisə, biz təcavüzə məruz qaldığımız halda bizi günahlandırmağa çalışırdırlarsa, indi vəziyyət xeyli dəyişilibdir. Bu da ondan ibarətdir ki, biz artıq sübut edə bilmişik ki, Ermənistan təcavüzkardır. Sübut edə bilmişik ki, Azərbaycanın torpaqları işğal edilibdir, bu münaqişənin günahkarı biz deyilik. Bunları sübut edə bilmişik. Azərbaycanın bir ölkə kimi, dövlət kimi, bir xalq, millət kimi dünyada hörməti xeyli artıbdır. Artıq Azərbaycanla hesablaşsınlar, respublikamızı tanıyırlar və Azərbaycanın haqq işi günü-gündən dünyanın bir çox yerlərində təsdiq olunur, dəstəklənir. Mən əminəm ki, biz bu istiqamətdə gedərək məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacağıq.

Doğrudur, son aylar sülh danışıqlarında müəyyən fasilə mövcuddur. Onun da səbəblərini siz bilirsiniz. Çünki fevral ayının əvvəlində Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi baş veribdir. İndi orada yeni prezident seçkiləri keçirilir. Martın 16-da birinci tur nəticə vermədi. Mart ayının axırında seçkilərin ikinci turu aparılacaqdır. Bu, Ermənistanın daxili işidir. Güman edirəm ki, Ermənistanda kimin prezident olub-olmamasından asılı olmayaraq sülh danışıqları davam edəcək və biz Minsk qrupu həmsədrlərinin – Rusiya, ABŞ, Fransa dövlətləri nümayəndələrinin vasitəsilə sülh danışıqlarını davam etdirəcəyik.

Hər halda bir şey məlumdur ki, 1994-cü ilin dekabrında ATƏT-in Budapeşt zirvə görüşündə məsələnin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində Azərbaycanın təklifləri qəbul edildi və biz sülh danışıqlarında irəliyə getdik. 1996-cı ilin dekabr ayında ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə isə Ermənistanla münaqişə başlayandan indiyə qədər Azərbaycanın siyasətində böyük bir nailiyyət əldə olundu. O da ondan ibarətdir ki, [63-64] məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının prinsipləri müəyyən edildi. Doğrudur, ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən yalnız Ermənistan bunun əleyhinə çıxdı. Amma 53 dövlətin Lissabonda toplaşan hökumət və dövlət başçıları həmin bu prinsipləri qəbul etdilər. Məhz bu prinsiplər əsasında ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri – Rusiya, ABŞ, Fransa 1997-ci ilin sentyabr ayında məsələnin sülh yolu ilə həll olunması ilə əlaqədar təkliflər verdilər.

Bu təkliflər məsələnin iki mərhələdə həll edilməsini nəzərdə tuturdu. Birinci mərhələdə Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcər rayonlarının işğalçı dəstələrdən azad olunması, bu rayonların sakinlərinin öz yerlərinə, yurdlarına qayıtması, Ermənistanla Azərbaycan arasında olan kommunikasiyaların bərpa edilməsi təklif olunur.

İkinci mərhələdə isə Laçın və Şuşa rayonlarının işğalçı dəstələrdən azad edilməsi və Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının, dövlətinin tərkibində özünüidarəetmə statusu verilməsi nəzərdə tutulur.

Bu, Lissabon prinsipləri əsasında, ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında yaranmış bir təkliftir. O prinsiplərdə üç bənd vardır. Birincisi, Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması. İkincisi, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində özünüidarəetmə statusu verilməsi. Üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin – həm erməni, həm də azərbaycanlı millətindən olan əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Nə üçün Lissabonda Ermənistan buna etiraz etdi? Çünki bunlar Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu almaq istəyirdilər. Ona görə də Lissabonda sənəddə yazılarda ki, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində özünüidarəetmə hüququ verilsin, onlar buna etiraz etdilər, bunu qəbul etmədilər. Ancaq Lissabon zirvə görüşündə həmin prinsiplər qəbul olundu. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ötən ilin sentyabrında bu [64-65] prinsiplər əsasında təkliflər hazırladılar və təqdim etdilər. Biz bunu qəbul etdik.

Doğrudur, - mən bunu dəfələrlə demişəm, - bu da bizim üçün tam, bizi təmin edən bir təklif deyildir. Ancaq məsələni həll etmək üçün mümkün olan bütün təkliflərdən ən əlverişlisidir. Biz ona görə də kompromisə gedirik. Əgər kompromis olmasa məsələni sülh yolu ilə həll etmək olmaz. Biz buna razı olduq. Ermənistan tərəfindən isə bəziləri buna razı oldular, bəziləri razı olmadılar.

Məsələni, fevralın 3-də istefaya getmiş prezident Levon Ter-Petrosyan bu prinsipləri qəbul etdi. Hətta keçən il oktyabr ayının 10-da Fransanın Strasburq şəhərində görüşrkən hər iki prezident – Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri birgə bəyanat verdik ki, biz bu prinsipləri qəbul edirik və bunların əsasında məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik. Ancaq Ermənistanda mürtəcə qüvvələr çoxdur. Onların bəziləri bunun əleyhinə çıxdılar, bunu qəbul etmədilər. Bütün bunlar və yəqin ki, daxili ictimai-siyasi vəziyyətlə əlaqədar olan başqa səbəblər bu il fevralın əvvəlində prezident Levon Ter-Petrosyanın istefaya getməsi ilə tamamlandı.

Beləliklə, sülh danışıqlarının əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, biz çətin, ağır yolla gedərək, böyük maneələri aradan qaldıraraq irəliləyirik. 1994-cü ilin dekabr ayında Budapeşt zirvə görüşündə bir irəliləyiş oldu, 1996-cı ildə Lissabon zirvə görüşündə bir irəliləyiş əmələ gəldi, nəhayət, Lissabon zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında Minsk qrupunun həmsədrləri təklif verdilər. Beləliklə, sülh danışıqları, sülh prosesi hərəkətdədir və davam edir. Əminəm ki, bu, davam edəcək və biz öz ərazilərimizin bütövlüyünü bərpa edəcəyik. Əlbəttə, bu çətinidir. Əziz bacılar, qardaşlar, dostlar, bu, təkcə sizin üçün deyildir, bizim üçün də çətinidir. Siz elə bilməyin ki, yerinizdən-yurdunuzdan köçmüsünüz, indi [65-66] imkan daxilində sizə verilən cürbəcür şəraitdə yaşayırınsınız və bu çətinliyi ancaq siz çəkirsiniz. Yox, mən də bu çətinliyi çəkirəm, sizin qədər əziyyət çəkirəm.

1993-cü ildə sizin, xalqın tələbi ilə mən Bakıya qayıdıb Azərbaycana rəhbərlik etmək məsuliyyətini öz üzərimə götürəndə yaxşı anlayırdım ki, qarşımda nə qədər çətin və böyük vəzifələr durur. Yaxşı dərk edirdim ki, üzərimə nə qədər böyük məsuliyyət götürürəm və bunun ən əsası müharibəni qurtarmaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək, soydaşlarımızı öz yerlərinə-yurdlarına qaytarmaqdır. Əgər biz buna tam nail ola bilməmişiksə, demək, sizdən də çox mən narahatam, sizdən də çox mən əziyyət çəkirəm. Çünki mən bunun məsuliyyətini sizin hər birinizdən çox hiss edirəm. Siz hər biriniz öz şəxsi həyatınızla əlaqədar qarşınızda duran, ətrafınızda yaranan çətinliklərlə rastlaşmısınız. Amma mən isə Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının həyatına cavabdehəm. Sizin vəziyyətinizi mən öz vəziyyətim kimi qəbul etmişəm. Ona görə mən də sizin kimi arzu edirəm ki, işğal edilmiş bütün torpaqlarımız tezliklə azad olunsun, biz yenidən Şuşaya gedək.

Burada şuşalı qardaşımız böyük şairimiz Molla Pənah Vaqifin məqbərəsinin açılışında mənim 1982-ci ildə Şuşaya səfərimi xatırlatdı. Bəli, mən onu heç vaxt unutmayacağam. Birinci, ona görə ki, 250 il bundan öncə yaşamış, yaratmış böyük şairimiz Molla Pənah Vaqifin məzarını qurdum, yaratdım, onun üzərində böyük bir məqbərə, abidə ucaldım. Bu, mənim böyük iftixar edə biləcəyim bir hadisədir və biz hamımız Şuşada böyük bayram etdik. Arzu edirəm ki, sizinlə birlikdə yenidən Şuşaya gedək. İnanıram ki, biz gedəcəyik. Buna inanın. Şuşa təkcə şuşalılar üçün deyil, hər bir azərbaycanlı üçün əziz bir anlayışdır, deyə bilərəm ki, Azərbaycanın gözüdür, hər bir azərbaycanlı üçün iftixar mənbəyidir. Ona görə də Şuşa təkcə yaşayış məkanı deyildir. Şuşa [66-67] bizim milli rəmzimizdir, mədəniyyətimizin, tariximizin rəmzidir. Şuşa hamı üçün əzizdir. Amma tək Şuşa yox, Laçın dağları da əzizdir. Laçın Azərbaycanın ən yüksək dağları, gözəl, səfali meşələri, bulaqları, çayları olan bir diyarımızdır. Biz heç vaxt Laçınsız yaşaya bilmərik. Ağdam kimi gözəl bir şəhər, məkan, bağ-bağat, gözəl yer, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcərin o yüksək dağları, çeşmələri, İstisuyu – biz onlarsız heç vaxt yaşaya bilmərik. Heç vaxt Azərbaycanı bu gözəl guşələrsiz təsəvvür edə bilmərik. Mən bu yerlərin adlarını çəkirəm, təbiəti haqqında danışırım. Məhz bu təbiətdə, o yerlərdə Azərbaycan xalqını yaşadan böyük adamlar, sizlər Azərbaycanın əziz insanlarınsınız. Ona görə mən bu əziz bayram günü məhz sizinlə olmağı özüm üçün ən xoşbəxt bir hadisə hesab edirəm.

Bu gün Novruz bayramını bir yerdə keçiririk. Gün o gün olacaq ki, Novruz bayramını bir dəfə gələcəyəm Şuşada, o biri il Laçında, o biri il Kəlbəcərdə, Ağdamda, Füzulidə, Cəbrayılda, Zəngilanda, Qubadlıda keçirəcəyik. Əminəm ki, belə də olacaqdır. Mən buna inanıram və bu inamla yaşayıram, bu inamla işləyirəm və bu inamla da Azərbaycan xalqına rəhbərlik edirəm.

Bu gün məni burada çox mehribanlıqla qəbul etdiniz. Gözəl süfrə açmışınız. Bilirsiniz ki, biz hamımız bu bayramı yaşamış adamlarıq. Mən lap kiçik yaşlarımdan Novruz bayramını çox sevədim. Ancaq inanın, o vaxtlar – mənim uşaqlıq yaşlarımda vallah-billah, bizim bayram süfrəmizdə bu qədər gözəl yeməklər, gözəl şirniyyatlar olmazdı. Rəhmətlik anam Novruz bayramına iki-üç ay əvvəl hazırlaşardı. Mütləq süfrədə plov olmalı idi. Gedib bir az kışmış alıb saxlayar, yumurtaları rəngləyərdi, paxlava və yaxud başqa şirniyyatlar bişirərdi.

Bilirsiniz, əgər bir axşam oturub plov yeyərdiksə, özümüzü xoşbəxt hesab edərdik. İndi çətinliklərimiz də, problemləri[67-68]miz də, dərdimiz də çoxdur. Amma Allaha şükürlər olsun ki, süfrəmiz keçən zamanlardan daha da gözəldir, daha da boldur. Bundan sonra da bol olacaqdır. Arxayın olun ki, ilbəl daha da çox olacaqdır.

Son illər respublikamızda bütün çətinliklərə baxmayaraq, gördüyümüz işlər, siyasətimiz, tədbirlər sosial-iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırır və bizim apardığımız iqtisadi islahatlar, torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi, özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsi, dünyanın bütün ölkələri ilə açıq iqtisadi əlaqələr qurmağımız, xarici sərmayenin Azərbaycana gəlməsi, xarici ölkələrlə neft sənayesi sahəsində böyük müqavilələrin imzalanması – bunların hamısı respublikamızın bütün həyatının ab-havasını dəyişdiribdir. Bunların kökü, əsası odur ki, biz müstəqil olmuşuq, müstəqil dövlətlik, ölkəyik. Məndən hər dəfə soruşanda ki, bu illərdə ən böyük nailiyyət nəyi hesab edirsiniz, onda mən demişəm və bu gün də deyirəm – bizim ən böyük nailiyyətimiz odur ki, xalqımız azadlığa çıxıbdır, müstəqil dövlətimiz vardır, biz öz taleyimizin sahibiyik, dünya xalqları içərisində, Dünya Birliyi, dünya ölkələri içərisində layiqli yer tutmuşuq. Ən əsası isə, bütün çətin proseslərdən keçərək Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamışıq.

Şübhəsiz ki, bu böyük dəyişikliklər, yəni bizim apardığımız tədbirlər bir-iki ildə həyatı tam dəyişdirə bilməz. Ancaq müsbət proseslər gedir və getməkdədir. Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatı ilbəl inkişaf edəcəkdir, insanların həyat tərzini yaxşılaşacaqdır, sosial-iqtisadi tədbirlər daha da geniş tətbiq edilərək həyata keçiriləcəkdir.

Mən bura gələrkən Mərdəkan, Şüvəlan ərazisinə çatarkən gördüm ki, yerli əhali, insanlar – gənclər, uşaqlar yola çıxıblar, mənimlə görüşmək istəyirlər. Mən bir neçə yerdə avtomasını saxladım, onlarla görüşdüm, söhbət etdik. İnsanların çox gözəl əhval-ruhiyyəsi vardır. Mən bu qısa məsafəni [68-69] gələrkən minlərlə insanla rastlaşdım. Qadın da, kişi də, cavan da, qoca da, uşaq da, böyük də – hamısının gözəl əhval-ruhiyyəsi vardır.

Ümumiyyətlə, bizim millətimiz gözəl millətdir. Baxıram, nə qədər gözəl uşaqlar, qızlar, oğlanlar vardır. Bizim nə qədər mərd oğullarımız vardır. İnsanların əhvalı, geyimi məni çox sevindirir. Bunlar təsadüfi deyildir, bunlar göydən düşməyibdir. Bunlar Azərbaycanda son illərdə sosial-iqtisadi sahələrdə aparılan tədbirlərin nəticəsidir. Bu, bizim həyat tərzini nümayiş etdirən gözəl bir mənzərədir. Şübhəsiz ki, arzu edirik bundan da gözəl olsun. Ancaq biz buna da şükür etməliyik ki, bunlar vardır.

Ən böyük nailiyyət ondan ibarətdir ki, biz insanlara rahatlıq şəraiti yarada bildik. Təsəvvür edin, 1993-cü ildən indiyə qədər keçən illəri xatirinizə salın. Biz Azərbaycanı neçə bələlərdən qurtardıq. Burada çıxış edənlər yada salırdılar. 1993-cü ildə vətəndaş müharibəsi Azərbaycanı dağıdırdı. Azərbaycan parçalanmışdı. Bunun qarşısını aldığımız. 1994-cü ilin oktyabr ayında yenə də o quldur, silahlı dəstələr Azərbaycanı dağıdıb, parçalayıb bizim xalqımızı tamamilə məhv etmək istəyirdilər. Bunun da qarşısını aldığımız.

1995-ci ilin mart hadisələrindən üç il keçir. Üç il bundan öncə Azərbaycan böyük təhlükə altında idi. Çünki indi artıq məlumdur, - həm Rusiyadan, həm Türkiyədən, başqa yerlərdən xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanları, bizim daxilimizdə olan, 1988-ci ildən hakimiyyət mübarizəsi aparən ayrı-ayrı cinayətkar dəstələr 1995-ci ilin mart ayında Azərbaycanda dövlət çevrilişi cəhdi etdilər. Biz böyük təhlükə altında idik. Çünki o cinayətkarlar böyük qüvvə toplamışdılar, əllərində çoxlu silah var idi. Təəssüf olsun ki, insanları o cinayətə cəlb edən adamlar onlara çox böyük vədlər vermişdilər. Bir tərəfdən Moskvada oturanlar, bir tərəfdən Kələkidə oturanlar, bir tərəfdən Azərbaycanın içində olanlar – bunların ha[69-70]-mısı bir yerə cəmləmişdilər ki, Azərbaycanı dağıtsınlar və yenə də gəlib burada öz şəxsi məqsədlərini həyata keçirsinlər. Biz bunların qarşısını aldığımız. Ondən sonra neçə dəfə hadisələr baş verdi, Azərbaycan prezidentinə qarşı neçə dəfə terror etmək istədilər.

Bilmirəm, dünən axşam siz gördünüz, ya görmədiniz – televiziya da bir veriliş verilirdi. 1996-cı ilin dekabr ayında Rusiyadan, Dağıstandan keçmiş OMON dəstəsinin bir hissəsi gəlib yenə də burada terror edib dövlət çevrilişi etmək arzusunda olub. Artıq onların məhkəməsi olubdur və onlar cəzalanıblar. Onların danışqlarını verdilər. O vaxtlar biz nə qədər dəhşətli günlər keçirdik.

Bunların hamısının nəticəsində biz Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmişik. İndi insanlar rahat yaşayırlar. Çətinliklər də mövcuddur. Bəli, sizin yaşayış yeriniz yoxdur, amma siz yerinizə qayıdacaqsınız. Bəlkə başqalarının maddi vəziyyəti yaxşı deyildir, amma yaxşılaşacaqdır. Biri o birisindən pis yaşayır. Belələri vardır. Ancaq xalqımızın ümumi əhval-ruhiyyəsi tamamilə başqa cürdür. O da ondan ibarətdir ki, xalqla dövlət birdir və xalqın dövlətlə, xalqın öz prezidenti ilə birliyi bizi bütün bələlərdən qurtarıbdır və bu ictimai-siyasi sabitlik, rahatlıq yaranıbdır.

Mən 1993-cü ildə Bakıya dəvət edilərkən bildirdim ki, burada nə qədər çətin, ağır vəziyyət mövcuddur. Mənim əlimdə nə silahlı dəstə var idi, nə ordum var idi, nə bir qrup var idi. Heç bir şeyim yox idi. Bəs Heydər Əliyev nəyə arxalandı və gəlib bu odun içinə girdi? Xalqa, sizə arxalandım. Əgər mən sizə inanmasaydım, etibar etməsəydim, sizə arxalanmasaydım bu məsuliyyəti öz üzərimə götürə bilməzdim. Əgər sizin mənə etimadınız olmasaydı, sizin mənə dəstəyiniz, köməyiniz olmasaydı, mən 1993-cü ildə o vətəndaş müharibəsinin qarşısını ala bilməzdim. [70-71]

Mən sizə, Azərbaycan xalqına arxalanaraq, bizim cəmiyyətin tam əksəriyyətinin dəstəyinə arxalanaraq 1994-cü ilin oktyabr ayında dövlət çevrilişinin qarşısını aldım. Xatirinizdədir, mən televiziya ilə xalqa müraciət etdim. İki saatdan sonra Prezident sarayının qabağına yarım milyon adam toplaşdı. Mən o gecəni daim xatırlayıram. O, bir möcüzə idi. Bunu sizin köməyinizlə, xalqın köməyi ilə etdim. Bəli, sizə,

xalqa arxalanaraq mən 1995-ci ilin mart ayında, düz üç il bundan qabaq Azərbaycanı böyük bir təhlükədən xilas etdim. Mən bu gün də sizə arxalanıram, sizin dəstəyinizə arxalanıram. Əminəm ki, sizinlə birlikdə biz Azərbaycanı bundan sonra daha da yüksəklərə qaldıracağıq.

Nəhayət, bizim ən böyük nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulur, demokratiya bərqərar olur, insanlara azadlıq verilibdir. Hərə öz fikrini deyə bilir və fikir, söz azadlığı, vicdan azadlığı, mətbuat azadlığı tamamilə təmin olunubdur. Biz bu yolla gedirik və gedəcəyik. Bunun nəticəsində də Azərbaycanda sağlam bir cəmiyyət formalaşıbdır. O sağlam cəmiyyət də Azərbaycan dövlətinin, konstitusiyasının, Azərbaycan prezidentinin prinsiplərini və Azərbaycan dövlətinin apardığı siyasəti dəstəkləyir və ona kömək edir. Bu, bizim ən böyük nailiyyətimizdir. Biz demokratik cəmiyyət yarada bilmişik. Şübhəsiz ki, bu cəmiyyətdə fikirlər müxtəlif ola bilər, - bu təbiidir. Heç kəs buna görə narahat olmasın. Ancaq əsas odur ki, biz fikir müxtəlifliyini təmin edərək cəmiyyətin tam əksəriyyətinin Azərbaycanın dövlət siyasətini, Azərbaycan prezidentinin siyasətini dəstəkləməsinin şahidi olmuşuq.

İndi siz burada çıxış edərkən bəzi məsələlərdən narahatlığınızı bildirdiniz: kim nəsə deyir, kim nəsə çıxış edir, kimsə prezident olmaq istəyir, kimsə nalayiq işlər görür. Bunlar həqiqətdir. Belə insanlar vardır. Müəyyən qədər belə hallar təbii xarakter daşıyır. Çünki bizdə həqiqətən demokra[71-72]tiyadır və biz bu demokratiyanı daha da möhkəmləndirmək, genişləndirmək istəyirik. Deməli, bizim fikrimizin əleyhinə də fikirlər olmalıdır və ola da bilər. Bu təbiidir. Bundan narahat olmaq və təəssüflənmək də lazım deyildir. Bu, gələcəkdə də belə olacaqdır. Ancaq demokratiya onu tələb edir ki, əks fikri olan adam yalnız fikrini söyləsin, sözünü desin və çalışsın ki, öz fikrini xalqa demokratiya şəraitində sübut etsin. Sizin burada qeyd etdiyiniz kimi, ancaq bəziləri öz fikrini sübut edə bilməyərək və buna nail ola bilməyərək cürbəcür qanundankənar hərəkətlərə əl atmaq istəyirlər. Onlar da bilməlidirlər ki, mən Azərbaycanın prezidenti kimi, respublikamızda demokratiyanın günü-gündən inkişaf etməsini təmin edirəm və edəcəyəm. Amma eyni zamanda qanunun aliliyini də təmin edirəm və edəcəyəm. Kim qanun çərçivəsində hansı fikri söyləyirsə söyləsin, - buna etiraz yoxdur. Qəzetlərdə çox şeylər yazırlar, - qoy yazsınlar. Ancaq kim qanunu pozursa, bilsin ki, Azərbaycanda bunlara imkan verilməyəcəkdir. Bu, mənim dövlət başçısı kimi vəzifəmdir və bu vəzifəni axıra qədər yerinə yetirəcəyəm.

Ayrı-ayrı adamların, qrupların nalayiq, bəzən tərbiyəsiz, ədəbsiz çıxışları, sözləri sizi narahat etməsin. Bizim el sözümüz vardır: Meşə çaqqalsız olmaz, dəre tülküsüz olmaz. Sizi narahat etməsin, ona görə ki, bizim bu qədər gücümüz olduğu halda, bu qədər birliyimiz olduğu halda, xalqın öz prezidentini dəstəklədiyi halda ayrı-ayrı qrupların müxtəlif sözləri bizə heç bir şey edə bilməz.

Bu ilin oktyabr ayında Azərbaycanda prezident seçkiləri keçiriləcəkdir. Çünki mənim səlahiyyətim oktyabr ayında bitir. Azərbaycanda kim prezident olmaq istəyirsə, - seçkilər çox azad, sərbəst, demokratik olacaqdır, - öz namizədliyini irəli sürə bilər və konstitusiya çərçivəsində seçkilərdə iştirak edə bilər. Bundan hes kəs narahat olmasın. [72-73]

Sizin Heydər Əliyevi yenidən prezident görmək istəyinizə, arzuunuza görə sizə təşəkkür edirəm.

1993-cü ildə mənə Bakıya dəvət edərkən və prezident seçərkən mən bu vəzifələr uğrunda mübarizə aparmamışam və belə bir istəyim, arzum olmayıbdır. Millətimi xilas etmək üçün bunu xalq tələb edibdir. Mən millətimin tələbini yerinə yetirmişəm. Bu gün də sizə deyirəm: Əgər xalq istəsə, siz istəsəniz, şübhəsiz ki, mən yenidən prezident vəzifəsini həyata keçirməkdən imtina etməyəcəyəm.

Ötən illər bir çox işlər görmüşük. Ancaq çox işlərin də başlanğıcını qoymuşuq. Hələ gələcəkdə görəcəyimiz işlər çoxdur. Mən də istəyirəm ki, başladığım işlərin hamısını axıra çatdırım, Azərbaycanı daha da güclü edim, Azərbaycan xalqının həyat səviyyəsini daha da yüksəklərə qaldırım, Azərbaycanın müstəqilliyini daha da möhkəmləndirəm, işğal olunmuş torpaqların azad edilməsinə nail olum, sizin yerinizə-yurdunuza qayıtmağınıza nail olum. Bunlar mənim arzumdur və istəyimdür. İnanıram ki, biz bunların hamısını sizinlə birlikdə yerinə yetirəcəyik.

Mən sizinlə bugünkü görüşümdən çox məmnunam. Doğrusunu deyim, bu qədər yaşadığım illərdə hər il Novruz bayramını qeyd etmişəm. Amma mən indiyə qədər belə bir şəraitdə Novruz bayramını qeyd etməmişdim. Ona görə də sizə təşəkkür edirəm ki, siz mənə buraya dəvət etmişiniz və mən sizinlə bir yerdəyəm.

Sizi bir daha təbrik edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik, yeni-yeni nailiyyətlər arzu edirəm. Çox sağ olun. [73-74]

«GÖNCLƏR» MEYDANINDA QOŞAQALA QAPISI ÖNÜNDƏ KEÇİRİLƏN NOVRUZ BAYRAMI ŞƏNLIYINDƏ NİTQ

21 mart 1998-ci il

Əziz bacılar, qardaşlar, həmvətənlər, dostlar, qonaqlar!
Paytaxtımız Bakı şəhərinin vətəndaşları!

Mən sizi, bütün Azərbaycan xalqını, Azərbaycan vətəndaşlarını bu əziz bayram – Novruz bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə cansağlığı, səadət, xoş ovqat, bahar, Novruz əhval-ruhiyyəsi arzulayıram.

Novruz bayramı bizim xalqımızın qədim milli bayramıdır. Novruz bayramı hər bir azərbaycanlının qəlbinin bayramıdır, hər bir insanın, ailənin bayramıdır, bizim müstəqil Azərbaycan torpağının, Azərbaycan Respublikasının bayramıdır.

Novruz dostluq, mehribanlıq, mənəviyyat, mədəniyyət bayramıdır, xalqımızın qəhrəmanlığını, rəşadətini, şücaətini nümayiş etdirən bayramdır. Novruz bayramı bizim xalqımızı bir-biri ilə həmişə daha da sıx birləşdirib, insanlarımız arasında dostluq, mehribanlıq əlaqələri yaradıb, insanları bir-birinə dost edibdir.

Novruz bayramı bu gün müstəqil Azərbaycanın həyatında gedən ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi proseslər dövründə xalqımızı həmrəy edən, birləşdirən, yetkin edən bayramdır.

Təsədüfi deyildir ki, bu bayramı bu günlər Azərbaycanın hər bir guşəsində – hər bir şəhərində, qəsəbəsində, kəndində qeyd edərəkən insanlar həmrəylik, dostluq, birlik nümayiş etdirirlər. Biz bu bayram şənliklərini son günlər televiziya [74-75] vasitəsilə izləyirik və görürük ki, Azərbaycanın hər bir guşəsində insanlar bu bayramı sevinclə, məhəbbətlə, xoş əhval-ruhiyyə ilə qeyd edirlər, çalırlar, oynayırlar, oxuyurlar, öz istedadlarını və eyni zamanda Azərbaycanın milli adət-ənənələrini nümayiş etdirirlər.

Bu bayram günlərində xalqımızın böyük və zəngin tarixi bizim müasir həyatımızda bir daha nəzərdən keçirilir. Bayram şənliklərində nümayiş etdirilən verilişlər, çıxışlar, ayrı-ayrı kompozisiyalar, xalqımızın qədim zamanlardan indiyə qədər yaşamış, onu həmişə sevindirmiş, nikbin etmiş mədəniyyət nümunələri insanlarımızın necə böyük istedadla malik olduğunu göstərir. Bunlara baxarkən, yad edərəkən bizim xalqımızın, Azərbaycanın nə qədər zəngin mədəniyyəti, mənəviyyəti, adət-ənənələri olduğunu bir daha iftixar hissi ilə duyuruq və bu bizi sevindirir. Bütün bu adət-ənənələrimizdə bu gün hamımızı sevindirən yüksək mənəviyyət nümunələridir. Bizim xalqımız mənəvi dəyərləri özündə çox geniş əks etdirən, mənəvi dəyərlərə əsrlər boyu sadıq olan və onları yaşadan xalqdır.

Bizim bu mənəvi dəyərlərimiz safdır, pakdır. Onlar insanlarda həmişə saflıq, paklıq, xeyirxahlıq, yüksək ülvü xüsusiyyətlər tərbiyə edibdir. Ona görə də biz öz xalqımızın milli mənəvi dəyərləri ilə fəxr edə bilərik. Bu gün biz xoşbəxtik ki, ulu babalarımızdan, sevimli əcdadlarımızdan bizə yadigar olan bu mənəvi dəyərlər yenidən canlanır, gənc nəsle çatdırılır və gənc nəslimiz də adət-ənənələrimizi, bu mənəvi dəyərlərimizi bu gün də yaşadır və gələcək nəsillərə də çatdıracaqdır.

Biz bu bayram şənliklərini müşahidə edərəkən, televiziya vasitəsilə seyr edərəkən son illər ölkəmizin, xalqımızın, Azərbaycanın hər bir vətəndaşının həyatında baş vermiş müsbət hadisələri, dəyişiklikləri də görürük. Bizim son illərdəki həyatımız kəşmə-kəşlidir, mürəkkəbdir, çətindir. Bizim ürəyimizdə ağır yara vardır. Bu yara torpaqlarımızın parçalanması [75-76], onun bir qisminin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunması yarasıdır. Bu yara igid Azərbaycan övladlarının şəhid olması yarasıdır. Bu yara yerindən-yurdundan zorla çıxarılmış, didərgin düşmüş, işğal edilən torpaqlardan köçmüş, indi köçkün şəraitində yaşayan soydaşlarımızın vəziyyəti ilə əlaqədar olan yarasıdır.

Ancaq bizim xalqımız qəhrəman, mərd xalqdır. Biz bu yaranı sağaldacağıq. Bizim xalqımız heç vaxt inildəməyibdir, sızıldamayıbdir. Bizim xalqımız bütün çətinliklərə, əzab-əziyyətlərə dözübdür, heç vaxt əyilməyibdir, sınımayıbdır, bu gün də sınımmır. Mən əminəm ki, biz apardığımız siyasət, gördüyümüz işlər nəticəsində bütün bu ağırlı yaraları da sağaldacağıq, bu çətinlikləri aradan götürəcəyik. İşğal edilmiş torpaqlarımız azad olunacaq, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımız evinə, obasına qayıdacaqlar.

Bu gün, bu bayram günü mən torpaqlarımızın müdafiəsi uğrunda canlarından keçmiş, həlak olmuş şəhidlərimizi böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlayıram. Onların şəhidliyi, qəhrəmanlığı bizim xalqımızın qəhrəmanlığını nümayiş etdirir. Şəhidi olan xalq qəhrəman xalqdır. Biz şəhidlərimizin qəm-qüssəsini çəkirik, ancaq onların şəhidliyə getməsi ilə fəxr edirik. Çünki onlar vətən, ana torpaq, millət, Azərbaycan yolunda həlak olublar. Allah onlara rəhmət etsin.

Onlar da, şəhidlərin ailələri də, bütün xalqımız da bilməlidir ki, şəhidlərin tökülmüş qanı yerdə qalmayacaqdır. Biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəyik, torpaqlarımızı azad edəcəyik və müstəqil Azərbaycanı daha da gücləndirəcəyik, yüksəldəcəyik.

Bu bayram günlərində, şənliklərində bütün bu çətinliklərə, həyatımızın ağırlı – acılı, əzablı cəhətlərinə baxmayaraq, insanlar xoş əhval-ruhiyyədədirlər. Ona görə ki, insanlar indi rahat yaşayırlar. Ona görə ki, Azərbaycan vətəndaşlarının həyat tərzini, yaşayışı günü-gündən yaxşılaşır. Ona görə ki, [76-77] Azərbaycanda daxili siyasi sabitlik yaranıb, insanların həyatı ötən illərdəki təhlükələrdən, quldur dəstələrin, ayrı-ayrı cinayətkar qrupların təhlükələrindən xilas olubdur. Cəmiyyətimizdə rahatlıq, nikbinlik əhval-ruhiyyəsi yaranıb. Bu şənliklərdə insanların sevinci, dostluğu, birliyi məhz bu amillərlə əlaqədardır.

Mən bu bayram günü Azərbaycanın bütün vətəndaşlarına öz hörmət-ehtiramımı, təbrik salamımı çatdıraraq, eyni zamanda Azərbaycan dövlətinin xarici və daxili siyasətini dəstəklədiklərinə, bizim həyata keçirdiyimiz tədbirləri bəyəndiklərinə və dəstəklədiklərinə görə onlara təşəkkür edirəm.

Mən sizi, bütün Azərbaycan vətəndaşlarını əmin edirəm ki, xarici və daxili siyasətimizdə əldə etdiyimiz nailiyyətlər əsasında biz 1998-ci ildə də irəliləyəcəyik, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini daha da möhkəmləndirəcəyik, Azərbaycanda siyasi-iqtisadi islahatları daha da əzmlə həyata keçirəcəyik. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir. Azərbaycan vətəndaşlarının həyat tərzini, rifah halı daha da yaxşılaşacaqdır. İnsanlarda olan sərbəstlik, təşəbbüskarlıq imkanları daha da artacaqdır. Biz bunların hamısını təmin edəcəyik. Buna arxayın ola bilərsiniz.

Azərbaycanın ilk Demokratik Konstitusiyasından irəliləyən vəzifələri biz hamımız birlikdə yerinə yetirməliyik. Mən sizi əmin edirəm ki, biz dövlətin, hökumətin üzünə düşən vəzifələri ardıcıl surətdə yerinə yetirəcəyik. Eyni zamanda bilirsiniz ki, Konstitusiya hər bir vətəndaşın üzünə böyük vəzifələr, məsuliyyət qoyubdur. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın hər bir vətəndaşı öz doğma Konstitusiyasını günü-gündən mənimsəyəcəkdir, ona riayət edəcəkdir və Konstitusiyanın hər bir vətəndaş qarşısında qoyduğu vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcəkdir. [77-78]

Bu gün Azərbaycanın bu gözəl guşəsinə gələn Bakı sakinləri, vətəndaşlarımız buraya öz arzuları, istəklərilə toplaşblar. Siz buraya gəlmisiniz ki, dostluğu, mehribanlıq, qardaşlıq nümayiş etdirirsiniz. Siz buraya gəlmisiniz ki, xalqın dövlətlə həmrəyliyinə nümayiş etdirirsiniz. Siz buraya gəlmisiniz ki, xalqın birliyini nümayiş etdirirsiniz. Bunlar hamısı bu gün və gələcək üçün çox vacib və lazımlı amillərdir. Mən bunlara görə çox məmnun olduğumu bildirirəm.

Bu bayram günləri Azərbaycan xalqının nümayiş etdirdiyi xoş əhval-ruhiyyə, ruh yüksəkliyi, nikbinlik Azərbaycanın xaricdə və təəssüf ki, daxildə olan düşmənlərinə bir daha çox tutarlı cavabdır. Bütün bu şənliklər, bayram görüşləri onların gözünü çıxardır və gözünü də çıxardacaqdır. Bu təbiidir. Azərbaycan gənc müstəqil dövlətdir. Azərbaycan müstəqil demokratik dövlət, ölkə kimi günü-gündən irəliləyir, inkişaf edir. Bizə paxıllıq, düşmənçilik edənlər vardır. Bizim bu nailiyyətlərimizi əlimizdən almaq, xalqımızı yenə də əsarət altına almaq istəyənlər vardır. İçimizdə bu gözəl əhval-ruhiyyəni, ictimai-siyasi sabitliyi pozub öz mənfur, çirkin şəxsi məqsədlərinə nail olmaq istəyənlər vardır. Ancaq onlar bilsinlər ki, artıq Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət vardır və bu dövlət Azərbaycan xalqının, hər bir vətəndaşın mənafeyini, hüquqlarını, müstəqil Azərbaycanın müstəqilliyini qorumağa qadirdir. Siz bu günlər bunu öz həmrəyliyiniz, bayram əhval-ruhiyyəyinizlə nümayiş etdirirsiniz.

Əziz həmvətənlər, mən sizin hamınıza cansağlığı, səadət, yeni-yeni uğurlar arzu edirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası günü-gündən inkişaf edəcək, çiçəklənəcək və Azərbaycan xalqını çiçəklənən gələcək gözləyir.

Bayramınız mübarək olsun! Sağ olun. [78]

**NOVRUZ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ
İÇƏRİŞƏHƏRDƏ VƏ ŞİRVANŞAHLAR SARAYI
MUZEYİNİN HƏYƏTİNDƏ
ZİYALILAR, ƏDƏBİYYAT VƏ İNCƏSƏNƏT
XADİMLƏRİ, MUSİQİÇİLƏR İLƏ
GÖRÜŞÜ VƏ SÖHBƏTİ**

21 mart 1998-ci il

Sevda Dadaşova (Şirvanşahlar muzeyinin direktoru): Hörmətli prezident, Şirvanşahlar sarayı kompleksinin bərpa layihəsinin müəllifi 80 yaşlı professor Niyazi Rzayevdir. Onun layihəsinə əsasən bərpa işlərinə 1992-ci ildə başlandı. Gördüyünüz taxt-tac otağında əl işləri çox olduğuna görə biz işə buradan başlamışıq. Oyma daşlardan tağlar yığılıb, sütunlar quraşdırılıb, üzərinə kapitellər qoyulub. Günbəzalıtı tağların üzərində daş salxıtlar quraşdırılıb. Bundan sonra günbəz yığılacaqdır.

Hörmətli prezident, professor Niyazi Rzayev buradadır, Sizinlə görüşə gəlib.

Niyazi Rzayev: Mən həyatımın 60 ilini Azərbaycanın orta əsr memarlıq abidələrinin bərpasına həsr etmişəm. Şirvanşahlar sarayında 50-ci illərdən işləyirəm. 81 yaşım var. Məni bu abidə yaşadır.

Heydər Əliyev: 81 nə yaşdır ki! Sən çox cavan görünürsən. Gördüyünüz işlər gözəldir. Mən bu işlərə təccüb edirəm. Bunları bir neçə əsr bundan əvvəl millətimiz yaradıb. Vaxtilə bu sənətləri itirmişik. İndi onları bərpa etməyə imkanımız vardır. Siz böyük işlər görürsünüz. Mən sizin işinizi [79-80] yüksək qiymətləndirirəm. Gələcək nəsillər də qiymətləndirəcək. Bunların hamısını biz bərpa edib, əvvəlki vəziyyətə gətirib çıxarsaq, gələcək nəsillər üçün böyük iş görmüş olarıq.

Niyazi Rzayev: Çox adamlar yazır ki, Azərbaycanda nə padşah, nə də saray olubdur.

Heydər Əliyev: Azərbaycanda padşah da olub, saray da olubdur. Ona görə də biz bu işi tamamlayıb göstərməliyik ki, saray da olubdur.

Sevda Dadaşova: Möhtərəm prezident, Sizdən bir xahişimiz var. Bərpa işlərinə ayrılan vəsait azlıq edir.

Heydər Əliyev: Nə qədər vəsait lazımdır?

Rafael Allahverdiyev: 2 milyard manat pul ayrılsa, biz bu abidəni 5 ilə bərpa edə bilərik.

Heydər Əliyev: 5 ilə 2 milyard?

Sevda Dadaşova: Əslində, 43 milyard manat lazımdır. Ayrı-ayrı abidələr üçün nəzərdə tutulan pulu xərcləyə bilmirik.

Niyazi Rzayev: Möhtərəm prezident, daş memarlığı Hindistanda, Misirdə və Azərbaycanda mövcuddur. Dünyanın başqa heç bir yerində yoxdur. Onun adı salxıtdır, yəni sallanan daş deməkdir. İnşallah, mənim terminlər lüğətim çıxacaq, orada bu sözün izahını verəcəyəm. Sizi görüb çox şad oldum.

Tarixi abidələrin bərpası ağır və incə işdir. Burada çalışan sənətkarların zəhmət haqqının 40 faizi vergi kimi tutulur. Ona görə də onlar bu işi yarımçıq qoyub daha çox qazanc gətirən iş dalınca qaçırırlar. Sizdən xahişim budur ki, onlar bu vergidən azad edilsinlər.

Heydər Əliyev: Biz bu məsələyə baxarıq.

Sevda Dadaşova: Hörmətli prezident, 2000-ci ildə sarayın 500 illiyi tamam olacaqdır. Arzumuz budur ki, yubiley günü Sizinlə burada bir daha görüşək, Sizin rəhbərli[80-81]yiniz altında bərpa olunmuş saray binasının açılışında iştirak edək. Bir daha Sizə xoş gəlmisiniz deyirəm.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. 500 illik yubileyə qədər saray kompleksi tam bərpa olunacaqmı?

Sevda Dadaşova: Əgər vəsait ayrılsa, bunu etmək mümkündür.

Heydər Əliyev: Vəsait ayırırıq. Bərpa işini kim həyata keçirir?

Rafael Allahverdiyev: Bizim "Bərpaçı" təşkilatımız var. Bu işi onlar həyata keçirirlər. Sevda xanım qeyd etdi ki, kompleksin bərpasına 43 milyard manat lazımdır. Bu işi 2 il müddətində görmək çox çətindir. Amma əsas işləri görmək olar.

Heydər Əliyev: Bu işi belə pərakəndə aparmayın. Siz bir proqram hazırlayın.

Sevda Dadaşova: Proqram hazırlamışıq. Əgər vəsait olsa, saray binasının bərpasını 2 il müddətinə qurtarmaq olar. "Bərpaçı" təşkilatı ilə yanaşı, burada paralel olaraq ayrı-ayrı briqadaları da işlətmək mümkündür. Məsciddə bərpa işləri bir o qədər çox deyildir, yalnız günbəzi su buraxır. Onun türbəsində və divanxanada bərpa işləri aparılmalıdır. Bunlar 2 ilə qurtara bilər.

Heydər Əliyev: Siz planınızı, təklifinizi hazırlayıb yazılı surətdə verin. Xüsusi sərəncam hazırlamaq lazımdır. Görüləsi işlər o sərəncamda təsdiq olunmalıdır. Bilinməlidir ki, yubileyə qədər hansı işləri real olaraq görmək mümkündür. İşlərin həyata keçirilmə qrafiki müəyyən olunmalıdır ki, nə vaxt hansı işlər görülməlidir və bunlar üçün nə qədər vəsait lazımdır. Konkret olaraq qarşıdakı 3 ildə, yəni 1998-ci ildə və 2000-ci ilin sonuna qədər. Mənə elə gəlir ki, 2000-ci ilin sonuna qədər bu işi görmək olar. Buna vəsait ayıra bilərik. Amma gərək konkret plan və iş qrafiki olsun – hansı işlər görülməli və kim buna

cavabdehdir. Təkcə " Bərpaçı" yox. Konkret olaraq briqadalar ayrılmalıdır. Bunların hamısını [81-82] Baş nazir Artur Rasizadə bizim aparatla birlikdə hazırlasın və versin, mən təsdiq edim, sərəncam verim, bu iş üçün vəsait buraxılsın. Üç aydan bir biz gərək görülən işlər haqqında raport alağ. Bunu etmək lazımdır. Təəssüf ki, siz bunu bir qədər gec deyirsiniz. Əgər bir il bundan öncə məsələni qaldırsaydınız, biz bunu daha rahat edərdik. Amma indi də etmək mümkündür. Bu abidə ümummilli əhəmiyyət daşıyır. Yaxşı ki, biz bu gün buraya gəlmişik. Yəqin ki, buraya gəlməsəydim, bu vəziyyəti bilməyəcəkdim, siz də öz bildiyiniz kimi işləyəcəkdiniz.

Sevda Dadaşova: Biz öz növbəmizdə çalışacağıq ki, Şirvanşahlar sarayının bərpasını 2000-ci ilədək başa çatdıraq, Siz də dövlətçiliyimizin rəmzi olan bu sarayın açılışında iştirak edəsiniz.

Heydər Əliyev: Şübhəsiz, onu edəcəyik. Ancaq əsas məsələ bu bərpa işini həyata keçirməkdir. Şirvanşahlar sarayı Azərbaycan xalqının iftixar etdiyi tarixi-memarlıq abidəsidir. Bu, həm bizim memarlığımızın ən yüksək səviyyədə olduğunu göstərir, həm də dövlətçiliyimizin tarixini əks etdirən bir abidədir, kompleksdir və şübhəsiz ki, dünyada da məşhurdur. Ancaq etiraf etmək lazımdır ki, biz bu sarayın həm təbliğinə, həm də onun bərpasına indiyə qədər fikir verməmişik. Doğrudur, onun adı dünyanın memarlıq albomlarında, kataloqlarında vardır. Mən xatırlayıram ki, institutda memarlıq fakültəsində oxuyarkən biz bunu xüsusilə öyrənirdik. Mən gəlib burada günlərlə, həftələrlə bu abidəni öyrənmişəm, bundan imtahan vermişəm. Divanxananın portalı ən yüksək memarlıq incisidir. Bunu çoxları bilir. Ona görə də biz bu kompleksi bərpa edib göstərməliyik ki, bizim tariximiz, 500 il bundan əvvəl olan dövlətçiliyimiz, dövlətimiz və bizə qalmış irs budur. [82-83]

Sevda Dadaşova: Möhtərəm prezident, çox sağ olun. Biz Şirvanşahlar sarayının dünya muzeylərində olan varidatını da qaytarmalıyıq.

Heydər Əliyev: Bu məsələ ilə də məşğul olmaq lazımdır. Təkcə bərpa məsələsi deyil. Ümumiyyətlə, biz Şirvanşahlar sarayının 500 illik yubileyinə hazırlıqla əlaqədar tədbirlər görməliyik.

Süleyman Ələsgərov (Bəstəkar, xalq artisti): Möhtərəm prezident, icazə verin, bu tarixi abidəyə toplaşmış sənət adamları adından Sizi, Milli Məclisin sədri Murtuz Ələsgərovu, Baş nazir Artur Rasizadəni Novruz bayramı münasibətilə bir daha təbrik edək. Buraya toplaşmış ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin bir hissəsinə Siz bu yaxınlarda fərdi təqaüdlər təqdim etmişiniz. Ona görə də Sizə səmimi minnətdarlığımızı bildiririk. Əvvələn, mən Sizə cansağlığı arzulayıram. Amma ən böyük arzum odur ki, bu il biz Sizinlə Şuşada, Cıdır düzündə görüşək, arzularımızın qalan hissəsini orada Sizə deyək. Bizim dünya şöhrətli sənətcilərimiz Habil Əliyev, Arif Babayev buradadırlar. Onlar Sizi musiqi ilə salamlamaq istəyirlər. İcazənizlə onları dinləyək.

Heydər Əliyev: Çox sağ ol. Sənin ifa etdiyin musiqini mən həmişə sevmişəm, xalqımız sevib. Səni dinləmək pis olmaz.

Arif Babayev də bizim böyük müğənnimizdir. Bu yaxınlarda 60 yaşı tamam oldu, onu təbrik etdim. Arzu edirəm 100 yaşın olsun. Böyük xanəndəmiz Xan Şuşinskiyin yerini tutmusan, onun sənətinin davamçısısan. Allahdan arzu edirəm ki, həmişə belə olsun.

Sevda Dadaşova: Möhtərəm prezident, Şirvanşahlar sarayının aşağı həyətidə, Saray məscidi ilə Sərdabənin önündə Sizi qədim musiqi alətləri dövlət ansambli gözləyir. Sizi musiqi ilə salamlamaq istəyirlər. Onlar XIV əsrin saray [83-84] musiqisini bərpa ediblər və Sizin şərəfinizə bu musiqini səsləndirəcəklər.

Heydər Əliyev: Bu, mənim üçün maraqlı sürprizdir.

Sevda Dadaşova: Sizi Şirvanşahlar sarayında çox sürprizlər gözləyir. 2000-ci il üçün biz "Şirvanşahlar sarayı əsrlərin yaddaşında" böyük kitab-albomu hazırlayıyıq. Mən bütün sürprizlərin adlarını çəkmək istəmirəm. Siz onların hamısı ilə inşaallah, 2000-ci ildə tanış olacaqsınız.

Heydər Əliyev: Bu bayram günündə biz Şirvanşahlar sarayına toplaşmışıq. Bizim çox mötəbər ziyahlarımızın bir qismi burada iştirak edir. Əvvələn, mən sizi ürəkdən təbrik edirəm. Sizinlə yenidən görüşməyimdən məmnunam və hər dəfə sizi görəndə sevinirəm. Çünki sizin hər biriniz Azərbaycanın ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, elminin tarixini yaradan insanlarsınız. Tarixi də insanlar yaradır. Azərbaycanda bunu yaradan sizlərsiniz. Mən sizə bir daha təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, siz bundan sonra da çox işlər görəcəksiniz. Kəfiniz necədir? İşiniz necədir? Nə işlər görürsünüz? Bəlkə bir dərdiniz var? Şübhəsiz ki, dərd çoxdur. Hamısını da deyə bilməsəniz, bəzisini deyə bilərsiniz. Bəlkə mənə bir sözünüz var?

Mirvarid Dilbazi: Siz böyük şəxsiyyətsiniz. Mənim müdriklik haqqında bir şeirim var. Sizə çox şeyi demək lazım deyil. Siz insanın üzünə baxanda bilirsiniz ki, ona nə lazımdır. Bizə nə lazımdır? Bizə böyük bir sərkərdə, alim, mütəfəkkir, başçı lazımdır. Belə bir şəxsiyyətin yanında oturmuşam. Mən yaşlı nəslin nümayəndəsiyəm. Mən respublikamıza rəhbərlik edən yeddi katib və üç prezident görmüşəm. Bu prezidentlərdən yalnız birinə öz dövründə şerlər, poemalar həsr olunubdur. Çünki şer, poema, xatirat yazmaq yalnız inamın, məhəbbətin ifadəsidir, böyük şəxsiyyətə inamın tərənnümüdür.

Poeziya süniliyi sevmir. Poeziyanın anası məhəbbətdir. Mən böyük şəxsiyyətlə yanaşı oturmuşam və bu tarixdir. [84-85] Azərbaycan xalqı böyük mütəfəkkirlər, alimlər, şairlər, qəhrəmanlıq tariximizdə böyük sərkərdələr yetiribdir. Mən həm alimlə, həm mütəfəkkirlə, həm sərkərdə ilə, bir baxışla insanın bütün duyğularını oxuyan bir şəxsiyyətlə yanaşı oturmuşam. Ona görə də özümü çox xoşbəxt hesab edirəm.

İcazənizlə, iki şerimi oxumaq istəyirəm. Birini xalqımızın böyük mütəfəkkir oğlu Heydər Əliyevin birinci katib olduğu dövrdə yazmışam və indiyə qədər də çap etdirməmişəm. Niyə çap etdirməmişəm? Ona görə ki, ilk gündən inamım olan bu dahi şəxsiyyətin böyüklüyünü bu günə kimi tam dərk edə bilməmişəm. Ona görə də onun haqqında yazdığım şerləri çap etdirməyə qorxuram. İkinci şeri təzə yazmışam. Mən heç vaxt vəzifəsi olanlara şer yazmıram. Bu şerləri çap elətdirəcəyəm. Mən bu şerləri inama, şəxsiyyətə, xalq işinə canını əsirgəməyən, ağılla, hünəriylə xalqını sülhə aparən rəhbərimizə qürur hissi ilə yazmışam. İcazə verin, bu iki şerimi oxuyum.

Mən bilirəm ki, möhtərəm prezidentimiz tərifi sevmir. Əzizim, bu, tərif deyil, məhəbbətdir. Siz o qədər incə ruhlu, alicənab, mütəfəkkir bir insansınız ki, məhəbbətlə tərifi fərqləndirə bilərsiniz. Mən bir az həyəcanlıyam.

Heydər Əliyev: Həyəcanlanmayın, həyəcanlanmayın.

Mirvarid Dilbazi: Mən böyük sərkərdənin yanında oturmuşam, həyəcanlanmaya birmərəm. Mən hələ bu yaşma qədər nə bir katibin, nə bir prezidentin qəbulunda olmuşam, nə yanında oturmuşam, nə də ehtiyacımı demişəm. Mən Sizi bir prezident kimi, Heydər Əliyev kimi ürəkdən sevmişəm.

Heydər Əliyev: Mən də sizi həmişə doğma bacım kimi qəbul etmişəm.

Mirvarid Dilbazi: Bu şeri mən 1974-cü ildə yazmışam. O vaxt Heydər Əliyev rüşvətخورlarla mübarizə aparanda bizim hamımızın fikrini ifadə etdi. [85-86]

ŞÜCAƏTLİ ƏZİZİM

Vətənimiz də birdir,
Torpağımız da bizim,
Üstü mavi zolaqlı
Bayrağımız da bizim.
Bir çırağın işığı,
Bir ocağın oduyuq,
İnamlı, etibarlı
Bir xalqın övladıyıq,

Bizim yolumuz çətin,
İradəmiz sarsılmaz,
İnamımız da birdir.
Bu yol ağır savaşı
Bizim bu günümüzdən
Aydın sabaha gedir.

Bu yüksəliş yoluyla
Gedir xalqımız bizim,
Qabaqda sən gedirsən,
Şücaətli əzizim!

İkiüzlü olanı
İki yandan vurursan,
İkisözlü olanı
Bir sözlə susdurursan.
Sən düşmənsən yalana,
Əliəyri olana.

Yaxşı divan tutursan
Vəzifələr başında
Hər gün haram pullarla [86-87]
Ciblərini dolduran,
Millətə ot yolduran
Qansız rüşvətخورlara,
Açgöz nankorlara.

Eşq olsun qüdrətinə,
Milli cəsərinə.
Qanı doğma qanımız,
Milli qəhrəmanımız,

Xalqımızın ər oğlu,
Millətə rəhbər oğlu!

Eşq olsun Sizə!

Mən bu günlərdə yazdığım şeri Sizə əzbər söyləmək istəyirəm.

İNAMLI, ETİQADLI

Bir xalqın başında
Aqil, mötəbər,
Tədbirli bir başçı
Durmasa əgər,
Bu xalqı qurd nədir,
Çaqqallar yeyər.

Bir xalqın başında
Xalq, millət qanlı,
Dönməz, cəsarətli,
Təmiz vicdanlı,
Xalqlar arasında
Şöhrətli, şanlı
Bir başçı durmasa –[87-88]

Sözündə kəsər,
O xalqı qurd nədir,
Tülkülər yeyər,
O xalqın başını
Düşmənlər əyər.

Aqilə, cahilə
Fərq qoymayanlar,
Yeyib xalq malını
Heç doymayanlar,
Bunu hardan bilir
o kor vicdanlar,
Bir xalqın başında
bir ər oğlu ər
Durmasa əgər,
O xalqı qurd nədir,
çaqqallar yeyər.

Sən ey ər oğullar
Böyüdən millət,
Sənə min təzim,
Sənə min hörmət!

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Zəroş xanım mənim tələbə yoldaşımdır, orta məktəbdə bir yerdə oxumuşuq, hətta bir partanın arxasında oturmuşuq. Buyur, Zəroş.

Zəroş Həmzəyeva (xalq artisti): Heydər müəllim, bu gün içəri girəndə Sizdən ayrıldığım 1938-ci ilə, 60 il bundan qabaqkı dövrə qayıtdım. Allah sizə ömür versin. Mən o qədər xoşbəxt bir insanam ki, tələbə yoldaşım bu gün nəinki Azərbaycana, bütün dünyaya səs salıb, yeganə bir şəxsiyyət olub. Bundan böyük xoşbəxtlik nə ola bilər! [88-89]

Heydər müəllim, mən balaca uşaq idim. Biz "Əshabi-Kəhf" ziyarətətinə gedirdik. Orada daşlar üzərində ayaq izləri vardı. Bunu Siz də görmüsünüz. Nənəm deyirdi ki, axırıncı ayaq izi qeyb olmuş 12-ci imamın ayaq izidir. Onun üstündə cənnət bağı var, gərək yadınızdadır.

Heydər Əliyev: Düzdür, biz də o vaxt ziyarət edirdik.

Zəroş Həmzəyeva: O vaxt gənc idim, başa düşmürdüm. İndi dərk edirəm ki, 12-ci imamımızı 1923-cü ildə Allah bizə yenidən göndərdi. Bu, bizim arxamızdır, bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıların yeganə pənahıdır. Heydər müəllim, arzu edirəm ki, işğal olunmuş torpaqlarımız tezliklə geri qaytarılsın, murdar yağının tapdığı altında qalmasın. İkinci arzumuz budur ki, Allah Sizə o qədər ömür, o qədər

qüvvə versin ki, bu camaat yaşasın, xalq yaşasın, özümüz yaşayaq. Qoy körpələr gün görsün. Üçüncü arzum budur ki, qoy Şuşada, Ağdamda, İsa bulağında, Turşsuda Azərbaycanın mahnıları səslənsin. Allah Sizə ömür versin!

Mən Mirvarid xanımdan üzr istəyirəm. On illik səhnəsiz günlərimdə Sizə yazdığım bir şeri oxumaq istəyirəm.

Bağçaları barlı,
düzləri cəmən,
Ətrinə bürüyür
bizi yasəmən,
Əcəmilər, Cavidlər
yetirən vətən,
Torpağına əhsən,
suyuna əhsən!

Dünyadan sorağı
gəlir Cəlilin,
Qılınc-qələmlidir
Məmməd Səidin, [89-90]
Tarixdə ad qoyan
neçə igidin
Şöhrətinə əhsən,
eşqinə əhsən!

Mənim Naxçıvanım,
ey doğma vətən,
Dahilər yetirdin
qucağında sən.

Vətəni, xalqını daim
yüksəldən
Heydər Əliyev kimi
Oğula əhsən!

Ə z i z ə C ə f ə r z a d ə (yazıçı, professor): Deyiblər ki, "Ayəmdə düşər şənbəyə Novruz". Doğrudan da bu il Novruz şənbəyə düşübdür. Deyirsiniz ki, dərdlərinizdən danışın. Sizə qıymırıq. Sizin ağır əməyiniz qarşısında bunlar çox kiçik şeylərdir. "Ayəmdə düşər şənbəyə Novruz" deyən xalq arzu edir ki, şənbəyə düşən builki Novruz Sizə, xalqımıza ancaq səadət gətirmək imkanı versin. Allah Sizinlə olsun!

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun. Sizin əsərləriniz çox dəyərlidir. Elə hər birinizin yaratdığınız əsərlər xalqımızın, millətimizin fəxridir. Sizinlə görüşümdən məmnunam. Mən hər vətəndaşla görüşmə sevinirəm. Lakin Sizinlə görüşməyimə ona görə şadam ki, Sizin hər birinizin xalqımızın həyatında, inkişafında çox xidmətləriniz vardır. Fərsət tapıb Sizinlə görüşmək mənim üçün böyük hadisədir.

Bilirsiniz və görürsünüz ki, mən səhərdən axşama kimi, gecə-gündüz işlə məşğulam. İstərdim ki, Sizi hər gün görüm. Mən ümumiyyətlə, mədəniyyət adamlarına, elm adamlarına qəlbən çox bağlıyam. Hər bir elm, mədəniyyət, incəsənət [90-91] adamı ilə görüşəndə hesab edin ki, mənim ürəyim açıdır. Ümumiyyətlə, mən bununla yaşayıram. Təəssüf ki, dövlət işləri məni çox sıxır. Bu gün böyük təsadüfdür ki, mən Sizinlə görüşürəm.

S e v d a D a d a ş o v a: Heydər müəllim, xalqımızın bütün mənəviyyəti və duyğuları gözəl sənət əsərlərində öz əksini tapmışdır. Sənət əsərləri içərisində ən gözəli xalçalardır. Xalq öz mənəviyyətini xalçalarda əks etdirir. Bu gözəl xalçalardan birini biz Sizə hədiyyə etmək istəyirik. Şirvan xalçasıdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu xalça xalqımızın böyük incəsənətinin nümunəsidir, onu nümayiş etdirir. Dünyada xalqımız bu xalçalarla çox tanınır. Ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycana dünyanın hər yerindən, xüsusilə Qərb ölkələrindən çoxlu qonaqlar gəlir. Onların hər birisi gedib xalça alır. Bəziləri mənim yanıma gələndə deyirlər ki, biz Sizin ölkənizə xeyir verdik. Soruşuram, nə xeyir verdiniz? Deyirlər ki, xalça aldığ, burada pul qoyub gedirik. Şübhəsiz ki, bu xalçalar bizim hər birimiz üçün əzizdir. Bu xalçalardan belə saraylarda istifadə etmək lazımdır.

S e v d a D a d a ş o v a: Saraylarda belə xalçalardan var. Amma biz istərdik ki, bu xalça Sizin mənzilinizi bəzəsin. Çox xahiş edirəm ki, bu gündən yadigar olaraq qəbul edəsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Mən etiraz etmirəm. Amma gərək bunu etməyəydiniz.

M u x t a r D a d a ş o v (məşhur idmançı, pəhləvan): Siz Azərbaycan xalqının sevimli prezidentisiniz. Mən 50 ildir ki, "Dinamo" cəmiyyətində xidmət edirəm. Əvvəllər Moskvaya yarışa gedəndə bizi orada çox

vaxt sıxışdırırdılar. Olimpiya oyunlarına, dünya birinciliklərinə getməyə bizi qoymurdular. Qardaşım İbrahimpaşa Dadaşov dörd dəfə SSRİ çempionu olub, bir dəfə də dünya birinciliyində iştirak edib. Mən gənc idmançılara həmişə deyirəm: "Bir az səbirli, dözümlü olun. Vaxt gələ, sizin də döşünüzdə "Şöhrət" ordeni parlayar". [91-92] Demək istəyirəm ki, Siz mənim yubileyimə belə yüksək qiymət verdiniz, çox sağ olun. Sizə öz təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Sizi əmin edirəm ki, bundan sonra da bilik və bacarığımı gənc pəhləvanlara, gələcək nəsillərə öyrədəcəyəm. İdmançılarımızla birlikdə beynəlxalq görüşlərdə, turnirlərdə, dünya çempionatında, olimpiya oyunlarında müstəqil Azərbaycan Respublikasının idman şərəfini daim uca tutacağam. Sizi öpürəm. Allah Sizə cansağlığı versin!

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Mən sizin əməyinizi həmişə yüksək qiymətləndirmişəm. Ona görə də yubileyiniz münasibətilə sizi təbrik etdim, təltif etdim. İnanıram ki, böyük idman ustalarımız sizinlə birlikdə Azərbaycan idmanını yüksəldəcəklər. Həqiqətən belədir, - keçmişdə Sovetlər İttifaqı daxilində bizi çox vaxt qalxmağa qoymurdular. Biz yenidən müstəqillik əldə etmişik. Ancaq ölkəmizin bayrağı Yaponiyada, Naqanoda keçirilən qış olimpiya oyunlarında qaldırılıb. Qış idmanı bizim üçün bir o qədər xarakterik deyil. Amma orada bizim bayrağımız qaldırılıbdır. Mən Yaponiyaya getmişdim, məni oraya dəvət etmişdilər. Yaponiyanın imperatoru, Baş naziri ilə görüşərkən onlar dedilər ki, Naqanoda Azərbaycanın bayrağını gördük. Bunu Yaponiyanın imperatoru, Baş naziri, nazirlər də deyirdilər. Böyük hadisə hesab edir, - Azərbaycanın bayrağını gördük, Azərbaycanın komandasını gördük, Azərbaycanı gördük, - deyirdilər. Bilirsiniz, elə bunun özü müstəqilliyimizin nə demək olduğunu göstərir. Mən ümidvaram ki, 2000-ci ildə keçiriləcək olimpiya oyunlarına siz yaxşı hazırlaşacaqsınız. Bilirsiniz ki, mən idmana, bədən tərbiyəsinə xüsusi fikir verirəm. Bu, xalqımızın sağlamlığını təmin edən əsas amillərdən biridir. Əgər xalq fiziki cəhətdən, hətta əqli, ruhi cəhətdən sağlam olmaq istəyirsə, gərək bədən tərbiyəsi və idman geniş yayılsın. İdmanı inkişaf etdirmək üçün siz gərək yaxşı ustalar hazırlayasınız. [92-93] Güman edirəm ki, 2000-ci ildə olimpiya oyunlarından Azərbaycana qızıl medallar gətiriləcəkdir. Sağ olun.

* * *

(Sonra prezident Azərbaycanın Qədim Musiqi Alətləri Dövlət Ansamblı ilə tanış oldu).

Məcnun Kərimov (Ansamblın bədii rəhbəri, sənətsünaslıq namizədi): Möhtərəm prezident, Sizi səmimi-qəlbdən salamlayır və Novruz bayramınızı təbrik edirik. Möhtərəm prezident, bu ansambl Sizin sərəncamınız, diqqət və qayğınız sayəsində yaranmış və formalaşmışdır. Mən söz verirəm ki, biz zəngin orta əsr musiqi mədəniyyətimizi Sizin adınıza layiq, yüksək səviyyədə təbliğ edəcəyik. İcazə verin, iki hədiyyəni Sizə təqdim edək. Bunlardan biri bizim qədim musiqi alətlərindən ibarət suvenirdir, ikincisi isə Azərbaycan xalqının XIV əsrdə yaşayıb-yaratmış çox görkəmli musiqişünası Əbdülqadir Marağinin imam həzrət Əliyə həsr etdiyi "Heydərnəmə" əsəridir. Bu əsəri biz bərpa etmişik, qədim musiqi alətləri ilə Sizin şərəfinizə səsləndirmək istəyirik. Bizə göstərdiyiniz diqqət və qayğıya görə bir daha çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Çox yaxşı ansambl yaratmışınız. Siz bizim qədim musiqimizi bərpa etmişiniz. Bu, çox əhəmiyyətlidir, çox maraqlıdır. Şübhəsiz ki, indi müasir həyat müasir musiqi nümunələri tələb edir. Azərbaycanda da bu çoxdur və bundan narahat olmağa dəyməz. Amma biz göstərməliyik ki, xalqımız həmişə musiqisəvər, musiqi yaradan xalq olub və belə musiqilər yaradıb. Siz dediniz ki, Əbdülqadir Marağinin "Heydərnəmə" əsəri həzrəti Əliyə həsr olunub?

Məcnun Kərimov: Bəli, cənab prezident, imam Əliyə həsr olunub. Bildiyiniz kimi, imam Əlinin bir adı da Heydər olub. Ona görə də bu əsər "Heydərnəmə" adlanır. Əbdülqadir Marağinin 28 əsəri dövrümüzə qədər gəlib çıxmışdır. [93-94] Onlardan beşi ansamblın ifasında hazırlanmışdır. Bu əsərlərdən biri də "Heydərnəmə"dır. Gələcəkdə biz hazırladığımız əsərlərin hamısını Sizin qarşınızda ifa etməyi arzulayırdıq.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Bilirsiniz, imam həzrət Əli bizim üçün müqəddəs şəxsiyyətdir. Bu ad da müqəddəs addır və həzrət Əlinin o biri adı da Heydərdir. Xoşbəxtəm ki, valideynlərim mənə bu adı veriblər və mən də bu adı çox böyük iftixar hissi ilə daşıyıram. Amma, düzü, mən bilmirdim ki, Marağinin belə bir əsəri var. Bunu siz bu gün mənim üçün açdınız. Çox sağ olun, mən sizə təşəkkür edirəm. [94]

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASININ SƏDRİ
ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB TSZYAN TSZEMİNƏ**

Hörmətli cənab sədr!

Sizi yeni müddətə Çin Xalq Respublikasının sədri seçilməyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edir, sizə uzun ömür, möhkəm cansağlığı, yüksək və məsul vəzifənizdə böyük uğurlar arzulayıram.

Əminəm ki, sizin rəhbərliyinizlə Çin xalqı, böyük ölkəniz həyatın bütün sahələrində bundan sonra da uğurlar qazanacaqdır.

Pekinə səfərim zamanı sizinlə olan görüşlərimi məmnuniyyətlə xatırlayıram. Sizi bir daha münasib bildiyiniz vaxtda Azərbaycana səfərə dəvət edirəm.

İnanıram ki, birgə söylərimiz sayəsində Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın əmin-amanlığı və çiçəklənməsi naminə inkişaf edəcək və dərinləşəcəkdir.

Sizə və bütün Çin xalqına sülh, səadət və çiçəklənmə arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 21 mart 1998-ci il

[95]

XALQ ARTİSTİ HƏSƏNAĞA TURABOVA

Hörmətli Həsənağa Turabov!

Sizi – müasir Azərbaycan teatr və kino sənətinin görkəmli nümayəndəsini anadan olmağınızın 60 illiyi münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

Siz milli teatr sənətimizin zəngin ənənələrini layiqincə davam etdirərək qırx illik səhnə fəaliyyəti dövründə yaratdığınız parlaq obrazlarla tamaşaçıların böyük rəğbətini qazanmışsınız.

Dünya dramaturgiyasına və milli klassik irsimizə müraciət etməklə siz bir çox əsərlərin qəhrəmanlarına səhnə həyatı verərək ədəbiyyatın daim diqqət mərkəzində olan insan problemini bütün çalarları ilə müasirlərimizin yaddaşlarına həkk etmişiniz. Məhz buna görə də sizin Azərbaycan teatr sənətini zənginləşdirmiş yaradıcılığınız sənətsevərlər tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilmişdir.

Sizin kino aktyoru kimi də əməyiniz diqqətəlayiqdir. Bədii filmlərdə yaratdığınız maraqlı və yaddaqalan surətlər aktyor həyatınızın böyük bir hissəsini təşkil edərək fitri istedad və sənətkarlıq bacarığınızı bariz şəkildə nümayiş etdirir.

Əminəm ki, siz mahir sənətkar kimi milli teatrımızın və kinomuzun inkişafı üçün bundan sonra da əlinizdən gələni əsirgəməyəcəksiniz.

Sizə möhkəm cansağlığı və xoşbəxtlik, sənətinizdə uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 mart 1998-ci il

[96]

**AZƏRBAYCANIN XALQ ŞAİRİ,
GÖRKƏMLİ İCTİMAİ XADİM
SÜLEYMAN RÜSTƏMİN ANADAN OLMASININ
90 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ
TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ**

Respublika sarayı

26 mart 1998-ci il

Hörmətli xanımlar, cənablar, dostlar!

Biz bu gün bu möhtəşəm saraya şər, ədəbiyyat, mədəniyyət bayramına – ölməz şairimiz Süleyman Rüstəmin yubiley bayramına toplaşmışıq. Bu bayram münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm və hamınıza cansağlığı, səadət arzulayıram.

Süleyman Rüstəm Azərbaycan tarixinə, Azərbaycan mədəniyyəti, ədəbiyyatı tarixinə daxil olmuş görkəmli simalardan biridir. Sona çatan XX əsr ədəbiyyatının, mədəniyyətinin 60 ildən çox bir hissəsini əhatə edən Süleyman Rüstəm yaradıcılığı xalqımızın milli sərvətidir.

Süleyman Rüstəm 16 yaşında ilk bədii əsərini cəmiyyətimizə təqdim edibdir, ömrünün sonuna qədər Azərbaycan şerinin, ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişaf etməsinə sədaqətlə xidmət göstərərək böyük, şərəfli bir ömür yaşayıbdır.

Süleyman Rüstəm kimi insanlar nadir insanlardır. Belə insanlar Tanrının onlara verdiyi fitri istedadı fədakarlıqla xalqına, millətinə sədaqətlə birləşdirib belə zirvələrə qalxa biliblər. Biz Süleyman Rüstəm kimi böyük şairimizlə fəxr edirik və güman edirik ki, gələcək nəsillər də Süleyman Rüstəmin xidmətlərini və onun yaradıcılığını heç vaxt unutmayacaqlar. [97-98]

Xalqımız şəri, ədəbiyyatı sevən xalqdır. Eyni zamanda şerin, ədəbiyyatın hər bir insanın həyatında və xalqımızın, cəmiyyətimizin, millətimizin həyatında daim böyük rolu olmuşdur. Məhz buna görədir ki, Azərbaycanda şairlər, yazıçılar, mədəniyyət, incəsənət xadimləri həmişə hörmətli olublar, bu gün də biz onların hörmətini daim saxlayırıq və yüksəltməyə çalışırıq. Bu, tək onlar, onların şəxsiyyəti üçün deyil. Bu, bizim xalqımız, cəmiyyətimiz, millətimiz üçün çox vacibdir.

Süleyman Rüstəmin şerləri, bədii yaradıcılığı çox rəngarəngdir və bir çox nəsillərin təhsilinə, mənəviyyətinə, formalaşmasına böyük təsir etmişdir. Bu, böyük həqiqətdir. Mənim nəslim 30-cu illərdə Süleyman Rüstəmin və Süleyman Rüstəmlə eyni yaşda olan, Azərbaycan ədəbiyyatına onunla bir zamanda gələn böyük yazıçılarımızın, şairlərimizin əsərlərinin təsiri altında təhsil almış, böyümüş, vətənpərvər olmuş, vətəninə, millətini dərk edə bilmişdir.

Burada Süleyman Rüstəmin yaradıcılığı barədə gözəl sözlər deyildi. Mən isə onu qeyd etmək istəyirəm ki, Süleyman Rüstəmin şerləri, əsərləri, bütün yaradıcılığı xalqımızda birinci növbədə vətəni sevmək, vətənə sadıq olmaq, vətənpərvər olmaq, millətimizlə, xalqımızla fəxr etmək hissləri, duyğuları yaradıb, inkişaf etdirib. Adamları insan, vətəndaş edən, insanları yüksək mənəviyyətə qaldıran amillərdən biri də bizim mədəniyyətimizdir, ədəbiyyatımızdır, şerimizdir. Süleyman Rüstəmin şerləri, əsərləri bizim ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi zənginləşdirərək XX əsrdə keçdiyi böyük, mürəkkəb, çətin yolda xalqımıza dayaq olmuş, xalqımızı irəliyə aparmış, yüksəltmişdir.

XX əsr bütün dünya üçün çox mürəkkəb bir dövrdür. Azərbaycan da bunda istisna deyil və xüsusən ona görə ki, biz keçmişdə Rusiyanın bir hissəsi olaraq, sovet hakimiyyəti qurulandan sonra o quruluşu, ideologiyayı, ictimai sistemi [98-99] qəbul edib onun çərçivəsində yaşamış, həyat sürmüşük. Tarix tarixdir. Onun hər bir mərhələsinin, hər bir səhifəsinin özünəməxsus mənası, müsbət və mənfi cəhətləri vardır. O illərdə yaşamış, yazmış-yaratmış yazıçılarımız, şairlərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz şübhəsiz ki, o illərin çərçivəsində olmalı idilər. İndi kimsə istəyir desin ki, belə olmamalı idi, - o, sadəcə, həqiqətdən kənardır. Əlbəttə, biz bu gün o illərdən çox uzaqlaşdığımız bir zaman belə "qəhrəmanlar" meydana çıxır. Ancaq bunların hər birinin öz xüsusiyyətinə aid olan proseslər çərçivəsində təhlili və qiyməti verilməlidir.

Akademik Bəkir Nəbiyev Süleyman Rüstəmin yaradıcılığı haqqında danışarkən Süleyman Rüstəmin partiya, komsomol, sovet hakimiyyəti, sovet ideologiyası haqqında yazmasına müəyyən qədər bəraət qazandırmağa çalışırdı. Bilirsiniz, mən bunu keçmişdə də demişəm, bu gün də təkrar etməyim yerinə düşərdi: Hansı dövrdə hansı şair padşahları vəsf etməyibdir? Hansı dövrdə hansı şair, hansı yazıçı yaşadığı dövrü tərənnüm etməyibdir? Belələrini tapmaq mümkün deyil. Əgər bəziləri varsa, onları bayraq edib, bütün qalanlarına qara yaxılması düzgün deyildir.

Bəli, xüsusən 1920-1930-cu illər ağır repressiya illəri olubdur. Bizim xalqımız çox itkilər veribdir. Biz bu repressiya illərini ürək ağrısı ilə xatırlayırıq. İtirdiyimizi itirmişik, ancaq şükür etməliyik ki, qalanlar, bu xatadan qurtaranlar, repressiyalardan xilas olanlar bizim həyatımızı, mədəniyyətimizi, ədəbiyyatımızı, təhsilimizi, həyatımızın başqa sahələrini yaradıblar.

Bəli, biz Hüseyn Cavidin, Mikayıl Müşfiqin və bizim başqa görkəmli şəxslərin repressiya qurbanları olması haqqında on illərdir ki, böyük ürək ağrısı ilə danışırdıq. Onlar əlimizdən getdi. Əgər hamısı getsəydi, onda bizim bu ədəbiyyatımızı, elmimizi, mədəniyyətimizi kim yaradacaqdı? [99-100]

İndi kimsə hesab edir ki, o vaxtlar gərək Səməd Vurğun da həbs edib öldürəydilər, Rəsul Rzanı, Süleyman Rüstəmi də öldürəydilər. Onda deyərdilər ki, bunlar qəhrəman idi və biz oturub onları da on illərlə ağlayacaqdıq. Yenə də deyirəm, biz Allaha şükür etməliyik ki, belə insanlar o ağır dövrdə o xatalardan qurtara bildilər. Əgər 30-cu illərdə o itirdiklərimizlə yanaşı, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm və bizim o nəsiləndən olan görkəmli başqa şairlərimiz olmasaydı, onlar yazıb-yaratmasaydılar, o əsərlərimiz olmasaydı, indi bizim o dövr tariximizin ədəbiyyatı, mənəviyyatı, mədəniyyəti nədən ibarət olardı? Mən bizim ədəbiyyatımızı Səməd Vurğunsuz da, Rəsul Rzasız da, Süleyman Rüstəmsiz də təsəvvür edə bilmirəm.

Ancaq, eyni zamanda, böyük şairlərimiz, yazıçılarımız bizim xalqımıza, millətimizə, cəmiyyətimizə nə qədər böyük xidmətlər göstərmişlər, bir daha deyirəm ki, mədəniyyətimizi zənginləşdirmişlər.

Süleyman Rüstəmin şerlərini, başqa əsərlərini oxuyarkən, dinləyərkən insan hər dəfə heyran olur ki, bu insanda nə qədər yüksək şer sənəti, dil zənginliyi vardır. Bunu hər adam edə bilməz və bu, hər adama məxsus deyildir. Süleyman Rüstəmin əsərlərinin ana xətti vətənpərvərlik, vətənə, millətimizə, xalqımıza sədaqətdir. Biz bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasında iftixar hissi ilə deyirik ki, bizim dövlət dilimiz, gözəl ana dilimiz, Azərbaycan dilimiz vardır və bu, müstəqilliyimizin rəmzidir. Dilimizi yaşadan, zənginləşdirən, gözəlləşdirən bizim yazıçılarımız, şairlərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz olubdur.

SSRİ tərkibində bir respublika kimi bizim öz dilimizdə danışmağa, yazmağa, oxumağa ixtiyarımız var idi və biz də bundan çox səmərəli istifadə etmişik. Ancaq bütün dövlət işləri o vaxt hakim olan rus dilində gedirdi. Əgər bizim ədəbiyyatımız inkişaf etməsəydi, əgər yazıçılarımız, şairləri [100-101]miz yeni-yeni əsərlər yaratmasaydılar, onu yaymasaydılar və xalqımız bu ədəbiyyat nümunələrindən istifadə etməsəydi, bizim dilimiz bu cür yaşaya bilməzdi. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycan dilinin bütün o çətin dövrlərdən keçib yaşamasında, inkişaf etməsində, bugünkü yüksək səviyyəyə çatmasında Süleyman Rüstəmin də böyük bir xidməti, payı vardır.

Süleyman Rüstəm öz şerlərində Azərbaycan gənclərini vətənpərvərliyə, mərdliyə, igidliyə dəvət edirdi. İkinci dünya müharibəsi, alman faşizminə qarşı gedən müharibə zamanı Süleyman Rüstəmin əsərləri Azərbaycan gənclərində, azərbaycanlılarda vətənpərvərlik hisslərinin inkişaf etməsində, qəhrəmanlıq nümunələrinin yayılmasında, genişlənməsində çox böyük rol oynamışdır. Vətən deyəndə bunun nə demək olduğunu hər kəs anlayır. Vətən hər bir adam üçün onun evidir, kəndidir, torpağıdır, ölkəsidir. Azərbaycan hansı ideologiya, hansı dövlət quruluşu çərçivəsində olmasına baxmayaraq, doğma vətənimizdir, min il bundan öncə də vətənimiz olubdur, 1930-1940-1950-1960-1970-ci illərdə də vətənimizdir, bu gün də bizim vətənimizdir.

Süleyman Rüstəm öz şerləri, əsərləri ilə insanları vətənpərvər edərək Azərbaycan xalqını daim bu hisslərlə yaşatmağa çalışıbdir. Bu, böyük xidmətdir. Biz onu yüksək qiymətləndirməliyik.

Vətənə, Azərbaycana bağlılıq Süleyman Rüstəmin Təbrizlə əlaqədar şerlərində də və böyük Azərbaycan, İran şairi Şəhriyarla yazışmalarında da özünü göstərir. Yalnız vətəni, millətini hədsiz sevən və ona sadıq olan bir insan, şair Süleyman Rüstəmin yazdığı şerləri yaza bilərdi. Əgər o hisslər olmasaydı, o, belə şerləri yazmazdı, o hisslər olmasaydı Şəhriyarla yazışmazdı, ona şerlər ithaf etməzdi və ondan şerlər almazdı. Bunlar bizim ədəbiyyat, mədəniyyət tariximizin qızıl səhifələridir. Biz bunları qiymətləndirməliyik. [101-102]

Süleyman Rüstəm çox fəal ictimai-siyasi xadim olubdur. Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti 1938-ci ildə yaranıbdir. O yaranan zamandan Süleyman Rüstəm ömrünün axırına qədər, demək, 50 il Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı olubdur. Bu, sadə bir şey deyildir. Süleyman Rüstəm o çərçivədə, o dövrdə, o mühitdə öz xalqına xidmət edibdir.

Mən xatırlayıram, həqiqətən, 1971-ci ildə respublikaya rəhbərlik edən zaman mənim təklifimlə Süleyman Rüstəm Ali Sovetin sədri vəzifəsinə seçildi və o, bu vəzifəni ömrünün axırına qədər şərəflə yerinə yetirdi.

Süleyman Rüstəmin yazdığı şerlərə, qəzəllərə çox mahnılar qoşulubdur, bəstələnibdir və hər bir mahnı bizdə, azərbaycanlılarda böyük ruh yüksəkliyi, xoş əhval-ruhiyyə yaradır, bizə ilham verir. Süleyman Rüstəm öz xasiyyəti, yaradıcılığı ilə çox hərarətli bir insan olubdur. Mənim xatirimdədir, ona "alovlu şair" deyirdilər. Bu, həqiqətən də belə idi. Həyatda da belə idi. Çox mərd insan idi. Mən onun şerlərini orta məktəbdə sevə-sevə oxumuşam. Süleyman Rüstəmin əsərlərini gənc vaxtlarımda oxuyaraq onlardan böyük mənəvi qida almışam.

70-80-ci illərdə Süleyman Rüstəmlə bir yerdə işlədiyimiz zaman da mən həmişə onu böyük bir insan kimi görmüşəm. Xalqımız ona hörmət edibdir. O da həmişə xalqına, millətinə sadıq olubdur, böyük hörmət və ehtiramla yaşayıbdır. Mən onu şəxsən yaxından tanıdığıma görə onu sənət ustası olmağından əlavə, bir insan kimi də yüksək qiymətləndirirəm. Burada Elçin də, Anar da onun gözəl insani xüsusiyyətləri haqqında xatirələrini söylədilər. Məndə də belə xatirələr çoxdur.

Süleyman Rüstəm xoşbəxt bir insandır. Bu dünyaya gələn hər bir adam bu dünyadan gedəcəkdir. Ancaq xoşbəxt o kəsdir ki, dünyada böyük iz qoyur. Süleyman Rüstəm bizim ölkəmizdə, Azərbaycan xalqının həyatında böyük iz qoyub [102-103] dünyasını dəyişmiş görkəmli şəxsiyyətlərdən biridir. Ona görə də Süleyman Rüstəmin yubileyini keçirmək sadəcə, bizim tərəfimizdən onun xidmətlərinə, şəxsiyyətinə, onun Azərbaycan xalqına qoyub getdiyi irsə göstərdiyimiz hörmətdir. Burada qeyri-adi heç bir şey yoxdur.

Burada səsləndi və mən bunu bilirəm, əgər kimsə 80-ci illərin axırlarında, 90-cı illərin əvvəllərində tariximizin böyük bir hissəsini cırıb atmaq istəyirdisə və bəzən onlar buna nail olurdusa, özləri – heç bir xidmət etməmiş adamlar xalqa sədaqətlə xidmət etmiş insanları aradan çıxarmağa çalışırdılarsa, bunlar keçici bir şeydir. Gördünüz ki, onlar keçdilər, getdilər. Bu gün onu deyə bilərəm ki, Süleyman Rüstəm, Səməd Vurğun, Rəsul Rza kimi böyük şairlərə, onların yaradıcılığında bugünkü günə uyğun olmayan hansısa nüansları tapıb irad tutmaq, hesab edirəm ki, mənəviyyətsizliqdır. Belə adamların özləri xalq, millət, ölkə üçün heç bir şey etməyiblər. Əgər bizim xalq dili ilə desək, onlar nə Səməd Vurğunun, nə Rəsul Rzanın, nə Süleyman Rüstəmin dırnağı qədər də ola bilməzlər.

Biz tariximizi, keçmişimizi unutmamalıyıq. Onsuz da bizim tariximizi təhrif edənlər, düşmənlər çox olubdur. Biz içimizdən buna imkan verməməliyik. Yenə də deyirəm, çünki bizim düşmənlərimiz çoxdur. Bəziləri hesab edirlər ki, biz bir millət, xalq deyilik, hansısa bir tərəkəmədən, köçəridən doğulmuş insanlarıq. Bizim içimizdə belə nadürüstlər, nankorlar və xalqımıza xəyanət edənlər də vardır. Biz tariximizi, millətimizi, xalqımızı belə adamlardan qorumalıyıq.

Biz Süleyman Rüstəmin yubileyini iki ildir ki, - 1996-cı ilin mart ayından 1998-ci ilin mart ayına qədər respublikamızda sevə-sevə qeyd etməklə bir daha həmin bədxahlara, Azərbaycan xalqına xəyanət edənlərə tutarlı cavablar veririk. Süleyman Rüstəmin parlaq yaradıcılığı, onun əsərləri, onun böyük siması bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır.

Eşq olsun şərə! Eşq olsun ədəbiyyata! Eşq olsun Süleyman Rüstəm yaradıcılığına! [103-104]

* * *

*Yubiley konserti qurtardıqdan sonra Heydər Əliyevin
Azərbaycanın incəsənət ustaları ilə görüşü:*

Axşamınız xeyir olsun. Çox sağ olun, sizə təşəkkür edirəm. Süleyman Rüstəmi biz də sevmişik, siz də sevmisiniz. Şübhəsiz ki, bugünkü təntənəli gecədə hamımızın iştirakımız onun xidmətlərinə olan hörmət və ehtiramımızdır.

Konserti çox yaxşı keçirdiniz. Buna görə çox sağ olun. Bizim yazıcıların, şairlərin və mənim sözlərimi siz öz musiqinizlə, gözəl ifalarınızla daha da zənginləşdirdiniz. Çox sağ olun.

Biz yenidən böyük bir mədəniyyət bayramı ilə rastlaşdıq. Görürsünüz, biz də, xalqımız da mədəniyyətə nə qədər böyük fikir veririk. Bu saraya toplaşan insanların hamısı Süleyman Rüstəmin xatirəsi naminə toplaşiblar. Bir də bizimlə görüşməyə, mədəniyyətlə, incəsənətlə təmasda olmağa toplaşiblar. Siz də çox sağ olun ki, mədəniyyətimizi yaşadırsınız, inkişaf etdirirsiniz.

Süleyman Rüstəmin də arzusu bu olubdur ki, xalqımız, mədəniyyətimiz yaşasın. Siz də bunu edirsiniz. Hamınız çox sağ olun. Bu, çox gözəl konsert oldu. Həmişə bir-birindən yaxşı olur. Amma hər dəfə o birisindən yaxşı olur. [104]

PAKİSTAN İSLAM RESPUBLİKASININ MİLLİ GÜNÜ İLƏ ƏLAQƏDAR RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

“Hyatt-Recensi-Naxçıvan” mehmanxanası

27 mart 1998-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi Pakistanın milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Pakistan xalqına, onun bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq və səadət arzulayıram.

Pakistan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra ötən 51 il içərisində böyük nailiyyətlər qazanmışdır. Asiya qitəsinin, dünyanın böyük ölkələrindən biri olan Pakistan iqtisadiyyatın inkişafında da çox irəliləyib getmişdir.

Pakistan xalqı uzun illər, əsrlər müstəmləkəçilərin idarəsi altında olaraq daim öz milli azadlığı və müstəqilliyi uğrunda rəşadətli çalışmışdır. 1947-ci ildə Pakistanın dövlət müstəqilliyinə nail olması, milli azadlığını əldə etməsi tək Pakistan xalqı üçün yox, bütün Asiya qitəsində müstəmləkə şəraitində yaşayan başqa ölkələr üçün də böyük bir hadisə, böyük bir örnək olmuşdur. Ümidvaram ki, Pakistan gələcəkdə də öz xalqının, öz vətəndaşlarının rifah halı üçün çalışacaq və Asiya qitəsində çox böyük rol oynayaraq sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin təmin olunmasında da öz xidmətlərini göstərəcəkdir. [105-106]

Mən Azərbaycan və Pakistan dövlətləri arasında olan əlaqələri yüksək qiymətləndirirəm və bu əlaqələri dostluq, sıx əməkdaşlıq və qardaşlıq əlaqələri hesab edirəm. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Pakistan Azərbaycanın müstəqilliyini tanımış ilk ölkələrdən biridir. Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü, Dağlıq Qarabağ problemi, Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması ilə əlaqədar məsələlərin beynəlxalq təşkilatlarda həll edilməsi və müzakirəsi zamanı Pakistan həmişə prinsipial, ədalətli mövqə tutmuş və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün, sərhədlərinin toxunulmazlığını dəfələrlə bəyan etmişdir.

Pakistan və Azərbaycan dövlətlər, hökumətlərarası böyük əhəmiyyət daşıyan bir çox müqavilələr, sazişlər imzalamışlar. Bunlar bizim əlaqələrimizin çox etibarlı hüquqi-normativ bazasını yaratmışdır. Mən böyük məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, Pakistanın dövlət rəhbərləri və yüksək səviyyəli nümayəndələri Azərbaycanı dəfələrlə ziyarət etmişlər. Mənim Pakistana rəsmi ziyarətimi, Pakistanda keçirdiyimiz görüşləri, apardığımız danışıqları və imzaladığımız sənədləri də mən bu gün çox böyük məmnuniyyət hissi ilə xatırlayıram.

Pakistanın Baş naziri cənab Nəvaz Şəriflə son vaxtlar – keçən ilin həm mayında, həm də dekabrında keçirdiyim görüşləri, apardığım danışıqları da xüsusi qiymətləndirirəm və ümidvaram ki, o mənim dəvətimi qəbul etdiyi kimi, bu dəvəti 1998-ci ildə həyata keçirəcəkdir.

Bizim xalqlarımızın mənəvi dəyərlərinin, adət və ənənələrimizin bir-birinə bənzər olması və bir çox başqa amillər xalqlarımızı daim bir-birinə yaxın etmişdir. İndi, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu əlaqələr daha da genişlənmiş və daha da yüksəklərə qalxmışdır. Biz gələcəkdə də Pakistan-Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsi yolunda çalışacağıq. [106-107]

Hörmətli cənab səfir, siz bəyan etdiniz ki, öz səlahiyyət müddətinizi başa çatdırırsınız və ölkənizə qayıdacaqsınız. Mən bu münasibətlə qeyd etmək istəyirəm ki, siz də Pakistanın Azərbaycanda səfiri olduğunuz illərdə dövlətlərimiz arasındakı əlaqələrin inkişaf etməsi üçün dəyərli xidmət göstərmişsiniz. Bu xidmətlərinizə və Azərbaycan haqqında, respublikamız, xalqımız barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə mən sizə təşəkkür edirəm. Sizə gələcək işlərinizdə Azərbaycanda olduğu kimi uğurlar arzulayıram.

Bayram münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm. Pakistan xalqını təbrik edirəm. Pakistan xalqına gözəl, xoşbəxt gələcək arzulayıram. Sağ olun. [107]

AZƏRBAYCAN MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİK NAZİRLİYİ ƏMƏKDAŞLARININ BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

Respublika sarayı

28 mart 1998-ci il

Bu gün Azərbaycan milli təhlükəsizlik orqanları işçilərinin peşə bayramıdır. Bu gün keçən il mart ayının 23-də mənim fərmanım ilə təsis edilmişdir və bu da 1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin – ilk demokratik respublikanın yaratdığı ilk kəşfiyyat və əkskəşfiyyat idarəsinin fəaliyyətə başlaması tarixi ilə bağlıdır. Biz bu il Azərbaycan Demokratik Respublikasının – Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyini qeyd edirik və bununla əlaqədar respublikamızda yubiley tədbirləri həyata keçirilir.

1991-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edərkən bu müstəqilliyi 1918-ci il mayın 28-də yaranmış Xalq Cümhuriyyətinin – Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaratdığı dövlətin davamı kimi, yəni müstəqilliyimizin bərpası kimi elan etmişdir. Ona görə də bizim başqa dövlət orqanlarının da yaranma tarixini məhz 1918-19-cu illərdə yaranmış təşkilatların tarixinin əsasında götürmək lazımdır. Bu, tarixi həqiqətə uyğundur. Çünki 1918-ci ildən 1920-ci ilə qədər Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – ilk Azərbaycan Demokratik Respublikası fəaliyyət göstərmişdir və Xalq Cümhuriyyəti süquta yetəndən sonra Azərbaycanda Sovet Sosialist Respublikası elan olunmuşdur, yəni ikinci dəfə respublika [108-109] yaranmışdır və bu da 70 il Azərbaycanda həyat sürmüşdür, fəaliyyət göstərmişdir. Bunların hamısı bizim tariximizin mərhələləridir və bu da bir-biri ilə sıx bağlı olan mərhələlərdir. Ona görə də biz müstəqilliyimizi 1918-ci ildən hesablayaraq, bütün dövlət orqanlarının da yaranması tarixini o dövrdən hesablayırıq və hesablamaalıyıq. Bu baxımdan Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin peşə bayramı gününün məhz 28 mart günü təyin olunması tamamilə ədalətlidir, qanunauyğundur.

Mən sizi, xüsusən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində çalışan şəxsləri bu bayram münasibətilə təbrik edirəm, Azərbaycanın təhlükəsizliyini təmin edən hər bir azərbaycanlıya, hər bir əməkdaşa və bütün bu sahədə işləyənlərə yeni uğurlar arzulayıram.

Bu fürsətdən istifadə edərək, milli təhlükəsizlik naziri Namiq Abbasov məndən xahiş etmişdi ki, nazirliyin bir qrup işçisini qəbul edim. Mən bu təklifi qəbul etmişəm və sizinlə görüşə gəlmişəm. Eyni zamanda burada Azərbaycan Respublikası Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri və respublikanın silahlı qüvvələrinin, hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərləri iştirak edirlər.

YEKUN NİTQİ

Hörmətli dostlar!

Mən sizi – Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşlarını müstəqil Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik orqanları əməkdaşlarının peşə bayramı günü münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi sahəsində çalışan bütün vətəndaşlarımıza işlərində uğurlar arzulayıram.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası dövlət quruculuğu prosesində özünün dövlət orqanlarını, hökumət orqanlarını [101-102] qurub yaradır və bu proses bu gün artıq, demək olar ki, müvəffəqiyyətlə həyata keçir. Bu gün, bu bayram günündə eyni zamanda qeyd etməliyik ki, biz çox çətinlikləri, problemləri aradan qaldıraraq bu müvəffəqiyyətli irəliləyişə nail ola bildik.

Öz dövlətçilik tariximizi 1918-19-cu illərdən hesablayaraq, ötən dövrdə Azərbaycanın həyatının bütün sahələrində, o cümlədən təhlükəsizlik orqanlarının həyatında da nə qədər çətin və mürəkkəb proseslər olduğunu biz yaxşı görürük. Ancaq bu gün iftixar hissi ilə demək olar ki, Azərbaycan xalqı uzun illər böyük, ağır yol keçərək öz milli azadlığını, dövlət müstəqilliyini əldə etdiyi kimi, Azərbaycanın təhlükəsizlik orqanları da artıq geniş bir yola çıxmışlar.

Keçmiş dövrlərdə Azərbaycanın həyatındakı proseslər məlumdur, onlar çox ibrətamizdir, biz o dövrləri heç vaxt unutmamalıyıq. Ancaq Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edəndən sonra daha da çox çətinliklərlə, problemlərlə, maneələrlə rastlaşmışdır. Ona görə də bu qısa bir tarixi zamanda – 1991-ci ildən indiyə qədər Azərbaycanın həyatında faciəli hadisələr baş vermiş, Azərbaycan dəfələrlə böyük təhlükələrlə üzləşmişdir. Bizim xoşbəxtliyimiz ondan ibarətdir ki, biz bu faciələri yaşayaraq, çətinliklərin öhdəsindən gələrək, problemləri həll edərək indi artıq geniş yola çıxmışıq.

Azərbaycanın həyatında bu dövrdə baş vermiş hadisələr dövlət orqanlarımızın hamısına təsir etmiş, yaxud hamısının həyatında öz əksini tapmışdır. Bu mənada, xüsusən milli təhlükəsizlik orqanlarının həyatı çox mürəkkəb olmuşdur. Hesab edirəm ki, bizim Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi gərək o illəri çox ətraflı

təhlil etsin, o illərin xronikasını təşkil etsin, tərtib etsin. Bəlkə də hər günün tarixini yazmaq lazımdır. Çünki hər gün, hər həftə, hər ay çox ağır və çətin hadisələr olmuşdur. Onlar bizim xalqımıza, Vətənimizə, dövlətimizə zərbələr vurmuş, zərər gətirmiş, cəmiyyətimizdə pozğunluqlar [110-111] yaratmış, insanların mənəviyyatına mənfi təsir etmiş, bəzi insanları yolundan çıxarmış, azdırmış, bəlkə də onları istəmədikləri cinayətə cəlb etmişdir. Ona görə də bu dövrü dərin təhlil etmək lazımdır.

Ancaq sevindirici hal odur ki, Azərbaycanın təhlükəsizlik orqanlarının işində hətta cürbəcür qüvvələr, bir-birinə zidd olan qüvvələr və Azərbaycanın milli mənafeələrinə zidd olan qüvvələr olduğu bir halda respublikamızın milli təhlükəsizlik orqanı yaşamışdır və bu çətinliklərdən çıxmışdır.

Əgər 1990-cı ilin yanvar hadisələrini götürsək, bu, Azərbaycanın tarixində ən dəhşətli səhifədir. Yanvar hadisələrinin törədilməsində Azərbaycana təcavüz etmiş o vaxtkı SSRİ rəhbərliyi ilə bərabər, Azərbaycanın onlara xidmət edən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi də – o vaxt Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyi deyilirdi – günahkar olmuşdur. Bu həqiqətdir. Bu həqiqət açılıb, amma tamam açılmalıdır. Çünki 20 Yanvar əməliyyatını hazırlayanlar Azərbaycanda öz dayaqlarına istinad etmişlər. 20 Yanvar aksiyası Moskva tərəfindən hazırlandığı zaman onların Azərbaycandakı dayaqları kim idi? Azərbaycanda yerləşmiş sovet ordusunun hərbi hissələri, Azərbaycan Respublikasının o zamankı siyasi rəhbərliyi və bununla yanaşı, Azərbaycanın Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyi. Çünki bu nazirlik bilavasitə Moskvaya bağlı bir nazirlik idi. bu nazirlik həmişə olubdur, bu da təbiidir. O, gizli əməliyyatlar aparan bir təşkilat olubdur. Ona görə də təkcə Azərbaycan televiziyaının partladılması faktı yox, ümumiyyətlə, bu əməliyyatın hazırlanması və həyata keçirilməsi o vaxt Azərbaycanın Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin bilavasitə iştirakı ilə olmuşdur.

Təəssüflər olsun ki, o vaxt Azərbaycan xalqına satqınlıq edən azərbaycanlılar az olmamışdır. Mən təəssüf edirəm ki, onların bir çoxu indiyə qədər cəzalanmayıblar. Bəziləri Azər[111-112]baycanı tərk edib, bəziləri isə burada olsalar da gizlənilər. Zaman keçdikcə onların bu satqınlığı, xəyanəti unudulur.

Mən bu gün, bu bayram günü deməyi özümə borc bilirəm ki, biz bunu unutmamalıyıq. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi xüsusi tədbirlər görməlidir. 1994-cü ilin sentyabrında tarixdə görünməmiş bir hadisə baş vermişdir: Azərbaycan xalqına xəyanət etmiş cinayətkar Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasından oğurlanmış, çıxarılmış, sonra isə gizli olaraq Moskvaya və başqa yerlərə göndərilmişdir. İndi məlumdur ki, o vaxtkı milli təhlükəsizlik nazirinin və onunla bağlı olan başqa şəxslərin xəyanəti nəticəsində və Azərbaycanda dövlət çevrilişini həyata keçirmək məqsədi ilə belə bir dəhşətli hadisə baş vermişdir.

Ancaq bunlara baxmayaraq, Azərbaycan dövlətçiliyi, dövləti, iqtidar sarsılmamışdır. Biz bütün bu təxribatların, cinayətlərin qarşısını aldıq. Təsəvvür edin, bir dövlətdə ki, milli təhlükəsizlik naziri onun əlinin altında olan, böyük gizli əməliyyatlar aparan aparatla dövlətə, Azərbaycanın prezidentinə xəyanət edirsə, vəziyyət nə qədər gərgin olur. Güman edirəm, o günlər sizin hamınızın xatirindədir. Yəni də deyirəm, bir dövlət başçısı kimi bu, məni sarsıda bilmədi. Biz belə bir ağır vəziyyətdən çox böyük məharətlə, müvəffəqiyyətlə çıxdıq. Həmin günlər – oktyabr ayının 4-də hazırlanan və həyata keçirilən dövlət çevrilişinin qarşısını biz xalqın birliyi, iradəsi, xalqın dövləti müdafiə etməsi ilə aldıq.

Milli təhlükəsizlik orqanı hər bir dövlətin çox əhəmiyyətli, güclü və çox vacib təşkilatıdır. Dünyanın hər bir dövlətində belə bir təşkilat mövcuddur. Ancaq dövlət möhkəm olanda və xalqla dövlət bir olanda hətta bu təşkilatda baş vermiş böyük satqınlıq, xəyanət də dövləti yerindən edə bilməz.

O illərdən sonra Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində çoxlu təmizləmə işləri gedibdir. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi o böhran vəziyyətindən təcridən, ardıcıl surətdə çıxır [112-113] bilibdir. Mən məhz buna görə də keçən il iyun ayında Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin bütün əməkdaşları ilə görüşüb onlara öz məsləhətlərimi, tövsiyələrimi verdim və onlara öz inamımı, etibarımı bildirdim. Bu gün mən Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə etibarımı bir daha bəyan edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, keçən illərin bütün hadisələrindən lazımi nəticə çıxarılacaqdır. Buraxılan səhvlər, cinayətlər, xəyanətlər artıq bu gün sabitləşmiş Azərbaycan dövlətinin milli təhlükəsizlik təşkilatında bir də baş verməyəcəkdir. Mən buna inanıram və bu gün bu inamla da sizi qəbul edirəm.

Azərbaycanın dövlətçiliyi son illərdə inkişaf edib, möhkəmlənib və bizim xalqımız da bunun nəticəsində rahatlıq əldə edibdir. Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik təmin, bərqərar olunubdur. Azərbaycan keçmiş illərin daxili vəziyyətdəki bəlalardan xilas olubdur. Bu, bizim üçün böyük nailiyyətdir və deyə bilərəm ki, ən böyük nailiyyətdir. Çünki 1988-ci ildən, Dağlıq Qarabağ problemi, Ermənistanın Azərbaycana torpaq iddiası meydana çıxandan, sonra isə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü baş verəndən son illərə qədər Azərbaycanın bütün başqa çətinlikləri, problemləri ilə yanaşı, ən böyük çətinliyi onun daxilində gedən mənfi proseslər, Azərbaycanın daxili vəziyyətinin pozulması olmuşdur. Qanun-qayda pozulmuşdu, insanların hüquqları tapdalanmışdı, qanunsuz silahlı dəstələr, qruplar Azərbaycanın sərvətlərini dağıtmış, xalqımızın mənəviyyatına zərbələr vurmuş, insanları qorxu altına almış, Azərbaycan cəmiyyətinin həyatının normal ahəngini pozmuşdu. Buna görə də son illər, xüsusən də 1995-ci ildən sonra Azərbaycanda daxili vəziyyətin, ictimai-siyasi vəziyyətin sabitləşməsi bütün baxımlardan, bütün nöqtəyi-nəzərlərdən bizim ən böyük nailiyyətimizdir. [113-114]

Xalq rahat yaşayır, ölkəmizin sabitliyi Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrinin inkişaf etməsinə zəmin yaradıbdır. Artıq böyük işlər görülübür. Qanunlar həyata keçirilir və insanların qanun çərçivəsində yaşaması üçün işlər görülür. Bunlar bizim apardığımız siyasətin, Azərbaycan iqtidarının xalq ilə birliyinin, həmrəyliyin, xalqın iqtidara göstərdiyi etimadın, inamın nəticəsidir, iqtidarın xalqın, ölkənin problemləri ilə ardıcıl, çox ciddi məşğul olmasının nəticəsidir. Eyni zamanda, bu nailiyyətlərin əldə olunmasında Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarının, ordusunun, silahlı qüvvələrinin də xidməti böyükdür.

Mən Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarının, silahlı qüvvələrinin fəaliyyətini müsbət qiymətləndirirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, hər bir sahədə işlər günü-gündən təkmilləşəcəkdir və mövcud olan nöqsanlar aradan qaldırılacaqdır.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin baş verməsi, sonra 1994-cü ilin oktyabrında dövlət çevrilişinə cəhd, 1995-ci ilin mart ayında dövlət çevrilişinə cəhd ilə əlaqədar, 1996-cı ilin dekabr ayında böyük bir cinayətkar dəstənin yenə də xaricdən respublikamıza daxil olması, yəni ölkəmizdən qaçmış azərbaycanlıların – cinayətkar dəstənin Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd etməsi və bütün başqa belə hadisələr nəticəsində təəssüflər olsun ki, cinayət işinə çox adamlar cəlb olunmuşdur. Şübhəsiz ki, cinayət edən şəxs Azərbaycanın mövcud qanunları əsasında məsuliyyətə cəlb olunmalıdır və məhkəmənin hökmü ilə cəzalandırılmalıdır. Ancaq o hadisələrdən sonra bu cinayətkarların bir qismi Azərbaycanı tərk edib qaça bilməmiş, ayrı-ayrı ölkələrdə, xüsusən də çoxları Rusiyanın ərazisində uzun müddət gizlənmişlər.

Bu gün məmnuniyyətlə qeyd etmək olar ki, qaçıb gizlənən o cinayətkarların tam əksəriyyəti bizim hüquq-mühafizə orqanlarının, xüsusən Daxili İşlər Nazirliyinin, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin apardığı axtarış əməliyyatları nəticəsində yaxalanıb Azərbaycana gətirilib və onların əksəriyyətinin törətdiyi cinayətlər istintaq edilibdir. Hüquq-mühafizə orqanları – Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, Prokurorluq ədalətli istintaq nəticəsində onların məhkəməyə verilməsini təmin ediblər və ədalət məhkəməsi də onların hər biri haqqında öz hökmlərini çıxarıbdır.

Bunlar, bu hadisələr və törədilmiş cinayətlər bir çox cinayətkarları meydana çıxarmışdır. Şübhəsiz ki, bu cinayətkarlar da məsuliyyətə cəlb olunmalı idi. Hesab edirəm, bizim ümumi işimizin uğurlu cəhəti ondan ibarətdir ki, cinayət etmiş o adamlar 2-3 il gizləndəndən sonra uzaq yerlərdə yaxalanıb Azərbaycana gətirilib və məsuliyyətə cəlb olunublar. Bunlar hamısı ictimaiyyətə məlumdur. Ancaq mən bunları bir daha ona görə xatırlayıram ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı bilməlidir ki, cinayətkar heç vaxt məsuliyyətdən qaça bilməyəcəkdir. Azərbaycan dövləti, Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları, o cümlədən hüquq-mühafizə orqanları indi o qədər imkanlara malikdir və o qədər peşəkarlıqla işləyə bilirlər ki, heç bir cinayətkar məsuliyyətdən qaça bilməz. Əgər ən böyük cinayətkarlar, bəzi ölkələrin xüsusi xidmət orqanlarının himayəsi altında olan cinayətkarlar, o cümlədən Rəhim Qaziyev, Surət Hüseynov və onlarla əlbir olan adamlar, yaxud Şahin Musayev və başqaları ayrı-ayrı regionlarda, başqa ölkələrdə yaxalanıb Azərbaycana gətirilib, məhkəməyə verilibsə, məsuliyyətə cəlb olunubsa, demək, hər bir kəs bundan özü üçün nəticə çıxarmalıdır.

Mən bu gün məmnuniyyətlə qeyd edirəm və bizim hüquq-mühafizə orqanlarının, xüsusən Daxili İşlər Nazirliyinin işçilərinin işlərini o mənada xüsusi qeyd edirəm ki, Rusiyanın ucsuz-bucaqsız vilayətlərində, ən uzaq yerlərində o cinayətkarların tapılması və Azərbaycana gətirilməsi təmin olunubdur. [115-116]

Doğrudur, bəziləri hələ indiyədək gizlənilir. Ancaq mən əminəm ki, onlar da yaxalanacaqlar, tapılacaqlar, onlar da gəlib Azərbaycanda ədalət məhkəməsi qarşısında duracaqlar. Bu gün bildirmək istəyirəm ki, özləri nə qədər tez dərk etsələr ki, onların tutduğu yol uğursuzdur, məsuliyyətdən qaça bilməyəcəklər və dərk etsələr ki, vaxtında gəlib təslim olsalar onların məsuliyyəti yüngülləşə bilər, gəlməlidirlər. Onlar vətənlərinə gəlməlidirlər.

Ümumiyyətlə, vətənpərvər, mərd insan əgər şüurlu, ya şüursuz hansısa bir cinayəti edibsə, o, vətənidən qaçmamalıdır. Cinayət edib vətənidən qaçan adam xalq, millət, cəmiyyət üçün ən yaramaz və ən nüfuzsuz bir adamdır. Əgər sən şüurlu surətdə cinayət edirsənsə, bil ki, bu cinayətə görə məsuliyyət daşmalısən. Demək, sən bu cinayəti edəndə məsuliyyəti də gözünün önünə almalısən. Məsuliyyəti öz ölkəndə, doğma torpağında, xalqının içində daşmalısən. Gedib hansısa bir ölkədə gizlənməklə canını qurtara bilməyəcəksən. Əgər kimsə səni yolundan çıxarıbsa, azdırıbsa, qanmamınsa, başa düşməmişsə, bu, daha da çox tələb edir ki, sən ağlını başına yığasan. Vətəninə, ölkənə gələsən, gəlib təslim olasan. Əgər cəza almalısansa, cəza çəkəsən, amma öz xalqının içində. Torpağında yaşayasan. Cinayət edib ölkəsini tərk etmək böyük qəhrəmanlıq deyildir.

Mən əminəm ki, bu gizlənənlərin hamısı tapılacaqdır. Çünki son ilin təcrübəsi və artıq əldə olunan peşəkarlıq təcrübəsi belə bir fikir söyləməyə əsas verir. Ancaq təəssüflər olsun ki, bu cür qatı cinayət edən adamların hesabına Azərbaycanda həbs olunan və məhkəmə vasitəsilə cəza alan adamların sayı artıbdır. Amma onlar cinayətkardırlar. Əgər cinayətkar cəzalanmasa, biz cəmiyyəti ondan nə cür qoruyacağıq? İnsanlar, cəmiyyət, xalq cinayətkarlardan qorunmalıdır. İndi bəziləri orda-burda təbliğat aparırlar ki, Azərbaycanda məhbuslar çoxdur, siyasi məhbuslar var. Birincisi, mən [116-117] bu gün bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycanda bir nəfər də siyasi məhbus yoxdur. Siyasi məhbus anlayışını bilən adam belə söz deməz. Kim siyasi məhbus ola bilər? O adam ki, onun ideyası Azərbaycan dövlətinin ideyasına zidd olsun. Azərbaycanda belə bir məhbus yoxdur. Azərbaycanda olan məhbuslar qanunsuz cinayətkar silahlı

dəstələr yaratdıqlarına görə cəzalanıblar və məhbusdurlar. Azərbaycanda olan məhbuslar hakimiyyəti silah yolu ilə devirmək üçün cəhdlər göstəriblər, cəzalanıblar. Azərbaycanda olan məhbuslar adam öldürüblər, qan töküblər, gizli şəkildə çoxsaylı silahlar alıb-satıblar, yaxud da ki, silah yığıb başqa cinayət törətmək məqsədi üçün istifadə ediblər. Məhbuslar bunlardır. Azərbaycanda siyasi məhbus yoxdur.

İndi ayrı-ayrı adamlar öz şəxsi mənafeələrini güdərək, cəmiyyətdə özlərinə şəxsi-siyasi ad qazanmaq üçün bütün dünyaya qarşı cəzalırlar ki, Azərbaycanda siyasi məhbus vardır. Azərbaycanda siyasi məhbus yoxdur.

İkincisi, bəli, Azərbaycanda məhbuslar var. Əgər 1993-cü ildə vətəndaş müharibəsini törədənlər onu yaratmasaydılar Azərbaycanda bu məhbuslar olmazdı. Əgər 1994-cü ilin oktyabr dövlət çevrilişinə cəhd olmasaydı, yaxud 1994-cü ilin sentyabrında Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasından o cinayətkarları çıxarıb başqa ölkəyə aparmasaydılar, indi bu məhbuslar olmazdı.

OMON dəstəsi indi siyasətlə məşğul olan ayrı-ayrı adamların havadarlığı, dəstəyi, köməyi, pozucu fəaliyyəti nəticəsində yolundan çıxmasaydı, yolunu azmasaydı, bir çox adi cinayətlər edəndən sonra dövləti devirmək cəhdini etməsəydi, hazırda bu məhbuslar olmazdılar. İndi bəziləri OMON-çuların hüquqlarını müdafiə edirlər. Siz nəyi müdafiə edirsiniz? Cəza almış və həbsxanada olan hər bir OMON-çu cinayət edibdir, ona görə də cəzasını çəkməlidir. [117-118]

Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanları, ədalət məhkəməsi onları cəzalandıraraq, onları cəmiyyətdən təcrid edərək bütün cəmiyyətin rahatlığına nail olublar, bütün cəmiyyətin hüquqlarını təmin ediblər. Bir qrup cinayətkar hələ dövlət çevrilişinə cəhd göstərməmişdən əvvəl neçə-neçə insanın hüquqlarını pozurdular, onları soyurdular, onlara təcavüz edirdilər, onların namusuna sataşırdılar, ayrı-ayrı insanların malını, dövlətini əlindən almaqdan başqa, gedib onların arvadlarını, qızlarını alıb zorlayırdılar. Bəs indi onların hüquqlarını qorumaq istəyən adamlar o vaxt biri-birilərinin hüquqlarını niyə qorumurdular?

Bunlara görə Azərbaycanda məhbuslar vardır. Hamı da bilməlidir ki, biz Azərbaycanın dövlətçiliyini, xalqımızı, cəmiyyəti qoruyaraq, cinayət edən hər bir şəxsə ədalət məhkəməsi ilə qanunun tətbiq olunmasını təmin etməliyik. Bu, bizim vəzifəmizdir, borcumuzdur.

Mən hüquq-mühafizə orqanlarının bu sahədə gördüyü işi qiymətləndirirəm. Ancaq eyni zamanda, hüquq-mühafizə orqanları əldə etdikləri nailiyyətlərlə bərabər, gərək işlərində olan nöqsanları da aradan qaldırırlar. Təəssüflər olsun ki, nöqsanlar da az deyildir. Şəxsən mən ən çox narahat edən hüquq-mühafizə orqanlarının bəzi əməkdaşlarının öz vəzifələrindən sui-istifadə etməsidir. Hüquq-mühafizə orqanının hər bir əməkdaşı bilməlidir ki, o, bu təşkilatda işləyərək xüsusi səlahiyyət alıb, xüsusi etimada layiq olub və bu etimadı da doğrultmalıdır. Yüksək vəzifəsindən istifadə edərək qanunu pozmaq, öz şəxsi mənafeyi üçün ayrı-ayrı yollara getmək hüquq-mühafizə orqanlarını ləkələyir və bu, orqanlara hörmət gətirmir. Belə faktlar var və vətəndaşlar tərəfindən belə şikayətlər də var. Bunu hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərləri yaxşı bilməlidirlər və bu nöqsanların aradan qaldırılması üçün daha da çox tədbirlər görməlidirlər, ciddi işlər aparmalıdırlar. [118-119]

Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının içərisində vəzifəsindən sui-istifadə etmək halları cürbəcür formalarda özünü büruzə verir. Onlardan biri də rüşvətخورluqdur. Rüşvətخورluq cəmiyyətdə olan xəstəlikdir və hüquq-mühafizə orqanlarında bu xəstəlik mövcuddur. Bu, hüquq-mühafizə orqanlarında yeni bir hadisə deyildir. Hüquq-mühafizə orqanlarının tarixini götürsəniz, lap 50-60 il, 10-15 il bundan əvvəl də bu təşkilatlarda, onların əməkdaşlarının içində rüşvətخورluq edən insanlar olubdur, təəssüflər olsun ki, bu gün də vardır.

Mən keçmiş illərdə də, yəqin 1970-1980-ci illərdə də Azərbaycanda işləyərkən hüquq-mühafizə orqanlarında rüşvətخورluq, vəzifəsindən sui-istifadə etmək halları ilə kəskin mübarizə aparmışam. Tarixi vərəqləsəniz, o dövrlərdə mənim apardığım mübarizə və həyata keçirdiyim tədbirlərin hamısı görünəcəkdir.

Bu gün müstəqil dövlət olduğumuz üçün bu işlər daha da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Yəni hüquq-mühafizə orqanlarında rüşvətخورluq ilə və cürbəcür mənafeviyyət hallarla mübarizə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Çünki biz müstəqil dövlətimizi qurub-yaradıırıq. Bizim müstəqil dövlətimiz ümumiyyətlə, sağlam olmalıdır və onun hər bir təşkilatı, hər bir orqanı sağlam olmalıdır.

Hüquq-mühafizə orqanları müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas sütunlarındanır. Əgər bütün sütunlar sağlam olmasa, bu sütunların içərisində qanunu pozan, vəzifəsindən sui-istifadə edən, rüşvətخورluq edən, insanların hüquqlarını pozanlar olduğu halda, ümumiyyətlə, bu sütunlar sağlam olmaz. Ona görə də bu məsələ ilə çox ciddi məşğul olmaq lazımdır.

Bu həqiqətdir. Mən bunun həqiqət olduğunu dəfələrlə demişəm və bu gün də deyirəm. Heç kəs kənardan gəlib bizə burada yeni bir ixtira açmasın. Guya ki, bunlar məlum deyil, yaxud biz bunları bilmirik. Bunlar məlumdur, biz bunları bili[119-120]rik. Şəxsən mən ona görə də bu fikirləri söyləyirəm və tələb edirəm ki, hüquq-mühafizə orqanlarında bütün bu mənfə hallarla mübarizə gücləndirilsin, hüquq-mühafizə orqanlarının tərkibi təmizlənsin və bizim mənafeviyyətimizə, əxlaqımıza, məsləkimizə zidd olan belə ünsürlər hüquq-mühafizə orqanlarından kənarlaşdırılsın. Bu, sizin əsas vəzifələrinizdən biridir.

Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurulur. Bu proses müvəffəqiyyətlə inkişaf edir. Mən böyük məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, yaşadığımız hər gün, hər ay, hər il bizi bu sahədə irəliyə aparır.

Əldə etdiyimiz nailiyyətlər onu göstərir ki, biz Azərbaycanda həqiqətən müstəqil, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövləti qurub başa çatdıra biləcəyik. Biz bu yolla gedirik və daim gedəcəyik. Biz iqtisadi, sosial, siyasi islahatlar həyata keçiririk. Bunlar hamısı dövlət quruculuğunu təmin edən amillərdir.

Konstitusiyamızın əsasını təşkil edən prinsiplər Azərbaycanda məhz demokratiyanın inkişafı, hüquqi dövlətin, dünyəvi, sivilizasiyalı cəmiyyətin, dövlətin yaranmasıdır. Bizim borcumuz Konstitusiyanın tələblərini ardıcıl surətdə həyata keçirməkdən ibarətdir. Biz bunu etmişik və edirik.

Mən bu gün məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, biz bütün bu sahələrdə böyük nailiyyətlər əldə etmişik. Azərbaycanın siması dəyişibdir. Azərbaycan demokratik bir ölkə, hüquqi dövlət kimi artıq hər yerdə tanınıb və bu da beynəlxalq aləmdə Azərbaycana daha da çox hörmət gətirir, Azərbaycanın nüfuzunu artırır.

Biz bunları həyata keçirdiyimiz və bir çox nailiyyətlər əldə etdiyimiz halda, bəziləri özlərini bu sahədə böyük bir alim, yaxud da ki, dahi bir şəxs kimi qələmə verərək müəyyən tələblər irəli sürürlər. Onlar deyirlər ki, guya Azərbaycanda demokratiya yoxdur, demokratiya azdır, o yoxdur, bu yoxdur.

Mən belə düşünürəm ki, qoy onlar danışıqlar, yazsınlar, desinlər, biz isə öz işimizlə məşğul olaq. Biz öz işimizi görürük [120-121] və onun bəhrələrini də görürük. Xalq da bizim gördüyümüz işi görür və onun bəhrələrindən də istifadə edir, ondan bəhrələnir.

İndi kənarda durub, özünü müxalifətə çəkib bu sahədə bizə "dərs verənlər", hesab edirəm ki, heç bir mənəvi haqqa malik deyillər. Bu sahədə öyrətmək, dərs vermək, məsləhət vermək üçün gərək mənəvi haqqın olsun. Əcəba, bu demokratiyanı belə də siz hardan bizdən yaxşı bilirsiniz? Nəyə görə? Hansı demokratiya akademiyasını qurtarmısınız? Hansı demokratik dövləti qurmusunuz, gəlib burada da qurmaq istəyirsiniz? Hansı demokratik böyük bir iş görmüsünüz ki, onu burada tətbiq etmək istəyirsiniz? Hansını?

Bilirsiniz, ona görə də bütün bu yazılar, bu danışıqlar və sairə çox gülməlidir. Mənim sadəcə, onlara yazığım gəlir. İndi bu 4-5 ildir bizə demokratiya öyrətmək istəyən adamlar bir il hakimiyyətdə oldular, nə demokratiyanı tətbiq edə bildilər, nə dövlət qura bildilər, nə millətə bir gün ağlaya bildilər və nəhayət, Azərbaycanı vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxardılar, qaçdılar. İndi qaçandan sonra 4 ildir oturublar kənarda, "demokratiya carçısı" olublar, demokratiyadan dəm vururlar, demokratiya tələb edirlər. Hansı əsasla, nəyə görə, hansı hüquqa görə? Yığışlar orda-burda, nə bilim, "demokratik seçkilər hərəkatı" qururlar. Bilirsiniz, gərək nə qədər ağılsız olasan ki, belə bir iş görəsən.

Azərbaycanın 1995-ci ildə demokratik prinsiplər əsasında, ümumxalq referendumu ilə demokratik Konstitusiyası qəbul olunubdur. Müstəqil Azərbaycanın demokratik prinsiplər əsasında ilk parlamenti seçilibdir. Çoxsaylı qanunlar qəbul olunubdur və o qanunların əksəriyyəti həyata keçirilibdir. Bəziləri şikayətlənirlər ki, qanunlar icra olunmur, həyata keçirilmir. Belədir, bu da var, bunu da inkar etmək olmaz. Ancaq bu, eyni zamanda təbiidir. [121-122]

Qanunu yaratmaq çətin bir şey deyildir. Hər bir qanunu yaratmaq üçün təcrübə, bilik əsasında, konstitusiyaya əsasında bir 2-3 ay vaxt tələb edir ki, onu yazasan, hazırlayasan, müzakirə edəsən, ondan sonra da imzalayasan. Amma onu icra etmək başqa məsələdir. Qanunu yaradanlar bir kiçik dəstə adamlardır: onu yazıb hazırlayanlar, parlamentdə qəbul edənlər və nəhayət, o qanunları imza edən prezident. Amma bunlar hər bir insan tərəfindən icra olunmalıdır. Şübhəsiz ki, icranın təşkili dövlət, icra orqanlarının üzərinə düşür, onlar bunu icra etməlidirlər. Təəssüflər olsun ki, icra orqanlarının işində də çox böyük nöqsanlar var, onların üzərində günahlar çoxdur. Bu da var. Ancaq bununla yanaşı, qəbul edilən hər bir qanun əgər dərhal icra oluna bilsəydi, qəbul edilən hər bir qərar, prezidentin verdiyi hər bir fərman dərhal icra oluna bilsəydi, biz çox xoşbəxt insanlar ola bilərdik, biz qısa bir müddətdə göylərə qalxa bilərdik. Bu reallığı bilmək lazımdır. Reallıq da bundan ibarətdir.

Mən şübhəsiz ki, bütün dövlət, hökumət orqanlarından qanunların ardıcıl surətdə icra olunmasını bu gün də tələb edirəm. Mən bu gün bir daha tələb edirəm ki, icra orqanlarının işində olan nöqsanlar aradan götürülsün, icra orqanları əməkdaşlarının bəzilərinin vəzifəsindən sui-istifadə etməsi halları aradan götürülsün və icra orqanları qanununun tələblərinə uyğun olaraq daha yaxşı işləsinlər. Ancaq bu gün mən reallıqdan da uzaqlaşa bilmərəm və o kənardan deyilən cürbəcür sözləri də qəbul edə bilmərəm ki, bu icra olunmadı, o icra olunmadı. Bunun üçün vaxt lazımdır.

İqtisadi islahatları həyata keçirən iqtidardır. Özəlləşdirməni həyata keçirən iqtidardır. Torpaq islahatını həyata keçirən iqtidardır. Torpağı şəxsi mülkiyyətə verən və cəsarətli addımlar atan iqtidardır. Siyasi, sosial islahatları həyata keçirən iqtidardır. Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi təmin edən iqtidardır. Konstitusiyanın tələblərini həyata keçirən, [122-123] qəbul olunan qanunları həyata keçirən iqtidardır. Azərbaycanda demokratiyanı inkişaf etdirən iqtidardır. Hüquqi dövlət yaradan və insanların hüquqlarının qorunmasını təmin etməyə çalışan iqtidardır. Budur. Bəs siz kimsiniz? Kənarda durub "demokratiya, demokratiya" qışqıranlar kimlərdir? Siz demokratiya sahəsində nə etmişiniz? Daxili sabitliyi təmin etmək üçün siz nə etmişiniz? Əksinə, çoxları öz pozucu hərəkatları ilə bu gün də Azərbaycanda qarmaqarışlıq yaratmaq istəyirlər, Azərbaycanda bu gün mövcud olan sabitliyi pozmaq istəyirlər, onu dağıtmaq istəyirlər. Amma bilsinlər - bu, mümkün deyildir. Ona görə mümkün deyildir ki, xalq dövlətin apardığı siyasətə artıq inanıb, dövlətə və dövlət başçısına inanıb. İnanır ki, əgər bu gün hansı

problem həll olunmayıbsa, o, sabah həll olunacaqdır. Sabah həll oluna bilməsə, ondan sonrakı dövrdə həll ediləcəkdir.

Mən heç vaxt, heç kəsə söz verməmişəm ki, hər məsələni bu gün və ya bu il, gələn il həll edəcəyik. Bu, böyük bir prosesdir. Biz buna nə qədər də səy qoysaq, nə qədər gücümüzü də sərf etsək, bu prosesin həlli zaman tələb edir. Biz zaman çərçivəsində bunların hamısını həyata keçirəcəyik. Xalq bunu bilir, buna inanır. Novruz bayramı günlərində mənim xalqla, çoxlu kütlə ilə görüşlərim olubdur. Mən küçələrdə, meydanlarda, ayrı-ayrı görüşlərdə xalqın əhval-ruhiyyəsini, xalqın dövlətə münasibətini görürəm. Bizim reallığımız budur.

Güman edirəm ki, biz bu yolla bundan sonra daha da əzmlə gedəcəyik və qarşımızda duran vəzifələrin hamısını yerinə yetirəcəyik. Mən bütün bunları bəyan edərək, eyni zamanda hüquq-mühafizə orqanlarından qanuna daim riayət etməyi tələb edirəm.

Bizim Konstitusiyamız, qanunlarımız hər birimiz üçün müqəddəs olmalıdır. Xüsusən, qanunların həyata keçirilməsi, qanunlara riayət olunması hüquq-mühafizə orqanlarının işinin təkmilləşməsinə tələb edir. Qanunun aliliyi hamı üçün – [123-124] adi vətəndaş üçün də, ən yüksək vəzifəli insan üçün də eyni tələblər qoyur. İnsan dövlətdə, cəmiyyətdə nə qədər yüksək vəzifə, səlahiyyət alırsa, o qədər də çox qanunun tələblərini həyata keçirməlidir, qanuna riayət, hörmət etməlidir, qanunun aliliyini təmin etməlidir. Bu, sizin də, mənim də, hamımızın ən böyük vəzifəmizdir və biz bu vəzifəmizi yerinə yetirməliyik.

Bir də deyirəm, Azərbaycanda demokratiya var və biz demokratiyanı günü-gündən inkişaf etdirəcəyik.

Oktyabr ayında Azərbaycanda prezident seçkiləri nəzərdə tutulubdur. Prezident seçkilərinin keçirilməsi prinsipləri bizim Konstitusiyada öz əksini tapıbdir. Ancaq bunun üçün xüsusi qanun layihəsi hazırlanıbdır və bu yaxın vaxtlarda Milli Məclisdə müzakirə olunacaq, qəbul ediləcəkdir. Ondən sonra hələ oktyabr ayına qədər vaxt var. Prezident seçkilərinin keçirilməsi üçün lazımı tədbirlər dövlət, iqtidar tərəfindən həyata keçiriləcəkdir.

Hamı – bütün siyasi qüvvələr, partiyalar, təşkilatlar, cəmiyyətlər bilməlidir ki, prezident seçkilərinin sərbəst, azad, ədalətli, tam demokratik şəkildə keçirilməsi bugünkü Azərbaycan iqtidarının əsas vəzifəsidir. Mən bəyan edirəm ki, biz bu vəzifəmizi yüksək səviyyədə həyata keçirəcəyik, heç kəs narahat olmasın.

Azərbaycanda heç bir iş görməmiş, heç bir xidməti, təcrübəsi olmayan, ancaq prezident olmaq istəyən adamlar indi çoxalıbdır. Buna nə ad vermək olar? Hər bir insanın seçmək, seçilmək hüququ var. Əgər Azərbaycanın hansısa bir vətəndaşı hesab edir ki, o, prezident ola bilər və bu vəzifəni apara bilər, özündə bu cürəti tapırsa, qoy irəliyə gəlsin. Konstitusiyanın, prezident seçkiləri haqqında qanunun çərçivəsində qoy gəlsin, seçkidə iştirak etsin. Belə iddiası olan hər bir şəxsə maksimum şərait yaranacaqdır. Hesab kəs narahat olmasın və heç kəs də çalışmasın ki, bizə bu barədə hansısa yolla təsir [124-125] edə bilər. Bizə təsir etmək mümkün deyildir. Çünki biz özümüz bu yoldayıq. Bizə yol göstərmək lazım deyildir. Bir halda ki, biz demokratiya yolu ilə gedirik, hər bir şeyi demokratik prinsiplər əsasında edəcəyik. Buna heç kəsin şübhəsi olmasın. Yenə də deyirəm, iştahası olan, iddiası olan adamlar hazırlaşsınlar. Amma elə hazırlaşsınlar ki, onlar bu seçkiyə qanun çərçivəsində girə bilsinlər. Kimsə qanunu pozacaqsa, şəxsiyyətindən asılı olmayaraq ona yol verilməyəcəkdir. Bizim Konstitusiyamızın və qanunumuzun tələbləri tətbiq olunacaqdır.

Mən bu gün milli təhlükəsizlik orqanları əməkdaşlarının peşə bayramı münasibətilə sizinlə görüşümdən çox məmnunam. Mən bilirəm ki, hüquq-mühafizə orqanlarında çalışan əməkdaşlar və onların rəhbərləri artıq hərəsi öz yerini tutubdur, öz vəzifələrini bilirlər və öz məsuliyyətlərini dərk edirlər, peşəkarlıq təcrübəsi toplayıblar. Artıq bu son illər, xüsusən 1993-1994-cü illərdən sonrakı dövrdə olan proseslər hamıya göstərdi ki, Vətənə, dövlətə, xalqa xəyanət edən adama bizim cəmiyyətimizdə, hüquq-mühafizə orqanlarında da yer olmayacaqdır.

Hüquq-mühafizə orqanlarında işləyən hər bir kəs, yaxud işləmək istəyən hər bir vətəndaş bilməlidir ki, ondan birinci növbədə müstəqil Azərbaycan dövlətinə sədaqət tələb olunur. Əgər kimdəsə bu çatmırsa, qoy geriye çəkilsin. Mənəvi saflıq, mənəvi paklıq tələb edilir, yüksək mənəvi keyfiyyətlər tələb olunur. Hüquq-mühafizə orqanlarında işləyən adamlar bilməlidirlər ki, onların üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Onlar öz vicdanı, cəmiyyət, dövlət qarşısında məsuliyyət daşıyırlar. Onlar bu məsuliyyəti dərk edərək işləməlidirlər və öz işlərini qurmalıdırlar. Mənəvi saflıq hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən keyfiyyətdir. Mənəvi saflıq uğrunda mübarizə hüquq-mühafizə orqanları kollektivlərində ən əsas məsələlərdən biri olmalıdır. [125-126]

Vaxtilə belə bir məşhur kəlam var idi ki, soyuq baş, hərərətli ürək, təmiz əllər olmalıdır. Bu kəlamın müəllifinin kim olub-olmamağından asılı olmayaraq, müdrik sözlərdir. Mən arzu edərdim ki, bizim hüquq-mühafizə orqanlarında işləyən adamların həqiqətən yanan hərərətli ürəyi olsun, düşünən başı olsun və təmiz əlləri olsun. Biz ümumiyyətlə, vətəndaşlarımızı və xüsusən hüquq-mühafizə orqanlarında çalışan əməkdaşları bu tələblər əsasında tərbiyə etməliyik. Bir daha deyirəm, mənəvi saflıq, mənəvi paklıq ən əsas tələblərdən biridir. Vətənə, xalqa sədaqət və mənəvi saflıq, bunlar bizim müvəffəqiyyətimizin əsasıdır.

Güman edirəm ki, biz hüquq-mühafizə orqanlarında belə bir mühitin, əhval-ruhiyyənin yaranmasına nail ola biləcəyik.

Mən sizə işlərinizdə uğurlar arzulayıram və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim bugünkü görüşümüzdən, bu danışıqlardan hərə özü üçün lazımi nəticə çıxaracaqdır. Sağ olun. Təşəkkür edirəm.[126]

HƏCC ZİYARƏTİNƏ GEDƏN ZƏVVARLARIN BİR QRUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Prezident sarayı

28 mart 1998-ci il

Mən elə bilirəm ki, hər birinizin deməyə sözlünüz vardır. Bu təbiidir. Ancaq siz mənə inanın, bu gün mən bir neçə görüş keçirmişəm. Sizinlə bu görüşdən sonra isə Fransadan gəlmiş böyük bir nümayəndə heyətini qəbul etməliyəm. Onlar indi mənə gözləyirlər. Mən sizinlə bir neçə saat söhbət etmək arzusundayam. Güman edirəm ki, biz vaxt tapıb bunu edəcəyik. Ancaq siz indi yol üstündəsiniz, mənimsə sizdən sonra daha bir görüşüm vardır.

Xoşbəxt adamlarsınız ki, Məkkə və Mədinəni ziyarət etmək sizə nəsb olubdur. Bu, hər bir müsəlmanın həyatdakı arzusudur. Bilirsiniz ki, keçmiş zamanlarda bizim ulu babalarımız nə qədər çətinliklərin öhdəsindən gələrək, piyada, o vaxtkı nəqliyyat vasitələrindən istifadə edərək, neçə aylar vaxt sərf edərək gedib Məkkəni, Mədinəni ziyarət edirdilər. Hər bir müsəlman bu ziyarəti edəndən sonra onda böyük bir dəyişiklik əmələ gəlir. Sizə belə bir xoşbəxtlik qismət, nəsb olubdur. Mən bundan ötrü çox şadam.

Bizdə hər il həcc ziyarətinə gedənlər var. Hərə öz imkanından istifadə edir. Ancaq siz, Azərbaycanın böyük bir qrup vətəndaşları iki müqəddəs şəhərin xadimi, Səudiyyə Ərəbistanının kralı Fəhd ibn Əbdüləziz əl-Səudun Azərbaycan [127-128]cəna göstərdiyi qayğının nəticəsində, onun hesabına bu ziyarəti edəcəksiniz. Mən Səudiyyə Ərəbistanı kralının nümayəndəsinə öz təşəkkürümü bildirdim, bir daha sizinlə birlikdə ona təşəkkür edirəm. Ümid edirəm ki, bu, ənənəyə çevriləcəkdir, gələn illərdə də bizim ölkəmizə, Azərbaycana bu qayğı göstəriləcəkdir. Siz bu imkandan birinci istifadə edirsiniz. Yolunuz uğurlu olsun!

Mən də vaxtilə çox illər Məkkəni, Mədinəni ziyarət etmək arzusunda olmuşam. Əziz dostum, qardaşım kral Fəhd ibn Əbdüləziz əl-Səudun dəvəti ilə mən 1994-cü ildə Səudiyyə Ərəbistanında rəsmi səfərdə olmuşam. O zaman mənə bütün bu müqəddəs yerləri ziyarət etmək imkanı verilibdir. Şeyxülislam həzrətləri burada qeyd etdi, - Səudiyyə Ərəbistanında Kəbənin də qapısını mənə üzümə açdılar. Mənimlə olan adamlar da böyük bir xoşbəxtlik hissi keçirdilər ki, biz Kəbəyə də daxil ola bildik.

Bu mənim həyatımda çox böyük bir hadisə olmuşdur. Mən bunu heç vaxt unutmayacağam. Şübhəsiz ki, imkan olanda mən bunu təkrar da etmək istərdim. Ancaq uzun illər həsrətində olduğum Məkkəni, Mədinəni ziyarət etmək mənim üçün böyük bir səadət olmuşdur. Mən bunu heç vaxt unutmamam. İndi bu, sizə də nəsb, qismət olubdur.

Güman edirəm ki, sizin həcciniz qəbul olunacaqdır, sağ-salamat gedib gələcəksiniz, bu ziyarəti edəndən sonra ölkəmizə, vətənimizə, dövlətimizə daha da çox xidmət edəcəksiniz. Çünki bu ziyarət insanları çox şeylərə dəvət edir. İnsanlar bu ziyarətdən sonra çox şeyləri daha da doğru-düzgün dərk edirlər. Güman edirəm, siz özünüz bunu hiss edəcəksiniz.

Mən sizə yaxşı yol arzulayıram. Sağ-salamat gedib gələsiniz. Siz həmişə belə gözəl işlərlə məşğul olasınız. Sağ olun. Yaxşı yol! [128]

**İKİ MÜQƏDDƏS ŞƏHƏRİN XADİMİ
SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANININ KRALI
FƏHD BİN ƏBDÜLƏZİZ ƏL-SƏUDA**

Mərhəmətli, rəhmli Allahın adı ilə!

İki müqəddəs şəhərin möhtərəm xadimi!

Zati-alinizə – əziz dostuma və qardaşıma səmimi salamlarımı və xoş arzularımı yetirməkdən çox məmnunam.

1994-cü ilin iyul ayında qardaş ölkənizdə olarkən Sizinlə keçirdiyim görüşü və səmərəli danışıqları daim xatırlayıram. Həmin səfər günlərində şəxsən mənə və məni müşayiət edən nümayəndə heyətinə göstərilən böyük qonaqpərvərlik, diqqət və qayğı zati-alinizə və qardaş Səudiyyə Ərəbistanı xalqının Azərbaycan xalqına hörmət və məhəbbətinin gözəl təzahürü idi. Bunu xalqımız da məhz belə qəbul etdi.

Azərbaycan vətəndaşlarından 250 nəfərə bu il zül-hiccə ayında zati-alinizə qonağı kimi Səudiyyə Ərəbistanına getmək və həcc ziyarəti ibadətlərini etmək imkanı vermək haqqındakı qərarınız ölkəmizdə böyük razılıq və sevinc hissi ilə qarşılandı. Erməni təcavüzü nəticəsində respublikamızın ərazisinin 20 faizi işğal olunduğu və bir milyondan artıq vətəndaşının qaçqın və köçkün vəziyyətinə düşərək çadırlarda ağır şəraitdə yaşadığı bir dövrdə qəbul etdiyiniz bu qərar islam dinimizin humanist prinsipləri ilə səsleşən nəcib bir addımdır. Bu işi qısa müddətdə həyata keçirmək üçün Səudiyyə Ərəbistanı krallığının islam məsələləri və vəqflər nazirinin müavini cənab Tofiq Sudeyrinin başçılığı ilə Azərbaycana nümayəndə heyəti göndərməyiniz zati-alinizə həmin məsələyə verdiyi əhəmiyyətə dəlalət edir. Mən buna [129-130] görə şəxsən öz adımdan, Azərbaycan müsəlmanları adından zati-alinizə dərin minnətdarlıq bildirməyi özümə borc hesab edirəm. Ümidvaram ki, indiki həcc mövsümündə atduğunuz bu addım gələcək illərdə ənənəyə çevriləcək və iki qardaş müsəlman xalqı arasındakı əlaqələrin daha da möhkəmlənməsi işinə xidmət edəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edərək qarşıdan gələn mübarək Qurban bayramı münasibətilə zati-alinizi ürəkdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə böyük uğurlar və qardaş Səudiyyə Ərəbistanı xalqına xoşbəxtlik və tərəqqi arzulayıram.

Sizə salamlar, Allahın mərhəməti və xeyir-bərəkəti olsun!

Dərin hörmətlə

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 mart 1998-ci il;

1 zül- hiccə 1418-ci il

[130]

"20 YANVAR ŞƏHİDİ" FƏXRİ ADININ TƏSİS EDİLMƏSİ HAQQINDA

1990-cı il yanvarın 20-si Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı yanvar günü kimi həkk olunmuşdur. Azərbaycanda suveren, demokratik bir dövlət yaratmaq amalı ilə ayağa qalxmış xalqın inam və iradəsini qırmaq, milli mənliliyini alçaltmaq, milli azadlıq hərəkatını boğmaq məqsədi ilə 1990-cı il yanvarın 20-də sovet ordusunun hərbi hissələri Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna yeridilmişdir. Beləliklə, Azərbaycan xalqına qarşı totalitar kommunist rejimi tərəfindən hərbi təcavüz edilmişdir. Xalqın haqq işinin müdafiəsi naminə küçələrə çıxmış dinc əhaliyə qarşı ağır cinayət törədilmiş, yüzlərlə insan yaralanmış və qəddarcasına qətlə yetirilmişdir.

20 Yanvar həm də xalqımızın qəhrəmanlıq günüdür. Azərbaycan xalqı hərbi, siyasi, mənəvi təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadiqliyini, vətənin müstəqilliyini qorumaq üçün şəhid olmaq əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirmişdir. Azadlıq yolunda özünü qurban vermiş şəhidlərimizin fədakarlığı xalqımızın qəlbində daim yaşayacaq, gələcək nəsillər üçün qəhrəmanlıq məktəbi olacaqdır.

1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanın azadlığı uğrunda şəhid olanların xatirəsini əbədləşdirmək məqsədi ilə qərara alıram:

1990-cı ilin yanvar faciəsi zamanı həlak olmuş Azərbaycan Respublikası vətəndaşları üçün "20 Yanvar şəhidi" fəxri adı təsis edilsin. [131-132]

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay ərzində "20 Yanvar şəhidi" fəxri adının əsasnaməsini hazırlayıb təsdiq olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 31 mart 1998-ci il
[132]

“Bİ-PI / STATOYL” ALYANSININ BAKIDA YENİ OFİSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ* ÇIXIŞ

31 mart 1998-ci il

Hörmətli dostlar, qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən bu gün burada artıq Azərbaycanda özünə çox dəyərli yer tutmuş dünyanın iki böyük neft şirkətinin – “Bi-Pi” və “Statoyl” şirkətlərinin yeni ofisinin, binasının açılması münasibətilə sizi təbrik edirəm.

Mən bu gün burada sizinlə birlikdə bu hadisəni təkcə bir binanın inşa edilib, avadanlıqla təmin olunub yüksək səviyyəyə gətirilməsi kimi qeyd etmək fikrində deyiləm. “Bi-Pi” və “Statoyl”un Azərbaycanda işlədiyi zaman gördükləri işlərə müəyyən qədər yekun vurmaq məqsədi ilə sizinlə görüşə gəlmişəm. Şübhəsiz ki, sizin təmir etdiyiniz, yaratdığınız və indi artıq istifadə etməyə başladığımız bu bina Azərbaycanda, Bakıda olan gözəl binaların sırasında özünəməxsus yer tutur. Təbiidir ki, bu, bizim qədim İcərişəhərin abadlaşdırılması sahəsində də atılan bir addımdır.

Xarici ölkələrin şirkətlərinin, o cümlədən neft şirkətlərinin və maliyyə mərkəzlərinin Azərbaycandakı ofislərinin İcərişəhərə daha çox meyl etmələri təsadüfi hal deyildir. Bu təbiidir. Çünki İcərişəhər Azərbaycanın, Bakının qədim tarixini əks etdirən gözəl bir muzeydir. Siz də çalışırsınız ki, özünü məhz bu muzeydə yer tutasınız və buna da nail olursunuz. Mən bunu müsbət qiymətləndirirəm və təqdir edirəm. Hesab edirəm ki, bu, yaxşı meylidir. Bu münasibətlə sizi təbrik edirəm.

Ancaq bugünkü görüşdə məni daha çox sevindirən və bu günə mənə verən odur ki, siz Azərbaycanda gördüyünüz işlərin yeni mərhələsinə gəlib çatmışsınız. Biz dünən sizinlə görüşərkən 1994-cü ilin sentyabr ayında birlikdə imzaladığımız ilk müqavilənin həyata keçirilməsi barəsində ətraflı fikir mübadiləsi apardıq və hamımız birlikdə məmnunluq ki, bu müqavilə müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir, nəzərdə tutulmuş proqramın yerinə yetirilməsi təmin olunur.

“Bi-Pi” və “Statoyl” şirkətlərinin ilk müqavilədə böyük payı, hissəsi var və bu müqavilənin həyata keçirilməsində siz çox dəyərli işlər görürsünüz. Ancaq siz ondan sonra – 1996-cı ilin iyun ayında “Şahdəniz” qaz və neft yatağının işlənilməsi ilə əlaqədar yeni bir müqaviləni bizimlə imzaladınız. “Şahdəniz” yatağının işlənilməsi ilə əlaqədar gördüyünüz işlər haqqında sizin bu gün burada mənə verdiyiniz məlumat məni məmnun edir. Binanın böyük bir hissəsinin məhz “Şahdəniz” layihəsinin həyata keçirilməsi üçün ayrılması da bu layihənin sizin üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərir. Mən çox məmnunam ki, “Şahdəniz” layihəsi ilə siz ciddi məşğul olursunuz. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu gün mənə verilən vədlər, sözlər vaxtında yerinə yetiriləcəkdir. Biz “Şahdəniz” yatağına böyük əhəmiyyət veririk, ümidlər bəsləyirik və sizinlə birlikdə apardığımız işlər, güman edirəm ki, qısa bir zamanda bu yatağın neft və qaz məhsullarının istifadə olunması üçün bizə imkan yaradacaqdır.

“Şelf-5” qazma qurğusunun modernləşdirilməsi, onun müasir tələblərə uyğun olaraq hazırlanması və bu ilin sentyabr ayında işə başlaması ilə əlaqədar sizin verdiyiniz məlumatları da mən çox diqqətlə dinlədim. Mən bunu məmnunluqla qəbul edirəm. Çox sevindirici haldır ki, siz bu qazma qurğusunu yaxşı düzəldirsiniz. Bu gün mənə dedilər ki, “Şelf-5” qazma qurğusu hətta “Dədə Qorqud” qurğusundan daha da yüksək səviyyədə olacaqdır. Belə qazma qurğularının hazırlanması və istifadəyə verilməsi nəticəsində onlardan bir yataqda yox, Xəzər dənizinin digər yerlərində də istifadə olunacaqdır. Beləliklə, bu işlər çox geniş miqyas alır.

Bugünkü görüşdə məni məmnun edən cəhətlərdən biri də ondan ibarətdir ki, burada, sizin bu ofisinizdə çoxlu Azərbaycan gəncləri də işləyir. Güman edirəm ki, bu ənənə get-gedə daha da genişlənəcəkdir. Bu da təbiidir. Çünki siz, böyük təcrübəyə malik olan şirkətlər burada öz işlərinizi yaxşı qurmaq üçün yerli kadrlardan istifadə etməlisiniz. Siz də yaxşı bilirsiniz ki, Azərbaycanda neft və qaz sahəsində, ümumiyyətlə, elmin və texnikanın başqa sahələrində çox hazırlıqlı kadrlar və çox istedadlı gənclər vardır.

Mən xatırlayıram, “Dədə Qorqud” qazma qurğusu ilə tanış olarkən orada işləyən adamların əksəriyyətinin azərbaycanlı mütəxəssislərdən, mühəndislərdən, texniklərdən, fəhlələrdən ibarət olduğunu gördüm. Şübhə etmirəm ki, indi hazırlanan yeni qazma qurğusunda da vəziyyət belə olacaqdır və bəlkə bundan da yaxşı olacaqdır. Ümumiyyətlə, bunlar bizim imzaladığımız müqavilələrin əsas istiqamətindən biridir. Yəni şirkətlərin özlərinin yüksək səviyyəli mütəxəssisləri ilə Azərbaycan Respublikasının yerli kadrlarının bir yerdə işləməsi məsələsidir. Mən şadam ki, biz bu məqsədimizə də nail oluruq.

Məni daha çox sevindirən məsələlərdən biri də ondan ibarətdir ki, “Şahdəniz” yatağının əməli surətdə işlənilməsi üçün və orada nəzərdə tutulmuş proqramın yerinə yetirilməsi üçün siz indiyə qədər xeyli iş

* Mərasimdə Böyük Britaniyanın “Britiş Petroleum” şirkətinin baş icraçı direktoru Con Braun və Norveçin “Statoyl” şirkətinin vitse-prezidenti Yohan Nik Vold çıxış edərək Heydər Əliyevi salamladılar.

görmüsünüz. Ümidvaram ki, siz gələcəkdə də öz işlərinizdə uğurlar əldə edəcəksiniz. Mən sizi bu hadisə münasibətilə bir daha təbrik edirəm. [135-136]

“Bi-Pi” və “Statoyl” şirkətləri neft sahəsində əməkdaşlıq etmək üçün Azərbaycana gələn ilk şirkətlərdir. Mən “Bi-Pi” və “Statoyl” şirkətləri ilə əlaqələrimizi xüsusi qiymətləndirirəm və bu gün bəyan edirəm ki, biz gələcəkdə də bu əlaqələri inkişaf etdirəcəyik və genişləndirəcəyik. Sizə Azərbaycanda gördüyünüz işlərdə uğurlar arzulayıram, bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [136]

AVROPA ŞURASI PARLAMENT ASSAMBLEYASININ HÜQUQ MƏSƏLƏLƏRİ VƏ İNSAN HÜQUQLARI KOMİTƏSİNİN İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ YARDIMÇI KOMİTƏSİNİN NÜMAYƏNDƏ HEY- ƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

1 aprel 1998-ci il

Avropa Şurasının belə yüksək səviyyədə çoxsaylı nümayəndə heyətinin Azərbaycana gəlməsindən çox məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Bu, Avropa Şurasının Azərbaycana diqqətinin artmasını göstərir və bu da bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Biz Azərbaycanda Avropa Şurası ilə əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət veririk. Avropa ölkəsi olaraq və Avropa standartlarına uyğun surətdə öz ölkəmizdə dövlət quruculuğunu apararaq Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq arzusundayıq.

Biz bilirik ki, Avropa Şurasına daxil olmaq üçün bir neçə mərhələlərdən, imtahanlardan keçmək lazımdır. Bəzən mənə belə gəlir ki, gənc adamın hansısa bir böyük universitetdə imtahan verməsi bizim kimi ölkənin Avropa Şurasına girməsindən asan olur. Ancaq bu çətinliklərə baxmayaraq, biz çalışırıq ki, bütün imtahanları verək. Sizinlə bizim hər birimiz vaxtilə, gənc yaşımızda universitetlərə daxil olarkən imtahan verməyin nə qədər əziyyətli olduğunu hiss etmişik. Siz də indi hiss edirsiniz ki, bu yoxlamalarınız, maneələriniz [137-138] bizim üçün nə qədər əziyyətlidir. Ancaq biz bunların hamısına razıyıq, çünki həqiqətən istəyirik ki, ölkəmiz Avropa Şurasının tələblərinə uyğun olsun. Gənclər arasında belə bir fikir də var ki, əgər tələbə yaxşı biliyə malikdirsə, o, imtahan qəbul olayan müəllimin ciddi və qəti olmasından heç vaxt çəkinmir. Çünki biz cürbəcür müəllimlər görmüşük: bəziləri liberal olur, dərsi o qədər yaxşı bilməsən də qiymət verir, ancaq bəziləri çox tələbkər olurlar. Siz çox tələbkərsiniz, biz bunu bilirik. Biz də hesab edirik ki, biliyimiz o qədərdir ki, siz nə qədər tələbkər olsanız da biz imtahanı verəcəyik. Amma nəse çatışmırsa bunların hamısını qaydaya salmağa da hazırıq. Yəni biz özümüzdən razı deyilik; hesab edirik ki, bu keçid dövründə çox şeyləri hələ istənilən səviyyədə edə bilməmişik. Ancaq əsas bu deyil, əsas odur ki, biz istəyirik bütün məsələlərdə Avropa Şurasının tələblərinə uyğun səviyyəyə çataq. Güman edirəm, biz buna nail olacağıq.

Güman edirəm, siz bu günlərdə bizim ölkəmizlə tanış olub, bugünkü günümüzü görə bilmisiniz. Ölkəmizdə həll olunması çox problem var. Ən çətin, ən ağır problem torpaqlarımızın 20 faizinin Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi, bir milyondan artıq azərbaycanlının yerindən-yurdundan didərgin düşməsi və köçkün vəziyyətində yaşamasıdır. Onların çoxu çadırlarda yaşayır, siz bunu bilirsiniz.

Bununla əlaqədar, eyni zamanda təkə bununla deyil, ümumiyyətlə keçid dövrü ilə əlaqədar, şübhəsiz ki, iqtisadi, sosial problemlər də var. Biz bu problemlərin həll olunması ilə də məşğuluq. Şübhəsiz, ictimai-siyasi həyatımızda da həll olunması problemlər var, bunlarla da məşğul oluruq.

Biz istəyirik ki, kənardan baxanlar və Azərbaycana gələnlər ölkəmizin reallığını olduğu kimi bilsinlər - nə artıq, nə əskik, güman edirəm, sizin belə imkanınız olmuşdur.

C o r c K l e r f a y t (Belçika parlamentinin deputatı): Mən çox şadam ki, Siz vaxt taparaq Avropa Şurası Parla[138-139]ment Assambleyasının hüquq məsələləri və insan hüquqları komitəsinin nümayəndə heyətini qəbul edirsiniz. Biz əsas etibarilə insan hüquqları problemləri ilə məşğul oluruq və Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv olmaq üçün müraciət etdiyi bir vaxtda buraya gəlmişik.

Azərbaycana gəldiyimiz müddətdə bizim çox intensiv proqramımız var idi. Biz ədliyyə, xarici işlər, daxili işlər nazirləri və digər dövlət adamları ilə, rəsmi şəxslərlə görüşmüşük. Cənab Prezident, biz Sizi heç də imtahana çəkməyə yox, dostunuz kimi sizə yardım etməyə gəlmişik. Ümid edirəm, bir vaxt elə olacaq ki, Azərbaycan da Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olacaq və onun nümayəndəsi bizim ümumi nümayəndə heyətimizin tərkibində digər ölkəyə gedərək orada insan hüquqları ilə tanış olacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Doğru deyirsiniz, elə gün olacaqdır.

C o r c K l e r f a y t: Biz böyük şərəf hissi duyuruq ki, imtahana çəkmirik, ümumiyyətlə demokratiya prosesini irəlilətməkdən ötrü millətlərə, xalqlara kömək edirik. Cənab Prezident, icazə versəydiniz, bu imkandan istifadə edərək Sizə bir neçə sual vermək istərdim.

Birinci sualım belə olacaqdır: Qarabağ məsələsinin həlli sahəsində son inkişaf haqqında nə deyə bilərsiniz? Xüsusilə Ermənistandakı son seçkilərdən sonra Siz məsələni necə görürsünüz? Sizcə, bu seçkilər məsələnin ümumi inkişafına necə təsir edəcəkdir? Mən bilirəm ki, Qarabağ problemi sizin ölkəniz, xalqınız üçün çox vacib problemdir. Biz çadır şəhərciyində qaçqınların vəziyyəti ilə tanış olmuşuq.

İkinci sualım isə insan hüquqları haqqında və ümumiyyətlə hüquqi aktlar barədə olacaqdır. Hər şeydən əvvəl qeyd etmək istəyirəm ki, son müddət ərzində Azərbaycanda bu sahədə müəyyən tərəqqi əldə edilmişdir. Bəzi layihələr var, onlar işlənib hazırlanmaqdadır. Bu layihələr hüquq, məhkəmə, əd[139-140]liyyə sahəsi ilə bağlıdır. İstərdim biləm ki, bu proses nə vaxt tamamlanacaqdır?

Eyni zamanda istərdik ki, Siz cavabınızda bizim rolumuza da yer ayırasınız, Avropa Şurasının sizə nə cür yardım göstərə biləcəyi haqqında məlumat verəsiniz. Bilirik ki, siz həm də MDB-nin üzvüsünüz. İstəyirik bilək, Avropa Şurası ayrılıqda və ümumiyyətlə MDB çərçivəsində Azərbaycana hansı yardımı edə bilər?

Biz dünən GUAM çərçivəsində əməkdaşlıq məsələsini də müzakirə etmişik. İstərdik bu haqda da bir neçə kəlmə deyəsiniz. Sağ olun, cənab prezident, əvvəlcədən xəbərdarlıq etmək istəyirəm ki, həmkarlarımızın başqa sualları da ola bilər. Lakin istərdim əvvəlcə bu suallara cavab verəsiniz.

Heydər Əliyev: Birincisi, imtahan barəsində dediyim sözlər zarafat xarakteri daşıyır. Şübhəsiz ki, biz sizin ölkəmizə ziyarətinizi Azərbaycanda dövlət quruculuğu, demokratiyanın inkişafı, insan hüquqlarının qorunması sahəsində Azərbaycana yardım kimi qəbul edirik. Amma eyni zamanda Sizin suallarınız müəyyən qədər mənim bu fikrimə əsas verir ki, sual verib məndən cavab almaq istəyirsiniz. Bu, istər-istəməz imtahana oxşayır.

Mən artıq dedim ki, Dağlıq Qarabağ problemi, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi bizim həyatımızda ən çətin problemdir. Birinci, bilmək lazımdır ki, bu problemi yaradan Azərbaycan tərəfi deyil, Ermənistan tərəfidir. Azərbaycan Ermənistana təcavüz etməyib, Ermənistanın torpağını ələ keçirməyə cəhd etməyibdir.

Münaqişə Ermənistanın Azərbaycana qarşı on il bundan öncə başlanmış torpaq iddiası ilə, Dağlıq Qarabağ vilayətini Azərbaycanın əlindən alıb Ermənistana bağlamaq niyyəti, cəhdi ilə başlanıbdir. Bunu bilmək lazımdır ki, münaqişənin günahkarı Azərbaycan tərəfi deyildir. [140-141]

İkincisi, münaqişə nəticəsində Azərbaycan təcavüzə məruz qalıbdır, torpaqları işğal olunubdur. Dediyim kimi, bir milyondan artıq insan öz yerindən-yurdundan didərgin düşübdür. Əgər insan hüquqlarından danışırıqsa, Azərbaycanda, yaxud Ermənistanda, yaxud Gürcüstanda, yaxud da hansısa Avropa ölkəsində hansısa bir insanın hüquqlarının pozulması insan hüquqlarını qoruyan cəmiyyətləri narahat edir. Ancaq yerindən-yurdundan zorla çıxarılmış, varını-yoxunu itirmiş, çox şeylərindən məhrum olmuş insanların hüquqlarının pozulması, nədənsə, insan hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilmir.

Bunlara baxmayaraq, bildiyiniz kimi, biz 1994-cü ilin mayında atəşin dayandırılması haqqında saziş əldə etmişik. Təxminən bir aydan sonra dörd il tamam olacaqdır ki, atəş yoxdur, atəşkəs rejimində yaşayırıq. Biz bəyan etmişik və indiyə qədər gördüyümüz işlər də bunu sübut edir ki, bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Bildiyiniz kimi, bu işlə Minsk qrupu və onun həmsədrləri olan Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa hökumətləri məşğul olurlar. Mən bu gün də bəyan edirəm ki, biz bundan sonra da məsələnin Minsk qrupu çərçivəsində, həmsədrlərin köməyi ilə sülh vasitəsilə həll olunmasına çalışacağıq. Hesab edirəm ki, Minsk qrupu öz səylərini bundan sonra da davam etdirməlidir.

Ermənistanda rəhbərlik dəyişilibdir, keçmiş prezident fevral ayının əvvəlində istefa verib və nəhayət, prezident seçkiləri qurtarmaqdadır. Bu, Ermənistanın daxili işidir, biz buna qarışmırıq. Ümumiyyətlə hesab edirik ki, heç bir ölkə başqa ölkənin daxili işinə qarışmamalıdır. Bizim isə Ermənistanla əlaqələrimiz çox həssas olduğuna görə Ermənistanın heç bir işinə qarışmaq fikrində deyilik və qarışmırıq. Ermənistan vətəndaşlarının seçdiyi prezidentlə əməkdaşlıq edəcəyik, çünki bunu həm Ermənistanın, həm də Azərbaycanın düşdüyü indiki vəziyyət tələb edir. Hesab edirəm ki, bu gün sülh yolundan başqa bir yol nə Ermənistan üçün, nə də Azərbaycan üçün məqbul ola bilməz. Ümidvaram ki, Avropa Şurası da öz imkanları çərçivəsində sülh prosesinə kömək edəcəkdir.

İkinci sualınız insan hüquqları və qanunların qəbul edilməsi ilə əlaqədardır. Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması və bunu təmin etmək üçün lazımi qanunların, qərarların qəbul olunması sahəsində son vaxtlar, hesab edirəm, çox iş görmüşük. Yəqin siz nəzərə almalısınız ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra həm Ermənistanla münaqişə ölkəmizin vəziyyətini çox mürəkkəbləşdirib, həm də Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi şəraitin qeyri-sabit olması vəziyyəti mürəkkəbləşdiribdir. Biz yalnız 1995-ci ilin sonunda Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi vəziyyətin sabitləşməsinə nail ola bilmişik. Dediyim kimi, 1994-cü ilin mayında atəşi dayandıra bilmişik, 1995-ci ilin sonunda ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirə, yəni mövcud olan qanunsuz silahlı dəstələri, ayrı-ayrı cinayətkar qrupları ləğv edə bilmişik. 1995-ci ilin noyabrında ilk Konstitusiyamızı qəbul etmişik və bu gün fəaliyyət göstərən parlamenti seçə bilmişik.

Ona görə də Konstitusiyamız əsasında qanunlar qəbul etmək və həyata keçirmək üçün bizim əlimizdə olan vaxt 1996-1997-ci illər olubdur. Hesab edirəm ki, iki il o qədər də çox bir zaman deyildir. Amma bu iki il müddətində az iş görməmişik. Bir çox qanunlar qəbul olunub həyata keçirilir. O cümlədən insan hüquqlarına aid həm qanunlar, həm də çox ətraflı prezident fərmanları qəbul olunmuşdur və bir neçə çox vacib qanun layihələri də hazırdır. Sizə bildirmək istəyirəm ki, hazır olan layihələr aprel-may aylarında qəbul oluna biləcəkdir. O cümlədən, hesab edirəm ki, aprel ayında Azərbaycanda Konstitusiya məhkəməsi də yaranacaq və bəzi başqa qanunların da icrası sürətləndiriləcəkdir.

Biz MDB-nin üzvüyük və bu təşkilatda əməkdaşlıq etməyi özümüz üçün vacib hesab edirik. Bu təşkilatda əməkdaşlıq etməyimiz, iştirakımız daha çox iqtisadi inteqrasiya məqsədi [142-143] daşıyır. Müstəqil Dövlətlər Birliyini Avropa Şurası, yaxud Avropa Birliyi ilə müqayisə etmək olmaz. Mən hesab edirəm ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyi hələ beynəlxalq təşkilatlar standartına çata bilməyibdir. Bu təşkilatın işində çox nöqsanlar var və bu nöqsanları son görüşümüzdə, yəni oktyabrın 23-də Kişinyovda-Moldovada

Müstəqil Dövlətlər Birliyi başçılarının görüşündə bəyan etmişik. Bu görüşdə mən - Azərbaycan Prezidenti də MDB-nin işində olan çox ciddi nöqsanlar haqqında öz fikrimi bildirmişəm. Mən bu gün də hesab edirəm ki, MDB öz işini ciddi təkmilləşdirməlidir.

Ən əsas məsələ ondan ibarətdir ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyində belə bir ənənə var ki, fəvqəlmillə strukturlar yaratmağa cəhd göstərilir. Biz bunun əleyhinəyik. MDB-dəki ölkələrin hamısı eyni hüquqda olmalıdır, hansısa bir ölkə öz üstünlüyünü başqa ölkəyə göstərməməlidir. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin fəaliyyətində hələ ki bu nöqsanlar var və biz çalışırıq bu nöqsanları aradan götürək. Son görüşümüzdə - keçən ilin oktyabrında, dediyim kimi, bu barədə çox ciddi danışıq aparmışıq. Bizim tənqidimizi Rusiyanın prezidenti ədalətli tənqid kimi qəbul etmişdir. Bununla yanaşı, hesab edirəm ki, MDB-nin işini təkmilləşdirib bu birlikdən daha səmərəli nəticələr əldə etmək mümkündür. Biz bu sahədə öz səylərimizi qoyuruq və qoyacağıq.

GUAM keçən ilin oktyabrında Avropa Şurasında olduğumuz zaman yaranmış bir təşkilatdır. Strasburqda olarkən biz - Ukraynanın, Gürcüstanın, Moldovanın və Azərbaycanın prezidentləri görüşdük və belə qərara gəldik ki, GUAM adında təşkilat yaradaq. Bizim bu təşəbbüsümüzün və yaratdığımız təşkilatın ilkin məqsədi iqtisadi inteqrasiyanı təmin etməkdən ibarətdir. Çünki Azərbaycan, Gürcüstan Qara dəniz vasitəsilə Ukrayna, oradan isə Moldova ilə bir çox səbəblərə görə çox bağlıdır. Şübhəsiz, biz onu da nəzərə alırıq ki, Ukrayna, Moldova Avropa Şurasının üzvləridir, [143-144] Gürcüstan və Azərbaycan isə Avropa Şurasına üzv olmaq üçün qonaq statusu alıblar. Bizi bu da birləşdirir. Yəni coğrafi yaxınlıq, iqtisadiyyatımızda bir-birinə olan meyllər, nəqliyyat-kommunikasiya problemləri belə bir təşkilatın yaranması zərurətini meydana çıxarmışdır. Hesab edirəm ki, bu təşkilat çərçivəsində fəaliyyətimiz səmərəli olacaqdır. Biz Azərbaycanda bu sahədə çalışırıq və çalışacağıq.

Ümumiyyətlə son vaxtlar Avropa ilə Asiya arasında nəqliyyat magistralının yaranması ideyası Avropa Birliyi tərəfindən də dəstəklənir. Bilirsiniz ki, Avropa Birliyinin TRASEKA proqramı var. Bu proqram eyni zamanda qədim «İpək yolu»nun bərpası ilə əlaqədardır. Biz bu proqramda çox fəal iştirak edirik. Bir ay bundan öncə mən Yaponiyada rəsmi səfərdə idim və Yaponiya hökumətinin, xüsusən Baş nazirinin bu proqrama nə qədər böyük marağı olduğunu hiss etdim. Mən bunu ona görə deyirəm ki, Yaponiya Asiyanın ən kənarında yerləşən bir ölkədir. Asiyanın bu yolla Avropa ilə birləşməsi həm Avropa, həm də Asiya üçün çox əhəmiyyətlidir. GUAM da bunun bir hissəsi kimi bir şeydir.

C o r c K l e r f a y t: Cənab Prezident, istərdim xanım Hannike Gelderblumu təqdim edim. O Hollandiyadandır, onun da Sizə sualı var.

H a n n i k e G e l d e r b l u m: Cənab Prezident, mən yenidən Qarabağ məsələsinə qayıtmaq istəyirəm. Siz doğru dediniz ki, Avropa Şurası insan hüquqları ilə məşğuldur. Bu məsələlər həm də Avropa Şurasını narahat edir, ona görə də biz vətəndaşların insan hüquqlarından çox narahatıq. Sizin ölkədə gördüklərimiz bizi çox narahat edir, çünki insanlar çadırlarda, ulu əcdadları kimi qazmalarda yaşayırlar. Bunu Sizə deməyə ehtiyac yoxdur. Siz özünüz hamısını yaxşı bilirsiniz. Təəssüf ki, çox hallarda insanlar gücsüzdürlər. Mən elə bir ölkədən gəlmişəm ki, orada belə şeylər yoxdur. [144-145] İnsanlar hamısı sülh istəyir, lakin gözləyirlər ki, kimsə danışıqlara başlasın və tezliklə sülh əldə olunsun.

Siz izah etdiniz ki, Minsk qrupu var, işə çox ciddi yanaşır. Biz bilirik ki, Lissabon bəyanatı var. Lakin elə görünür ki, proses durğunluq vəziyyətindədir. Mənim sualım belə olacaq: ilk təşəbbüsü kim başlayacaq ki, Ermənistanla Azərbaycan danışıqlar masası arxasında əyləşsin? Üç variantdan hansını qəbul edərsiniz - istərsiniz ki, bu məsələ ilə Avropa Şurası məşğul olsun, yoxsa özünüz təşəbbüs göstərərək Ermənistan prezidentini danışıqlar stolu arxasına dəvət edərsiniz, yoxsa Azərbaycan Prezidenti kimi gözləyirsiniz ki, kimsə üçüncü tərəf məsələyə qarışsın? Minsk qrupuna demək lazımdır ki, gəlin birlikdə bir iş görək?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsiniz ki, ATƏT-in Minsk qrupu 1992-ci ildə yaranıb və 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi müzakirə olunubdur.

ATƏT bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün üç prinsip qəbul etmişdir. Bu prinsiplər - birincisi, Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması; ikincisi, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində özünüidarəetmə hüququ verilməsi; üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin - həm erməni, həm Azərbaycan millətindən olan əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasıdır. Suverenliyimizə müəyyən qədər zərər verməsinə baxmayaraq biz bu prinsipləri qəbul etmişik. Ancaq Ermənistan bu prinsipləri qəbul etmədi. ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-nün başçıları bu prinsiplərə səs verdi, yalnız Ermənistan ona etiraz etdi. Fərsətdən istifadə edib demək istəyirəm ki, Hollandiyanın Baş naziri də Lissabon zirvə görüşündə bu prinsipləri nəinki qəbul etdi, hətta bu prinsipləri qəbul etmək üçün zirvə görüşünün son iclasında yaxşı bir çıxış etdi. [145-146] Lissabonda buna görə mən onun əlini sıxdım. Amma buna baxmayaraq mən bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

1996-cı ilin dekabrından ötən müddətdə, 1997-ci ildə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədləri - Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa bu prinsiplərin həyata keçirilməsinə çalışdılar, nəhayət, sentyabr ayında təkliflər verdilər. Bu təkliflər münaqişənin iki mərhələdə həll olunmasını nəzərdə tutur. Birinci mərhələdə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafında işğal olunmuş altı inzibati rayonunun işğalçı dəstələrdən azad olunması, həmin rayonlardan zorla çıxarılmış qaçqınların öz yerlərinə qayıtması, Ermənistan ilə Azərbaycan

arasındakı kommunikasiyaların bərpa edilməsi, ikinci mərhələdə isə azərbaycanlılar yaşayan rayonun — Laçın və Şuşa rayonlarının işğalçı dəstələrdən azad olunması və Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur.

Bu təkliflər bizi tam qane etməyən təkliflərdir. Ancaq biz kompromisin olmasını nəzərə alaraq bu təklifləri qəbul etmişik. Ermənistan əvvəlcə bunu qəbul etmədi. Sonra isə Ermənistanın prezidenti bildirdi ki, Ermənistan bu təklifləri qəbul edir. 1997-ci il oktyabrın 10-da Strasburqda olarkən biz – Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyan və Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev – görüşdük, danışıqlar apardıq və birgə bəyanat verdik ki, Minsk qrupunun bu təkliflərini qəbul edirik və onu həyata keçirəcəyik. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Strasburqdakı bəyanatı çox mühüm bir sənəddir. Ancaq təəssüflər olsun ki, Ermənistanda prezident Ter-Petrosyanın bu mövqeyini bəziləri sonra dəstəkləmədilər. Nəhayət, 1998-ci il fevralın əvvəlində Ter-Petrosyan istefa verdi. Ona görə də ötən bu müddətdə danışıqlar prosesi dayanıbdır. Mən güman edirəm ki, Ermənistanda yeni prezident seçiləndən sonra bu danışıqlar prosesi yenidən başlanacaqdır. Hesab edirəm ki, Minsk qrupu verdiyi təklifini yenə də təsdiq edəcəkdir. [146-147]

Mən hiss edirəm ki, Minsk qrupunun həmsədrləri, üç böyük ölkə – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırlar və əminəm ki, onlar bu məsələ ilə bundan sonra da məşğul olacaqlar. Buna görə də indi yeni bir danışıqlar formatı yaratmağa ehtiyac yoxdur. Biz hesab edirik ki, həmsədrlərin və ümumiyyətlə Minsk qrupunun hələ böyük imkanları vardır. Güman edirəm ki, bu proses davam etməlidir. Bu məsələyə əlavə təşkilatların qarışmasına ehtiyac yoxdur.

Sizin sualınıza cavab olaraq demək istəyirəm ki, Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri bu prosesdə dəfələrlə görüşüb, üz-üzə əyləşiblər. Bizim son görüşlərimiz 1997-ci il oktyabrın 10-da Strasburqda, oktyabrın 23-də Kişinyovda olubdur. Mən Kişinyovda olarkən Ermənistan prezidenti Ter-Petrosyan ilə yanaşı, o vaxt Baş nazir olan Robert Koçaryanla da görüşmüşəm. Ona görə də bizim görüşlərimiz bundan sonra da davam edəcəkdir.

C o r c K l e r f a y t: Cənab Prezident, icazə versəniz, mən həmin sualına bir beynəlxalq məqamı əlavə edərdim. Siz digər beynəlxalq təşkilatların bu münaqişənin həllində iştirak etməsi imkanlarından danışdınız. Sizcə, bu münaqişənin sülh yolu ilə həllində digər bir ölkə nə dərəcədə rol oynaya bilər? Siz Rusiyanın adını çəkdiniz. Məlumdur ki, Rusiyanın Ermənistanda hərbi bazaları vardır. Bu fakt da məlumdur ki, GUAM təşkilatı heç də hamını razı salmır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, Ermənistanın və Gürcüstanın ərazisində Rusiyanın hərbi bazaları vardır. Azərbaycan buna etiraz edir. Biz bu barədə öz fikrimizi dəfələrlə bildirmişik. Azərbaycanın ərazisində Rusiyanın heç bir hərbi bazası yoxdur. Sizə bildirmək istəyirəm ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin başçılarının oktyabrın 23-də Kişinyovda keçirilmiş görüşündə mən bu barədə öz fikirlərimi açıq-aydın söyləmişəm. Açıq bildirmişəm ki, Ermənistanda və [147-148] Gürcüstanda Rusiyanın hərbi bazalarının saxlanılmasına heç bir ehtiyac yoxdur və mən bunun zəruriliyini görmürəm. Mən bu gün də belə hesab edirəm.

Keçən il avqustun 29-da Rusiya ilə Ermənistan arasında hərbi ittifaq haqqında müqavilə imzalanmışdır. Mən bu hərbi ittifaq haqqında müqaviləyə də etirazımı bildirmişəm. Çünki, bilirsiniz, əgər biz Müstəqil Dövlətlər Birliyində bərabər hüquqlu dövlətlərsə, MDB tərkibində olan iki ölkə bir-biri ilə hərbi ittifaq bağlamamalıdır. Amma Rusiya Ermənistan ilə belə bir hərbi ittifaq bağlayıbdir. Beləliklə, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin tərkibindəki iki ölkə arasında xüsusi bir əlaqə yaranır. Şübhəsiz ki, bu da bizim ümumi işimizə kömək edə bilməz.

Yəqin sizə məlumdur ki, Rusiya son üç ildə Ermənistana gizli, qeyri-qanuni olaraq bir milyard dollar dəyərində silah-sursat da veribdir. Bu faktlar keçən ilin əvvəlində Rusiyanın dövlət orqanları tərəfindən bəyan olunubdur. Biz Rusiyanın rəhbərliyinə müraciət edib, xahiş etmişik ki, Ermənistana gizli, qeyri-qanuni yolla verilmiş silahlar geri qaytarılsın və qeyri-qanuni iş görənlər cəzalandırılsınlar. Ancaq bir nəticə əldə edə bilməmişik. Bu faktlar vardır.

Mən inanıram ki, buna baxmayaraq Rusiya ABŞ və Fransa ilə birlikdə Minsk qrupunun həmsədri kimi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün çox iş görə bilər. O cümlədən ona görə ki, Rusiyanın Ermənistana təsiri böyükdür və bu da məsələnin ədalətli həllində Rusiya üçün çox yaxşı imkanlar yaradır. Mən buna ümid edirəm.

C o r c K l e r f a y t: Cənab Prezident, icazə versəydiniz, mən daxili məsələ ilə əlaqədar da bir sual verərdim. Məlumdur ki, Siz çox güclü, bacarıqlı bir prezidentsiniz. Bunu bizimlə söhbətdə hamı qeyd edirdi. Biz Azərbaycanda müxalifətin parlamentdə olan üzvləri ilə də söhbət etmişik. Onlar öz narahatlıqlarını bildirirlər ki, respublikada hakimiyyət bölgüsü kifayət qədər deyildir, bütün hakimiyyət prezidentin [148-149] əlində cəmləşibdir. Siz Azərbaycanda müxalifəti necə qəbul edirsiniz və necə qiymətləndirirsiniz? Ümumiyyətlə, necə fikirləşirsiniz – Azərbaycanın gələcək inkişafında müxalifət hansısa bir rol oynaya bilərmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: Birincisi, mən onların Sizə dedikləri ilə razı deyiləm. Azərbaycanda hakimiyyət bölgüsü Konstitusiyaya əsasən tamamilə təmin olunubdur. Parlament qanunverici orqandır. Prezident, icra orqanı qanunvericilik orqanının işinə qarışmır. Hakimiyyət bölgüsünün əsasını təşkil edən budur.

Hərə öz işi ilə məşğul olmalıdır. Qanunvericilik orqanı qanunvericiliklə, icra orqanı isə icra ilə məşğul olmalıdır. Biz də bunu təmin edirik. Konstitusiyamızda nə yazılıbsa, hamısı həyata keçirilir. Kimsə Konstitusiyadan kənar nə isə iddia edirsə, onda gərək Konstitusiyanı dəyişdirək. Konstitusiyanı isə biz ümumxalq referendumu ilə qəbul etmişik. Konstitusiyanın qəbul olunmasında o cümlədən müxalifət də iştirak edibdir. Onların parlamentdə və ümumxalq səsverməsində söz deməyə həmişə imkanları olubdur. Əgər prezident öz səlahiyyətlərini tamamilə həyata keçirirsə, bu o demək deyil ki, hər şey prezidentin əlindədir. Əgər müxalifət istəyir ki, respublikada prezident keçmişdə olduğu kimi zəif olsun, güman edirəm ki, bu, ölkə, xalq üçün də lazım deyildir. Mən də özümü zəiflədə bilmərəm, necə varam eləyəm. Mən özümü gücləndirə bilərəm, amma zəiflədə bilmərəm.

C o r c K l e r f a y t: Cənab Prezident, mən bilirəm ki, Siz çox güclü bir şəxsiyyətsiniz. Bunu söhbətlərimizdə də hamı bizə demişdir ki, Siz çox güclü, gözəl və cazibədar şəxsiyyətsiniz. Mən Sizə Sabirabaddan bir salami çatdırmaq istəyirəm. Mən Sabirabad rayonunda 4 yaşında olan bir uşaqla söhbət etdim. Azərbaycanda kimin prezident olduğunu soruşduqda o dedi ki, Prezidentimiz Heydər babadır, hətta Sizin haqqınızda bir mahnı da oxudu, onun salamlarını Sizə çatdırmağı çox xahiş etdi. [149-150]

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun. Təşəkkür edirəm. Mən o uşağı tanımıram, amma bu, o uşağın qəlbində olan bir hissdır. Əgər mən zəif prezident olsaydım, yaqın ki, uşaq o mahnını oxumazdı.

C o r c K l e r f a y t: Cənab Prezident, mən bilirəm ki, bizə həddindən artıq vaxt sərf edirsiniz, lakin bir məsələ haqqında da Sizə sual vermək istəyirəm. Məlumdur ki, ölkədə sabitlik əldə olunubdur. Çoxları bu fikirdədir ki, bu sabitlik məhz Sizin şəxsi hörmətiniz, nüfuzunuzla bağlıdır. Siz necə fikirləşirsiniz, respublikada Konstitusiya, qanunvericilik kifayət qədər güclüdürmü ki, sabitlik saxlanılsın?

H e y d ə r Ə l i y e v: Güclüdür və Azərbaycanda sabitlik saxlanılacaqdır. Buna heç kəsin şübhəsi olmasın.

Siz sual verdiniz ki, mən müxalifəti necə qəbul edirəm. Azərbaycanda müxalifət olmalıdır. Bir halda ki, biz demokratik bir dövlətlik və demokratik dövlət qururuq, onun cürbəcür fikirli adamları var. Təbii ki, bu da müxalifətin mövcud olmasını tələb edir. Ancaq müxalifət nə qədər gücə malikdirsə, o qədər də hərəkət etməlidir.

Məsələn, Rusiyada parlamentin əksəriyyəti prezidentə qarşı müxalifətdədir. Bilirsiniz ki, orada Kommunist Partiyasının gücü çox böyükdür, başqa partiyalar var. Ona görə də prezident bəzən Kommunist Partiyasının liderləri ilə görüşür, bu da lazımdır. Çünki onların parlamentdə böyük imkanları var və prezident onlarla müəyyən bir dil tapmalıdır.

Birincisi, Siz bilirsiniz ki, bizim parlamentdə Kommunist Partiyası yoxdur. Ona görə ki, respublikada Kommunist Partiyası hörmət qazanmayıbdır və seçkilər zamanı parlamentdə yer ala bilməyibdir. Parlamentdə başqa müxalifət partiyaları var, ancaq onlar azlıq təşkil edirlər. Onlar cəmiyyətdə də azlıq təşkil edirlər. Güman edirəm ki, oktyabr ayındakı prezident seçkilərində də bu, bir daha görünəcəkdir. [150-151] Cəmiyyətdə və parlamentdə azlıq təşkil edərək çox böyük iddialar etmək əsassızdır.

Rusiyada prezident hökuməti istefaya göndəribdir, yeni Baş nazir təyin etmək istəyir. Amma parlamentdə, Dumada müxalifət qüvvələr bunun əleyhinə çıxırlar, prezident üçün çətinliklər yaradırlar. Ancaq mən Azərbaycanda Baş naziri təyin edəndə parlamentdə mənim əleyhimə çıxan olmadı. Müxalifətdə olan partiyalar əleyhinə səs verdilər, amma bu, həlledici deyildi. Ona görə də müxalifət hakimiyyətlə, iqtidarla əməkdaşlıq etməlidir. Mən belə əməkdaşlığa hazırım. Ancaq müxalifət çox az bir təbəqəni təmsil edərək iddia edir ki, gərək biz gedib müxalifətlə əməkdaşlıq edək. Biz bunu qəbul edə bilmərik. Müxalifət hansı bir konstruktiv addım atsa biz bunu qəbul edəcəyik. Ancaq təəssüf ki, belə konstruktiv addımlar görmürəm.

C o r c K l e r f a y t: Cənab Prezident, bugünkü görüşə, çox dəyərli şərtlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Biz Sizə uğurlar arzulayırıq, Sizə ən xoş arzularımızı yetiririk. Ümid edirik ki, Azərbaycan çox tezliklə Avropa Şurasının güclü üzvlərindən biri olacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun, mən Sizə təşəkkür edirəm. Azərbaycanda söz azadlığının, demokratiyanın olması bu qədər mətbuat nümayəndələrinin burada əyləşməsindən görünür. Mən çox ölkələrə gedirəm, prezidentlərlə, baş nazirlərlə görüşürəm. Orada mətbuat nümayəndələrini belə görüşlərə iki dəqiqəlik buraxırlar ki, gəlib şəkil çəksinlər. Ancaq mətbuat həmişə bizim yanımızdadır və onların arasında müxalifəti təmsil edən jurnalistlər də vardır, burada oturublar, qulaq asırlar. Mənim onlardan heç bir sırım yoxdur, mən öz fikirlərimi açıq deyirəm. Yaxşı olar ki, onlar hər şeyi mənim dilimdən eşitsinlər, nəinki mətbuat katibim gedib onlara çatdırsın.

C o r c K l e r f a y t: Dedi-qodular çox təhlükəli şeydir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli. Mətbuat çox sağ olsun. [151]

**«21-ci əsr» JURNALININ İLK SAYINDA
DAHİ SİYASƏTÇİ HEYDƏR ƏLİYEVƏ
SİYASƏTLƏ BAĞLI OLMAYAN
21 SUALA CAVAB**

3 aprel 1998-ci il

- **Ən çox sevdiyiniz şer?**
- Səməd Vurğunun «Azərbaycan» şeri.
- **Ən çox sevdiyiniz şair?**
- Şəhriyar.
- **Ən çox sevdiyiniz mahnı?**
- Xalq mahnıları və Tofiq Quliyevin mahnıları.
- **Ən çox sevdiyiniz insan?**
- Zərifə xanım.
- **Ən çox sevdiyiniz bəstəkar?**
- Üzeyir Hacıbəyov.
- **Ən çox sevdiyiniz pyes?**
- Cəlil Məmmədquluzadənin «Ölülər»pyesi.
- **Ən çox sevdiyiniz dramaturq?**
- Hüseyn Cavid.
- **Ən çox sevdiyiniz sənət əsəri?**
- Səttar Bəhlulzadənin «Muğan gözəlləri».
- **Ən çox sevdiyiniz sənət növü?**
- Miniatur.
- **Ən çox sevdiyiniz sənətkar?**
- Ömər Eldarov.
- **Ən çox sevdiyiniz içki? [152-153]**
- Çay, səhərlər südlə.
- **Ən çox seçdiyiniz gül?**
- Qızılgül.
- **Ən çox sevdiyiniz rəng?**
- Zoğalı rəng.
- **Ən çox sevdiyiniz idman növü?**
- Yüngül atletika və üzgüçülük.
- **Ən çox sevdiyiniz insani xüsusiyyət?**
- Mərdlik.
- **Ən çox sevdiyiniz şəhər?**
- Bakı.
- **Ən çox sevdiyiniz mövsüm?**
- Yaz.
- **Ən çox sevdiyiniz qələm növü?**
- Mürəkkəblə yazan qələm.
- **Ən çox sevdiyiniz rəqəm?**
- 7.
- **Ən çox sevdiyiniz bayram?**
- Novruz bayramı.
- **Ən çox sevdiyiniz jurnal?**
- «Molla Nəsrəddin».[153]

«İZVESTİYA» QƏZETİNİN MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ

3 aprel 1998-ci il

M ü x b i r: Heydər Əliyevə baxarkən heç vaxt deməzsən ki, onun tezliklə 75 yaşı tamam olacaqdır. O qıvrıqdır, qədd-qamətli və boy-buxunludur, qıyılmış göz qapaqları altından iti baxışları var. Yerişi asta, amma qətiyyətlidir. Haqqında danışdığı hadisələrin bütün tarixlərini xatırlayır. Dalbadal bir neçə saat ayaq üstə dayanaraq, auditoriya ilə kağızsız ünsiyyətdə olmağa və onu öz nəzarəti altında saxlamağa qadirdir. Bir sözlə, Əliyev bütün görkəmi ilə qüdrət və özünə inam nümayiş etdirir.

– **Heydər Əliyeviç, noyabrda, ilkin neftin nəqlinə başlanılması münasibətilə şənliklər zamanı ingilislərin Sizə təqdim etdikləri o rəsm əsərindəki nədir?**

– O rəsm əsərində gül təsvir olunub. Qızılgül.

– **Başa düşürəm, burada nə kimi əlaqə var...**

– «Britiş Petroleum» şirkətinin nümayəndəsi Terri Adams (o vaxt Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin – ABƏŞ-in prezidenti idi – müəllif) haradansa öyrənib ki, mən qızılgülü çox sevirəm. Əslinə qalsa, bunu öyrənmək yəqin ki, çətin də deyildi, – çoxları hələ də xatırlayır ki, mən respublika partiya təşkilatının birinci katibi olan dövrlərdə biz Bakının mərkəzində qızılgül kolları əkməyə başlamışdıq. Bu, bütöv bir epopeya idi. Aradan bir müddət keçdikdən sonra şəhər partiya komitəsinin birinci katibi yanıma gəlib deyirdi: Heydər Əliyeviç, biz bir şeyə nail ola bilməyəcəyik. Gündüz [154-155]lər qızılgül kolları əkirik, gecələr insanlar onları çıxarıb evlərinə aparır. Mən deyirdim: yenidən əkin. Aylarla beləcə davam etdi – adamları öyrədənədək iki il əziyyət çəkdik.

– **Bəs bu hədiyyə Sizi niyə belə sevindirdi?**

– Şəkildə təsvir edilmiş yeni qızılgül sortunu ingilis seleksiyaçıları yetişdiriblər. Yeri gəlmişkən, kraliça Yelizavetaya gül-çiçəyi onlar göndərirlər. Bu yeni sorta mənim adımlı veriliblər – Siz yəqin bilirsiniz ki, insanların adlarını təkcə ulduzlara deyil, güllərə də verirlər. Bu nadir sortdan 200 kol tezliklə Bakıya gətiriləcək və mənim seçdiyim yerlərdə əkiləcəkdir. İngilislər ABƏŞ-in iştirakçısı olan səhmdar şirkətlərinə də qızılgül kolları verəcəklər ki, onları öz ölkələrinin milli parklarında əksinlər.

– **Ömrünüzün başqa cür deyil, məhz belə yaşanmasına heyflənmirsiniz ki? Axı Siz səviyyəli siyasətçi çətin ki, özü üçün yaşasın...**

– Yüksək səviyyəli siyasətçilər doğrudan da özü üçün yaşayırlar. Heyflənirəmmi? Çətin sualdır. Axı insan bir dəfə yaşayır. Bəzən belə bir fikirlə razılaşmaq çətinidir ki, bu dünyada adı insana həyatda müəssər olan çox şeydən özünü məhrum edirsən. Digər tərəfdən isə... Özünü işə ürəkdən və sədaqətlə həsr edəndə bu cür təəssüf hissləri heç də tez-tez yaranmır.

– **Sizi sərt, bəziləri isə avtoritar siyasətçi adlandırırlar. Əgər belə qiymətlə razısınızsa, onda öz üslubunuzu nə ilə izah edərsiniz – siyasi vəziyyətlə, milli mentalitetlə, Şərq xüsusiyyətləri ilə?..**

– Məni nahaq yerə sərt lider hesab edirlər. Mən belə qiymətlə razı deyiləm. Sərtlik, yumşaqılıq- bunlar subyektiv anlayışlardır. Siyasətçi ya liberal, ya da prinsipial ola bilər. Bir var ki, siyasətçi prinsipial mövqə tutur və onu ardıcıl surətdə həyata keçirir, – bu, sərt deyil, qəti mövqedir. Liberal insanın belə hesab etməsi isə tamam başqa məsələdir ki, hər [155-156] şey rəvandır – belə də etmək olar, elə də, – bu halda mövqə səbatsız, yaygın, cəmiyyət üçün anlaşılmaz olar. Əminəm ki, hakimiyyətdə olan insan liberal ola bilməz. O ki qaldı mənə, təkrar edirəm, mən «sərt lider» anlayışı ilə razı deyiləm, əksinə, özümü öz mövqələrini dürüst müəyyənləşdirmiş, onları qorumağı və öz qərarlarımı qətiyyətlə həyata keçirməyi bacaran adam sayıram.

Xarakterimin və iş üslubumun xüsusiyyətləri Sizin dediyiniz kimi, Şərq mentaliteti ilə əsla bağlı deyildir. Əlbəttə, mən öz millətimə mənsubam və xarakterimdə milli xüsusiyyətlər çoxdur və bununla fəxr edirəm. Lakin böyük siyasət onunla ciddi məşğul olmağı qərara almış hər bir kəsdən müvafiq mentalitet tələb edir.

– **Azərbaycan Prezidenti seçilməyinizin dörd ili tamam olmuşdur. Siz nəyi özünüzün ən böyük uğurunuz hesab edirsiniz?**

– Mən müharibəni dayandırmağa müvəffəq oldum. Yadınızdadırsa, Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə 1988-ci ilin fevralında başlanmışdır. Tezliklə bu münaqişə güclənərək əsl müharibəyə çevrilmişdi - qan tökülürdü, insanlar həlak olurdu, faciənin sonu görünmürdü. Artıq təxminən dörd ildir müharibə yoxdur və mən fəxr edirəm ki, onu dayandıra bildim. Amma müharibəni dayandırmaq azdır – biz atəşkəs rejiminin dönməz olması üçün hər şeyi etdik. «Biz» dedikdə, mən erməni tərəfinin səylərini də nəzərdə tuturam. İndi Ermənistan və Azərbaycan qəti şəkildə bəyan edirlər ki, münaqişə ancaq sülh yolu ilə həll oluna bilər.

Azərbaycanda vəziyyəti sabitləşdirə bildiyimizi də nailiyyət sayıram. Münaqişənin bütün illəri ərzində ölkədə vəziyyət partlayış təhlükəsi həddində idi, əslində, vətəndaş müharibəsi gedirdi. Bizdə müxtəlif qruplara, siyasi qüvvələrə mənsub olan çoxsaylı qanunsuz silahlı dəstələr fəaliyyət göstərirdi. İnsanlar

küçəyə çıxmağa qorxurdu – onları soyub – talayır, [156-157] öldürür, var-yoxunu əllərindən alırdılar. Bütün bunlar onunla nəticələndi ki, hakimiyyətin özü də əslində silahlı yolla devrildi, Elçibəy Bakını tərk etdi və dörd il yarım dağlarda yaşadı.

– **Elçibəy bir neçə ay bundan əvvəl qayıtdı. Bu, onun öz şəxsi qərarıdır, yoxsa hansısa bir siyasi çəkişmənin nəticəsidir?**

– Bu, olsa-olsa, onun tərcümeyi-halının bir faktıdır, vəssalam. Özü qaçıb getdi, özü də qayıtdı. O zaman mən Türkiyə prezidentindən soruşdum: o niyə qaçdı? Prezidentin dediyinə görə, Elçibəy öz hərəkətini ona belə izah edib ki, həyatından qorxurmuş. Belə çıxır ki, ona səs verənlərin və taleyin hökmünə buraxıb getdiyi adamların hərəsinin iki ömrü var imiş. Elçibəy dörd ildən sonra Bakıya qayıdaraq qaçmanın səbəbini artıq başqa cür izah edir: guya o, 1997-ci ilin iyun ayınadək prezident olaraq qalmış, dağlarda isə öz statusunu saxlamaq üçün yaşamışdır.

– **O, qayıtmazdan əvvəl bir zəmin hazırlamışdı?**

– Xalq Cəbhəsinin üzvləri parlamentin sədrinə və mənim köməkçimə deyirdilər ki, o qayıtmaq istəyir. Bildirdik ki, qayıtmaq istəyirsə, qoy qayıtsın. Bu, hər bir Azərbaycan vətəndaşının malik olduğu hüquqdur. Doğrudur, onun parlamentdəki tərəfdarları sabiq prezident kimi Elçibəyin xüsusi maddi təminatı və təhlükəsizliyi haqqında ayrıca qərar qəbul etdirmək istəyirdilər. Parlament buna razı olmadı. Prezidentin istefaya getməsi bir, qaçıb aradan çıxması isə başqa şeydir.

Bilirsiniz onu necə adlandırırlar? Fərari. Elçibəyin Bakıya qayıdışı mənim amnistiya elan etməyimlə bir vaxta təsadüf etdi – təxminən yeddi min adam amnistiyaya düşdü. Öz postunu tərk edən əsgərə üç ildən beş ilədək həbs cəzası kəsirdilər, amma dar ayaqda öz xalqını atıb qaçan prezident hansı haqla xüsusi imtiyazlara ümid edir? [157-158]

– **Necə bilirsiniz, o, Sizin fəal və ciddi rəqibiniz olacaq, yoxsa kölgəyə çəkiləcək?**

– Elçibəy gələndən sonra bəyan etdi ki, o, müxalifəti birləşdirmək və onun fikrincə, guya bizdə olmayan demokratiya uğrunda mübarizə aparmaq üçün qayıtmışdır. İnanmıram ki, o, ciddi təhlükə yarada bilsin. Bu gün Elçibəyi dəstəkləyən partiyaların hamısı bir yerdə səslərin ust-ustə 2-3 faizinə ümid bəsləyə bilər. Onların qanuni yolla hakimiyyətə gəlməyə heç bir şansı yoxdur, hüquqa zidd əməllərə isə biz yol verməyəcəyik.

– **İndi ölkədəki vəziyyət xeyli dərəcədə insanların necə yaşaması ilə qiymətləndirilir. Təəssüf ki, bizim ölkələrimizdə adamlar kasıb yaşayırlar. «Əsrin müqaviləsi» adlandırılmış neft layihəsinin həyata keçirilməsinin Azərbaycanda ilk növbədə həyat səviyyəsini tezliklə və kəskin surətdə yüksəltməyə kömək edəcəyinə nə dərəcədə ümid bəsləmək olar?**

– Təkcə Rusiyada və Azərbaycanda deyil, əslində keçmiş Sovet İttifaqına daxil olan bütün ölkələrdə insanlar kasıb yaşayırlar. Sosialist rejimi 70 il mövcud olmuş, insanlar ona alışmışdılar - birdən hər şey dağıldı. Əlbəttə, ağırdır. Amma mən gələcəyə nikbin baxıram. Azərbaycan nəinki təbii ehtiyatlarla zəngindir, bizim həm də güclü sənaye kompleksimiz var. Rusiyada olduğu kimi, bizdə də müəssisələrin bir çoxu müasir tələblərə cavab vermir, onların məhsulları üçün bazar yoxdur. Hər şeyi təzələmək, modernləşdirmək lazımdır. Başqa sözlə, güclü investisiyalar gərəkdir. Mən hesab edirəm ki, neft müqavilələrinin həyata keçirilməsindən götürəcəyimiz gəlir iqtisadiyyatın başqa sahələrinə xeyli sərmayə yönəltməyə imkan verəcək və həmin sahələrin müəssisələri dünya bazarında rəqabət apara bilən məhsullar istehsal edəcəkdir.

– **Bəziləri Azərbaycanın gələcəyini Küveytlə müqayisə edirlər... [158-159]**

– Mən belə müqayisələri xoşlamıram. Bir də ki, Küveyt yeganə layiqli nümunə deyildir. Neft layihəsi mərhələ-mərhələ həyata keçiriləcək və 30 il müddətinə nəzərdə tutulmuşdur. Bu müddətdə Azərbaycanın neft hasilatından götürəcəyi pay 185 milyard dollar olmalıdır. Yəni bizim indi başladığımız, işlərin hamısı tezliklə Azərbaycanın iqtisadiyyatına, sosial sahəyə ciddi surətdə öz təsirini göstərəcək və şübhəsiz ki, insanların həyat səviyyəsinin kəskin şəkildə yaxşılaşmasına gətirib çıxaracaqdır.

– **Bir çox ölkələrin və iri maliyyə-sənaye qruplarının mənafeələrinin toqquşduğu Xəzər dənizi ətrafında yaranmaqda olan vəziyyəti Siz necə qiymətləndirirsiniz?**

– Xəzər dənizi ətrafında həddindən artıq hay-küy qalxıb ki, bu da real vəziyyəti təhrif edir. Xəzər hövzəsinin təkcə Azərbaycan sektorunda deyil, digər sektorlarında da çox böyük enerji ehtiyatları var. Bu başqa məsələdir ki, neft və qaz hasilatına dair planların həyata keçirilməsinə birinci olaraq məhz biz başladığımız və bu, dünyanın bir çox şirkətlərinin diqqətini cəlb etdi, iş sürətləndi, güclü investisiyalar gəldi. Bizə baxıb başqa ölkələr də ciddi şəkildə düşünməyə başladılar ki, Xəzərin sərvətlərindən necə istifadə etsinlər. Bax elə onda hər cür əngəllər törətməyə başlayan qüvvələr tapıldı. Xəzər dənizinin statusu haqqında məsələ ortaya çıxdı. Bilirsiniz ki, Xəzər dənizi sektorlara bölünmüşdür və bunların hərəsi Xəzəryanı ölkələrin bu və ya digərinə məxsusdur. İndi bəziləri deyir ki, bölgü ədalətsiz olub, guya kimdəsə neft çoxdur, kimdəsə azdır, ona görə də gəlin bölgünü yenidən aparaq. Bu məsələ barədə fikirlər və mövqelər müxtəlifdir. Lakin xülyaya qapılıb ümid etmək lazım deyil ki, kimsə öz mövqeyini qalanların hamısına qəbul etdirə biləcəkdir. Bizim mövqeyimiz qətidir: Hər şey olduğu kimi qalmalıdır və belə deməyə də ciddi əsasımız var. Mən görürəm ki, tədricən Xəzəryanı ölkələrin əksəriyyəti məhz bu mövqeyə meyl edir – [159-160] bu daha realist mövqedir və Xəzəryanı ölkələrin hamısının mənafeyini əks etdirir.

- Bu sualın Azərbaycanda yaşayan ruslar haqqındadır. Mən fikir vermişəm ki, Bakıda hər yerdə rus dili, rus musiqisi eşidilir, rus dilində kitablar və qəzetlər satılır, Rusiya televiziyasının üç kanalı işləyir – yəni hiss edirsən ki, burada rus mədəniyyəti üçün əlverişli şərait var. Halbuki, bəzi digər keçmiş sovet respublikaları haqqında bunu demək olmaz. Sizin fikrinizcə, bəs rus siyasətçiləri bu regionda nə qədər fəaldırlar?

- Mən çox şadam ki, nə uydurulması, nə də gizlədilməsi mümkün olmayan bu faktlara siz özünüz diqqət yetirmisiniz. Həqiqətən də, rus mədəniyyəti və ümumiyyətlə, ruslar burada tam hüquqa malikdirlər, - heç kimə qarşı heç bir məhdudiyət yoxdur. Bu, təsadüfi hal yox, düşünülmüş siyasətin nəticəsidir. Biz rus mədəniyyətinə ona görə belə hörmətlə yanaşırıq ki, Rusiya böyük ölkədir və onunla hesablaşmaq lazımdır. Yox. Ona görə ki, əgər biz elan etmişiksə ki, milliyyətindən, dərisinin rəngindən, dini etiqadından asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları bərabər hüquqa malikdirlər, deməli, bu hüquq bərabərliyinə işdə nail olmalıyıq.

Mən hesab edirəm ki, ölkəmizin bu xüsusiyyəti Rusiyada lazımınca qiymətləndirilmir. Əgər orada bütün bunları dərk etsəydilər, onda Azərbaycana qarşı münasibət daha səmimi, daha xeyirxah, daha mehriban olardı.

- **Bəs Moskvanın qeyri-səmimi münasibəti özünü nədə göstərir?**

- Bir çox vəziyyətlərdə. Bütün bu illər ərzində o qədər hallar olub ki... Elə tək-cə bir faktı - Mütəllibovu hakimiyyətə gətirməyə ümid bəsləyən Rusiya xüsusi xidmət idarələrinin törətdikləri dövlət çevrilişi cəhdini qeyd etmək kifayətdir.

- **Siz Rusiyanın xüsusi xidmət idarələrinin Mütəllibovun arxasında dayandığını bilirsiniz, yaxud güman edirsiniz? [160-161]**

- Tamamilə dəqiq bilirəm. Bu barədə Boris Nikolayeviç Yeltsinlə də danışmışam və yeri gəlmişkən deyim ki, o da bunu inkar etmir. Mütəllibov isə əvvəlki kimi yenə də Moskvada Rusiya xüsusi xidmət idarələrinin qanadı altında yaşayır, baxmayaraq ki, biz bu dövləti cinayətkarın verilməsini dəfələrlə tələb etmişik. Onu nə üçün saxlayırlar?

- **Mən düzmü başa düşdüm ki, Siz Moskvanın əvvəlki kimi yenə də Mütəllibova ümid bəsləyə biləcəyini istisna etmirsiniz?**

- Mən güman etmək istəmirəm, faktlar var, hər kəs bunları özü qiymətləndirə bilər. Başqa bir məsələni, Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı münaqişəni götürək. Hətta münaqişəni kimin başladığını bir kənara qoysaq belə, düşünmək olardı ki, uzun illər İttifaqın tərkibində birgə yaşadığımız Rusiya kimi böyük bir ölkənin münaqişə iştirakçılıqlarına münasibəti eyni olmalıdır. Ancaq təəssüf ki, Moskva bizə həmişə qərəzli münasibət bəsləmişdir. Elə Rusiya mətbuatının elan etdiyi faktı götürün: Sən demə, son üç il ərzində, yəni atəşkəs rejimi şəraitində yaşadığımız vaxtda Rusiyanın Müdafiə Nazirliyi Ermənistanı gizli və qeyri-qanuni şəkildə bir milyard dollarlıqdan çox silah, sursat, hərbi texnika vermişdir. Bu, Azərbaycan xalqında hiddət və anlaşılmazlıq doğurmaya bilməz. Nə üçün vermişdir, Rusiya bununla nəyə nail olmaq istəyir?

Moskva əvvəlki dövrlərdə də milli siyasət məsələlərində, digər dövlətlərlə qarşılıqlı münasibətlərdə ciddi səhvlərə yol verirdi. İndi də bu səhvləri buraxmaqda davam edir.

- **Bəs Rusiya prezidenti ilə Sizin münasibətləriniz necədir?**

- Normal iş münasibətləridir. Daha ümumi şəkildə desək, dövlətlər arasındakı münasibətlər subyektiv hisslər əsasında qurulmamalıdır və bir liderin digərinə şəxsi münasibətindən tam asılı ola bilməz.

- **Moskva siyasətçilərinin bir çoxu Sizi Qafqazın lideri hesab edərək özlərinə belə bir sual verirlər: Əliyevin yolu hayanadır? [161-162] Yolu hayanadır və başqalarını öz arxasınca haraya aparmağa çalışır? MDB ilə daha çox inteqrasiyaya doğru, yoxsa Şərqi, Qərbi doğru?**

- Əliyev heç yerə getməyəcəkdir. Əliyev Azərbaycanın milli mənafeələrini əsas tutaraq öz dövlətinin - vurğulayıram ki, müstəqil dövlətinin, - siyasətini həyata keçirir. Milli mənafeələrimizə uyğun gələn hər şey bizim üçün məqbuldur. Bunlara zidd olanları isə qətiyyətlə rədd edirik. Biz Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mövcud olmasına və inkişaf etməsinə tərəfdarıyıq. Lakin MDB-ni hansısa fəvqəlmillə struktura çevirmək cəhdləri ilə heç vaxt razılaşmayacağıq. Əgər belə meyllərdən imtina edilərsə, hesab edirəm ki, MDB səmərəli olacaq və o zaman kimin haraya gedəcəyi barədə suallar ortaya çıxmıyacaqdır. İndi hər bir lider öz dövlətinin müstəqil yaşamasını təmin etmək və onun milli mənafeələrini qorumaq istəyir. Öz xalqı üçün bu məqsədləri güdən hər bir sağlam düşüncəli siyasətçi bu başlıca amillə hesablaşmaya bilməz.

«İzvestiya», 3 aprel 1998-ci il

*Müsahibəni qəzetin müxbiri
Nikolay Bodnaruk aparmışdır*

[162]

**UKRAYNA PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB LEONİD KUÇMAYA**

Hörmətli Leonid Daniloviç!

Donetskdəki şaxtada partlayış nəticəsində çoxsaylı insan tələfatının olması haqqında xəbər məni dərinlən sarsıtdı.

Sizə, həlak olanların ailələrinə və yaxın adamlarına səmimi-qəlbdən başsağlığı verirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 6 aprel 1998-ci il

[163]

QURBAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Əziz bacılar və qardaşlar!

Sizi bütün dünya müsəlmanlarının müqəddəs Qurban bayramı münasibətilə səmim-qəlbdən təbrik edirəm.

Bu bayram günündə hamımız ulu Tanrıdan doğma vətənimizin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsini, ölkəmizdə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olmasını, xalqımızın xoşbəxt və firavan həyata qovuşmasını diləyirik. Xalqımızın vətənpərvərliyi, qurub-yaratmaq əzmi, öz milli, dini dəyərlərinə, tarixinə, mədəniyyətinə bağlılığı niyyətlərimizin çin olacağına möhkəm inam yaradır.

Böyük xalqın bəxş etdiyi bu minnətdarlıq bayramında Məkkə ziyarətində olan zəvvarlarımızın, bütün Azərbaycan müsəlmanlarının duaları xalqımızın haqq işinin qalib gəlməsinə, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc yolla həll olunmasına yönəlmişdir.

Bu əziz gündə şəhidlərimizin xatirəsini yad edərək əmin olduğumu bildirirəm ki, onların ruhlarının şad olacağı, torpaqlarımızın erməni qəsbkarlarının tapdağından azad ediləcəyi, qaçqın və köçkün həmvətənlərimizin öz doğma yurdlarına qayıdacağı an uzaqda deyildir.

Müsəlmanların qardaşlıq rəmzi olan mübarək Qurban bayramında arzu edirəm ki, bütün dünya azərbaycanlılarının qarşılıqlı qayğı və məhəbbəti artsın, onların Azərbaycanla əlaqələri güclənsin, soydaşlarımız arasında həmrəylik hissləri möhkəmlənsin. [164-165]

Allah-təalanın islamı bir din kimi tamamlayıb insanlar üçün hidayət yolu seçdiyi bu əziz gündə sizin hamınıza cansağlığı, səadət və əmin-amanlıq arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 6 aprel 1998-ci il

[165]

QURBAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ MİRMÖVSÜM AĞANIN ZİYARƏTGA- HINDA KEÇİRİLƏN GÖRÜŞDƏ NİTQ

8 aprel 1998-ci il

Hörmətli dostlar, hörmətli qardaşlar, ağsaqqallar, bacılar!

Mən sizin hamınızı bizim əziz və müqəddəs Qurban bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, sizə cansağlığı, hər birinizə səadət, xoşbəxtlik, uzun ömür arzu edirəm və bütün xalqımıza, Azərbaycan millətinə, vətəndaşlarına sülh və əmin-amanlıq arzulayıram.

Biz, bizim nəsil xoşbəxtik ki, nəhayət, bu günlərə gəlib çıxmışıq və öz milli-dini adət-ənənələrimizi - əziz əcdadlarımızdan, ulu babalarımızdan bizə gəlib çatan ənənələrimizi, bayramlarımızı ürəyimiz istədiyini kimi qeyd edirik. Bu, böyük xoşbəxtlikdir.

Xalqımızın çoxminillik tarixi var və çox əsrlərdir ki, islam dininə itaət edirik. İslam dini bizim doğma dinimizdir. Xalqımızın milli mənəvi dəyərləri, dinimizin adət-ənənələri və dini dəyərləri - hamısı birlikdə bizim milli sərvətimizdir. Biz fəxr edə bilərik ki, xalqımız çox dəyanətli xalqdır və zaman-zaman, əsrlər boyu cürbəcür məhrumiyyətlərə məruz qalaraq bütün bu adət-ənənələri unutmayıbdır. Nə vaxt ki, rəsmi dairələr bunu qadağan edib, yaxud da buna mənfi münasibət göstərüb, insanlar bunu qəlbində, öz ailəsində, evində yaşadıblar. Hətta bizim bəzi fədakar insanlar bu adət-ənənələrimizi yaşatdıqlarına görə çox əziyyətlər çəkiblər, bəzən də məhrumiyyətlərə, cəzalara məhkum olublar. [166-167]

Bu onu göstərir ki, bizim ənənələrimiz, mənəvi, milli, dini dəyərlərimiz ölməzdir və bundan sonra da yaşayacaqdır. Biz, bizim nəsil, hamımız birlikdə - indi yaşayan insanlar xoşbəxtdirlər ki, bu günə gəlib çatmışıq, bizim müstəqil ölkəmiz, müstəqil dövlətimiz var, öz taleyimizin sahibiyik, dini, mənəvi, milli adət-ənənələrimizi bərpa etmişik və daha da geniş təbliğ edirik.

Qurban bayramı bizim əziz bayramımızdır. Ancaq xatırlayın, iyirmi, otuz, qırx il bundan öncə Qurban bayramını bəziləri öz evində edirdi. Kimin imkanı vardı - bir qoyun kəsirdi, kimin də imkanı yox idi - toyuqdan-xoruzdan kəsirdi və Qurban bayramı edirdi. Amma görün indi nə günə çatmışıq - mən bu gün şəhərdən, bizim məkanımızdan, mənim iş yerimdən buraya gələndə qədər yolboyu neçə dənə qurban kəsildi! Bilirsiniz, sayı-hesabı yoxdur. Bu, mənim gördüyümdür. Amma bütün ölkəmizin ərazisində, hər evdə, hər qəsəbədə, hər kənddə, şəhərdə, hər yaşayış yerində minlərlə, on minlərlə qurban kəsilir. Bu, bir tərəfdən onu göstərir ki, qurban kəsməyə bizim imkanımız var. İkinci tərəfdən də, ən əsası budur ki, biz azadıq, müstəqilik, sərbəstlik, istədiyimiz kimi yaşayırıq. Yəni istədiyimiz kimi hərə özbaşına yaşayırıq, əcdadlarımızdan bizə qalmış qanun-qaydalara, adət-ənənələrə riayət edirik və onları həyata keçiririk. Bu da bizim xoşbəxtliyimizdir.

Qurban bayramı sadəcə şənlənmək, yaxud da qurban kəsmək, bir-birini təbrik etmək günü deyildir. Bu gün insan yenidən bütün həyatını düşünür, yenidən mənəviyyətə qayıdır, mənəvi dəyərlərin qiymətini yenidən dərk edir və insan daha da saflaşır, paklaşır. Ona görə də bu gün bayramı bu şəkildə qeyd etmək, məsələn, mən baxıram, üç il, dörd il bundan öncə biz Azərbaycanda bu bayramı nə cür qeyd edirdik, bu gün nə cür qeyd edirik, - nə qədər fərq var. Amma, dedim ki, on il, iyirmi il bundan öncə biz bunu heç [167-168] rəsmi bayram kimi qeyd edə bilmirdik. Kimi bunu evində edirdi, kimi də çoxdan unutmuşdu. Bu da həqiqətdir. Amma indi ölkəmizdə hər yerdə bayram əhval-ruhiyyəsi var və insanlar bu bayramdan istifadə edərək öz mənəvi dəyərlərini bir daha qiymətləndirirlər.

Mən çox sevinirəm, məmnunam ki, bu gün - Qurban bayramı günü Mirmövsüm ağanın qəbrini bir daha ziyarət etdim. Bu, bizim xalqımızın inam yeridir, çox zəngin bir ziyarətgahdır. İnsanlar buna etiqad edir, inanırlar. Mirmövcüm ağa hələ sağ olan vaxtı ona inanırdılar. İnsanlar inanırdılar və burada hələ böyük bir məqbərə olmadığı zaman bu qəbirə, bu müqəddəs yerə nəzirlər gətirir, gəlib buranı ziyarət edirdilər. İndi insanlar daha da çox inanır və gəlib bu müqəddəs yeri ziyarət edirlər, indi artıq burada böyük bir məqbərə kompleksi yaranıbdır. Bunun özü də son illərin məhsuludur, bizə verdiyi sərvətdir.

Mən 1994-cü ildə buraya gəlmişdim. 1994-cü ildə bütün bunlar yox idi. Mirmövsüm ağanın xatirəsinə layiq olan həmin o gözəl məqbərə də yox idi, o şəkildə deyildi. Amma bu müddətdə bunlar hamısı yaranıbdır. Bunu yaradanlar sizlərsiniz və Mirmövsüm ağanın xatirəsinə sadıq qalıb, onun ruhunu daha da şad etmək istəyən insanlardır. Bununla siz öz xalqınıza, dininizə, millətinizə xidmət edirsiniz. Amma eyni zamanda biz fəxr edə bilərik ki, belə bir ziyarətgahımız var. İnsanlar buna inanır, bu inamla da yaşayır və buraya ziyarətə gəlirlər.

Bilirsiniz, mən həyatımda ilk dəfə bir hadisəni sizə danışacağam. Bunu indiyə qədər heç kəsə danışmamışam və rəhmətlik anamdan savayı heç kəs bunu bilmir. 1943-cü ildə mənim iyirmi yaşım vardı. Bizim ailədə çətinliklər vardı. Mən də, anam da bir nəzir dedik. Mən onda Bakıda yaşamırdım, Naxçıvanda yaşayırdım. Gəldim Bakıya, getdim İçərişəhərdə Mirmövsüm ağanın evinə, onu ziyarət etdim və nəzirimi də [168-169] verdim. İndi biz onun qəbri üstünə gəlirik, amma mən sağlığında gedib onu

ziyaret etmişəm - 1943-cü ildə, 55 il bundan qabaq ziyarət etmişəm. Bacısı da orada idi, evi indi də gözümün qabağındadır.

Getdim ora, əvvəl mənə buraxmırdılar, o yan- bu yan, çox yoxladılar, sorğu-sual elədilər. Gördülər ki, cavan bir oğlanam, inandılar və mənə bu imkanı verdilər. İndi olan-olub, keçən-keçib, - o vaxt mən bunu gizlin etmişəm, başa düşürsünüz? Mən onda o sistemdə, o dövlətdə işləyirdim. Onda din qadağan idi, bütün bu şeylər qadağan idi, bu işlərin lap kəskin vaxtı idi. Amma mənim qəlbim və rəhmətlik anamın məsləhətləri mənə gətirib oraya çıxardı. 55 il keçib, mən bunu həyatımda birinci dəfədir ki, danışırım. Oraya gedəndə arxama, o yana-bu yana baxırdım ki, mənə burada görürlər, ya görmürlər? Mən onda dövlət işində işləyirdim. Oradan çıxandan sonra da o yana - bu yana baxmışam. Yəni sizə düzünü deyim, mən oraya xəlvət getmişəm. Çıxandan sonra da hələ beş-on gün fikirləşirdim ki, görəsən mənə gördülərmə, oraya-buraya çağıracaqlarmı, qısnayacaqlarmı, mənə bir şey edəcəklərmə? Beş-on gün keçəndən sonra gördüm ki, bir şey yoxdur, başa düşdüm ki, mənim oraya getməyimi heç kəs bilmir - bu, qalib bir özümün qəlbimdə, bir də anamın qəlbində.

Mən bunu heç vaxt unutmamışam, ancaq o vaxtlar gizlədirdim, deyə bilməzdim. Ondan sonra da ehtiyac olmayıbdır ki, mən bunu deyim. Durduğum yerdə deyim ki, mən bunu etmişəm, -nə əhəmiyyəti var? Amma indi, 55 il sonra bu ziyarətə gələndə mən bunu xatırlayıram. Oranı nə cür axtardığım bugünkü kimi gözümün qabağındadır. Heç oranı tapa da bilmirdim, çünki kimdən, nə təhər soruşacaqsan? Oradan-buradan araşdırdım, birtəhər gəldim çatdım. Əvvəl o evə gələndə dedim ki, bəlkə bura deyil, mənə aldadaçalar. Birtəhər araşdırdım, biləndən sonra ki, hər şey düzdür, ziyarət etdim. [169-170]

İndi mən onun qəbrini ziyarət edirəm. Hesab edirəm ki, millətimiz üçün, millətimizi, xalqımızı düzlüyə, saflığa, xeyirxahlığa, əməli salehliyə dəvət etmək üçün belə ziyarətəgahlar çox əhəmiyyətlidir. Xüsusən Mirmövsüm ağanın qəbri, bu ziyarətəgah. Əminəm ki, bu ziyarətəgah sizin kimi insanların səyi nəticəsində daha da genişlənəcək, inkişaf edəcək və xalqımız bu ziyarətəgahdan bəhrələnərək mənəvi cəhətdən daha da sağlam, saf olacaqdır.

Bizim bütün milli və dini adət-ənənələrimizin məqsədi insanları saflığa, düzlüyə, paklığa dəvət etməkdən, insanları bu əhval-ruhiyyədə tərbiyə etməkdən ibarətdir. Bu, bir bugünkü problem deyil, min il bundan öncə də olan problemdir. Elə Məhəmməd Peyğəmbərin zamanında da bu problem vardı. Təsədüfi deyil ki, o, millətimiz üçün, müsəlmanlar üçün necə yaşamaq və necə davranmaq qanun-qaydalarının hamısını Qurani-Kərimdə yazıbdır. Niyə yazıbdır? Əgər problemlər, bu məsələlər olmasaydı Quranda bütün ayələri yazmazdı. Onu bir kitab kimi yazmayıbdır, orada hər bir kəlmənin, hər bir ayənin, surənin mənası var və məqsədi var. Bəli, o, hər bir kəlməni məqsədlə yazıbdır.

Görürsünüz, nə qədər vaxt keçib, amma yenə də insanları mənəvi cəhətdən saflığa dəvət etmək, mənəvi saflığı təmin etmək, xalqın içində bədxahlığı, pis yola gedənləri, cinayət edənləri, vətəninə sədaqətli olmayanları aşkar etmək, bunları cəmiyyətdən kənarlaşdırmaq, yaxud tərbiyələndirmək - bu, bizim qarşımızda olan problemdir. Ona görə də hesab edirəm, bu ziyarətəgah həmin problemlərin həll edilməsində öz rolunu oynayacaqdır.

Ümumiyyətlə, bilin, - biz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qururuq. Bu, müstəqil Azərbaycanın gələcək yolunun ana xəttidir, indiki ifadə ilə desək, strateji yolumuzdur. Çünki bu, xalqımızın gələcəyi üçün ən düzgün və xalqımızı səadətə aparən ən ağıllı yoldur. Biz bu yolu [170-171] seçmişik və bu yolla gedirik. Ancaq bununla bərabər, biz demokratik, dünyəvi, sivilizasiyalı dövlət quraraq, bütün bəşəri dəyərlərdən istifadə edərək, ümumbəşəri dəyərlərin xalqımız üçün və milli mentalitetimiz, mənəviyatımız üçün uyğun cəhətlərini götürüb tətbiq edərək heç vaxt dinimizdən, dini adət-ənənələrimizdən ayrıla bilmərik və imtina da edə bilmərik.

Ona görə burada ziddiyyət yoxdur. Əksinə, çox qarşılıqlı münasibətlər var. Bu baxımdan, Azərbaycanın Prezidenti kimi mən Azərbaycanda dinin inkişafını təmin etmək üçün nə lazımdır edirəm və bundan sonra da edəcəyəm. Dinimizin bizə tövsiyə etdiyi və qoyduğu bütün adət-ənənələrdən səmərəli surətdə, həyatımızı daha da inkişaf etdirmək üçün istifadə etməliyik.

Buna görə də indi ocaqların yaranması, onların daha da abadlaşdırılması işini, lazımi tədbirlərin görülməsini əhəmiyyətli hesab edirik. Çoxunu xalq özü, xeyriyyəçi insanlar edir, amma dövlət də bir tərəfdən buna dəstək verir, digər tərəfdən də imkanı dairəsində nə lazımdır edir. Məsələn, Bibiheybət məscidinin bərpası bizim üçün tarixi əhəmiyyəti olan bir hadisədir. Çünki Bibiheybət ziyarətəgahının Azərbaycanın və bütün islamın tarixində hansı yer tutduğunu siz yaxşı bilirsiniz.

Şübhəsiz ki, vaxtilə təkcə xalqımıza qarşı yox, bütün islam dünyasına qarşı böyük bir cinayət edilib - o məscid partladılıb, dağıdılıb və o ziyarətəgah pozulubdur. Amma buna baxmayaraq, insanlar Bibiheybət ziyarətəgahını heç vaxt unutmayıblar. Doğrudur, qadağan olduğuna görə oraya əvvəlki kimi ziyarətlər olmayıb, ancaq o, müqəddəs bir yer kimi yaşayıb və yaşayacaqdır. İndi isə bizim vəzifəmiz Bibiheybət məscidini bərpa etmək, daha da inkişaf etdirmək və oranı - əsrlərdən bəri yaşamış ziyarətəgahı yenidən əvvəlki, bəlkə ondan da yuxarı səviyyəyə qaldırmaqdır ki, təkcə Azərbaycan xalqı, müsəlmanları üçün yox, həqiqətən bütün dünya müsəlmanları üçün ziyarətəgah olsun. [171-172]

Ona görə də məscidin bərpası üçün mənim dövlət tərəfindən vəsait ayırmağım təsadüfi bir şey deyildir. Mən lazım olan vəsaiti ayırmışam, açıq deyirəm, əgər lazım gəlsə, bundan sonra da ayıracağam ki, Bibiheybət məscidi bərpa olunsun. Mənə söz veriblər ki, iyun ayında hazır olacaqdır. Şübhəsiz, sonra onu lap yüksək səviyyəyə qaldırmaq üçün əlavə nə işlər görmək lazımdırsa, bunu edəcəyik. Mən elan etmişəm, - bu, mənim şəxsi himayəm altındadır. Mən də bunu həm Azərbaycanın Prezidenti, həm də bir müsəlman, vətəndaş kimi özümün vəzifəm hesab edirəm və yerinə yetirəcəyəm.

Şüvəlan, Mərdəkan Azərbaycanın gözəl guşələrindən biridir. Burada çox gözəl insanlar yaşayır. Bu insanların ən böyük xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, onlar bizim milli, dini ənənələrimizi həmişə yaşadıblar. Bu, bu yerlərin xüsusiyyətidir. Bəzi yerlərdə bəlkə bu xüsusiyyət belə deyil, amma Şüvəlan, Mərdəkan bu bərdə çox fərqlənir. Ümumiyyətlə, bura Azərbaycanda təbiətin gözəl, mənzərəli yeridir, çox fədakar insanları var. Ona görə də təkcə burada yaşayanlar yox, bizim hamımız, o cümlədən mən də bu yerləri sevirik. Ümumiyyətlə, indi Əzizbəyov rayonu deyilən ərazini əhatə eləyən bütün bu yerlər - ya qəsəbədir, yaşayış yeridir, ya kənddir, fərqi yoxdur, adını nə cür deyəcəksən, - Azərbaycanın həqiqətən gözəl yerləridir. Məsələn, indi mənə «Əli ayağ»nın medalını təqdim etdilər, çox məmnunam. Oraya ziyarətimi çox məmnuniyyətlə xatırlayıram. Təəssüf edirəm ki, bunu gedib orada ala bilməmişəm, burada təqdim etdiniz. Amma sizə söz verirəm ki, oranı bir daha ziyarət edəcəyəm, mütləq gələcəyəm. Nardaran pirinə də mütləq gedəcəyəm. Bütün bu yerlər bizim üçün - müsəlmanlar, azərbaycanlılar üçün çox əziz yerlərdir. Bundan sonra bizim də vəzifəmiz ondan ibarətdir ki, bu yerləri mühafizə edək, [172-173] saxlayaq, abadlaşdıraq, inkişaf etdirək ki, insanlar bu yerlərdən daha da səmərəli istifadə edə bilsinlər.

Burada hörmətli dostlarım respublikamızın həyatına aid olan bəzi məsələlər haqqında da öz fikirlərini dedilər. Çox sağ olun, mənim fəaliyyətim, gördüyüm işlər haqqında dediyiniz müsbət sözlərə görə sizə təşəkkür edirəm. Mən çox məmnunam və bir daha sizə bildirmək istəyirəm ki, həyatımın mənası və məqsədi xalqa xidmət etməkdir. Bilirsiniz, Allah hər adama bir qismət verir. Biri görürsən istedadlı olur, yazıçılıqla məşğul olur, biri bəstəkarlıq edir, biri başqa sənəti seçir, biri alimlik edir. Allah mənə də bu işi qismət eləyib, yeni xalqın qayğısına qalmaq. Bilirsiniz, məsələn, dövlət işi, yaxud da siyasət - bunlar hamısı birlikdə elə bir şeydir ki, əgər həqiqətən insan özünü belə bir peşəyə, işə həsr edirsə, bunlar bir peşə kimi insanın özünü yaşatmaq məqsədi daşımır. Demək, əgər sən böyük dövlət işinə, böyük siyasətə girişirsənsə, bundan öz şəxsi məqsədin üçün istifadə edəcəksənsə, bu, nəticəsiz olacaqdır. Amma bu addımı xalqa xidmət etmək, xalqın qeydinə qalmaq, xalqa qayğı göstərmək üçün, vətəninin problemlərini həll etmək üçün atırsansa, onda şübhəsiz ki, müvəffəq ola bilərsiniz.

Allah mənim də həyatımı belə gətirib, tale belə gətirib ki, gənc vaxtlarımdan bu işlərlə məşğul olmuşam. Bu da mənim həyatımın həm mənasıdır, həm də məqsədidir. Görünür, mənim başqa bir sənətim ola bilməyəcək, həyatımın sonuna qədər bununla məşğul olacağam.

Xüsusən Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu, daha da çox lazımdır. Azərbaycan üçün dövlət müstəqilliyini əldə etmək, - o şəraitdə ki, bunu əldə etdik, - elə bir çətin şey deyildi. Çünki Sovetlər İttifaqı dağıldı və o dağılanda respublikalar istəsə də, istəməsə də müstəqil olmalı idi. Bəzi respublikalar istəmədilər müstəqil olsunlar, amma məcbur oldular. Bəziləri deyirdi «Yox, biz Moskvasız yaşaya [173-174] bilmərik», amma müstəqil olmağa məcbur oldular. Bir var ki, məsələn, hansısa bir xalq hansısa istibdaddan, müstəmləkəçidən xilas olmaq üçün döyüşür, mübarizə aparır, qan tökür və xilas olur, - belə hallar tarixdə çoxdur. Bir də var ki, tarixin prosesləri, dünyada gedən ictimai-siyasi proseslər nəticəsində bu xoşbəxtlik bizə nəsib olubdur.

Bu, böyük nemətdir, - biz bunu qiymətləndirməliyik, - şübhəsiz ki, tarixi hadisədir. Əgər son bir neçə əsrlik tariximizi təhlil etsək, bu, yeganə haldır. 1918-ci ildə də istiqlal bəyannaməsi verildi, biz müstəqillik elan etdik və Xalq Cümhuriyyəti yarandı, 23 ay fəaliyyət göstərdi. Bu da nədən oldu? O vaxtlar, Birinci dünya müharibəsindən sonra ümumiyyətlə dünyada və xüsusən Avropada və Rusiyada vəziyyət çox qarışıq oldu. Bunların nəticəsində 1917-ci ilin fevral inqilabında Rusiyada 300 il hakimiyyətdə olan Romanovlar sülaləsi, Romanovlar evi dağıldı. Bundan sonra, 1917-ci ilin Oktyabr inqilabında isə bolşeviklər hakimiyyəti ələ keçirdilər, yeni bir ideologiya əsasında yeni quruluş yaradılmağa başlandı. Bu zaman Rusiyada vəziyyət o qədər qarışıq idi ki, onun ayrı-ayrı regionlarında proseslər daha əvvəlki kimi çar istibdadı tərəfindən idarə oluna bilmirdi.

Bu fürsətdən istifadə edib Zaqafqaziyada Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan əvvəl istədilər bir Zaqafqaziya dövləti yaratsınlar, çox mübahisə apardılar. Azərbaycan nümayəndələri də tərəfdar idilər ki, müstəqil Zaqafqaziya dövləti yaratsınlar. Ancaq sonra bir yola gələ bilmədilər və Gürcüstan öz müstəqilliyini bəyan etdi. Ondan sonra Ermənistan və Azərbaycan da öz müstəqilliyini bəyan etdilər. Yəni biz o vaxt da öz müstəqilliyimizi keçmiş Rusiyanın, çar Rusiyasının ərazisində gedən ictimai-siyasi proseslər və cürbəcür hərbi münaqişələr nəticəsində əldə etməyə imkan tapdıq. Xalq Cümhuriyyətini yaradan insanlar o vaxt bu fürsətdən istifadə [174-175] etdilər və onların bu fəaliyyəti çox yüksək qiymətə malikdir. Ona görə də, siz bilirsiniz ki, mən fərman vermişəm və bu il may ayının axırına qədər tədbirlər gedir, ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının - Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyini qeyd edəcəyik. Bu, bizim üçün tarixi hadisədir.

Mən yenə də deyirəm, 1920-ci ildə müstəqillik əldən getdi və 1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqı dağılarkən biz yenidən müstəqillik əldə etdik.

Bəli, müstəqillik bizim üçün böyük nemətdir, bizə allah-təala tərəfindən bəxş edilmiş böyük sərvətdir, biz bunu qorumalı, saxlamalıyıq. Ancaq bunu qoruyub saxlamaq asan deyil, çox çətin, çox mürəkkəbdir. Bizim üçün xüsusən ona görə çətin ki, əgər keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olmuş başqa respublikalar müstəqillik alandan sonra onların içərisində böyük bir hadisə yoxdursa. Bizdə hələ müstəqilliyi almamış, 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana hücum edərək Dağlıq Qarabağı əlimizdən almaq istəyib və müharibə gedibdir.

Bunun nəticəsində torpaqlarımızın iyirmi faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon soydaşımız didərgin düşüb, qaçqın vəziyyətində yaşayır. Ona görə də başqa respublikalardan fərqli olaraq, müstəqilliyi qoruyub saxlamaq bizim üçün çox çətin, amma nə qədər çətin olur-olsun, biz bunu saxlamalıyıq və bu tarixi şansımızı heç vaxt əlimizdən verməyəcəyik və verməməliyik.

Ona görə də həyata keçirdiyimiz bütün başqa tədbirlərlə bərabər, şübhəsiz ki, xalqımızın, cəmiyyətimizin birliyi çox vacibdir. Məsələn, Ermənistan-Azərbaycan hərbi münaqişəsində Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinin səbəbi bir onda deyil ki, o vaxt Azərbaycanın gücü Ermənistanından az olubdur. Yox. Doğrudur, Ermənistana kömək edənlər çox olub, o cümlədən Rusiya da Ermənistana çox [175-176] kömək edib, başqa ölkələr də kömək ediblər. Azərbaycana kömək edənlər az olub, yaxud da heç olmayıbdır. Ancaq bununla yanaşı, Azərbaycanın daxilində didişmə, çəkişmə və cürbəcür qüvvələrin - hakimiyyət nə olduğunu anlamayan, amma hakimiyyət iddiasında olan qüvvələrin hakimiyyət mübarizəsi, vuruşması ölkəmizin daxilində sabitliyi pozub və Ermənistan silahlı qüvvələri bundan istifadə edərək çox asanlıqla bizim torpaqların bir qismini işğal ediblər.

Bunu bilmək, dərk etmək lazımdır. Ona görə də son illər bizim gərgin əməyimizin nəticəsində Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik həyatımızın ən əhəmiyyətli cəhəti və əldə etdiyimiz ən böyük nailiyyətdir.

Əgər son illərin nailiyyətlərindən desək, biri odur ki, biz atəşi dayandırdıq. Bir aydan sonra dörd il tamam olacaqdır ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında atəş dayanıb və biz danışıqlar aparırıq ki, münaqişəni sülh yolu ilə həll edək. Bu müddətdə biz Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirə bilmişik, buna nail olmuşuq. Bu, çox böyük nailiyyətdir.

İndi ictimai-siyasi sabitliyi qoruyub saxlamaq müstəqilliyi qorumaq, müstəqilliyi daimi etmək üçün əsas amildir. Bilməlisiniz və arxayın olun ki, bu sabitliyi necə ki yaratmışıq, yaratdığımız kimi də qoruyacağıq. Heç kəsə heç vaxt imkan verməyəcəyik ki, böyük çətinliklərlə, zəhmətlə, böyük əməklə əldə etdiyimiz bu sabitliyi pozsun. Heç kəsə yol verməyəcəyik, bunu hamı bilsin.

Ancaq iş onda deyil ki, təkəb sabitlik olsun. Bizə lazımdır ki, cəmiyyətimizdə birlik, qarşılıqlı anlaşma olsun. Biz demokratik cəmiyyət yaradır, demokratik dövlət qururuq. Əgər belə deyiriksə, demək, belə bir qərar qəbul etmişik. Bu nə deməkdir? O deməkdir ki, burada cürbəcür fikirli adamlar, cürbəcür partiyalar, cəmiyyətlər ola bilər və onların fikri bir-biri ilə üst-üstə düşməz. Bu, demokratiya deməkdir. Bizim bütün [176-177] hakimiyyət, dövlət orqanları da demokratik prinsiplər əsasında yaranmalıdır. Biz bunu təmin etmişik. Edəcəyik. Məsələn, 1995-ci ildə Konstitusiyayı qəbul etmişik. Bunun özü Azərbaycanda demokratiyanın böyük bir nailiyyətidir. 1995-ci ilin noyabrında ilk dəfə demokratik prinsiplər, çox-partiyalı sistem əsasında parlament seçmişik. Orada cürbəcür partiyalar var, müxalifət də, hakimiyyətə bağlı olan qüvvələr də var. Bu özü demokratiyanın yaranması deməkdir. Biz demokratiyanı yaradıırıq və bundan sonra da yaradacağıq.

Ancaq demokratiyanı təhrif etmək olmaz. Siz ki, indi bəzi adamlar haqqında fikirlər deyirsiniz, onlar demokratiyanı təhrif etmək cəhdi göstərənlərdir. Demokratiyanı təhrif etmək olmaz, sağlam demokratiya olmalıdır, demokratiya həqiqi demokratik prinsiplər əsasında qurulan bir sistem olmalıdır.

Bu baxımdan ayrı-ayrı qüvvələr, - siz burada prezident seçkilərini xatırlatdınız, - prezident seçkilərində iştirak etmək istəyirlər və prezident olmaq arzusuna düşürlər. Bu təbiidir, buna təəccüblənmək lazım deyildir. Çünki biz demokratiyanı inkişaf etdirmək üçün hətta özümüz bundan ötrü geniş şərait yaratmalıyıq. Geniş şərait yaratmalıyıq ki, bizim cəmiyyətdə olan potensial, yəni siyasət işi ilə məşğul olmaq potensialı daha da aşkar olunsun və üzə çıxsın, onlar Azərbaycanın siyasi həyatında sağlam fikirlərlə iştirak edə bilsinlər. Buna özümüz şərait yaratmalıyıq və bilin ki, bir prezident kimi, mən buna şərait yaradıram və bundan sonra da yaradacağam.

Əlbəttə ki, bu gün Azərbaycanda Heydər Əliyev Prezidentdir, müəyyən bir vaxtdan sonra başqa bir adam prezident olacaqdır. Bu dünyada heç kəs əbədi, daimi deyil, heç kəs bu dünyanı tutub axıra qədər qalmayacaqdır. Bu, təbii bir şeydir. Ancaq mənim arzum nədir və başa düşürəm, sizin də arzunuz nədir - qeyri-sağlam qüvvələrin Azərbaycanda hakimiyyəti ələ keçirməsinə yol verilməsin. Məsələn, mən [177-178] çox istəyən dostum dedi ki, Sizə alternativ yoxdur. Mən isə hesab edirəm ki, gərək mənə bir çox alternativ olsun, - mən belə istəyirəm, - alternativ olsun. Amma nədir alternativ? O demək deyil ki, kimsə yerindən qalxıb deyir «mən alternativəm». Həqiqi alternativ, layiqli alternativ olsun. Əgər alternativ

olmasa, demək, cəmiyyətimizdə, dövlətçiliyimizdə boşluq əmələ gələ bilər. Bu boşluğa imkan vermək olmaz. Alternativ olmalıdır.

Mən hətta bizim incəsənət xadimləri ilə – müğənnilərlə, bəstəkarlarla və yazıçılarla danışıqda həmişə deyirəm ki, siz gərək çalışsınız işinizin davamçıları olsun. İncəsənət xadimləri bu barədə bir az qısqanc olurlar, bəziləri hesab edir ki, qoy onlardan savayı heç kəs olmasın, elə onlar qalsınlar. Amma mən isə bir azərbaycanlı kimi, həmişə fikirləşirdim ki, məsələn, bizim böyük müğənnimiz Bülbüldən sonra kim olacaq, Bülbülsüz necə yaşayacaşıq? Yəni bundan sonra Bülbül kimiləri, bəlkə Bülbüldən daha yüksəyə qalxan olmalıdır. Məsələn, Rəşid Behbudovdan sonra bir neçə Rəşid Behbudovlar dünyaya gəlməlidir. Gəlir və gələcəkdir. Heç kəs də başqa cür düşünməsin. Bizim Azərbaycan xalqı o qədər istedadlı xalqdır ki, bunu əsrlər boyu nümayiş etdiribdir. Əgər belə olmasaydı bizim bu qədər böyük-böyük şairlərimiz olardımı? Bizim X əsrdə də böyük şairimiz var, XII əsrdə də, XV əsrdə də, XVI əsrdə də, XVIII, XIX, XX əsrlərdə də nə qədər böyük şairlərimiz var. Bu, xalqın istedadını göstərir. Eləcə də bəstəkarlarımız, müğənnilərimiz.

Beləcə də siyasətçilərimiz olmalıdır ki, birinin yerini o birisi tuta bilsin, yer boş qalmasın, demokratik, hüquqi dövlət ki qururuq, - o, daimi olsun, yaşasın, bizim müstəqilliyimizi yaşada bilsinlər. Ona görə bu baxımdan mən çox istəyirəm ki, Azərbaycanda prezident olmaq üçün bir yox, bir çox layiqli adamlar olsun və onların arasında sağlam rəqabət getsin. Xalq da kimə daha çox etibar edərsə, kim xalqa daha [178-179] çox sədaqət göstərə bilərsə və xalq onu daha çox tanıya bilərsə, gələcəkdə ona səs versinlər. Bu barədə mənim siyasətim bundan ibarətdir və fikrim də belədir.

Yenə deyirəm, Azərbaycanın bu dövləti hər bir insan üçün əzizdir. Ancaq razılaşın ki, mənim üçün daha çox əzizdir. Çünki bu dövlətin yaranmasında mən nə qədər zəhmət çəkmişəm. Bu dövlətin yaranması Azərbaycanın elə tək müstəqilliyi ilə başlamayıbdır. Dövlətin yaranması çoxdan, XX əsrin əvvəlindən başlayıbdır. Mən 1969-cu ildə Azərbaycanda rəhbər seçildəndən ta indiyə qədər, demək olar, otuz ilə yaxın bir zamandır ki, bu dövlətin dərdini çəkirəm, xalqın həyatı ilə yaşayıram. Hətta o illərdə ki, məni həyatdan təcrid etmişdilər. Moskvada ev dustağı etmişdilər, heç bir yerə buraxmırdılar, yaxud da oradan gəldim buraya, Bakıda qoymadılar yaşayım, getdim üç il Naxçıvanda yaşadım – o illərdə də Azərbaycan xalqının dərdi ilə yaşamışam, Azərbaycan xalqının aqibəti məni narahat eləyibdir.

Bəli, mən xeyli bir müddət respublikaya rəhbərlik etmişəm. Moskvada böyük bir dövlətin başçılarından biri olaraq yenə də respublikaya qaşğı göstərmişəm. İndi gəlmişəm, beş ildir ki, müstəqil Azərbaycana rəhbərlik edirəm. Belə olan halda mənə Azərbaycanın bu günü və gələcəyi hər bir vətəndaş üçün olduğundan qat-qat qiymətli və qat-qat vacibdir. Ona görə mən düşünürəm, Azərbaycanın gələcəyi haqqında düşünürəm. Mən də istəyirəm ki, Azərbaycanın gələcəyi etibarlı əllərdə olsun. Amma bunun üçün indi siyasət aləminə çıxan, siyasətlə məşğul olmaq istəyən adamlar və hakimiyyət iddiasında olan adamlar gərək – Azərbaycanda bir söz var, - papağını qoysun qabağına və dərindən fikirləşsin: sən bu suya girə bilərsən, ya girə bilməzsən? Əgər girə bilməyəcəksənsə, girmə, girib boğulacaqsan.

Amma təəssüf ki, - bu da dövrün xəstəliyidir, - bizdə bir çox adamlar var, heç fikirləşmir ki, bu suyun dərinliyi nədir, [179-180] üzə biləcək, ya bilməyəcək. Elə hesab edir ki, «keçərəm, üzərəm». Belələri var. Hesab edirəm, xırda-xırda bunlar da sahmana düşəcəkdir. Bilirsiniz, keçid dövrü ki deyirik, bunun bir çox xəstəlikləri var. Bir xəstəlik ayrı-ayrı siyasətbazların meydana çıxması və siyasət aləmində yeri olmayan adamların gəlib böyük bir siyasi vəzifə tutmasıdır. Bir xəstəlik iqtisadiyyatımızda olan xəstəliklərdir. İndi bazar iqtisadiyyatına keçir, özəlləşdirmə aparırıq, insanların psixologiyasında dəyişiklik olmalıdır. Bu da bir xəstəlik dövrüdür. Bunlar hamısı təbiidir. Bu da keçəcəkdir.

Bilirsiniz, respublikaya həqiqətən rəhbərlik etmək üçün tək istək, iddia azdır. Gərək biləsən, - sən biliyin, bacarığın, elmin, savadın buna çatır, yoxsa yox? İkincisi, bunun üçün sən iradə, xarakterin varmı? Üçüncüsü, sən təcrübən, idarəçilik təcrübən varmı? Bilirsiniz, Azərbaycanın bu keçid dövründə idarəçilik təcrübəsi olmayan adam Azərbaycana rəhbərlik edə bilməz. Nəinki rəhbərlik edə bilməz, rəhbər vəzifədə ola bilməz. Bunu bütün başqa respublikaların təcrübəsi də göstərir, Avropadakı ölkələrin təcrübəsi də göstərir, keçmiş Sovet İttifaqında olan ölkələrin təcrübəsi də göstərir. Bunları düşünmək lazımdır. Əgər bunlar doğrudan da varsa, sən qabağa gəl. Amma bunlar yoxdursa, bir sən ambisiyan var, bir də istəyirsən necə olur-olsun hakimiyyətə gələsən. Nədən ötrü hakimiyyətə gəlmək istədiyini özün də bilmirsən. Amma bir az dərindən baxsan, məlum olur nədən ötrü gəlirsən - hakimiyyətin verdiyi imkanlardan öz şəxsi məqsədin üçün istifadə etməkdən ötrü. Başqa bir şey yoxdur. Belələri, əlbəttə ki, gəlib alternativ ola bilməzlər. Alternativ olacaqlar, amma həqiqətən ola bilməzlər.

Bizim sizinlə vəzifəmiz ondan ibarətdir ki, cəmiyyətimizdə dəyərli insanları tapıb üzə çıxaraq və inkişaf etdirək. Ən əsas xüsusiyyətlərdən biri də ondan ibarətdir ki, bu iş girmək istəyən adamlar gərək mənəvi cəhətdən sağlam olsunlar. [180-181] Mənəvi cəhətdən sağlam olmayan adam böyük dövlət işi ilə məşğul ola bilməz. Mən bunu keçən illərdə də görmüşəm. Bilirsiniz ki, mənim həyatım çoxillikdir, təcrübəm də çoxdur. Çoxlarını görmüşəm, vaxtilə çoxlarını sınamışam. Mənəvi cəhətdən möhkəm olmayan, saf, təmiz olmayan adam böyük dövlət işində işləyə bilməz.

Ona görə də mən hesab edirəm ki, qarşıdan gələn oktyabr ayında Azərbaycanda prezident seçkilərinin demokratik, ədalətli, sərbəst keçirilməsi üçün bütün şərait yaradılacaqdır. Arzusunda olan adamlar gəlib

bu seçkidə iştirak edə bilirlər və bu işə yararlı olub-olmamasından asılı olmayaraq, əvvəlcədən, nə təhər deyirlər, heç kəsə damğa vurulmayacaq ki, sən yararlısan, yaxud yararlısın. Seçki qanununun şərtlərinə uyğun olaraq kim daxil ola bilirsə, gəlib bu seçkidə iştirak edəcəkdir. Xalq da öz sözünü deyəcəkdir. Bizim Azərbaycanda yaxşı bir söz var: xalqın gözü tərəzidir. Hesab edirəm ki, oktyabr ayında bu tərəzi çox dəqiq işləyəcəkdir.

Mən sizə çox təşəkkür edirəm ki, gördüyüm işləri qiymətləndirirsiniz və mənə dəstək verirsiniz. Bilirsiniz, böyük siyasətlə məşğul olan, xüsusən dövlət başında olan bir adam daim xalqın dəstəyini hiss etməli və xalqın rəyi ilə hesablaşmalıdır. Biliyimə, bacarığıma, təcrübəmə, səriştəmə görə mən nə qədər böyük imkanlara malik insan olsam da, daim cəmiyyətin, xalqın rəyi ilə hesablaşmışam, hesablaşacağam və həmişə hesablaşacağam. Xalqın dəstəyi də mənə həmişə çox ruh verir.

Mən bu gün şəhərdən buraya gələrkən bir çox yerlərdə qurban kəsildi. Rayonların vətəndaşları, sakinləri bayram münasibətilə yola çıxmışdılar, mənə salamlayırdılar. Bunların hamısında mənə ən çox sevindirən səmimilikdir. Bilirsiniz, süni şeylər tez görünür və süni işlərə girişmək lazım deyildir. Mən süni şeylər istəmirəm. Amma xalqın səmimi münasibəti mənim üçün çox əhəmiyyətlidir. Xalqın, cəmiyyətin tam əksəriyyətinin mənə olan səmimi, xoş münasibətini daim hiss edirəm. Bu, mənə daha da güc-qüvvət verir və gecə-gündüz çalışmaq üçün mənə ruhlandırır.

Bilirsiniz ki, mənim həyatım gecə-gündüz işləməkdir, başqa bir şey yoxdur. İşləyirəm nə üçün - xalqımızı daha da yaxşı günlərə çıxarmaq üçün. Əmin olun ki, xalqımız daha da yaxşı günlərə çıxacaqdır. Bizim apardığımız iqtisadi siyasət, dünyanın böyük neft şirkətləri ilə imzaladığımız müqavilələr və ümumiyyətlə dünya iqtisadiyyatı ilə sıx inteqrasiya olmağımız, insanlara sərbəstlik verilməsi, sahibkarlığın, şəxsi mülkiyyətin yaranması respublikanın iqtisadi həyatını tamamilə dəyişdirir. Bunu özünüz görürsünüz. Ona görə də mən tam ümidvaram ki, bir neçə il keçəcək, Azərbaycanın iqtisadi, sosial vəziyyəti çox yaxşılaşacaqdır. Mənim də məqsədim ondan ibarətdir ki, birinci, buna nail olum, bunu təmin edim, ikinci də o günləri özümüz görək. Güman edirəm ki, sizinlə birlikdə biz o günləri görəcəyik.

Mən Qurban bayramı münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm, sizə cansağlığı, xoşbəxtlik, bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun, salamat qalın. [182]

**«NAŞ DOM – ROSSİYA»
ÜMUMRUSİYA İCTİMAİ-SİYASİ
HƏRƏKATININ SƏDRİ
VİKTOR STEPANOVİÇ ÇERNOMİRDİNƏ**

Hörmətli Viktor Stepanoviç!

Sizi, Rusiya Federasiyasının görkəmli dövlət və ictimai xadimini anadan olmağınızın 60 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycanın neft və qaz sənayesinin inkişafı sahəsində birgə işimizi, ikitərəfli münasibətlərin, Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin dərinləşdirilməsinə dair əməkdaşlığımızı böyük səmimiyyətlə xatırlayıram.

Sizə Rusiyada və onun hüdudlarından kənar da böyük nüfuz qazandırmış olan peşəkarlığınızı və insani keyfiyyətlərinizi, əməksevərliyinizi, prinsipliliğinizi və alicənablığınızı yüksək qiymətləndirirəm.

Əziz Viktor Stepanoviç, Sizə möhkəm cansağlığı, səadət, xoş həyat və yeni uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 9 aprel 1998-ci il

[183]

**DAHİ ŞAİR
MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN
ANADAN OLMASININ 90 İLLİK YUBİLEY
MƏRASİMİNİN İŞTİRAKÇILARINA**

Hörmətli yubiley mərasiminin iştirakçıları!

Azərbaycan və İran xalqlarını birləşdirən tarixi, dini və mədəni tellər qədim zamanlardan mövcud olmuşdur. Əsrlər boyu xalqlarımız yanaşı yaşamış, eyni adət-ənənəyə malik olmuş, elm və mədəniyyət sahəsində dünya miqyasında dəyərlənən ölməz əsərlər yaratmışlar.

Ulu Şərqimizin bəşəriyyətə bəxş etdiyi Firdovsi, Xəyyam, Qətran Təbrizi, Xaqani, Nizami, Sədi, Nəsimi, Hafiz, Xətai, Füzuli kimi nadir dühalarımızın, söz ustadlarımızın bizlər üçün qoyub getdikləri sənət inciləri tarix boyu insanların mənəviyyatının zənginləşməsi və təfəkkürünün yüksək inkişafına xidmət etmişdir.

Böyük vətənpərvər şair-filosofumuz Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar klassik irs və müasir ədəbi həyatla bağlı bir sənətkar olmuşdur. O, böyük sənətkar, klassik-romantik poeziyanın mütərəqqi ənənələri ilə bədii ünsiyyətini qoruyaraq, dövrünün novator sənətkarı kimi çağdaş şeirin inkişafında müstəsna rol oynayan yeni ədəbi məktəbin yaranmasına nail olmuşdur.

Şəhriyar poeziyası dövrün ictimai, siyasi, fəlsəfi və ədəbi görüşlərinin əksidir. Şair xalq həyatının dərinliklərinə enmiş, dövrün, zamanın kəskin ictimai təzadlarını, şeirin, mütələqiyyətin, ədalətsizliyin, mənəvi məhkumiyyətin faciələrini poeziyanın rəvan, aydın və təsirli dili ilə bütün dünyaya car [184-185] çəkmişdir. Cəmiyyətin inkişafına əngəl olan maneələri kəskin tənqid etdiyi kimi, qabaqcıl ictimai qüvvələri, zəhmətkeşlərin həyat və məişətini, onların ehtiyac və arzularını da böyük məhəbbətlə təsvir və tərənnüm etmişdir. Böyük lirika ustası Şəhriyarın əsərləri öz ideya zənginliyi, bədii saflıq və səmimiyyəti ilə seçilmişdir.

Bugünkü və gələcək nəsillərin yüksək mənəvi dəyərlərlə zənginləşdirilməsində böyük rola malik olan dahi sənətkarın yaradıcılığının dərinədən öyrənilməsi, tədqiq və tədris edilməsi sənət və elm xadimlərimizin müqəddəs borcudur.

Qardaş Azərbaycan və İran xalqları arasında hərtərəfli münasibətlərin, o cümlədən elmi-mədəni əlaqələrin inkişaf etməsində Şəhriyar simasının rolu və xidməti misilsizdir.

Dahi sənətkarın 90 illik yubileyi münasibətilə təntənəli mərasim iştirakçıları təbrik edir və onlara müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 aprel 1998-ci il

[185]

**BELÇİKA KRALLIĞININ
BAŞ NAZİRİ JAN LÜK DEAN İLƏ
TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

13 aprel 1998-ci il

Hörmətli Baş nazir!

Sizi səmimiyyətlə salamlayıram. Hesab edirəm ki, bizim bu görüşümüz Azərbaycan ilə Belçika arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin daha da sıxlaşdırılmasında hər iki tərəf üçün çox faydalı olacaqdır.

Cənab Jan Lük Dean! ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ilin dekabrında Lissabonda, NATO-nun və Avropa-Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının 1997-ci ilin iyulunda Madriddə, Avropa Şurasının 1997-ci ilin oktyabrında Strasburqda keçirilmiş zirvə toplantılarında görüşlərimizi və danışıqlarımızı məmnunluqla xatırlayıram. Ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlarda əməkdaşlığının hazırkı vəziyyətindən razı qaldığımı bildirirəm.

Gənc müstəqil respublikamızda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin, islahatların müvəffəqiyyətlə aparılması nəticəsində böyük uğurlar əldə olunmuşdur. Öz iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı ilə daha sıx bağlanmasına çalışan Azərbaycan xarici ölkələrlə əlaqələrinin möhkəmlənməsinə xüsusi diqqət yetirir.

Ancaq qarşımızda duran ən əsas vəzifə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvə[186-187]ləri tərəfindən işğal olunmuş 20 faiz torpaqlarımızı azad etmək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayan bir milyondan çox vətəndaşımızı öz yerlərinə qaytarmaqdır.

Biz bu münacişənin ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına tərəfdarıq. Minsk qrupu həmsədrələrinin – Rusiyanın, ABŞ-in, Fransanın irəli sürdükləri son təkliflə Ermənistan - Azərbaycan münacişəsini sülh yolu ilə iki mərhələdə həll etməkdən ibarətdir.

Azərbaycanda möhkəm ictimai-siyasi sabitlik yaranmışdır, 1995-ci ildə demokratik Konstitusiya qəbul olunmuşdur, çoxpartiyalı sistem əsasında demokratik parlament seçilmiş, bazar münasibətləri yolunu seçmiş, özəlləşdirmə proqramını müvəffəqiyyətlə həyata keçirən Azərbaycanın iqtisadiyyatında qısa vaxtda böyük dönüş əldə edilmiş, torpaqlar şəxsi mülkiyyətə verilmiş, xarici sərmayələrin ölkəmizə böyük axını başlanmışdır.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi sahəsində tarixi müqavilələr imzalanmışdır. «Lənkəran-dəniz», «Talış-dəniz» yataqlarının istismarında Belçikanın «Petrofina» şirkətinin böyük paya malik olmasının ölkələrimiz arasında əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsində xüsusi əhəmiyyət daşıdığını bildirmək istəyirəm.

Qədim «İpək yolu»nun bərpasına, Avropa-Asiya dəhlizinin daha səmərəli işləməsinə Azərbaycan böyük əhəmiyyət verir. Avropa Birliyinin TRASEKA proqramının həyata keçirilməsində respublikamız yaxından iştirak edir.

Azərbaycanda demokratiya durmadan inkişaf edir, siyasi partiyaların fəaliyyətinə və fikir plüralizminə geniş meydan açılır. Biz bu prinsiplərin daha da möhkəmləndirilməsinə daim xüsusi diqqət yetiririk. [187-188]

Asiya və Avropanın qovşağında yerləşən müstəqil respublikamız Avropa təşkilatları ilə münasibətlərinin daha da canlandırılmasında və bu qitələrin ölkələrinin qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində bundan sonra da həlledici rol oynamaq fikrindədir və buna böyük əhəmiyyət verəcəkdir.

Belçika şirkətlərinin respublikamıza marağını yüksək qiymətləndirirəm, ölkələrimizin əməkdaşlığının durmadan inkişaf etdirilməsinə Azərbaycanın da maraq göstərdiyini bir daha nəzərə çarpdırıram. Bir sıra sahələrdə əlaqələrin genişləndirilməsi üçün Azərbaycan və Belçika hökumətləri arasında bu gün imzalanacaq sənədlərin də böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğulayıram və əmin olduğumu bildirirəm ki, bu sazişlər dövlətlərimizin münasibətlərinin möhkəmləndirilməsində mühüm yer tutacaqdır. [188]

**AZƏRBAYCAN İLƏ BELÇİKA ARASINDA
RƏSMİ DANIŞIQLARDAN VƏ İKİTƏRƏFLİ
SƏNƏDLƏRİN İMZALANMASINDAN SONRA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN VƏ BELÇİKA KRALLIĞININ
BAŞ NAZİRİ JAN LÜK DEANIN BİRGƏ MƏTBUAT
KONFRANSINDA BƏYANATLARI**

Respublika sarayı

13 aprel 1998-ci il

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

Belçika Krallığı hökumətinin hörmətli Baş naziri!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli mətbuat nümayəndələri, xanımlar və cənablar!

Bu gün Belçika Krallığı hökumətinin Baş naziri ilk dəfə Azərbaycana rəsmi səfərə gəlibdir. Biz artıq çox ətraflı, çox məzmunlu, mənalı danışıqlar aparmışıq. Danışıqların əsas hissəsi hörmətli Baş nazirlə mənim aramda təkbətək olubdur. Eyni zamanda nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə də biz danışıqlarımızı davam etdirmişik və bu danışıqlar zamanı Belçika ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrə aid olan bütün məsələlərə toxunmuşuq. Bu danışıqların nəticəsində Belçika Krallığı hökumətinin Baş nazirinin Azərbaycana ilk səfərini mən bizim ölkələrimiz arasında münasibətlərdə əlamətdar bir hadisə hesab edirəm. Hesab edirəm ki, bu danışıqlar, görüşlər və bizim imzaladığımız sənədlər Belçika-Azərbaycan əlaqələrinin gələcək inkişafı üçün çox böyük imkanlar açır. [189-190]

Azərbaycan Belçika ilə əlaqələrinə xüsusi əhəmiyyət verir. Belçika Avropanın bütün sahələrdə inkişaf etmiş ölkələrindən biridir. Bizi Belçikada maraqlandıran yüksək iqtisadi göstəricilərdir, Belçikanın Avropa tərkibində demokratik bir ölkə olmasıdır. Belçika demokratik prinsiplərin daşıyıcısı olan bir ölkə kimi tanınır. Avropa Birliyinə aid olan bütün məsələlərdə Belçika xüsusi yer tutur. Bütün bunlara görə biz Belçika ilə əlaqələrimizi bundan sonra daha da inkişaf etdirmək istəyirik. Məhz buna görə də mənim dəvətimlə Belçika Krallığı hökumətinin Baş naziri Azərbaycana rəsmi ziyarətə gəlibdir. Biz çox səmərəli danışıqlar aparmışıq və ilk dəfədir ki, Belçika ilə Azərbaycan arasında sənədlər imzalanıb.

Mən Belçika Krallığının Baş naziri ilə Azərbaycan Prezidentinin imzaladığı bəyanatı xüsusi qiymətləndirirəm. Çünki bu bəyanat bizim ölkələrimizin əlaqələrinin gələcək inkişafı üçün əsas siyasi sənəddir. Biz bu gün belə qərara gəldik ki, Belçika ilə Azərbaycan arasında bütün istiqamətlərdə –iqtisadiyyat, mədəniyyət, elm və texnika sahəsində əməkdaşlıq etmək üçün böyük imkanlar vardır. Bu imkanlardan hər iki ölkənin xeyrinə istifadə etmək üçün biz hüquqi-normativ baza yaratmalıyıq. Bu gün bizim imzaladığımız sənədlər bu istiqamətdə atılan ilk addımlardır. Mən əminəm ki, bizim bu əməkdaşlığımız günü-gündən inkişaf edəcəkdir və Belçika ilə Azərbaycan arasında olan əməkdaşlıq əlaqələri dostluq və tərəfdaşlıq əlaqələrinə çevriləcəkdir.

Məlumdur ki, 1994-cü ilin aprel ayında biz Avropa Birliyi ilə tərəfdaşlıq əlaqələri haqqında saziş imzalamışıq. 1995-ci ildə biz NATO ilə «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramını imzalamışıq. Biz Avropa Birliyinin həyata keçirdiyi TASİS və TRASEKA proqramlarının fəal iştirakçılarıyıq. Biz Avropa Birliyi ilə birlikdə qədim «İpək yolu»nun bərpa edilməsi və Avropa-Asiya nəqliyyat magistralının yaranması ilə də məşğuluq. Biz Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq edirik və bu [190-191] əməkdaşlıq nəticəsində Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq istəyirik. Bütün bunlar hamısı Avropa ölkələri ilə Azərbaycanın daha da sıx əməkdaşlıq etməsini tələb edir. Bu münasibətlə Belçika ilə Azərbaycanın əməkdaşlığı xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bizim iqtisadi əməkdaşlığımızın görkəmli hissəsi də Belçikanın «Petrofina» şirkətinin Azərbaycanın Xəzər dənizindəki sektorunda olan neft yatağında müştərək iş görməsindən ibarətdir. Biz bu sahədə də əməkdaşlığımızı genişləndirə bilərik.

Beləliklə, bu gün Belçika-Azərbaycan əməkdaşlığının əsasını qoyarkən mən onun çox gözəl gələcəyinə ümidlər bəsləyirəm. Bu fikirlə mən sözü hörmətli qonağımıza - Belçikanın Baş nazirinə təqdim edirəm.

Belçikanın baş naziri Jan Lük Deanın bəyanatı

Çox sağ olun, cənab Prezident!

Mənim rəsmi səfərim münasibətilə mənə dediyiniz xoş sözlərə görə Sizə bir daha xüsusi minnətdarlığımı bildirirəm. Birinci dəfə deyil ki, biz Sizinlə görüşüb ölkələrimizə aid olan məsələləri müzakirə edirik. Bu da təsadüfi deyildir. Çünki hər iki ölkəmiz Avropa ailəsinin üzvüdür. Biz Sizinlə Brüsseldə görüşmüşük. NATO-nun və Avropa Birliyinin toplantılarında və eləcə də Belçikadan kənar

olan zirvə görüşlərində, ATƏT-in zirvə görüşlərində biz Sizinlə dəfələrlə görüşüb ölkələrimizə aid məsələləri müzakirə etmişik.

Ümumavropa maraqları baxımından da ikitərəfli əlaqələri inkişaf etdirmək xüsusilə vacibdir. Avropanın, NATO-nun mərkəzi ölkəsi olaraq Belçika özünə borc bilir ki, NATO və Avropa Birliyi ilə əlaqələri möhkəmləndirmək istəyən hər bir ölkə üçün körpü rolunu oynasın. Azərbaycanın strateji vacibliyi, İran və Rusiya, Avropa və Asiya arasında yerləşməsi, habelə iqtisadi potensialı da bizə bəllidir. Ona görə də he[191-192]sab edirəm ki, bu səfər və ümumiyyətlə bizim gələcəkdə intensivləşəcək görüşlərimiz iki ölkə arasında əlaqələrin genişlənməsinə xidmət edəcəkdir. İmzalanmış sənədlər həm də bizim hüquqi sahədə əməkdaşlığımızı dərinləşdirəcəkdir.

İmzalanmış sənədlər Belçika şirkətləri üçün iqtisadi imkanlar açacaqdır. Belçika şirkətləri Azərbaycanda iqtisadi tərəqqiyə qoşulmağa çox maraq göstərirlər. Sizin də düzgün qeyd etdiyiniz kimi, bizim şirkətlərdən biri artıq Azərbaycana gəlib Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda islahatların inkişaf etdirilməsinə qatılmışdır. Mən ümid edirəm ki, bizim şirkətlərimizin buradakı işi uğurlu olacaqdır və bunun genişlənməsi üçün imkanlar açılacaqdır. Belçikanın digər şirkətlərinə də Azərbaycanda işləmək üçün geniş imkanlar açılıbdır və biz onları Azərbaycana gəlməyə həvəsləndirəcəyik.

Elə bilirəm ki, sabah da davam edəcək müzakirələr, ümumiyyətlə bütün səfər boyu davam edəcək müzakirələr ölkələrimiz arasında əlaqələrin yeni mərhələsini açır və sonrakı mərhələ bizim iqtisadi əlaqələrimizi daha da genişləndirəcəkdir. Sağ olun.

* * *

S u a l: Mənim birinci sualım Belçika Krallığının cənab Baş nazirindir. Aprelin 24-nün Belçikada rəsmən ermənilərin soyqırım günü elan edilməsi barədə xəbər nə dərəcədə dəqiqdir? Sizcə bu qərar Azərbaycan-Belçika əlaqələrinə necə təsir göstərəcək? Cavabınız üçün qabaqcadan təşəkkür edirəm.

İkinci sualım cənab Azərbaycan Prezidentindədir. Cənab Prezident, Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması məsələsi artıq gündəlikdə durur. Azərbaycanın gələcəkdə Avropa ilə daha çıx inteqrasiyası, o cümlədən Avropa Birliyinə və NATO-ya daxil olması mümkündürmü? Təşəkkür edirəm. [192-193]

J a n L ü k D e a n: Mən hesab edirəm ki, bunun Belçika-Azərbaycan münasibətlərinə heç bir təsiri olmayacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması üçün ölkəmizdə çox işlər görülüb və biz Avropa Şurası ilə sıx səmərəli əməkdaşlıq edirik. Respublikanın ictimaiyyətinə məlumdur ki, Avropa Şurasının yüksək səviyyəli nümayəndələri dəfələrlə Azərbaycanda olubdur və Azərbaycanın qanun-qaydalarının Avropa Şurasına uyğun olduğunu müəyyən ediblər. Hesab edirəm ki, bunların nəticəsində Azərbaycan yaxın vaxtlarda Avropa Şurasının tam üzvü ola biləcəkdir.

Mən artıq qeyd etdim ki, 1996-cı ilin aprelində Azərbaycan Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında saziş imzalayıbdır və ötən dövrdə biz Avropa Birliyi ilə çox səmərəli əməkdaşlıq edirik. Bunların çox geniş nəticələri var. Respublikanın ictimaiyyəti bunu bilir, bizim informasiya orqanlarımız bu barədə geniş məlumat yayır. Mən vaxt alıb bu haqda geniş danışmaq istəmirəm. Ancaq onu qeyd etmək istəyirəm ki, Avropa Birliyi ilə biz birgə qədim «İpək yolu»nun bərpası ilə əlaqədar iyunun əvvəlində Azərbaycanda «İpək yolu» üzərində olan 39 ölkənin nümayəndələrinin toplantısını keçirməyi qərara almışıq.

NATO ilə «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramını imzalayıbdan sonra da biz bu sahədə əməkdaşlığımızı davam etdiririk. Bu proqram çərçivəsində lazım olan işlər görülüb. Mən bunları da müsbət qiymətləndirirəm. Sağ olun.

S u a l: Cənab Baş nazir, Sizin səfər marşrutunuza əsasən, - məlum olduğu kimi, Siz Bakıdan sonra Qazaxıstana və Özbəkistana da getməlisiniz, - belə nəticəyə gəlmək olarmı ki, Belçika Avrasiya nəqdiyyat dəhlizinin iqtisadi cazibədarlığı ilə maraqlanırsınız? Əgər belədirsə, Siz bunun fəal iştirakçısı olmaq niyyətindəsinizmi? **İkinci sual: Neftdən sonra hansı sahə Brüssel üçün üstündür? [193-194]**

J a n L ü k D e a n: Birincisi, Qazaxıstana və Özbəkistana səfər etməklə Belçika Xəzərin hər iki tərəfində yerləşən ölkələrin strateji əhəmiyyətini dərk edir. Belçika hökuməti həmin ölkələrin strateji əhəmiyyətinə və sabitliyinə, iqtisadi inkişafına böyük qiymət verir. Lakin bu regionda sabitliyə və iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün, şübhəsiz ki, prezidentin qeyd etdiyi kimi, nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturunun inkişafı olduqca vacibdir. «İpək yolu»nun yenidən bərpası regionun inkişafı üçün çox mühümdür və Belçika da gələcəkdə bundan bəhrələnmək istəyir.

İkinci sual barədə. Biz ümumiyyətlə, enerji sektoru ilə maraqlanıyıq. Bundan əlavə, bizim şirkətlər digər sahələrə də maraq göstərirlər. Məsələn, elektronika, qaz sənayesi sahəsində çox güclü və imkanlı şirkətlərimiz var. Onlar Azərbaycanla geniş əməkdaşlıq etmək istəyirlər. Keçən il bizim iqtisadi missiyamız Azərbaycanda olmuş, burada iqtisadi maraqları müəyyənləşdirmiş və yeni imkanları öyrənmişdir.

S u a l: Hörmətli Prezident, respublikamızdakı söz azadlığına və demokratiyaya arxalanıb, bəlkə də bugünkü mətbuat konfransına daxil olmayan bir söz demək istəyirəm. 1990-cı ildə, yəni Siz istər Moskvanın, istərsə də Azərbaycanın kütləvi informasiya orqanları tərəfindən blokadaya alındığınız bir vaxtda mən

Naxçıvana gəldim, Sizinlə üç saat görüşdüm, həm özümü, həm də ictimaiyyəti narahat edən bir sıra sualları Sizə verdim. Siz o tarixi müsahibədə istər Heydər Əliyev ilə, istərsə də Azərbaycan xalqının problemləri, həqiqətləri, gerçəklikləri ilə bağlı bir sıra məsələləri açıqladınız. İndi Siz prezidentsiniz. Sizdən xahiş edirəm, - bu, bəlkə bir az pis səslənir, - o informasiya blokadasını ilk dəfə yaran bir jurnalist kimi, istərdim mənə müsahibə verəsiniz. Məni və ziyahları, ictimaiyyəti düşündürən sualları yenidən Sizə vermək istəyirəm. Sağ olun.

Heydər Əliyev: Bu sualın Belçika- Azərbaycan münasibətləri ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Ona görə gəlin bu [194-195] sualla qonaqlarımızın vaxtını almayaq. Əgər Siz məndən müsahibə almaq istəyirsinizsə, buyurun gəlin, müsahibə verim. Mən həmişə müsahibə verməyə hazırım, elə səhərdən axşama kimi müsahibə verirəm. Danışdıqlarımın hamısı müsahibədir. Yaxşı, müsahibə verərəm.

S u a l: Mənim sualım həm cənab Prezidentə, həm də cənab Baş nazirə aiddir. Prezident çıxışında dedi ki, Azərbaycanda demokratiya sürətlə inkişaf edir. Sizcə, Azərbaycanda olan demokratiya əsas verirmi, Avropa standartlarına tam yaxındır ki, Azərbaycan Avropa Şurasının üzvü olsun?

Heydər Əliyev: Bəli, Azərbaycanda demokratiya inkişaf edir. Demokratik ölkə kimi Azərbaycan gəncdir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini 1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar əldə edibdir və ötən illərdə çox ağır, mürəkkəb və çətin yol keçibdir. Bu yol nə qədər çətin olsa da, Azərbaycanı demokratiyaya aparacaq yoldur. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq üçün xeyli işlər görmüşük, ancaq bu proses hələ davam edir. Mən deyə bilmərəm ki, indi Azərbaycan Avropanın demokratiya sahəsində inkişaf etmiş ölkələri səviyyəsinə gəlib çatıb. Bu, sadəcə mümkün deyildir. Bunun üçün vaxt lazımdır. Ancaq Şərqi Avropa ölkələrindən, o cümlədən keçmişdə Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrdən indi Avropa Şurasına daxil olan ölkələrin səviyyəsində Azərbaycanda demokratiya vardır. Ona görə biz Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq haqqına malikik. Sağ olun.

Jan Lük Dean: Ən vacibi odur ki, Azərbaycanda islahatlar gedir, bunlar düzgün yoldadır. Siyasi və iqtisadi islahatlar davam edir. Prezidentin dediyi kimi, demokratiya prosesi həmişə davam etməkdə, inkişafda olan bir prosesdir. Belçika tərəfi bu prosesi həvəsləndirir, Azərbaycanın bütün söylərini dəstəkləyir. Çox vacibdir ki, Azərbaycan Avropa Birliyi və NATO ilə lazımı sənədlərə imza atıb. Hesab [195-196] edirəm ki, bu sənədlərin imzalanması ümumi prosesin həyata keçməsinə müsbət təsirini göstərəcəkdir. Strasburqda Avropa Şurasının toplantısı zamanı Azərbaycan müşahidəçi kimi çıxış edirdi. Mən qəti əminəm ki, Azərbaycanda demokratiya prosesi davam edəcək, o, tezliklə Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olacaq və bu, tez bir zamanda baş verəcəkdir.

S u a l: Hörmətli Baş nazir, Ermənistan məsələsi bizim region üçün çox həssas məsələ olduğuna görə, Sizin parlamentin ermənilərin soyqırımı ilə əlaqədar qəbul etdiyi qərarla bağlı sualı bir qədər dəqiqləşdirmək istəyirəm. Bu sualı verərkən Sizə yalnız jurnalist kimi deyil, həm də elm adamı kimi müraciət edirəm. Mən elmlər doktoru, professoram və bu dövrə aid bir sıra əsərlərin müəllifiyəm. Erməni təbliğatından fərqli olaraq, Türkiyənin və tarixşünaslıq elminin ermənilərin soyqırımı ilə əlaqədar tamam başqa fikirləri var. Belçika parlamentinin ermənilərin soyqırımı ilə əlaqədar qərar qəbul etməsi hansı zərurətdən doğmuşdur? Həmin gün Azərbaycan parlamenti azərbaycanlıların ermənilər tərəfindən soyqırımı ugradılması haqqında qərar qəbul etmişdir. Bir halda ki, Belçika parlamenti soyqırımlar haqqında qərarlar qəbul etməkdə ixtisaslaşmış, ümid etmək olarmı ki, əlaqələrimizin inkişafa başladığı indiki mərhələdən sonra, gələcəkdə sizin parlament azərbaycanlıların da ermənilər tərəfindən soyqırımı haqqında qərar qəbul edəcəkdir? Təşəkkür edirəm.

C a v a b: Məsələ ondadır ki, bu qərar Belçika parlamenti tərəfindən qəbul olunmuşdur. Burada terminologiyadan bəlkə də düzgün istifadə edilməmişdir. Lakin Belçika hökuməti bu mövqedə deyil və hesab edirəm ki, bu, hökumətlərarası münasibətlərə heç bir təsir göstərməyəcəkdir.

Heydər Əliyev: Sağ olun, təşəkkür edirəm. [196]

**BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
JAN LÜK DEANIN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL
EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

13 aprel 1998-ci il

Hörmətli Baş nazir!

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Belçika Krallığının Baş nazirinin Azərbaycana rəsmi səfəri Belçika-Azərbaycan əlaqələrində, onun tarixində əlamətdar bir hadisədir. Bu gün başlanmış rəsmi səfər artıq çox müsbət nəticələrini veribdir. Biz çox səmərəli danışıqlar aparmışıq və iki ölkə arasında ilk dəfə olaraq çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən sənədlər imzalanıbdir. Mən xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, bizim danışıqlarımız zamanı ölkələrimiz arasında beynəlxalq məsələlərlə, Avropadakı, bizim regiondakı vəziyyətlə əlaqədar hörmətli Baş nazir ilə mənim fikirlərim, demək olar ki, üst-üstə düşür. Bunun da nəticəsində Belçika ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın böyük imkanlara malik olduğunu biz bir daha təsdiq etdik. Şübhə etməyirəm ki, Belçika və Azərbaycan hökumətləri gələcəkdə bu imkanlardan istifadə edəcək və əlaqələrimiz bütün sahələrdə inkişaf etdiriləcəkdir.

Belçika Avropanın çox nüfuzlu, iqtisadi, mədəni, elmi sahədə inkişaf etmiş ölkələrindən biridir. Bu ölkənin qədim və zəngin tarixi var. Uzun əsrlər boyu Belçikada yaşayan insanlar öz azadlığı, müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparmışlar. 1831-ci ildə Belçikanın öz istiqlaliyyətini əldə etməsi və ilk konstitusiyasının yaradılması bu xalqın azadlığa, demokratiyaya və müstəqilliyə nə qədər can atdığına sübutu [197-198]dir. Belçikanın həm müstəqil ölkə, həm də konstitusiya monarxiyası ölkəsi olaraq uzunmüddətli tarixi vardır. Biz bu tarixi çox böyük maraqla vərəqləyir və Belçikanın keçdiyi yolda Azərbaycan üçün də əhəmiyyətli, faydalı olan təcrübəni özümüzdə istifadə etmək istəyirik. Müstəqillik əldə etdikdən sonra da Belçika öz həyatında bir çox çətinliklərlə rastlaşmışdır. XX əsrdə Belçikanın həyatında ən ağır, ən çətin, ən ağırlı dövr alman faşizminin bu ölkəni işğal etməsi olmuşdur. Xalq bunların hamısına dözmüş və İkinci dünya müharibəsindən sonra çox sürətli inkişaf yolu keçmişdir. Belə bir tarixi olan, bu cür çətin yollardan keçmiş ölkə, güman edirəm ki, Azərbaycanın da tarix boyu keçdiyi çətin yolları və indi, müstəqillik əldə edəndən sonra qarşısında duran çətinlikləri daha yaxşı hiss edə bilər. Çətin yollardan keçərək müstəqilliyini bərqərar etmiş, öz ölkəsində yüksək səviyyəli iqtisadi və sosial şərait yaradıb demokratiya qurmuş bir ölkə, şübhəsiz ki, dövlət quruculuğumuzda bizim üçün bir nümunədir.

Biz müstəqilliyi əldə edəndən sonra ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quraraq, demokratiyanı inkişaf etdirərək, birinci növbədə Avropanın təcrübəsindən bəhrələnməyə çalışırıq və bu baxımdan Belçikanın təcrübəsi də bizim üçün çox faydalıdır.

Biz çox şadiq ki, Belçika xalqı İkinci dünya müharibəsindən sonra sülh, əmin-amanlıq və demokratiya şəraitində yaşayır. Biz dünyanın bütün xalqlarına sülh və əmin-amanlıq arzulayırıq. Ölkəmizdə də sülhü, əmin-amanlığı və öz vətəndaşlarımız üçün xoşbəxtliyi təmin etməyə çalışırıq. Bunların hamısı Belçika ilə bizim gələcəkdə daha sıx əlaqələr saxlamağımız üçün yaxşı əsasdır.

Bu gün apardığımız danışıqlar, imzaladığımız sənədlər şübhəsiz ki, gələcək işlərimizə çox böyük təkan verəcəkdir. Bütün bu əlaqələrin yaranmasında Belçikanın Baş naziri, hörmətli qonağımızın xüsusi rolu var. Mən hörmətli qona [198-199]ğımız, Belçikanın Baş naziri ilə indiyə qədər bir neçə dəfə görüşmüşəm və hər dəfə onun Azərbaycana çox böyük marağı olduğunu hiss etmişəm. Bu gün də bizim görüşümüz və danışıqlarımız zamanı Azərbaycana böyük maraqla göstərmiş qonağımız Azərbaycanla Belçika arasında əlaqələrin inkişaf etməsi üçün bir daha öz söylərini göstərir. Əminəm ki, görüşlərimiz, danışıqlarımız və imzaladığımız sənədlər gələcək əlaqələrimizin inkişaf etməsi üçün çox faydalı olacaqdır. Biz səmimi olaraq Belçika - Azərbaycan əlaqələrini bütün sahələrdə inkişaf etdirmək istəyirik. Bunun üçün öz tərəfimizdən əlimizdən gələni edəcəyik.

Mən rica edirəm bu bədələri Belçika Krallığının şərəfinə, Belçika xalqının şərəfinə, Belçika hökumətinin şərəfinə və Belçikanın Baş naziri, bizim hörmətli qonağımızın şərəfinə qaldıraq. Sağ olun. Sizin şərəfinizə! [199]

**BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
CƏNAB JAN LÜK DEANIN
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINA
RƏSMİ SƏFƏRİ
MÜNASİBƏTİLƏ BİRGƏ BƏYANAT**

Belçika Krallığının Baş naziri cənab Jan Lük Dean Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyevin dəvəti ilə 1998-ci il aprelin 13-15-də Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfər etmişdir. Səfər ilk dəfə həyata keçirilmiş və ikitərəfli münasibətlərin inkişafında mühüm addım olmuşdur.

Cənab Jan Lük Dean səfər zamanı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev, Milli Məclisin (Parlamentin) sədri cənab Murtuz Ələsgərov və Baş nazir cənab Artur Rəzizadə ilə görüşmüşdür.

Hər iki tərəf ikitərəfli əməkdaşlığın əsas sahələrini, habelə qarşılıqlı maraq doğuran beynəlxalq məsələləri nəzərdən keçirmişlər. Səfər ikitərəfli münasibətlərin möhkəmləndirilməsində yeni addım olmuşdur. Danışıqların konkret nəticələri bu münasibətlərin bütün sahələrdə inkişafına yeni təkan verəcəkdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Belçika Krallığının Baş naziri ikitərəfli iqtisadi və siyasi məsələlər üzrə müntəzəm dialoqun davam etdirilməsinə böyük əhəmiyyət verirlər. Onlar bu məqsədlə məsləhətləşmələr aparılacağı barədə razılığa gəlmişlər. Bu məsləhətləşmələrin forması diplomatik kanallarla müəyyən ediləcəkdir.

Azərbaycan tərəfi Belçika nümayəndə heyətinə respublikamızda olan mövcud vəziyyət barədə, habelə siyasi və sosial-iqtisadi sahələrdə hökumətin demokratik islahatlarının əsas [200-201] istiqamətləri haqqında məlumat verdi. Belçika tərəfi bu islahatları dəstəklədiyini qeyd etdi və bu işdə davam edən səylərin əhəmiyyətini vurğuladı.

Hər iki tərəf sənaye, ticarət və investisiya sahəsində onların ikitərəfli əməkdaşlığının möhkəmləndirilməsi yollarına xüsusi diqqət yetirmişlər. Hər iki tərəf qeyd etmişdir ki, Azərbaycan və Belçika belə əməkdaşlıq üçün zəruri şərait yaradırlar. Onlar müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın möhkəmlənməsi və inkişafı üçün hüquqi sənədləri qəbul edirlər. Hər iki tərəf Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Lənkəran-dəniz» və «Talış-dəniz» neft yataqlarının kəşfiyyatı və işlənməsi üçün yaradılmış konsorsiumda Belçikanın «Petrofina» şirkətinin payla iştirakının xüsusi əhəmiyyətini qeyd etmişlər. Belçika iqtisadi missiyasının 1997-ci ilin sentyabrında Azərbaycana olan səfərinə istinad edərək, Belçika Baş naziri, öz ölkəsinin işgüzar dairələrinin respublikamızda fəaliyyətini möhkəmləndirmək və Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, o cümlədən neft-qaz bölməsinə cəlb olunmaq yollarını öyrənməyə maraq göstərdiklərini vurğuladı.

Müxtəlif görüşlər zamanı hər iki tərəf Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Transatlantika təşkilatları arasında münasibətlərin inkişafına dair fikir mübadiləsi aparmışlar. Hər iki tərəf keçmişdə mövcud olan bütün ayırıcı xətləri və nüfuz dairələrini aradan qaldırmaq və mümkün ola biləcək yenilərinin yaranmasına yol verməmək üçün Avropa və Transatlantika arxitekturasının daha da inkişaf etdirilməsinə əhəmiyyət verdiklərini qeyd etmişlər. Belə Avropa və Transatlantika arxitekturası böyük-kiçikliyindən və ATƏT zonasındakı coğrafi mövqeyindən asılı olmayaraq, hər bir dövlətin tərəqqisini və təhlükəsizliyini təmin edəcəkdir. Bununla əlaqədar hər iki tərəf Azərbaycan və Avropa Birliyi arasında 1996-cı il aprelin 22-də imzalanmış tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq haqqında sazişin xüsusi əhəmiyyətinin olması ilə razılaşıblar. Hər iki tərəf onun mümkün qədər yaxın bir müddətdə ratifikasiya olunmasının zəruriliyini qeyd etmişlər. [201-202] Onlar eyni zamanda Azərbaycan ilə NATO, habelə Avropa Şurası arasında münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsini alqışlamışlar.

Hər iki tərəf Avropa regionunda münaqişələrin həll olunmasında ATƏT-in rolunu alqışlamışlar və razılaşıblar ki, preventiv diplomatiyada və böhranların aradan qaldırılmasında ATƏT-in rolu daha da gücləndirilməlidir. Sülhün və təhlükəsizliyin gücləndirilməsinə dair öz öhdəliklərinə əsaslanaraq, onlar Avropa qitəsində silahlı münaqişələrin tezliklə sülh yolu ilə həll olunmasına və yeni münaqişə ocaqlarının yaranmasının qarşısının alınmasına yardım göstərəcəklər. Hər iki tərəf hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin, suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün dəstəklənməsi Avropada sülhün və sabitliyin saxlanmasına töhfə verəcəkdir.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin Avropada təhlükəsizlik və sabitliyə dair götürdükleri prinsip və öhdəliklərin əhəmiyyətini təsdiq edərək, onlar Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tezliklə və sülh yolu ilə həll olunmasını dəstəkləmiş və razılaşıblar ki, belə tənzimləmə Minsk qrupunun konstruktiv töhfəsinə və ATƏT-in Lissabon sammitində qəbul olunmuş üç prinsipə əsaslanmalıdır. Hər iki tərəf regionda sülhün, sabitliyin və tərəqqinin əhəmiyyətini vurğulamışlar.

Tərəflər beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərini bütünlüklə tanıyaraq və onlara əsaslanaraq, dövlətlərin ərazi bütövlüyü prinsipinə, dövlətlərarası münasibətlərdə zor işlətməyin və ya zor işlətməklə hədələməyin yolverilməzliyinə sadıq olduqlarını təsdiq edirlər və dövlətlərin beynəlxalq tanınmış sərhədlərinin zor gücü ilə dəyişdirilməsini qəbul etmirlər.

Bakı şəhərində 13 aprel 1998-ci ildə imzalanmışdır.

**Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti
HEYDƏR ƏLİYEV**

**Belçika Krallığının
Baş naziri
Jan Lük Dean [202]**

**BELÇİKA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
JAN LÜK DEAN İLƏ
TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

14 aprel 1998-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Dean! Sizi bir daha səmimiyyətlə salamlayıram və əminəm ki, respublikamıza səfəriniz Azərbaycan ilə Belçika arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsində və genişləndirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Jan Lük Dea n: Möhtərəm prezident! Sizin simanızda Azərbaycanın lideri ilə görüşməyimə çox şadam.

Respublikanıza səfərə gəlməkdən, keçirdiyim görüşlərdən şərəf duyduğumu bildirirəm. Bakının görməli yerləri ilə tanışlığım məndə böyük təəssürat yaratmışdır.

Müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycanın Xəzər regionunda açar mövqeyinə malik bir ölkə olduğunu bir daha nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Cənab Heydər Əliyev! Rəhbərliyənliz ilə respublikanızda hüquqi demokratik dövlət quruculuğu və iqtisadi islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Son illər Azərbaycanda həqiqətən çox böyük uğurlar qazanıldığını görməkdən məmnun qaldığımı bildirirəm. Respublikanız qısa müddətdə Dünya Birliyində layiqli yer tutmuşdur. Mən vətənə qayıtdıqdan sonra burada gördüklərim və tanış olduqlarım barədə ölkəmizin iş adamlarına [203-204] geniş söhbət açacağam və onları Azərbaycanla bütün sahələrdə daha sıx əlaqələr qurmağa çağıracağam. Avropa təşkilatlarının da Azərbaycan ilə əməkdaşlığı ardıcıl surətdə inkişaf etdirməsinə öz əməli köməyimi əsirgəməyəcəm.

Heydər Əliyev: Hörmətli Baş nazir, mənim haqqımda, respublikamız haqqında xoş sözlər üçün təşəkkür edirəm. Azərbaycan ilə Belçika arasında bir çox sahələrdə yaranmış əlaqələri yüksək qiymətləndirir və əməkdaşlığın durmadan inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğulayıram. «Böyük İpək yolu»nun bərpa edilməsi ilə əlaqədar Azərbaycanın Avropa Birliyi ilə birgə apardığı işlərin dünya iqtisadiyyatının inkişafında əhəmiyyətli rol oynayacağına əmin olduğumu bildirirəm. Biz Avropa Birliyi, xüsusən onun iqtisadi komissiyası ilə TASİS və TRASEKA proqramlarının həyata keçirilməsində çox sıx əməkdaşlıq edirik və Belçika ilə bütün sahələrdə daha sıx əlaqələr qurmağa maraq göstəririk.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənilməsi üçün imzalanmış tarixi müqavilələrin həyata keçirilməsinin böyük perspektivləri vardır. «Lənkəran-dəniz» və «Talış-dəniz» neft yataqlarının müştərək istismarında Belçikanın «Petrofina» şirkətinin xüsusi yer tutmasını məmnunluqla qeyd etmək istəyirəm. Bir daha bildirmək istəyirəm ki, ölkələrimizin iqtisadi əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün çox böyük imkanlar vardır.

Hasil ediləcək nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərlərinin marşrutlarında Belçika şirkətlərinin Azərbaycanla sıx əlaqələr qurmağa böyük maraq göstərməsini yüksək qiymətləndirirəm.

Jan Lük Dea n: Səmimi söhbət üçün bir daha təşəkkür edirəm. Səfər zamanı mənə və başçılıq etdiyim nümayəndə heyətinə göstərilən qonaqpərvərliyə görə minnətdarlığımı bildirirəm. [204-205]

Cənab Əliyev, Sizi Belçikaya rəsmi səfərə dəvət etdiyimi bir daha nəzərinizə çatdırıram. Sizə möhkəm cansağlığı, bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Heydər Əliyev: Cənab Dean, dəvətlinizi razılıq hissi ilə qəbul edirəm. Sağ olun. [205]

BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ ÜMUMDÜNYA İNSAN HÜQUQLARI BƏYANNAMƏSİNİN 50 İLLİYİNİN KEÇİRİLMƏSİ HAQQINDA SƏRƏNCAM

Əsrlər boyu dövlət və insan münasibətləri mütləq suverenlik prinsipindən irəli gələrək hər bir dövlətin müstəsna daxili məsələsi idi. Dövlətlər insanlarla istədikləri kimi rəftar edirdilər, bu isə ədalətsizliklərə gətirib çıxarırdı. Ədalətsiz şəraitə dözümlü tükənən insanlar zaman-zaman üsyanlar qaldırır, inqilablar edirdilər. Elə Azərbaycanın tarixindən də buna çoxlu misallar gətirmək olar. Harada baş verməsindən və nə ilə nəticələnməsindən asılı olmayaraq bütün xalq hərəkətlərinin və inqilabların eyni səciyyəvi xüsusiyyəti var – onların hamısı haqq və ədalət naminə ediləblər.

Dövlətlərarası münasibətlər inkişaf etdikcə beynəlxalq hüququn rolu artırdı. Lakin bu rol hələ də şərtsiz olan suverenliyin müdafiəsindən ibarət idi. Bunun təzahürü kimi, biri digərinə güzəştə getmək istəməyən dövlətlər tez-tez müharibələr edirdilər. Həmin müharibələr nəticəsində kütləvi surətdə günahsız insanlar öldürülürdü, mülki əhalidən kölə kimi istifadə edilirdi, hərbi əsirlər işgəncələrə məruz qalırdı. Buna nə vaxtsa son qoyulmalı idi və artıq XX əsrdə Avropa və Amerika ölkələri köləliyi rəsmən qadağan etdilər, müharibələrin aparılma qaydaları isə 1899 və 1907-ci il Haaqa konvensiyalarının bağlanması ilə keyli humanistləşdirildi.

XIX əsrin ikinci yarısından başlayaraq Avropada milli, dini və ya irqi müstəsnalığa əsaslanan ideologiyalar yayılmaqda idi. Təbii ki, bunun da qarşısı alınmalı idi. Bu məqsədlə [206-207] əsrimizin 20-ci illərində Millətlər liqası çərçivəsində milli, etnik və dini azlıqların hüquqlarını müdafiə etmək vəzifəsini müəyyən edən bir sıra anlaşmalar imzalandı. Lakin, məlum olduğu kimi, bütün bu tədbirlər o zaman artıq geniş yayılmış irqçi, faşist ideologiyasının dövlət siyasətinə çevrilməsinə mane ola bilmədi və nəticədə İkinci dünya müharibəsi başlandı.

Məhz İkinci dünya müharibəsi zamanı törədilmiş vəhşiliklər mütərəqqi dövlətləri ümumdünya ədalət meyarını müəyyən etməyə sövq etdi. Hələ 1945-ci ildə yaradılmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsinin müqəddiməsində insan hüquqlarına, insan şəxsiyyətinin ləyaqətinə, kişi və qadının, böyük və kiçik millətlərin hüquq bərabərliyinə inam ifadə olunmuşdu. 1946-cı ildə çıxarılmış Nürnberq tribunalının qərarlarında isə müəyyən edilmişdi ki, insan hüquqları artıq heç bir dövlətin müstəsna daxili məsələsi deyil və heç bir dövlət suverenliyini bəhanə gətirərək vətəndaşları ilə istədiyi kimi rəftar edə bilməz. Lakin bütün bunlar nə qədər vacib olsa da, kifayət etmirdi. İnsan hüquqlarının ümumbəşəri dəyərə çevrilməsi üçün vahid yazılı sənədə çox böyük ehtiyac var idi.

Bu da 1948-ci ilin dekabr ayının 10-da BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsinin qəbul edilməsi ilə nəticələndi. Həmin bəyannamə insan hüquqları sahəsində ilk rəsmi sənəd olmasa da miqyasına və əhəmiyyətinə görə şübhəsiz ki, birincidir. Məhz 1948-ci il bəyannaməsi insanın beynəlxalq hüququn obyektindən subyektinə çevrilməsinə ilk işarə idi, onun əsasında sonralar yüzlərlə beynəlxalq konvensiyalar qəbul edilmiş, əksər dövlətlər onun müddəalarını konstitusiyalarında təsbit etmişlər.

Aydın ki, ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsi İkinci dünya müharibəsinin törətdiyi dəhşətin nəticələrinə cavab olaraq qəbul edilmişdi. Lakin o, boş yerdən yaranma[207-208]mışdı. Qədim yunanların demokratik təsisatları, «insan hər şeyin ölçüsüdür» ideyasına əsaslanan stoiklərin fəlsəfəsi, İntibah dövrünün humanist ruhu, Maarifçilik fəlsəfəsinin ədalətli cəmiyyət konsepsiyası, iqtisadi liberalizm və siyasi plüralizm nəzəriyyələri - bütün bunlar bəyannamənin fəlsəfi əsaslarını təşkil etmişlər.

Bəyannamədə təsbit edilmiş hüquqlar ümumbəşəri dəyərlərdir. Onlar hər kəsə, məhz insan olduğuna görə, mənsubdur. Kişi və ya qadın, uşaq və ya böyük, vətəndaş və ya əcnəbi, varlı və ya kasıb, güclü və ya zəif - bütün bunların heç bir əhəmiyyəti yoxdur: hər kəs insan olduğuna görə bərabər hüquqlara malikdir və ləyaqətinə hörmət edilməyə haqqı vardır.

Ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsi qəbul ediləndə Azərbaycan, o zaman müstəqil dövlət olmadığından, ona səs verə bilməmişdi. Yalnız müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası insan hüquqları və demokratiyaya sadıq qalacağını bəyan etmişdi. Bu yolda Azərbaycan dövləti mürəkkəb dövr keçərək bütün sınaqlardan mətinliklə çıxmış və demokratiyanın dönməzliyini bir daha təsdiq etmişdir. 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Konstitusiyada böyük bir fəsil məhz insan hüquqlarına həsr edilmiş və bəyannamənin müddəalarını özündə əks etdirmişdir. Konstitusiyanın müddəalarından irəli gələn, insan hüquq və azadlıqlarını əsas meyar kimi özündə əks etdirən qanunlar qəbul edilmiş, onların tətbiqi üçün təşkilati işlər görülmüş və insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Məlum olduğu kimi, bu il dekabrın 10-da ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsinin 50 illiyi tamam olur. Bu hadisə BMT xətti üzrə dünyanın əksər dövlətlərində təntənəli qeyd ediləcəkdir. Bütün bunları nəzərə alaraq və Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları və demokratiya dəyərlərinə sadıq qalacağı inamını ifadə edərək: BMT-nin ümumdünya[208-209] insan hüquqları bəyannaməsinin 50 illik

yubiley tədbirlərinin hazırlanıb həyata keçirilməsi barədə dövlət komissiyasının yaradılmasını qərara alıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 16 aprel 1998-ci il
[209]

XALQ ARTİSTİ LÜTFİYAR İMANOVA

Hörmətli Lütfiyar İmanov!

Sizi - müasir Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli nümayəndəsini anadan olmağınızın 70 illiyi münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

Siz Azərbaycan musiqisinin inkişafında böyük xidmətləri olan mahir sənətkarlardansınız. 60-cı illərdən etibarən opera səhnəmizdə aparıcı partiyaların ifaçısı kimi Siz musiqi tariximizə əbədi daxil olmuşunuz. Təsadüfi deyil ki, dahi Bülbüldən sonra Koroğlu obrazını yaratmaq məhz Sizin qismətinizə düşmüşdür.

Klassik opera sənəti ilə xalq musiqisinin vəhdətindən bəhrələnən yüksək ifaçılıq məharətiniz vokal sənətinin inkişafında yeni bir mərhələ təşkil edir. Konsert fəaliyyəti sahəsində qazandığınız uğurlar da təqdirə layiqdir. Xalq mahnılarını və müasir musiqi əsərlərini, milli və klassik opera nümunələrini böyük zövq və ustalıqla oxumağınız Sizə musiqisevərlərin dərin məhəbbətini qazandırmışdır.

Ölkəmizdə və onun hüdudlarından uzaqlarda, bir çox mötəbər konsert salonlarında çıxışlarınızla Siz Azərbaycan mədəniyyətini təbliğ edərək musiqimizi Dünya xalqlarına tanıtmısınız.

Azərbaycan ifaçılıq sənətində toplanmış zəngin təcrübənin varisi olmaqla Siz milli operamızın ənənələrini davam etdirərək respublikada yeni opera müğənnilərinin yetişdirilməsi sahəsində diqqətəlayiq xidmət göstərmisiniz. Bakı Musiqi Akademiyasının professoru kimi də gənc musiqiçilər nəslinin tərbiyə edilməsində əməyiniz yüksək qiymətləndirilməlidir. [210-211]

Əminəm ki, bundan sonra da özünü xas olan həvəslə, yorulmadan, əzmkarlıqla çalışaraq pərəstişkarlarınızı yeni-yeni mahnıların sevincinə, müstəqil Azərbaycan Respublikasının mədəniyyətinin inkişafı üçün əlinizdən gələni əsirgəməyəcəksiniz.

Sizə möhkəm cansağlığı, səadət və yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı, 16 aprel 1998-ci il

[211]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ

Azərbaycan Respublikasında ardıcıl olaraq keçirilən iqtisadi islahatlar artıq bazar iqtisadiyyatının əsaslarını formalaşdırmışdır. Makroiqtisadi sabitliyə nail olunması, 80-ci illərin sonlarından başlamış tənzimləmə qarşısının alınması, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi, azad sahibkarlıq fəaliyyətinin təminatı, inflyasiyanın səviyyəsinin inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisə oluna biləcək həddə çatdırılması, dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ildən-ilə artması və büdcə kəsinin həcmində əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması – bunlar hamısı iqtisadiyyatın mövcud olan böhran vəziyyətindən çıxma astanasında olmasının və bazar münasibətlərinin gerçəkləşməsinin real sübutlarıdır. Nəticədə vətəndaşların həyat səviyyəsi son illər bir qədər yaxşılaşmış və yaxın keçmişin, xüsusilə ərzaq təminatı ilə, maaşların və müavinətlərin vaxtılıq vaxtında ödənilməsi ilə bağlı çətinlikləri aradan qaldırılmışdır. Milli sahibkarlar təbəqəsi Azərbaycanda artıq formalaşmışdır.

Lakin Azərbaycan xalqına xas olmayan əyləncə növlərinin bəzi insanlar tərəfindən azad sahibkarlıq şəraitində gəlir əldə etmək üçün istifadə edilməsi, qeyri-sağlam tələbatlardan irəli gələn fəaliyyət növlərinin yaranması həm cəmiyyət, həm iqtisadiyyat üçün mənfi bir rol oynayır. Bütün bunlar ailənin ənənəvi olaraq yüksək sosial statusu, ailənin maddi cəhətdən təminatının ailə başçısının birinci növbəli borcu olması, ata-anaya hörmət, yalnız halal zəhmətlə əldə edilmiş vəsaitlər hesabına dolanmaq, uşaqların müəyyən etik normalara uyğun olaraq tərbiyə edilməsi, işgüzar münasibətlərdə halallıq, verilən sözlə sadıqlıq, xeyriyyəçilik, imkansız insanlara maddi yardım edilməsi və digər bu cür əsrlərlə formalaşmış əxlaqi [212-213] keyfiyyətlərin, adət-ənənələrin, ümumiyyətlə, dünyagörüşünün ciddi deformasiyasına gətirib çıxara bilər.

Bu tendensiya Azərbaycan xalqının mentalitetinə zidd olan dəyərlərin cəmiyyətdə 90-cı ildən başlayaraq yer tapmasında, kazinoların, totalizatorların, pul uduşlu oyunlar keçirən obyektlərin və mənəviyyatımıza zidd əyləncə yerlərinin sayının artmasında, tünd spirtli içkilərin geniş yayılmasında özünü büruzə vermişdir. Bu proseslərin obyektiv səbəbi azad sahibkarlığın məntiqinə uyğun olmayan mexanizmlərin mövcudluğudur. Qanunvericilikdə olan ziddiyyətlər, bir sıra dövlət orqanlarının mövcud vəziyyətə göz yumması, bəzi vəzifəli şəxslərin hətta bu prosesləri dəstəkləməsi yaranan vəziyyətin subyektiv əsasıdır.

Azərbaycanda ilk kazino hələ SSRİ dövründə, qanlı Yanvar hadisələri baş verən 1990-cı ildə Bakı şəhərində qanunsuz olaraq açılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Cinayət məəcəlləsində qumarxana saxlamaq üçün beş ilədək müddətində azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulduğu bir halda, həmin kazino sahibləri dövlət orqanlarından icazələrin alınmasına müvəffəq olmuşlar. 1993-cü ildə Bakı şəhərində artıq 4 kazino mövcud idi. Eyni zamanda, əxlaqa zidd əyləncə yerləri, əxlaqsız nümayişlər keçirən müxtəlif gecə klubları açılmışdır. Kütləvi informasiya vasitələrində əxlaqi pozan məlumatların, yazıların, təsvirlərin və verilişlərin sayı çoxalmışdır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, müasir bazar münasibətləri və buna müvafiq olan yeni ictimai münasibətlər dövlətin geniş köməyi ilə formalaşır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 59-cu maddəsində əks etdirilən azad sahibkarlıq hüququ heç də nəzarətsizlik, anarxiya və qazanc əldə etməkdə qanunsuz üsullardan istifadə mümkünlüyü demək deyildir. Əks halda, iqtisadi islahatların sosial bazası ciddi deformasiyaya uğraya bilər, müasir bazar iqtisadiyyatına xas olmayan mühit və əsl sahibkarlığa zidd əhval-ruhiyyə güclənər.

Azərbaycan dövləti sahibkarlıq sahəsindəki siyasətində belə bir meyarı əsas götürməlidir ki, yeni münasibətlər xalqımızın adət-ənənələrinə, mənəviyyatına, tarixi irsinə və əxlaqına xələl [213-214] gətirmədən inkişaf etməlidir. Həmin məqsədə yalnız vahid və konseptual əsas üzərində, xüsusilə qanunvericilik sahəsində geniş və ardıcıl tədbirlər həyata keçirməklə nail olmaq olar. Məhz sağlam sahibkarlıq mühitinin təşəkkül tapması və insanlara müvafiq təfəkkür və davranış tərzinin ayrılmaz cəhətləri kimi sağlam sahibkarlıq ruhunun aşılması Azərbaycanda müasir bazar iqtisadiyyatının sürətlə formalaşdırılmasının, cəmiyyətdə sosial vəziyyətin sabitləşdirilməsinin ən mühüm şərtidir. Bunun üçün sahibkarlığın dövlət tənzimlənməsi mexanizminin tərkib hissəsi kimi qoruyucu, istiqamətləndirici və habelə nəzarətədiçi tədbirlər sistemi müəyyənləşdirilməlidir. Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı strategiyası tarixi, milli və mədəni xüsusiyyətlərə uyğun müəyyən edilməlidir.

Göstərilən amillərin əksəriyyətinin qanunvericiliklə sıx bağlı olması Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi qarşısında mühüm bir vəzifə yaradır. İqtisadiyyat sahəsinə aid olan qanunlar abstrakt modellər əsasında qeyri-müəyyən şərait üçün hazırlanmamalıdır, həmin qanunlar müasir bazar iqtisadiyyatının

tələblərinə uyğun olmaqla yanaşı, mövcud olan konkret ictimai münasibətlərin xüsusiyyətlərindən yan keçə bilməzlər. Ali qanunvericilik orqanı iqtisadi islahatların gerçəkləşməsinə yönəldilmiş qanunları qəbul edərkən, bazar münasibətlərinin hüquqi bazası formalaşdırılarkən cəmiyyətdə müxtəlif növ əyintilərin gerçəkləşməsi, əxlaqsızlığın yayılması, xalqımızın mənəvi dəyərlərinin deformasiyası təhlükəsini elmi əsaslarla ciddi təhlil etməlidir və qəbul olunan qanunların bu kimi nəticələr verməsinin qarşısı alınmalıdır.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 aprel 1998-ci il
[214]

ŞƏHİDLƏRİN XATİRƏSİNƏ UCALDILACAQ ABİDƏ YERİNDƏ ABİDƏ KOMPLEKSİNİN MÜƏLLİFLƏRİ İLƏ SÖHBƏTDƏN

Bakı, Şəhidlər xiyabanı

18 aprel 1998-ci il

Baxın, burada mərasim keçirmək üçün böyük bir meydan olmalıdır. Bu meydanda təkcə 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsini yox, Azərbaycan torpaqlarının azadlığı və suverenliyi, ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda həlak olmuş şəhidlərin xatirəsini əks etdirən abidə kompleksi ucaldılmalıdır. Burada məşəl, od yanmalıdır.

Bura bizim əhalimiz üçün, eyni zamanda, Azərbaycanı ziyarət edənlər üçün əsas müqəddəs yer olsun. Necə ki, dünyanın bir çox ölkələrinin paytaxtlarında belə bir abidə vardır. Çünki bu xiyabanda uyuyanlar həm 20 Yanvar faciəsi zamanı, həm də Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində, müharibə aparılan zaman şəhid olanlardır. Burada keçmişdə də qəbiristanlıq olmuşdur. Ona görə də bura gərək müqəddəs bir yer elan edilsin.

Bu barədə layihə əzəmətli və sadə olmalıdır. Bilirsiniz, keçən illərdən mənim xatirimdədir, bizim memarlarımız, heykəltəraşlarımız çoxlu müxtəlif fiqurlar yaradıblar, bir az qarmaqarışq düzəldiblər. Amma biz dünyanın çox ölkəsini gəzmişik, görürük - adətən belə yerlər sadə olur. Bu, çox əhəmiyyətlidir. Burada gərək qəbirləri ziyarət edərək, gəlib məşəlin qarşısında əklil qoyub, fəxri qarovulun önündən [215-216] keçməklə mərasim keçirmək mümkün olsun. Bu, elə bir çətin şey deyildir. Siz 10 gün müddətində bunun planını mənə təqdim edə bilərsiniz. Çünki istərdim ki, bu uzanmasın. Neçə illərdir bu məsələ uzanır. Hesab edirəm ki, payıza qədər bunu etmək olar. Yenə də deyirəm, bu abidə Azərbaycanın torpaqlarının, müstəqilliyinin müdafiəsi uğrunda şəhid olmuş insanların xatirəsinə həsr edilməlidir.

20 Yanvar faciəsi bizim tariximizin faciəli səhifələrindəndir. İstərdim buradakı abidə kompleksi, memorial ümumi xarakter daşsın, çox böyük mənə kəsb etsin.

Bura şəhərin ən yüksək nöqtəsidir. Buradan – Dağüstü parkdan paytaxtın mənzərəsi çox gözəldir.

Dənizkənarı parkı - Azərbaycanın milli sərvətinə çevirməliyik. Buranın abadlaşdırılması, müasir səviyyədə qurulması vacibdir.

Mənə məlumat verildi ki, Dənizkənarı parkın baş layihəsi hazırlanmışdır və xarici ölkə şirkətlərinin iştirakı ilə həyata keçiriləcəkdir.

Dağüstü parkda istiqlal rəmzi daşıyan, Azərbaycanın istiqlaliyyətinə həsr edilən bir abidə yaratmaq olar. Burada azadlıq, istiqlal abidəsi kompleksi ucaldılmalıdır. Bu işə arxitektorlar, mütəxəssislər dəvət etmək lazımdır. Bunu da yenə əzəmətli etmək lazımdır, sadə etmək lazımdır. Görürsünüz, Parisdəki Bastiliya abidəsinin planı çox sadədir. Burada da Azərbaycanın istiqlaliyyətini təmsil edən və onu əbədiləşdirən xatirə kompleksinin olması zəruridir. Bu yerdə başqa şey olmaz və buranı boş qoymaq olmaz. Vaxtilə burada başqa şey olubdur. Ona görə də elə istiqlal abidəsinin əsl yeri buradır. Bu barədə fikirləşin və tədbirlər planını hazırlayıb mənə təqdim edin. Sağ olun. [216]

AZƏRBAYCANIN PRAVOSLAV XRİSTİANLARINA

Əziz həmvətənlər!

Sizi xristianların müqəddəs Pasxa bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edir, hamınıza cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

Vicdan və dini etiqad azadlığının bərqərar edildiyi müstəqil Azərbaycan Respublikasında tarixən olduğu kimi, bu gün də dünya dinləri qarşılıqlı hörmət və etimad prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərir.

Məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, dilindən, dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları kimi, respublikamızın pravoslav xristianları da müstəqil, demokratik dövlət quruculuğu prosesində yaxından iştirak edirlər. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən rus pravoslav kilsəsi insanların dini-əxlaqi dəyərlərə tapınması və mənən saflaşması yolunda layiqli xidmətlər göstərir.

Qoy müqəddəs Pasxa bayramı ailələrinizə sevinc, süfrələrinizə xeyir-bərəkət gətirsin.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 aprel 1998-ci il

[217]

YƏHUDİ XALQININ MÜSİBƏTİ GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA MÜRACİƏT

Hər il yəhudi xalqının müsibəti günü dərin hüznə yad edilir.

Yəhudi xalqı İkinci dünya müharibəsi zamanı amansız ayrı-seçkiliyə və soyqırımı siyasətinə məruz qalmışdır. Altı milyon günahsız insan yalnız etnik mənsubiyyətinə - yəhudi olduğuna görə faşizmin qanlı irticasının qurbanına çevrilmişdir.

Azərbaycan xalqı tarixən bəşəri humanizmi və insanpərvər təbiəti etibarilə hər cür ayrı-seçkiliyə qarşı olmuş, başqa xalqların müsibətinə seyrçi və etinasız münasibət bəsləməmişdir. Bunu respublikamızda yaşayan bütün xalqlar, o cümlədən yüzillər boyu müxtəlif səbəblərdən ölkəmizə pənah gətirərək məskunlaşmış yəhudi əhalisi də yaxşı bilir.

Yəhudi xalqının müsibəti günündə bütün günahsız qurbanların əziz xatirəsini yad edərək xatırlatmaq istəyirəm ki, belə milli faciələr Azərbaycan xalqının taleyindən də yan keçməmişdir. Son iki əsrdə xalqımıza qarşı ardıcıl soyqırımı və etnik təmizləmə siyasəti yeridilmiş, amansız kütləvi qırğınlar törədilərək azərbaycanlılar indi Ermənistan adlandırılan tarixi dədə-baba torpaqlarımızdan deportasiya edilmişdir. 1988-ci ildən başlayaraq Qarabağda erməni vəhşəti və vandalizmi bu günümüzün acı gerçəklidir.

Belə oxşar tarixi tale xalqlarımızı dərd ortağına çevirmiş və bir-birinə daha da yaxınlaşdırmışdır.

Bu hüznü gündə kədərinizə ürəkdən şərik olduğumu bildirir, dünyanın bütün sülhsevər qüvvələrini və mütərəqqi bəşəriyyəti indi də davam edən faşizmə, irqçiliyə, hər cür soyqırımı aktına qarşı qəti mübarizəyə çağırıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 aprel 1998-ci il

[218]

**TÜRKİYƏNİN «NƏRGİZ-TV»
TELEKANALINA CANLI
YAYIMLA MÜSAHİBƏ ***

23 aprel 1998-ci il

S u a l: Müasir Azərbaycanın qurucusu Prezident Heydər Əliyevlə birlikdəyik. Bu gün NTV-nin xaricdəki ilk ötürücüsü istifadəyə verilir. Biz bu məqsədlə Azərbaycanı seçərkən xalqlarımız arasındakı tarixi qardaşlıq əlaqələrini, Azərbaycan xalqının təhsil səviyyəsini, mədəniyyətə və incəsənətə bağlılığını nəzərə almışıq. Bu xüsusiyyətlərə malik olan Azərbaycan xalqının hər gün 24 saat müxtəlif xəbərlər verən NTV-nin bəyanatına ümid edirik.

C ə n ə b P r e z i d e n t, Siz ötən il NTV-nin keçirdiyi sorğuya əsasən «Dünyada ilin adamı» adını almısınız. Xalqlarımız arasında könül körpüsünün daha da möhkəmləndirilməsinə ehtiyac olduğunu nəzərə alaraq, Türkiyədən kənarda ilk ötürücünü Azərbaycanda quraşdırdıq. Yayımımıza başlayarkən tamaşaçılarımıza nə demək istərdiniz?

C a v a b: Təşəkkür edirəm. Birincisi, mən sizi səmimi qəlbədən salamlayıram. Türkiyənin artıq məşhur və çox böyük televiziya kanalı olan NTV-ni yaradanlara və onun yayımlarının seyrçilərinin hamısına səadət və xoşbəxtlik, yaxşı günlər arzulayıram. [220-221]

NTV kanalı qısa bir zamanda çox genişləniş, Türkiyədə və dünyanın bir sıra ölkələrində böyük hörmət qazanıb, məşhurlaşmışdır. NTV-nin verilişlərinin Azərbaycanda yayımlanması həm «Nərgiz-TV», həm də Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətli bir hadisədir. Mən bunu ürəkdən alqışlayıram, bəyəniyəm. Güman edirəm ki, NTV-nin verilişlərinin respublikamızda yayılması Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin daha da genişlənməsinə, inkişafına kömək edəcəkdir.

Türkiyənin bir sıra televiziya kanallarının - TRT-nin, TQRT-nin, «Samanyolu»nun verilişləri Azərbaycanda yayılır. İndi NTV-nin də verilişlərinin Azərbaycanda yayımına başlanmışdır. Bunlar respublikamızın vətəndaşlarına, Azərbaycanda yaşayan bütün insanlara Türkiyənin həyatı haqqında çox geniş və eyni zamanda çox operativ məlumatlar verirlər. Ona görə də Azərbaycanda yaşayan hər bir vətəndaş bu televiziya kanallarından aldığı məlumatlar vasitəsilə Türkiyədə durumun hər gün nə vəziyyətdə olduğunu və bu ölkədə nə kimi hadisələr baş verdiyini açıq-aydın bilir.

Güman edirəm ki, NTV bu bilgiləri, yəni bu məlumatları daha da genişləndirəcəkdir.

Amma mənə Sizə və Azərbaycanda öz verilişlərini yayyan Türkiyənin bütün televiziya kanallarına bir tövsiyəm, ricam, müraciətim də vardır. Bu da ondan ibarətdir - bir halda ki, siz Azərbaycanda yayım aparırsınız, onda öz proqramlarınızda eyni zamanda Azərbaycan haqqında da verilişlər verin. Bu, ikitərəfli olsun, birtərəfli olmasın. Azərbaycan seyrçiləri Türkiyə televiziya kanallarını, indi də NTV vasitəsilə Türkiyəni seyr edirlər. Təkcə Türkiyəni yox, sizin ölkənin televiziya kanallarını vasitəsilə dünyada olan bütün prosesləri seyr edirlər və Türkiyə televiziya kanallarından çox bəhrələnirlər. Bu, çox faydalıdır. Ancaq Türkiyənin seyrçilərinin Azərbaycan haqqında bilgiləri azdır. [221-222] Mən istərdim ki, bax, bu boşluq birinci növbədə NTV tərəfindən doldurulsun. Mən bunu arzu edərdim.

Bu ilin fevral ayında İstanbulda NTV kanalı ilə mənə bir görüşüm oldu. Mənə bu görüşüm NTV kanalının 1997-ci ildə Türkiyədə apardığı sorğunun nəticəsi ilə əlaqədar idi. Sizin apardığınız sorğulara görə kanalınız - NTV Azərbaycanın Prezidenti Heydər Əliyevi «Dünyada ilin adamı» elan etdi. Bu da bizim üçün çox əlamətdar hadisə idi. Doğrusunu deyim, bu, təkcə mənə üçün yox, bütün Azərbaycan xalqı üçün gözlənilməz bir hadisə idi. Çünki biz Azərbaycanda sizin kanalınızı seyr etmədiyimizə görə belə bir sorğunun aparılmasını da bilmirdik. Mən sizin kanalınızı ancaq öz sorğusunun başa çatdığını və qəbul etdiyi qərarı elan edəndən sonra bu barədə məlumat aldım. Ona görə də sizin bu sorğunuz, əldə etdiyiniz nəticə və qəbul etdiyiniz qərar çox əhəmiyyətlidir. Mən bu fürsətdən istifadə edib Sizə, NTV televiziya kanalına və əməkdaşlarınızın hamısına bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Mən Sizinlə artıq birinci dəfə deyil görüşürəm. Bizim Bakıda da, Türkiyədə də görüşlərimiz olmuşdur.

Mən təşəkkürümü bildirirəm və Sizin NTV kanalının sahibi, mənə dostum Cavid Çağlara da bugünkü veriliş vasitəsilə öz salamlarımı və hörmətlərimi çatdırıram. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, NTV kanalı ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq uğurlu olacaqdır.

S u a l: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Biz Bakıya gəldiyimiz gündən işlərimizi Sizin məsləhətləriniz əsasında qururuq və müsbət nəticələr əldə etmişik. Ümidvarıq ki, sizin məsləhətinizə uyğun olaraq Azərbaycan haqqında xəbərlərin Türkiyəyə operativ çatdırılması işini bir ay ərzində həll edəcəyik, hətta Azərbaycan haqqında xüsusi proqramlar hazırlayacağıq.

* Müsahibə Avropa və Asiya qitələrinin bütün ölkələrinə, Şimali Afrikaya və Avstraliyanın bir hissəsinə translyasiya olunmuşdur.

Bununla yanaşı, icazənilə, bir neçə aktual məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Çünki Sizinlə görüşdən sual vermədən ayrılmaq düzgün olmazdı. [222-223]

Siz bu həftənin sonunda Türkiyəyə gələcəksiniz və Opada su bəndinin təməlinin qoyulması mərasimində iştirak edəcəksiniz, Türkiyənin və Gürcüstanın prezidentləri ilə görüşəcəksiniz. Əlaqələri çox yaxşı olan bu üç ölkənin münasibətlərinə «Dərinər» su bəndi, Sizcə, necə təsir göstərəcəkdir?

C a v a b: Bilirsiniz, ümumiyyətlə Azərbaycanın Türkiyə ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığı bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu, bizim daim diqqət mərkəzimizdədir. Həm Türkiyənin prezidenti, mənim əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl, Baş nazir hörmətli Məsud Yılmaz və Türkiyənin digər başçıları, həm də Azərbaycan tərəfi, o cümlədən Azərbaycanın Prezidenti olaraq mən bu əlaqələri daim genişləndirməyə, inkişaf etdirməyə çalışırıq.

Gürcüstan ilə Türkiyə arasında da bizi sevindirən dostluq əlaqələri yaranıb. Bu da bizi çox sevindirir. Çünki Gürcüstanın həm Türkiyə ilə, həm də Azərbaycan ilə sərhədləri vardır. Gürcüstanda 500 min, yəni yarım milyondan artıq azərbaycanlı yaşayır. Gürcüstan bizim üçün çox əhəmiyyətli bir ölkədir. Gürcü və Azərbaycan xalqları arasında tarixən həmişə dostluq əlaqələri olubdur. Biz indi bu əlaqələri genişləndiririk.

Türkiyə Opada bir bənd tikmək istəyir. Şübhəsiz ki, onun həm Türkiyə, həm də Gürcüstan üçün çox böyük əhəmiyyəti vardır. Mən də o görüşdə olacağam, görüş oradan Azərbaycan nə qədər faydalanacaqdır. Mən ona baxmalıyam, çünki həmin bənd Gürcüstan ilə Türkiyənin sərhədində yerləşən bir məntəqədə olacaqdır. Mən əziz dostum Süleyman Dəmirəlin dəvətini qəbul etmişəm və mütləq Trabzona gələcəyəm, oradan da Opaya gedəcəyəm.

Gürcüstanın prezidenti, mənim dostum Eduard Şevardnadze bu gün səhər mənə telefon etmişdi. Biz onunla da bu məsələni bir daha aydınlaşdırdıq. Çünki mənim oraya gedib-gətməyəcəyim bu günə qədər hələ tam aydın deyildi. Dəvət [223-224] var idi, mən onu qəbul etmişdim, amma mənim də, Şevardnadzenin də işləri çoxdur. Ancaq bugünkü telefon danışığında ikimiz də belə qərar qəbul etdik ki, biz ayın 26-da orada görüşəcəyik. Hesab edirəm ki, bu görüşlərimiz də çox əhəmiyyətli olacaqdır. Bəlkə də ilk dəfədir ki, Gürcüstan, Türkiyə və Azərbaycan prezidentlərinin, cümhur başqanlarının üçü bir yerdə görüşmüş olacaqlar. Bunun özü də çox əhəmiyyətlidir. Güman edirəm, biz orada təkcə bəndlə əlaqədar deyil, üç ölkəyə aid olan başqa məsələlər haqqında da fikir mübadiləsi aparacağıq.

S u a l: Bölgəmizdəki başqa bir ölkə də Ermənistandır və onun yaratdığı problemləri hamımız bilirik. Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsinin Ermənistanın işğal altında olması da məlumdur. Ermənistanda bu yaxınlarda prezident seçkiləri oldu. Bu, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli üçün ümidləri artırır mı, yoxsa vəziyyəti daha da qarışdırır?

C a v a b: Bilirsiniz, mən Ermənistan ilə Azərbaycan arasında 10 il bundan əvvəl yaranmış bu hərbi münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması uğrunda mübarizə aparıram, çalışıram. Son dörd ildir ki, artıq atəş yoxdur. May ayının 12-də dörd il tamam olacaqdır ki, biz atəşi dayandırmışıq və bu məsələni sülh, barış yolu ilə həll etmək istəyirik. Hesab edirəm ki, biz indən sonra da bu yolla gətməliyik.

Güman edirəm ki, Ermənistanın daxilində hökumətin, yəni dövlətin başçısının dəyişdirilməsi bizim bu sülh prosesinə təsir etməməlidir. Yəni mənfi təsir etməməlidir, müsbət təsir edə bilər.

Ermənistanın dövlət başçısının dəyişdirilməsi məsələsi ölkənin daxili işidir. Biz bunlara qarışmırıq. Ermənistanın vətəndaşları kimə etibar edirsə, şübhəsiz ki, ölkəyə də o başçılıq etməlidir. Biz Ermənistanın seçdiyi prezidentlə görüş keçirməliyik, danışmaq aparmalıyıq, bu məsələni müzakirə etməliyik. [224-225]

Mən ümidvaram və hesab edirəm ki, sülh, danışıqlar prosesi yaxın vaxtlarda başlayacaqdır. Ola bilər ki, bu may ayında başlasın. Başlayacaqdır və ümid edirəm ki, bu yolla başqa alternativ yoxdur. Ona görə də biz bu yolla gedirik. Ermənistanın əvvəlki prezidenti də bu yolla gedirdi, indi yeni prezident də bu yolla gətməlidir, başqa yol yoxdur.

S u a l: Barış, sülh yolu ilə?

C a v a b: Bəli.

S u a l: Türkiyənin enerji və təbii qaynaqlar naziri Cümhur Ərsümər bir neçə gün bundan əvvəl Bakıda idi. Burada Bakı-Ceyhan neft kəməri ilə bağlı danışıqlar aparıldı. Biz də iki gündür ki, Bakıdayıq. Azərbaycandakı bəzi qəzetlərin yazdığına görə, cənab Ərsümərlə görüşdə Siz Türkiyə ilə bağlı müəyyən tənqidi fikirlərinizi də çatdırmaq fürsətindən istifadə etmişiniz.

Bakı-Ceyhan neft boru kəməri layihəsi barədə fikirlərinizi NTV vasitəsilə bir daha bildirərsinizmi?

C a v a b: Mən hörmətli enerji naziri ilə danışanda da dedim, 5-6 ildir ki, Bakı-Ceyhan neft boru kəməri bütün Türkiyə xalqının dilindən düşür. Yəni bu, daim sizin xalqın dilindədir, lap uşaq da Bakı-Ceyhan sözü danışır. Ancaq mən bunu söylədim, sizin televiziya vasitəsilə bir də bildirmək istəyirəm - indi o danışıqdan iş keçmək lazımdır. O vaxtlar keçdi. Yəni biz bu məsələni artıq həll etmişik, Azərbaycan neftinin Qərbə, Batıya gətməsi üçün böyük neft borusunun Bakı-Ceyhan yolu ilə gətməsi qərarını şəxsən mən qəbul etmişəm. İndi bu işi gerçəkləşdirmək, həyata keçirmək lazımdır.

Biz bu sahədə öz işimizi görmüşük. Burada bizim də üzərimizə çox vəzifə düşür. Gürcüstanın da, Türkiyənin də üzərinə vəzifə düşür. Çünki Türkiyənin Ceyhan limanına gedəcək bu boru xətti üç ölkənin torpağından keçəcəkdir. Biz bu işlərin başındayıq, bu işləri biz həll edirik. Biz nə etmək lazımdırsa, onu

etmişik. İndi lazımdır ki, Türkiyədə də bu [225-226] işlərlə əməli, praktik surətdə məşğul olsunlar. Mən hörmətli nazirə bunu dedim, Sizə də deyirəm ki, seyrçiləriniz bilsinlər. Ayın 26-da biz Trabzonda, Opada görüşəndə mən bunu dostum Süleyman Dəmirələ, dostum Məsud Yılmazda da deyəcəyəm.

J u r n a l i s t: Çox təşəkkür edirəm. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin bu müsahibəsi ilə NTV-nin Bakıdakı ötürücüsünü istifadəyə vermiş olduq. Beləliklə, NTV ilk dəfə xaricdəki ötürücü vasitəsilə Türkiyə baxımından çox əhəmiyyətli münasibətlərimiz olan bir bölgəyə proqramlarını yaymağa başladı. Bu əməkdaşlığı hörmətli Prezident Heydər Əliyevin məsləhətlərinə uyğun olaraq birtərəfli fəaliyyət kimi deyil, ikitərəfli fəaliyyətə çevirmək üçün söylərimizi davam etdirəcəyik. Bakıdan hamınıza uğurlu günlər.
[226]

**AZƏRBAYCANIN XALQ ŞAİRİ
MİRVARİD DİLBAZININ
ANADAN OLMASININ 85 İLLİYİ
MÜNASİBƏTİLƏ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY
GECƏSİNDƏ NİTQ**

Respublika sarayı

23 aprel 1998-ci il

Əziz Mirvarid xanım, əziz bacımız!

Mən bu möhtəşəm yubileyiniz münasibətilə Sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Sizə cansağlığı, səadət və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Mən ürək sözlərimi Sizə göndərdiyim təbrik məktubunda yazmışdım. Ancaq bugünkü yubiley gecəsi, bu salonda olan sevinc, şadlıq və Sizin yaradıcılığınızın nümunələrini Azərbaycanın incəsənət ustalarının ifasında yenidən eşitməyimiz, duymağımız məni çox hissiyata gətirdi və mən öz təbrik sözlərimi Sizə bir daha demək istəyirəm.

Əziz Mirvarid xanım, Siz 85 illik şərəfli ömür yaşamısınız, bu gün də yaşayırsınız və ümidvaram ki, yaşayacaqsınız və 100 illik yubileyinizi də Sizinlə birlikdə təntənə ilə bayram edəcəyik. Sizin şərəfli ömrünüz, 70 illik məhsuldar yaradıcılığınız Azərbaycan tarixinin, ədəbiyyatının ayrılmaz hissəsidir və onların parlaq səhifələridir. Siz bu əsri – XX əsri sona çatdırırsınız və 70 ildir ki, xalqımıza, millətimizə, ölkəmizə, vətənimizə sədaqətlə, öz fədakar əməyinizlə, parlaq yaradıcılığınızla xidmət edirsiniz. Sizin şerləriniz, poemalarınız, bütün [227-228] əsərləriniz neçə-neçə nəsillərə güc, inam verib və bu gün də verir, gələcəkdə də verəcəkdir. Sizin əsərləriniz Azərbaycan xalqına - insanlara, gənclərə yüksək mənəviyyət hissələri aşılayır, insanları paklığa, mənəviyyətə, ülvi duyğulara çağırır. Siz bütün əsərlərinizlə vətənimizə, xalqımıza sədaqətlə xidmət edərək, xalqımızın milli azadlıq yolunda öz payınızı vermişsiniz. Sizin əsərləriniz insanlarımızda, xalqımızda, gənclərdə milli hissələr, duyğular, vətənpərvərlik, azadlıq hissələri, duyğuları oyadıb, dirçəldib, gücləndirib, inkişaf etdiribdir və bugünkü səviyyəyə gətirib çıxarıbdır.

Siz Azərbaycanın istiqlalıyətə yolunda fədakar bir əsgərsiniz. Ona görə də Siz müstəqil Azərbaycanın ən yüksək mükafatı olan «İstiqlal» ordeninə layiq görülmüşünüz. Bu gün öz çıxışınızda dediniz ki, bu istiqlalı asanlıqla qazanmamışıq. Doğrudur, çox doğru sözlərdir. Xalqımız bu istiqlalı asanlıqla qazanmayıbdır. Bu istiqlal bir gündə qazanılmayıbdır. Bu istiqlal gedən yol uzun, çətin, kəşməkəşli olubdur, böyük itkilərlə müşayiət ediləbdir. Ancaq xalqımız bu istiqlalıyətə doğru inamla gedib və bu gün biz hamımız xoşbəxtik ki, Azərbaycan öz istiqlalıyətinə artıq nail olub, biz müstəqil ölkədə yaşayırıq.

Mirvarid xanım, Siz 30-cu illərdən başlayaraq Azərbaycan şerini, ədəbiyyatını inkişaf etdirən böyük və çox gözəl şairlər, yazıçılar dəstəsinin bu günlərə gəlib çatmış yeganə nümayəndəsiniz. Bəli, bu 30-cu illər Azərbaycanda çox ağır illər idi. Azərbaycanda yeni şairlər, ədiblər, yazıçılar nəslə meydana gəlmişdi. Onlar gənc idilər, onlar Azərbaycanın [228-229] ədəbiyyat, şer ənənələrini davam etdirmək missiyasını öz çiyinlərinə götürmüşdülər.

Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Məmməd Rahim, Mirzə İbrahimov, Mehdi Hüseyn, Süleyman Rəhimov, Əli Vəliyev, İlyas Əfəndiyev, Mirvarid Dilbazi, Nigar Rəfibəyli - sizlər və sizin həmkarlarınız o illər Azərbaycan ədəbiyyatını çiyinlərində daşıyıb yüksəklərə qaldırmısınız. Siz bu gün bizim aramızda o nəslin yeganə nişanəsiniz. Məhz buna görə də Siz bizim üçün bütün başqa səbəblərlə yanaşı çox əzizsiniz.

Azərbaycanda keçmiş əsrlərdə də qadın, xanım şairlər olmuşdur. Məhsəti Gəncəvi, Ağabəyiməğa Ağabacı, Heyran xanım, aşiq Bəsti, Xurşudbanu Natəvan - onlar keçmiş əsrlərdə Azərbaycan qadınının nə qədər yüksək mənəvi – intellektual zirvələrə qalxmasını sübut etmişlər və bütün dünyaya nümayiş etdirmişlər. Bunlar bizim milli iftixarımızdır. XX əsrdə də qadın şairlərimiz bu gözəl ənənəni davam etdirmişlər. Bunu XX əsrdə davam etdirən ən görkəmli qadın şairlərimiz Mirvarid Dilbazi və Nigar Rəfibəyli olmuşlar.

Mənim xatirimdədir, biz kitablarda, ədəbiyyat dərsliklərində, şer kitablarında Azərbaycan şairlərinin şerlərini böyük məhəbbətlə oxuyurduq və bunların içərisində Mirvarid Dilbazinin, Nigar Rəfibəylinin şerləri xüsusi yer tuturdu. Qadınlardan bizim sonra da çox gözəl şairlərimiz yarandı, inkişaf etdi. Onlar çoxdurlar. Mən onlardan Mədinə Gülgünü və Hökumə Büllurini də bu gün xatırlamaq istəyirəm.

Şair olmaq asan deyil. Təkcə bizim xalqımızın tarixində yox, bütün dünya xalqlarının tarixində şairlər, yazıçılar, alimlər, adətən, kişilərdən olubdur. Ancaq qadınlardan olan şairlər xüsusi hörmətə malikdirlər. Onlar gərək nə qədər yüksək istedadla malik olsunlar ki, kişilərlə bərabər səviyyədə, bəlkə onlardan da üstün səviyyəyə qalxaraq, şerlər yazaraq, böyük şairlər dəstəsinə qoşula bilsinlər.

Əziz bacım Mirvarid Dilbazi, Siz məhz belə bir insansınız, qadınsınız, şairsiniz. Azərbaycan xalqı Sizinlə fəxr edir. Çünki Siz XX əsrin tarixi bir şəxsiyyətiniz, Azərbaycan ədəbiyyatının, şerinin klassikisiniz.

Bugünkü yubiley mərasimi şer axşamıdır. Ümumiyyətlə, xalqımız şer sevən xalqdır. Xalqımız böyük şairlər xalqıdır. [229-230] Bu, bizim xalqımızın milli xüsusiyyətidir və biz bununla fəxr etməliyik. Şer axşamları keçmiş zamanlarda da həmişə xalqımızın, xüsusən ziyalılarımızın çox gözəl ənənəsi olmuşdur. İndi mən salondakı bu mühiti seyr edərək düşündüm, - son illərdə bizim yazıçılarımızın, şairlərimizin, mədəniyyət, incəsənət xadimlərimizin yubileylərini təntənə ilə qeyd etməyimiz həqiqətən şer axşamlarına çevrilibdir. Bu, çox gözəl ənənədir. Təkcə biz, salonda oturanlar yox, Azərbaycan televiziyasının bütün tamaşaçıları bu gün canlı yayımla bu gözəl mənzərəni, şer axşamını, bizim əziz bacımız Mirvarid xanımın gözəl yubileyini seyr edib, şübhəsiz ki, hamı bundan çox gözəl mənəvi qida alıbdır.

Bugünkü yubiley mərasiminin indiyə qədər olan yubileylərdən fərqli bir xüsusiyyəti vardır. Bu gün biz böyük şairimiz Mirvarid Dilbazının 85 illik yubileyini qeyd edirik. Eyni zamanda biz bu gün gözəl Azərbaycan qadını, anası- qeyrətli, namuslu, ismətli, fədakar Azərbaycan qadını Mirvarid Dilbazının yubileyini qeyd edirik.

Qadına hörmət hər bir millətin başucalıdır. Bizim millətimizin tarixi ənənələri həmişə qadınlara hörmət etməyi tövsiyə etmişdir. Biz bu gün də, gələcəkdə də ölkəmizdə, cəmiyyətdə qadını uca tutmalıyıq, qadına hörmət etməliyik. Qadın cəmiyyətin bərabərhüquqlu üzvüdür. Ancaq eyni zamanda, qadın anadır. Qadın bizim nəslimizi böyüdür. Qadın millətimizin sayını artırır. Qadın bizim uşaqlarımızı tərbiyə edir, böyüdür, onlara həyat yolu göstərir. Bunları edən qadındır, anadır. Ona görə də ana, qadın hər bir Azərbaycan oğlu üçün müqəddəs bir məfhum olmalıdır.

Mirvarid xanım Dilbazi Azərbaycan qadınının, anasının ən parlaq, ən gözəl nümunəsidir. Bütün bunlara görə bugünkü yubiley axşamı, bu təntənəli gecə bu qədər gözəl, səmimi keçir, salondakılara, güman edirəm ki, televiziyaya tamaşa edənlərin hamısına böyük sevinc, məhəbbət hissi gətiribdir. [230-231]

Mirvarid xanım, bu sevinc hissi ilə, Sizə olan hədsiz məhəbbət hissi ilə Sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Sizə yeni uğurlar arzulayıram.

Bugünkü bu gözəl gecəni yaradanlara, səhnədə bizim ətrafımızda olan Azərbaycanın incəsənət, mədəniyyət xadimlərinin hamısına ürəkdən təşəkkür edirəm. Mən hər bir ifaçıya çox diqqətlə baxırdım, dinləyirdim. Onu deyə bilərəm ki, bu gün bu səhnədə bu yubiley təntənəsini keçirən, Mirvarid Dilbazının şerlərini səsləndirən, onun şerlərinə bəstələnmiş mahnıları bizə çatdıran bütün musiqiçilər, müğənnilər, aktyorlar, aktrisalar hamısı birlikdə bunu çox böyük məhəbbət hissi ilə edirdilər. Onlar bütün bunları çox gözəl ifa etdilər.

Əziz mədəniyyət xadimləri, mən sizin hamınıza təşəkkür edirəm. Güman edirəm, siz də sevinirsiniz ki, bu axşam bu cür gözəl bir vəzifəni yerinə yetirmisiniz. Sağ olun.

Əziz Mirvarid xanım, mən Sizi öpürəm, sağ olun. [231]

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASINA
İŞGÜZAR SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN
ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

26 aprel 1998-ci il

S u a l: Cənab Prezident, Türkiyənin dövlət başçısı Süleyman Dəmirəlın xüsusi dəvəti ilə bu ölkəyə işgüzar səfərə gedirsiniz. Bu səfər barədə nə deyər bilərsiniz?

C a v a b: Türkiyənin prezidenti Süleyman Dəmirəl Gürcüstanın prezidenti Eduard Şevardnadzeni və mənə bu gün Türkiyənin şimali-şərqi, Trabzon yaxınlığındakı Artvin məntəqəsində, Gürcüstan ilə Türkiyə sərhədində təməli qoyulacaq su bəndinin açılış mərasiminə dəvət edibdir. Mən bu dəvəti qəbul etmişəm və indi yola düşürəm. Orada görüşəcəyik. Bu, Türkiyə Cümhuriyyətində əlamətdar bir hadisədir. Türkiyə ilə Azərbaycan, Türkiyə ilə Gürcüstan, Azərbaycanla Gürcüstan arasında olan dostluq əlaqələrinə görə belə mərasimlərdə iştirak etmək, bizim ölkələrin bir-birinə olan münasibətlərini nümayiş etdirmək və eyni zamanda fürsətdən istifadə edib bəzi məsələlər haqqında danışmaq, söhbət etmək, - bunlar hamısı bizim üçün çox lazımdır. Ona görə də mən ora gedirəm və bu gün də qayıdacağam. Görüşlərimiz, danışıqlarımız olacaqdır. Mən o yerləri görməmişəm, ora ilə də tanış olaram. Hər halda yaxşı bir səfərdir.

S u a l: Aprelin 29-da Moskvada MDB sammitində iştirak edəcəksinizmi? [232-233]

C a v a b: Qayıdıb gələndən sonra baxacağam.

S u a l: Cənab Prezident, qərb gedəcək əsas neft boru kəməri məsələsi danışıqlarınızın əsas mövzusu olacaqdır. Gözləmək olarmı ki, Bakı-Ceyhan marşrutunun baha başa gəlməsi bu layihənin reallaşdırılmasını çətinləşdirsin?

C a v a b: Sən sualı həmişə rus dilində verirən, amma bizim televiziya Azərbaycan televiziyasıdır. Ona görə də mən Azərbaycan dilində cavab verəcəyəm. Sənə də məsləhət görürəm ki, Azərbaycan dilini öyrənən. Şübhəsiz ki, bu məsələ orada ola bilər, söhbətin mövzusu olsun. Çünki Bakı-Ceyhan neft kəməri, neft borusu Bakıdan, Gürcüstan ərazisindən, Türkiyə ərazisindən Ceyhan limanına gedəcəkdir. Bizim indi qərb marşrutu üzrə inşa etdiyimiz neft borusu – Bakı-Supsa neft borusu da Azərbaycanla Gürcüstan arasındadır. Amma Türkiyə də bunda çox maraqlıdır. Şübhə etmirəm ki, bu söhbətlər orada olacaqdır. Amma mən güman etmirəm ki, nəşə mənə mane olacaqdır. Biz işlərimizi elə qurmuşuq ki, nəzərdə tutulmuş proqramların hamısı yerinə yetiriləcəkdir.

S u a l: Cənab prezident, siz NTV kanalına son müsahibənizdə dediniz ki, Bakı-Ceyhan xəttinə qərar verdiniz. Bu barədə əslində konsorsiumun da fikri ola bilər. Amma son sözü Azərbaycan deyəcəkdir.

C a v a b: Xeyr, «Qərar verdim» deyəndə mən öz fikrimi deyirəm. Ancaq biz konsorsiumla daim əlaqədəyik. Konsorsium da belə fikirdədir, artıq bu fikrə gəlibdir. Ona görə də mən «qərar verdim» deyəndə tək öz adımdan demirəm, ümumi fikri deyirəm. Sağ olun. [233]

TÜRKİYƏDƏ DƏRİNƏR SU BƏNDİNİN – SU ELEKTRİK STANSİYASININ TƏMƏLİNİN QOYULMASINA HƏSR EDİLMİŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ

26 aprel 1998-ci il

Hörmətli prezident Süleyman Dəmirəl!
Hörmətli prezident Eduard Şevardnadze!
Hörmətli Baş nazir Məsud Yılmaz!
Hörmətli nazirlər, dostlar, qardaşlar, bacılar!

Mən buraya, Türkiyənin şimal-şərq bölgəsində olan bu gözəl mənzərəli Türkiyə diyarına Azərbaycan xalqından hərarətli salamlar və sevgi, məhəbbət gətirmişəm.

Mənim bu mərasimə dəvət olunmağıma görə əziz dostum və qardaşım, hörmətli prezident Süleyman Dəmirələ, hörmətli Baş nazir Məsud Yılmazla təşəkkür edirəm. Çox şadam ki, mən bu gün Türkiyə Cümhuriyyəti üçün, təkcə Türkiyə Cümhuriyyəti üçün yox, bütün Qafqaz üçün, bizim bütün ölkələrimiz üçün çox önəmli, əlamətdar olan bir hadisənin iştirakçısıyam və bunun canlı şahidiyəm.

Şübhəsiz ki, bugünkü mərasim Türkiyə xalqı üçün, Türkiyə Cümhuriyyəti üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Mən bura gəlməmişdən öncə bu layihə ilə tanış olarkən və burada nətiqlərin verdiyi məlumatları dinləyərkən bir daha düşündüm ki, Türkiyə Cümhuriyyəti ilbəl irəliyə gedir, inkişaf edir və böyük, ulu öndər Mustafa Kamal Atatürkün 75 il əvvəl qurduğu, yaratdığı cümhuriyyət bu gün dünyada ən görkəmli [234-235] yer tutur. Mən bir dost, qardaş kimi sevinirəm və özümü xoşbəxt hiss edirəm ki, bizim qardaş ölkədə – Türkiyədə onun dövləti, hökuməti öz ölkəsinin inkişafı üçün belə böyük və önəmli addımlar atır. Bu da Türkiyə xalqının, vətəndaşlarının bu günü və gələcəyi üçün, onların rifah halı üçün çox əhəmiyyətlidir. Mən bu Dərinər su bəndinin təməlinin qoyulması münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm və tam əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu layihə vaxtında yerinə yetiriləcək və burada Türkiyənin enerji ehtiyaclarını təmin etmək üçün böyük bir su hövzəsi, böyük bir elektrik mərkəzi yaranacaqdır.

Bugünkü görüş, eyni zamanda üç ölkənin rəhbərlərinin bir araya gəlməsi də çox əhəmiyyətlidir. Türkiyə ilə Gürcüstan, Azərbaycan arasında, Gürcüstan ilə Türkiyə, Azərbaycan arasında, Azərbaycan ilə Türkiyə, Gürcüstan arasında son illər tarixdə görünməmiş dostluq və qardaşlıq əlaqələri yaranıb. Bunlar XX əsrin sonunda bizim üç ölkənin – Türkiyənin, Gürcüstanın, Azərbaycanın bu günü və gələcəyi üçün çox əhəmiyyətli bir mərhələdir. Biz bunun üçün çox işlər görmüşük, bu gün də görürük və gələcəkdə də görəcəyik. Bu gün burada, Türkiyənin bu gözəl guşəsində üç ölkə prezidentinin, cümhur başqanının görüşməsi və bu tarixi hadisənin bir yerdə qeyd edilməsi də bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın gözəl nümunəsidir. Mən bu gün bəyan edirəm ki, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında yaranmış dostluq, qardaşlıq əlaqələri hər iki ölkə üçün əhəmiyyətlidir və bizim bu dostluğumuz günü-gündən möhkəmlənir və inkişaf edir. Bu dostluğumuz sarsılmazdır, əbədidir.

Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında da dostluq əlaqələrinin qədim tarixi vardır. Gürcü xalqı və Azərbaycan xalqı həmişə bir-biri ilə dost olublar, bir-birinə kömək ediblər. Bu gün Gürcüstanla Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu əlaqələr daha da genişləndirib, güclənibdir, [235-236] daha da inkişaf edibdir. Bu gün bu bölgədə Gürcüstan ilə Azərbaycan arasındakı dostluq, qardaşlıq əlaqələri hər iki ölkə üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu gün burada, müqəddəs türk torpağında mən bəyan edirəm ki, Gürcüstan ilə Azərbaycan arasındakı bu dostluq, qardaşlıq əlaqələri də böyük gələcəyə malikdir, günü-gündən inkişaf edəcək, əbədi olacaq və sarsılmaz olacaqdır. Türkiyə, Gürcüstan və Azərbaycanın - Qafqazın üç böyük və çox strateji əhəmiyyətə malik olan ölkələrinin bu cür sıx dostluq, qardaşlıq əlaqələrində olması bütün Qafqazda, onun ətrafında sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün çox önəmli bir amildir. Biz bu dostluğumuzla, əlaqələrimizlə, gözəl əməkdaşlığımızla bir daha sübut edirik ki, Qafqazda, onun ətrafında daim sülh, əmin-amanlıq yaratmaq olar. Buna bizim çox ehtiyacımız vardır.

Məlumdur ki, Qafqazda hələ hərbi münaqişələr vardır. Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişə 10 ildir ki, davam edir və bu münaqişənin nəticəsində Ermənistanın silahlı dəstələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal ediblər və işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı zorla qovulub, köçkün vəziyyətində çadırlarda yaşayırlar. Dörd il bundan öncə biz atəşi dayandırmışıq, sülh danışıqları aparırıq, məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Mən bu gün burada bir daha bəyan edirəm ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinin bundan sonra da davam etməsini arzu edirəm və ümidvaram ki, ATƏT-in Minsk qrupunun səyləri və bölgədə olan bütün ölkələrin müştərək fəaliyyəti nəticəsində bu münaqişəyə son qoyulacaqdır, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları azad olunacaqdır, bir milyondan artıq azərbaycanlı öz yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqdır. Biz sülh tərəfdarıyıq, sülh arzulayıyıq. [236-237]

Biz yaxşı bilirik və bunun da dərini çəkirik ki, dost, qonşu Gürcüstanda Abxaziya münaqişəsi vardır. Biz Gürcüstan dövlətinə, hökumətinə də bu münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə həll olunmasını arzu edirik. Ümidvarıq ki, Gürcüstan buna nail olacaqdır. Biz ölkədə və bütün dünyada, bölgəmizdə hər bir ölkənin ərazi bütövlüyünün təmin olunmasının tərəfdarıyıq. Bu, beynəlxalq hüquq normalarının tələbidir. Biz tələb edirik ki, bütün dövlətlər, ölkələr bu beynəlxalq hüquq normalarına riayət etsinlər. Buna görə də həm Gürcüstanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması, həm də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması bu gün gündəlikdə duran əsas məsələdir.

Biz yaxşı bilirik ki, Türkiyə Cümhuriyyəti, Türkiyənin hökuməti, dövləti Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın yaranması üçün çox səylər qoyur, çalışır və o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün, Gürcüstan Abxaziya münaqişəsinin həll olunması üçün öz səylərini qoyur. Ona görə də mən bu fürsətdən istifadə edib Türkiyə Cümhuriyyətinə, dövlətinə, hökumətinə təşəkkürümü yetirir və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Türkiyə Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın yaranması üçün bundan sonra da öz səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Bugünkü təntənəli mərasim bir də onu göstərir ki, insanlar sülh istəyir, əmin-amanlıq istəyir, insanlar rahat yaşamaq istəyirlər. Biz bunu təmin etməliyik. Bu, Türkiyədə də təmin olunmalıdır, Gürcüstanda da, Azərbaycanda da, bütün Qafqazda da təmin olunmalıdır. Qafqaz dünyanın çox əhəmiyyətli bir bölgəsidir. Qafqazda dünya ölkələrinin çox böyük maraqları vardır. Bunların hamısını həm Qafqaza maraq göstərən ölkələrin xeyrinə, həm də Qafqazda yerləşən xalqların, ölkələrin, dövlətlərin xeyrinə həll etmək üçün sülh lazımdır. Ona görə böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün [237-238] sözlərini bu gün burada bir daha təkrar edirəm: Yurdda sülh, bölgədə sülh, cahanda sülh!

Əziz dostlar, əziz qardaşlar! Mən sizin hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu gün burada təməlini atdığımız böyük su bəndi, elektrik mərkəzi vaxtında tikiləcək və Türkiyəyə yeni faydalar gətirəcəkdir.

Türk xalqına, Türkiyə Cümhuriyyətinə öz sevgi və məhəbbətimi bildirərək, sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Sağ olun. [238]

**MDB ÖLKƏLƏRİ DÖVLƏT
BAŞÇILARININ NÖVBƏTİ ZİRVƏ
GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN
MOSKVAYA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
BİNƏ HAVALİMANINDA
JURNALİTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

28 aprel 1998-ci il

S u a l: Cənab Prezident, Kişinyov zirvə toplantısında dövlət başçıları Müstəqil Dövlətlər Birliyinin fəaliyyətini kəskin tənqid etmişdilər. Yeni zirvə toplantısında hansı məsələlərin müzakirəsi gözlənilir?

C a v a b: Bir halda ki, tənqid olunmuşdu, bu tənqiddən nəticə çıxarılmalıdır. Biz belə güman edirik və mən də belə düşünürəm ki, bu zirvə görüşünü hazırlayanlar yəqin ki, Kişinyovda olan tənqidi çıxışları və tənqidi qeydləri nəzərə alıblar və buna müvafiq təkliflər verəcəklər. Hər halda nə gözləmək olar? Mən keçmiş zamanlarda da demişəm, indi də demək istəyirəm ki, gərək Müstəqil Dövlətlər Birliyi öz işini təkmilləşdirsin, səmərəliliyini artırsın və onu beynəlxalq standartlara uyğun olaraq qursun. Bu işlə məşğul olan, MDB-nin aparatında işləyən insanlar da bu sahədə çalışırlar, müəyyən hazırlıq işləri görüblər. Hər halda indi nəse demək çətindir.

S u a l: Cənab Prezident, Siz Ermənistan qeyri-qanuni silahların verilməsi və Şahin Musayevin ölkəmizə qaytarılması ilə bağlı ötən sammit ərəfəsində Rusiyaya narazılığımızı bildirmişdiniz. Bununla bağlı növbəti sammit ərəfəsində hər hansı bir cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulurmu? [239-240]

C a v a b: İndi görək onlar bu barədə nə ediblər. Hər halda bizə məlum olmalıdır. Bu gün Moskva vaxtı ilə saat 6-da Rusiya, Azərbaycan, Ermənistan müştərək komissiyasının iclasında - bilirsiniz ki, Rusiya tərəfindən Ermənistan qeyri-qanuni, gizli olaraq bir milyard dollar dəyərində silah verilməsi ilə əlaqədar bizim qaldırdığımız məsələlərə görə keçən ilin iyul ayında mən Moskvada olarkən belə qərar qəbul olundu ki, üçtərəfli müştərək komissiya yaradılsın, - bu gün o komissiyanın üzvləri görüşməlidirlər və komissiyada bizim nümayəndələrimiz Abbas Abbasov, Səfər Əbiyev, Eldar Həsənov və başqaları dünən Moskvaya uçublar. İndi gedim görüm orada nə iş görülübür. O cümlədən Şahin Musayevin verilməsi haqqında, - onu Azərbaycana verməlidirlər. Çünki elə bir cinayətkarı orada saxlamağa əsas yoxdur və onların bizə söylədikləri bəhanə əsassızdır. Biz bunu onlara bildirmişik. Güman edirəm ki, bu məsələ də həll olunmalıdır.

S u a l: Cənab Prezident, Azərbaycan bu sammitdə hər hansı bir sənəd imzalayacaqmı və Siz Robert Koçaryanla görüşəcəksinizmi?

C a v a b: Koçaryanla bu gün axşam görüşəcəyəm. Bunu deyə bilərəm. Ancaq hansı sənədi imzalayacağımı və ya imzalamayacağımı deyə bilmərəm.

S u a l: Siz Dağlıq Qarabağ məsələsi ilə əlaqədar Robert Koçaryanla danışıqlardan nə gözləyirsiniz?

C a v a b: Bilirsiniz, hər halda hər bir belə görüş müəyyən ümidlər doğurur. Mən də belə ümidlərlə bu görüşə gedirəm.

S u a l: Cənab Prezident, Ermənistanın yeni rəhbərliyi münaqişəli məsələlərin həllinə dair ATƏT-in həmsədrlərinin təkliflərini rədd edir və məsələni paket şəklində həll etməyə üstünlük verir.

C a v a b: Ona görə də mən bu gün görüşəcəyəm ki, onların özləri desinlər görək, bu barədə nə fikirdədirlər. [240]

**«VNUKOVO-2» HAVA LİMANINDA
«İTERFAKS» İNFORMASIYA
AGENTLİYİNƏ MÜSAHİBƏ**

Moskva

28 aprel 1998-ci il

S u a l: Xahiş edirəm, deyəsiniz, Siz bu zirvə toplantısında nəyi Azərbaycan üçün ən mühüm hesab edərdiniz? Siz burada hansı problemləri həll etmək istərdiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Burada məsələlər hamı üçün eynidir. Burada elə bir məsələ ola bilməz ki, Azərbaycan üçün mühüm olsun, başqaları üçün mühüm olmasın. Bizim üçün, birliyin üzvləri üçün vacib olan budur ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyi öz funksiyalarını daha effektiv və səmərəli şəkildə həyata keçirsin.

S u a l: Siz MDB-nin həyat qabiliyyətinə inanırsınız mı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən MDB-nin həyat qabiliyyətinə inanıram, amma bir şərtlə ki, Kişinyovda deyilməyən olanların hamısı və sabah nə deyiləcəksə, onların hamısı həyata keçirilsin.

S u a l: Sizcə, bu zirvə toplantısı mübahisəli, kəskin və ciddi problemlərin həllinə kömək edə bilirmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsinizmi, mən həmişə bu fikirdə olmuşam ki, mübahisəli məsələləri, o cümlədən də MDB daxilində mövcud olan hərbi münaqişələri məhz Müstəqil Dövlətlər Birliyi nəinki həll edə bilər, həm də həll etməyə borcludur. Mən bunu dəfələrlə demişəm və bu gün fürsətdən istifadə edərək bir daha deyirəm: elə birlik ola bilməz ki, bu [241-242] birliyin üzvləri öz aralarında hərbi münaqişə vəziyyətində olsunlar. Bu, birlik anlayışından xaricdir. Amma, təəssüflər olsun ki, bu məsələyə bizim birliyimizdə lazımı diqqət yetirilmir.

S u a l: Biz ümid edə bilərikmi ki, burada Xəzərin problemləri də müzakirə olunacaqdır?

H e y d ə r Ə l i y e v: Zənnimcə, gündəlikdə Xəzərlə bağlı məsələ yoxdur, çünki Xəzər məsələsi MDB-yə aid məsələ deyildir, bu dövlətlərarası münasibətlərlə bağlı məsələdir. Bu məsələni şışirtmək lazım deyil, orada da hər şey həmçinin öz qaydasındadır.

S u a l: Heydər Əliyev, Siz özünüz üçün hər hansı əlverişli bir vaxtda bizim agentliyimizə gəlmək barədə «İnterfaks»ın rəsmi məktubunu almırsınız mı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Almışam, mənim salamımı, Terexova, ən xoş arzularımı və ən dərin hörmətimi «İnterfaks»a çatdırın, ona görə ki, keçmişdə, mənim belə bir vəziyyətdə olmadığım dövrdə biz yaxşı əməkdaşlıq etmişik.

M ü x b i r: Sağ olun.

*Müsaibəni agentliyin vitse-prezidenti
Boris Qrişşenko aparmışdır [242]*

**ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ
ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ROBERT KOÇARYANLA GÖRÜŞÜN
YEKUNLARINA ƏSASƏN İMZALADIQLARI BƏYANAT**

Moskva, «Prezident-Hotel»

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən belə hesab edirəm ki, prezident Koçaryan və prezident Əliyev səmərəli söhbət etdilər, demək olar, bütün məsələlər barəsində fikir mübadiləsi apardılar və söhbətimizin yekunlarına dair birgə bəyanat imzalandı.

R o b e r t K o ç a r y a n: Zənnimcə, geniş səpgidə məsələlərə dair həqiqətən çox açıq söhbət oldu və biz məsələni ilişib qaldığı nöqtədən çıxarıb irəlilətmək üçün səy göstərməyə çalışmalıyıq. Biz nəinki sadəcə olaraq silahlı münaqişəni, ümumiyyətlə münaqişəni aradan qaldırmaq istəyirik. Ona görə ki, əgər silahlı münaqişənin tənzimlənməsindən danışmalı olsaq, onda bu, o demək olardı ki, biz onun hərbi hissəsinin nizama salınmasından sonra dayanacağıq. Odur ki, söhbət bütövlükdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasından gedir.

Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, siyasi vasitələrlə, ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqları davam etdirmək yolu ilə aradan qaldırılmasına sadıq qaldıqlarını təsdiqləyir və 1994-cü ilin mayında əldə olunmuş atəşkəs [243-244] rejiminə bundan sonra da dönmədən əməl etməyə hazır olduqlarını bildirirlər.

Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası Minsk konfransı həmsədrlərinin və onların nümayəndələrinin münaqişənin aradan qaldırılması işində real irəliləyişlərə nail olunmasına yönəldilmiş fəaliyyətinə kömək göstərməyə hazır olduqlarını bildirirlər.

Moskva, 28 aprel 1998-ci il [244]

İSRAİL DÖVLƏTİNİN YARANMASININ 50 İLLİYİ ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

«Hyatt Recensi Naxçıvan» mehmanxanası

30 aprel 1998-ci il

Hörmətli səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi İsrail dövlətinin yaranmasının 50 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Bütün İsrail vətəndaşlarına və dünyada yaşayan yəhudilərə sülh, əmin-amanlıq və səadət arzulayıram.

İsrail dövlətinin yaranması təkcə yəhudilər üçün yox, bütün dünya üçün əlamətdar tarixi hadisə olmuşdur. Əsrlər boyu böyük çətinliklər, böyük zillət və böyük əziyyət çəkəndən sonra, nəhayət, yəhudilər öz milli dövlətini və müstəqil ölkəsini əldə edə bilməmişlər. Keçmiş zamanlarda dünyada bir xalqın o biri xalqa qarşı, bir ölkənin o biri ölkəyə qarşı təcavüzü və aparılan müharibələr, xüsusən soyqırımları ümumiyyətlə, bəşər tarixində çox ağır və sarsıdıcı izlər qoymuşdur. Yəhudilərə, yəhudi xalqına qarşı tarix boyu edilən ədalətsizliklər və nəhayət, İkinci dünya müharibəsi zamanı dəhşətli soyqırımı və yəhudilərin kütləvi surətdə öldürülməsi bütün bəşəriyyəti hiddətə gətirmişdir.

Azərbaycan xalqı tarix boyu təcavüzə, zorakılığa qarşı və soyqırma qarşı həmişə öz etirazını bildirmişdir. Baxmayaraq ki, Azərbaycan xalqının özü də belə dəhşətli hadisələrin qurbanı olmuşdur. Son iki əsr ərzində Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş soyqırım [245-246] hadisələri, halları hər bir insan üçün, hər bir xalq üçün onun nə qədər dəhşətli olduğunu bizə yaxşı bildirir. Ona görə də biz yəhudilərə qarşı tarixi ədalətsizliyi, onlara qarşı edilən soyqırımı, onlara qarşı edilən vəhşilikləri həmişə pisləmişik və bu gün də pisləyirik. Eyni zamanda böyük məmnuniyyət hissi doğurur ki, 50 il bundan öncə bütün bu dəhşətlərə son qoyulmuşdur və yəhudi xalqı İsraildə öz milli dövlətini yaratmışdır. İndi Dünya Birliyində bir müstəqil dövlət kimi İsrail özünə layiq yerini tutur.

50 il ərzində İsrail dövlətinin keçdiyi yol çətin, ağır olubdur. Amma, nəhayət, öz yekunlarına görə uğurlu olubdur. Biz İsrail dövlətinin əldə etdiyi nailiyyətlərə görə sevinirik və İsrail dövlətinə gələcəkdə də böyük uğurlar arzulayırıq.

İndi Azərbaycan ilə İsraili bağlayan bizim dövlətlərarası münasibətlərimizdir. Ancaq bununla bərabər, Azərbaycanda əsrlər boyu azərbaycanlılarla yanaşı, yəhudilərin rahat və sərbəst yaşaması bizim bir xalq kimi xeyrxah, sülhsevər xalq olduğumuzu nümayiş etdirir. Azərbaycanda yəhudilərlə azərbaycanlılar arasında mövcud olan və tarix boyu hökm sürmüş dostluq münasibətləri buna əyani sübutdur. Bizim ölkəmizdə - müstəqil Azərbaycanda yaşayan hər bir kəs dilindən, dinindən, milliyyətindən asılı olmayaraq bərabər hüquqlara malik Azərbaycan vətəndaşdır. Azərbaycanda yaşayan yəhudilər Azərbaycan xalqının bu tarixi ənənələrindən həmişə bəhrələnmişlər, indiki zamanda isə müstəqil Azərbaycan dövlətinin qayğısı altındadırlar. Bu amil də Azərbaycan ilə İsrail arasında mövcud olan ikitərəfli faydalı əlaqələrin və əməkdaşlığın gözəl bir nümayişidir. Ümidvaram ki, bizim bu əməkdaşlığımız, sıx əlaqələrimiz bundan sonra da davam edəcək və hər iki ölkə üçün, hər iki xalq üçün faydalı olacaqdır.

Hörmətli dostlar, mən sizi bu bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm, sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm və İsrail dövlətinə yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

Çox sağ olun. [246]

DÜNYA KİNOSUNUN 100 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ BAKIDA "FESTİVALLAR FESTİVALI" NİN AÇILIŞINA HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ GECƏDƏ NİTQ

Respublika sarayı

2 may 1998-ci il

Hörmətli festival qonaqları, dostlar! Rüstəm deyir ki, mən bir söz deməliyəm. Amma bu gün siz o qədər çox dediniz ki, buna çətin ki, nə isə əlavə etmək olar. Bu gün biz bir kəşf etdik ki, - bu, həm Rüstəm İbrahimbəyov üçündür, həm də onun həmkarları üçün, - göstərdik ki, Azərbaycan kinosu 1898-ci ildən başlanır, onun yüz ili tamam olur. Bu birincisi. Sizin bunu bilməməyiniz pisdir. Elə biz də 1916-cı ili başlanğıc ili hesab edirdik. (R. İbrahimbəyov yerindən: Sizin fərmanınız çıxsa, onda hamı bilər.) Siz ki, artıq elan etdiniz. Əgər bunu hər hansı bir sənədlə rəsmiləşdirmək gərəkdirsə, onda, təbii olaraq, fərman da vermək mümkündür. Lakin Azərbaycan kinosunun stajını, - əgər belə demək olarsa, - on il, yaxud neçə il artırmaq ümumən heç də sadə bir məsələ deyildir.

Bu, o deməkdir ki, Azərbaycan sivilizasiyalı ölkədir, dünyada kino meydana çıxan kimi, o, Azərbaycanda da peyda olunmuşdur. Axı az-az ölkə tapılar ki, Avropada kino banilərinin kino yaratdıqları həmin vaxtdan bu ölkələrdə kino həqiqətən mövcud olmağa başlasın.

Buna görə də bugünkü festival hiss etdiyimiz bütün xoş, yaxşı hallarla yanaşı, məsələn, mənim üçün məhz bu kəşflə [247-248] dəyərə malikdir – onun həm sübutu ilə, həm də nümayiş etdirilməsi ilə.

İkincisi isə, bu gün doğrudan da elə bir vaxtdır ki, çox adamın bir yerə toplaşması çətinidir. Bununla belə, toplaşmışız. Mən iki il öncə keçirilmiş "Festivallar festivalı" nı xatırlayıram. Sizin dəvətinizlə mən də orada idim. Lakin onda qonaqlar az idi və əgər belə demək mümkünsə, kiçik bir toplanış idi. Bu dəfə toplantı daha böyükdür. Ümid edirəm ki, gələn dəfə daha böyük olacaqdır.

Burada da müəyyən bir qanunauyğunluq var, çünki Sovet İttifaqı dağılanda bir-birindən üz çevirib uzaqlaşmaq meyli çox güclü idi. Bu, tamamilə təbii olan haldır. Lakin bir-birimizdən uzaqlaşdıqdan, özümüz özümüzü hiss etdikdən, azadlıq qazandıqdan, müstəqilliyə nail olduqdan sonra bir-birimiz üçün darıxdıq və belə qərara gəldik ki, bir-birimizə hər halda, yaxınlaşmaq lazımdır. Mən təxminən belə başa düşürəm. Bax buna görə də bu dəfə buraya, Bakıya iki il əvvəlkinə nisbətən daha çox adam toplaşmışdır. Yəni bu, tamamilə qanunauyğun meylidir. Mən bu meyli alqışlayır və arzu edirəm ki, kino sənəti xadimləri bir-birinə daha da yaxınlaşsın, daha sıx birləşsin, əlaqələri daha çox möhkəmlətsin və müasir dövrün ruhuna, müasir insanın zövqünə uyğun olan kino sənəti əsərləri yaratsınlar.

Əlbəttə, burada hamımıza aydındır ki, televiziya kinonu sıxışdırmışdır. Yadımdadır, - bu gün Rüstəm mənə xatırlatdı, - biz burada, elə bu salonda Azərbaycan kinosunun 70 illiyini qeyd edirdik. Bu, 76-cı ildə olmuşdur. Tədbirdə mən də iştirak edirdim, zənnimcə, hətta çıxış etdim. Xatirimdədir, o vaxt mən tək-cə kinodan deyil, başqa məsələlərdən də danışdım. Lakin sonralar da kinematografiya ilə ünsiyyətdə oldum, deyirdim ki, televiziya öz imkanlarını nə qədər genişləndirsə, teatr, kino öz əhəmiyyətini itirməyəcəkdir. Mən bunu indi bir daha təsdiq edirəm. Belə bir qanunauyğun [248-249] hal baş verir – televiziya kinonu müəyyən dərəcədə sıxışdırır. Amma adamlar televiziyadan, necə deyərlər, doyurlar və bir daha kino salonuna qayıtmaq, kinoya qayıtmaq, böyük ekrana qayıtmaq arzusu baş qaldırır. Mən belə düşünürəm ki, bu da baş verəcəkdir.

Mən şadam ki, Azərbaycan kinosu mövcud olduğu dövr ərzində geniş inkişaf etmişdir. Bu gün siz Azərbaycan kinosu xronikasının tarixindən bəzi kadrları göstərəndə də, açığı desəm, mən bir daha və bir daha sevindim. Baxmayaraq ki, bunların hamısını görmüşəm, bütün bunlar mənə məlumdur. Elə vaxt gəlir ki, yenidən tarixlə təmasda olursan. Bilmirəm başqalarında necədir, amma bu, şəxsən məndə çox böyük sevinc hissi, öz xalqım, öz respublikam üçün iftixar hissi doğurur.

Məsələ tək-cə bunda deyildir ki, mən bu gün Azərbaycan kinosunun yüz yaşı olduğuna görə sevinirəm, ondadır ki, çoxlu, lap çox yaxşı filmlər yaradılıbdır. Xatirimdədir, hələ uşaqkən kinoya baxmağa gedərdik, onda hələ səsli kino yox idi, səssiz kino idi. Azərbaycan filmləri, Moskva filmləri, hətta xarici filmlər də xatirimdədir. Biz Çarlı Çaplini ilk dəfə səssiz kinoda görmüşdük. Yaxud belə bir film vardı – "Miss Mend", xatirinizdədirmi? Çox maraqlı film idi, səssiz olsa da, biz, hələ çox gənc olan insanlar ona necə də məmnuniyyətlə baxırdıq. Yəni demək istəyirəm ki, mən o uzaq illəri xatırlayıram. O zaman mənim on yaşım vardı. Bu gün isə görün, kino nə qədər yüksəlmişdir. Müharibədən əvvəl də yaxşı filmlər var idi, mən İkinci dünya müharibəsini deyirəm, müharibə dövründə də, müharibədən sonra da yaxşı filmlər yaradılmışdı.

Ancaq bu gün Rasim Balayev, - o buradadır? Nə üçün belə uzaqda əyləşmişən? Yer yoxdur? Sən hər şeyi qonaqlara vermişən. Düz eləmişən, azərbaycanlı həmişə ən yaxşı nə varsa, qonağa verir. Bilirsiniz, mən bir Azərbaycan adətini [249-250] xatırladım. Kənd yerlərində azərbaycanlıların, - bəlkə də Bakıda

yaşayanlar bunu bilmirlər, amma əyalətdə yaşayanlar bilirlər, yaqın ki, sizin də xatirinizdədir, - bir otağı, iki otağı vardısı, onun biri yalnız qonaqlar üçün saxlanırdı. Bizim hələ çarpayımız olmayanda yerdə yatardıq. Yaxşı yorğan-döşək, balınc yalnız qonaq üçün idi. Özümüz isə birtəhər keçinərdik.

Xatirimdədir, uşaq vaxtı kəndə qohumumuzgilə getmişdim. Bizi qarşılıyıb evin girəcəyində yedirdilər, ancaq otağa buraxmadılar. Bəs o kimin üçündür? Qonaqlar üçündür. Orada bir çarpayı, yaxşı ipəkdən üzü olan yorğan, balıncılar var idi. Özlərinin isə yerə salmağa xalçaları da yox idi. Mən fikirləşdim ki, yaxşı, qonaq ildə bir və ya iki dəfə, yaxud üç dəfə gəlir, amma otaq boş qalır. İnsan özü isə bütün ili elə bir şəraitdə yaşayır. Görün, necə psixologiyadır.

Yaqın ki, bu, xalqımızın xarakteri ilə bağlıdır: Yaxşı nə varsa, qonaq üçündür. Bəzən deyirlər ki, azərbaycanlılar qonaqları yaxşı yedirib-ıçirdirlər. Bu, həqiqətən belədir. Həddən artıq yedirib-ıçirdirlər – bir, iki, üç...xörək. Qonaq da fikirləşir ki, bu adamlar elə həmişə bu cür yeyirlər. Bu, əsla belə deyildir.

Bəlkə də insan qonaq gələndəki kimi ayda bir dəfə o cür yeyə bilməsin, qalan vaxtlarda aza qane olsun. Amma qonağa hər şeyi verir. Mən bizim milli ənənələrimizi, xarakterimizi pisləmirəm. Bütün bunları ona görə xatırladım ki, Rasim Balayev kənarda oturubdur. Mən də bir vaxtlar otağın girəcəyində bax beləcə oturmuşdum, mənə qonaq otağına buraxmadılar.

Kino bir çox nəsillərin həyatında olduqca böyük rol oynamışdır. Məsələn, mənim nəslimin həyatında kinonun rolu çox böyük olmuşdur. Mühəribəyə qədər yaradılmış kinofilmlər – hərbi vətənpərvərlik xarakterli, Rasim Balayevin bu gün dediyi kimi, inqilabi xarakterli və başqa filmlər çox maraqlı idi, bədii cəhətdən çox dəyərli idi, onlar həm də sənət, kino [250-251] sənəti əsərləri idi. Lakin, bununla bərabər, onlar adamlara çox kömək edirdilər. Bu filmlər bütün sonrakı dövrdə də çox kömək etmişdi.

Buna görə də kino sənətinə, kino xadimlərinə, kino artistlərinə bizdə həmişə böyük hörmət var. Bu gün özünüz gördünüz ki, sizin hər birinizi necə qarşılıyırdılar, kimsə səhnəyə dəvət edildikdə nə qədər alqışlar, nə qədər sevinc, nə qədər məmnunluq olurdu. Siz öz gəlişinizlə, öz ünsiyyətinizlə və bugünkü gecə ilə tək-cə salonda olanlara deyil, salonda olmayanlara da çox böyük fərəh hissləri bəxş etdiniz, çünki hər şey birbaşa yayımlanırdı, respublikamızda birbaşa translyasiya gedirdi. Odur ki, adamlar bütün bunlara görə sizə minnətdar olacaqlar.

Mən Azərbaycanda respublikanın rəhbəri işləyərkən kino sənətinin inkişafına böyük diqqət yetirirdim. Bu, Rüstəmin də yadındadır, başqalarının da. Bu gün bir kadr göstərdilər, orada Rüstəm hələ çox gəncdir, hətta tanıya bilmirsən ki, bu odur, ya yox. Rasim Balayevin kinoda ilk dəfə görünməsinə də xatırlayıram. Rəhmətlik Həsən Seyidbəyli "Nəsimi" filmini çəkirdi. O vaxt biz böyük şairimiz Nəsiminin 600 illiyini qeyd edirdik və onun haqqında film yaratmağı qərara almışdıq. Yaxşı ənənə idi. Biz görkəmli adamların yubileylərini qeyd edirdik, onların haqqında kitablar, romanlar, tarixi oçerklər yazılırdı, kinofilmlər çəkilirdi. Yaxşı ənənə idi. Bax, onda biz ilk dəfə olaraq Bakıda Nəsimiyə gözəl bir abidə ucaltdıq, onun adını əbədləşdirdik, - bizdə Nəsiminin adına rayon var, - film yaratdıq. Həsən Seyidbəyli bu filmin yaradılmasını öz üzərinə götürdü. Xatirimdədir, ssenari çox mürəkkəb, çox çətin idi. Çünki tarixi təhlil etmək, aydınlaşdırmaq lazım idi ki, nəyi göstərməli və nəyi göstərməməli. Xüsusən ona görə ki, - mən yenə Rasim Balayevdən sitat gətirirəm, - bu gün o dedi ki, ideologiya rol oynayırdı. Həqiqətən [251-252] qətən rol oynayırdı. Odur ki, həmçinin nəyisə ideologiyaya uyğunlaşdırmaq lazım idi. Prinsipcə, film çox yaxşı çıxdı.

Mən hesab edirəm ki, tarixi baxımdan bu film Azərbaycan kino sənətinin əslində ilk belə çox fundamental filmi idi. Xatirimdədir, onda mən Həsən Seyidbəyli ilə görüşdüm, söhbət etdim və soruşdum ki, bəs Nəsimi rolunu kim ifa edəcək? O dedi ki, bilirsinizmi, mən bir yaxşı, perspektivli cavan tapmışam. Soruşdum ki, o haradadır? Dedi ki, o, teatr institutunda oxuyur. Mən onu sınaqdan çıxarmışam, baxmışam və indi gəlin, görək mən düz deyirəm.

O, Nəsimi rolunu həqiqətən gözəl ifa etdi, çox gözəl ifa etdi. İndi baxın, o, artıq bir qədər yaşa dolub, fiqurası da o vaxtkına nisbətən böyüyüb. Onda çox qədd-qamətli, çox qəşəng oğlan idi. Əlbəttə, bu gün də qəşəngdir.

Mən bunları niyə xatırlayıram? Ona görə xatırlayıram ki, bütün bunlar keçmişdir, o cümlədən məndən də keçmişdir, mən bu işlə məşğul olurdum, bu iş böyük diqqət yetirirdim. Babək haqqında film də bunun kimi. Eldar Quliyev əla bir film yaratmışdır. Bu gün Rüstəmlə biz ayrı-ayrı xadimlərimizin rejissorun işinə qarışdığı bəzi məqamları xatırladıq və sair. Bu da olub. Biz digər filmlərə himayədarlıq edirik, onlara baxır, kömək göstərirdik. Şadam ki, Azərbaycan kinematografiya böyük inkişaf tapmışdır.

Burada bəlkə də kiminsə yadındadır, mən Moskvada Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini işləyərkən Kinematografiya Komitəsinə kuratorluq edirdim. Yerləşməyə tez-tez gələrdi, biz bir çox məsələləri həll edərdik. Sovet kinematografiyasının inkişafına əhəmiyyətli yardım göstərmək qərara alındı. Siyasi Bürodada da, Nazirlər Sovetində də bu sahəyə mən başçılıq etdiyimə görə komissiyaya başçılıq etmək, bu məsələ ilə məşğul olmaq mənə tapşırılmışdı.

Mən isə hər şeylə maraqlanan insanam, nə isə bir iş görmək, nə isə hazırlamaq üçün çox diqqətlə məsələnin kökünə [252-253] varmaq lazım idi, kinematografiya bilməyimdən əlavə, onun vəziyyətini, imkanlarını və sairəni də öyrənməli idim. Mən kinematografiyanın ən böyük xadimləri ilə çoxlu görüşlər keçirdim və hər şeyi – sənəd, qərar layihəsi hazırladıq. Yerləşməyə dedim ki, siz bizim kinematografiyanın ən

görkəmli adamlarını yanınıza çağırın, mən də gələcəyəm. Bu, 84-cü il idi. Biz bir neçə saat söhbət etdik. Orada iştirak edən insanların bəziləri artıq həyatdan gediblər. Ancaq bəziləri indi buradadır – Rüstəm orada idi, Şengelaya var idi. Deməliyəm ki, sonra biz o dövr üçün çox sanballı sənəd, Sovetlər İttifaqı Kinematografiyasının inkişaf proqramını yaratdıq.

Həmin sənəd qəbul edildikdən sonra biz Moskvada Oktyabr salonunda kinematografçıların geniş ümumittifaq fəallar yığıncağını keçirdik və mən məruzə etdim. Birincisi, kinematografiyanın inkişafı barədə danışdıq. Yəqin ki, sizin xatirinizdədir? Bizim türkmənistanlı qonağımız hanı, mənim xatirimdədir, siz orada çıxış etdiniz. Biz bütün günü bu məsələləri müzakirə etdik, kinematografiyanın ən böyük xadimləri çıxış etdilər, öz təklifləri, düşüncələri barədə danışdılar. Gördüyünüz kimi, mən kinematografiya ilə bilavasitə bağlıyam. Ona görə də sizi sadəcə kino tamaşaçısı kimi ekrandan yox, praktiki fəaliyyətinizdən tanıyıram və sizə böyük hörmətlə yanaşıram. Bilirəm ki, kinematograf əməyi çox mürəkkəb, ağırdır. Ümumiyyətlə, artistin əməyi ağır zəhmətdir.

Mən dəfələrlə demişəm və bu gün bir daha demək istəyirəm ki, tamaşaçı səhnəyə baxır, artist çıxış edir, rolu oynayır, o, tanınmış adamdır, onu alqışlayırlar və sairə. Amma insan səhnəyə çıxanadək nə qədər zəhmət çəkir, nə qədər həyəcan keçirir, səhnənin arxasında nələr baş verir – bunları heç də hamı bilmir. Ancaq mən bilirəm. Ona görə də teatr işçilərinin əməyini, kino-aktyor, rejissor əməyini yüksək qiymətləndirirəm və bu gün də həmin hisslərlə sizinlə görüşə gəlmişəm. [253-254]

Mən bu gün sizin haqqında danışdıqlarınızı diqqətlə dinlədim, sizə baxdım və mənə çox xoş oldu ki, siz hamınız gözəl formanızı saxlayırsınız, əvvəllərdə olduğu kimi, indi də məşhursunuz. Bir daha vurğulamaq istəyirəm ki, yenidən Bakıya toplaşmağınızdan çox şadam və kino sənətinin inkişafında sizə uğurlar arzulayıram. Bütün ölkələrin kinematograflarının dostluğu var olsun və inkişaf etsin! [254]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin mayın 1-də keçirilən iclaslarında Azərbaycan Respublikasının prezidentinin seçkiləri haqqında və Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyası haqqında qanun layihələri ətrafında gedən müzakirələri Azərbaycan Dövlət televiziyası verilişləri vasitəsilə diqqətlə dinləmişəm. Məlum oldu ki, göstərilən qanun layihələrinin bəzi müddəaları müxalifəti təmsil edən bir sıra deputatları narahat etmişdir. Bununla əlaqədar bildirirəm ki, Milli Məclisə təqdim edilən qanun layihələri dünyada mövcud olan prezidentli respublikaların, o cümlədən MDB üzvü olan ölkələrin standartlarına və praktikasına uyğun hazırlanmışdır.

Hesab edirəm ki, bəzi deputatların narahatçılıqlarının əsas səbəbi onların təmsil etdikləri siyasi partiyalar tərəfindən gələcəkdə irəli sürülməsi nəzərdə tutulan prezident vəzifəsinə namizədlərin Azərbaycan Respublikasının prezidentinin seçkiləri haqqında qanun layihəsində nəzərdə tutulan tələblərin yerinə yetirilməsində çətinlik çəkmələri qorxusudur.

Zənnimizcə, əhali tərəfindən geniş dəstəklənən prezident vəzifəsinə namizəd bu layihədə nəzərdə tutulan müddəalara riayət etməyə qadir olmalıdır. Qeyd etmək istərdim ki, bir sıra ölkələrdə prezident vəzifəsinə namizədlər üçün daha sərt tələblər nəzərdə tutulmuşdur. Bu onunla bağlıdır ki, söhbət dövlət başçısının seçirməyindən gedir və dövlət başçısı vəzifəsinə namizəd bütün xalqın mandatını almağa qadir olmasını sübut etməlidir. [255-256]

Eyni zamanda Milli Məclisdə qanun layihəsi ətrafında gedən müzakirələr zamanı layihədə dəyişiklikləri tələb edən deputatların onların təmsil etdikləri siyasi partiyaların nümayəndələrinin gələcək prezident seçkilərində müəyyən çətinliklərlə rastlaşmalarına dair narahatçılıqlarını anlayaraq, Azərbaycan Respublikasının prezidentinin seçkiləri haqqında qanun layihəsində aşağıdakı dəyişikliklərin edilməsini mümkün hesab edirəm:

Hal-hazırda qanun layihəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, "Seçici birliklərinin, seçici bloklarının və yaxud seçicilərin təşəbbüs qruplarının prezidentliyə irəli sürdükleri namizəd üçün təyin etdikləri səlahiyyətli nümayəndələr vasitəsilə 50 mindən az olmayan sayda seçici imzası toplanmalıdır. Bu halda toplanan imzaların ümumi sayının 0,8 faizindən az olmayan hissəsi seçkilər keçirilən hər bir rayonun (şəhərin, şəhərdə rayonun) ərazisindən toplanmalıdır". Bu müddəa aşağıdakı redaksiyada verilə bilər: "Seçici birliklərinin, seçici bloklarının və yaxud seçicilərin təşəbbüs qruplarının prezidentliyə irəli sürdükleri namizəd üçün təyin etdikləri səlahiyyətli nümayəndələr vasitəsilə 50 mindən az olmayan sayda seçici imzası toplanmalıdır. Bu halda toplanan imzaların ümumi sayının 0,4 faizindən az olmayan hissəsi seçkilər keçirilən rayonların (şəhərlərin, şəhərdə rayonların) yarısından çoxunun ərazisindən toplanmalıdır".

Milli Məclisdə Mərkəzi Seçki Komissiyasının siyasi partiyaların təmsilçiliyi prinsipi əsasında formalaşdırılması müxalifəti təmsil edən bəzi deputatlar tərəfindən təklif edilmişdir. Qeyd etmək istərdim ki, təqdim edilən qanun layihəsində Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyası gələcəkdə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında xalq tərəfindən birbaşa seçilmələri nəzərdə tutulan ali dövlət hakimiyyət orqanlarının formalaşdırılmasını təmin edən vahid dövlət orqanıdır. Məhz buna görə, Mərkəzi Seçki Komissiyası [256-257] həmin dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən paritet və təmsilçilik prinsipləri əsasında təşkil edilməlidir. Heç bir hakimiyyət budağı – nə Azərbaycan Respublikasının prezidenti, nə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bu orqanı təkbaşına və müstəsna şəkildə təşkil edə bilməz. Lakin hesab edirəm ki, Mərkəzi Seçki Komissiyasının tərkibinə hər bir prezidentliyə namizədin nümayəndəsinin məşvərətçi səs hüququna malik üzv statusu ilə daxil edilməsi mümkün olardı. Eyni zamanda ərazi və məntəqə seçki komissiyalarının bitərəf vətəndaşlar arasında keçirilən püşkatma yolu ilə təşkil edilməsinin qanun layihəsində birbaşa nəzərdə tutulması mümkündür.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 may 1998-ci il
[256]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ MƏCLİSİNƏ

1998-ci il may ayının 28-də xalqımız Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyini təntənəli surətdə qeyd edəcək. Müstəqilliyimizin və dövlətçiliyimizin tarixində bu əlamətdar hadisə münasibətilə amnistiya verilməsini mümkün sayıram.

Məhkumlardan, onların valideynlərindən, yaxın qohumlarından daxil olan müraciətlərdən aydın olur ki, məhkum olunanlar törətdikləri əməllərdən səmimi peşmançılıq çəkir, islah olunduqlarını və qanunlara əməl edəcəklərini vəd edirlər.

Amnistiya olunmaq üçün təklif edilən şəxslər arasında Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda erməni işğalçılara qarşı döyüşlərdə iştirak etmiş şəxslər, habelə həmin döyüşlərdə həlak olmuş və ya itkin düşmüş şəxslərin yaxın qohumları, 1990-cı il 20 Yanvar faciəsində xəsarət almış şəxslər və ya həmin hadisələrdə şəhid olmuş şəxslərin yaxın qohumları, Xocalı soyqırımına məruz qalmış şəxslər və onların yaxın qohumları, Azərbaycan Respublikasının orden və medalları ilə təltif olunmuş şəxslər vardır.

Hesab edirəm ki, bu şəxslərə etimad göstərilib, onların azadlığa buraxılması, dövlətimizin humanist siyasətinin təzahürü kimi, insanlara böyük qayğının nümayişi olardı.

Həm məhkumların, həm də dövlətin mənafeələrinə uyğun olan bu amnistiya aktının vətəndaşlarımızın tezliklə cəmiyyətə qovuşmalarına, müstəqil dövlətimizin layiqli vətəndaşları olmalarına, onların qanunlara hörmət ruhunda tərbiyəsinə müsbət təsir göstərəcəyinə inanıram. [258-259]

Amnistiya haqqında qərarın qəbul olunduğu təqdirdə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş və ya məhkəmə hökmü ilə məhkum edilmiş on mindən artıq insan tamamilə və ya qismən cəzadan azad olunacaqlar. Onlardan iki minə qədər şəxsin azadlıqdan məhrumetmə yerlərində azad edilməsi, əməyə mütləq cəlb edilməklə azadlıqdan məhrumetməyə şərti məhkum olunmuş üç minə qədər şəxsin isə xüsusi komendantlıqlardan azadlığa buraxılması və azadlıqdan məhrumetmə ilə bağlı olmayan digər cəzalardan azad olunması nəzərdə tutulur.

Milli Məclis belə bir amnistiya haqqında müvafiq qərar qəbul edərsə, bu, Azərbaycan dövlətinin humanistlik, insanpərvərlik və ədalət prinsiplərinə sadıq olduğunu bir daha nümayiş etdirəcək.

Bütün bunları nəzərə alaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyi münasibətilə amnistiya haqqında qərar layihəsini Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinə uyğun olaraq müzakirənizə təqdim edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 may 1998-ci il

[259]

**AZƏRBAYCANIN MİLLİ QƏHRƏMANLARINA
VƏ ŞƏHİD OLMUŞ MİLLİ QƏHRƏMANLARIN
AİLƏ ÜZVLƏRİNƏ, VALİDEYNLƏRİNƏ
“QIZIL ULDUZ” MEDALLARININ
TƏQDİM EDİLMƏSİ MƏRASİMİNDƏ
GİRİŞ SÖZÜ**

Prezident iqamətgahı

5 may 1998-ci il

Hörmətli bacılar, qardaşlar!
Xanımlar və cənablar!

Azərbaycanın müstəqilliyinin rəmzlərindən biri Azərbaycanın dövlət mükafatlarıdır. Azərbaycanın dövlət mükafatları, ordenləri və medallarının təsis olunması haqqında vaxtilə lazımi qərarlar qəbul edilmiş, ancaq sonra onları təkmilləşdirmək lazım gəlmişdir. Azərbaycanın ordenləri və medallarının hazırlanması üçün də müəyyən vaxt tələb olunmuşdur. Nəhayət, bu işlər sona çatıb. Azərbaycanın dövlət mükafatları – ordenləri və medalları hazırlanıbdır.

Mən Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq olmuş və Milli Qəhrəman “Qızıl ulduz”u ilə təltif edilmiş bir qrup Azərbaycan Milli Qəhrəmanına və həlak olmuş Milli Qəhrəmanların ailə üzvlərinə Azərbaycanın ən yüksək mükafatını – “Qızıl ulduz” medalını bu gün ilk dəfə təqdim edəcəyəm. [260-261]

YEKUN ÇIXIŞI

Hörmətli Azərbaycanın Milli Qəhrəmanları!

Hörmətli Milli Qəhrəmanların ailə üzvləri, valideynləri!

Mən sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, səadət, Vətənimizin müdafiəsi, Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi uğrunda mübarizəmizdə və ölkəmizin həyatında gedən proseslərdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Azərbaycan 1988-ci ildən böyük bir faciə ilə rastlaşıbdır. Ölkəmizin ərazisinin bir qismini ayıraraq respublikamızı parçalamaq məqsədi ilə Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz edilmişdir. Bu hərbi təcavüz sonralar müharibəyə çevrilmiş və Azərbaycan xalqı qanlı müharibə aparmışdır. Bu müharibədə, döyüşlərdə xalqımızın igid oğlanları qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər, şəhid olmuşlar.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanın uğurları da, təəssüf ki, məğlubiyyətləri də olubdur. Xalqımız vuruşub, döyüşüb, böyük qurbanlar veribdir. Bu vuruşlarda, bu döyüşlərdə vətənimizə, ölkəmizə, dövlətimizə, xalqımıza böyük sədaqət göstərən gənclər, döyüşçülər, əsgərlər, zabitlər, vətəndaşlar çox olubdur. Məhz buna görə də Azərbaycan qorunubdur, saxlanılıbdır. Məhz buna görə də bu gün Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi yaşayır və inkişaf edir.

Bu döyüşlərdə fərqlənənlər çox olubdur. Onların içərisində ölkəmizin ən yüksək mükafatına, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülənlər olubdur. Siz onlardansınız, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanları və şəhid olmuş Milli Qəhrəmanların ailə üzvləri, valideynlərisiniz. [261-262]

Azərbaycanın Dövlət Mükafatı, ən yüksək mükafatı – Milli Qəhrəman rəmzi olan “Qızıl ulduz” medalı bu gün sizə ilk dəfə təqdim edildi. Şübhəsiz ki, bu, sizin həyatınızda əlamətdar bir hadisədir. Eyni zamanda bu, bizim ölkəmizin, xalqımızın həyatında da əlamətdar bir hadisədir. Birincisi, bugünkü mərasim aydınca sübut edir ki, vətənin, ölkənin müdafiəsi uğrunda şücaət, qəhrəmanlıq nümunələri göstərmiş insanlar qiymətləndirilir və unudulmur. Vətənin, ölkəmizin müdafiəsi uğrunda şəhid olmuş insanların adı daim qəlbimizdədir, onların xatirəsi bizim üçün əzizdir, onlar bizim üçün unudulmazdır. Bugünkü görüş, təltif mərasimi bu baxımdan təkcə sizin üçün yox, bütün ölkəmiz, xalqımız üçün də çox əlamətdar hadisədir.

Bunun əhəmiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasını bu gün də, gələcəkdə də qorumaq, onun sərhədlərini sarsılmaz etmək, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək üçün Azərbaycanın güclü Milli Ordusu, silahlı qüvvələri olmalıdır və Azərbaycan gəncləri orduda xidmət etməyi özlərinin ən ümdə, ən şərəfli borcu hesab etməlidirlər. Sizin qəhrəmanlığınız bu gün həyata atılan, orduda xidmətə gedən və hərbi xidmətə hazırlaşan gənclər üçün örnəkdir, nümunədir.

Vətən yolunda canlarını qurban vermiş, şəhid olmuş Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarının həyatı, onların qəhrəmanlığı bütün xalqımız üçün, o cümlədən, xüsusən gənclərimiz üçün örnəkdir, dərstdir. Ona görə də bugünkü görüşün, mükafatları təqdim etmə mərasiminin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Ona görə də bu, bütün Azərbaycanın həyatında əlamətdar bir hadisədir.

Mən sizin hamınızı bir daha təbrik edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz gələcəkdə də müstəqil Azərbaycanın mənafeələrinin qorunması yolunda öz xidmətlərinizi göstərəcəksiniz. Əminəm ki, sizin həyat yolunuz, qəhrəmanlığınız Azərbaycan gənclərində milli vətənpərvərlik ruhunu daha da yüksəldəcək, xalqımızı daha sıx birləşdirəcək və Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını [262-263] yalnız və yalnız müstəqil Azərbaycanın qorunub saxlanması, inkişaf etməsi naminə çalışmağa, mübarizə aparmağa dəvət edəcəkdir.

Mən sizə cansağlığı, hamınıza yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [263]

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN 75 İLLİK
YUBİLEYİ İLƏ ƏLAQƏDAR BAKIYA GƏLMİŞ
XARİCİ ÖLKƏLƏRİN NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTLƏRİNİN ŞƏRƏFİNƏ
TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

Prezident iqamətgahı

8 may 1998-ci il

Hörmətli dostlar, qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Bu gün özümü bir qədər narahat hiss edirəm. Aydınır ki, 75 yaş tamam olur və yaranmış ənənəyə, xalq adətinə görə, belə hallarda səbəbkarı təbrik edirlər. Lakin mən özümün çoxillik həyatım ərzində öz ad günümü, xüsusən də belə bütöv rəqəmli tarixi heç vaxt qeyd etməmişəm. Ad günümdə uzağı ailəm, həyat yoldaşım, övladlarım ilə birlikdə nahar edə bilərdik.

Ötən dövrləri xatırlayarkən deyə bilərəm ki, ilk dəfə mənim ad günüm barədə xəbər 50 yaşım tamam olanda bizim keçmiş Sovet İttifaqında geniş yayıldı, çünki mən Azərbaycanın rəhbəri, respublikamızın Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi idim. O vaxt məni Lenin ordeni ilə təltif etdilər. 50 illiyimlə əlaqədar və Kommunist Partiyası və sovet dövləti qarşısında xidmətlərimə görə Lenin ordeni ilə təltif edilməyim haqqında fərman Sovet İttifaqının bütün qəzetlərində dərc olundu. Onda məlum oldu ki, 50 yaşım var, yaşımın rəqəmi bütöv rəqəmdir. [264-265]

Mən çox təbriklər aldım. Lakin mən Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi işləyirdim və həmkarlarımız, büro üzvləri məndən birtəhər toplaşmağı, heç olmasa büro üzvlərini toplamağı təkidlə xahiş edirdilər. Mən buna razı olmadım.

60 yaşım tamam olanda Moskvada işləyirdim, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini idim. Mən onda da yüksək mükafata layiq görüldüm: mənə ikinci dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verdilər – təbii olaraq, Lenin ordeni ilə, Qızıl Ulduz nişanı ilə təltif etdilər. Bu, daha geniş miqyasda məlum oldu. Onda mən Moskvada, Kremldə işləyirdim. Həmin gün və ertəsi gün mən öz iş otağında bütün həmkarlarımı – Siyasi Büro üzvlərini və üzvlüyə namizədləri, Nazirlər Soveti sədrinin müavinlərini, nazirləri, digər dövlət xadimlərini qəbul etdim. Onlar yanıma gəlir, təbrik edir və müəyyən rəmzi suvenirlər verirdilər. Lakin o gün mən yenə də öz ailə üzvlərimlə oldum və heç bir məclis düzəltmədim.

65 yaş elə bir tarix deyil ki, onu xatırlayıb qeyd edəsən. 65 yaşım tamam olanda nələr olduğu heç yadımda da deyildir. Amma 70 yaşım tamam olanda Naxçıvanda idim, təklənmişdim, məni nüfuzdan salmağa can atırdılar. Bilirsiniz ki, 1988-ci ildən sonra mənim üçün xoşagəlməz hallar dövrü, xüsusən 1990-cı ilin yanvarında Siyasi Büronun, sovet hökumətinin Azərbaycana qoşun yeridilməsi haqqında qərarına qarşı etirazımı bildirdikdən sonra həyatımda çox ağır dövr başladı.

Bundan sonra mən Kommunist Partiyasının sıralarından çıxdım, təqiblərə məruz qaldım. Mətbuatda mənim haqqımda hər cür uydurmalar yazırdılar. Bir sözlə, məni gözümçixdiyə salmışdılar. Mən Moskvanı tərk etməli oldum və Bakıya gəldim. Məni burada da təqib etməyə başladılar və bir neçə gündən sonra Bakını tərk edib Naxçıvana – coğrafi cəhətdən çox mürəkkəb mövqedə yerləşən muxtar respublikaya getməli [265-266] oldum. Mən bu şəhərdə doğulmuşam, gənclik illərim burada keçib, orada orta təhsil almışam. Bu şəhər mənim vətənimdir. Mən gedib orada yaşadım. Orada Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri işlədim, orada 70 yaşım tamam oldu.

Vəziyyətimiz ağır idi, lakin buna baxmayaraq, mənimlə işləyən adamlar yubileyimə birtəhər toplaşmağı xahiş etdilər. Mən razı olmadım. Amma iş elə gətirdi ki, mayın 9-da, Qələbə günü bir qrup müharibə veteranı Naxçıvana gəldi. Demə, o vaxtlar hakimiyyətdə olan Xalq Cəbhəsi Azərbaycanda Qələbə gününün bayram edilməsini qadağan etmişdi. Belə olduqda, veteranlar Naxçıvana getməyi qərara almışdılar, çünki bilirdilər, biz orada 9 Mayı qeyd edirik.

Mayın 9-da biz veteranlarla birlikdə yığıncaq keçirdik, mən onları təbrik etdim. Mayın 9-da axşam tərəfi bəzi digər adamlar – mənimlə əlaqə saxlayan alimlər, professorlar, akademiklər gəldilər. Doğrudur, Yeni Azərbaycan Partiyası artıq həmin vaxtadək yaradılmışdı və mən onun sədri idim. Bu partiyanın fəalları da məni təbrik etmək üçün Naxçıvana gəlmişdilər. Bu, məni kiçik bir məclis düzəltməyə vadar etdi. Düzdür, orada ancaq yerli musiqiçilər, müğənnilər vardı. Ömrümün 70 ili ərzində ilk dəfə olaraq biz ad günümü ağır psixoloji və maddi cəhətdən ağır şəraitdə çox şən keçirdik. Bu, mənim yadımda qaldı. Oğlum Moskvadan oraya gəlmişdi və bunu o da xatırlayır.

Aradan beş il keçdi. 75-ci ildönümü yaxınlaşır. Azərbaycanda çoxları təşəbbüs göstərirlər. Mən çoxdan elan etmişəm ki, öz köhnə prinsiplərimə sadıq qalırım, heç nəyi qeyd etməyəcəyəm və qərara almışam ki, mayın 9-da səhər veteranları təbrik etdikdən sonra buradan çıxıb gedəcəyəm. Lakin bugünkü görüşə aprelin 29-da Moskvada MDB dövlət başçılarının görüşündə qəbul edilmiş qərar səbəb oldu. [266-267]

Bunları ona görə danışaram ki, mənim belə şeylərə münasibətimi, hisslərimi biləsiniz. Bax ona görə də dedim ki, özümü bir qədər narahat hiss edirəm. Açıq deyim, bir tərəfdən, mənə çox xoşdur ki, MDB ölkələrinin nümayəndə heyətlərinin hamısı dostcasına, birlikdə Bakıya gəlmiş və məni təbrik etmişdir, onlarla söhbət etməyə imkanım olmuşdur, onların Azərbaycanın həyatı ilə müəyyən dərəcədə tanış olmağa imkanları olmuşdur. Bu, bizim üçün, mənim üçün və zənnimcə, qonaqlar üçün də çox faydalıdır. Təbii olaraq, mənə xoşdur ki, hamı mənə diqqət göstərmişdir. Üstəlik, siz hamınız öz ölkələrinizin prezidentlərinin təbriklərini gətirmisiniz, Şimali Qafqaz respublikalarının prezidentlərinin özləri isə buradadırlar. Ona görə də bu hadisə mənə olduqca xoşdur.

Bununla belə, mənim şərafimə açılmış bu süfrə arxasında özümü bir qədər qeyri-adi hiss edirəm. İnanın ki, həyatımda hələ heç vaxt belə şey olmayıb. Görünür, insan özünün 75 illiyinə gəlib çatdıqda bunlar olan hallardır. Lakin hər halda, bunu müzakirə etmək lazım deyil. Mən bunu sadəcə olaraq informasiya xətinə dedim.

Bütün bunlara baxmayaraq, mən bu görüşə son dərəcə şadam. Səhər saat 10-dan mən bütün nümayəndə heyətləri ilə görüşdüm və indi biz bu salona toplaşmışıq, burada birlikdəyik, bir ailə kimi. Mənə göstərilmiş diqqətə görə, ad günümü əlaqədar öz xalqlarımızın, dövlətlərinizin, prezidentlərinizin mənə ehtiramını ifadə etmək üçün Azərbaycana, Bakıya məxsusi olaraq gəldiyinizə görə sizə bir daha səmimi təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin bütün prezidentlərinə böyük təşəkkürümü bildirirəm. Ən əvvəl ona görə ki, onlar mənə böyük qayğı göstərərək, aprelin 29-da, demək olar, hamı bu məsələni qaldırdı, müzakirə etdi və belə bir ümumi razılığa gəldilər ki, Əliyevə bu cür təbrik təşkil etmək lazımdır. Mən bu təşəbbüsə görə, bu gün aldığım təbriklərə [267-268] görə, təbrik məktublarında ifadə olunmuş səmimi sözlərə, xoş münasibətə, ülvə hisslərə görə prezidentlərə minnətdaram.

Sizə minnətdaram ki, dəvətimi qəbul edib bu salona gəldiniz, biz sizinlə bir stol arxasında əyləşmişik. Burada olanların hamısının sağlığına bədə qaldırıram. Mənim əziz qonaqlarım, sizin sağlığınıza! Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri prezidentlərinin sağlığına! Sizin sağlığınıza, dövlətlərinizin şərafinə, ölkələrinizin şərafinə, xalqlarımızın şərafinə! Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan bütün MDB ölkələri ilə, bütün Qafqaz respublikaları ilə həmişə ən xoş, ən səmimi, ən mehriban münasibətlər saxlayacaqdır.

Mənə xüsusilə xoşdur ki, bu gün burada Şimali Qafqaz respublikalarının prezidentləri, nümayəndə heyətləri iştirak edir. Onlar Rusiya Federasiyasının tərkibinə daxildir, onun subyektləridir. Bununla bərabər, onlar bütün tarixləri boyu ilk dəfə istifadə etdikləri belə hüquqlar, azadlıq, müstəqillik əldə etmişlər. Şimali Qafqaz ölkələrinin prezidentlərinin, nümayəndə heyətlərinin də burada olması mənə xoşdur.

Sizin şərafinizə! Hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik, əmin-amanlıq arzulayıram! Hər şeydən əvvəl, hər birinizə 75 il ömür sürməyi, 75 yaşında da heç olmasa, mənim kimi işləyə, çalışa bilmənizi arzu edirəm. Sağ olun!

* * *

Başla düşürəm ki, bəziləriniz artıq hava limanına yola düşməlidir. Əlbəttə, hamınızdan xahiş edərdim ki, gecəni burada qalınız, axşam Bakının seyrinə dalınız, səhər günəşin doğduğunu müşahidə edəsiniz – bütün bunlar bizdə çox maraqlı olur. Doğrudan da, şəhərin dəniz sahilində olması xüsusi gözəllik yaradır. Lakin kimsə mənim təklifimlə razılaşa bilər, kimsə də bunu qəbul etməz – əlbəttə, bunu hərənin özü müəyyənləşdirir. [268-269]

Kiminsə artıq yola düşməli olduğunu nəzərə alaraq, gəldiyinizə görə də, burada söylədiyiniz sözlərə görə də, gətirdiyiniz təbrik məktublarına görə də, bu gün hamımızın bir yerdə olduğumuza görə də sizə bir daha təşəkkür etmək istərdim. Yeri gəlmişkən, bizim bu çətin zamanımızda bu, tez-tez olan hadisə deyildir, bəlkə də nadir hadisədir. Məsələn, mən bu görüşdən böyük məmnunluq duyuram. Ona görə yox ki, siz hamınız məni ad günüm – 75 illiyim münasibətilə təbrik edirsiniz, ən çox ona görə ki, sizinlə görüşdüm, biz tanış olduq. Bəzilərinizlə çoxdan tanışam, bəzilərinizi isə ilk dəfə olaraq görürəm. Bəlkə də kiminləsə nə vaxtsa görüşmüşük – indi bu əlaqələri, bu tanışlığı bərpa edirik. Odur ki, sizin hamınızı özümə dost bilirəm. Bir halda ki, konkret olaraq mənim ad günüm, 75 illiyim ilə əlaqədar bu gün siz Azərbaycanda mənimlə birlikdəsiniz, deməli, siz mənim üçün yaxın adamlar oldunuz, siz mənim üçün dost oldunuz. Sizə cansağlığı və firavanlıq arzulamaq istəyirəm, mənə göstərdiyiniz diqqətə görə sizə bir daha və yenidən təşəkkür etmək istəyirəm. Xahiş edirəm, mənim ən səmimi duyğularımı, hörmət və ehtiramımı ölkələrinizin prezidentlərinə çatdırasınız, sizin vasitə ilə mənə göndərdikləri təbriklərə görə təşəkkürümü yetirəsiniz. Xahiş edirəm, Azərbaycan xalqının ən xoş duyğularını xalqlarınıza çatdırasınız.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin ölkələri təşəkkülün və inkişafın çox mürəkkəb bir dövrünü keçirirlər. Ürəkdən istəyirəm ki, hər bir ölkə tarixin bu mürəkkəb dövrünü mümkün qədər daha az maneəşiz qət etsin. Mən qəti əminəm ki, belə də olacaqdır. Bəlkə də haradasa daha çox, haradasa daha az itki olacaq, lakin biz hamımız bu yoldan, bu mərhələdən keçəcək və həyatın yeni səviyyəsinə və sosial-iqtisadi quruluşun, təbii olaraq, yeni səviyyəsinə çıxacağıq. Xeyli yaşamış və bir çox illər Sovet İttifaqının ali

rəhbərliyində işləmiş bir şəxs kimi inamla deyirəm ki, geriyyə yol yoxdur. Əvvəlki dövlət sisteminə, əvvəlki cəmiyyətə qayıdış yoxdur. Nə qədər çətin olsa da, biz islahatlar yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı qurulması yolu ilə, dünya iqtisadiyyatına yaxından qoşulmaq yolu ilə, demokratiya yolu ilə, azadlıq yolu ilə, dövlət müstəqilliyi yolu ilə getməliyik.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan hər bir ölkənin dövlət müstəqilliyi tarixi nailiyyətdir və bizlərdən hər biri bu nailiyyəti qorumalı və müstəqilliyi, suverenliyi, azadlığı möhkəmlətmək və daha çox bərqərar etmək üçün lazım olan bütün işləri görməliyik. Ölkələrimiz ən gözəl qarşılıqlı fəaliyyətə, ən gözəl əməkdaşlığa və ən gözəl dostluğa yalnız bu əsasda malik ola bilərlər. Zənnimcə, - təkrar edirəm, - mən hər halda çox şey görmüşəm və bilirəm ki, yolumuz məhz buradan keçir.

Kim necə bacarırsa, biz bu yolla getməliyik ki, həm iqtisadi vəziyyətin, həm də insanların rifahının yeni səviyyəsinə çıxıb gələk. Əminəm ki, biz hamımız yaxşı nəticələr əldə edəcəyik. Əminəm ki, bir müddətdən sonra ölkələrimiz yaxşı iqtisadi imkanlara malik olacaq, sosial problemləri müvəffəqiyyətlə həll etmək iqtidarında olacaqlar. Biz azad olacağıq, hər bir insan azad olacaq və iqtisadiyyat azad olacaq, bazar iqtisadiyyatı olacaq, aparılan və aparılacaq islahatlar, şübhəsiz, öz faydasını verəcəkdir. Biz bu yolla qətiyyətlə gedirik və gedəcəyik. Mən öz təcrübəmizdən və öz rəyimizdən danışırım. Əslinə qalsa, hərə öz bildiyi kimi həll edir. Vəziyyətimizin xüsusiyyəti və mühüm nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, indi hər bir ölkə qərarlar qəbul edilməsində sərbəstdir, heç kimdən asılı deyildir, heç bir mərkəz yoxdur. Bu da böyük işdir.

Çox sağ olun, şəxsən sizə işinizdə, şəxsi həyatınızda uğurlar, firavanlıq arzulayıram, ölkələrinizin xalqlarına sülh, əmin-amanlıq, gözəl günlər arzulayıram. Sağ olun, sizin sağlığınıza! [270]

**BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ –
İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİNDƏ FAŞİZM
ÜZƏRİNDƏ QƏLƏBƏNİN 53-cü İLDÖNÜMÜ
MÜNASİBƏTİLƏ TƏNTƏNƏLİ
MƏRASİMDƏ NİTQ**

9 may 1998-ci il

Əziz və hörmətli veteranlar!

Mən sizi, Azərbaycan Respublikasının bütün müharibə veteranlarını alman faşizmi üzərində qələbənin 53-cü ildönümü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə cansağlığı, uzun ömür və gələcək fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

XX əsrin ən dəhşətli səhifələri olan İkinci dünya müharibəsi və Böyük Vətən müharibəsi bizim üçün çoxlu qurbanlarla başa çatdı. Amma eyni zamanda, bu müharibə dünyada misli görünməmiş qələbə ilə başa çatdı və alman faşizminə qarşı müharibəyə qalxmış xalqlar, ordular 1945-ci ildə tarixi bir qələbə qaldılar. Zaman keçdikcə, illər ötdükcə bu qələbənin mənası, mahiyyəti və tarixi əhəmiyyəti daha da aydın olur, bütün dünya üçün daha da açılır.

Azərbaycan xalqı da İkinci dünya müharibəsində – Böyük Vətən müharibəsində qurbanlar vermişdir. Böyük Vətən müharibəsinə Azərbaycandan 600 minə qədər insan cəlb olunmuşdu. Onlardan 300 min Azərbaycan vətəndaşı müharibədə həlak olmuş, geriye dönməmişdir. Azərbaycanın qəhrəman oğulları Böyük Vətən müharibəsində şücaət göstərmiş, xalqımızın qəhrəmanlıq nümunələrini dünyaya nümayiş etdirmişlər və alman faşizmi üzərində çalınan qələbədə Azər[271-272]baycan xalqının da böyük payı vardır. Biz bu gün - Qələbə günü Böyük Vətən müharibəsində, alman faşizminin qarşısını almaq uğrunda gedən müharibədə həyatlarını qurban vermiş Azərbaycan vətəndaşlarının xatirəsini böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edirik.

Bu gün biz İkinci dünya müharibəsində həlak olmuş, alman faşizminə qarşı vuruşaraq həlak olmuş insanların hamısının xatirəsini yad edirik. Onların qəhrəmanlığı heç vaxt unudulmayacaqdır. Çünki bəşəriyyəti faşizmdən xilas etmək tarixi bir qəhrəmanlıq nümunəsidir. Biz bütün həlak olanların xatirəsini həmişə yad etmişik və yad edirik.

Biz bu gün Azərbaycanın qəhrəman oğlu general Həzi Aslanovun qəbrinin önündə toplaşmışıq. İki dəfə Sovet İttifaqı qəhrəmanı Həzi Aslanovun qəbri eyni zamanda Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş bütün Azərbaycan övladlarının, Azərbaycan vətəndaşlarının qəbirlərini təmsil edir. Biz qəhrəman general Həzi Aslanovun qəbrinin qarşısında, Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş bütün Azərbaycan övladlarının qəbirləri qarşısında, mübarizlərin xatirəsi qarşısında dərin minnətdarlıq hissi ilə baş əyirik. Onların qəhrəmanlığı heç vaxt unudulmayacaqdır. Onların qəhrəman simaları bizim qəlbimizdə daim yaşayacaqdır.

Qələbə gündən 53 il keçibdir. Biz xoşbəxtik ki, bu 53 ili o dəhşətli müharibənin sona çatmasından indiyə qədər yaşamışıq və Azərbaycan xalqı bu illərdə böyük imtahanlardan keçərək nəhayət, öz milli azadlığına, dövlət müstəqilliyinə nail olubdur, indi öz taleyinin sahibidir. Bu gün bizi ən çox sevindirən cəhətlərdən biri də odur ki, Böyük Vətən müharibəsində, İkinci dünya müharibəsində qələbə üçün vuruşanların, döyüşlərin böyük bir dəstəsi indi də bizim sıralarımızdadır. Onlar yaşayırlar, müstəqil Azərbaycanın həyatında, dövlət quruculuğu prosesində, respublikamızda həyata keçirilən müxtəlif proseslərdə fəal iştirak edirlər. [272-273]

Əziz bacılar, qardaşlar!

Bu gün buraya – bu müqəddəs yerə toplaşan müharibə veteranları, sizlər Azərbaycan xalqının ən mötəbər insanlarısınız, ən hörmətli insanlarısınız. Sizi cəmiyyətimiz, xalqımız həmişə yüksək qiymətləndirib və bu gün də yüksək qiymətləndirəcəkdir. Sizin Böyük Vətən müharibəsindəki rəşadətiniz, şücaətiniz və qələbənin çalınmasındakı xidmətləriniz bütün Azərbaycan xalqının milli, mənəvi sərvətidir.

Əziz bacılar, qardaşlar!

Siz Böyük Vətən müharibəsinin cəbhələrində, döyüşlərdə iştirakınızla, göstərdiyiniz qəhrəmanlıqla, şücaətlə Azərbaycan xalqının nəyə qadir olduğunu bütün dünyaya sübut etmişiniz. Siz Azərbaycan xalqının hörmətini ucalara qaldırmısınız. Siz Azərbaycan xalqını dünyaya tanıtmısınız. Sizin döşünüzdəki dövlət ordenləri, medalları, nişanları mənim dediyim bu sözlərə əyani sübutdur. İndi Müstəqil Azərbaycan Respublikasında Böyük Vətən müharibəsinin, İkinci dünya müharibəsinin veteranlarına xüsusi qayğı göstərilir və bundan sonra da göstəriləcəkdir. Siz əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın dövləti, Azərbaycanın prezidenti sizin probleminizlə daim məşğul olur və bundan sonra da məşğul olacaqlar. Biz həyatın bu çətin, ağır dövründə bütün imkanlarımızdan istifadə edərək Böyük Vətən müharibəsinin veteranlarına lazımı qayğılar göstərmişik və göstərəcəyik də. Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, bizim üçün İkinci dünya müharibəsində, faşizmə qarşı aparılan Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmiş hər bir

şəxs yüksək hörmətə malikdir. Bizim cəmiyyətdə sizin xüsusi yeriniz vardır. Biz heç vaxt sizin xidmətlərinizi unutmayacağıq.

Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət dəyişəndən sonra, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Böyük Vətən müharibəsinin veteranlarına və ümumiyyətlə, İkinci Dünya müharibəsinin qəhrəmanlarına müəyyən bir [273-274] dövrdə nümayiş etdirilən etinasızlıq və bəzən də hörmətsizlik halları indi aradan götürülüb. O insanlar ki, müvəqqəti olaraq Azərbaycanda hakimiyyətə gəlmişdilər və Azərbaycanın keçmiş tarixinin hamısını inkar etməyə çalışırdılar, o cümlədən yüz minlərlə Azərbaycan övladlarının Böyük Vətən müharibəsində, İkinci dünya müharibəsində, faşizmə qarşı müharibədə tökülən qanını, aldıqları yaraları, verilən qurbanları unutturmağa çalışırdılar və onlara qarşı hörmətsizlik edirdilər, - artıq bunların hamısı aradan götürülüb. Sadəcə olaraq, bunlar o dövrün ayrı-ayrı adamları tərəfindən xalqa qarşı hörmətsizlik və deyə bilərəm ki, vəfasızlıqdır.

Siz bilin, bu gün də, müstəqil Azərbaycanın gələcək nəsilləri də sizləri sevcək, həmişə sizlərə hörmət edib və edəcəklər. Siz bu gün Azərbaycanın həyatında fəal iştirak edirsiniz, müstəqil Azərbaycanın dövlət quruculuğu prosesində öz təcrübənizi, biliklərinizi əsirgəmirsiniz. Mən bütün bunlara görə sizə təşəkkür edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz, müharibə veteranları Azərbaycanın hörmətli, ağsaqqal insanları bundan sonra da müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyinin qorunmasında, dövlətçiliyin inkişaf etdirilməsində fəal iştirak edəcəksiniz və öz xidmətlərinizi göstərəcəksiniz.

Mən sizə öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Sizin hamınıza keçmiş xidmətlərinizə görə, Böyük Vətən müharibəsində göstərdiyiniz qəhrəmanlıq nümunələrinə görə, tökdüyünüz qanlara görə bütün Azərbaycan xalqı, dövləti adından təşəkkür edirəm. Sizə bir daha cansağlığı, uzun ömür arzu edirəm. Həyatınızda, gələcək işlərinizdə sizə uğurlar arzulayıram. Bayramınız mübarək olsun! Qələbə günü mübarək olsun!

Sağ olun. [274]

**BAKIDA AKKREDITƏ OLUNMUŞ
DİPLOMATİK KORPUSUN ÜZVLƏRİ –
XARİCİ ÖLKƏLƏRİN RESPUBLİKAMIZDAKI
SƏFİRLƏRİ VƏ MÜVƏQQƏTİ
İŞLƏR VƏKİLLƏRİ, BEYNƏLXALQ
TƏŞKİLATLARIN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ* ÇIXIŞ**

Prezident iqamətgahı

9 may 1998-ci il

Hörmətli səfirlər, hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün buraya toplaşib məni təbrik etdiyinizə görə və mənim haqqımda dediyiniz xoş sözlərə görə sizin hamınıza ürəkdən təşəkkür edirəm. Sizin bu gün, mənim anadan olduğum gün ərəfəsində mənimlə görüşmək arzusunda olmağınız və mənə öz təbriklərinizi çatdırmağınız, ölkələrinizin dövlət və hökumət başçılarının adından təbrik sözləri və məktubları çatdırmağınız mənim üçün çox əzizdir.

Sizin bu təşəbbüsünüzü və bugünkü təbriklərinizi, bugünkü görüşümüzü mən Azərbaycan ilə sizin təmsil etdiyiniz ölkələr və beynəlxalq təşkilatlar arasında artıq yaranmış və çox [275-276] müsbət istiqamətdə inkişaf edən əlaqələrin gözəl təcəssümü kimi qəbul edirəm.

Bir insan, bir dövlət başçısı kimi, məni bu gün ən çox sevindirən hal ondan ibarətdir ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir, dünya birliyində özünəməxsus, layiqli yer tutubdur. Azərbaycan dünyanın bütün ölkələri ilə diplomatik əlaqələr yaradıbdır, Azərbaycanda bir çox ölkələrin səfirlikləri, nümayəndəlikləri və beynəlxalq təşkilatların nümayəndəlikləri mövcuddur və onlar fəaliyyət göstərir. Bu, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin ən gözəl ifadəsidir.

Mənim 75 yaşım tamam olur. Bu, insan üçün az yaş deyildir. Həyatım da sizə məlumdur və keçdiyim həyat yolumu da yaxşı bilirsiniz. Mən həyatımın bütün mərhələlərini özüm üçün qiymətli hesab edirəm və hesab edirəm ki, mən həyatım boyu öz xalqıma, doğma vətənimə, doğma Azərbaycana xidmət etməyə çalışmışam.

Ancaq çoxillik həyatımın ən əhəmiyyətli hissəsi, həyat yolumun mənim üçün ən şərəfli hissəsi son illərdir – müstəqil Azərbaycana başçılıq etdiyim illərdir. Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycan xalqı, nəhayət, öz milli azadlığına nail olubdur. Fəxr edirəm ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir və müstəqil dövlət olaraq Dünya Birliyinin üzvüdür. Fəxr edirəm ki, Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi ilk addımlarını atarkən, ilk illərini yaşayarkən, dövlət quruculuğu prosesi ağır və çətin bir şəraitdə keçərkən mən Azərbaycan dövlətinə başçılıq edirəm.

Biz Azərbaycanda dövlətimizin siyasətini, iqtisadi-siyasi sahədə strateji yolunu müəyyən etmişik. Bu yol müəyyən olunub və bütün dünyaya elan edilibdir və biz bu yolla əzmlə gedirik. Bu, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq yoludur. Azərbaycanda iqtisadiyyatda ciddi dəyişikliklər etmək, iqtisadi islahatlar həyata keçirmək və bunların vasitəsilə ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatını qurmaq, - [276-277] yaratmaq və inkişaf etdirmək yoludur, Azərbaycanda demokratiyanın tam geniş mənada inkişaf etdirilməsi yoludur, Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması və bütün insan azadlıqlarının təmin olunması yoludur.

Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq bir ölkə kimi öz ərazisində yaşayan insanların hamısının milliyyətindən, dilindən, dinindən, rəngindən və siyasi dünyabaxışından asılı olmayaraq eyni hüquqa malik olmasını təmin edir. Bizim yolumuz Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına sıx inteqrasiya edilməsi yoludur. Azərbaycan iqtisadiyyatda açıq qapı siyasəti aparır. Azərbaycana xarici sərmayənin gəlməsi üçün bütün imkanlar və lazımi şərait yaradılmışdır. Nəhayət, bizim yolumuz Azərbaycanda dövlət müstəqilliyini göz bəbəyimiz kimi qoruyub saxlamaq, onu günü-gündən möhkəmləndirmək, dönməz, sarsılmaz, əbədi etməkdən ibarətdir. Azərbaycan dövlətinin, xalqının bu ali məqsədlərini həyata keçirmək üçün mən son illər fədakarcasına çalışmışam və əmin ola bilərsiniz ki, bundan sonra da çalışacağam.

Mən bəyan etdiyim bu prinsiplərin Azərbaycan üçün faydalı olduğuna inanıram və ümumiyyətlə, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi tutduğu yolu düzgün hesab edir və buna inanıram. Mən bütün işləri inanaraq edirəm. İnanmadığım şeyə qətiyyənlə qatılmıram. Mən inanıram ki, biz bu ali məqsədlərimizə nail olacağıq. İnanıram ki, Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulacaq və ən yüksək stan-

* Görüşdə diplomatik korpusun adından, korpusun başçısı Qazaxıstan Respublikasının Bakıdakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri İbrahim Aşanqaliev Heydər Əliyevi 75 illik yubileyi münasibətilə təbrik çıxışı etmişdir.

dartlar səviyyəsinə çatacaqdır. Bunun üçün biz dünyanın bütün dövlətləri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurub-yaratmaq yolu ilə gedirik və artıq bu sahədə bir çox işlər görülmüşdür.

Biz dünyanın bütün ölkələri ilə mehribanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dostluq əlaqələri yaratmaq istəyirik. Bu sahədə də çox nailiyyətlər əldə etmişik. Bizi əhatə edən qonşularımızın hamısı ilə dostluq, əməkdaşlıq və mehribanlıq əlaqələri [277-278] yaratmaq və məhz bu prinsiplər əsasında əməkdaşlıq etmək istəyirik. Hesab edirəm ki, biz buna da nail oluruq.

Bilirsiniz ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşin dayandırılması haqqında imzalanmış sazişin 4 ili iki gündən sonra tamam olur. Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, biz bu atəşkəs sazişinə, atəşkəs rejiminə bundan sonra da riayət edəcəyik. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin yalnız və yalnız sülh yolu ilə həll olunmasına tərəfdarıq.

Müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan öz missiyasını həyata keçirməkdə, şübhəsiz ki, Azərbaycanda bilavasitə təmsil olunan səfirliklərlə, nümayəndəliklərlə, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri ilə sıx əməkdaşlıq edib və bundan sonra da edəcəkdir.

Hörmətli səfirlər, hörmətli xarici ölkələrin nümayəndələri, hörmətli beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri, hörmətli xanımlar və cənablar! İndiyə qədər səmərəli əməkdaşlığınıza görə və Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan dövlətinə, xalqına göstərdiyiniz xoş və mehriban münasibətlərə görə sizə təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, biz bundan sonra da səmərəli əməkdaşlıq edəcəyik. Ona görə də sizin hamınıza gələcək işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sizin təmsil etdiyiniz ölkələrə, dövlətlərə, xalqlarınıza, təşkilatlarınıza öz hörmət və ehtiramımı bildirir və salamlarımı, xoş arzularımı çatdırıram.

Bugünkü görüşə görə bir daha təşəkkür edirəm. Hər birinizə cansağlığı, səadət, xoşbəxtlik arzulayıram. Çox sağ olun.

Yaşım az deyil, 75 yaş tamam olur. Amma birinci dəfədir belə hadisə ilə rastlaşırıam ki, mənə anadan olduğum gün müəyyən qədər qeyd edilir. Doğrudur, bizim daxili təşkilatların, yaxud ayrı-ayrı insanların belə bir mərasim yaratmasına imkan verməmişəm. Amma xarici ölkələrin nümayəndələrinin bu barədə təşəbbüslərinin də qarşısını ala bilməzdim. Bilirsiniz ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrin əksəriyyətinin nümayəndə heyətləri dünən buraya gəlmişdilər. [278-279] Eyni zamanda Qafqaz respublikalarının da, - onlar Rusiya Federasiyasına daxildirlər, ancaq onun daxilində bir sübyekt kimi respublikalardır, - nümayəndələri gəlmişdilər. Mən onların təbriklərini qəbul edirdim. Başqa cür ola bilməzdi, - əgər başqa ölkələrdən gəliblərsə, mən onları qəbul etməliyəm.

Siz səfirlərsiniz. Siz hər dəfə görüş üçün müraciət edən kimi mən həmişə sizinlə görüşürəm. Ola bilər, mən bugünkü görüşdən imtina edərdim, deyərdim ki, bu, işgüzar xarakter daşımır. Ancaq eyni zamanda, bu da düzgün olmazdı, çünki bizim yaxşı münasibətlərimiz yaranıbdir. Mən sizin bugünkü təşəbbüsünüzü qiymətləndirirəm.

Məlumdur ki, mənə yaxın dostum Eduard Şevardnadze bu gün xüsusi olaraq buraya gəlir. Mən bundan da imtina edə bilmərəm. Yəni bu onun təşəbbüsüdür. Sabah nə olacağını isə bilmirəm. Amma bilmirəm, bu ad gününü mənə öz ailəmlə keçirmək üçün imkan olacaq, ya yox. Sağ olun, sizə bir də təşəkkür edirəm. [279]

“AZAD OLUNMUŞ ENERJİ” ABİDƏSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ* NİTQ

Bakı, Tbilisi prospekti

9 may 1998-ci il

Əziz dostum, qardaşım prezident Eduard Şevardnadze!

Əziz dostlar, qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Siz bu gün Azərbaycana xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz. Mən sizi bu səfəriniz münasibətilə səmimi qəlbdən salamlayıram və bu ziyarətinizə görə sizə ürəkdən gələn minnətdarlığımı bildirirəm.

Biz bu gün gürcü və Azərbaycan xalqlarının çoxəsrlik dostluq və qardaşlıq salnaməsinə yeni bir səhifə yazırıq.

Gürcü və Azərbaycan xalqlarının dostluğu və qardaşlığı qədim tarixə malikdir və biz böyük iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, bu dostluq və qardaşlıq – əsrlər boyu davam edən və gündən-günə möhkəmlənən dostluq həmişə uğurlu olmuşdur, heç vaxt, heç zaman, heç bir dəqiqə pozulmamışdır. Bu gün biz, indiki nəsillər ulu babalarımızın qurub-yaratdığı, yüksəklərə qaldırdığı dostluq və qardaşlıq əlaqələrini davam etdiririk. Bizim üzərimizə çox böyük, şərəfli və məsuliyyətli bir vəzifə düşübür. İftixar hissi ilə deyə bilərik ki, bugünkü görüş, bu mərasim, bu böyük, əzəmətli monumentin açılması onu göstər[280-281]ir ki, biz öz əcdadlarımızın tutduğu yola, bizə etdiyi nəsihətlərə sadıq.

Bakı şəhərinin bu gözəl güşəsi yeni, yaraşlıq görkəm alır. Gürcü heykəltəraşı Georgi Caparidzenin böyük həvəs və istedadla yaratdığı, güc, enerji rəmzi olan at heykəli Azərbaycan memarı Qasımzadə ilə onun əməkdaşlığı nəticəsində burada, Bakının bu gözəl güşəsində yeni bir heykəl – memarlıq abidəsi, memarlıq kompleksi yaratmışdır. Əvvələn, bizim əziz dostumuz Caparidzenin bu abidəni yaratmaq ideyasının nə qədər gözəl olduğunu qeyd etmək istəyirəm. Heykəltəraş müxtəlif abidələr yarada bilər. Ancaq dostumuz, qardaşımız məhz belə bir heykəli yaradıb Azərbaycanda ucaltmaq fikrinə gələndə bu işə nə qədər böyük ideyalarla yanaşmışdır. Mən məhz bu fikrə görə, yüksək mədəniyyət nümunəsi olan bu ideyaya görə və onun həyata keçirilməsinə, yaradılmasına və nəhayət, yüksək keyfiyyətə malik heykəltəraşlıq sənəti nümunəsinin yaradılmasına görə dostumuz və qardaşımız Georgi Caparidzeyə təşəkkür edirəm.

Ancaq müəllifin fikri, ideyası, planı təkcə at heykəli düzəldib Azərbaycanın, Bakının hansısa bir güşəsində qoymaqdan ibarət olmayıb. Onun fikri, ideyası böyük kompozisiya yaratmaq olubdur. Onun da müəllifi məhz Caparidzedir. O bu kompozisiyanı Azərbaycan memarı Qasımzadə ilə və Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Rəfael Allahverdiyevlə birlikdə çox məharətlə, çox gözəl həyata keçiribdir. Bunun nəticəsində biz Bakını gözəlləşdirən, şəhərin memarlıq və heykəltəraşlıq abidələrinin sayını artıran böyük bir kompleksin açılışının şahidiyik. Eyni zamanda bu monumental abidə gürcü və Azərbaycan xalqlarının əbədi dostluğunun rəmzidir. Biz bu abidə ilə bu gün bir daha dünyaya nümayiş etdiririk ki, gürcü xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında olan qonşuluq və qardaşlıq böyük sınaqlardan keçərək mətinləşmiş, möhkəmlənmiş, yüksəlmiş, bu gün sarsılmaz və əbədi olmuşdur. [281-282]

Gürcüstan, onun paytaxtı Tbilisi azərbaycanlılar üçün çox əziz, istəkli diyardır, şəhərdir. Əziz dostum Eduard Şevardnadze öz gözəl nitqində Gürcüstan-Azərbaycan dostluğunun və bu dostluğu yaradan insanların böyük xidmətləri haqqında çox yaxşı danışdı. Həqiqətən Gürcüstan, Tbilisi azərbaycanlılar üçün və xüsusən Azərbaycan ziyalıları üçün həmişə doğma diyar və şəhər olubdur. Onlar uzun illər Tbilisidə, Gürcüstanda yaşayıb-yaradıblar, böyük izlər qoyublar. Bu da təsadüfi deyil. Bu ona görədir ki, Gürcüstanda, Tbilisidə azərbaycanlılar, Azərbaycanın dahi insanları həmişə mehriban mühit içərisində, dostluq şəraitində yaşayıblar, gürcü xalqının onlara göstərdiyi dostluq münasibətindən bəhrələnilər. Əgər böyük Mirzə Fətəli Axundov bütün həyat və yaradıcılığı dövründə Tbilisidə yaşayıb və orada da dünyasını dəyişib, demək, bu şəhər onun üçün doğma olub, bu mühit onun üçün əziz olub.

Əgər böyük mütəfəkkir və yazıçı, dahi insan Cəlil Məmmədquluzadə öz yaradıcılığının çox hissəsini Tbilisidə keçirib və Azərbaycan xalqı üçün, bütün Şərq aləmi üçün, müsəlman aləmi üçün əsrin əvvəlindən böyük məktəb sayılan “Molla Nəsrəddin” jurnalının nəşrinə orada başlayıbsa, bu jurnal uzun illər orada nəşr olunubsa, demək, orada bunun üçün münasib mühit olmuş, şərait olmuş, gürcü xalqı tərəfindən buna dost, mehriban münasibət göstərilmişdir. Biz minnətdarıq ki, Mirzə Fətəli Axundovun yaşadığı ev indi artıq Tbilisidə muzeyə və ziyarətgaha çevrilibdir. Cəlil Məmmədquluzadənin yaşadığı ev də muzeyə çevrilibdir və ora həm gürcülər, həm də azərbaycanlılar üçün böyük bir mədəniyyət ocağıdır. Bütün bunlar üçün dostum və qardaşım Eduard Şevardnadzeyə təşəkkürümü bildirirəm.

* Mərasimdə Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze nitq söyləmişdir.

Mirzə Fətəli Axundovun, Mirzə Şəfi Vazehin, Fətəli Xan Xoyskinin qəbirləri Tbilisinin ən gözəl guşələrinin birində [282-283] qorunub saxlanır və bu gün həm gürcülər, həm də azərbaycanlılar üçün əziz abidəyə çevrilibdir.

Gürcüstanda, özlərinin qədim torpaqlarında 500 mindən çox azərbaycanlı da bu gün müstəqil Gürcüstan Respublikasında azad, rahat, bərabərhüquqlu vətəndaşlar kimi yaşayırlar. Bunlar və bir çox başqa faktlar Gürcüstanın dövlət müstəqilliyinin nəticəsində əldə olunubdur. Bunlar Gürcüstanın prezidenti, Azərbaycan xalqının böyük dostu Eduard Şevardnadzenin düzgün siyasətindən və xalqımıza dostluq və mehribanlıq hisslərindən irəli gəlir. Bu gün burada açdığımız monumental abidəni də biz əziz dostum və qardaşım Eduard Şevardnadzenin Azərbaycan xalqına, Bakıya xüsusi hədiyyəsi kimi qəbul edirik. Heykəlin ideyası dostumuz Georgi Caparidzenindir. Heykəlin yaradılmasının rəhbəri, ona ilham verən və bu hədiyyəni Azərbaycan xalqına təqdim edən isə dostumuz Eduard Şevardnadzedir.

Əziz dostum, əmin ola bilərsiniz ki, bu monumental abidə daim yaşayacaq. Bakının abadlaşmış bu gözəl guşəsi bundan sonra daha da yaxşılaşacaq, yaşıllıq, gül-çiçək bu guşəni daha da bəzəyəcəkdir.

Bura baxılırların, bütün azərbaycanlıların gözəl ziyarətgahı və eyni zamanda əyləncə yeri olacaqdır. Bütün bunlara görə və bu gün Azərbaycana etdiyiniz səfərə görə, əziz dostum, Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Sizə cansağlığı, uzun ömür və bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [283]

**GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ
EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ
TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

9 may 1998-ci il

Əziz dostum, qardaşım prezident Eduard Şevardnadze!

Sizi Bakı şəhərində səmimi-qəlbdən salamlamağıma çox şadam. Mənə göstərdiyiniz diqqətə görə, ad günümə əlaqədar hörmət və məhəbbətinizi bildirmək üçün respublikamıza gəldiyinizə görə Sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Eduard Şevardnadze: Əziz cənab prezident! Mənim əziz dostum və qardaşım! Mən Sizi 75 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə möhkəm cansağlığı, Azərbaycanın tərəqqisi naminə gərgin fəaliyyətinizdə uzun ömür arzulayıram. Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin qorunub saxlanması, möhkəmləndirilməsi ölkənin son illər dünya birliyində layiqli yer tutması və sürətlə inkişaf edən bir respublikaya çevrilməsi məhz Sizin müdrik, uzaqgörən siyasətinizin nəticələridir.

Azərbaycan və gürcü xalqları arasında tarixən qardaşlıq əlaqələri mövcud olmuşdur. Ölkələrimiz dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra münasibətlərimiz gündən-günə daha da yaxşılaşmış, qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığımız inkişaf etmişdir.

Heydər Əliyev: Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrini daha da genişləndirmək və [284-285] möhkəmləndirmək vacibdir. Qarşılıqlı səfərlərimiz zamanı Bakıda və Tbilisidə keçirdiyimiz görüşlərin, apardığımız danışıqların, imzaladığımız sənədlərin xalqlarımız və ölkələrimiz arasındakı dostluq əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılmasına əsaslı təkan verəcəkdir. Biz bu əlaqələri çox yüksək qiymətləndiririk. Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında sıx münasibətlərə heç nə mane ola bilməz. Biz Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında iqtisadi əməkdaşlıq məsələlərinə çox böyük əhəmiyyət veririk. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların xarici ölkələrin nüfuzlu neft şirkətləri ilə birgə işlənilməsinə dair "Əsrin müqaviləsi" və digər müqavilələr imzalanmış və fəal surətdə həyata keçirilir. Həsəl ediləcək neftin ixrac marşrutlarının müəyyənəşdirilməsi ilə bağlı iş davam edir.

Eduard Şevardnadze: Möhtərəm Heydər Əliyeviç, Sizin prezidentliyiniz illərində Azərbaycan Dünya Birliyinin hörmətli üzvünə çevrilmişdir. Sizin geniş fəaliyyətiniz sayəsində Azərbaycanda sabitliyə nail olunmuşdur.

Ermənistan-Azərbaycan münacişəsinin aradan qaldırılması sahəsindəki geniş fəaliyyətiniz dörd il bundan əvvəl atəşkəsə nail olunmasına gətirib çıxarmışdır və ona indiyədək əməl edilir. Bunun da təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də bütün Xəzəryanı region və Zaqafqaziya regionu üçün əhəmiyyəti var.

Sizə bir daha səmimi-qəlbdən möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, firavanlıq və uzun ömür arzulayıram.

Heydər Əliyev: Əziz dostum, qardaşım Eduard Amvrosiyeviç! Mənim anadan olduğum gün ərəfəsində məni təbrik etmək üçün Bakıya gəldiyinizə görə çox sağ olun. Mənim haqqımda dediyiniz xoş sözlərə görə bir daha dərin minnətdarlığımı bildirirəm. [285]

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN VƏ
GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ
EDUARD ŞEVARDNADZENİN AZƏRBAYCAN
İCTİMAİYYƏTİ İLƏ GÖRÜŞÜNDƏ NİTQ**

Prezident sarayı

9 may 1998-ci il

Əziz dostum, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze!

Prezident Eduard Şevardnadze ilə birlikdə bu gün Gürcüstandan Azərbaycana gəlmiş əziz qonaqlar!

Əziz dostlar, hörmətli xanımlar və cənablar!

Mənim yaxın, çoxdankı dostum, qardaşım Eduard Amvrosiyeviç Şevardnadzenin bu gün Azərbaycana öz iradəsi ilə, qeyri-rəsmi səfər etməsindən son dərəcə mütəəssir oldum. Gürcüstan prezidentinin Azərbaycana əvvəlcədən planlaşdırılmamış, elan olunmamış səfərinin necə keçdiyini nəzərə alsaq, cəsarətlə demək mümkündür ki, bu, ən yüksək səviyyədə rəsmi dövlət səfəridir.

Bunu ilk növbədə Eduard Amvrosiyeviçin gözəl nitqi – Gürcüstanın və Azərbaycanın tarixi, xalqlarımızın tarixi dostluğu barədə və Eduard Şevardnadze ilə Heydər Əliyev arasında dostluq münasibətlərinin tarixi haqqında çox mühüm, maraqlı fikirlər və müddəalar olan nitqi sübut edir.

Eduard Amvrosiyeviç, mən Sizin gözəl nitqinizi böyük diqqətlə və dərin maraqla dinlədim. Bildirmək istəyirəm ki, mən Sizin dediklərinizin hamısı ilə bütünlüklə və tam razıyam. Sizin nitqiniz mənim ad günümə həsr olunmuş təbrik [286-287] çıxışının çərçivəsindən uzağa gedir. Yenə deyirəm, nitqinizdə çoxlu mühüm fikirlər var, o, konkret tarixi faktlarla zəngindir və buna görə də hesab edirəm ki, nitqiniz çox dəyərlidir. Bu baxımdan hesab edirəm ki, əvvəlcədən elan olunmamış, öz iradəsilə həyata keçirilən səfər gürcü və Azərbaycan xalqlarının tarixi dostluğunun daha bir gözəl səhifəsidir.

Mən şadam ki, ad günüm belə görüş, belə gün, belə yığıncaq keçirmək üçün bəhanə olmuşdur. Şübhəsiz ki, bunlar hamısı birlikdə ölkəmiz və xalqlarımız arasında dostluğun daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcəkdir.

Əziz qardaşım Eduard Amvrosiyeviç, buraya gəldiyinizə görə, bu təşəbbüsünüzdə görə, bu gün mənə göstərdiyiniz çox böyük diqqət üçün sizə təşəkkür edirəm. Sizə minnətdaram ki, buraya öz silahdaşlarınızı, Gürcüstanın gözəl insanlarını gətirmisiniz. Sizə minnətdaram ki, vaxtilə çox maraqlı bir ideya fikirləşib həyata keçirmisiniz ki, bu da Bakının gözəl guşələrindən birində monumental abidənin, odlar ölkəsi kimi, daim torpaqlarımızın təkindəki güclü enerji ilə, xalqımızın zehində və qollarında olan enerji ilə yaşayan ölkə kimi Azərbaycanın tarixini əks etdirən kompozisiyalı at heykəlinə təcəssümünü tapmışdır.

Əziz dostum, mənim barəmdə dediyiniz xoş sözlərə görə, həyat yolumu yüksək qiymətləndirdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Mən Sizə minnətdaram ki, Zaqafqaziyada birgə fəaliyyətimizin bəzi tarixi mərhələlərini, lap əvvəldən – öz respublikalarımızın, xalqlarımızın rəhbərləri olan vaxtdan eyni zamanda siyasi həmfikir olmağımızı, ideya və mənəvi cəhətdən eyni cür hərəkət etməyimizi xatırlatdınız. Biz xalqlarımızın, ölkələrimizin, respublikalarımızın milli mənafeələrini əsas götürərək hərəkət edirdik, bugünkü gün naminə, azadlıq, müstəqillik naminə fəaliyyət göstərdik.

Bəli, biz həqiqətən bir çox onilliklər bundan öncə, Sizin dediyiniz kimi, hər ikimiz öz respublikamızda – Siz Gürcüs[287-288]tanda, mən isə Azərbaycanda cavan rəhbərlər olan zaman dost olmuşuq.

Bununla yanaşı, Sizinlə razıyam ki, biz bu gün də Gürcüstanın və Azərbaycanın gənc rəhbərləri olaraq qalırıq. Gənclik anlayışı təkcə yaşla, yaşanmış illərin miqdarı ilə müəyyən edilmir. Bu anlayış onunla müəyyən olunur ki, öz 70 illiyini qeyd etmiş dostum Eduard Amvrosiyeviç öz xalqının rifahı naminə, onun gələcəyi naminə daha böyük fəallıqla çalışır, eyni zamanda bir çox təhlükəli maneələrlə qarşılaşır. Gənclik həm də onunla müəyyən olunur ki, Heydər Əliyev öz 75 illiyini dostu ilə birlikdə qeyd edərək deyir ki, Eduard Amvrosiyeviç, biz hələ çox-çox illər ərzində işləyəcəyik, bizim hələ nə qədər planlarımız var.

70-80-ci illərdə bizim Sizinlə öz respublikalarımıza rəhbərlik edərkən istər Gürcüstanda, istərsə də Azərbaycanda güclü iqtisadi potensial yaratmışdıq. Biz xalqlarımızın intellektual, təhsil səviyyəsini qaldıra bilmişdik. Gürcü və Azərbaycan xalqlarının qədim, özünəməxsus milli mədəniyyətini daha yüksəklərə qaldıra bilmişdik, onu etmişdik ki, hətta o keçmiş totalitar sistem rejimi şəraitində xalqlarımız öz təhsili, mədəni səviyyəsinə görə beynəlxalq standartlar səviyyəsinə qalxa bilsinlər. O illərdə biz buna nail olduq. O illərdə həyata keçirdiyimiz bütün işlər bunun istər iqtisadi, istər mənəvi, istər əxlaqi, istərsə də ictimai-siyasi təməlini qoymuşdur. İndi Gürcüstanda da, Azərbaycanda da biz müstəqil, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qururuq.

Bunu arzuladığımız səviyyəyə çatdırmaq üçün hələ çox işlər görülməlidir. Buna görə də deyirəm, yaxşı iqtisadi potensialı və əhalisinin firavanlıq səviyyəsi yüksək olan və məharətlə təşkil edilmiş, qurulmuş, müstəqil dövlətlərimizi gürcü və Azərbaycan xalqlarının gələn nəslinə çatdırmaq üçün biz Sizinlə hələ çox işləməliyik. [288-289]

Bu gün biz Sizinlə dedik: Talelərimiz bir-birinə çox oxşayır. Çətin ki, eyni anadan doğulan əkilər öz həyat yoluna görə, həyat mərhələlərinə və öz imkanlarına görə Eduard Şevardnadze ilə Heydər Əliyev kimi bir-birilə bu dərəcədə oxşar ola bilsinlər.

Lakin söhbət Eduard Şevardnadzenin və Heydər Əliyevin heç də təbii göstəricilərindən getmir, söhbət ondan gedir ki, bayaq dediyim kimi, biz hər ikimiz əslində bütün məsələlərdə məsləkdaş, həmfikir olmuşuq. Bununla yanaşı, hər ikimiz öz xalqına, öz millətinə, öz torpağına, öz milli ənənələrinə son dərəcə sədaqətli olmuşuq ki, bu da başlıca şərtidir. Sədaqət naminə heç bir çətinlikdən, təhlükədən qorxub çəkinmir, risqə gedir və müvəffəqiyyət qazanırdıq.

Bəli, həqiqətən, 1969-cu ildə mən Azərbaycan rəhbəri seçiləndə və ilk addımlar atanda bu addımlar çox qeyri-adi idi və təəccüb-heyrət doğururdu, eyni zamanda nəinki Azərbaycanda, nəinki Zaqafqaziyada, həm də o vaxtlar yaşadığımız bütün sovetlər ölkəsində çox geniş dəstəklənir və bütünlüklə bəyənilirdi. Aşkarlıq sahəsində atdığım ilk addımlar, yəni həyatımızın qüsurlarından, dövlət və partiya orqanlarının fəaliyyətindəki ciddi çatışmazlıqlardan, korrupsiyadan, sui-istifadə hallarından, təkcə Azərbaycanda deyil, Sovet İttifaqının əslində bütün bölgələrində müxtəlif dərəcədə mövcud olmuş mənfi hallardan açıq-aşkar danışılarkən, bütün bunlar barəsində əsassız surətdə deyil, konkret faktlar, konkret təhlil əsasında açıq söhbət gedərkən və bütün bu məruzələr, çıxışlar, materiallar mətbuatda dərc edilərkən, informasiya vasitələri ilə yayılarkən o vaxt üçün tamamilə yeni bir hal idi. Xalq bunu geniş bəyənilir və ruh yüksəkliyi ilə qarşılayırdı.

Amma ali instansiya – Moskva buna çox şübhə, qışqançılıqla, hətta mənfi yanaşırdı. Bu yolun doğru olduğunu sübuta yetirmək üçün bu yol ilə bir neçə il getmək lazım gəldi. 3 il sonra dostum Eduard Amvrosiyeviç Gürcüstana [289-290] rəhbərliyə başladığıda o da məhz bu cür hərəkət etdi və həmin prosesləri daha da dərinləşdirdi, bu istiqamətdə fəaliyyət çərçivəsini genişləndirdi. Biz həmrəy idik. Ona görə də o vaxtlar bəziləri Gürcüstana və Azərbaycana, bizim təcrübəmizə rəğbətlə, digəriləri isə paxıllıq hissi ilə, başqaları qışqançılıq hissi ilə, bir paraları da, əlbəttə, narazılıq hissi ilə baxırdılar.

Eduard Amvrosiyeviç doğru deyir ki, iş elə gətirmişdir ki, bizim siyasi taleyimiz bütün mərhələlərdə, demək olar, sinxron xarakter daşmışdır. Amma qəribəsi odur ki, sonradan Eduard Amvrosiyeviç də, mən də bir çox maneələri, bir çox çətinlikləri dəf edərək öz vətənimizə qayıtdıq və vətənimizə qayıdıandan sonra da istər Gürcüstanda, istərsə də Azərbaycanda çox böyük çətinliklərlə, əngəllərlə, təhlükələrlə üzləşdik. Azərbaycanda bunların nə qədər olduğunu bu salonda əyləşənlər bilirlər. Mən bu barədə demişəm, Eduard Amvrosiyeviç də bu haqda çox yaxşı dedi. Gürcüstanda belə problemlərin nə qədər olduğunu biz də yaxşı bilirik. Azərbaycanda nə qədər dövlət çevrilişi cəhdi olub, Gürcüstanda nə qədər olubdur. Azərbaycan prezidentinə qarşı nə qədər terror aktı olub, Gürcüstanda nə qədər olubdur – bunlar hamısı Sizə yaxşı məlumdur. Fevralın 9-da əvvəlcədən hazırlanmış 20 nəfər silahlı terrorçu Eduard Amvrosiyeviçə basqın edəndə, ən güclü silahlar işlədəndə və onun avtomobili vurulub yananda onun bu vəziyyətdən salamat çıxma bilməsi isə möcüzədir. Bu onu göstərir ki, kim öz xalqına sədaqətlə xidmət edərsə, Allah onu qoruyur.

Bu illər arxında mən də Bakıda belə vəziyyətlərlə rastlaşmışam və hər dəfə də mənə hansısa ilahi qüvvə xilas edibdir. Fevralın 9-da mən həmin hadisədən xəbər tutanda Eduard Amvrosiyeviçə zəng etdim, artıq sonra isə televiziya ilə kadrları, videolentləri gördüm. Şübhəsiz, mən bir daha fikirləşdim ki, nə böyük xoşbəxtlikdir ki, Eduard Amvrosiyeviç bu vəziyyətdən salamat çıxmışdır. [290-291]

Ancaq şər nə qədər zərər vursa da, xeyir əvvəl-axır qalib gəlir. Eduard Amvrosiyeviç, indi, bu illərdə, Gürcüstanda və Azərbaycanda müstəqilliyin ilk illərində biz Sizinlə birlikdə çox çətin vəziyyətdəyik. Keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olan ölkələrdən heç biri, - həm daxili siyasi xarakterli problemlər, həm ərazi bütövlüyünün pozulması və separatçıların, terrorçuların əməlləri ilə bağlı problemlər baxımından, həm ölkələrimizin öz milli dövlət, müstəqil siyasətini həyata keçirərkən digər ölkələrdəki müxtəlif qrupların yaratdıqları çox böyük çətinliklərlə üzləşməsi ilə bağlı problemlər baxımından, - Gürcüstan və Azərbaycan kimi belə ağır vəziyyətdə deyildir. Ona görə də bu mərhələ həm Gürcüstanın, həm də Azərbaycanın həyatında mürəkkəb, ağır mərhələdir. Sizin Gürcüstanda edə bildiklərinizi və mənim Azərbaycanda edə bildiklərimi isə hətta bizim müasirlərimiz də hələ qiymətləndirə bilmirlər. İnanıram ki, gələcək nəsillər tarixi ədalətlə, obyektiv şəkildə yazanda öz ölkələrimizin müstəqilliyini, daxili siyasi sabitliyini təmin etmək, sosial-iqtisadi xarakterli məsələləri həll etmək üçün bizim nə kimi səylər göstərdiyimizə, hansı çətinlikləri aradan qaldırdığımızı dolğun qiymət verəcəklər.

Amma bu gün demək istəyirəm ki, Eduard Amvrosiyeviç, biz Sizinlə düz yol tutmuşuq. Biz düzgün hərəkət edirik, mən buna əminəm. Bir vaxtlar Sizinlə birlikdə verdiyimiz andı mən də təkrar etmək istəyirəm: Nə olur-olsun, nə qədər çətin olur-olsun, biz heç vaxt dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq prinsiplərindən bir addım, bir millimetr belə geri çəkilməyəcəyik.

Ancaq eyni zamanda Siz Gürcüstanda nə edirsinizsə, biz Azərbaycanda nə ediriksə, bunların əhəmiyyəti çox genişdir. Sizinlə bizim etdiklərimiz Zaqafqaziyada və Qafqazda sülhü və sabitliyi ardıcıl surətdə möhkəmləndirir.

Qafqaz dünyanın xüsusi bir bölgəsidir. O, özünün milli, təbii, iqlim xüsusiyyətləri ilə bir çox cəhətdən xarakterik bölgədir. Bununla bərabər, Qafqaz elə bir bölgədir ki, dünya [291-292]nin müxtəlif ölkələrindən

müxtəlif qüvvələr həmişə buraya gəlməyə can atmışlar. Ona görə də Qafqazda sülhə və sabitliyə nail olmaq tarixi əhəmiyyətli işdir. Eduard Amvrosiyeviç, Qafqazda sülhün və sabitliyin möhkəmlənməsinə biz Sizinlə öz işlərimizlə töhfə veririk.

Dinc Qafqaz haqqında Tbilisi bəyannaməsi adlandırılan bizim birgə bəyanatımız, zənnimcə, elə bir prosesin bünövrəsini qoymuşdur ki, bu proses getdikcə inkişaf etməlidir. Bu baxımdan biz Sizinlə həmçinin belə bir yekdil fikirdəyik ki, biz Qafqazda sülhə, öz ölkələrimizin – Gürcüstanın və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə nail olmalıyıq. Biz bütün münacişələrin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına nail olmalı, Qafqazda sülhə və fəal iqtisadi əməkdaşlığa nail olmalıyıq. Bundan ötrü böyük imkanlar, böyük perspektiv var. Biz Sizinlə hamını inandırmalıyıq ki, qarşıdurmadan, münacişələrdən, separatçılıqdan, terrorçuluqdan əl çəkmək, dinc münasibətlərin inkişafı yoluna qədəm qoymaq lazımdır. Artıq bu halda bütün Qafqaz xalqları üçün, bütün Qafqaz ölkələri, Zaqafqaziya üçün onların öz milli mənafeələrini həyata keçirməkdən ötrü, iqtisadi və sosial sahələrin inkişafında yüksək nailiyyətlər qazanılmasından ötrü daha əlverişli imkanlar açılar.

Bununla bərabər, gürcü və Azərbaycan xalqları arasında qarşılıqlı münasibətlərin tarixi də misilsizdir. Eduard Amvrosiyeviç, biz bu tarixin 30 ili ərzində birlikdə gedirik. Ona görə də bu gün qeyd etmək xoşdur ki, xalqlarımız birlikdə yan-yanə yaşayaraq həmişə bir-birinə dostluq hissləri bəsləmiş, heç vaxt düşmənçilik etməmiş, onların arasında heç vaxt heç bir münacişə olmayıbdir. Buna gürcü xalqının sülh-sevərliyi sübutdur, buna Azərbaycan xalqının sülhsevərliyi sübutdur.

Daha bir məsələ barəsində. İndi bəzi politoloqlar müxtəlif ideyaları inkişaf etdirərək, müxtəlif dinlərə etiqad bəsləyən [292-293] xalqlar arasında qarşıdurmadan danışırlar. Azərbaycan islam dininə etiqad edən ölkədir. Gürcüstan xristian dininə etiqad edən ölkədir. Amma bir baxın, aramızda necə xoş münasibətlər, dostluq münasibətləri var. Bu, tarixi səpgidə də belədir və indi dünyada guya dinlərarası münasibətlər əsasında münacişələr getdiyi bir vaxtda ona sübutdur ki, gürcü xalqı da, Azərbaycan xalqı da sülhsevər xalqlardır. Xalqların sülh istəyi, xalqların dostluq arzusu və xalqların əməkdaşlıq etmək iradəsi olduqda, müxtəlif dinlərə mənsubiyyətin heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

Eduard Amvrosiyeviç, Siz uzun illər ərzində Gürcüstan vətəndaşları üçün, gürcü xalqı üçün, gürcü torpağında yaşayanların hamısı üçün, o cümlədən də azərbaycanlılar üçün böyük işlər görmüsünüz. Gürcüstanda 500 min nəfərdən çox azərbaycanlı yaşayır. Onlar orada əsrlərdən bəri məskunlaşmış və gürcülərlə həmişə dostluq şəraitində yaşamış, bir-birinə can deyib can eşitmişlər. Bu gün, Gürcüstanın dövlət müstəqilliyinə nail olduğu Gürcüstan dövlətinə Eduard Amvrosiyeviçin rəhbərlik etdiyi bir dövrdə deməliyəm ki, Gürcüstanda azərbaycanlıların vəziyyəti xeyli dəyişmişdir. Özü də yaxşılığa tərəf. O mənada yaxşılaşmışdır ki, onlar həmişəkinə nisbətən, hətta sovet dövründəkinə nisbətən daha artıq dərəcədə tamhüquqlu vətəndaşlar olmuşlar.

Öz aramızdır, bu da mühüm amildir, Gürcüstanın – müstəqil dövlətin və Gürcüstan dövlətinin öz məsələlərini yuxarıdan kimsənin müdaxiləsi olmadan sərbəst həll etdiyi, bunu Azərbaycanda olduğu kimi, düzgün etdiyi bir vaxtda dövlət müstəqilliyinin son dərəcə müsbət nəticəsidir. Odur ki, Eduard Amvrosiyeviç, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar üçün gördüyünüz bütün işlərə görə Sizə təşəkkür etmək istəyirəm. İnanıram ki, Gürcüstanda sosial-iqtisadi məsələlər həll edildikcə və Siz yeni uğurlar qazandıqca, orada azərbaycanlılar daha yaxşı yaşamağa başlayacaqlar. Başlıcası [293-294] onda deyil ki, kim kasıb yaşayır, kim firavan dolanır. Başlıcası budur ki, kim hansı hüquqlara malikdir. Başlıcası həm də bundadır ki, azərbaycanlılar Gürcüstanın tam hüquqlu vətəndaşlarıdır, onlara böyük diqqət-qayğı göstərilir, parlamentdə azərbaycanlı deputatlar var, habelə Eduard Amvrosiyeviç Teatr və Kino İnstitutunda Azərbaycan incəsənəti üçün azərbaycanlı milli kadrlar hazırlayan xüsusi fakültə və ya şöbə yaradılması barədə düşünür. Bir fikir verin, bütün bunlar necə də gözəldir. Bütün bunlar üçün çox sağ olun.

Eduard Amvrosiyeviç, Sizinlə bizim həyatımız bir çox maraqlı faktlarla, hadisələrlə o dərəcədə zəngindir ki, biz onlardan saatlarla, günlərlə, aylarla danışa bilərik. Amma hesab edirəm ki, artıq Sizin dediyiniz və mənim dediyim sözlər məsləkdaşların bu cür dostluğunun, öz xalqının, öz ölkəsinin müstəqilliyi uğrunda mübarizə apararaq, eyni zamanda öz qonşusu, öz dostu ilə əlaqələri möhkəmləndirən insanların dostluğunun nə demək olduğunu indiki nəsələ aydın və dəqiq şəkildə göstərir.

Keçmişdə həyatımız nə qədər çətin və kəşməkəşli olsa da, biz, hər halda, xoşbəxt insanlarıq. Mən belə hesab edirəm. Ona görə ki, bizim qarşılaşdığımız bütün bu çətinliklərdən keçmək və həm də sağ qalmaq, üstəlik, indi gələcək planlardan danışmaq böyük xoşbəxtlikdir. Eduard Amvrosiyeviç, Sizə cansağlığı, gözəl günlər, bir də tükənməz enerji arzulayıram. Sizin 75 yaşınız tamam olan günü gözləyirəm. Mən onda elə gələcəyəm ki, sizin bundan xəbəriniz də olmayacaqdır. Göydən paraşütlə düşəcəyəm.

Məsələ onda deyildir ki, biz bir-birimizi həyatımızın bütöv rəqəmli yubileyi ilə təbrik edirik, məsələ ondadır ki, biz bir-birimizə o qədər yaxın, münasibətlərimizi o qədər qiymətləndiririk ki, indiki zamanədə bunlar ölkələrimiz üçün, xalqlarımız üçün o dərəcədə vacibdir ki, biz bunları edərəkən şəxsi [294-295] insani məmnunluq duyuruq. Biz bunları öz xalqlarımız üçün, öz ölkələrimiz üçün edirik.

Eduard Amvrosiyeviç, bu hədiyyəyə görə, gürcü rəssamının bu gözəl əsərinə görə çox sağ olun. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm. Bu heykəltəraşlıq əsərinə görə sağ olun. Mən çox təsirləndim ki, Siz

keçmişdə qarşılıqlı münasibətlərimizdə olan hər şeyi xatırlayırınsınız. Mənim mərhum həyat yoldaşımı xatırlayırınsınız. Çünki biz ailəliklə o qədər yaxın, bir-birimizə elə arxa-dayaq olmuşuq ki, bunları unutmaq mümkün deyildir.

Xahiş edirəm, mənim dost, qardaş salamımı əziz Nanuli Rojdenovnaya yetirəsiniz, Sizə dilədiyim ən xoş arzuları gözəl ailənizin bütün üzvlərinə – oğlunuza da, qızlarınıza da, nəvələrinizə də, qardaşlarınıza da, bütün qohumlarınıza da çatdırasınız. Sizə cansağlığı, səadət və firavanlıq arzulayıram. Sağ olun! [295]

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN
BİNƏ HAVA LİMANINDA QARŞILANMA
MƏRASİMİNDƏ JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVAB**

10 may 1998-ci il

S u a l: Biz Türkiyədən gəlmişik. Sizi 75 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edirik. Biz görürük ki, azərbaycanlılar Sizin bu əziz gününüzü hər yerdə qeyd edirlər. Bu sevgi, istək Sizi məmnun edirmi?

C a v a b: Bu, hər bir insanı məmnun edə bilər. Şübhəsiz, məni də məmnun etməyə bilməz. Mən öz vətəndaşlarıma çox minnətdaram. Onlar məni heç vaxt unutmayıblar. Bir bu gün yox, həmişə onların əksəriyyəti mənə çox böyük hörmət və ehtiram göstərib. Mənim də 75 il, indiyə qədər yaşamağımın və xüsusən çalışmağımın əsas mənbəyi, kökü elə bundan ibarətdir ki, mənə xalq, millətimiz, vətəndaşlarımız həmişə etimad göstərirlər, ehtiram və hörmət ediblər. Bu da mənə həmişə güc veribdir. Ona görə də görürsünüz, 75 yaşındayam, amma sizinlə gülüşə bilərəm.

S u a l: Onlar Sizə "Heydər baba" deyirlər. İndi Siz Türkiyənin babasınızı qarşılayacaqsınız?

C a v a b: Bəli, Türkiyənin babası mənim çox əziz dostumdur, qardaşımdır. Bizim dostluğumuzun böyük tarixi vardır. Biz 30 il bundan əvvəl görüşüb tanış olmuşuq və dost olmuşuq. Mən çox məmnunam ki, bu 30 il ərzində illər keçib, dünyada çox dəyişikliklər olub, amma biz – Süleyman Dəmi[296-297]rəl də, mən də dostluğumuza sadıq qalmışıq. Ona görə də mənim üçün Süleyman Dəmirəl çox doğma və əziz bir insandır.

S u a l: Türkiyə prezidenti ilə siyasi məsləhətləşmələrdə hansı məsələlərin müzakirəsi nəzərdə tutulmuşdur?

C a v a b: Bilirsiniz, bu gün siyasi məsləhətləşmələr günü deyildir. Ancaq biz siyasət adamı olduğumuz üçün bundan da yan keçə bilmərik. Əsas məsələlər, - ölkələrimiz arasında olan münasibətlər, dünyada gedən proseslər, ümumiyyətlə, məsələlər çoxdur. Bizim kimi adamlar görüşəndə o qədər məsələlər meydana çıxır ki, onların hamısını müzakirə etməyə vaxt çatmır.

S u a l: Bayramınız, ad gününüz mübarək olsun! Bəs bu gün Siz öz ad gününüzü harada və necə qeyd edəcəksiniz?

C a v a b: Sadəcə qeyd edəcəyəm. Mən başqa cür qeyd etmirəm.

S u a l: Bəs nə üçün onu şənliklərsiz keçirməyi qərara almısınız? Deyirlər ki, hətta Luçano Pavarottini dəvət etmək istəyirdiniz?

C a v a b: Yox, bu uydurmadır. Mən heç vaxt belə fikirdə olmamışam, heç kimi də dəvət etmək niyyətinə düşməmişəm. Ümumiyyətlə, ömrümün 75 ilinin xeyli hissəsini mən yüksək dövlət işində olmuşam, 50 yaşım tamam olanda da, 60 yaşım tamam olanda da heç vaxt heç bir təntənəli mərasim düzəltməmişəm. Uzaqbaşı, yol verdim bu olub ki, ailəmin üzvləri həmin gün nəse hazırlamış, bəlkə də bayram süfrəsi açmışlar və biz bayram süfrəsi arxasında görüşmüşük.

Mən bu gün də belə etməyi planlaşdırırdım, lakin dostlarım mənə hətta ailə üzvləri ilə görüşməyə də imkan vermirlər. Dünən dostum Eduard Şevardnadze buraya gəldi. Bildiyiniz kimi, MDB-yə daxil olan ölkələrin və Şimali Qafqaz respublikalarının nümayəndə heyətləri burada oldular. Bu gün isə mənim sədaqətli dostum Süleyman Dəmirəl gəlir. [297-298] Buna görə də ailə üzvlərim üçün vaxt qalmır. Bununla da hər şey qurtarır.

S u a l: Yəni ailənizlə bir yerdə olmayacaqsınız?

C a v a b: Yəqin ki, evə gələndə ailəmlə görüşəcəyəm. Biz ailəmizlə bir yerdəyik.

S u a l: Biz Sizi yubileyiniz münasibətilə təbrik edirik. Sizin üçün bu gün ən böyük hədiyyə nə ola bilər?

C a v a b: Mənim üçün ən böyük hədiyyə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi və Azərbaycanın tamamilə munaqişədən xilas olmasıdır. Bundan böyük hədiyyə ola bilməz.

S u a l: Cənab Heydər Əliyev, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında neft boru xətti ilə əlaqədar işçi qrupları olacaqdır. Bununla əlaqədar məsələləri araşdırmaq üçün Azərbaycandan Türkiyəyə işçi qrupu gəlməli idi. Ancaq bu, başqa vaxta saxlandı. Bunun səbəbi nədir?

C a v a b: Bu, başqa vaxta dəyişdirilibdir. Bunun elə bir səbəbi yoxdur. Yəni Türkiyə tərəfdən və Azərbaycan tərəfdən olan adamların münasib bir vaxtı olmayıbdir. Bunu mənə dedilər. Amma onlar bu günlərdə görüşəcəklər. Heç kəs narahat olmasın. Bunların hamısı bizim planlarımız əsasında yerinə yetiriləcəkdir.

S u a l: Cənab prezident, icazə verin, Sizə möhkəm cansağlığı, uzun ömür və qələbələr arzulayım. Sizin ad gününüz sayəsində biz MDB çərçivəsində gözəl bir ənənənin şahidi oluruq. Gözləmək olarmı ki, gələcəkdə yeni münasibətlər yaradılması üçün bu çür yaxşı bünövrə qoyulacaq və yubileylər kimi gözəl səbəblərdən istifadə ediləcəkdir?

C a v a b: Bilirsinizmi, əgər mənim ad günüm kimi gün MDB ölkələri nümayəndə heyətlərinin bir gündə bir yerə toplanmasına və heç bir fikir ayrılığı olmadan, heç bir mübahisə olmadan öz söylərini birləşdirməyə, bir-birinə xoş sözlər deməyə və birlik çərçivəsində əməkdaşlıq niyyətini nümayiş [298-299] etdirməyə imkan vermişsə, artıq bu, böyük işdir. Mən, məsələn, şadam ki, ad günüm, 75 illik yubiley günüm bunu etməyə imkan vermişdir. Zənnimcə, bu, birliyin bütün ölkələrinin, o cümlədən də Azərbaycanın xeyrinədir.

S u a l: Mən Sizi "Space" televiziya kanalının əməkdaşları adından təbrik edirəm. Bu gün həmin kanal vasitəsilə Sizin həyatınıza həsr olunmuş "Ömür və tale" adlı film göstəriləcəkdir. Bilmək istədim, vaxt tapıb həmin filmə baxa biləcəksinizmi?

C a v a b: Görüm, əgər vaxtım olsa baxaram. Amma vaxtım olmasa da kasseti göndərərsiniz, vaxt tapıb baxaram. Təşəkkür edirəm. Sağ olun. [299]

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏL İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Prezident sarayı

10 may 1998-ci il

Hörmətli prezident!

Əziz dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəl!

Sizi Azərbaycan torpağında səmimi qəlbədən salamlayıram. Doğum günümürlə əlaqədar məni təbrik etmək üçün Bakıya gəldiyinizə görə özümü çox xoşbəxt hesab edirəm. Sizə dərin minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirirəm.

Süleyman Dəmirəl: Möhtərəm Heydər bəy! Doğum gününüzün 75 illiyi münasibətilə zati-alinizə ən səmimi diləklərimi və ən xoş təbriklərimi yetirirəm. Sizə möhkəm cansağlığı, uzun ömür və Azərbaycan dövlətinin başçısı kimi, yorulmadan çəkdiyiniz gərgin fəaliyyətinizdə böyük uğurlar arzulayıram.

Cənab prezident, Siz türk dünyasında böyük hörmət və nüfuza maliksiniz. Məhz Sizin uzaqgörən, müdrik siyasətiniz nəticəsində müstəqil Azərbaycan Respublikası Dünya Birliyində özünə layiqli yer tutmuş, gündən-günə inkişaf edən bir dövlətə çevrilmişdir.

Heydər Əliyev: Bizim ölkələrimiz – Türkiyə Cümhuriyyəti və Azərbaycan Respublikası dost və qardaş ölkələrdir. Xalqlarımızın birliyi, qardaşlığı və dostluğu yüzillərdən-yüzillərə keçərək, bu gün özünün ən yeni mərhələsinə çat[300-301]mışdır. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında son illər çox faydalı əməkdaşlıq mövcuddur. Əlaqələrimiz gündən-günə inkişaf edir. Müstəqil Azərbaycan dövləti Türkiyənin köməyini, yardımını, qayğısını daim hiss edir.

Əziz dostum, qardaşım Süleyman bəy, Sizin, qardaş ölkənin rəhbərinin, hörmətli qonağımızın Azərbaycana səfərini çox yüksək qiymətləndirirəm və bu səfərdən məmnun qaldığımı bildirirəm. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin durmadan inkişaf etməsindən bir daha məmnun qaldığımı bildirirəm.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün imzalanmış "Əsrin müqaviləsi"ndə qardaş Türkiyənin neft şirkətinin də xüsusi paya malik olduğunu nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Hasil ediləcək neftin ixrac marşrutlarının müəyyənəşdirilməsi ilə bağlı bir daha bildirirəm ki, Bakı-Ceyhan xətti bizim üçün ən əlverişli və ən əhəmiyyətli istiqamətdir.

Azərbaycana Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüz edilən zamandan Türkiyə Azərbaycan ilə daim bir yerdə olmuş, bərabər olmuşdur. Biz Türkiyənin bu sahədə mənəvi dəstəyini və beynəlxalq təşkilatlarda onun Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etməsini, bu sahədə bizimlə daim əməkdaşlıq etməsini yüksək qiymətləndiririk. Türkiyə ATƏT-in Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün yaradılmış Minsk qrupunun üzvüdür. Minsk qrupunun tərkibində Türkiyə daim fəal iş aparır, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin ədalətli, sülh yolu ilə həll olunması üçün öz səylərini qoyur. Biz bu məsələlərin həll edilməsində həmişə Türkiyə ilə əlaqədəyik. Minsk qrupunun son təkliflərini qəbul edərək, eyni zamanda yaxşı bilirəm ki, Türkiyə Cümhuriyyəti də, xalqı da, Türkiyə dövləti də bizim kimi bu təkliflərin qəbul edilməsinin tərəfdarıdır, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıdır. [301-302]

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı Türkiyənin tutduğu mövqe bizim üçün ona görə əhəmiyyətlidir ki, Türkiyə Azərbaycanla bir olduğunu nümayiş etdirir.

Hörmətli prezident, əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəl!

Beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə Siz Azərbaycanın mövqeyinin müdafiəsində bizimlə sıx əməkdaşlıq edirsiniz və Azərbaycana yardım göstəribsiniz, bütün başqa hallarda da Türkiyənin Azərbaycanla bərabər olmasını təsdiq edirsiniz.

Fürsətdən istifadə edərək Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyə xalqına bizim ölkəmizə, xalqımıza dostluq və qardaşlıq münasibətinə görə təşəkkürümü bildirirəm. Türkiyə xalqının sağlam və əmin-amanlığı üçün ən xoş arzularımı bildirirəm.

Süleyman Dəmirəl: Biz Sizin son beş il ərzində siyasi, iqtisadi və digər sahələrdəki gərgin fəaliyyətinizdən Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyətin sabitləşdirilməsi, respublikanın xarici əlaqələrinin qaydaya salınması yolunda göstərdiyiniz səmərəli səylərdən yaxşı xəbərdarıq. Sizin geniş fəaliyyətiniz sayəsində Azərbaycanda sabitliyə nail olunmuş, dövlətin daxilində qayda-qanun yaradılmış, ölkənin sosial-siyasi həyatı canlanmışdır və nəzərəçarpacaq dərəcədə yaxşılaşır.

Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, məhz Sizin, qardaşım Heydər bəy, beynəlxalq aləmdə qazandığımız nüfuz sayəsində Azərbaycanın haqq işi tezliklə qələbə çalacaq, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi öz ədalətli həllini tapacaqdır.

Heydər Əliyev: Çox hörmətli prezident! Böyük iftixar hissi ilə demək istəyirəm ki, Türkiyə və Azərbaycan respublikalarının, xalqlarımızın arasındakı tarixi dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin ardıcıl surətdə genişlənilib inkişaf etməsi üçün, ölkələrimiz arasında yeni müqavilələr, sənədlər, anlaş [302-303]malar imzalanacaq və beləliklə də əlaqələrimizin yeni mərhələsi, yeni səhifəsi açılacaqdır.

Əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəl! 75 yaşının tamam olması münasibətilə təbrik etmək üçün Bakıya gəlməyinizə, mənə olan böyük hörmətinizə və diqqətinizə görə Sizə bir daha dərin minnətdarlığımı bildirirəm. [303]

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN VƏ
TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ
SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN
AZƏRBAYCAN İCTİMAİYYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞÜNDƏ NİTQ**

Prezident sarayı

10 may 1998-ci il

Hörmətli cənab prezident, əziz dostum, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl!

Sizin bu gün Azərbaycana qısamüddətli ziyarətiniz, səfəriniz adi hadisə deyildir. Bu, birinci növbədə sizin Azərbaycana, Azərbaycan xalqına göstərdiyiniz daimi diqqətin və qayğının təzahürüdür. Bu, sizin Azərbaycanı nə qədər sevdiyinizi, Azərbaycanla nə qədər bağlı olduğunuzu nümayiş etdirir. Bu, eyni zamanda sizin şəxsən mənə göstərdiyiniz dostluq münasibətinin ən gözəl ifadəsidir. Azərbaycana gəlməyiniz münasibətilə, burada ifadə etdiyiniz hərarətli nitqinizə görə, Azərbaycan – onun keçmişi, bu günü, gələcəyi haqqında dediyiniz dəyərli ifadələrə görə sizə ürəkdən təşəkkür edirəm. Sizə deyirəm, - qardaş kimi çox sağ olun. Sizə cansağlığı, uzun ömür, gələcək işlərinizdə uğurlar arzu edirəm.

Əziz Süleyman Dəmirəl, mənim qardaşım!

Azərbaycan xalqı öz doğma qardaşları olan Türkiyəyə, türk xalqına dostluq və qardaşlıq hissləri ilə yanaşır. Bu, əsrlər boyu belə olmuşdur. Bizim dostluğumuzun, qardaşlığı [304-305]mızın, birliyimizin böyük nümunələri var və bunlar tarixin çox parlaq-parlaq səhifələrində öz əksini tapıbdır.

XX əsrdə Azərbaycanın həyatında gedən proseslərdə baş verən hadisələr Türkiyəni həmişə maraqlandırmışdır. Amma eyni zamanda Azərbaycan xalqı da çox çətinliklərlə, müsibətlərlə üzləşməsinə baxmayaraq, həmişə Türkiyəyə, türk xalqına maraqla, mehribanlıq, sevgi hissi ilə baxmışdır. Azərbaycanda 1918-ci ildə ilk demokratik respublika yarananda bu hökumət Türkiyənin böyük dəstəyini almış və Türkiyə ilə Azərbaycan arasında münasibətlər yaranmışdı. Bu hökumət süqut edəndən sonra, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra bizim münasibətlərimiz get-gedə məhdudlaşdırılmış, demək olar, kəsilmişdi. Elə zamanlar olmuşdur ki, Azərbaycanda yaşayan hər bir insan Türkiyədə qohum-əqrəbasının olduğunu gizlətməyə məcbur idi. Çünki əks halda ola bilərdi ki, ya həbs olunsun, ya işdən kənarlaşdırılsın, yaxud da başqa təzyiqlərə məruz qalsın. Azərbaycanın bir çox dəyərli insanları 20-30-cu illərdə "Pantürkist" damğası ilə həbs olunub zindanlara salınmış, böyük əzab-əziyyətlər çəkmişlər.

Ancaq bunlara baxmayaraq Azərbaycan xalqı öz dostluq münasibətini, marağını və məhəbbətini Türkiyədən heç vaxt kəsməyibdir. Hansı illərdəsə bunlar onun qəlbində yaşayıb, geniş ifadə edilməyibdir. Ancaq sonra, imkan olanda insanların qəlbindəki bu hisslər fəvvarə kimi qalxıb və bugünkü bu dostluq əlaqələrini yaradıb.

O illərdə – Azərbaycan özü ağır bir dövr yaşadığı zaman Azərbaycan xalqı çox sevinirdi ki, Türkiyə Cümhuriyyəti quruldu və türk xalqının, bütün türk dünyasının ulu öndəri Mustafa Kamal Atatürkün iradəsi ilə bu cümhuriyyət yarandı və bu gün də yaşayır.

Türkiyənin keçdiyi cümhuriyyət yolu, demokratiya, iqtisadi inkişaf yolu bu gün Azərbaycan üçün böyük örnəkdir. [305-306] Biz onu yüksək qiymətləndiririk ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edən kimi Türkiyə ilk olaraq Azərbaycanın müstəqilliyini tanımış və bu da məhz bizim əziz dostumuz Süleyman Dəmirəlin iradəsi ilə olmuşdur. O illərdə Türkiyənin Azərbaycana göstərdiyi dəstək, Türkiyənin Azərbaycana dayaq, arxa olması bizə güc vermiş, xalqımıza çox böyük mənəvi yardım olmuşdur. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü başlayandan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlayandan Türkiyə həmişə Azərbaycana qayğı göstərmiş, Azərbaycanın haqq işini dünyada müdafiə edir. Türkiyənin hökuməti də, ictimaiyyəti də, Türkiyədə yaşayan hər bir türk də Azərbaycanın bu qayğıları ilə də yaşayır.

Son illər Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində də Minsk qrupunun üzvü kimi Türkiyə böyük xidmətlər göstərir. 1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə məhz Türkiyənin böyük dəstəyi nəticəsində ATƏT-in zirvə görüşünün Lissabon bəyanatı – Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsinə dair bəyanat hasil oldu. Bir çox başqa faktlar da gətirmək olar. Bunlar hədsiz dərəcədə çoxdur. Xalqımız bunların hamısını bilir və bildiyinə görə də Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də Azərbaycanda Türkiyəyə daimi məhəbbət, daimi sevgi ifadə olunur. Əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl, sizi Azərbaycanda belə sevgi ilə, məhəbbətlə, hərarətlə qarşılayırıq.

Son illər Türkiyə ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələr sürətlə inkişaf edir. Bizim hələ böyük imkanlarımız var, bu imkanlardan istifadə etməliyik. Xüsusən biz Türkiyənin iqtisadiyyat sahəsində təcrübəsindən, Türkiyə şirkətlərinin imkanlarından, bütün başqa vasitələrdən Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün istifadə etməli və bütün sahələrdə əməkdaşlığımızı genişləndirməli, dərinləşdirməliyik. [306-307]

1994-cü ildə Azərbaycanın Xəzər dənizindəki sektorunda olan zəngin neft yataqlarının işlənməsi haqqında imzalanmış müqavilənin hazırlanmasında da Türkiyənin böyük xidmətləri var. Türkiyə şirkəti həmin müqavilənin iştirakçısıdır. Yəni Türkiyə Azərbaycana xarici sərmayə qoyuluşunun, Azərbaycan neftinin hasil olunmasının başında duran ölkələrdən biridir. İmzalanmış sonrakı müqavilələrdə də Türkiyənin neft şirkəti iştirak edir.

Amma Türkiyənin bu işə münasibəti təkə müqavilələrdə iştirakdan ibarət deyildir. Biz bu barədə Türkiyə ilə daim bir yerdəyik. Çünki Xəzər dənizinin zəngin neft yataqları – həm Azərbaycan sektorundakı, həm də Xəzəryanı başqa dövlətlərin sektorlarındakı yataqlar gələcəkdə bütün dünya üçün çox faydalı olacaqdır.

Artıq biz 1994-cü ildə imzalanmış müqaviləni həyata keçiririk. Ötən ilin noyabrında ilkin nefti hasil etdik və onu ixrac edirik. Ancaq o yataqların daha zəngin olması günü-gündən təsdiqlənir. Gələcəkdə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda çox böyük neft hasilatı gözlənilir və biz bunun hamısını dünya bazarına ixrac etməliyik. Bu ixrac üçün bir çox yollar var. Amma Azərbaycan üçün ən əlverişli, əhəmiyyətli yol, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələrini nəzərə alaraq bizim üçün ən etibarlı yol – Azərbaycanın, Xəzər dənizi neftinin ixracı yolu Bakı-Gürcüstan-Türkiyə-Ceyhan yoludur. Azərbaycan hökuməti, Azərbaycan prezidenti bu mühüm məsələ haqqında öz fikrini dəfələrlə bildirmiş, öz qərarlarını qəbul etmişdir. Bu gün mən bir daha bəyan edirəm ki, bu il ərzində əsas neft kəmərinin, böyük neft kəmərinin layihəsi hazırlanıb qurtarmalı və kəmərin tikilməsi üçün əməli işə başlanmalıdır. Bizim neft şirkəti, konsorsiumun iştirakçısı olan başqa dövlətlərin neft şirkətləri, Türkiyənin neft şirkəti və enerji naziri bu sahədə konkret işlər görürlər. Bir neçə gündən sonra Türkiyədə bu [307-308] barədə görüşlər olacaq, danışıqlar aparılacaqdır. Biz may, iyun, iyul, avqust aylarında hansı işlər görülməsi haqqında xüsusi bir təqvim tərtib edəcəyik. Bunun nəticəsində payıza, yəni sentyabr-oktyabr aylarına qədər bu proqram hazırlanmalıdır, layihə başa çatdırılıb əməli işə başlanmalıdır.

Azərbaycan dövlətinin, Azərbaycan prezidentinin qərarı məlumdur və bu gün mən bir daha bəyan edirəm ki, Xəzər dənizindən, Azərbaycandan əsas neft kəməri yalnız Bakı-Gürcüstan-Türkiyə-Ceyhan marşrutu ilə gedəcəkdir.

Əziz dostum, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl! Siz Azərbaycana çox qayğılar göstərmisiniz. Şəxsən mənə sizinlə bağlayan dostluğun da tarixi böyükdür. 30 il bundan öncə siz Türkiyənin Baş naziri kimi ilk dəfə Sovetlər İttifaqına rəsmi ziyarətə gəldiyiniz zaman mütləq Azərbaycana, Bakıya gəlməyi arzu etmiş və buna nail olmuşdunuz. O vaxt, o günlərdə mən Sizinlə görüşdüm, biz tanış olduq, ondan sonra aramızda dostluq əlaqəsi yarandı.

Bütün başqa keyfiyyətlərinizlə yanaşı, Siz böyük dövlət xadimi, böyük siyasət adamı, türk dünyasının ən görkəmli şəxsiyyətlərindən biri olaraq, eyni zamanda çox etibarlı, sədaqətli dostsunuz, etibarlı, sədaqətli insansınız. Bizim 30 illik dostluğumuz ərzində mən bunu görmüşəm, hiss etmişəm, sınaşım və xüsusən Azərbaycanda müstəqillik addımları atılan zaman, o vaxt mən Naxçıvanda olarkən siz Azərbaycana kömək edirdiniz, Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olan Naxçıvana kömək edirdiniz. Azərbaycanla Türkiyə arasında – Naxçıvan ərazisində körpünün tikilməsinə nail oldunuz və bir çox başqa işlər gördünüz. Xalqımız bunları heç vaxt unutmayacaq, mən də bir dost, qardaş kimi bunları heç vaxt unutmayacağam.

Bütün bunlara görə də Sizin bu gün burada – Bakıda, Azərbaycan torpağında olmağınız mənim üçün çox əzizdir. Bir daha nümayiş etdirirsiniz ki, Siz sadə insansınız. Bir daha [308-309] nümayiş etdirirsiniz ki, Siz böyük siyasi xadimsiniz. Bir daha nümayiş etdirirsiniz ki, siz Mustafa Kamal Atatürkün çox etibarlı davamçısısınız.

Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Sizə cansağlığı, səadət arzu edirəm. Sizin həyat yoldaşınız, ömür dostunuz Nəzmiyyə xanıma mənim hörmət-ehtiramımı, salamlarımı çatdırın. Mən sizi dost, qardaş kimi qucaqlayıram, bağrıma basıram. [309]

**DÜNYA ŞÖHRƏTLİ ALİM,
TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN MİLLİ PEDIATRİYA
CƏMİYYƏTLƏRİ BİRLİYİNİN FƏXRİ
PREZİDENTİ, PROFESSOR
İHSAN DOĞRAMACI, HƏYAT YOLDAŞI
AYSER XANIM, OĞLU ƏLİ BƏY VƏ
QAZI UNİVERSİTETİNİN REKTORU
ƏNVƏR HƏSƏNOĞLU İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

12 may 1998-ci il

İhsan Doğramacı: Anadan olmağınızın 75-ci ildönümündə Sizin yanınızda olmaq bizim üçün böyük şərəf, böyük nailiyyətdir. Biz bu günü bayram edirik və əminəm ki, yetmiş beşincidən sonra, inşaallah, yüzüncü ilinizi də Sizinlə bərabər olacağıq. Bu gün bizi qəbul etdiyinizə görə yoldaşlarım adından və öz adımdan təşəkkürlərimi ərz edirəm.

İzn versəniz, Sizə iki xatirə hədiyyəsi təqdim edəcəyik. Bunun biri çox sadə hədiyyədir – əntiq saatdır. Onun dəyəri köhnə olmasındadır və hələ də işləyir. Bunu qəbul etməyinizi xahiş edirik. Təqdim edəcəyimiz ikinci hədiyyənin mənəvi dəyəri isə çox böyükdür, qiymətlə ölçülməz. Onun üzərində bu sözlər yazılıb: “Böyük və hörmətli dostum Heydər Əliyevə uzun ömür və cansağlığı diləkləri ilə”*. [310-311]

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

İhsan Doğramacı: Ənvər bəyin də bir hədiyyəsi var, onu Sizə təqdim edəcəkdir.

Ənvər Həsənoğlu: Sayın cümhur başkanı, Qazi Universiteti bu gözəl gündə bu paketi Sizə təqdim edir.

İhsan Doğramacı: Əfəndim, bu il Sizin anadan olmağınızın 75 illiyi kimi bütün türk dünyasında təntənə ilə qeyd edilməlidir. Ancaq Sizin təvəzökarlığınız bunun Azərbaycanda qeyd edilməsinə imkan vermədi. Biz isə münasib gördüyünüz tarixdə, inşaallah, Türkiyədə, Ankarada qeyd edəcəyik. Eyni zamanda türk dünyasının, xüsusilə Azərbaycan və Türkiyənin ortaq abidəsi olan “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyi var. Bəlkə də iki yubileyi eyni günlərə təyin edərək ki, bir ziyarətinizdə hər ikisində iştirak edəsiniz.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, əziz qardaşım, əziz dostum İhsan Doğramacı, mənim əziz bacım, qardaşlarım! Mən birinci növbədə, zəhmət çəkib, vaxt itirib xüsusi olaraq Azərbaycana, Bakıya məhz məni təbrik etmək üçün gəldiyinizə görə Sizə səmimi qəlbdən təşəkkür edirəm. Bu, mənim üçün hər şeydən qiymətlidir. Hədiyyələr, yazılar, başqa şeylər bunların arxasında qalır. Əsas – insanın qəlbi və qəlbində olan hisslərdir. Əziz qardaşım İhsan Doğramacı, Sizinlə mənim aramızda çox səmimi dostluq, qardaşlıq əlaqələri yaranıbdir. Mən bunu özüm üçün çox böyük qürur hissi ilə qəbul etmişəm və bununla fəxr edirəm. Çünki Sizin kimi dəyərli bir insan, böyük alimlə, görkəmli ictimai xadim, xalqına, millətinə, türk dünyasına böyük xidmətlər göstərmiş Sizin kimi insanla dost, qardaş olmaq hər bir insana nəsis ola bilməz. Mən bununla çox fəxr edirəm və bunu həyatımda özüm üçün çox böyük nailiyyət hesab edirəm.

Bu müddətdə ki, bizim aramızda bilavasitə təmaslar yaranıbdir, biz bu dostluğumuzu, qardaşlığımızı həm nümayiş etdirmişik, həm də bu dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin xalq[311-312]larımızın, ölkələrimizin, millətlərimizin arasında olan əlaqələrin inkişaf etməsi və genişlənməsi üçün sərf etmişik.

Mən heç vaxt unuda bilmərəm ki, Naxçıvanda yaşayarkən və onun Ali Məclisinin, Muxtar Naxçıvanın başçısı olduğum zaman, Ankaraya gəldiyim vaxt dövlət, hökumət başçıları – mərhum Turqut Özal ilə, əziz dostum Süleyman Dəmirəl və başqaları ilə görüşdüyüm zaman Sizinlə də görüşüm olmuşdu. Mən Sizin evinizdə qonaq olmuşdum, mənə çox böyük məhəbbət göstərmişdiniz. İlk dəfə Sizin evinizdə mən öz xəttimlə yazılar qoymuşdum. Bu, mənim üçün hər şeydən əzizdir. Çünki o vaxt həm Azərbaycan üçün, həm mənim yaşadığım, doğma diyarım olan Naxçıvan üçün, həm də mənim üçün çox ağır, çətin bir dövr idi. Sovetlər İttifaqının dağılması hələ qurtarmamışdı. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan etmişdi, ancaq bu müstəqillik hələ tam tanınmamışdı. Naxçıvan Muxtar Respublikası da, ərəzi nöqtəyi-nəzərinə, Azərbaycanın böyük torpağından aralı düşdüynə, Ermənistan torpaqları ilə əhatə edildiyinə görə bütün kommunikasiya xətlərindən məhrum olmuşdu, ağır şəraitdə yaşayırdı.

O günlər ağır günlər idi, amma bizim üçün əziz günlər idi və o görüşlər də mənim üçün çox əzizdir.

Ondan sonra biz Sizinlə dəfələrlə Türkiyədə – Ankarada da, İstanbulda da, Azərbaycanda – Bakıda da görüşmüşük. Mən çox qiymətləndirirəm ki, hər dəfə Türkiyəyə ziyarətim, səfərim zamanı Siz harada

* Həmin hədiyyə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin büstüdür.

olursa-olsun, gəlib məni tapır, mənimlə görüşürsünüz və mənə öz dostluq, qardaşlıq münasibətini göstərirsiniz. Mən bunları çox yüksək qiymətləndirirəm.

Şübhəsiz ki, bunlar insani əlaqələrdir. Amma bunların böyük mənası var. Mənası da ondan ibarətdir ki, qeyd etdiyim kimi, biz bu əlaqələrimizlə xalqlarımız arasında, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişafına xidmət edirik, [312-313] yaxud nümunə göstəririk ki, bu əlaqələri nə cür yaratmaq olar, nə cür qaldırmaq, genişləndirmək olar.

Bu sahədə Sizin Azərbaycana olan münasibətiniz xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sizin Azərbaycan xalqı qarşısında böyük xidmətləriniz var. Bu xidmətlər də ondan ibarətdir ki, Siz Azərbaycanı sevir, onu öz diyarınız, öz ölkənizin bir parçası hesab edirsiniz, türk dünyasının bir hissəsi kimi Azərbaycana daim qayğı göstərirsiniz. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın bir çox görkəmli insanları, sənət adamları – bəstəkarlar, rəssamlar, musiqiçilər, yazıçılar, şairlər bu müddətdə Sizinlə yaxınlaşıblar, dost olublar. Siz onları himayə edir, onlara qayğı göstərirsiniz. Onlar Sizin yaratdığınız universitetdə çalışırlar, fayda verirlər və Sizinlə bir yerdə olmaqdan da çox ilham alırlar.

Ümumiyyətlə, türk dünyası çox görkəmli şəxsiyyətlərlə zəngindir. Biz fəxr edə bilərik ki, xalqımız, türk dünyası, türk xalqları bəşəriyyətə böyük insanlar – böyük alimlər, yazıçılar, şairlər, bəstəkarlar bəxş ediblər.

Hörmətli cənab İhsan Doğramacı, Siz XX əsrdə türk dünyasının bəşəriyyətə bəxş etdiyi ən görkəmli insanlardan birisiniz. Siz nadir adamsınız, yəqin ki, bu da sizin anadangəlmə xüsusiyyətinizdir. İnsanlar həyatda təhsillə, işlə, təcrübə ilə çox şeyə nail olurlar. Amma insanın kökündə, əsasında anadangəlmə, Allahdan böyük, fitri istedad verilməyibsə, həyatda əldə etdiyi nailiyyətlər, şübhəsiz ki, uğurlu olar, ancaq o qədər parlaq ola bilməz. Amma insan anadangəlmə, fitri istedad malikdirsə, Allah ona nadir fitri istedad veribsə, bu, onsuz da parlaqdır. Ancaq insan öz təhsili, zəhməti, əməyi, işi ilə istedadını inkişaf etdirirsə, daha da parladır və genişləndirirsə, onda belə insan böyük şəxsiyyət olur. Siz məhz belə bir insansınız. Sizin ulu babalarınızdan belə bir irsi keyfiyyətiniz var. Bunu sizə atanız-ananız və Allah bəxş edibdir. Amma Siz özünüz də sizə verilən bu [313-314] neməti sadəcə, özbaşına buraxmırsınız ki, “atam-anam necə veribdirsə, qoy o cür də olsun”. Siz uşaqlıq vaxtınızda da, həddi-bülüğa çatdığınız vaxtda da, gəncliyinizdə də və sonrakı fəaliyyətinizdə də daxilinizdə olan istedadı hər saniyə, hər dəqiqə, hər saat, hər gün inkişaf etdirmiş və xalqınıza fayda vermişiniz.

Ola bilər bunlar Sizin daxilinizdə qalayıdı, nadir insan kimi onsuz da cəmiyyətdə qiymətli ola bilərdiniz. Amma sizin istedadınızın xalqa, cəmiyyətə həsr olunması Türkiyənin təhsil sisteminə nə qədər böyük nailiyyətlər yaradıbdır. Türkiyədə məlumdur, mən də bilirəm, bütün dünya da bilir ki, Türkiyədə neçə-neçə xəstəxanaların, uşaq xəstəxanalarının yaradıcısı olmusunuz. Türkiyənin uşaqlarını, cocuqlarını nə qədər ağır xəstəliklərdən xilas etmişiniz. Türkiyədə nə qədər təhsil ocaqları – məktəblər və ali təhsil ocaqları – universitetlər yaratmışınız. Hansı universitetə baxırsan, onun əsasını İhsan Doğramacı qoyubdur. Əsasını qoyubdur, yaradıbdır, sonra başqalarının ixtiyarına verib, gedib yenidən birini yaradıbdır. Bu, nadir bir şeydir. Siz nadir fitri istedad malik olmaqla bərabər, eyni zamanda öz işinizdə nadir xüsusiyyətlərə malik bir adamsınız.

Bunlar da hamısı Sizi həm Türkiyədə, həm türk dünyasında, həm islam aləmində, həm də bütün dünyada məşhurlaşdırıbdır. Bunun Sizin üçün o qədər böyük əhəmiyyəti yoxdur, çünki göylərə qədər yüksəlmiş bir insansınız. Amma bunun bizim xalqlarımız, millətlərimiz üçün çox əhəmiyyəti var. Birincisi, Siz öz fəaliyyətinizlə dünya miqyasında xalqlarımızın problemlərini həll etməyə çalışmışınız, ikincisi də Siz öz şəxsiyyətinizlə dünyaya, başqa millətlərə göstərmisiniz ki, türk nəyə qabilir, nəyə qadirdir. Çünki bəzən, xüsusən Qərb dünyasında belə bir fikir var ki, bu millətlər geridə qalmışlar, onların mədəniyyəti guya o qədər yüksək deyil, yaxud da islam dininə mənsub olan millətlər xristian dininə mənsub [314-315] millətlərdən geri qalmışlar. Şübhəsiz ki, bu, yanlış fikirdir. Ancaq təəssüf ki, bu yanlış fikri yaradanlar, yayanlar çox olub və çoxları da buna inanıblar.

Şübhəsiz, dünya, bəşər bilir ki, Şərq aləmi, islam, türk aləmi dünyaya ən böyük şəxsiyyətlər veribdir, dünya sivilizasiyasına, dünya mədəniyyətinə ən güclü, ən dəyərli töhfələr veribdir. Bunu bizim ulu babalarımız ediblər. Ancaq bunu hər gün etmək lazım idi. Bunu XX əsrdə də etmək lazımdır, XXI əsrdə də etmək lazım olacaqdır. XX əsrdə bu işi görən, bu vəzifəni öz üzərinə götürən insanların ən görkəmlilərindən biri sizsiniz, mənim hörmətli qardaşım. Ona görə də Sizinlə bu dostluğuma xüsusi əhəmiyyət verirəm. Siz də mənə göstərdiyiniz münasibətlə Azərbaycan xalqına öz münasibətini göstərirsiniz.

Sizin Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dilini, Azərbaycanın mədəniyyətini, tarixini sevdiyinizi gördükcə mən həddindən artıq sevinirəm. Bəzən bizim azərbaycanlılara, lap tarixi, ədəbiyyatı bilənlərə deyirəm ki, siz Azərbaycan dilini, Azərbaycanın tarixini İhsan Doğramacı kimi bilmirsiniz. Azərbaycanda yaşamamış bir adam Azərbaycan dilinin cürbəcür ləhcələrini bilir və o ləhcələrdə danışır, - bunu heç bir azərbaycanlı edə bilməz. Burada naxçıvanlı Naxçıvan ləhcəsi, bakılı Bakı ləhcəsi, lənkəranlı Lənkəran ləhcəsi, gəncəli Gəncə ləhcəsi ilə danışır. Amma İhsan Doğramacı bütün bu ləhcələri bilir.

Bilirsiniz, bu, qeyri-adi bir şeydir. Mən bu barədə çox danışa və Sizin haqqınızda saatlarla mühazirələr oxuya, nitqlər söyləyə bilərəm. Bunlar da hamısı mənim daxilimdə olan həm hissiyyatlar, həm Sizin

haqqınızda aldığım bilgilər, həm də şəxsi müşahidələrimdir. Heç kəs bunu mənə kənardan gətirməyibdir, tövsiyə etməyib, beynimə doldurmayıbdır, mənim beynimdə sizinlə görüşlərimdən və Sizinlə olan danışıqlarımızdan meydana çıxıbdır. [315-316]

Ona görə də zəhmət çəkib bu münasibətlə Azərbaycana gəlməyiniz mənim üçün çox əzizdir. Siz bu barədə telefonla mənə müraciət edəndə sizə bildirdim ki, 75 illiyi heç bir vəchlə qeyd etmək istəmirəm. Ayın 10-da 75 yaşım tamam oldu, indi 76-nı addımlayıram, - bu günlərdə bir neçə dəfə demişəm, - ancaq indiyə qədər heç vaxt öz doğum günümü qeyd etməmişəm.

Keçmişdə Azərbaycanda ən yüksək vəzifələrdə işləyəndə 50 yaşım tamam olmuşdu, 60 yaşım tamam olanda Moskvada idim, Kremlə oturdum, Sovetlər İttifaqı kimi bir dövlətin ən yüksək zirvəsində duran başçılardan biri idim, çox yüksək vəzifədə idim. O vaxt məni çoxları, dünya təbrik etdi. Təbrik məktubları, teleqramları, ayrı-ayrı hədiyyələr aldım. Ancaq heç bir mərasimə imkan vermədim. Ayın 10-da, 11-də kim gəlib iş otağında məni bir-iki dəqiqə görə bildisə, bununla da bitdi. Sonra da mən bunları etmək istəməirdim. Xüsusən indi Azərbaycanın həyatı da o qədər sevindirici deyil, çünki torpaqlarımızın bir qismi işğal altındadır, qaçqın vəziyyətində yaşayanlar var. Heç bunlar olmasa da, bu gün Azərbaycan çox xoşbəxt vəziyyətdə olsa da, doğum günümü qeyd etmək – bu, mənim xasiyyətim deyildir.

Ancaq Siz mənim sözümə baxmadınız, gəldiniz. Mən sizin zəhmətinizə görə təşəkkür edirəm. Mənim əziz bacıma – Sizin xanımınıza təşəkkür edirəm. Sizinlə gələn dostlarımıza təşəkkür edirəm. İhsan bəy, çox sağ olun.

İhsan Doğramacı: Hörmətli prezidentim, əziz qardaşım Heydər bəy. Bu gözəl, iltifat dolu sözlərinizə cavab vermək, bu iltifatınıza nail ola bilmək üçün görürəm ki, bundan sonra çox danışmaq lazımdır. Yalnız qısaca ərz etmək istəyirəm ki, həyatımdakı bəzi müvəffəqiyyətlərin böyük səbəbi bəxtim olmuşdur. Bu anda ən böyük bəxtim isə Sizin kimi bir şəxsiyyətin təvəccöhünə, yaxınlığına, qardaşlığına [316-317] layiq olmağımdır. Allah Sizə uzun ömür versin, türk dünyası Sizinlə fəxr etsin.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm.

Qazi Universitetinin başçısına da çox təşəkkür edirəm ki, Siz də zəhmət çəkmişiniz, gəlmisiniz. Mən çox minnətdaram. Qazi Universiteti Türkiyənin görkəmli bir universitetidir, çox hörmətli bir universitetdir. Zəhmət çəkib Azərbaycana gəlməyinizə və məni təbrik etməyinizə görə çox təşəkkür edirəm.

Əli bəy indi Bilkənd Universitetinə başılıq edir. Bilkənd Universiteti – mənim qardaşım İhsan Doğramacının yaratdığı universitet indi dünya şöhrətinə malik olubdur. Əli bəy, sizə də çox təşəkkür edirəm.

Əli bəy Kantur Sizin də, mənim də dostumuzdur, Sizinlə bərabər yaxşı işlər görürlər.

Xüsusi təşəkkürü mənim əziz bacıma bildirirəm. Çox sağ olun, hörmətli bacım.

İhsan Doğramacı: Əslində, mənim buraya gələcəyimi bilən çoxsaylı dostlarım, çox universitetlərin rektorları – hamısı gəlmək istəyirdi. Dedim ki, Heydər Əliyev yubiley keçirmir. Ona görə də bütün universitetləri rəmzi olaraq Qazi Universiteti təmsil edir. Sizdən qorxmasaydım, çox adam gətirərdim.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. [317]

**MƏŞHUR RƏSSAM VƏ MÜĞƏNNİ,
RESPUBLİKANIN XALQ RƏSSAMI,
DÖVLƏT MÜKAFATLARI LAUREATI
TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVUN YARADICILIQ
GECƏSİNDƏN* SONRA KONSERTİN İFAÇILARI
İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrı

12 may 1998-ci il

Mən sənin yaradıcılıq gecənin böyük müvəffəqiyyətlə keçməsinə təbrik edirəm. Konsertindən çox məmnun oldum. Sənin ifanda tanınmış xarici ölkə və Azərbaycan bəstəkarlarının ariya və romansları səsləndi. Eyni zamanda həm istedadlı rəssam, həm də istedadlı müğənni olmaq fitri vergiyə malik insana xas cəhətdir. Sən bu gün gözəl oxudun, səni səmimi qəlbədən təbrik edirəm. Səni qırx ildir tanıyıram və sən hələ gənclik illərində özünü vokal sənətində də sınıamısan. Azərbaycan dövlət kamera orkestri çox xoşuma gəldi. Orkestr görkəmli Azərbaycan bəstəkarları Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" baletindən valsı, Fikrət Əmirovun "Nizami" simfoniyasının ikinci hissəsini və "Min bir gecə" baletindən Mərcanın rəqsini ifa etdi. Mən bütün musiqiçilərdən razıyam və onlara təşəkkür edirəm. [318-319]

Sənə məşhur rəssam və müğənni kimi yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Sağ olun.

Böyük uğurla keçən gecənin sonunda sənə çox yüksək səviyyədə ifa etdiyən görkəmli bəstəkar Tofiq Quliyevin "Sənə də qalmaz" mahnısı məndə xoş təəssürat oyatdı. [319]

* Gecə başlanmazdan əvvəl prezident Heydər Əliyev professor İhsan Doğramacı və onun xanımı ilə birlikdə rəssamın teatrın foyesində açılmış əsərlərinin sərgisi ilə tanış oldular.

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN TARİX FAKÜLTƏSİNDƏ ONUNLA BİRLİKDƏ TƏHSİL ALMIŞ TƏLƏBƏ YOLDAŞLARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

13 may 1998-ci il

D ö v l ə t M ə m m ə d o v: Hörmətli prezident, beş il bundan öncə, Siz Naxçıvan Ali Məclisinin sədri olarkən 70 illik yubileyiniz münasibətilə Sizə kabinetinizdə hədiyyə verdim. Orada çox adam vardı və Sizi təkidlə Bakıya dəvət edirdilər. Sonrakı hadisələri şərh etməyə vaxt yoxdur. Biz veteranlara da şöhrəti Siz qaytardınız. Əliyevlər ailəsi nümunəvi ailədir, mən uşaq yaşlarımdan bunun şahidiyəm. Əlirza dayı qabarlı əlləri ilə bu ailəni saxlamışdır. Nadir hadisədir ki, bu ailə Azərbaycana üç akademik vermişdir: ağsaqqal, hörmətli, mərhum Həsən Əlivev, aləmə nur bəxş edən Zərifə xanım, dünya şöhrətli akademik, Azərbaycanın çörək problemi ilə məşğul olan Cəlal Əliyev. Sizin apardığınız siyasət erməni mafiyasının, Azərbaycanın düşmənlərinin ölkəmiz haqqında uydurduqlarının hamısını alt-üst etmişdir. Azərbaycanlı oğlu ilk dəfə BMT-nin tribunasından Azərbaycanın haqq işini dünyaya car çəkmişdir.

(D.Məmmədov özünün əl işi olan hədiyyəni tələbə yoldaşları adından prezident Heydər Əliyevə təqdim etdi).

Allah-təalanın yaratdığı və əzəli-sonu bilinməyən ən böyük varlıq Günəşdir. Mən Sizi Günəş kimi təsvir etmişəm. Zərifə xanım isə ay kimi təsvir olunmuşdur. Bu parlaq ulduzlar [320-321] Sizin əziz balalarınız İlham və Sevildir. Azərbaycanın milli bayrağı üzərində "Heydər" sözü yazılıb, ay və səkkizguşəli ulduz isə bizim emblemimiz - Heydər Əliyevdir.

Hədiyyədə bu sözlər yazılmışdır: "Əziz və hörmətli prezidentimiz Heydər Əliyev cənabları! Sizi – xalqımızın ən ləyaqətli və əvəzədməz oğlunu 75 illik yubileyiniz münasibətilə sidq-ürəkdən təbrik edirəm. Sizə və əzizlərinizə ən möhkəm cansağlığı, uzun ömür, xoşbəxtlik və daha böyük uğurlar arzu edirəm.

Kollektiv adından.

Dövlət müəllim".

Şahmirzə Əliyev: Vaxtilə paytaxtımızda yaşamış bakılı indi gəlib burada öz evini tapa bilməz – nə qədər dəyişiklik olmuşdur! Bunları Siz etmisiniz, insafla demək lazımdır. İndi bəziləri cürbəcür sözlər deyirlər. Bizi Milli Məclisə çağırın, orada danışaq və sübut edək ki, onlar necə rəhbər olublar. Ancaq xalq Sizinlədir. Bizim camaat mənə tapşırıb deyim ki, cənub zonası Sizinlədir. Sizin 75 illiyinizi ailələrdə də qeyd edirlər. Mən də bu yubileyi ailəmdə qeyd edib buraya gəlmişəm.

Ə l ö v s ə t B a x ı ş o v: Mərkəzi Seçki Komissiyası vəkillərinizi təyin etmək barədə Sizə müraciət edəndə dediniz ki, mənim vəkillərim xalqdır. Siz xalqa böyük etimad göstərdiniz, xalq da Sizə. İndi isə xalq arasında nüfuzunuz qat-qat artıqdır. Baloğlan Rüstəmov Həzi Aslanovun abidəsi önündə respublika veteranları adından çıxış edəndə dedi ki, 1,2 milyon veteran, - onların hərəsi bir ailə deməkdir, - prezidentimizin ətrafında sıx birləşibdir. Siz yubileyinizi də xalqımıza bəxş etdiniz, geniş qeyd etməyə qoymadınız. Siz respublikamızda yaşayan xalqlar arasında dostluğun möhkəmlənməsi üçün çox böyük iş görmüsünüz. Bunu hamımız başa düşürük. Sizə cansağlığı və müvəffəqiyyətlər arzulayırıq. [321-322]

Nadir Əhmədov: Biz dörd nəfər 1945-ci ildə Naxçıvana gəlib Sizinlə birlikdə dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işləməyə başladım. O vaxt Sizin də, mənim də 23 yaşımız vardı. Siz də, mən də bir ildə, bir ayda, bir gündə anadan olmuşuq.

Heydər Əliyev: Gör necə təsadüfdür!

Şahmirzə Əliyev: Mən də 1923-cü ildə anadan olmuşam, fəsilim də Əliyevdir, bir yerdə universitetə daxil olmuşuq, bir yerdə də qurtarmışıq.

Nadir Əhmədov: Şübhəsiz ki, bu, nadir, bir qədər də sevinc gətirən haldır. Siz hələ cavan vaxtınızdan çox işgüzar, bacarıqlı, eyni zamanda hər şeydə özünüza qarşı çox tələbkar idiniz. Bunu işçilərdən, o cümlədən məndən də tələb edirdiniz. Bu, nizam-intizam yaradırdı. Nizam-intizam olan yerdə isə həmişə qələbə olur. 1951-ci ildə Siz, rəhmətlik Arif Heydər və mən universitetə daxil olduq. O vaxt Siz ən əsas şöbələrdən biri olan əks-kəşfiyyat şöbəsi rəisinin müavini, sonra şöbənin rəisi işləyirdiniz. Buna baxmayaraq sessiyalarda da vaxtılı-vaxtında iştirak edir, deyirdiniz ki, biz gərək nümunə olaq, bizdən ibrət götürsünlər.

Heydər Əliyev: Çox sağ ol, mən də səni təbrik edirəm, sənin 75 yaşın tamam olubdur.

Bilirəm, hamınızın ürəyində çox söz var. Ancaq güman edirəm deyilən sözlər elə hamının ürəyindən gələn sözlərdir. Ona görə sizə təşəkkür edirəm, çox sağ olun ki, gəlmisiniz. Çox şadam ki, bu gün mənə sizinlə görüşmək nəsib olubdur. Bilirsiniz ki, işlərim olduqca çoxdur, ancaq dostları da heç vaxt unutmuram, sizi də, keçmiş zamanları da həmişə xatırlayıram. Dövlət müəllimlə biz 1936-cı ildə bir yerdə oxumağa başlamışdıq. Təsəvvür edin, 1939-cu ildə qurtardıq, ayrıldıq. Ondan sonra iş belə gətirdi ki,

1951-ci ildə universitetdə görüşdük. Sonra yenə Dövlət müəllim Naxçıvanda çalışdı, mən burada, Moskvada işlədim, dünyanı gəzdim, gəldim Naxçıvana, Dövlət müəllim olan Saltax kəndinə getdim, [322-323] orada görüşdüm. Sonra mən orada işləyəndə hərdənbir yanıma gəlirdi.

Mən çox məmnunam ki, siz də sağ-salamat, gümrahsınız, işləyirsiniz, həyatda fəalsınız. Mən də ki, Azərbaycanın yüklərini öz çiyinə götürmüşəm, aparmalıyam, - başqa əlac yoxdur. Doğrudur, sən deyirsən ki, 70 yaşım tamam olanda gəlmişdin, təbrik edirdin, Bakıdan da çox adam gəlmişdi, oraya gəlməyi tələb edirdilər. Amma yadımdadır, mən deyirdim ki, getmək istəmirəm. Naxçıvandan getmək istəmirdim. İndi hərdənbir Naxçıvan yadıma düşür, deyirəm, axı niyə buraya gəldim. Naxçıvan çox gözəl yerdir. Oranın da ən ağır dövrünü biz bir yerdə yaşadıq. İndi orada da camaat rahat yaşayır, mən çox nəzarət edirəm, bilirəm.

R ə b b i l Y u s i f o v: Əziz prezident, bizim ürəyimiz Sizinlə döyünür. Sizinlə fəxr edirik. Allah-təala Sizə o qədər ömür versin ki, bütün arzularınız yerinə yetsin. İcazə verin Sizin yubileyinizə həsr etdiyim şeiri oxuyum:

Al qanların şahidiyəm,
Xan görmüşəm, çar görmüşəm.
Vətənimdə at oynadan
Kor yapalaq, sar görmüşəm.

Bir zamanlar dağ dələrdi
Könül ahu-zarım mənim.
İndi aldım öz haqqımı,
Gülür qocam, qarım mənim.

Səs verirəm Heydərimə,
Coşur simli tarım mənim.
O rəhbərin bərabəri,
Kim deyər ki, var, görmüşəm. [323]

**AZƏRBAYCANIN GÖRKƏMLİ DÖVLƏT,
İCTİMAİ VƏ ELM XADİMİ ƏZİZ ƏLİYEVİN
ANADAN OLMASININ 100 İLLİYİNƏ
HƏSR EDİLMİŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY
GECƏSİNDƏ NİTQ**

Respublika sarayı

14 may 1998-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar, dostlar!

Bugünkü təntənəli yubiley gecəsi Azərbaycan və Dağıstan xalqlarının görkəmli oğlu Əziz Əliyevin nurlu şəxsiyyətinə, onun 100 illik yubileyinə həsr olunmuşdur. Eyni zamanda, bugünkü mərasim Dağıstan və Azərbaycan xalqlarının dostluq və qardaşlıq bayramıdır.

Biz son illər bu möhtəşəm sarayda Azərbaycan xalqının görkəmli şəxsiyyətlərinin yubileylərini təntənə ilə qeyd etmişik. Bu, çox gözəl ənənədir, bugünkü nəsillərin öz tarixi keçmişinə, görkəmli şəxsiyyətlərinə hörmət və ehtiramını, təşəkkür və minnətdarlığını ifadə edir. Ancaq bugünkü təntənəli yubiley gecəsinin fərqi vardır. Bu da ondan ibarətdir ki, biz Əziz Əliyevin 100 illik yubileyini qeyd edirik, eyni zamanda Dağıstan və Azərbaycan xalqlarının çoxəsrlik dostluq, qardaşlıq tarixinə yeni gözəl, parlaq səhifələr yazılır.

Aprelin 27-də Dağıstanda, Mahaçqalada Əziz Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasim keçirilmişdir. Azərbaycanın yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti də orada iştirak etmişdir. Bu gün biz Dağıstanın yüksək səviyyəli [324-325]yəli, çox mötəbər nümayəndə heyətini Azərbaycanda qəbul edirik, Əziz Əliyevin yubileyini birlikdə qeyd edirik, eyni zamanda, Azərbaycan və Dağıstan xalqlarının dostluq, qardaşlıq bayramını keçiririk.

Mən bütün Azərbaycan xalqı adından Dağıstan xalqına hörmət və ehtiramımızı bildirərək, Dağıstan Respublikasının Baş naziri Xizri Şıxsəidovun rəhbərliyi ilə bu gün Azərbaycana gəlmiş Dağıstan nümayəndə heyətini səmimi qəlbədən salamlayıram, onlara "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm, Dağıstan və Azərbaycan xalqlarının dostluğunun sarsılmaz olduğunu bir daha bəyan edirəm.

Dağıstan xalqına və Dağıstan nümayəndə heyətinə dərin hörmət bəsləyərək və deyəcəyim sözləri onların da dinləməsinə arzu edərək, nitqimin qalan hissəsini hamımız üçün aydın olan rus dilində davam edəcəyəm.

Hörmətli qonaqlar, bizim dostlarımız!

Ümidvaram ki, siz mənim Azərbaycan dilində dediklərimi olduğu kimi başa düşdünüz. Mənim dediklərimi olduğu kimi başa düşməyiniz üçün rus dilində danışacağam, yəqin ki, həmvətənlərim məni düz başa düşəcəklər. Azərbaycanda rus dilini, demək olar, hamı bilir, ona görə də hesab edirəm ki, məni başa düşəcəklər.

Bugünkü təntənə, Əziz Əliyevin 100 illiyinə həsr olunmuş, Dağıstanda və Azərbaycanda keçirilmiş yubiley tədbirləri xalqlarımız, ölkələrimiz, dövlətlərimiz arasında, insanlar arasında olan səmimi, dostluq münasibətlərini bir daha nümayiş etdirir. Əziz Əliyev özünün çoxcəhətli fəaliyyəti, humanizmi və qayğıkeşliyi sayəsində Dağıstan və Azərbaycan xalqlarının sarsılmaz dostluğunun simvollarından birinə çevrilmişdir.

Burada Əziz Əliyevin həyat yolu haqqında çox sözlər deyildi. Mən daha çox, daha yaxşı, daha dolğun danışa bilərəm, çünki onu şəxsən tanıyırdım, bir çox illər onunla birlikdə olmuşam. Özü də mənim bildiklərimin bir çoxunu bəlkə [325-326] də heç kim bilmir. Ancaq bununla belə vaxtınızı almayacağam. Hesab edirəm ki, deyilənlər tamamilə kifayətdir. Mən yalnız bəzi məqamlar üzərində dayanacağam.

Mən əminəm ki, Əziz Əliyev, - bu aylar ərzində dəfələrlə deyildiyi kimi, - Azərbaycan xalqının görkəmli nümayəndələrindən biridir. O, lap əvvəldən qeyri-adi insan idi. Onun tərcümeyi-halına diqqət yetirin. İrəvanda rus gimnaziyasında təhsil almaq və oranı qızıl medalla bitirmək, gənc ikən kömək üçün milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevə müraciət etmək, ondan bu köməyi almaq və bütün dünyada məşhur olan hərbi tibb akademiyasında ali tibb təhsili almaq üçün Peterburqa getmək – gənclik illərində bunu heç də hər kəs bacarmazdı. Heç də hər kəs bu qədər məqsədyönlü ola bilməzdi. Başqa sözlə, bu qeyri-adi, istedadlı ilahidən gələn insan özünün məqsədyönlülüüyü, fədakarlığı, zəhmətsevərliyi, biliklərə can atması sayəsində çox şey qazanmış, hərtərəfli insani keyfiyyətlər əldə etmişdir. O, həm həkim, həm alim, həm də səhiyyə təşkilatçısı idi. O, dövlət xadimi, nazir, çətin illərdə Azərbaycanın rəhbərlərindən biri, XX əsrin ən ağır illərində Dağıstanın birinci rəhbəri idi, Moskvada, sonra isə Azərbaycanda məsul işdə çalışmışdı. Ancaq eyni zamanda onun həyatı heç də asan keçmirdi, maneələrlə, çətinliklərlə, özünə qarşı edilən bir çox haqsızlıqlarla rastlaşırdı. Amma bunların hamısını aradan qaldırır və yolundan dönmürdü.

Bizim üçün xüsusi əhəmiyyəti olan odur ki, Azərbaycan xalqının oğlu Əziz Əliyev yüksək bacarığını, fayda vermək qabiliyyətini yalnız təkcə öz respublikasında, ölkəsində nümayiş etdirməmişdir. O, müharibə illərində İranda çox məsul işi uğurla yerinə yetirmiş, Dağıstanın rəhbəri kimi son dərəcə məsuliyyətli vəzifənin öhdəsindən çox gözəl gəlmiş, Moskvada – tərkibində yaşadığımız Sovetlər İttifaqı kimi bir dövlətin paytaxtında müvəffəqiyyətlə çalışmışdır. [326-327]

Bizim xalqımız üçün bunun xüsusi əhəmiyyəti var, ona görə ki, xalqımız, Azərbaycanın ən yaxşı oğulları təkcə öz ölkəsində deyil, həm də başqa ölkələrdə, respublikalarda layiqli yer tuta bilir. Bu, hər bir azərbaycanlının qəlbində çox böyük iftixar hissi doğurur.

İkinci dünya müharibəsi bəşər tarixində ən ağır müharibədir. Böyük Vətən müharibəsi faşizmə, cəhalətə, təcavüzə qarşı müharibə idi. Faşizmə qarşı vuruşanlar, qələbənin təmin olunması işinə öz töhfəsini verənlər, öz fəaliyyəti ilə bu qələbənin çalınmasına kömək edənlər, şübhəsiz, ən yüksək qiymətə və ən yüksək hörmətə layiqdirlər.

Bəli, faşist qoşunları Sovet İttifaqına hücumu keçdikdən sonra qısa bir vaxtda çox irəliləmiş və Qafqaz dağlarının ətəklərinə, Dağıstanın həndəvərinə çatmışdılar. Dağıstan istisna olmaqla, bütün Şimali Qafqaz faşist qoşunları tərəfindən işğal edilmişdi. Onlar Bakıya can atır, Bakı neftini ələ keçirmək istəyirdilər. Bu, baş tutsaydı müharibənin nəticəsi bəlkə də başqa cür olardı. Sovet ordusu, Vətəninin müdafiəsinə qalxan insanlar kütləvi qəhrəmanlıq göstərdilər. Bir neçə gün əvvəl, mayın 9-da biz alman faşizmi üzərində qələbənin 53-cü ildönümünü qeyd etdik. Biz cəbhədə vuruşmuş, arxada qələbəni təmin etmiş, faşizmin qarşısını kəsə bilmiş insanlara indiki nəslin bəslədiyi hissləri bir daha və dönə-dönə ifadə etdik. Belə görkəmli insanlardan biri də Əziz Əliyev idi.

O, ön xətdə, Dağıstanda olmuşdur. Onun qismətinə olduqca çox çətin vəzifələr düşmüş və o, bu vəzifələrin öhdəsindən uğurla gəlmişdir. 1941-ci ilin yayında, Sovet İttifaqına faşistlərin hücumu başladıqdan az sonra sovet qoşunları İrana daxil oldular, Əziz Əliyev Azərbaycan nümayəndələrinin böyük bir qrupuna başçılıq etdi və İranda mürəkkəb şəraitdə xüsusi missiyanı yerinə yetirdi.

Bəli, vaxt gələcək və onun həmin dövrdəki fəaliyyətinin təfərrüatı da aşkara çıxarılacaqdır. Lakin, məsələn, mənə [327-328] məlumdur ki, o, görkəmli Azərbaycan yazıçıları Süleyman Rüstəm, Mirzə İbrahimov, Süleyman Rəhimov və bir çox başqaları ilə birlikdə orada necə cəsarətlə və ağılla iş aparırdı. Ancaq faşist qoşunları Dağıstan sərhədlərinə yaxınlaşan kimi, - orada son dərəcə mürəkkəb vəziyyət yaranmışdı, - Dövlət Müdafiə Komitəsinin qərarı ilə Əziz Əliyev Dağıstana göndərildi. Dağıstanlılar 1942-ci ilin sentyabrında onların respublikasında vəziyyətin necə olduğunu yaxşı bilirlər. Orada əvvəllər yaşamamış, işləməmiş olan bu adam oraya gəldi və qısa müddətdə bu çoxmillətli diyarı öz ətrafında sıx birləşdirməyə, hamını öz ətrafına toplamağa və onları Dağıstanın müdafiəsinə, deməli, həm də Zaqafqaziyanın, Bakı neftinin müdafiəsinə qaldırmağa müvəffəq oldu. Bu, böyük iş idi və o, həmin işi gördü. Bu işi o özünün qeyri-adi insani keyfiyyətləri, istedadı, ağıl-zəkası sayəsində həyata keçirdi.

Açığını deyək ki, o vaxtlar Əziz Əliyev Azərbaycanın dövlət xadimləri arasında ali təhsili olan, ziyalılığı, zəngin elmi biliyi ilə fərqlənən bir neçə adamdan biri, bəlkə də yeganə adam idi. Bütün bu keyfiyyətlər qısa müddətdə Dağıstanda vəziyyəti sabitləşdirməkdə, bu respublikanın xalqını Qafqazın müdafiəsi üçün birləşdirməkdə ona kömək etdi. Dağıstanlılar Əziz Əliyev başda olmaqla və bizim ordumuzla, o vaxtkı sovet ordusu ilə birlikdə çox böyük vəzifəni yerinə yetirdilər. Onlar Qafqazı müdafiə etdilər, faşist qoşunlarını irəliləməyə qoymadılar, Bakı neftini xilas etdilər.

Təbii ki, bütün bunlar ali komandanlığın, qoşunların, Qafqazın müdafiəsinə səfərbər edilmiş bütün şəxslərin çox böyük, qəhrəmancasına fəaliyyətinin nəticəsi idi. Lakin Əziz Əliyev başda olmaqla dağıstanlıların töhfəsi də çox böyük və sanballı olmuşdur.

Sonra Əziz Əliyev Moskvada işlədi. Daha sonra, 50-ci ildə onu yenidən Azərbaycana qaytardılar, burada Nazirlər Soveti sədrinin müavini işlədi, bir il sonra isə bütün vəzifələr [328-329]dən çıxardılar, partiya cəzası verdilər, beləliklə də, əslində ona qarşı cinayət etdilər. Mən bunu xatırlayıram.

İndi deyə bilərik ki, onun çox çətin, ancaq eyni zamanda xoşbəxt taleyi olubdur. O, öz həyat yolunda bir çox çətinliklərlə, maneələrlə rastlaşmış, ancaq onları aradan qaldırmışdır. Ədalətsizliklə də qarşılaşmış, amma ruhdan düşməmişdir.

Əziz Əliyev İrəvanda anadan olmuş və artıq 1918-ci ildə özü və bütün ailəsi soyqırma, deportasiyaya məruz qalmışdır. O, ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri soyqırımı çox gənc yaşında özü görmüş və doğma diyarını tərk edərək Naxçıvana, oradan da Bakıya köçməyə məcbur olmuşdur. O çalışır, çox iş görürdü, əvəzində 40-cı ildə ona töhmət elan edirlər ki, guya tibb institutunu antisovet ünsürlərdən, millətçilərdən və sairədən təmizləməmişdir.

O, müharibə vaxtı İranda, Dağıstanda nə qədər böyük iş görmüş, Moskvada müvəffəqiyyətlə işləmiş, sonra vətənə qayıtmışdı. Bir il sonra isə onu işdən çıxarmışdılar ki, guya valideynlərinin sosial mənşəyini, bacasının İranda olmasını gizlətməmişdir. Bu paradoks indi artıq bizə məlumdur.

Əziz Əliyev mənə danışdı ki, o, 1938-ci il repressiyasından möcüzə nəticəsində xilas olmuşdur. Onu sonralar, 50-ci illərin əvvəlində repressiya etdilər. İşdən çıxarıb Ortopediya və Bərpa Cərrahiyyəsi İnstitutunun direktoru təyin etdilər, amma tezliklə bu vəzifədən də çıxartdılar. Professoru, elmlər doktorunu, bu qədər xidmətləri olan bir insanı Sabunçu xəstəxanasına adi həkim göndərdilər və o, üç il orada

işlədi. Bu, onun o vaxtkı rejimin bilavasitə Mir Cəfər Bağırov tərəfindən həyata keçirdiyi repressiyalara məruz qaldığı dövr idi.

Əziz Əliyevin heç bir günahı yox idi. Hamı yaxşı bilirdi ki, əri kimi özü də İran təbəəsi olan böyük bacısı 1938-ci ildə, İran təbəəli azərbaycanlılar buradan çıxarılan vaxt İrana köçməyə məcbur olmuşdu. Bu məlum idi və heç kim bunu gizlətmirdi. Onun isə boynuna qoyurdular ki, bu faktı gizlətməmişdir. [329-330]

Onun ailəsinin sosial mənşəyi də məlum idi. 1926-cı ildə o, Kommunist Partiyasına daxil olmuş, yüksək vəzifələrdə işləmiş, SSRİ, Azərbaycan, Dağıstan ali sovetlərinin deputatı seçilmişdi və sairə. O, müharibə zamanı necə hünər göstərmişdir. 1951-ci ildə isə birdən-birə deyirlər ki, guya o, özünün sosial mənşəyini gizlətməmişdir. Onu repressiyaya məruz qoymaq üçün sadəcə olaraq nəyəsə öcəşmək lazım idi.

Deməliyəm ki, mən özüm də bu repressiyadan əziyyət çəkmişəm. O vaxt mənəm Əziz Əliyev ilə qohumluq münasibətlərim yox idi və bu gün geniş ictimaiyyətə bəlkə də ilk dəfə deyəcəyəm ki, mərhum həyat yoldaşım Zərifə xanımla 1948-ci ildə tanış olmuşdum. Az sonra mən Leninqrada oxumağa getdim. 50-ci ildə oradan Bakıya qayıdandan sonra, şübhəsiz ki, öz ailə həyatımı qurmaq, evlənmək fikrində idim. Ancaq mənəm mənzil-məişət şəraitim buna imkan vermirdi – anam və qardaşlarımla İcərişəhərdə zirzəmidə kirayədə yaşayırdım. Şərait yox idi və mən mənzil almağımı gözləyirdim.

1952-ci ildə mən ikiotaqlı mənzil aldım. Lakin o vaxt mənə Əziz Əliyevin ailəsi ilə ünsiyyətdə olmaq qadağan edilmişdi. Xatirimdədir, 1951-ci ildə Əziz Əliyev işdən çıxarıldıqda Zərifə xanımla biz görüşdük və o mənə dedi: "Deyəsən, biz bir daha görüşə bilməyəcəyik, çünki atamı işdən çıxarıblar və ona qarşı siyasi ittiham irəli sürüblər. Sən isə dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işləyirsən və bu, sənə zərər gətirə bilər. Odur ki, deyəsən, bizə birlikdə olmaq qismət deyilmiş". Mən, əlbəttə, etirazımı bildirdim və münasibətlərimiz davam etdi.

Bundan az sonra, - həmin vaxtlar Əziz Əliyev ailəsini isə izləyir və onu həbsə almaq üçün fəal məşğul olurdular, - o vaxtkı dövlət təhlükəsizliyi naziri general Yemelyanov mənə yanına çağıraraq bu sözləri dedi: "Sən cavan və bacarıqlı işçisən, Leninqradda çox yüksək təhsil alıbsan, təhsili uğurla başa çatdırıbsan, sənə gələcəyin var. Ancaq sən Əziz Əliyevin [330-331] ailəsi ilə bütün əlaqələri kəsməlisən, yoxsa, biz səni işdən çıxarmalı olacağıq". Orqanlarda işlədiyimə və məsələnin nə yerdə olduğunu bildiyimə görə, ondan belə ittihamlar üçün nə kimi əsaslar olduğunu soruşdum. O, mənə danlayıb dedi: "Sən hələ cavansan və başa düşürsən. Yoldaş Mircəfər Bağırov göstəriş verib və biz onu yerinə yetirməliyik".

Aradan bir il keçdi. Mənəm əlaqələrim qeyri-leqal xarakter aldı, əks halda başqa cür mümkün deyildi. Bir ildən sonra, 1953-cü ilin əvvəllərində general Yemelyanov yenidən mənə yanına çağıraraq və qəti şəkildə xəbərdarlıq etdi: "Əgər sən öz əlaqələrini kəsməsən, onda nəzərə al ki, işdən çıxarılaçaqsan, həm də nəinki işdən çıxarılaçaqsan, eyni zamanda, ciddi şəkildə cəzalandırılacaqsan". Artıq o vaxt bilirdim ki, hər şey ona doğru gedir ki, Əziz Əliyevi həbs etməli, onun ailəsini isə Mircəfər Bağırovun göstərişi ilə buradan sürgün etməli idilər.

Amma Allah kömək etdi. 1953-cü ilin martında Stalin öldü, həmin ilin yayında isə Mircəfər Bağırovu əvvəlcə işdən çıxardılar, sonra da həbs etdilər. Bütün bu müddətdə Əziz Əliyev Sabunçuda həkim işləyirdi və onu öz əvvəlki vəzifəsinə – Ortopediya və Bərpa Cərrahiyyəsi İnstitutunun direktoru vəzifəsinə yalnız 1954-cü ilin martında qaytardılar. Bundan sonra mən, necə deyərlər, azadlığa çıxdım və 1954-cü ilin noyabrında öz ailə həyatımı qura bildim.

Qohum olduğumuz illərdə mən Əziz Əliyev ilə çox yaxından ünsiyyət saxlayırdım. Açığını deyim ki, bütün burada deyilənlərlə yanaşı, o, həm də olduqca gözəl insan idi. Bir insan kimi, bir ata kimi olduqca gözəl adam idi. Sadə, məhrəm, ağıllı həmsöhbət olan bu insan tarixdən, ədəbiyyat və incəsənətdən çox şey bilirdi. Azərbaycanda və Dağıstanda işlədiyi illərdə o, elm xadimləri ilə çox sıx təmasda olurdu. Bütün tibb professorları onun dostları idi, onların çoxunu o hazırlayıb irəli çəkmişdi. Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatının Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, Bülbül, [331-332] Niyazi, Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Qara Qarayev və bir çox başqaları kimi görkəmli xadimləri ilə onun çox yaxın, mehriban və ailəvi münasibətləri vardı. Bütün bunlar ona görə olurdu ki, o, çox ziyalı bir adam idi, yüksək səviyyədə savadlı, mədəni adam olduğuna görə həmişə məhz bu mühitlə təmasda olmağa çalışırdı. Həmin adamlar da onunla yaxın olmaq istəyirdilər. O, hər cəhətdən gözəl insan idi.

Əlbəttə, o, vaxtilə məruz qaldığı repressiyalara görə son illərdə çox həyəcan keçirirdi. Lakin, bununla yanaşı, Əziz Əliyev ona qarşı ədalətsizlik edərək repressiya törədənləri də, onların özlərinin nə kimi cəzalar çəkdiyini də görmüşdür. O, nəinki Mircəfər Bağırovun tutulduğunu, həm də 1956-cı ildə Bakıda onun və digər cinayətkarların məhkəmə prosesini də görmüşdür.

Müttəhimlər kürsüsündə Mircəfər Bağırovlə birlikdə həmin general Stepan Yemelyanov da əyləşmişdi, o Yemelyanov ki, Əziz Əliyevlə əlaqə saxladığıma görə mənə iki dəfə xəbərdarlıq etmiş və mənə danlamışdı. Ona 25 il həbs cəzası kəsdilər. Görün, tale necə olur. Sonralar, 70-ci illərdə mən MK-nın birinci katibi işləyərkən, Yemelyanov öz cəzasını çəkib Bakıya qayıtdı və mənə məktub yazaraq, ona bəzi şəxsi işlərində kömək göstərməyi xahiş etdi. Həyat bax, belədir.

Bütün bunları ona görə deyirəm ki, öz təəssüratlarımı bölüşmək istəyirəm, həmçinin bildirmək üçün ki, keçmişdə bizim çox xoş, çox yaxşı münasibətlərimiz olubdur, biz onları qiymətləndirməli və unutmamalıyıq. Amma keçmişdə çox ağır hallar da olubdur. Biz elə hallara gərək heç zaman yol

verməyə. Xalqımız XIX və XX əsrlər ərzində, 1918-ci ildə soyqırımlara məruz qalıbdır. Sonra Ermənistanda yaşamış azərbaycanlıları 1948-ci ildən etibarən Stalinin xüsusi qərarı ilə yenə də Mircəfər Bağirovun iştirakı ilə zor gücünə Azərbaycana deportasiya etmişlər. Birinci deportasiya əsrin əvvəllərində başlanmışdır. 1918-ci ildə Əziz Əliyevin ailəsi [332-333] soyqırıma məruz qalaraq deportasiya edilmişdir. Onun orada qalan nəsiləri 1948-1953-cü illərdə köçürülmüşlər. Ermənistanda qalanlar isə 1988-ci ildə Ermənistanla Azərbaycan arasında münafişə başlandıqda gözümçixdiya salınmış, məhv edilmiş, zorla oradan çıxarılmışlar.

20-ci, 30-cu, 40-cı, 50-ci illərin repressiyaları totalitar sovet rejiminin bütün sovet xalqına qarşı, xüsusən Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi ən ağır cinayətdir. 37-38-ci illərdə Azərbaycan xalqının məruz qaldığı repressiyalar, zənnimcə, heç bir respublikada olmayıbdır. Azərbaycanın ən görkəmli elm və mədəniyyət, təhsil xadimləri məhv edilmişlər. Bunu da unutmaz olmaz. Bununla birlikdə, belə hallar bir daha təkrar edilməməlidir.

Bu gün Azərbaycan müstəqil respublikadır. İndi biz azad insanlarıq. O illərdə çalışan, Azərbaycan elmini, təhsilini, səhiyyəsini, iqtisadi potensialını və sənayesini yaratmış insanlar Azərbaycanın bugünkü müstəqilliyinin bünövrəsini qoymuşlar. Biz onları unutmamalıyıq, onları xatırlamalı, onların xidmətlərini lazımcı qiymətləndirməliyik. Bu adamlar arasında Əziz Əliyev də var.

Mən çıxışımın əvvəlində dedim və bir daha demək istəyirəm ki, bugünkü gün Dağıstan və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun parlaq bir səhifəsidir. Xalqlarımız həmişə dostluq etmişlər və indi biz bu dostluğu, münasibətlərimizi möhkəmləndiririk. Ötən ilin noyabrında biz Qafqazın böyük oğlu, bütün Qafqaz xalqlarının görkəmli qəhrəmanı Şeyx Şamilin 200 illiyini birlikdə qeyd etdik. Xalq Məclisinin sədri Muxu Əliyev başda olmaqla Dağıstandan Bakıya böyük bir nümayəndə heyəti gəlmişdi. Bizim nümayəndə heyəti Mahaçqalaya getmişdi. Biz bir yerdə olduq və Şeyx Şamil bizim ümumi qəhrəmanımızdır. Təsədüfi deyil ki, həmin gecədə Şeyx Şamilin indi Şəki rayonunda yaşayan nəticəsi Məryət Əsgərova da çıxış etdi. [333-334]

Biz həmişə bir-birimizin yanında olmuşuq və azərbaycanlılarla dağıstanlıları bir-birindən heç vaxt ayırmamışıq. Əslən Dağıstan xalqlarından olan adamlar bu gün Azərbaycanda tamhüquqlu vətəndaşlar kimi yaşayırlar. Dağıstanda da azərbaycanlılar yaşayırlar, təkcə azərbaycanlılar deyil, başqa millətlər də yaşayırlar. Dağıstanda yaşayanların hamısı bizim qardaşlarımız, dostlarımızdır. Hesab edirəm ki, Azərbaycanda yaşayanların da hamısı bütün dağıstanlıların qardaşları və dostlarıdır.

Mən artıq dedim ki, Əziz Əliyev kimi görkəmli insanlar Dağıstan və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun və qardaşlığın möhkəmlənməsinə çox böyük töhfə vermişlər. İndi bu işə biz də töhfəmizi verməliyik. Ona görə ki, heç nə bir yerdə donub qalmır, hər şey inkişafda, hərəkətdədir. Həyatımızın indiki dövrü keçmişdəkindən – biz bir dövlətin, bir ölkənin tərkibində olduğumuz dövrdəkindən fərqlidir. İndi Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Respublika olan Dağıstan eyni zamanda Rusiya Federasiyasının bir hissəsidir. Bizim Dağıstanla olan münasibətlərimiz – Rusiya ilə dostluq münasibətləri deməkdir. Biz Rusiya, rus xalqı ilə həmişə dostluq və mehriban münasibətlər şəraitində yaşamışıq. İndi də bu cür münasibətlər şəraitində yaşayırıq. Biz Azərbaycan ilə Rusiya Federasiyasında dostluq və əməkdaşlığı gələcəkdə də möhkəmləndirəcəyik.

Dağıstan özünün coğrafi mövqeyi, Azərbaycana xüsusi yaxınlığı baxımından Rusiya Federasiyası ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsində xüsusi rol oynayır. Biz Dağıstanla Azərbaycan arasında dostluğu nə qədər çox möhkəmləndirsək, Rusiya Federasiyası ilə Azərbaycan arasındakı dostluq da bir o qədər möhkəm olacaqdır.

Keçmişimizə dair gözəl nümunələr çoxdur, bugünkü həyatımızda da xeyirxah, yaxşı cəhətlər az deyildir. Mən buna [334-335] böyük hörmət hissi ilə yanaşıram ki, Dağıstanın həm Dövlət Şurası, həm hökuməti, həm də parlamenti, Məhəmmədəli Məhəmmədov da, Xizri Şıxsəidov da, Muxu Əliyev də, bütün başqa dostlarımız da Azərbaycanla münasibətləri möhkəmləndirir və inkişaf etdirirlər. Əziz dostlar, Sizi əmin etmək istəyirəm ki, bu dostluğun daha da möhkəm, sarsılmaz və qırılmaz olması üçün biz Azərbaycanda hər şeyi edirik və bundan sonra da edəcəyik.

Bizim necə birgə tariximiz olduğunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Gözəl şair Fazu Əliyevanın dediyi kimi, Dağıstan qadınlarının Azərbaycan kişilərini və Azərbaycan kişilərinin, cavanlarının Dağıstan gözəllərini necə sevdiklərini sübut etməyə lüzum yoxdur. Gözəl deyilmişdir, özü də bunu belə bir gözəl dağlı qızı, bizim böyük dostumuz Rəsul Həmzətovla birlikdə öz yaradıcılığı, şerləri ilə Dağıstan xalqlarını şöhrətləndirən gözəl şair Fazu Əliyeva demişdir.

Bütün bunlar bizim ümumi, misilsiz sərvətimizdir. Bizim borcumuz, vəzifəmiz, gələcək nəsillərin borcu və vəzifəsi isə bu sərvəti, nə varsa hamısını qoruyub saxlamaq, möhkəmləndirmək və inkişaf etdirməkdir. Əminəm ki, Dağıstan və Azərbaycan xalqları arasında dostluq və qardaşlıq əbədi olacaqdır. Əziz Əliyev bu dostluğun simvoludur. Onun davamçıları olan biz isə bu dostluğun əbədi olması üçün hər şeyi edirik.

Azərbaycan xalqına bəslədiyi böyük hisslərə, Əziz Əliyevin xatirəsinə göstərdiyi diqqətə görə Dağıstan xalqına bir daha ən dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Yaşasın Dağıstan! Yaşasın Azərbaycan! Dağıstan və Azərbaycan xalqlarının əbədi və sarsılmaz dostluğuna eşq olsun! [335-336]

RUSİYANIN MƏŞHUR RƏSSAMI NİKAS SAFRONOVUN SƏRGİSİNİN AÇILIŞINDA* ÇIXIŞ

*R. Mustafayev adına Azərbaycan
Dövlət İncəsənət Muzeyi*

15 may 1998-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar, qonaqlar, dostlar!

Mən sizin hamınızı bugünkü hadisə münasibətilə təbrik edirəm. Hörmətli Nikas Safronov, Azərbaycanda öz sərginizi açmağı qərara aldığınıza görə sizi xüsusi təbrik edirəm.

Həqiqətən, rəssam Nikas Safronovun adı çox istedadlı, özgün, orijinal bir rəssam kimi qısa vaxtda bütün dünyada məşhur olmuşdur. O, qısa dövr ərzində bir çox yüksək dəyərli təsviri sənət əsərləri yaratmışdır. Buna görə rəssam Nikas Safronovun Azərbaycana diqqət yetirməsi və öz rəsmlərini Azərbaycanda nümayiş etdirmək arzusu respublikamıza, ölkəmizə, xalqımıza diqqət göstərilməsi deməkdir. Azərbaycan xalqı isə ümumiyyətlə incəsənəti, xüsusən də təsviri sənəti qiymətləndirir. Azərbaycanda bir çox görkəmli rəssamlarımız var, onlar öz rəsm əsərləri sayəsində dünya şöhrəti qazanmışlar. Azərbaycanın rəngkarlıq, təsviri sənət məktəbi dünyada layiqli yer tutmuşdur. Biz bununla fəxr edirik. Biz [336-337] fəxr edirik ki, tarixən qısa bir vaxtda Azərbaycanda gözəl, güclü təsviri sənət məktəbi, rəngkarlıq məktəbi təşəkkül taparaq yaranmışdır.

Azərbaycan qədim mədəniyyət ölkəsidir, Azərbaycan xalqı dünya sivilizasiyasına bir çox olduqca qiymətli mədəniyyət əsərləri, memarlıq, sənət abidələri, olduqca dəyərli təsviri sənət əsərləri bəxş etmişdir. Lakin keçmişdə, uzaq keçmişdə Azərbaycanın təsviri sənəti öz ifadəsini özgün, milli sənətdə, miniatür sənətində tapmışdır. Buna görə də fəxr edirik ki, Azərbaycan xalqı təsviri sənətdə öz yoluna, öz dəst-xəttinə malikdir. Biz onunla da fəxr edirik ki, bizim Sultan Məhəmməd kimi dahi rəssamımız var. O, 500 il bundan əvvəl misilsiz miniatür sənəti əsərləri yaratmışdır. Biz bununla fəxr edirik. Lakin bununla bərabər, biz şadiq ki, Azərbaycan rəssamları, Azərbaycan xalqı Avropa rəngkarlıq məktəbinə də yaxınlaşmışlar. Bu, həm İntibah dövrünün, həm də sonrakı dövrlərin sənət ustalarının təsiri altında və diqqətləyiq rus rəngkarlarının təsiri altında baş vermişdir. Odur ki, XX əsrdə Azərbaycanda belə güclü rəngkarlıq əmələ gəlmişdir və rəngkarlarımızın əsərləri nəinki Azərbaycan muzeylərini bəzəyir, eləcə də Azərbaycan incəsənətini dünyada layiqincə təmsil edir.

Bütün bunlarda rus sənət ustalarının, Rusiya rəngkarlığının göstərdiyi təsirin böyük əhəmiyyəti var. Azərbaycanlılar onların təsiri altında və Moskvada, Leninqradda rəssamlıq institutlarında və akademiyaalarında onlardan öyrənərək, yüksək professional təhsil almış, rəngkarlıq ustaları, təsviri sənət ustaları olmuşlar. Buna görə də indi Azərbaycanda gözəl mühit, gözəl şərait mövcuddur və bu sənət növü dərk edilir. Azərbaycanda rəngkarlığı və təbii olaraq, öz ustalarımızın və digər ölkələrin ustalarının əsərlərini yüksək qiymətləndirirlər. Bununla əlaqədar Nikas Safronovun Azərbaycanda açılmış sərgisi xalqımızın estetik səviyyəsini daha da yüksəltmək, [337-338] adamlarımızı Nikas Safronovun simasında təsviri sənətin yeni nümunələri ilə tanış etmək üçün çox yaxşı imkandır.

Şübhə etmirəm ki, biz burada gözəl əsərlər görəcəyik. Ona da şübhə etmirəm ki, bəkililər bu sərgiyə gələrək, bu sənət əsərləri ilə təmasdan olduqca böyük zövq alacaqlar. Mən şübhə etmirəm ki, Nikas Safronov Azərbaycanda, Bakıda özünün bu sərgisi ilə öz məşhurluğunun səviyyəsini daha da qaldıracaqdır.

Təkrar edirəm, Azərbaycan xalqı sənətin gözəl nümunələrini başa düşür, qiymətləndirir. Mən belə düşünürəm ki, onlar sərgiyə təqdim etdiyiniz rəsmlərə görə sizə minnətdar olacaqlar.

Mən sizi ürəkdən təbrik edirəm, sizə uğurlar, müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Əziz Nikas, sizə gələcəkdə yaradıcılıq uğurları diləyirəm. Siz gəncsiniz, qarşınızda hələ böyük yaradıcılıq yolu var. Şübhə etmirəm ki, gələcək sizə daha çox yeni uğurlar, yeni müvəffəqiyyətlər gətirəcəkdir.

Bu imkandan istifadə edərək, rəsm əsərinizə görə, mənim portretimi çəkdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Əlbəttə, mən bütün bunlara çox təvazökarlıqla yanaşıram. Bunu bu adamlar və Azərbaycan rəssamları da bilirlər. Bununla belə, buna mane olmağa haqqım yoxdur.

Buna görə çox sağ olun. Mən bunu sizin tərəfinizdən şəxsən mənə böyük diqqətin ifadəsi kimi qiymətləndirirəm.

Mən Azərbaycan Rəssamlar İttifaqına mənə bağışladığınız bu rəsm əsərinə görə təşəkkür edirəm. Bu mənzərə rəsmi, həqiqətən nadir bir əsərdir. Naxçıvanda olmayan, Naxçıvanı əhatə edən dağları görməyən

* Sərginin açılışında prezident Heydər Əliyev rəssamın əsərləri ilə tanış oldu. Nikas Safronov çıxış edərək Heydər Əliyevə minnətdarlığını və təşəkkürünü bildirdi.

bu əsərin əhəmiyyətini tam qiymətləndirə bilməz. Yəqin ki, mən bu əsərin həmin qeyri-adi dağı – İlanlı dağı nə dərəcədə dəqiq əks etdirdiyinə hələ sonra da baxacağam.

Mən bir çox ölkələrdə olmuşam, çox dağlar görmüşəm. Amma Naxçıvandakı kimi dağlara və İlanlı dağ kimi dağa [338-339] şəxsən mən rast gəlməmişəm. Bəlkə də daha maraqlı, daha gözəl digər dağlar var, lakin bu dağ özünəməxsusluğu ilə fərqlənir, belə dağı təbiətin özü yaratıbdır. Maraqlıdır ki, günün müxtəlif vaxtlarında, günəş şüalarından asılı olaraq bu dağın rəngi köklü surətdə dəyişir. Bu nə isə nadir bir haldır. Mən bu dağın zirvəsinə qalxmamışam. Bu, çox çətindir. Amma uşaqlıq, gənclik çağlarımda mən bu dağın ətəklərində dəfələrlə olmuşam və həmişə də heyran qalmışam.

Bu əsərə görə çox sağ olun.

Azərbaycan rəssamlarına yeni uğurlar arzulayıram. Bayaq dedim ki, Azərbaycanda gözəl təsviri sənət məktəbi, gözəl rəssamlar, gözəl ustalar var. Mən sizə yeni yaradıcılıq nailiyyətləri arzulayıram. Sağ olun!
[339]

**BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ
“QADINLAR VƏ SİLAHLI MÜNAQİŞƏLƏR”
MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ
KONFRANSIN İŞTİRAKÇILARINA**

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Sizi – Bakıda keçirilən beynəlxalq konfransın iştirakçılarını səmimi qəlbdən salamlayır və işinizdə uğurlar arzulayıram.

XX əsrin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri dünya xalqlarının ictimai-siyasi həyatında qadınların fəallığının artmasıdır. Danılmaz faktdır ki, müharibələrin, silahlı münaqişələrin acı nəticələrinin əsas ağırlığı qadınların üzərinə düşür. Odur ki, onların sülh və əmin-amanlıq uğrunda, müharibələrə, silahlı münaqişələrə qarşı mübarizə yollarında böyük qətiyyət və əzmkarlıq göstərmələri tamamilə təbiiidir.

Bu məsələlərə həsr olunmuş beynəlxalq konfransın məhz Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərində keçirilməsi təsadüfi deyildir. On ildən artıqdır ki, müharibə vəziyyətində yaşayan, erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarının 20 faizini itirən, işğal olunmuş torpaqlardan didərgin düşərək çadırlarda ağır şəraitdə yaşayan bir milyondan artıq qaçqın və köçkünü olan respublikamızın hər bir vətəndaşı, xüsusilə qadınlar silahlı münaqişənin gətirdiyi fəlakətlərin nə olduğunu öz gündəlik həyatında hiss edir, dərinə dərk edir. Dörd ildir ki, cəbhədə atəşkəsə nail olunmuşdur, hərbi əməliyyatlar dayandırılmışdır. Lakin münaqişəni dinc yollarla həll etmək üçün respublikamızın göstərdiyi bütün səylərə, BMT-nin müvafiq qərarlarına, ATƏT-in Minsk qrupunun bu istiqamətdə gördüyü işlərə baxmayaraq, [340-341] hələ də sülh əldə edilməmişdir. Ümid edirəm ki, konfransınız Azərbaycan xalqının, xüsusilə qadınlarımızın həyatına böyük müsibətlər gətirmiş bu münaqişənin sülh yolu həlli məsələlərinə diqqət yetirəcək və bu işdə öz yardımını əsirgəməyəcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası cəmiyyətdə qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini təmin edir. Respublikada qadınların ölkənin ictimai-siyasi həyatında, dövlət strukturlarında geniş təmsil olunması üçün imkanlar yaradılır. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu yolu ilə inamla gedən Azərbaycan Respublikası qadınların hüquqlarının daha da genişləndirilməsi üçün bundan sonra da var qüvvəsini sərf edəcəkdir.

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Konfransınız bölgəmiz üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən məsələlərə həsr olunmuşdur. Arzu edirəm ki, qadınların haqq səsi silahlı münaqişə alovlarını həmişəlik söndürsün və bəşəriyyət XXI əsrə sülhün və əmin-amanlığın tam bərqərar olduğu bir şəraitdə daxil olsun.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 may 1998-ci il
[341]

GÜRCÜSTAN DEMOKRATİK RESPUBLİKASININ YARANMASININ 80 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ

*Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və
Balet Teatrı*

19 may 1998-ci il

Gürcüstan parlamentinin sədri hörmətli cənab Zurab Jvaniya!
Gürcüstanın Azərbaycana gəlmiş hörmətli nümayəndələri!
Hörmətli xanımlar və cənablar!
Əziz dostlar!

İlk Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasının 80 illik yubileyi münasibətilə son aylar ölkəmizdə müxtəlif mərasimlər keçirilir. May ayının 28-də bu münasibətlə təntənəli zirvə mərasimi olacaqdır. Biz ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasını və onun gördüyü işləri böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlayırıq və onları yüksək qiymətləndiririk. Eyni tədbirlər qardaş Gürcüstanda da keçirilir.

Məlumdur ki, həm Gürcüstan, həm də Azərbaycan öz dövlət müstəqilliklərini 1918-ci ildə eyni vaxtda əldə ediblər, eyni zamanda demokratik respublikalarını yaradıblar. Bu il mayın 5-6-da Gürcüstanda ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasının 80 illiyinə həsr olunmuş təntənəli görüşlər, mərasimlər keçirilmişdir. Azərbaycan nümayəndə heyəti Gürcüstanda bu mərasimlərdə iştirak etmişdir. Bu günlərdə isə ilk Gürcüstan Demokratik Respublikasının ya[342-343]ranmasının 80 illiyi münasibətilə Azərbaycanda təntənəli mərasimlər keçirilir. Bunlar dünən də, bu gün də bir çox görüşlərdə öz əksini tapmışdır. Biz Gürcüstanın nümayəndə heyəti ilə birlikdə bu münasibətlə bu gün buraya – Azərbaycanın çox mötəbər salonu olan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının salonuna toplaşmışıq.

Bir-biri ilə qonşu, qardaş olan Gürcüstanda və Azərbaycanda belə mərasimlərin eyni zamanda, sinxron şəkildə keçirilməsi təbiidir. Bunların səbəbləri də, əsasları da sizə məlumdur. Bu günlər bu barədə çox deyilibdir. Ancaq onu da qeyd etmək istəyirəm ki, bu, eyni zamanda qeyri-adi dir.

Gürcüstan prezidenti cənab Eduard Şevardnadze və Azərbaycan prezidenti xalqlarımızın istək və arzularını ifadə edərək Gürcüstanda Azərbaycan Demokratik Respublikasının 80 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında, Azərbaycanda isə Gürcüstan Demokratik Respublikasının 80 illik yubileyinin keçirilməsi barədə xüsusi qərarlar qəbul etmişlər. Bunlar hamısı onu göstərir ki, biz tarixin bütün mərhələlərində, 1918-ci ildə də bir yerdə olmuşuq, bu gün də bir yerdəyik və öz bayramlarımızı bir yerdə qeyd edirik.

Gürcü xalqını, qardaş Gürcüstanın bütün vətəndaşlarını ilk Gürcüstan Demokratik Respublikasının yaradılmasının 80 illik yubileyi münasibətilə böyük hörmət və ehtiramla, səmimi qəlbədən təbrik edirəm, qardaş gürcü xalqına səadət, sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzu edirəm.

Mən əziz dostum, qardaşım, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadzeyə hərərətli bayram təbrikimi göndərirəm.

Gürcüstan parlamentinin sədri hörmətli Zurab Jvaniya başda olmaqla Gürcüstan Respublikasının yüksək səviyyəli mötəbər nümayəndə heyətinin Azərbaycana gəlməsini və bu günlərdə keçirilən görüşləri yüksək qiymətləndirirəm, bunun bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın gözəl bir rəmzi [343-344] olduğunu bildirirəm və Azərbaycana gəlmiş qonaqlara təşəkkür edirəm.

Bu günlərdə Gürcüstanda da, Azərbaycanda da biz keçmiş tariximizə öz hörmət və ehtiramımızı bildiririk. Biz gürcü və Azərbaycan xalqlarının XX əsrdə keçdiyi yolu təhlil edirik, ona nəzər salırıq və bu illərdə xalqlarımızı böyük fəlakətlərdən keçirərək yaşadıb bu günə gətirən insanlara öz hörmət və ehtiramımızı bildiririk.

Gürcüstan, Azərbaycan, bütün Zaqafqaziya xalqlarının tarixində 1918-ci il xüsusi bir yer tutur. O il, o aylar Gürcüstanın və Azərbaycanın görkəmli siyasi xadimləri, dəyərli mütəfəkkir insanları öz xalqlarının milli azadlığı və müstəqilliyi uğrunda çalışmışlar, ilk demokratik respublikaların yaranması ilə tarixi xidmət göstərmişlər, böyük qəhrəmanlıq nümunələri nümayiş etdirmişlər.

Gürcüstanda da, Azərbaycanda da yaranmış müstəqil demokratik respublikalar, hökumətlər az yaşasalar da çox iş görmüşlər və xalqlarımızın müstəqillik, istiqlaliyyət, azadlıq arzularını nümayiş etdirmişlər, onların əsasını qoymuşlar.

Biz Gürcüstanda və Azərbaycanda ilk demokratik respublikaların yaranmasının 80 illik yubileyini təntənəli şəraitdə qeyd etməklə, bu yubileylər münasibətilə bir çox elmi konfranslar, görüşlər, müzakirələr keçirməklə və bugünkü həyatımızla, gördüyümüz bütün işlərlə 1918-ci ildə bizim xalqlarımızın istiqlaliyyətini elan edən görkəmli şəxsiyyətləri böyük minnətdarlıqla yad edirik və onlara öz hədsiz hörmət və ehtiramımızı bildiririk.

Xalqlarımızın taleləri bir-birinə nə qədər bənzər olsa da, 1918-ci ildə istiqlaliyyətimizi eyni vaxtda əldə etmişdiksə də, ondan sonrakı dövrdə keçirdiyimiz yollar da bir-birinə nə qədər bənzərdirsə və nəhayət, 1991-ci ildə müstəqilliyimizi eyni vaxtda bərpa edib, onu əbədi etmək yolunda eyni şəkildə [344-345]-çalışsaq da biz bu gün buraya Gürcüstan Demokratik Respublikasının 80 illik yubileyinə toplaşmışıq.

Mən bütün Azərbaycan xalqı adından bu münasibətlə səmimi dostuq, qardaşlıq hissləri ilə deyə bilərəm ki, gürcü xalqı XX əsrdə böyük, kəşməkəşli, şanlı bir yol keçmişdir. Gürcü xalqı 1918-ci ildə müstəqilliyini əldə edib, öz demokratik respublikasını yaradıb, onu qısa müddətdən sonra itirmişdir. Ondan sonrakı dövrdə də gürcü xalqının həyatında böyük nailiyyətlər olmuş, gürcü xalqı inkişaf etmiş, dünyada daha da məşhurlaşmış, eyni zamanda böyük itkilər də vermiş, böyük fəlakətlərlə də üzləşmiş, çətinliklərə rast gəlmişdir.

Bu yolun son nəticəsi ondan ibarətdir ki, gürcü xalqı 1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir ölkənin dağılması ilə əlaqədar öz istək və arzusuna nail olmuş, milli azadlığını əldə etmiş, dövlət müstəqilliyini elan etmiş, müstəqil dövlət yaratmış və bu müstəqil dövlət artıq 7 ildir ki, yaşayır, gürcü xalqını dünyada tanıtdırır.

XX əsr çox mürəkkəb əsrdir. Güman edirəm ki, gələcək nəsillər bu əsrin hər bir ilini xüsusi təhlil edəcək və ona qiymət verəcəklər. Ancaq biz – XX əsrdə yaşayan insanlar çox şeyi öz gözlərimizlə görürük, bir çox proseslərin içərisindəyik, onların iştirakçısıyıq. Biz bunları görərək, bütün bu çətinlikləri ötüb keçərək, həm gürcü xalqının, həm də Azərbaycan xalqının 1991-ci ildə əldə etdiyi milli azadlığın, dövlət müstəqilliyinin nə qədər əvəzsiz və nə qədər qiymətli olduğunu dərk edirik.

Gürcü və Azərbaycan xalqlarının 1991-ci ildən sonra rastlaşdıqları vəziyyət və bu xalqların başına gələn bəlalər, bu xalqların öz müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün apardığı mübarizələrin hamısı bir-birinə oxşayır, bir-birinə bənzərdir, bir-birinin eynidir.

Gürcüstanın da ərazi bütövlüyü pozuldu, Gürcüstan-Abxaziya münaqişəsi başlandı və o hələ indiyədək sona çat[345-346]mayıbdır. Azərbaycanın da ərazi bütövlüyü pozuldu, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi başlandı. Azərbaycanın torpaqlarının bir qismi işğal olunubdur. Bu münaqişə də hələ indiyə qədər sona çatmayıbdır, aradan qaldırılmayıbdır.

Gürcüstanın daxilində də cürbəcür qüvvələr, siyasi dəstələr hakimiyyət mübarizəsinə qalxıb öz milli mənafelərinə böyük zərbələr vurdular, vətəndaş müharibəsi apardılar. Azərbaycanda da ayrı-ayrı silahlı dəstələr, cinayətkar qruplar hakimiyyət uğrunda mübarizə aparıb hakimiyyəti devirmək, yıxmaq istədilər və ölkəni vətəndaş müharibəsi həddinə gətirib çıxardılar.

Bizim xalqlarımızın taleyindəki, tarixindəki bənzərlik və eynilik bu illərdə də özünü əks etdirir. Biz bu illər böyük itkilər vermişik. Ölkələrimizə, xalqlarımıza böyük zərbələr dəyibdir. Ancaq bu gün iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, Gürcüstan da, gürcü xalqı da, Azərbaycan da, Azərbaycan xalqı da daxili ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirib, hər iki ölkədə iqtisadi islahatlar, demokratik proseslər, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi uğurla həyata keçirilir.

Fürsətdən istifadə edərək mən gürcü xalqını, Gürcüstanın bütün vətəndaşlarını XX əsrdə əldə etdikləri bütün nailiyyətlər və xüsusən, son illər dövlət müstəqilliyi yolunda inamla irəliləyərək qazandıqları böyük müvəffəqiyyətlər münasibətilə təbrik edirəm. Mən gürcü xalqına, Gürcüstana bu yolda yeni-yeni uğurlar arzulaıram.

Bizim ölkələrimiz arasındakı əlaqələr o qədər sıxdır, biz bir-birimizə o qədər yaxınıq ki, Gürcüstanda nə varsa onu Azərbaycanda, Azərbaycanda nə varsa onu Gürcüstanda yaxşı bilirlər. Buna görə də yaxşı bilirəm ki, Gürcüstanda son illər böyük işlər görülür, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilə bilər, bir çox çətinliklərin qarşısı alınmışdır, iqtisadiyyatda dirçəliş mövcud[346-347]dur. Ən əsası ondan ibarətdir ki, bütün sahələrdə islahatlar həyata keçirilir və Eduard Şevardnadze başda olmaqla, Gürcüstan dövləti və hökuməti müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi üçün inamla irəliləyirlər və çox böyük nailiyyətlər əldə ediblər. Bütün bunlar bizi sevindirir. Çünki, birincisi, biz qardaş, dost gürcü xalqının əldə etdiyi nailiyyətlərə görə sevinirik, ikincisi isə, əgər Gürcüstanda işlər yaxşı gedirsə, bizim qonşumuz, bizə dost, dayaq olan ölkədə inkişaf varsa, insanların yaşayışı günü-gündən yaxşılaşarsa, demək, bunların hamısı həm dostluğumuzu möhkəmləndirir, həm də, eyni zamanda, Azərbaycana öz təsirini göstərir.

Mən şübhə etmirəm ki, Gürcüstanın həyatında gedən müsbət dəyişikliklər günü-gündən genişlənəcək, Gürcüstan bu yol ilə gedərək yeni zirvələrə qalxacaq, bir neçə ilin içərisində Gürcüstan mövcud olan problemləri həll edib çətinlikləri aradan qaldıracaq və xalqın rifah halını yaxşılaşdıracaqdır. Şübhə etmirəm ki, xarici düşmənlər də, daxili düşmənlər də gürcü xalqının bu iradəsini sındıra bilməyəcəklər. Nə terror, nə təxribatlar gürcü xalqını bu yoldan çəkindirə bilməyəcək və gürcü xalqı, Gürcüstan mənim dostum Eduard Şevardnadzenin rəhbərliyi altında yeni-yeni nailiyyətlər əldə edəcəkdir.

Gürcüstanın həyatında mövcud olan müsbət hadisələrdən biri də Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların vəziyyətidir. Biz Azərbaycanda buna xüsusi əhəmiyyət veririk və bunu, yəni Gürcüstanda olan azərbaycanlıların vəziyyətinin bugünkü səviyyəsinin yaxşılaşmasını yüksək qiymətləndiririk. Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar müstəqil Gürcüstan dövlətinin bərabərhüquqlu vətəndaşlarıdır. Bəlkə də tarixdə ilk dəfədir ki, onlar belə bərabər hüquqa nail ola biliblər. Mən

ümüdvaram ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılara bundan sonra Gürcüstan hökumətinin, dövlətinin qayğısı, diqqəti də artacaq və onlar nəinki hüquqi nöqteyi-nəzərdən bərabərhüquqlu vətəndaş kimi orada yaşayacaqlar, həm də [347-348] özlərinin maddi, iqtisadi vəziyyəti nöqteyi-nəzərdən Gürcüstanın bütün vətəndaşları kimi bərabər səviyyədə yaşamağa nail olacaqlar.

Mən eyni zamanda əminəm ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar Gürcüstan dövlətinə həmişə sədaqətlə xidmət edəcəklər, Gürcüstanda dövlət tərəfindən həyata keçirilən və Gürcüstanın prezidenti tərəfindən həyata keçirilən bütün tədbirlərin fəal iştirakçısı olacaqlar, bugünkü Gürcüstan dövlətini və onun dövlət başçısını həmişə dəstəkləyəcəklər, onu müdafiə edəcəklər və bununla da Gürcüstanla Azərbaycanın, gürcü və Azərbaycan xalqlarının dostluq və qardaşlıq əlaqələrini daha da yüksəklərə qaldıracaqlar. Mən şübhə etmirəm ki, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar indi müstəqil Gürcüstan dövlətinə və dövlət başçısına vaxtilə gürcü padşahına sədaqətlə xidmət etmiş borçalılardan da sədaqətlə xidmət edəcəklər.

Azərbaycanda yaşayan gürcülər həmişə Azərbaycan xalqının qayğısı altında olublar. Onlar heç vaxt azərbaycanlılardan seçilməyiblər və mən böyük iftixar hissi ilə deyə bilirəm ki, keçmiş zamanlarda da, bu gün də Azərbaycanda yaşayan hər bir gürcü Azərbaycanın bütün imkanlarından istədiyi qədər istifadə edib və bundan sonra da istifadə edəcəkdir.

Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycanda yaşayan gürcülər müstəqil Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşlarıdır. Onlar Azərbaycanda vətəndaşlar üçün yaranmış bütün imkanlardan sərbəst istifadə etməlidirlər və dövlət, hökumət orqanları bunun üçün lazım olan şəraitləri yaratmalıdırlar. Mən əminəm ki, Azərbaycanda yaşayan gürcülər də Azərbaycanın ictimai, siyasi, iqtisadi həyatında gedən proseslərin fəal iştirakçısı olacaqlar və Azərbaycan dövlətini, dövlətçiliyini bundan sonra da müdafiə edəcəklər. [348-349]

Son günlər həm Gürcüstanda, həm də Azərbaycanda keçirilən cürbəcür mərasimlər, tədbirlər, deyilən sözlər, fikirlər və bu salonda hökm sürən əhval-ruhiyyə bir daha onu sübut edir ki, gürcü və Azərbaycan xalqlarının dostluq və qardaşlığı xüsusi xarakter daşıyır. Bu gün Gürcüstan və Azərbaycan dövlətlərinin dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq əlaqələri xüsusi xarakter daşıyır. Biz bununla fəxr edə bilərik və fəxr etməliyik. Amma eyni zamanda biz bunu hər iki xalqın, dövlətin böyük sərvəti hesab etməliyik və bu əlaqələri daim yüksəklərə qaldırmalıyıq, onları qoruyub saxlamalıyıq.

Bu dostluğumuzun, qardaşlığımızın gözəl bir rəmzini də biz Bakıda birgə yaratdıq. May ayının 9-da əziz dostum, qardaşım Eduard Şevardnadzenin Bakıya, Azərbaycana qısamüddətli səfəri zamanı Bakının gözəl bir guşəsində gürcü heykəltəraşı, çox böyük və istedadlı sənətkar, Gürcüstanın əməkdar rəssamı Georgi Caparidzenin yaratdığı at heykəli və Azərbaycanın əməkdar memarı Elbəy Qasımzadənin onunla birlikdə yaratdığı monumental kompleks bir tərəfdən atda olan gücü, - necə ki, gürcü xalqında və Azərbaycan xalqında olan gücü – nümayiş etdirir və o at heykəlinin yanında atəşi ifadə edən memarlıq nümunələri də bizim xalqlarımız arasında olan dostluğun və qardaşlığın nə qədər hərarətli və atəşə bənzər olduğunu göstərir. O monument bir tərəfdən bizim xalqlarımızın atda olan enerji kimi gücünü nümayiş etdirir, eyni zamanda yerin təkindən, yerin altından çıxan atəşin, enerjinin bu gün də, gələcəkdə də bizim xalqlara xidmət etdiyinin simvoludur. Bu, bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın əbədi olduğunu bir daha nümayiş etdirdi və bu hadisəni mən bu gün xüsusi qeyd edirəm.

Azad, müstəqil Gürcüstan, azad, müstəqil Azərbaycan və bizim dövlətlərimizin həyata keçirdikləri siyasət Qafqazda, bütün bölgədə sülhün, əmin-amanlığın yaradılmasına xidmət göstərir. Qısa bir müddətdə bu sahədə xeyli iş görmüşük. An[349-350]caq bizim birgə fəaliyyətimiz gələcəkdə nəinki Qafqazda, bütün bölgəmizdə həm sülh, əmin-amanlıq, həm də iqtisadi inkişaf yaratmaq üçün böyük bir təminatdır.

Bizim ölkələrimizin, dövlətlərimizin üzərinə böyük bir tarixi missiya düşübdür: Avropa ilə Asiyanı birləşdirmək, Qafqazda sülhü, əmin-amanlığı yaratmaq və bu bölgədə, bu bölgənin ətrafında Şərqlə Qərb arasında iqtisadi inkişafı təmin edən imkanları yaratmaq missiyası. Mən bu gün iftixar hissi ilə deyə bilirəm ki, bu missiyanın həyata keçirilməsində biz xeyli iş görmüşük və gələcəkdə də bizim gördüyümüz işlər gözəl nəticələr verəcəkdir.

Gürcüstan və Azərbaycan demokratik respublikalarının 80 illik yubileylərini birlikdə qeyd edərək, birlikdə bayram mərasimlərini keçirərək biz dostluğumuzu, qardaşlığımızı daha da möhkəmləndiririk və qarşıda duran vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün böyük imkanlar yaradırıq.

1918-ci ildə Gürcüstanda və Azərbaycanda ilk dəfə demokratik, müstəqil respublikaları yaradan adamlar öz tarixi xidmətlərini göstərmişlər. Gürcüstanda və Azərbaycanda indiki nəsillərin, bizim tarixi xidmətlərimiz ondan ibarət olacaqdır ki, biz həm Gürcüstanda, həm də Azərbaycanda əldə olunmuş milli azadlığı, dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlayaq və əbədi edək. Mən bu gün bəyan edirəm ki, biz buna qadirik və heç bir qüvvə bizi bu yoldan çəkəndirə bilməz. Gürcü və Azərbaycan xalqlarının sarsılmaz dostluğu, bizim iradəmiz bu dövlət müstəqilliyini yaşadacaqdır və bu gün mən bəyan edirəm ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi daimidir, əbədidir. Mən əminəm ki, Gürcüstanın da dövlət müstəqilliyi daimidir, əbədidir. Beləliklə, biz XXI əsrə bərabər, böyük uğurlarla daxil olacağıq və ölkələrimizi daha da yüksəklərə qaldırıb xalqımıza xoşbəxt gələcək bəxş edəcəyik.

Yaşasın müstəqil Gürcüstan!

Yaşasın müstəqil Azərbaycan! [350-351]

Gürcü və Azərbaycan xalqlarının sarsılmaz dostluğuna eşq olsun!

* * *

Yubiley konserti qurtarıqdan sonra Azərbaycan Respublikasının prezidenti və Gürcüstan parlamentinin sədri Zurab Jvaniya konsertin ifaçıları ilə görüşdə çıxış

Gözəl konsertə görə sizə, bütün ifaçılara təşəkkür edirəm.

Biz artıq bu günlərin əhəmiyyətindən danışmışıq. Bu günləri siz öz yaradıcılığınızla, sənətinizlə, gözəl səslərinizlə, musiqinizlə, heyrətamiz rəqslərinizlə rəvnəqləndirdiniz. Bu, çox gözəldir. Mən salonda əyləşərkən bir daha sevindim ki, xalqlarımızın dostluğu son dərəcə möhkəmdir. Dünyada belə dostluq bəlkə də yoxdur. Xalqlarımızın incəsənətinin də birləşməsi, mədəniyyət xadimlərimizin də birlikdə çıxış etməsi isə dostluğumuzu daha yaxşı nümayiş etdirir.

Hər şey – Azərbaycan və gürcü mahnıları da, musiqisi də, rəqsləri də gözəl idi. Sağ olun.

Mən salonda əyləşərkən düşünürdüm: Biz həyatımızın çətinliklərindən, mürəkkəbliyindən, iqtisadi sosial problemlərdən düzgün olaraq danışıyıq. İndi ağır zəmanədir, çox hadisələr baş verir. Bilirsiniz ki, Gürcüstan və Azərbaycan hərbi münaqişələrdən hələ qurtarmayıb, Eduard Şevardnadzeni və Heydər Əliyevi cismən məhv etmək istəyən terrorçular öz alçaq fəaliyyətlərini hələ dayandırmayıblar. Gürcüstanda və Azərbaycanda hakimiyyəti dəyişdirmək üçün zorakılıq yolu ilə nə isə edə biləcəkləri barədə düşünən adamlar hələ də var. Bütün bunlar mövcuddur və bütün bunlar Gürcüstanın və Azərbaycanın həyatını səciyyələndirən mənzərəni təşkil edir.

Bununla belə, bir baxın, uşaqlar böyüyürlər, siz gözəl görünürsünüz. Əgər siz belə yaxşı rəqs edir, mahnı oxuyur[351-352]sunuzsa, deməli, ovqatınız yaxşıdır. Deməli, pis yaşamırsınız. Bizim – Gürcüstan və Azərbaycan rəhbərlərinin məqsədi, vəzifəsi isə elə etməkdir ki, adamlarımız yaxşı yaşasınlar. Biz bundan ötrü yaşayırıq. Eduard Şevardnadzenin də, mənim də həyatda başqa məqsədlərimiz yoxdur. Əgər xalq bizə belə yüksək etimad göstəribsə, onda elə etməliyik ki, adamlar daha yaxşı yaşasınlar, hər cür çətinliklərdən qurtarsınlar, onların həyatı yaxşılaşsın, onlar sabahkı gündən arxayın və əmin olsunlar.

Bir baxın, indi Azərbaycanda da, Gürcüstanda da necə sakit şərait var. Mənim gürcüstanlı dostlarım Bakıda baş verən dəyişikliklər barədə bu gün öz təəssüratlarını danışdılar. Eyni dəyişikliklər Tbilisidə də baş verir. Xalq rahat yaşayır. Məgər beş il bundan əvvəl belə mənzərəni görmək mümkün idi? Xeyr, mümkün deyildi. Bax, bu mənzərə daha yaxşı olacaqdır. İndi biz Azərbaycanda və Gürcüstanda ilk demokratik respublikaların yaranmasının 80 illiyini qeyd edirik və sizinlə birlikdə daha da irəli gedəcəyik.

Gözəl çıxışa görə çox sağ olun. Siz hamınız gözəlsiniz və hamınız gözəl ifa edirsiniz. [352]

**AVROPA ŞURASI PARLAMENT
ASSAMBLEYASININ
VİTSE-PREZİDENTİ ERNST MÜLEMANLA
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

22 may 1998-ci il

H e y d ər Ə l i y e v: Xoş gəlmişsiniz! Sizin yenidən Azərbaycana gəlməyinizdən çox məmnunam. Sizinlə keçən görüşümü çox məmnuniyyətlə xatırlayıram. Bizim çox maraqlı söhbətimiz olmuşdu. Ümumiyyətlə, Sizin Avropa Şurasındakı fəaliyyətinizi də müəyyən qədər izləyirik. Sizin bu fəaliyyətiniz bizdə rəğbət doğurur. Şadam ki, aramızda yaxşı əlaqələr yaranıb və biz əməkdaşlıq edirik.

E r n s t M ü l e m a n: Cənab prezident, mən də çox sevinirəm ki, Sizi bir daha görmək imkanı əldə etmişəm. Bir az əvvəl parlamentin sədri ilə də cənab Yeltsinin Kremldəki görüşləri barədə söhbət etmişik. Məndən soruşdular ki, Yeltsinin davamçısı kim olacaq – Lujkov, Nemtsov, yaxud Lebed? Mən dedim ki, ən yaxşı namizədi bilirəm, - o, Bakıdan olan cənab Əliyevdir.

Cənab prezident, zarafatı bir kənara qoyaq, Siz bu regionda sabitliyin dayaqısınız. Mən İsveçrə prezidenti Flavio Kottinin və xarici işlər nazirinin salamlarını Sizə gətirmişəm. Biz bilirik ki, Balkan yarımadası Avropada “barıt çəlləyi”dir. Əfsuslar olsun ki, bu çəllək artıq partladı. Qafqaz da “barıt çəlləyi”dir, lakin bu çəllək partlamadı. Bəlkə ona görə ki, burada Sizin kimi çox güclü siyasət xadimləri fəaliyyət göstərirlər. [353-354]

Buna baxmayaraq, cənab prezident, mən Sizə qibtə etmirəm. Sizin, doğrudan da, gözəl ölkəniz var. Bu, Xəzər dənizi, son dərəcə zəngin neft yataqları deməkdir. Dünyada hər bir uşaq da bilir ki, neft paytaxtının adı Bakıdır. Bilirlər, burada bütün insanlar əl-ələ verib işləyirlər. Ümumiyyətlə, bir daha Qarabağ müharibəsi olmayacaqdır. Əfsuslar olsun ki, Sizin iki böyük qardaşınız var – biri Moskvada yaşayır, o biri də Vaşinqtonda.

Mən Moskva barədə fikirlərimi dedim və bu haqda şərhimi Sizin xarici işlər nazirinizə bildirdim. Rusiya NATO-nun şərqə doğru genişlənməsindən narahatdır. Amerikanın irəliləməsi ilə Rusiya özünü divara qısnanmış hesab edir. Rusiya təcavüzkar diplomatiya arayır – məsələn, İran görfəzində. Rusiya Kosovada da ABŞ-la qarşıdurmada oldu. Burada – Sizin fəaliyyət göstərdiyiniz önəmli neft regionunda da Rusiya öz təsirini itirmək niyyətində deyildir.

Digər tərəfdən, Amerika Birləşmiş Ştatları indi dünyanın lideridir və bir növ qibtə olunmalı ölkədir. Əfsuslar olsun ki, ABŞ-ın da çox təhlükəli dövlət niyyəti var. Mənim kiçik ölkəm İsveçrə Vaşinqtonla münasibətlərdə çətinliklərlə üzləşir. Amerikalılar İkinci dünya müharibəsindən sonra bizə irad tutdular ki, biz müharibənin tələblərini ödəyək. Bunu ona görə edirdilər ki, guya biz Adolf Hitlerin “ev bankı” olmuşuq və almanların Stalinqraddakı məğlubiyətindən sonra da bitərəfliyimizdən əl çəkməmişik. Bu, gözlənilməz, ağılasız suçlandırma idi və təbii ki, biz də bunu qəbul edə bilməzdik.

Biz çox kiçik ölkəyik, hər şeyi hakimiyyətin, gücün üzərində yox, qanun üzərində qururuq. Bu yolla biz Amerika ilə hüquqluq uğrunda mübarizə aparırıq.

Cənab prezident, biz Sizə məftunuq. Çünki Sizə bu iki dövlət – Amerika ilə Rusiya arasında ortaq bir yol tuta bilmək nəsb olmuşdur. Ümid edirik ki, Siz indiyə qədər olduğu [354-355] kimi, bundan sonra da haqqın təminatçısı olaraq qalacaqsınız. Cənab prezident, dediklərim dünyanın indiki durumuna aid qısa fikirlərdir.

H e y d ər Ə l i y e v: Fikirlərinizə görə, xüsusən ölkəmiz haqqında və mənim barəmdə dediyiniz xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm. Siz dediniz ki, Yeltsindən sonra Rusiyada kim prezident ola bilər. Şübhəsiz ki, orada prezident olmaq istəyən adamlar çoxdur. Amma mən Yeltsin ilə son görüşüm zamanı belə hiss etdim ki, Yeltsin hələ 2000-ci ildə də yenidən prezident seçilmək arzusundadır.

O ki qaldı mənə, mən artıq başqa ölkənin vətəndaşıyam. Doğrudur, keçmişdə biz bir ölkənin vətəndaşı olmuşuq. Mən Sovetlər İttifaqının rəhbərlərindən biri olmuşam. O vaxt bir məqamda mənim haqiqətən Sovetlər İttifaqının başçısı olmaq şansım var idi. Ancaq indi çox məmnunam ki, bu, baş vermədi. Çünki bugünkü Azərbaycanın dövlət başçısı olmağı özüm üçün hər bir başqa dövlətin başçısı olmaqdan üstün tuturam. Çünki bu, mənim doğma xalqımdır, doğma vətənimdir. Doğma xalqıma və vətənimə xidmət etməyi özümün ən şərəfli vəzifəm hesab edirəm.

Rusiyada da əmin-amanlığın olmasını arzu edirəm. Çünki Rusiya böyük dövlətdir və bizimlə də qonşudur. Rusiya ilə tarixi əlaqələrimiz də Sizə məlumdur. Ona görə əgər Rusiyada əmin-amanlıq olsa, bu, Azərbaycan üçün də faydalıdır. Mən bir neçə dəfə bəyan etmişəm və bu gün də deyirəm, - prezident Boris Yeltsinə, Rusiyanın başqa rəhbərlərinə də demişəm, - biz istəyirik ki, Rusiyada demokratiya inkişaf etsin, Rusiya müstəqil demokratik dövlət olsun. Yalnız belə halda Rusiyanın ətrafında olan, indi müstəqillik əldə etmiş ölkələr Rusiya ilə normal əlaqələr saxlaya bilərlər. Rusiyanın keçmiş rejimə

qayıtməsi isə, hesab edirəm ki, hər bir ölkə üçün zərərli olar. Ona görə də biz Rusiyada əmin-amanlıq olmasını, demokratiyanın inkişafını arzulayırıq. [355-356]

Siz doğru buyurdunuz, bizim region mürəkkəb regiondur. Qafqaz, Qafqazətrafi region bu gün də, gələcəkdə də özündə çox potensial münaqişələr saxlayan regiondur. Ona görə də bizim, şəxsən mənim də borcumuz ondan ibarətdir ki, birinci növbədə bölgəmizdə – Azərbaycanda sülhün, əmin-amanlığın qorunub saxlanmasını təmin edək. Mən çox məmnunam ki, Siz gördüyümüz bu işlərə və əldə etdiyimiz nəticələrə qiymət verirsiniz. Çünki biz nəyə qabiliksə, onu görürük. Ancaq eyni zamanda bizə dəstək, başqa ölkələrin dəstəyi də lazımdır. O cümlədən Avropanın dəstəyi lazımdır.

Sizin ölkəniz çox gözəl bir ölkədir. Keçmiş zamanlarda Sizin ölkəniz bizim xəyallarımızda bir cənnət kimi təsəvvür olunurdu: dünyanın ən sakit, ən rahat, ən normal ölkəsi. Bu, böyük nailiyyətdir ki, Siz ölkənizi qanunlar əsasında, qanunların gücü ilə idarə edirsiniz. Şübhəsiz ki, buna bir gündə, bir ildə nail olmamısınız. Bu, ölkənizin, xalqlarımızın tarix boyu keçdiyi yolun nəticəsidir. Sizin bitərəfliyiniz də həm ölkəniz üçün çox faydalar gətiribdir, həm də Dünya Birliyi üçün əhəmiyyətli bir amildir. Ona görə də mən Sizin ölkənizə, quruluşunuza öz hörmət-ehtiramımı bildirirəm.

Siz bilirsiniz, - bunu keçən dəfə müzakirə etmişdik, - biz Avropa Şurası ilə çox geniş və sıx əməkdaşlıq etmək istəyirik. Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olmaq arzusu və cəhdi təkcə ona görə deyil ki, biz bunu moda üçün edirik. Biz Avropa Şurasına daxil olmaq istəyərkən və bu yolda addımlarımızı atarkən, şübhəsiz ki, birincisi, üzərimizə böyük məsuliyyət götürürük, ikincisi də istəyirik ki, ölkəmizi Avropa Şurası ölkələrinin standartları səviyyəsinə qaldıraq.

Cüman edirəm, Sizin müşahidələriniz bunu göstərməlidir ki, biz bu sahədə çox şeyə nail ola bilmişik. İndi biz bu sınaq dövrünü keçirik və istəyirik ki, sınaqdan müvəffəqiyyətlə çıxaraq, imtahanı verək. Siz də ki, bizim bu imtahanımıza qiymət verənlərdəsiniz. Hansı qiyməti verəcəksiniz, - özünüz [356-357] bilirsiniz. Amma aydındır ki, imtahan verən hər bir adam istəyir ki, yüksək qiymət alsın.

Güman edirəm ki, keçmiş səfərinizlə bu səfəriniz arasındakı dövrdə də Azərbaycanda mövcud olan dəyişiklikləri hiss etmişiniz. Bu meyl get-gedə güclənəcək və inkişaf edəcəkdir.

E r n s t M ü l e m a n: Cənab prezident, İsveçrə barədə dediyiniz tərifli sözlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Bitərəflilik o vaxt yaxşı olur ki, passiv şəkildə edilməsin. Bitərəfliyin o vaxt əhəmiyyəti olur ki, başqalarına müşahidəçi gözü ilə baxılmasın, həm də onun taleyinin birbaşa iştirakçısı olsun. Mən müəllim təhsili verən akademiyanın iki il rektoru olmuşam və rəqəmlərlə qiymət vermək işinə yaxşı yiyələnmişəm. İnsanları rəqəmlərlə dəyərləndirmək, qiymətləndirmək olmaz. Yəqin ki, Siz heyrlənməzsiniz ki, mən Əfqanıstana ən yuxarı qiymət olan 6 qiyməti verirəm. Mən Avropa Şurasında çox mübariz yol tutmuşam ki, bu da Avropaya aid olan dövlətlərin hamısının bir yerdə birləşməsinə yönəlir.

Mənim yuxuma haram qatılıb ona görə ki, Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan və Belarus hələ Avropa Şurasının üzvü deyillər. Biz kiçik olmağımıza baxmayaraq, bu sahədə böyük işlər görürük.

Siz çox güclü prezidentsiniz. Avropa Şurası üçün çox böyük nümunələr göstərmisiniz. Azərbaycan üçüncü ölkədir ki, burada ölüm cəzası ləğv olunmuşdur. Sizin qanunvericiliyinizdə yaxşılaşma doğru həddən artıq irəliləyişlər var. Sizin standartlarınız hətta Avropa Şurası üzvlərinin çoxlarının standartlarından yüksəkdir. Mən bu gün ona görə məmnuniyyətlə buradayam ki, Sizinlə çox konstruktiv dialoq apara bilirəm. Sizin Minskdəki həmkarınız Lukaşenko ilə söhbət aparmaq mənim üçün hədsiz dərəcədə ağırdır. O, bizimlə danışmağın yolunu hələ tapmayıb, baxmayaraq ki, bu önəmli ölkələrdən biridir, Berlinlə Moskva arasında Polşa böyüklükdə bir dövlətdir. [357-358]

Cənab prezident, tam konkret olmaq üçün deyim ki, gələn həftənin birinci günü biz Lissabonda Avropa Şurasının Siyasi Komitəsində Gürcüstanın məsələsi barədə söhbət aparacağıq. Mümkündür ki, o, birinci görüşdən qəbul olunsun. Mən özüm Azərbaycanın, Gürcüstanın və Ermənistanın Avropa Şurasına eyni vaxtda qəbul olunmasının tərəfdarıyam. Ola bilsin ki, bu, siyasi bir çeviklikdir ki, əvvəlcə Gürcüstan, sonra da çox qısa bir vaxtda Azərbaycan və Ermənistan qəbul edilsinlər.

Əfsuslar olsun ki, Avropa Şurasında çoxlu formalistlər – sağlam insan düşüncəsi olmayan hüquqşünaslar var. Onlar da deyirlər ki, Qarabağ münaqişəsi həll olunmamış biz Avropa Şurasına qəbul edə bilmərik. Cənab prezident, biz Moldovanı məhz münaqişə mərhələsində Avropa Şurasına qəbul etmişik. Orada da Kişinyovla Tiraspol arasında münaqişə var idi, o məsələ bu günə qədər də həllini tapmayıbdır. Buna baxmayaraq, Moldova Avropa Şurasının üzvüdür.

Eyni hüquqla da Azərbaycan Avropa Şurasının üzvü ola bilər. Siz həmişə aydın şəkildə ifadə etmişiniz ki, Qarabağ probleminin həlli sülh, barışıq yolu ilə olmalıdır, hərbi yolla heç cür əldə edilə bilməz. Biz inanırıq ki, elə bunun özü yetərlidir. Əgər Sizin Yerevandakı həmkarınız da eyni sözləri deyərsə, maneə görə bilmirəm ki, Siz Avropa Şurasına nə üçün qəbul oluna bilməzsiniz. Cənab Bomel Avropa Şurasında Azərbaycan üzrə məsul şəxsdir.

Cənab prezident, Siz də bilmirsiniz, Ermənistan prezidenti də bilmir və sevimli Allah da bilmir ki, ümumiyyətlə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nə vaxt həll olunacaqdır. Ona görə də mənim fikrim belədir ki, Sizin Avropa Şurasına qəbul edilməyinizi tam asanlıqla tələb etmək olar. Sizin nümayəndə heyəti

Strasburqda həddən artıq fəal olmalıdır. Onlar qapını aşkar döymədirlər, demədirlər ki, "Sim-sim, qapını aç, mən içəri girmək istəyirəm". [358-359]

Heydər Əliyev: Biz Sizin Avropa Şurasındakı çox obyektiv, ədalətli mövqeyinizi həmişə yüksək qiymətləndiririk. Bu gün ifadə etdiyiniz fikirlərə görə də Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Siz prinsip etibarilə məsələni tamamilə düzgün qoyursunuz ki, Avropa ölkələrinin hamısı Avropa Şurasında olmalıdır. Mən çox məmnunam ki, Siz dediniz yaxın vaxtlarda Gürcüstanın qəbul olunması haqqında müzakirə aparacaq və qərar qəbul edəcəksiniz. Gürcüstan bizim qonşumuzdur, çox sıx dostluq əlaqələrimiz var. Onların da Abxaziya münaqişəsi var və biz arzu edirik ki, o münaqişə sona çatsın, Gürcüstanın ərazi bütövlüyü bərpa olunsun. Ümumiyyətlə, mən istərdim Siz biləsiniz ki, Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında sıx dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq əlaqələri Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın qorunub saxlanması üçün çox əhəmiyyətli amildir. Ona görə də mən alqışlayıram ki, Siz Gürcüstanı yaxın zamanlarda qəbul edəcəksiniz.

Eyni zamanda anlamaq mümkün deyil: Nə üçün Avropa Şurasında üç Zaqafqaziya ölkəsini birbirindən ayırırlar? Dağlıq Qarabağ münaqişəsi 10 ildir davam edir. Ancaq bu 10 ildən son dörd ilini biz atəşkəs rejimində yaşayırdıq. Ermənistan ilə Azərbaycan arasında atəşkəs haqqında saziş imzalanmasının dörd ili mayın 12-də tamam olub və biz bu atəşkəs rejimini qoruyub saxlamışıq. Aprelin 29-da mən Moskvada Ermənistanın yeni seçilmiş prezidenti Robert Koçaryanla görüşdüm. Görüşün nəticəsi olaraq biz birgə bəyanat verdik və orada elan etdik ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin bundan sonra da sülh yolu ilə həll olunmasına söz veririk. Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri bəyan etdilər ki, biz məsələ həll olununana qədər atəşkəs rejimini qoruyub saxlayacaq və onun pozulmasına yol verməyəcəyik.

Şübhəsiz ki, bu məsələnin tez həll olunmasını istəyirik. Çünki Siz bilirsiniz ki, ölkəmizin ərazisinin 20 faizi Ermənistan [359-360]tan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı zorla çıxarılıb, onların əksəriyyəti çadırlarda yaşayırlar. Ona görə də münaqişənin sülh yolu ilə həlli, işğal edilmiş torpaqlarımızın azad olunması, vətəndaşlarımızın öz yerinə-yurduna qayıtması bizim üçün ən vacib məsələdir. Biz buna tezliklə nail olmağa çalışırıq. Ancaq hər şey bizdən asılı deyildir. Məsələn, Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi – prezident dəyişikliyi olduğuna görə, demək olar, son beş ayda Minsk qrupunun həmsədrləri heç bir fəaliyyət göstərə bilmədilər. Əlbəttə, bu məsələnin həlli müəyyən vaxt tələb edir.

Hesab edirəm ki, Avropa Şurasında kimsə əgər Ermənistanın və Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olmasını münaqişənin həlli ilə bağlayırsa, bu, çox perspektivsiz bir şeydir. Görünür, belə fikri irəli sürən adamlar həqiqəti, reallığı olduğu kimi bilmirlər. Amma eyni zamanda Avropa Şurasında bu məsələlərə çox real və ədalətli baxan Sizin kimi xadimlər də var. Güman edirəm ki, Avropa Şurasının Sizin kimi görkəmli xadimlərinin fikirləri üstünlük qazanacaqdır. Güman edirəm ki, Siz hər halda çalışırsınız və bundan sonra da çalışacaqsınız ki, bu məsələ tezliklə həll olunsun. [360]

**GÜRCÜSTAN DEMOKRATİK RESPUBLİKASININ
YARANMASININ 80 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ
GÜRCÜSTANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİ
TƏRƏFİNDƏN TƏŞKİL OLUNMUŞ
QƏBULDA NİTQ**

“Gülüstan” sarayı

23 may 1998-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi, qardaş gürcü xalqını, Gürcüstanın bütün vətəndaşlarını böyük bayram – Gürcüstanın müstəqillik günü, ilk Xalq Cümhuriyyətinin, Demokratik Respublikasının yaranmasının 80 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Gürcü xalqına, Gürcüstanın vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq və yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan və gürcü xalqları həmişə bir-biri ilə dostluq, mehribanlıq, qonşuluq, qardaşlıq şəraitində yaşamışlar, bu gün də yaşayırlar. Məhz buna görə də bizim xalqlarımızın, ölkələrimizin həyatında baş verən tarixi hadisələr çox zamanlar eyni vaxtda və bir-birinə də bənzər olubdur. Bunun nəticəsində də 80 il bundan əvvəl – 1918-ci ilin may ayında gürcü və Azərbaycan xalqları öz milli azadlığı, dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizə apararkən bir yerdə idilər. Onlar bu mübarizəni bir yerdə aparıblar və eyni zamanda öz müstəqilliklərini bir yerdə elan ediblər. Mayın 26-da gürcü xalqı öz istiqlaliyyətini elan edibdir. Mayın 28-də isə Azərbaycan [361-362] xalqının səlahiyyətli nümayəndələri Tbilisi şəhərində Azərbaycanın istiqlal bəyannaməsini elan ediblər. Ona görə də biz bu bayramları birlikdə, eyni vaxtda keçiririk.

May ayında gürcü və Azərbaycan xalqlarının dostluğu, qardaşlığı, əməkdaşlığı haqqında, bizim bu dostluğumuzun tarixi haqqında çox danışmışıq. Mənim əziz dostum, qardaşım Eduard Şevardnadze mayın 9-da Bakıya ziyarətə gəldiyi, respublikamızın ictimaiyyəti ilə görüşdüyü zaman, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyinin Gürcüstanda keçirilməsi ilə əlaqədar ölkəmizin nümayəndə heyətinin mayın 5-6-da Tbilisidə və Gürcüstan Xalq Cümhuriyyətinin, demokratik respublikasının 80 illik yubileyinin Azərbaycanda keçirilməsi ilə əlaqədar Gürcüstan nümayəndə heyətinin mayın 18-19-da Bakıda olduğu zaman biz böyük və təntənəli mərasimlərin iştirakçısı olmuşuq. Bu təntənəli mərasimlərdə həm gürcü, həm də Azərbaycan xalqlarının keçdikləri tarixi şanlı yol haqqında, xüsusən bizim xalqlarımızın dostluğunun tarixi və bu günü barədə ətraflı danışmışıq.

Mən Gürcüstanın müstəqillik günü münasibətilə qardaş ölkənin Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri tərəfindən bu gün burada təşkil olunmuş qəbulda iştirak etməyimi zəruri hesab etmişəm və bu münasibətlə də bir neçə söz deyirəm. Bir daha deyirəm ki, bizim xalqlarımızın taleyi bir-birinə çox bənzərdir. Allah-təala xalqlarımıza daim qonşu yaşamaq taleyi, qisməti bəxş edibdir. Biz qonşu kimi dost, qardaş olmuşuq. Bu dostluğumuz, qardaşlığımız heç vaxt pozulmayıbdır və bu gün də pozulmayacaqdır. Gələcək nəsillər bu dostluğu, qardaşlığı daha da yüksəklərə qaldıracaqlar.

Biz məhz Qafqazda iki böyük millət, ölkə, indi iki müstəqil dövlət bir-birimizlə səmimi dostluq, qardaşlıq əlaqələri saxlayaraq Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın təmin olunmasına xidmət edirik. Biz öz varlığımızla, bir-birimizə olan münasibətimizlə bu xidməti edirik. Eyni zamanda Azərbaycan və Gürcüstan [362-363] prezidentləri bu sahədə çox lazımlı, dəyərli addımlar atıblar və bundan sonra da atacaqlar.

Bizim vətəndaşlarımız, ölkələrimizin insanları üçün hər şeydən əziz, vacib sülhdür, əmin-amanlıqdır, rahat yaşamaqdır. Bizim ölkələrimizin böyük imkanları vardır. Təbii sərvətlərimiz, xalqlarımızın böyük istedadı, intellektual və iqtisadi potensial ölkələrimizin müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsi üçün çox gözəl əsaslar yaradıbdır. Onların hamısına nail olmaq, ölkələrimizi müstəqil, azad dövlət kimi daha da irəliyə aparmaq üçün bizə sülh və əmin-amanlıq, xalqlarımıza rahatlıq lazımdır. Bu, xüsusən ona görə lazımdır ki, son illər Gürcüstan da, Azərbaycan da təəssüf ki, münəqişələrlə rastlaşıbdır. Ancaq o da məlumdur ki, Azərbaycan da, Gürcüstan da bu münəqişələri sülh yolu ilə həll etməyə çalışırlar, biz sülh siyasəti aparırıq.

Əminəm ki, Gürcüstanın, Azərbaycanın apardıqları bu sülh siyasəti öz müsbət nəticəsini verəcək və biz ölkələrimizdə, ümumiyyətlə, Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın yaranmasına nail olacağıq.

Bəşər mədəniyyətinə, sivilizasiyasına gürcü xalqının tarix boyu verdiyi dəyərli töhfələr məlumdur. Gürcü xalqı bununla fəxr edir və əsaslı olaraq da fəxr edir. Biz – Azərbaycan xalqı dost, qardaş Gürcüstanın nailiyyətlərinə həmişə sevinmişik.

Tarixin bu çətin dövründə, müstəqillik əldə edəndən sonra, onu möhkəmləndirib inkişaf etdirdiyimiz zamanda qarşımızda həm problemlər vardır, həm də ölkələrimizin, xalqlarımızın böyük imkanları mövcuddur. Biz bu imkanlardan da birgə istifadə edirik.

Mən qardaşlıq hissiyyəti ilə, böyük məmnuniyyətlə bu bayram günü onu deyə bilərəm ki, gürcü xalqı, Gürcüstan dövləti ağır, çətin dövrü məharətlə keçir, qarşısında duran bütün problemləri həll edir və öz dövlət

müstəqilliyini, milli azadlığını daim möhkəmləndirir. Gürcüstanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu, iqtisadi islahatlar prosesinin sürətlə [363-364] aparılması, Gürcüstanın Dünya Birliyində nüfuzunun artması, Qafqazda həm iqtisadi, həm də siyasi sahədə onun mühüm rol oynaması bizi sevindirir. Ümid bəsləyirik ki, bu əlaqələrimiz daha da geniş olacaq, yüksələcəkdir və gürcü xalqının, Gürcüstanın nailiyyətlərini biz bundan sonra da müşahidə edəcəyik və bu nailiyyətlərə qardaş kimi gələcəkdə də sevinəcəyik.

Bütün sərvətləri, xalqın şanlı tarixi, çox gözəl ənənələri, iqtisadi, intellektual potensialı ilə bərabər Gürcüstanın, gürcü xalqının ən böyük neməti ondan ibarətdir ki, bu ağır, çətin dövrdə gürcü xalqına sınıanmış, dünyada böyük şöhrət qazanmış, təcrübəli və çox zəkali dövlət başçısı – mənim dostum, qardaşım Eduard Şevardnadze rəhbərlik edir.

Eduard Şevardnadze keçmiş zamanlarda da Gürcüstanda böyük xidmətlər göstərmişdir. Gürcüstanın inkişafında onun böyük rolu olmuşdur. Ancaq Eduard Şevardnadzenin gürcü xalqı qarşısında indiki zamanda, dövrdə xidməti şübhəsiz ki, daha da yüksək qiymətə malikdir və bu, çox böyük əhəmiyyət daşıyır. Məmnuniyyət hissi ilə deyirəm ki, prezident Eduard Şevardnadze xalqının, tarixin onun üzərinə qoyduğu bu şərəfli missiyanı məharətlə və şücaətlə yerinə yetirir, cürbəcür təxribatlardan, terrorlardan çəkinmir və gürcü xalqını bu çətinliklərdən çıxarır.

Mən əminəm ki, müstəqil Gürcüstanın, gürcü xalqının çox xoşbəxt gələcəyi vardır. Bu xoşbəxt gələcək də həm xalqın fədakarlığına, istedadına, həm də bugünkü demokratik, hüquqi dövlət quruculuğuna və bu dövlət quruculuğuna rəhbərlik edən liderin məharətinə əsaslanır. Bu bayram günü mən Azərbaycan xalqının dostluq, qardaşlıq hissiyyatlarını gürcü xalqına, Gürcüstanın bütün vətəndaşlarına bir daha çatdırıram. Buradan bayram salamlarımı Gürcüstana, dostum, qardaşım prezident Eduard Şevardnadzeyə göndərirəm. Gürcü xalqına, Gürcüstana yeni-yeni nailiyyətlər arzulayıram. Bayramımız mübarək olsun! [364]

GÜRCÜSTANIN PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB EDUARD ŞEVARDNADZEYƏ

Hörmətli Eduard Amvrosiyeviç!

Gürcüstanın dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsinin 80 illiyi münasibətilə sizi və bütün qardaş Gürcüstan xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Müstəqil Gürcüstan Demokratik Respublikasının şanlı və dramatik taleyi gürcü xalqının çoxəsrlük tarixinin parlaq səhifələrindən biridir.

Tarixin bu səhifəsi əsrlər boyu azadlığa, müstəqilliyə, başqa xalqlarla bərabər hüquqlu və dostcasına əməkdaşlığa can atmış gürcü xalqının ən dərin milli istəklərini əks etdirmişdir.

Gürcüstanda ilk müstəqil demokratik respublikanın ömrü qısa olsa da, gürcü xalqının bu meylini, azadlığa can atan möhkəm iradəsini qırmaq mümkün olmamışdır.

Çox məmnunam ki, qardaş Gürcüstan yenidən müstəqillik əldə etmişdir. Əminəm ki, vüqarlı və mərd gürcü xalqı əbədi olaraq öz vahid, azad və gözəl vətəninə yaşayacaqdır.

Əziz Eduard Amvrosiyeviç, sizə, azad, müstəqil Gürcüstanın bütün vətəndaşlarına milli istəklərinizin yerinə yetməsinə, sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 may 1998-ci il

[365]

**AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASININ PREZİDENTİ
AKADEMİK FƏRAMƏZ MAQSUDOV CƏNABLARINA,
AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASININ
HƏQİQİ ÜZVLƏRİNƏ**

Elmlər Akademiyasının hörmətli prezidenti!
Hörmətli akademiklər!

Dünən axşam mənə məlum olmuşdur ki, ümumi iclasınızda məni Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçmişiniz. Mənə göstərdiyiniz böyük diqqətə və fəaliyyətimə verdiyiniz yüksək qiymətə görə hamınıza təşəkkür edirəm.

Lakin mən heç vaxt Elmlər Akademiyasının üzvü olmaq arzusunda olmamışam, bu münasibətlə Elmlər Akademiyasına müraciət etməmişəm və dövlət işləri ilə məşğul olduğuma görə buna ehtiyac da duymamışam. Hesab edirəm ki, qərar qəbul etməkdən öncə siz mənim fikrimi öyrənməli və bunun üçün mənim razılığımı almalı idiniz. Bütün bunları nəzərə alaraq xahiş edirəm ki, mənim barəmdə qəbul etdiyiniz qərarı ləğv edəsiniz.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müstəqil Azərbaycanın həyatındakı böyük roluna və onun üzvlərinin Azərbaycan elmi qarşısında göstərdikləri misilsiz xidmətlərinə görə bir daha sizə hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Səmimiyyətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 may 1998-ci il

[366]

**“İMPERİYA RUS BALETİ” ANSAMBLİNİN
BƏDİİ RƏHBƏRİ, ƏFSANƏVİ BALERİNA
MAYYA PLİSETSKAYA İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

24 may 1998-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Mayya Mixaylovna, mən olduqca şadam ki, Siz bizə, ölkəmizə gəldiniz. Həmişə istəyirdim ki, Siz Azərbaycanda çıxış edəsiniz, lakin bu, hətta SSRİ-də yaşadığımız vaxtlarda da mümkün olmurdu. İndi, biz müxtəlif dövlətlərdə yaşadığımız bir vaxtda siz Bakıya gəlmisiniz. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirir və sizə təşəkkür edirəm. Sizinlə görüşə çox şadam və belə düşünürəm ki, Azərbaycanda sizin istedadınızın pərəstişkarları olduqca çoxdur və onlar sizin istedadınızdan və sənətinizdən ilham almaq kimi nadir imkana malik olacaqlar. Bu, ölkəmiz üçün, xalqımız üçün böyük hadisədir. Bilirəm ki, Sizi burada lap çoxdan və səbirsizliklə gözləyirlər. Bu gün axşam biz sizin parlaq çıxışınızın şahidləri olacağıq.

M a y y a P l i s e t s k a y a : Cənab prezident, mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə böyük təşəkkürümü bildirirəm. Mən Sizi, XX yüzilliyin görkəmli siyasi xadimini 75 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə möhkəm cansağlığı, şəxsi səadət, uzun ömür, işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan paytaxtında, Bakıda olmağıma çox şadam, çünki axırıncı dəfə burada qırx il əvvəl olmuşdum. Onda biz [367-368] vahid ittifaqın tərkibində yaşayırdıq. İndi sizin müstəqil dövlətiniz var. Mən bunu alqışlayıram. Burada kiçik bir vaxt ərzində çox böyük tərəqqi baş verdiyini görürəm. Mən çox-çox şadam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Xatırımdadır, biz Sizinlə Parisdə, məşhur musiqiçi, Azərbaycan xalqının dostu Mstislav Rostropoviçin yubileyi qeyd edilən vaxt görüşmüşdük. Bilirsiniz, görkəmli musiqiçi iyunun 7-də Bakıya gəlir və on gün burada qalacaqdır. O, Azərbaycanın musiqi məktəblərində ustad dərsləri keçəcək, bizim orkestrlərlə görüşəcəkdir.

Mstislav Rostropoviç bakılıdır, burada doğulub, Bakıda yaşayıb, mənim köhnə dostumdur. Rostropoviç Parisdə 70 illiyini qeyd edərkən o və Fransa prezidenti Jak Şirak mənə dəvət göndərmişdilər. Mən bu hadisə ilə əlaqədar xüsusi olaraq Parisə gəldim.

Azərbaycan xalqı fəxr edir ki, bizim belə məşhur musiqiçimiz, böyük mədəniyyət xadimimiz var.

SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini işlədiyim dövrdə mən Böyük Teatrın fəaliyyətini izləmişəm, onun kollektivi ilə sıx, mehriban münasibətlərim olub, dəfələrlə teatrın kollektivinə və bir çox digər sovet incəsənəti xadimlərinə böyük kömək göstərmişəm.

Azərbaycanda yaxşı balet məktəbi var. Hələ sovet dövründə mən Azərbaycana rəhbərlik edərkən çox istəyirdim ki, Azərbaycanın milli baleti inkişaf etsin. Bizdə yaxşı balerinalar çoxdur. Onların arasında Qəmər Almazadə, Leyla Vəkilova, Rəfiqə Axundova, Tamilla Şirəliyeva, Çimnaz Babayeva və başqaları var. Lakin çox istərdim ki, balet sənətinə imkan daxilində daha çox istedadlı və qabiliyyətli adamlar yiyələnsinlər, yeni adlar, yeni ulduzlar meydana çıxsın... Buna görə də 70-ci illərin ortalarında mən Bakıda bütöv bir balet məktəbi kompleksi tikdirdim. Bu məktəbin bədii rəhbəri Leyla Vəkilovadır. İndi, respublikaya yenidən rəhbər[368-369]lik etdiyim vaxtda Azərbaycan baleti yenidən dirçəlməkdədir. Buna görə də sizin gəlişiniz Azərbaycan milli baletinin inkişafına təkan verəcəkdir.

M a y y a P l i s e t s k a y a : Heydər Əliyeviç, səmimi qəbula və qonaqpərvərlik və diqqətə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, mənim Bakıya indiki səfərim axırıncı səfər olmayacaqdır. [369]

**“İMPERİYA RUS BALETİ” ANSAMBLİNİN
KONSERTİNDƏN SONRA
MAYYA PLİSETSKAYA VƏ
ANSAMBLİN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Respublika sarayı

24 may 1998-ci il

Heydər Əliyev: Əziz Mayya Plisetskaya! Əziz dostlarımız, qonaqlarımız! Mən sizi əla çıxışınız və tamaşaçılara, bizim hamımıza bəxş etdiyiniz sevinc münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Gözəl tamaşanıza görə, gözəl rəqslərə görə, heyrətamiz sənətinizə görə və indiyədək yaratmış olduğunuz hər şeyə görə, bu gün Azərbaycan tamaşaçıları üçün belə parlaq ifanıza görə çox sağ olun.

Mayya Plisetskaya: Biz xoşbəxtik, cənab prezident.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, hər şey gözəl idi. Mən sizi səhnədə çoxdan görməmişdim, aradan çox-çox illər ötmüşdür. Sizi səhnədə yenidən görməyimə şadam. Yadıңызdadırımı, keçən il biz sizinlə Parisdə görüşmüşdük. Sizin gözəl ansamblınız, gözəl adamlarınız var, onlar çox yaxşı rəqs edirlər. Lakin onlar sizin rəhbərliyiniz altında rəqs edəndə bu, parlaq təsir bağışlayır. Görünür, onlar sizdən çox şey götürmüşlər. Oudur ki, sizi belə yaxşı ansamblı malik olduğunuza görə təbrik edirəm. Siz əfsanəsiniz, siz XX əsrin əfsanəsisiniz, dünyanın görkəmli balerinasısınız, siz Rusiyanın balet [370-371] sənətinin fəxrinsiniz, təkcə Rusiyanın deyil, eləcə də bütün dünyanın. Biz sizin istedadınıza, sənətinizə, yaratdığınız hər bir şeyə həmişə heyran olmuşuq. Bu gün də heyranıq ki, siz yorulmadan işləyirsiniz, çalışırsınız və öz sənətinizi bütün dünyaya daha tez-tez nümayiş etdirirsiniz.

Bizim Bakıya, Azərbaycana gəldiyinizə və bizə çox böyük zövq verdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Ümidvaram, tamaşaçıların reaksiyasından hiss etdiniz ki, Azərbaycanda baletini sevirilər, Azərbaycanda baletini qiymətləndirirlər və Azərbaycanda görkəmli balerina Mayya Plisetskayanı hədsiz dərəcədə sevirilər.

Mayya Plisetskaya: Səmimi təbriklərinizə, ünvanımıza deyilmiş xoş sözlərə görə Sizə ürəkdən təşəkkür edirəm. Sizin gözəl xalqınız və gözəl Bakı şəhəriniz məndə böyük təəssürat yaratdı.

Gideminas Taranda (ansamblın solisti): Hörmətli cənab prezident! Biz də Sizi və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bir neçə gündən sonra qeyd edəcəyiniz 80 illik yubileyi münasibətilə ölkənizi təbrik edirik. Sizə səmimi qəlbədən möhkəm cansağlığı və güclü ölkə qurmağı arzulayırıq.

Heydər Əliyev: Sağ olun, gecəniz xeyrə qalsın. Gələn görüşlərdə. [371]

**ƏDƏBİYYAT, MƏDƏNİYYƏT, İNCƏSƏNƏT
XADİMLƏRİNİN BİR QRUPUNA
“İSTİQLAL” ORDENİNİN TƏQDİMETMƏ
MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

Prezident iqamətgahı

26 may 1998-ci il

Hörmətli dostlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illik yubileyini bayram edirik. Bu yubileyə əlaqədar son aylar müxtəlif tədbirlər, təntənəli mərasimlər keçirilir. Milli Məclisin bugünkü iclası da xüsusən buna həsr olunubdur. Mən indi Milli Məclisin iclasından gəlirəm. Sabah Respublika sarayında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş Ümumrespublika təntənəli mərasimi keçiriləcəkdir. Beləliklə, biz Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşamasını bir daha dünyaya nümayiş etdiririk, onu təsdiq edirik və sübut edirik.

Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi öz atributlarını yaradıbdır. Dövlət atributlarından biri də müstəqil Azərbaycanın dövlət mükafatlarıdır. Bunlar da ordenlərdən, medallardan, milli qəhrəman adı və bu adla əlaqədar səkkizguşəli Qızıl Ulduz nişanından ibarətdir.

Biz respublikamızın görkəmli insanların bir hissəsini Azərbaycanın ordenləri və medalları ilə təltif etmişik. Təltif olunanların əksəriyyəti Azərbaycanın torpaqlarının Ermə[372-373]nistən silahlı qüvvələrinin təcavüzündən qorunması ilə əlaqədar döyüşlərdə iştirak etmiş, qəhrəmanlıq nümunələri göstərmiş, fərqlənmiş insanlardır. Bununla yanaşı, onların arasında Azərbaycanın elm, mədəniyyət, incəsənət sahəsində görkəmli xidmətlər göstərmiş insanlar da vardır.

Bilirsiniz ki, Azərbaycanın milli qəhrəmanlarının bir dəstəsinə Qızıl Ulduz nişanını artıq təqdim etmişəm. Azərbaycanın bir neçə ordeni vardır. Onlardan ən yüksəyi Azərbaycanın “İstiqlal” ordenidir. “İstiqlal” ordeni ilə təltif olunanlar yalnız Azərbaycanın ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət xadimləridir. Bu da təsadüfi deyildir, təbiidir. Çünki Azərbaycanın istiqlaliyyəti uğrunda mübarizələr müxtəlif yollarla gedibdir. Ancaq Azərbaycanın milli azadlığı, istiqlaliyyəti yolunda ən çox bizim ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz, incəsənətimiz xidmətlər göstərmişdir. Çünki əgər biz 70 illik totalitar rejim çərçivəsində milli ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi, dilimizi, adət-ənənələrimizi qoruyub saxlaya bilməmişsə, hesab edirəm, bunlar böyük nailiyyətlərdir. Millət birinci növbədə bu amillərə görə millətliyini təsdiq edir, millət olur və bir millət kimi tanınır.

Bizim mədəniyyət, incəsənət xadimlərimiz, yazıçılarımız, şairlərimiz, alimlərimiz bu sahədə böyük xidmətlər göstərirlər. Əsrimizin ötən bütün illərindəki milli ənənələrimiz, ana dilimiz, milliliyimiz, adət-ənənələrimiz məhz onların əsərlərində yaşayıbdır. Bunlar böyük nailiyyətlərdir. Bununla yanaşı bizim yazıçılarımız, şairlərimiz, rəssamlarımız, incəsənət xadimlərimiz öz əsərləri ilə insanları daim milli ruhda tərbiyə etməyə çalışıblar və buna da nail olublar. İnsanlarda milli ruhun yaşamasının özü çox böyük nailiyyətdir. Amma yaranan əsərlər bu milli ruhu nəinki yaşadıb, hətta inkişaf etdiribdir. Milli oyanış, dirçəliş prosesində də bizim yazıçılarımızın, şairlərimizin, incəsənət xadimlərimizin, musiqimizin, mahnılarımızın böyük xidmətləri olubdur. [373-374]

Məhz buna görə də təsadüfi deyil ki, “İstiqlal” ordeni - Azərbaycanın ən yüksək ordeni ilə ilk təltif olunanlar xalqımızın yazıçıları, şairləri, mədəniyyət, incəsənət xadimləridir.

Mən bu gün sizi – təltif olunanları buraya dəvət etmişəm. Görürəm ki, təltif olunanlarla yanaşı, onların həmkarları da buraya gəliblər. Yəqin ki, təltif olunanlar kimi, onlar da sevinirlər. Güman edirəm ki, “İstiqlal” ordeninə layiq görülən insanlar bu yüksək ordeni onların yaradıcılığına verilən qiymət kimi qəbul edirlər. Belə hesab edirəm ki, “İstiqlal” ordeni ilə təltif olunanlarla yanaşı, bizim mədəniyyət xadimlərimizin bir qismi də məhz ona görə burada iştirak edir.

Əziz dostlar, Azərbaycanın ilk ən yüksək ordeni – “İstiqlal” ordeni ilə təltif olunmağınız münasibətilə mən sizi təbrik edirəm. Sizə, Azərbaycanın bütün mədəniyyət, incəsənət xadimlərinə cansağlığı, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Sizi təbrik edirəm. [374]

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
SİLAHLI QÜVVƏLƏRİNİN VƏ DİGƏR QOŞUN
BİRLƏŞMƏLƏRİNİN ALİ HƏRBİ RÜTBƏLƏR
ALMIŞ ZABİTLƏRİNƏ GENERAL
POQONLARININ TƏQDİMETMƏ
MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

Prezident sarayı

26 may 1998-ci il

Bir daha sizin hamınızı general rütbələri almağınız münasibətilə təbrik edirəm. Azərbaycan silahlı qüvvələrində gənc generallar nəsli bu gün təşkil olunur. Siz Azərbaycan silahlı qüvvələrində, Müdafiə Nazirliyində xidmət edirsiniz. Sizin xidmətləriniz yüksək qiymətləndirildiyinə görə Ali Baş Komandan və prezident kimi mən sizə general rütbələri vermək qərarı qəbul etmişəm və dünən fərman vermişəm.

Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz Azərbaycan dövlətinin, Ali Baş Komandanın, prezidentin sizə göstərdiyi bu qayğıya öz xidmətinizdə nailiyyətlərlə cavab verəcəksiniz. Bizim ordumuz, hərbi hissələrimiz Azərbaycan Respublikasının etibarlı müdafiəsini təmin etməyə qadir olmalıdır. Bunun üçün Azərbaycan dövləti, prezidenti, Ali Baş Komandan lazımi tədbirlər görüb və bundan sonra da görəcəkdir.

Biz ölkəmizi müdafiə etmək üçün daim hazır olmalıyıq. Müstəqil Azərbaycan Respublikası sülhsevər dövlətdir, bütün qonşuları ilə sülh, mehriban əlaqələr və əmin-amanlıq şə[375-376]raitində yaşamaq, dostluq əlaqələri saxlamaq, əməkdaşlığı genişləndirmək və inkişaf etdirmək istəyir. Biz Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüzlə əlaqədar yaranmış vəziyyəti də sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Bilirsiniz ki, may ayının 12-də Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsində atəşin dayandırılması haqqında imzalanmış sazişin dörd ili tamam oldu. Tam dörd il bundan öncə sazişin imzalanması, atəşin dayandırılması və həm də atəşkəs rejiminin dörd il müddətində qorunub saxlanması bir daha sübut edir və dünyaya nümayiş etdirir ki, Azərbaycan sülhsevər dövlətdir, ölkədir və Azərbaycana vurulmuş bütün bu zərbələrə və itkilərimizə, torpaqlarımızın bir qisminin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmasına baxmayaraq biz bu münaqişəni də sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Bunu mən dəfələrlə bəyan etmişəm, bu gün bir daha bəyan edirəm. Amma eyni zamanda, Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi öz silahlı qüvvələrini gücləndirməlidir və onun hərbi hazırlığının müasir səviyyəyə qalxmasını təmin etməlidir.

Dünyanın hər bir ölkəsi silahlı qüvvələrə malikdir, hər bir ölkə öz silahlı qüvvələrini inkişaf etdirir, müasir texnika ilə, bütün zəruri ləvazimatlarla təmin edir və beləliklə öz ölkəsinin müdafiəsinin etibarlı olmasını təmin edir.

Biz də başqa ölkələr kimi, məhz bu məqsədlə, bunun üçün silahlı qüvvələrimizi inkişaf etdirmək, möhkəmləndirmək və müasir səviyyəyə çatdırmaq istəyirik. Bizim tədbirlərimiz də yalnız və yalnız bu məqsədi daşıyır. Silahlı qüvvələrin həmişə hərbi hazırlıq vəziyyətində olması və öz vətəni, torpağını, ölkəsini etibarlı müdafiə etməsi üçün onun zabit və komandan heyəti gərək həmişə yüksək peşəkarlığa, biliyə malik olsun, cəsarətli, cəsur, qorxmaz olsun və vətən yolunda hər bir çətinliyə dözə bilsin. [376-377]

Mən arzu edirəm ki, bizim silahlı qüvvələrin bütün şəxsi heyəti və xüsusən zabit heyəti, o cümlədən generallar heyəti bu tələblərə cavab versin və bu tələblərin səviyyəsində olsun.

Mən dünən sizə general rütbələri verilməsi haqqında qərar qəbul edərkən, fərman imzalayarkən bu barədə düşünürdüm. Mənim bu fərmanım Azərbaycanın silahlı qüvvələrinə dövlətin, Ali Baş Komandanın, prezidentin qayğısıdır, bu qayğının təzahürüdür. Eyni zamanda mənim bu fərmanım sizə göstərdiyim etimaddır, etibardır və ümid edirəm ki, siz bu qayğıni lazımınca qiymətləndirəcəksiniz və mənim sizə göstərdiyim bu etimadı öz əməli fəaliyyətinizlə, xidmətlərinizlə, xalqımıza, müstəqil Azərbaycana, vətənimizə, ana torpağımıza sədaqətinizlə sübut edəcəksiniz.

Mən sizi bir daha təbrik edirəm. Sizə cansağlığı və Azərbaycanın silahlı qüvvələrinin bütün şəxsi heyətinə qarşılarında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində uğurlar arzulayıram. [377]

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN 80 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ MİLLİ MƏCLİSİN TƏNTƏNƏLİ İCLASINDA NİTQ

26 may 1998-ci il

Hörmətli Milli Məclis!

Hörmətli sədr, hörmətli deputatlar!

Sizi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, Azərbaycanın müstəqilliyinin inkişafı naminə gələcək işlərinizdə sizə uğurlar arzulayıram.

Mən sizin hamınızı səmimi qəlbədən salamlayıram, Azərbaycan dövlətinin böyük bir qanadını təşkil edən Milli Məclisin deputatlarının hamısına öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyini böyük iftixar hissi ilə bayram edirik. Bu münasibətlə son aylar Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən tədbirlər, təntənəli mərasimlər, elmi konfranslar Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətini müasir Azərbaycan üçün daha da geniş təqdim etdi, eyni zamanda ötən 80 ildə Azərbaycan xalqının keçdiyi yolu və əldə etdiyi nailiyyətləri də yüksək qiymətləndirdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti az bir müddət yaşayıbdır. Ancaq o, XX əsrdə Azərbaycan xalqının həyatında tarixi bir mərhələ olub və xalqımızın gələcəyinin, müstəqilliyinin, azadlığının, suverenliyinin təməlini qoyubdur. Məhz buna görə də [378-379] Azərbaycanın bütün vətəndaşları – biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasını, onun fəaliyyətini və Xalq Cümhuriyyətini yaradanları, o dövrdə qəhrəmanlıq nümunələri göstərən insanları böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edirik. Eyni zamanda biz ondan sonrakı dövrü də yüksək qiymətləndiririk.

1992-ci ilin sonunda Azərbaycan xalqı 1918-ci ildə əldə olunmuş və sonra itirilmiş müstəqilliyini bərpa etmişdir. Ötən altı il müddətində biz müstəqillik şəraitində yaşayırıq. Azərbaycan öz müstəqilliyini dünyaya sübut etdi, beynəlxalq təşkilatlarda təsdiq etdi və istiqlaliyyətimizin daimi, əbədi olmasının əsasını yaratdı.

1918-1920-ci illər kimi, son altı il də çox mürəkkəb, çox çətin dövr olmuşdur. Ancaq biz qürur hissi ilə deyə bilərik ki, bu çətinliklərin öhdəsindən gələ bildiyimiz, mürəkkəb şəraitdə dövlətimiz yaşayır və yaşamaqdadır, bundan sonra da uğurla yaşayacaqdır.

Azərbaycanda müstəqil dövlətin hüquqi-normativ əsaslarını yaratmaq üçün Azərbaycanın parlamenti, Milli Məclisi bu illərdə çox iş görübür. Xüsusən 1995-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Respublikasının, müstəqil Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyasının ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilməsi XX əsrin tarixi hadisələrindəndir. 1995-ci il noyabrın 12-də Azərbaycanda demokratik seçkilər əsasında – açıq, sərbəst, ədalətli seçkilər əsasında, çoxpartiyalı sistem əsasında müstəqil Azərbaycanın ilk parlamenti seçildi.

O gündən indiyə qədər parlament səmərəli fəaliyyət göstərir və Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesinin, siyasi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinin, Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsi və inkişaf etməsinin fəal iştirakçısı olubdur. Mən Milli Məclisin, parlamentin xüsusi son dövrdəki fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirəm. Dövlət, hakimiyyət orqanları Konstitusiya ilə təsbit olunmuş funksiyalarına, səlahiyyətlərinə ilbəl daha çox öyrəşirlər və bu səlahiyyətləri, prinsipləri daha da doğru-düzgün mənimsəyə bilirlər. Bunlar da hər bir dövlət orqanının öz çərçivəsində, səlahiyyətləri dairəsində səmərəli işləməsi üçün yaxşı imkanlar yaradır.

Bu baxımdan son dövrdə Milli Məclisin, Azərbaycanın parlamentinin fəaliyyəti də təqdirəlayiqdir. Mən bunu yüksək qiymətləndirirəm.

Həyatımızın əsasını təşkil edən qanundur. Bizim əsas qanunumuz Konstitusiyamızdır. Konstitusiyamızın əsasında qəbul olunan qanunlar bu gün də, gələcəkdə də Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan dövlətinin inkişafını təmin edən əsas sənədlərdir. Bu qanunlar da Milli Məclisdə müzakirə edilir və Milli Məclis tərəfindən qəbul olunur.

Hər bir demokratik dövlətdə, hakimiyyət bölgüsü prinsipi əsasında qurulmuş dövlətdə qanunvericilik fəaliyyəti çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qanunvericilik fəaliyyəti nəticəsində qanunlar yaranır və bu qanunlar əsasında da cəmiyyət formalaşır, qanunlar əsasında insanlar fəaliyyət göstərir, öz həyatını qurur, qanunlar əsasında dövlətin bütün budaqları öz fəaliyyətini səmərəli apara bilir. Buna görə də qanunvericilik fəaliyyəti, yenə də deyirəm, dövlətin ən mühüm bir hissəsidir. Bu baxımdan sizin gördüyünüz işlər yüksək əhəmiyyətə malikdir və əldə etdiyiniz nəticələr də təqdirəlayiqdir.

Bu gün tam qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan dövləti, müstəqil Azərbaycan Respublikası 1918-ci ildə yaranmış Xalq Cümhuriyyətinin varisidir. Biz bu varislik prinsipini şəərəflə, sədaqətlə yerinə yetiririk. Şübhəsiz ki, 1918-1920-ci illərlə 1990-cı illər arasında böyük fərq var, yaxud o dövrlə bu dövr arasında çox böyük məsafə var. Bu məsafə də boşluqdan ibarət deyil – bu 70 ildə Azərbaycan xalqı yaşayıb, yaradıb, xalq kimi, millət kimi inkişaf edibdir və Azərbaycanın bu gün mövcud olan iqtisadi, siyasi, intellektual,

mədəni potensialını [380-381] yaradıbdır. Bunlar hamısı birlikdə bu 70 illik dövrü təşkil edir. Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyini bayram edərkən Azərbaycan xalqının keçdiyi 80 illik yolu qiymətləndirir və əldə olunan bütün nailiyyətlərə qiymət veririk, bizim nailiyyətlərimizi bayram edirik.

Şübhəsiz ki, heç bir ölkədə heç bir zaman nailiyyət qurbansız, itkisiz hasil olmur. Bu, bizim ölkəmiz, Azərbaycan üçün də xasdır. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur. Bizim tarixçilər bunu təhlil edirlər, etməlidirlər, hər şeyi də öz yerinə qoymalı, hər şey də özünəməxsus qiymət verməlidirlər. Ancaq bu gün biz müstəqil Azərbaycan dövlətini qurub yaradanlarıq. Müstəqil Azərbaycan dövlətini qurub yaradarkən tarixi keçmişimizi həmişə qiymətləndirir, nailiyyətlər üçün sevinir, itkilər, qurbanlar üçün kədərlənirik, təəssüf edirik.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xalq Cümhuriyyətinin yaratdığı parlamentin indi də varisidir. Varislik həmişə eyni zamanda böyük məsuliyyət demək olubdur. Varislik o demək deyil ki, sən o hadisəni olduğu kimi təkrar edəsən, yaxud o səviyyədə yaşayasan. Hər bir varis varislik prinsipini əziz tutaraq, o dövrün, o hadisənin varisi olaraq o hadisəni, o dövrü, o quruluşu daha da yüksəklərə qaldırmalıdır. Biz Azərbaycanda bunu edirik və bu sahədə çox şeylərə nail olmuşuq.

Hesab edirəm ki, Azərbaycanın bugünkü Milli Məclisi varislik adını şərəflə daşıyır, eyni zamanda ötən illərdə və xüsusən son dövrdə Azərbaycanın müstəqil dövlətini inkişaf etdirmək üçün çox işlər görübür. Bütün bunlara görə də mən sizə öz hörmət-ehtiramımı bildirirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz qazandığınız nailiyyətləri gələcəkdə daha da yüksəldəcək və bu şərəfli ada layiq olacaqsınız.

Azərbaycanın bugünkü reallığı ölkəmizdə daha da sıx birliyin, həmrəyliyin olmasını tələb edir. Mən məmnunam ki, [381-382] Azərbaycanın indiki demokratik quruluşunda hakimiyyətin bütün budaqları, qanadları arasında Konstitusiyanın prinsiplərinə əsaslanan sağlam münasibətlər yaranıb və bu da bizim hamımız üçün – həm parlament, həm ali icra orqanı, bütün icra orqanları üçün, həm də məhkəmə orqanları üçün səmərəli işləməyə çox yaxşı şərait yaradıbdır. Mən parlamentlə prezident arasında olan işgüzar, sağlam, prinsiplial münasibətləri xüsusi qeyd edirəm.

Bu gün çıxış edən deputatlar 1918-1920-ci illərdə Xalq Cümhuriyyətinin həyatında olmuş çəkişmələr, didişmələr, hakimiyyət mübarizəsi və şəxsi mənafeyinə görə ümummilli mənafeyə zərbələr vurulması faktlarını da xatırladılar. Bu da həqiqətdir. Biz bütün keçmişdən ibrət götürməliyik. Keçmişin yaxşı cəhətlərindən, bu gün üçün xeyirli, yararlı tərəflərindən istifadə etməli, amma keçmişin zərərli tərəflərinin yenidən meydana gəlməsinə yol verməməliyik.

Təəssüflər olsun ki, ötən altı il müddətində Azərbaycanın müstəqil yaşaması təxminən 1918-1920-ci illərdə baş vermiş hadisələrə bənzər hadisələrlə də müşayiət olunubdur. Ancaq bunlar bizim üçün nə qədər çətinliklər yaratmış olsa da, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi yolu ilə uğurla getməsinin qarşısını ala, buna mane ola bilməyib və ola da bilməyəcəkdir. Amma bunlara baxmayaraq, bu gün də, gələcəkdə də həm Azərbaycanın Milli Məclisində, həm bütün hakimiyyət orqanlarında, həm də bizim cəmiyyətimizdə, xalqımızda sağlam prinsiplər əsasında, insan azadlıqlarının təmin edilməsi prinsipləri əsasında, fikir müxtəlifliyinin, siyasi plüralizmin tamamilə bərqərar olması əsasında vətəndaş həmrəyliyi, vətəndaş birliyi, xalq birliyi, həmrəyliyi olmalıdır.

Biz bu yolda çalışırıq və çalışacağıq. Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycanın prezidenti kimi mən bu vəzifəni özümün əsas vəzifəm hesab edirəm və güman edirəm ki, biz bu sahədə çox şeylərə də nail olmuşuq. Ancaq hələ görüləsi işlər də çoxdur [382-383] və aradan qaldırılacaq nöqsanlar da var. Ümidvaram ki, bizim müştərək işimizin nəticəsində, indiyə qədər mövcud olmuş sağlam əlaqələrin bundan sonra daha da inkişaf etdirilməsi vasitəsilə Azərbaycanda həm cəmiyyətdə, həm də hakimiyyət orqanlarında daha da sağlam mühit, sağlam əhval-ruhiyyə yaradacağıq və daha da çox birliyə, həmrəyliyə nail olacağıq.

Mən bu böyük bayram münasibətilə sizi bir daha təbrik edir və Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyinin Azərbaycanın parlamentində, Milli Məclisində xüsusi müzakirə olunmasını və bayram iclasının keçirilməsini də çox əlamətdar hadisə hesab edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Bayramınız mübarək olsun! [383]

**RESPUBLİKA SƏHIYYƏ NAZİRLİYİNİN
MƏRKƏZİ KLİNİK XƏSTƏXANASINDA
GÖRKƏMLİ ƏDƏBİYYAT VƏ İNCƏSƏNƏT
XADİMLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

26 may 1998-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Salam Tofiq müəllim. Mən səni təbrik etməyə gəlmişəm. Mən səni 80 yaşın tamam olanda "İstiqlal" ordeni ilə təltif etmişəm. Bu, Azərbaycanın ən yüksək ordenidir. Mən bu gün bir qrup görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinə ordenləri təqdim etdim. Ancaq mənə dedilər ki, Tofiq Quliyev xəstəxanadadır. Fikirləşdim ki, bu ordenləri bunlara təqdim etmişəm, amma ona təqdim etməsəm olmaz. Ona görə də onlara orden təqdim edəndən sonra bura, sənin yanına gəlmişəm. Birinci, ona görə ki, səndən hal-əhval tutum, görüm nə var-nə yox. İkinci də, həmin "İstiqlal" ordenini sənə də təqdim etmək istəyirəm. Bu, müstəqil Azərbaycanın ilk, ən yüksək ordenidir. Mən sənə cansağlığı arzu edirəm.

Səhiyyə naziri Əli İnsanov mənə məlumat veribdir – nə müalicə lazımdır, edirlər. İnşallah, tezliklə ayağa duracaqsan, yenə də sağ-salamat olacaq, mahnılar bəstələyəcəksən, əsərlər yazacaqsan və sənənlə yenə də mərasimlərdə görüşəcəyik. Çox sağ ol, bayramın mübarək olsun.

T o f i q Q u l i y e v (*xalq artisti, bəstəkar*): Çox sağ olun, cənab prezident. Vəziyyətimlə yaxından maraqlandığınız, ölkəmizin mədəniyyət və incəsənətinə göstərdiyiniz diqqət və [384-385] qayğıya görə Sizə təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm. Sizi 75 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm. Macarıstan prezidenti tərəfindən Qızıl medalla təltif olunmağınız münasibətilə də Sizi ürəkdən təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı arzulayıram.

C ö v d ə t H a c ı y e v (*xalq artisti, bəstəkar*): Cənab prezident, bu, bizim üçün çox əlamətdardır. Bu günlərdə həm Sizin yubileyiniz, həm Tofiq Quliyevin orden alması, həm də mənim orden almağım hamımızı sevindirir. Tofiq çox gözəl musiqiçidir, insandır, yoldaşdır. O, respublikamızda estrada musiqisinin əsasını qoymuş, bir sıra filmlərə çox gözəl musiqi yazmışdır. Mənim konservatoriyaya daxil olmağıma əsas səbəbkar Tofiq Quliyev olmuşdur. O, çox xeyirxah bir insandır, milli musiqimizin inkişafında böyük xidmətləri vardır. Bu gün bizim hamımızın fərəhli və xoşbəxt günlərindən biridir.

Cənab prezident, Sizi 75 illiyiniz, Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyi və Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl, Macarıstan prezidenti Arpad Hents tərəfindən Sizə verilmiş təltiflər münasibətilə təbrik edirəm. Biz bunlardan çox şadıq. Bunların hamısı çox gözəl, sevindirici anlardır. Bütün bunlara görə Sizi bir daha səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

S ü l e y m a n Ə l ə s g ə r o v (*xalq artisti, bəstəkar*): Cənab prezident, ədəbiyyatı, incəsənəti yüksək dəstəkləməyiniz, hədsiz qayğınız bizi heyran qoyur. Biz prezident Heydər Əliyevin 75 illiyi ilə əlaqədar bəstəkarların əsərlərindən ibarət konsert verməyə hazırlaşırıq. Sizi həmin konsertə dəvət edirik. Allah Sizə cansağlığı versin, həmişə xoşbəxt olun.

* * *

Y u s i f S ə m ə d o ğ l u (*xalq yazıçısı*): Möhtərəm prezidentimiz, diqqət və qayğımıza görə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Bütün bunların müqabilində Sizə Azərbaycan xalqının, millətinin, dövlətinin, mədəniyyətinin naminə, [385-386] Azərbaycanın gələcəyi naminə ancaq cansağlığı, uzun ömür diləyirəm. Allah qoysa, prezident seçkilərinə qədər mən xəstəxanadan çıxacağam və hamımız, bütün ailə üzvlərim, qohum-əqrəbamız, bütün tanışlar yekdilliklə Sizə səs verəcəyik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Xoş sözlərə görə çox sağ ol. Mən səni görməyə gəlmişəm və istərdim ki, səni xalq yazıçısı adı almağın münasibətilə təbrik edim. Səni bizim bu bayramımız – Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik bayramı münasibətilə də təbrik edirəm və sənə cansağlığı arzu edirəm. Sənin Almaniyada müalicə olunandan sonra burada müalicənə mənim nəzarətim altındadır. Bilirəm ki, müalicə edirlər və heç kəsdən də narahat olma. Əli İnsanov dünən böyük iclas keçiribdir, bu barədə mənə deyibdir. Sən, inşaallah, bütün bu xəstəliyin öhdəsindən gələcəksən, sağalacaqsan, ayağa duracaqsan. Mən sənə də deyirəm, anan Xavər xanım da, uşaqlar da buradadır. Utanmaq lazım deyil, nə lazımdır – kömək edək. Birinci, narahat olmaq lazım deyil, Yusifi müalicə edəcəklər. O, ayağa qalxacaqdır. Hər şey yaxşı olacaqdır. Heç nədən narahat olmayın. Çünki hamısını mənə deyiblər.

Yusif, sən Berlində olanda da oradan səfir mənə bu barədə məlumat veribdir və burada da nazir Əli İnsanov bu işlərə nəzarət edir. Müalicəni aparırlar və aparacaqlar. Yenə də hara lazımdır, - Almaniya, Fransa, ABŞ, Moskva və s., haranı istəyirsən, mən səni hökumətin hesabına müalicəyə göndərməyə hazırım. Heç nədən narahat olma. Bütün müalicə xərclərinin də hamısı hökumətin hesabına götürülür. Bil ki, sən mənim üçün və bütün xalqımız üçün əziz bir insansan. Sənin atanın Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətləri böyükdür. Mən sənə bu günlərdə xalq yazıçısı adı verdim. Atan xalq şairi, sən də xalq yazıçısı.

Sənin bu xəstəliyin ötüb keçəcəkdir. İnşallah, hər şey keçəcək və ayağa duracaqsan. Ona görə də sənin vaxtını çox almaq istəmirəm. Mən bilirəm, çünki özüm də vaxtilə xəstə [386-387] olmuşam. Bilirsiniz ki, mən üç ay Moskvada xəstəxanada yatmışam. Özü də elə xəstə idim ki, deyirdilər heç ayağa dura bilməyəcəkdir. Çoxları da deyirdi ki, o, ayağa dursa yaşaya bilməyəcəkdir. Hətta həkimlər də deyirdi. Düzdür, bu, həkimlərin öz işi deyildi. O vaxt Qorbaçov onlara göstəriş vermişdi və onlar bütün professorlar, akademiklər gəldilər, yığıncaq keçirdilər. Mənə dedilər ki, sən işləyə bilməyəcəksən. Mən dedim ki, siz nə istəyirsiniz? Dedilər ki, sən ərizə ver, get, səni işdən çıxarsınlar. Mən də dedim ki, yaxşı, buradan çıxandan sonra işləyə bilməsən, onda işdən çıxaram. Sonra xəstəxanadan da çıxdım və iki aydan sonra vəzifədən də getdim. Ondan sonra da, Allaha şükürlər olsun ki, yaşayıram. İndi sən də sağalacaqsan, duracaqsan və on illərlə yaşayacaqsan.

X a v ə r x a n ı m (*Yusif Səmədoğlunun anası*): Cənab prezident, Sizə çox minnətdarıq, çox sağ olun. Göydə Allah, yerdə Siz. Sizi Allah bizə çox görməsin. Sizi yüz yaşayasınız. Biz Sizə minnətdarıq.

* * *

H ö k u m ə B i l l u r i (*xalq şairi*): Əziz və hörmətli prezident, 75 illiyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm. Cənab prezident, Sizə Azərbaycanın rifahı, inkişafı yolunda saysız və sonsuz uğurlar diləyirəm. Mən həmişə Sizinləyəm. Sizi var olarsınız. Qoy Allah Sizə yar olsun. Mən Sizə minnətdaram. Çox sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanın xalq şairi kimi yüksək ada layiq görülməyiniz münasibətilə Sizi təbrik edirəm, möhkəm cansağlığı, şəfa arzulayıram.

H ö k u m ə B i l l u r i: Hörmətli prezident, verilən yüksək ada görə təşəkkür edirəm, çox sağ olun. Yeni əsərlərimlə və yeni arzularımın carçısı olmaqla bu adı doğruldacağam. Mənim arzum bütün xalqımın arzusudur. Mən onu hər halda [387-388] doğrultmağa çalışacağam. Buna əmin ola bilərsiniz. Allah Sizi bizə, xalqımıza çox görməsin. Mən Sizə çox təşəkkür edirəm ki, məni yad etmişiniz. Siz bilirsiniz ki, mən son 53 ildə mühacir həyatı sürmüşəm. Ona görə də Sizin bizə bu qədər qayğınız, təşəbbüsünüz mənim üçün xüsusi mənə kəsb edir. Sizi var olarsınız. Sizə uzun ömür, cansağlığı arzulayıram, bir daha dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Çox sağ olun. [388]

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN 80 İLLİK YUBİLEYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ

Respublika sarayı

27 may 1998-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Sizi, bütün Azərbaycan xalqını, Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarını Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illik yubileyi, Müstəqillik Günü bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik tarixi vardır. Lakin XIX əsrin əvvəlində xalqımız dövlətçiliyindən məhrum olmuşdu. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması Azərbaycan xalqının həyatında tarixi hadisə olmuşdur və xalqımızın dövlətçilik salnaməsinin parlaq səhifələrindəndir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasından keçən 80 il dörd mərhələyə bölünə bilər: birinci – 1918-1920-ci illər, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyət göstərdiyi illər; ikinci – 1920-1922-ci illər, Azərbaycan Sovet Sosialist Cümhuriyyətinin hakim olduğu illər; üçüncü – 1922-1991-ci illər, Azərbaycanın totalitar rejim, kommunist ideologiyası şəraitində yaşadığı dövr, Azərbaycan Sovet Sosialist Cümhuriyyətinin Sovetlər İttifaqında başqa müttəfiq respublikalarla birgə fəaliyyət göstərdiyi dövr. Dördüncü dövr 1991-ci ilin sonundan, dekabrından başlayır, Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi günündən indiyədək keçən illərdir.

Bu mərhələlərin hər birinin tarixdə özünəməxsus yeri, Azərbaycan tarixində mənası, mahiyyəti və əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1918-ci il may ayının 28-də "İstiqlal Bəyannaməsi"nin elan olunması ilə yaranmışdır. Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyətinin yaranması XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlindəki dövrdə Azərbaycanın ictimai-siyasi, ədəbi, fəlsəfi mühiti ilə bağlıdır. Demək olar ki, o zaman Azərbaycanda və onun ətrafında gedən proseslər həmin o mühitin məntiqi nəticəsi olmuşdur.

Şübhəsiz ki, bunun üçün lazımi şərait yaranmışdır. Birinci dünya müharibəsinin sona çatması, rus çarizminin süqutu, Rusiyada Oktyabr inqilabı və ondan sonra yaranmış gərgin vəziyyət, Moskva hakimiyyətinin Rusiyanın keçmiş ərazisinin hamısına lazımi qədər nəzarət edə bilməməsi, Cənubi Qafqazda, Zaqafqaziyada mövcud olan siyasi qüvvələrin qızğın fəaliyyəti – bunların hamısı birlikdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması üçün əlverişli şərait təmin etmişdir. Amma eyni zamanda belə bir cümhuriyyəti yaratmaq üçün Azərbaycanın qabaqcıl insanları lazım idi. Bu gün biz məmnuniyyət hissi ilə qeyd edə bilərik ki, o zaman onlar artıq var idi, yetişmişdi. Azərbaycanda o dövrdə böyük bir ziyalı dəstəsi meydana gəlmişdi. Onların əksəriyyəti Moskvada, Peterburqda, Avropanın bir çox şəhərlərində yüksək təhsil almış, Avropa mədəniyyəti, dünya mədəniyyəti ilə yaxından tanış olan və bunları mənimsəmiş insanlar idilər.

Onlar öz intellektual potensialı, öz xalqına, millətinə olan qaygısı, sədaqəti ilə Azərbaycanda XX əsrin əvvəlində gedən proseslərdə iştirak etmiş və birləşib Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini yaratmışdılar. Biz o dövrdə Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, ictimai fikrinin inkişafında böyük xidmət göstərmiş insanları da nəzərə almalıyıq və on[390-391]ların – Azərbaycanın görkəmli mədəniyyət, incəsənət, ictimai xadimlərinin xidmətlərini də bu münasibətlə qeyd etməliyik.

Əlibəy Hüseynzadə, Əhmədbəy Ağayev, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Üzeyir Hacıbəyov və digərləri o illər yaratdıqları əsərlərlə xalqımızda milli şüurun oyanmasına, inkişaf etməsinə, milliliyin yüksəlməsinə böyük təsir göstərmişlər və böyük xidmətlər etmişlər. Onlar hamısı 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının əsasını demək olar ki, birlikdə təşkil etmişlər.

Məlumdur ki, o vaxt cürbəcür cərəyanlar mövcud idi. Zaqafqaziyadan Rusiya Müəssislər Məclisinə o vaxt seçilmiş deputatlar Zaqafqaziyanın müstəqilliyini bəyan etmək, Zaqafqaziya Seymi yaratmaq istəyirdilər. Nəhayət, bütün bu proseslər ona gətirib çıxardı ki, Zaqafqaziyada yerləşən əsas xalqlar öz dövlət müstəqilliklərini bəyan etdilər.

Xalqımızın böyük insanları 1918-ci il may ayının 28-də Tiflisdə Azərbaycanın "İstiqlal Bəyannaməsi"ni elan edərək respublikamızın müstəqilliyinin əsasını qoydular, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini yaratdılar. Məlumdur ki, o vaxt əvvəlcə Milli Şura yaranmışdı və Milli Şuranın qərarı ilə də "İstiqlal Bəyannaməsi" elan edilmişdi. Beləliklə, XX əsrin əvvəlində Azərbaycanda xalqımız milli azadlığını bəyan etdi, öz milli dövlətini yaratmağa başladı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması bizim vaxtilə itirilmiş dövlətçiliyimizi bərpa etdi. Eyni zamanda, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması xalqımızın tarixində ilk dəfə demokratik prinsiplər əsasında müstəqil Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin yaranmasının əsasını qoydu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, istiqlal Bəyannaməsinin elan olunması böyük zəka, uzaqgörənlik, cəsarət, iradə, qəhrəmanlıq tələb edirdi. Bizim dəyərli siyasi xadimlərimiz o gün, o il, o ay bu tarixi addımı atdılar. [391-392]

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması çox çətinliklərlə başa gəlmişdir. Çünki məlumdur ki, buna kənardan mane olmaq istəyən qüvvələr də çox idi və Azərbaycanın həyatında da vəziyyət çox qarışıq, ağır, çətin idi. Ancaq Xalq Cümhuriyyəti yaranandan sonra onun fəaliyyəti də böyük çətinliklərlə, problemlərlə, böyük müqavimətlərlə, maneələrlə rastlaşmışdır. Biz bu gün iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaşamış, fəaliyyət göstərmiş və iki il müddətində çox böyük işlər görmüş, Azərbaycanın müstəqil gələcəyinin əsasını qoymuşdur.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini yaradanlar bunu Azərbaycanın özündə edə bilməmişdilər. Çünki burada cürbəcür xarici qüvvələr Azərbaycanı ələ keçirmək istəyirdilər. Məlumdur, - Azərbaycan öz coğrafi-strateji əhəmiyyətinə, təbii sərvətlərinə, xüsusən zəngin neft yataqlarına görə dünyanın bir çox dövlətlərinin marağını cəlb etmişdi. Azərbaycanı əhatə edən, Azərbaycanın daxilində olan, ayrı-ayrı millətlərə mənsub qüvvələr də ölkəmizin müstəqil olmasını heç də istəmirdilər. Ona görə də Tiflisdə müstəqilliyi bəyan edəndən sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üzvləri Azərbaycanın paytaxtına gələ bilməmiş, Gəncəyə gəlmişdilər. Ancaq onlar Gəncədə az bir müddətdə çox işlər görmüşlər və yalnız 1918-ci il sentyabr ayının 17-də Azərbaycanın paytaxtı Bakıya gələ bilmişlər.

Ondan sonrakı dövr Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin çox qızgın fəaliyyət dövrüdür. Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyinə respublikamızda hazırlıq aparılarkən elmi konfranslar, müxtəlif müşavirələr, təntənəli mərasimlər keçirilib, tarixçilər, tədqiqatçılar, icmalçılar, ədəbiyyat, mədəniyyət xadimlərimiz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması və fəaliyyəti haqqında geniş tədqiqat işləri aparıblar, çox maraqlı faktlar meydana çıxarıblar, bir çox yazılar dərc [392-393] olunubdur. Ümidvaram ki, bu iş bundan sonra da davam edəcək. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, onun yaranmasından əvvəlki dövr və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti, gördüyü işlər bizim tarix kitablarında, tarix əsərlərində öz əksini olduğu kimi tapacaqdır. Ancaq hesab edirəm ki, indiyə qədər, xüsusən son aylarda görülən işlər də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti haqqında ictimaiyyətimizə ətraflı məlumatlar vermişdir.

Ona görə də bu bayram mərasimində mən, sadəcə, onu qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ağır şəraitdə fəaliyyət göstərmiş, həm xarici qüvvələrin güclü təzyiqi, həm də daxilə Azərbaycanın müstəqilliyi əleyhinə çıxan qüvvələr və Xalq Cümhuriyyətinin içərisində, yəni Milli Şuranın, sonra yaranan parlamentin daxilindəki cürbəcür partiyalara, firqələrə mənsub olan şəxslər, fərdlər Xalq Cümhuriyyətinin işinin müvəffəqiyyətlə aparılmasına, şübhəsiz ki, maneçilik törətmişlər.

Ancaq bunlara baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaşadığı dövrdə böyük işlər görmüşdür. Ən əsası ondan ibarətdir ki, dünyanın bütün Şərq, müsəlman aləmində ilk dəfə Azərbaycanda demokratik üsul-idarə prinsiplərinə əsasən dövlət, hökumət yaranmış, beləliklə də Azərbaycanda həm müstəqilliyin əsasını qoymuşlar, həm də Azərbaycanda demokratiyanın, demokratik dövlət üsul-idarəsinin əsasını qoymuşlar. Bunlara görə və bütün başqa sahələrdə göstərdiyi xidmətlərə görə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qısa bir zamanda gördüyü işlər yüksək qiymətləndirilir. Ümidvaram ki, bu dövr Azərbaycanın tarixində parlaq səhifələr kimi daim yaşayacaq və gələcək nəsillər də ilk Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinə yüksək qiymət verəcəklər.

Bu gün, bu bayram günü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradıcılarının və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin iki illik fəaliyyətini təmin edənlərin hamısını böyük minnətdarlıq [393-394] hissi ilə yad edirik. Onlar həqiqətən vətəndaşlıq şücaəti göstərirlər, həqiqətən öz xalqı, milləti qarşısında böyük qəhrəmanlıq nümunələri göstərirlər. Xalq Cümhuriyyətinin yaradıcıları – Məmməd Əmin Rəsulzadə, Fətəli Xan Xoyski, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Nəsim bəy Usubbəyov, Həsən bəy Ağayev, Xalq Cümhuriyyətinin ilk Milli Şurasının bütün üzvləri, Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin üzvləri Azərbaycan xalqı qarşısında böyük xidmətlər göstərirlər. Xalqımız onların xidmətlərini bu gün minnətdarlıq hissi ilə yad edir. Onların gördüyü işlər və əziz xatirələri Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaqdır.

1920-ci il aprelin 27-28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti öz fəaliyyətini sona çatdırmışdır. O vaxt, şübhəsiz ki, Xalq Cümhuriyyətinin öz fəaliyyətini davam etdirməsi artıq mümkün olmamışdı. Bunun səbəbləri çoxdur. Güman edirəm, bizim tarixçilər bu səbəbləri də doğru-düzgün, ədalətlə araşdıracaqlar. Məlumdur ki, bir tərəfdən Rusiyada artıq hakimiyyəti gücləndirən kommunist-bolşevik hakimiyyəti Rusiyanın keçmiş ərazisinin hamısına hakim olmaq istəyirdi. İkinci tərəfdən də, Azərbaycanın daxilində çox ziddiyyətli proseslər gedirdi. Parlamentdə ayrı-ayrı partiyalar bir-biri ilə rəqabət, hakimiyyət uğrunda mubarizə aparırdı. Şübhəsiz ki, bunlar da Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətini zəiflədirdi.

Belə bir şəraitdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, ilk Azərbaycan Demokratik Dövləti, hökuməti süqut etdi. Ancaq o vaxt Xalq Cümhuriyyətinin liderlərindən bəziləri hesab edirdilər ki, onların tutduğu yol davam edəcəkdir. Məlumdur ki, Məmməd Əmin Rəsulzadə hakimiyyəti bolşeviklərə təhvil verməyə razılıq verərkən bildirmişdi: o güman edir ki, yeni hakimiyyət Azərbaycanın milliliyini, müstəqilliyini qoruyub saxlayacaqdır. Başqaları da belə düşündülər. Ola bilər, o vaxt hakimiyyəti Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən alan azər-

baycanlıların bəziləri də, o cümlədən, Nəriman Nərimanov da belə düşünürdü [394-395] ki, onlar müstəqil cümhuriyyəti başqa ideologiya altında saxlaya biləcəklər. Ancaq təəssüflər ki, belə olmadı.

İkinci mərhələ – 1920-ci ildən 1922-ci ilə qədər olan mərhələ Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının hakimiyyəti dövrüdür. Bu zaman Azərbaycan Respublikası, Cümhuriyyəti bir dövlət kimi müstəqil olubdur, başqa dövlətlərlə müstəqil əlaqələr qurub və bir neçə beynəlxalq müqavilə də imzalayıbdır. Bunlar hamısı tarixdə məlumdur. Ancaq eyni zamanda bu cümhuriyyət, bu respublika kommunist rejiminin altında olub, kommunist ideologiyasını həyata kesirməyə başlayıbdır. Həhayət, 1922-ci ilin dekabr ayında Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı yaranarkən Azərbaycan Cümhuriyyəti də o İttifaqın yaradıcılarından biri olmuşdur.

Azərbaycan xalqı 70 il Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası vasitəsilə Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının tərkibində olmuş, kommunist, bolşevik ideologiyasını tətbiq etmiş, həyata keçirmişdir. 70 illik bu dövr çox mürəkkəb, ziddiyyətli dövr olmuşdur. Bu dövrə doğru-düzgün qiymət vermək lazımdır. Azərbaycan xalqına 70 il müddətində böyük zərbələr dəymiş, xalqımız böyük məhrumiyətlərə uğramış, soyqırımına məruz qalmış, böyük itkilər vermişdir.

1920-1930-cu illərdə Azərbaycan xalqının görkəmli şəxsiyyətləri əzilmiş, onların çoxlarının həyatı əzab-əziyyət içində keçmiş və çoxları da repressiyaların qurbanları olmuşlar. 1920-1930-cu illərdə bilavasitə repressiya qurbanları ilə bərabər, Azərbaycan xalqının böyük bir dəstəsi mərhələ-mərhələ öz döğmə el-obasından, torpağından uzaq yerlərə – Sibirə, Qazaxıstana, Orta Asiyanın ucqar guşələrinə sürgün edilmişdir. Bu sürgün, repressiya əməliyyatları nəticəsində insanların çoxu məhv olmuş, onların ailələri, həyatı pozulmuşdur. Bu insanlar var-yoxlarını itirmişlər. Bu, Azərbaycan xalqının 1920-1930-cu illərdəki əqibətidir. [395-396]

1937-1938-ci illərdə Azərbaycan xalqına, xüsusən onun görkəmli insanlarına, ziyalılarna, siyasi xadimlərinə, elm-mədəniyyət xadimlərinə qarşı böyük repressiyalar edilmişdir. Onlar həbs edilmiş, həyatdan məhrum olmuşlar. Onların ailələrinə əziyyətlər verilmişdir. Qərribə hal bundan ibarətdir ki, 1920-ci ildə hakimiyyəti ilk Xalq Cümhuriyyətindən əlinə alan insanların – kommunist, bolşevik ideologiyasına xidmət edənlərin çoxu da 1937-1938-ci illərdə repressiya qurbanları olmuşlar. Görün, Azərbaycan xalqı nə qədər faciələr içərisində yaşamışdır!

Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı edilmişdir. Azərbaycan xalqına qarşı edilən soyqırımın tarixi mənim imzaladığım fərmanda açıq-aydın göstərilmişdir. 1918-ci ilin mart ayında ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilən soyqırımı xalqımıza böyük zərbələr vurmuşdur.

1937-1938-ci illərdə azərbaycanlıların böyük bir hissəsi guya İran təbəəsi olduqlarına görə məcburən İrana sürgün edilmişdir. Onlar da çox böyük itkilərlə rastlaşmışlar. 1944-1949-cu illərdə də Azərbaycandan xeyli insan sürgün edilmişdir. Nəhayət, 1948-1953-cü illərdə Azərbaycan xalqına – indiki Ermənistan Respublikası adlanan yerdə öz ata-baba torpaqlarında yaşayan azərbaycanlılara qarşı soyqırımı edilmiş, onlar məcburi köçürülmüş, deportasiya olunmuş, yerlərini-yurdlarını, ellərini-obalarını itirmiş böyük itkilər vermişlər, çətinliklərlə rastlaşmışlar.

İkinci dünya müharibəsi böyük qurbanlar aparmış və Azərbaycan xalqının da yüz minlərlə övladları alman faşizminə qarşı müharibədə iştirak edərək həlak olmuşlar.

Bunlar hamısı o dövrdə bizim itkilərimizdir. Ancaq bunlardan ən böyük faciə – 1988-ci ildə Azərbaycanın ərazisinin bir qismini Ermənistan tərəfindən ələ keçirmək məqsədi ilə respublikamıza qarşı edilmiş təcavüzdür.

Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarına göz dikməsi və tarixin ayrı-ayrı mərhələlərində Azərbaycan torpaqlarını ələ [396-397] keçirməsi faktları dünyaya məlumdur. Bunlar həmin 70 il içərisində də olmuşdur. 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirmək üçün hərbi təcavüz başlanmışdır. Bu da böyük faciələrə gətirib çıxarmışdır.

Nəhayət, bu, 70 ildə xalqımıza qarşı edilən daha bir soyqırımı, təcavüz 1990-cı il 20 Yanvar faciəsidir və bizim ondan sonrakı itkilərimizdir, şəhidlərimizdir, qurbanlarımızdır.

Bunlar hamısı açıq göstərir ki, bu mərhələ, yəni üçüncü mərhələ – 70 il Azərbaycan xalqına böyük zərbələr vurmuşdur.

Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, bu 70 il müddətində bütün bu əzab-əziyyətlərə, zillətlərə, məhrumiyətlərə baxmayaraq, xalqımız yaşamış, yaratmış, irəliyə getmiş, inkişaf etmişdir. Bu 70 il müddətində itkilərimizlə yanaşı, Azərbaycan xalqının böyük nailiyyətləri də olmuşdur. Ən əhəmiyyətli odur ki, Azərbaycan xalqının savad, bilik, elm, mədəniyyət səviyyəsi bu illərdə çox yüksəlmişdir. Azərbaycan xalqı kütləvi olaraq savadlanmış, respublikamızda yüksək ali təhsil ocaqları yaranmış və azərbaycanlıların böyük bir hissəsi ali təhsil almağa və həyatın müxtəlif sahələrində səmərəli iş görməyə nail ola bilmişdir. Azərbaycanın elmi, mədəniyyəti inkişaf etmiş, çox dəyərli elm, mədəniyyət, incəsənət əsərləri yaradılmışdır.

Böyük Üzeyir Hacıbəyov 1919-cu ildə, bu gün hər dəfə sevinclə dinlədiyimiz İstiqlal marşını – müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət himnini yaratmışdır. Üzeyir Hacıbəyov o vaxt dərk edirdi, anlayırdı ki, bu, xalqa lazımdır. Bu gün fürsətdən istifadə edərək demək istəyirəm ki, o dövrün çətinliklərinə, Üzeyir Hacıbəyovun da nisbətən gənc olmasına baxmayaraq o, çox gözəl, əzəmətli dövlət himni yaratmışdır. İndi, biz başqa ölkələrlə əlaqələr qurduğumuz zaman, onların da himnlərini diqqətlə, hörmətlə dinləyirik. Mən hər dəfə ayrı-ayrı ölkələrdə Üzeyir Hacıbəyovun musiqisi ilə yaradılmış himnin səsləndiyini duyarkən qürur hissi

keçirirəm. Təkcə ona görə yox ki, müstəqil Azərbaycanın dövlət himni dünyanın bir [397-398] çox ölkələrində səslənir və Azərbaycanın dövlət bayrağı qalxır. Bir də ona görə ki, həqiqətən, himnin musiqisi çox cazibədar, gözəldir.

Üzeyir Hacıbəyov 1937-ci ildə, repressiya illərində özünün şah əsərini – “Koroğlu” operasını yaratmışdır. “Koroğlu” operasının üverturası himnə bərabər bir əsərdir. Təsadüfi deyildir ki, “Koroğlu” operasının uverturası çalınarkən xalqımız çox hallarda onu himn kimi qəbul edir.

Təkcə bu faktı gətirməklə mən onu bir daha təsdiq etmək istəyirəm ki, bütün çətinliklərə baxmayaraq, o illərdə Azərbaycan inkişaf etmişdir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf etmiş, böyük sənaye, aqrar potensialı yaranmışdır. Mövcud olan şəhərlər tikilmiş, inkişaf etmiş, genişlənməmişdir. Yeni-yeni şəhərlər yaranmış, yollar, körpülər salınmış, dəmir yolları çəkilmiş, elektrik stansiyaları qurulmuş, böyük zavodlar, fabriklər, mədəniyyət sarayları, böyük əsərə bənzəyən Bakı Metropoliteni yaranmışdır.

Bunların hamısı həmin 70 ildə Azərbaycan xalqının zəkası, fədakarlığı, əməyi, zəhməti nəticəsində meydana gəlmişdir. Azərbaycanda böyük intellektual potensial yaranmışdır. Bunlar hamısı 1991-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edərkən dövlət müstəqilliyinin əsaslarını təşkil etmişdir.

Nəhayət, dördüncü mərhələ 1991-ci ilin sonunda Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi və müstəqillik dövrüdür. Bu, bizim ən xoşbəxt dövrümüzdür. Çünki Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan edib, bu illərdə dövlət müstəqilliyini təsdiq edib, qoruyub saxlaya bilib, dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirib və bu gün bir də bəyan edirəm ki, dövlət müstəqilliyini əbədi edibdir.

Ancaq bu dövr müəyyən mənada 1918-1920-ci illərə bənzəyirsə də, bir çox səbəblərə görə ondan fərqlidir. Çünki bu dövrdə Azərbaycan xalqı çox böyük faciələrlə rastlaşmışdır. [398-399] Bir tərəfdən, biz xoşbəxtlik ki, nəhayət, dövlət müstəqilliyimizi elan etmişik, Dünya Birliyi bunu qəbul edibdir və biz müstəqil dövlətdə, azad ölkədə yaşayırıq, milli azadlığa çıxmışıq. İkinci tərəfdən, bir çox ciddi problemlər Azərbaycanın vəziyyətini ağırlaşdırıb və çətinləşdiribdir. Ən ağır, ən çətin problem Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz və bunun ölkəmiz üçün çox ağır olan nəticələridir.

Mən artıq dedim ki, bu təcavüz, bu münaqişə 1988-ci ildə başlayıbdir. Bu gün mən bildirməliyəm ki, o vaxt bu münaqişənin qarşısı alınmalı idi və alınmalı idi. Əgər o vaxt münaqişənin qarşısı alınmadısa, bu, bir tərəfdən, o dövrdəki sovet hökuməti rəhbərliyinin Azərbaycana olan qəsdı idi, ikinci tərəfdən də Azərbaycan Respublikası rəhbərlərinin fəaliyyətsizliyi, qeyrətsizliyi və fərasətsizliyi idi. Çünki 1918-1919, 1920-ci illərdə də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Qarabağ problemi ilə rastlaşmışdı, Qarabağda döyüşlər gedirdi. O vaxt Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hərbi hissələrinin böyük bir hissəsi Qarabağa göndərilmişdi. Çünki o vaxt da erməni millətçiləri Qarabağda hakim olmaq və Qarabağı ələ keçirmək istəyirdilər.

Ondan sonrakı zamanda – 1920, 1921, 1922-ci illərdə də bu proseslər davam etmiş və nəhayət, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaranmışdı. Ancaq sonrakı dövrdə – 30-cu, 40-cı, 50-ci, 60-cı, 70-ci illərdə də erməni millətçiləri Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistanla birləşdirmək cəhdlərindən əl çəkməmişdilər. Onlar dəfələrlə çox qızgın fəaliyyətə başlamışdılar. Ancaq onların qarşısı alınmışdı. Mən bunların şəxsən şahidiyəm və bir çox hallarda həmin cəhdlərin qarşısının alınmasının təşkilatçısıyam.

Ona görə də mən bu gün deyirəm ki, o vaxt – 1988-ci ildə onun qarşısı alınmalı idi. Sadəcə, onu deyim ki, Sovet İttifaqının o vaxtkı rəhbərliyi və şəxsən Qorbaçov Azərbaycana mənfi münasibət göstərərək, həqiqətən ermənilərə xidmət [399-400] etmək məqsədi ilə buna yol verdi. Azərbaycanın o vaxtkı – 1988, 1989, 1990-cı illərdə olan rəhbərləri də öz xalqının milli mənafeyini qoruya bilmədilər, xalqın onlara göstərdiyi etimada layiq ola bilmədilər. Amma bunu etmək mümkün idi.

Sonrakı dövrdə isə, münaqişə artıq müharibəyə çevrildəndən sonra, şübhəsiz ki, vəziyyət çox çətinləşmişdi. Beləliklə, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edərkən ağır bir problemlə rastlaşmışdı. O vaxtlar Ermənistan- Azərbaycan müharibəsi gedirdi. Demək, bir tərəfdən müstəqil dövlət qurmaq, ikinci tərəfdən də Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsində Azərbaycan mənafeələrini qoruyub saxlamaq lazım idi.

Şübhəsiz ki, belə bir vəziyyətdə Azərbaycanın o zamankı hakimiyyətinin vəzifəsi bütün qüvvələri səfərbər etməkdən, əlbir olmaqdan, bütün siyasi qüvvələrin bir nöqtədə birləşib Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməkdən və eyni zamanda Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini həll etməkdən ibarət olmalı idi. Ancaq təəssüflər olsun ki, bu, belə olmadı. Azərbaycanın daxilində gedən ictimai-siyasi proseslər Azərbaycan Respublikasını çox ağır, gərgin bir vəziyyətə gətirib çıxardı. Bunlar hamısı da Azərbaycanın itkilər verməsinə səbəb oldu, Azərbaycana zərbələr, zərərər vuruldu.

Əgər təhlil etsəniz, bu dövrün də müəyyən mərhələləri var. Ancaq hesab edirəm ki, bu, dövrün ən böhranlı nöqtəsi 1993-cü ilin iyun ayı və ondan sonrakı aylar idi. Məlumdur ki, beş il bundan öncə, 1993-cü il mayın sonunda Azərbaycanda hakimiyyət böhranı baş verdi. Hakimiyyətdə olan qüvvələr artıq müstəqil Azərbaycanı idarə edə bilmirdilər. Əhəliyə narazılıq günü-gündən artırdı. Bunlardan istifadə edən xarici və daxili qüvvələr Azərbaycanda hakimiyyəti ələ keçirmək cəhdləri göstərirdilər. Nəhayət, iyun ayında bunların hamısı baş verdi və Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başladı.

Məlum Gəncə hadisələrini xatırlayaq, Azərbaycan ərazisinin bir qismi artıq mərkəzi hakimiyyətin əlindən çıxmışdı. [400-401] Bununla bərabər, cənub bölgəsində hakimiyyəti ələ keçirən cinayətkar dəstələr cənubda yeddi rayonu Azərbaycanın hakimiyyətindən çıxarmışdılar. Azərbaycanın şimalında da vəziyyət

çox gərginləşmişdi. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi şəraitində idi. Vətəndaş müharibəsi başlanmışdı, qan tökülürdü. Gəncədə də qan töküldü, Bakıda da.

İndi beş il keçibdir. İnsan yaddaşı belə şeyləri tez unudur. Ancaq o günləri bir dəqiqəliyə xatirinizə salın. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 75 illiyi qeyd olunarkən Azərbaycan fəvqəladə hərbi rejim şəraitində yaşayırdı. Azərbaycanın bütün məntəqələrini təyin olunmuş hərbi komendantlar idarə edirdilər. İnsanlar bütün azadlıqlardan məhrum olmuşdular. Küçələrdə qanunsuz silahlı dəstələr, cürbəcür cinayətkar qruplar tüğyan edirdi. Nəhayət, bunlar hamısı vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxardı.

Bilirsiniz ki, biz bunların qarşısını ala bildik. Hesab edirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunub saxlanması 1993-cü il tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Mən tam məsuliyyətlə deyirəm ki, 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycan parçalanmaq və məhv olmaq təhlükəsi altında idi. Bunu hamınız gözünüzlə görmüsünüz. Bizim xalq yazıçımız Anar dünən dedi ki, əgər 1993-cü ilin iyun ayında bu məsələlərin qarşısı alınmasaydı, biz müstəqilliyimizi bəlkə, doğrudan da yenidən itirə bilərdik. Bu həqiqətdir. Çünki Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşamasını, inkişaf etməsini xaricdəki düşmənlərimiz heç vəchlə istəməzlər. Bir tərəfdən Ermənistan Azərbaycana qarşı ərazi iddiası edir, başqa ölkələrin də bəzi dairələri Azərbaycanı öz tabeliyində saxlamaq istəyirlər. Onların bəziləri üçün müstəqil, bütöv, sərbəst və uğurla inkişaf edən Azərbaycan sərfəli deyildir. 1993-cü ilin iyunundakı və sonrakı aylardakı hadisələr təkcə ayrı-ayrı silahlı dəstələrin çıxışının və eyni zamanda hakimiyyətin fəaliyyətsizliyinin nəticəsi deyildi. Bu həm də xarici xidmət orqanlarının [401-402] Azərbaycanı dağıtmaq, parçalamaq planları idi. Biz bu planları dağıtdıq, onların qarşısını aldıq. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlaya bildik.

Məlumdur ki, ondan sonrakı dövr də Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün asan olmamışdır. 1994-cü ilin oktyabr hadisələri və dövlət çevrilişinə cəhd xatirinizdədir. Yalnız və yalnız xalqın dövlətə, hakimiyyətə, dövlət başçısına inamı və etibarını, etimadını o faciənin qarşısını aldı. Artıq onda da Gəncədə hakimiyyət həmin o cinayətkar qüvvələrin əlinə keçmişdi. Onlar öz qüvvələrini elə qurmuşdular ki, əgər xalqın birliyi, dövlətə dəstəyi olmasaydı, onlar öz silahları ilə çox qan tökə, çox cinayətlər edə bilərdilər.

Ondan əvvəl Lənkəran hadisələri baş verdi. Bunu heç vaxt unutmamaq lazım deyildir. Bu, dəhşətli bir dövr idi. 1993-cü ildə Bakıda, Azərbaycanın başqa bölgələrində vəziyyət gərgin olduğu halda separatçı, cinayətkar qruplar dəstələr Azərbaycan ordusunun böyük bir hissəsini – üç mindən artıq şəxsi heyəti olan hissəsini, silahını, sursatını, texnikasını Lənkəran bölgəsinə çəkib gətirib, orada özünə dövlət qurmaq və Azərbaycanı parçalamaq istəyirdilər. Biz onun da qarşısını topladıq - tufənglə yox, xalqın gücü ilə aldıq. Biz onun qarşısını xalqın, Lənkəranın, bu bölgənin camaatının Azərbaycan dövlətinə, dövlətçiliyinə, Azərbaycanın dövlət başçısına olan etimadının əsasında aldıq.

Nəhayət, 1995-ci ilin mart hadisələri və Azərbaycanda dövləti yenidən zorla, silahla, güclə devirmək və hakimiyyəti ələ keçirmək cəhdi oldu. Burada artıq həm xarici xüsusi xidmət orqanları, həm də daxildə olan müxalifət qüvvələrinin hamısı böyük bir silahlı dəstənin – OMON-un ətrafında birləşmişdi. Qərribə haldır. Mən bunu parlamentdə dünənki çıxışında da dedim, bu gün də deyirəm ki, tarix hər kəs üçün ibrət dərsi olmalıdır. Biz tarixdən ibrət götürməliyik. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinə yüksək qiymət verərək, onun parlamentinin içində olan çəkişmələri də yaxşı bilirik. Öz şəxsi, firqə mənafeələrini milli, ümumdövlət mənafeyindən üstün qoyan və Azərbaycanın o ağır dövründə hakimiyyət uğrunda mübarizə apararaq qüvvələr də tarixi sənədlərdən bizə yaxşı məlumdur. İndi həmin şey təkrar olunur.

1995-ci ilin mart ayında bütün o qüvvələr – 1993-cü ildə cinayətkar silahlı dəstələrin əlindən Azərbaycan dövlətinin və dövlət başçısının fəaliyyəti nəticəsində qurtulmuş və gizlənmiş qüvvələr gəlib həmin OMON dəstəsinin ətrafında toplaşaraq hakimiyyəti yenidən devirməyə cəhd göstərirdilər. Soruşulur, - nədən ötrü, nə üçün? Yenə də Azərbaycanı parçalamaq, yenə də dağıtmaq, qan tökmək üçün? Məhz ona görə ki, kimsə hakimiyyət əldə etmək, vəzifə almaq istəyir. Öz şəxsi mənafeələrini dövlət, milli, xalq mənafeyindən üstün qoyan və dövləti idarə etmək imkanına, keyfiyyətinə malik olmayan insanlar hakimiyyət uğrunda mübarizə apararaq 1995-ci ilin mart hadisələrinə qoşuldular.

Ancaq Azərbaycan dövləti artıq öz gücünü toplamışdı. Azərbaycan dövləti öz gücünü göstərdi və həmin çevrilişə cəhdin də qarşısını aldı. Ondan sonrakı ayrı-ayrı təxribatlar, terror cəhdləri də həmin bu daxili düşmənlərin xarici düşmənlərlə birlikdə Azərbaycana qəsd məqsədi ilə həyata keçirdikləri tədbirlərdir.

Mən bu bayram günü böyük iftixarla, qürur hissi ilə deyirəm:

Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətimiz ondan ibarətdir ki, biz xalqımızı bütün bu çətin mərhələlərdən keçirmişik və respublikamızın dövlət müstəqilliyini qorumuşuq, saxlamışıq, onu daha da möhkəmləndirmişik.

Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisləriyik. 1991-ci ildə Azərbaycanda müstəqillik elan edilərkən yazılıbdır ki, 1920-ci ildə itirilmiş müstəqillik bərpa olunur. Mən bu gün [403-404] qürurla deyirəm ki, biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin sədaqətli və layiqli varisləriyik.

1918,1919,1920-ci illərdə Azərbaycanda əsas qoyulmuş demokratiya, demokratik dövlət quruculuğu bu gün respublikamızda sürətlə həyata keçirilir, inkişaf etdirilir. Hesab edirəm ki, bu son illər Azərbaycanın çətin şəraitdə çox əhəmiyyətli nailiyyətləri vardır.

Birinci nailiyyət ondan ibarətdir və bu, ən böyük nailiyyətimizdir ki, biz xalqımızı bu bələlardan, cürbəcür daxili dövlət çevrilişi cəhdlərindən xilas etdik və Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi sabitlik yaratdıq. Bu sabitlik Azərbaycanın hər bir vətəndaşı üçün lazımdır. Bu sabitlik hər bir vətəndaşın hüquqlarının qorunmasını təmin edir. Bu sabitlik Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesinin həyata keçirilməsinin təmin olunması üçün əsas şərtidir. Bu sabitlik Azərbaycanda siyasi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi üçün çox vacib bir vasitədir. Ona görə də bu, bizim ən böyük nailiyyətimizdir. Mən əminəm ki, biz xalqın birliyi və Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin düzgün siyasəti ilə bu sabitliyi bundan sonra daha da möhkəmləndirəcəyik, qoruyacağıq və saxlayacağıq.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti az yaşadı, əsas qanununu – Konstitusiyasını qəbul edə bilmədi. Biz 1995-ci ildə demokratik, müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyasını ümumxalq səsverməsi ilə yaratdıq. Bu, bizim əsas qanunumuzdur və biz bununla fəxr edə bilərik.

1995-ci ilin noyabrında çoxpartiyalı sistem əsasında demokratik, sərbəst seçkilər vasitəsilə Azərbaycanın ilk parlamenti seçildi. Beləliklə, Azərbaycanın xalq tərəfindən seçilmiş hakimiyyəti, xalq tərəfindən bəyənilmiş və təsdiq olunmuş Konstitusiyası, xalq tərəfindən seçilmiş parlamenti, xalq tərəfindən seçilmiş prezidenti vardır. [404-405]

Biz Azərbaycanda daxili vəziyyəti sabitləşdirərək doğru-düzgün, düşünülmüş xarici və daxili siyasəti müəyyən etmişik və onların həyata keçirilməsini təmin edirik. Azərbaycanın xarici siyasəti sülhsevər siyasətdir, dünyanın bütün ölkələri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr saxlamaq, sülhü, əmin-amanlığı qorumaq, qonşularla mehribanlıq, əmin-amanlıq, sülh şəraitində yaşamaq, bütün başqa ölkələrlə də mehriban əlaqələr yaratmaq və bütün sahələrdə geniş əməkdaşlıq etmək siyasətidir. Biz bu siyasətimizi ardıcıl surətdə aparırıq və bundan sonra da aparacağıq. Məlumdur ki, bizim bu siyasətimiz də dünya miqyasında Azərbaycana böyük hörmət qazandırmışdır. Beynəlxalq təşkilatlarda – Birləşmiş Millətlər Təşkilatında, ATƏT-də, Avropa Birliyində, Avropa Şurasında, İslam Konfransı Təşkilatında, başqa təşkilatlarda Azərbaycanın özünə layiq yeri vardır. Dünyanın bir çox ölkələri ilə bilavasitə əlaqələr qurulubdur, çoxsaylı müqavilələr, sazişlər imzalanıbdir, onlar həyata keçirilir. Beləliklə, həm siyasi, həm də iqtisadi əlaqələr genişlənir, inkişaf edir.

Biz demokratik dövlət kimi dünyanın bütün demokratik dövlətləri ilə əlaqə qurmağı siyasətimizin üstün cəhəti hesab edirik və bundan sonra da hesab edəcəyik. Biz demokratik ölkə kimi gəncik və gənc olaraq həm ölkəmizdə demokratiyanı qurmağa, yaratmağa çalışırıq, həm də demokratiya cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edirik və bundan sonra da istifadə edəcəyik. Başqa dövlətlərlə, ölkələrlə əlaqələrimizdə bu məsələlər xüsusi yer tutur.

Biz Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq. Artıq dörd ildir ki, atəş yoxdur. Biz dörd il bundan əvvəl atəşkəs haqqında imzaladığımız sazişə əməl edirik, atəşkəs rejimini qoruyub saxlarıq və bundan sonra da saxlayacağıq.

Biz hesab edirik ki, məsələni sülh yolu ilə həll etmək olar. ATƏT-in Minsk qrupunun Minsk qrupu həmsədrlərinin – [405-406] Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransanın, Minsk qrupu üzvlərinin hamısının fəaliyyəti ilə və bizim özümüzün fəaliyyətimizlə məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail olmağa çalışırıq. Bu gün mən bir də bəyan edirəm ki, biz bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq və atəşkəs rejimini bundan sonra da qoruyub saxlayacağıq.

Başqa ölkələrlə bizim iqtisadi əlaqələrimiz də çox genişdir. Siz bunu yaxşı bilirsiniz, bunların nəticələrini də çox yaxşı bilirsiniz. İndi Azərbaycanın iqtisadiyyatına, ölkəmizlə iqtisadi əlaqələr qurmağa böyük maraq var. Bilirsiniz ki, 1994-cü ildə böyük bir müqavilə – "Əsrin müqaviləsi", Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı üç neft yatağında müştərək iş görmək üçün 11 şirkətlə müqavilə imzalanmışdır. Artıq bu müqavilə həyata keçirilir. "Çıraq" yatağından neft alınır və bu neft ixrac olunur. Biz gördüyümüz işlərin nəticəsini müşahidə edirik.

Ondan sonra daha 8 müqavilə imzalanıbdir. Yaxın vaxtlarda yeni müqavilələr də imzalanacaqdır. İyunun əvvəlində Azərbaycanda beşinci dəfə beynəlxalq neft-qaz sərgisi keçiriləcəkdir. Beləliklə, Azərbaycan beynəlxalq aləmdə öz siyasəti ilə, iqtisadiyyatında apardığı islahatlarla, iqtisadi əlaqələri ilə dünyanın böyük neft mərkəzi kimi keçmiş adını özünə qaytarır və Azərbaycanın neft sənayesi, neft yataqları həm xalqımız üçün, həm də bizimlə müştərək iş görənlər üçün böyük fayda gətirəcəkdir.

Azərbaycanın daxili siyasətində apardığımız işlər də sizə məlumdur. Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurulur. Azərbaycan Konstitusiyasının insan haqlarına aid olan maddələrinin hamısının həyata keçirilməsi təmin edilir. İnsan haqları qorunur, insan haqlarına əməl olunur. Biz bu sahədə xeyli iş görmüşük, ancaq demirəm ki, bütün işləri başa çatdırmışıq. Bu, elə bir sahədir ki, buna daim diqqət yetirilməlidir və biz də bunu edirik. Bu sahəyə [406-407] diqqətimizi və bu sahədəki fəaliyyətimizi göstərən cəhətlərdən biri də odur ki, biz bir tərəfdən Azərbaycanda cinayətkarlıqla mübarizə aparırıq, cinayətkar silahlı dəstələri ləğv etdik, Azərbaycan xalqını xilas etdik. Artıq Bakıda qanunsuz, azad, açıqca avtomatla gəzən quldurlar yoxdur, əgər belələri peyda olursa, dərhal hüquq mühafizə orqanları tərəfindən zərərsizləşdirilirlər. Azərbaycanda cinayətkarlıqla mübarizə güclənib və bunun nəticəsində də əmin-amanlıq yaranıbdir, ictimai-siyasi sabitliyə nail olmuşuq. Bu siyasət bundan sonra da davam edəcəkdir.

Ancaq bununla yanaşı, biz cəza tədbirlərinin humanistləşdirilməsi sahəsində də çox işlər görmüşük və görürük. Hüquqi islahatlar aparırıq, bu sahədəki tədbirlərimiz öz nəticəsini verir. Bilirsiniz ki, Şərq aləmində ilk dəfə olaraq bu ilin əvvəlində Azərbaycanda ölüm hökmü ləğv edildi. Bu, Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin nə qədər demokratik, nə qədər humanist olduğunu dünyaya bir daha nümayiş etdirdi.

Cinayət edərək cəza çəkənlərə də bir çox əfv və amnistiya aktları tətbiq olunubdur. Mənim verdiyim fərmanlarla son üç ildə həbs cəzası çəkən 1800 nəfər əfv edilibdir. Mənim təşəbbüslə və Milli Məclisin qəbul etdiyi qərarla üç amnistiya həyata keçirilib, 37 min Azərbaycan vətəndaşı cəzadan azad olunub, onların əksəriyyəti həbsxanalardan buraxılıbdır. Bunlar hamısı bizim bir tərəfdən qanunçuluğu möhkəmləndirmək, ikinci tərəfdən də cəza qanunlarını humanistləşdirmək xəttimizi, eyni zamanda insanlara rəhm, humanistlik etməyimizi göstərir. Biz bu siyasətimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Azərbaycanda demokratiyanın yaşaması, inkişaf etdirilməsi üçün bütün imkanlar yaradılıbdır. Mətbuat, vicdan, söz azadlığı, siyasi plüralizm – hamısı təmin olunub və bundan sonra da təmin ediləcəkdir. Bəlkə kimsə hesab edir ki, bu azdır. Azərbaycan üçün bunlar heç də az deyil, amma bu [407-408] azadlıqdan kimə nə qədər lazımdırsa, qoy o qədər də istifadə etsin. Heç kəsə heç bir məhduduyyyət yoxdur. Azərbaycanda insan azaddır, müstəqildir, öz müstəqil fikrini hər yerdə ifadə edə bilər, heç kəs bunun qarşısını ala bilməz.

Dövlət quruculuğu sahəsində islahatlar həyata keçirilir və bundan sonra da keçiriləcəkdir. Biz iqtisadiyyat sahəsində çox ciddi islahatlar aparırıq və onların da müsbət nəticələrini əldə etmişik. Bunlar göz qabağındadır. Biz 1994-cü ildən başlayaraq bu islahatları ardıcıl surətdə həyata keçiririk. Ümumiyyətlə, iqtisadiyyatda liberallaşdırma, xarici ticarətin liberallaşdırılması, idxal-ixrac əməliyyatlarının tamamilə sərbəstləşdirilməsi Azərbaycanın iqtisadiyyatında böyük müsbət dəyişikliklər əmələ gətiribdir.

Özəlləşdirmə proqramı qəbul olunub və ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Bildirmək istəyirəm ki, bu da öz müsbət nəticələrini verir. Kiçik özəlləşdirmə artıq sona çatıb. İndi böyük özəlləşdirmə, yəni orta və iri müəssisələrin özəlləşdirilməsi və səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi prosesi başlayıbdir. Bunları da ardıcıl surətdə həyata keçiririk və keçirəcəyik. Özəlləşdirmə, xarici ticarətdə verilən sərbəstlik sayəsində, ümumiyyətlə, Azərbaycan əhalisinin həm ərzaq məhsulları, həm də bütün başqa istehlak malları ilə təmin olunması sahəsindəki problemlərin hamısı aradan götürülübdir. İndi Azərbaycanın hər yerində kim nə istəyirsə, onu da ala bilər və istədiyi kimi də sərbəst ticarət apara bilər. Bunlar hamısı özəlləşdirmənin və iqtisadi islahatların müsbət nəticələridir.

Aqrar sahədə aparılan islahatlar daha da çox nəticələr verir. 1996-cı ildə "Torpaq islahatı haqqında" qəbul etdiyimiz qanun ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Torpağın çox hissəsi artıq şəxsi mülkiyyətə verilibdir. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, şəxsi mülkiyyətə verilən torpaqlardan daha çox məhsul götürülür, daha səmərəli istifadə olunur. Aqrar sektorda heyvandarlıq sahəsi tamamilə özəlləşdirilib və bunun müsbət [408-409] nəticələri göz qabağındadır. Azərbaycanda ət-süd məhsullarının, bütün heyvandarlıq məhsullarının bu qədər bol olması məhz özəlləşdirmənin nəticəsidir. Bu proses də davam edir və bundan sonra da davam edəcəkdir. Bir sözlə, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu tutubdur, bu yolla gedir və gedəcəkdir.

Bütün Azərbaycan vətəndaşlarını əmin edirəm ki, müstəqil Azərbaycanın dövlətçilik sahəsində yolu demokratiya yoludur, insan haqlarının qorunması yoludur. İqtisadiyyat sahəsində bazar iqtisadiyyatı, açıq qapı siyasəti, dünya iqtisadiyyatı ilə geniş inteqrasiya yoludur. Biz bu yolla gedərək çox nailiyyətlər əldə etmişik və ümidvaram ki, gələcəkdə daha çox nailiyyətlər əldə edəcəyik.

Aparılan islahatlar nəticəsində iqtisadiyyat sahəsində müsbət göstəricilər var. Bunlar ondan ibarətdir ki, ümumi daxili məhsul istehsalı 1997-ci ildə 5,8 faiz artmışdır, 1998-ci ilin dörd ayında isə 8,5 faiz artmışdır. Təsəvvür edin, ötən illərdə – 1991-1992-ci illərdə, ondan sonrakı illərdə ümumi daxili məhsul istehsalı hər il təxminən 20,21,22 faiz aşağı düşürdü. Biz 1996-cı ildə bunu dayandırdıq, 1997-ci ildə 5,8 faiz artırdıq, 1998-ci ilin dörd ayında isə 8,5 faiz artıbdır.

Sənaye istehsalı 1990-cı ildən aşağı düşürdü. 1996-cı ildə bunu da dayandırdıq. 1997-ci ildə az da olsa, artım var. Bunun özü çox müsbət haldır – sənaye istehsalı 0,3 faiz artıbdır. 1998-ci ilin dörd ayında isə 0,4 faiz artıbdır. Bunlar çox yaxşı göstəricilərdir.

Biz pul-maliyyə dövrüyəsində də yaxşı nailiyyətlər əldə etmişik. Bilirsiniz ki, inflyasiya Azərbaycanı boğurdu. 1994-cü ildə inflyasiya 1600 faiz idi. Biz bunu tədricən aşağı endirdik və son iki ildə inflyasiya, demək olar, yoxdur, yaxud da dünyanın ən inkişaf etmiş dövlətlərinin səviyyəsindədir. Manatın dəyəri günü-gündən artır və ötən dörd ay müddətində dollara nisbətə 4 faiz artmışdır. [409-410]

Azərbaycana investisiya, ümumiyyətlə, kapital qoyuluşu artmışdır. Keçən il bu artım 60-70 faiz olmuşdur. Bu ilin dörd ayında isə o səviyyə ilə müqayisədə 60 faiz də artmışdır. Azərbaycan xarici investisiyanın gəlməsi ilbəl artır. Keçən il xarici investisiyanın həcmi 1 milyard 300 milyon Amerika dolları olmuşdur. Bu göstəriciyə görə Azərbaycan Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri arasında ən birinci yerdədir. Azərbaycanda adambaşına 160 dollar investisiya düşür. Bunlar həm bu gün, həm də gələcək üçün çox əhəmiyyətli göstəricilərdir.

Mən dedim ki, biz açıq qapı siyasəti aparırıq. İndi Azərbaycana çox investorlar gəlir və bunlar da təkcə neft və qaz sənayesinə yox, bir çox başqa sahələrə də gəlirlər. Biz onların gəlməsi və Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi üçün bütün imkanları yaratmışıq. Birinci növbədə bizim qəbul etdiyimiz qanunlar onlar üçün əlverişli şərait yaradıbdır. Bu qanunlardan əlavə, mən bir çox fərmanlar vermişəm. Bundan sonra da lazım olan şərait yaradılacaq ki, Azərbaycana xarici investisiya axını daha da güclənsin. Hər halda, bu gün mövcud olan vəziyyət, hesab edirəm ki, bizdə böyük məmnuniyyət hissi doğurmalıdır.

Bütün bunların nəticəsində Azərbaycanda insanların yaşayışı, güzəranı da müəyyən qədər yaxşılaşmışdır. Məsələn, işçilərin əmək haqqı keçən il 60 faiz artmışdır. Bu ilin dörd ayında iqtisadiyyatda işləyənlərin əmək haqqı 38 faiz yüksəlmişdir. 1997-1998-ci illərdə pensiyaçıların əksəriyyətinin pensiyaları təxminən iki dəfə artmışdır. Bütöndən maliyyələşdirilənlərin əmək haqqı 50 faiz çoxalmışdır.

Şübhəsiz ki, bunlar hamısı müsbət göstəricilərdir. Mən anlayıram, başa düşürəm ki, bunlar Azərbaycan vətəndaşlarının bu gün istədikləri kimi yaşamasına hələ imkan vermir, hələ çoxlu problemlər, ağır, çətin şəraitdə yaşayan insanlar vardır. Bizi xüsusən narahat edən köçkünlər düşərgələrində, çadırlarda yaşayan, yerlərindən, yurdlarından didərgin düşmüş insanlardır. Onların vəziyyəti bizi çox narahat edir. Bunların hamısı bizim diqqət mərkəzimizdədir. Görülən işlər respublika əhalisinin bütün təbəqələrinə bu və ya başqa miqdarda öz bəhrəsini gətirir və bundan sonra da gətirəcəkdir.

Mən bu gün bəyan edirəm ki, özəlləşdirmə, iqtisadi islahatların, torpaq islahatının həyata keçirilməsi, insanlara sərbəstlik verilməsi, sahibkarlara göstərilən yardım, diqqət, respublikamızda sahibkarlıq fəaliyyətinin günü-gündən inkişaf etməsi – bunlar hamısı Azərbaycanın iqtisadiyyatını daha da dirçəldəcək və yüksəklərə qaldıracaqdır.

Bunlar hamısı onu göstərir ki, biz müstəqil Azərbaycanda ağır şərtlər içərisində, bir çox problemlərlə rastlaşaraq öz dövlət müstəqilliyimizi günü-gündən möhkəmləndiririk, inkişaf etdiririk. Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi son dövrdə, yəni 1990-cı illərdə müstəqillik qazanmış dövlətlər içərisində öz müstəqilliyinə görə bəzən nümunə göstərilən ölkə səviyyəsinə gəlib çatmışdır.

Bunlar hamısı bizim sərvətimizdir. Biz bunlarla fəxr edirik. Azərbaycan xalqının bu yolda böyük itkiləri də olubdur. Mən dedim, - bu 80 il müddətində bizim xalqımızın başına böyük bəlalar gəlibdir, qurbanlar vermişik, itkilərimiz olubdur. Biz Azərbaycan torpaqlarının qorunması yolunda şəhidlər vermişik. 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar şəhidlərimiz vardır. Bütün bu şəhidlərin xatirəsi bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır. Bu gün, bu bayram günü mən rica edirəm ki, şəhidlərin xatirəsini yad etmək məqsədi ilə bir dəqiqə sükut edək.

Allah bütün şəhidlərə, Azərbaycan xalqının bütün qurbanlarına rəhmət eləsin.

Əziz dostlar!

Əziz bacılar, qardaşlar!

Bu gün biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyini böyük iftixar, minnətdarlıq hissi ilə qeyd edirik, bayram edirik. Bu gün biz Azərbaycanda müstəqilliyin, [411-412] demokratiyanın əsaslarını yaradan insanları böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edirik. Bu gün biz 80 illik yolumuza bir də nəzər salırıq. Nailiyyətlərimizlə fəxr edirik, itkilərimizə görə kədərlənirik. Ancaq biz irəliləyib baxırıq. Azərbaycanın bir müstəqil dövlət kimi yaşaması üçün artıq bütün əsaslar yaranıbdır. Bu gün Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi təmin olunubdur və əmin ola bilərsiniz ki, bu dövlət müstəqilliyi etibarlı əllərdədir.

Mən bu gün Azərbaycanın milli azadlığı, müstəqilliyi yolunda xidmət göstərmiş, həlak olmuş, özünü qurban vermiş insanların ruhu qarşısında baş əyirəm. Azərbaycan xalqını, Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını əmin edirəm ki, biz bundan sonra da Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin sədaqətli varisləri olacağıq, xalqımızın milli azadlığını qoruyacağıq, saxlayacağıq. Biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini göz bəbəyimiz kimi qoruyacağıq və günü-gündən möhkəmləndirəcəyik, daha da yüksəklərə qaldıracağıq!

Eşq olsun Azərbaycan xalqına!

Yaşasın sarsılmaz, əbədi, müstəqil Azərbaycan!

*Təntənəli mərasimdən sonra Azərbaycan Xalq
Cümhuriyyətinin görkəmli xadimlərinin qohumları
ilə görüşdə çıxış*

Mən bu gün yubiley tədbirində elə böyük məruzə etmişəm ki, ikinci dəfə danışmaq istəmirəm. Yəqin ki, mənim sözlərimi eşitdiniz. Mən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, xidmətləri, gördüyü işlər haqqında və ondan sonrakı dövr haqqında öz fikirlərimi, ürəyimdən gələn, beynimdə olan sözləri necə hesab edirəmsə, o cür də dedim. Bu, heç bir yerdə, heç bir kağızda yazılmayıbdır. Düzdür, gördüm ki, vaxt bir az çox getdi, amma deyiləsi hələ bir neçə məsələlər də [412-413] var idi. Mənə elə gəlir ki, hər halda, biz Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illik yubileyi və ümumiyyətlə, 80 il müddətində xalqımızın keçdiyi yol barədə yanvar ayından indiyədək keçirilən bayram mərasimlərində ictimaiyyətimizə, gənc nəsələ, insanlara çox yaxşı məlumat çatdırdıq, bugünkü nəslin Xalq Cümhuriyyətinə münasibətini göstərdik və öz minnətdarlığımızı, təşəkkürümüzü bildirdik. Sizin də – o insanların qohum-əqrəbalarının, nəvə-nəticələrinin, onların nəslindən olanların bu günə, bu hadisəyə bilavasitə münasi-

bətiniz vardır. Çünki həmin 1918-ci ildə Xalq Cümhuriyyətini yaradanlar, iki il o Xalq Cümhuriyyətini yaşadanlar, o insanlar sizin qohum-əqrəbanız olubdur, sizin balalarınız, atalarınız olubdur. Ona görə də mən çox məmnunam ki, sizinlə görüşürəm, sizinlə tanış oluram.

Keçən o illərdə elə olubdur ki, yəqin ki, siz özünüz də onların qohumu olduğunuzu çox vaxt demək istəməmişiniz. Bu, təbii idi. Çünki ondan ötrü adamları incidirdilər, həbs, sürgün edirdilər. Əlbəttə, - mən bu gün dedim, - bu, 70 il müddətində nə qədər insanlar sürgün olundu, həbs olundu, nə qədər adam qırıldı.

İndi mən çox məmnunam ki, bu bayram gününə siz də gəlmisiniz, iştirak etmişiniz. Mən demişdim ki, kimi tapmaq mümkündür, onları dəvət etsinlər. Siz də gəlmisiniz, iştirak etmişiniz və biz bu bayramı bir yerdə qeyd etdik. Mən sizi bir daha təbrik edirəm. Bu bayram münasibətilə sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Mən öz nitqimdə də dedim və indi də deyirəm, - onların əziz xatirəsi bizim hamımızın, bütün Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaqdır. [413]

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ VAŞİNQTON ŞƏHƏRİNDƏ KEÇİRİLƏN II KONQRESİNİN İŞTİRAKÇILARINA

Əziz soydaşlarım!

Hörmətli Konqres iştirakçıları!

Sizi – Dünya azərbaycanlılarının Vaşinqton şəhərində keçirilən II Konqresinin iştirakçılarını ürəkdən salamlayıram, Azərbaycan milləti və dövləti naminə xeyirxah fəaliyyətinizdə hamınıza uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan xalqı zaman-zaman tarixin amansız sınaqları ilə üz-üzə gələrək yabançı rejimlər, ağır repressiyalar şəraitində yaşamaq olsa da öz müqəddəs varlığını, milli-mənəvi bütövlüyünü, ana dilini, dinini qoruyub saxlamış, azad və müstəqil yaşamaq haqqına malik olduğunu sarsılmaz inam və qətiyyətlə bütün dünyaya sübut etmişdir.

Müstəqillik yolu bizim üçün hamar olmayıb və biz ağır sınaqlara məruz qalmışıq. Milli azadlıq uğrunda kəşmə-kəşli mübarizə yollarında qurbanlarımız da az olmamış, müqəddəs torpaqlarımız şəhidlərimizin al qanları ilə suvarılmışdır.

Artıq tarixi haqqına qovuşaraq öz taleyinin sahibi olan xalqımız müstəqilliyin şərəfli və məsuliyyətli dövrünü yaşayır. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması bizim həyatımızda mühüm tarixi hadisədir. Bu gün ölkəmizdə demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolunda ardıcıl və inamlı addımlar atılır, Azərbaycan xalqının milli maraqlarının layiqli təmsilçisi kimi, suveren Azərbaycan dövlətinin dünya miqyasında nüfuzu günü-gündən artmaqdadır. Torpaqlarımızın düşmən tapdağından azad edilməsi, dövlət müstəqilliyimizin [414-415] qorunub saxlanması və daha da möhkəmləndirilməsi naminə yeridilən müstəqil daxili və xarici siyasət xətti beynəlxalq aləmdə diqqət və rəğbətlə qarşılır. İndi milli taleyimizlə bağlı bir həqiqəti bəyan etməkdən şərəf duyuram: Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədidir və heç bir qüvvə onu bu yoldan döndərə bilməyəcəkdir!

Əziz soydaşlarım!

Azərbaycan bütün Dünya azərbaycanlılarının tarixi vətəni, doğma ata-baba yurduudur. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, qütbətdə yaşayan, lakin qəlbi doğma Azərbaycan eşqi ilə döyünən soydaşlarımızın da xalqımızın milli azadlıq mübarizəsində, tərəqqisi və inkişafı yolunda diqqətəlayiq xidmətləri, zəhmətləri vardır.

Bu gün harada yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı müqəddəs vətən amalı və Azərbaycan dövlətçiliyi ətrafında əməl və əqidə birliyi, sarsılmaz həmrəylik nümayiş etdirməli, ay-ulduzlu üçrəngli bayrağımız bütün soydaşlarımızın müqəddəs and yerinə çevrilməlidir. Bu, bizim hamımızın ümumtələ işimiz, vətənə övladlıq borcumuzdur. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, xeyirxah və nəcib niyyətlərlə bir araya gəldiyiniz toplantı günlərində ümummilli problemlərimiz müzakirə ediləcək, xaricdəki çoxmilyonlu Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması, tarixi vətənlə daimi və davamlı əlaqələrin zəruriliyi barədə geniş, ciddi fikir mübadilələri aparılacaqdır.

Azərbaycan hazırda çətin problemlər qarşısındadır. Ermənistanın ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzü, erməni qəsbkarlarının torpaqlarımızın 20 faizini işğal etməsi bir milyondan artıq həmvətənimizi doğma yurd-yuvasından didərgin salaraq qaçqın və köçkünə çevirmişdir. Müstəqil dövlətçiliyimizə mane olmağa çalışan daxili və xarici qüvvələrin təxribatları, keçmiş iqtisadi əlaqələrin pozulması, keçid dövrünün sosial-iqtisadi çətinlikləri və sairə problemlər də bizim müstəqillik [415-416] yolumuzu xeyli çətinləşdirmişdir. Lakin bütün bunlar xalqımızın öz müstəqil dövlətçiliyinə inamını, mübarizə əzmini və qətiyyətini sarsıda bilməmişdir. Azərbaycan dövləti hazırda bütün siyasi-diplomatik fəaliyyətini bu ağır problemlərin xalqımızın milli mənafeyinə uyğun ədalətli həlli üçün səfərbər etmişdir. Əmin ola bilərsiniz ki, haqq işimizin qələbəsi və Azərbaycan xalqının layiq olduğu xoşbəxt sabaha, firavan həyata qovuşacağı gün uzaqda deyildir.

Əziz azərbaycanlılar!

Əsrlərdən bəri arzusunda olduğumuz müstəqillik və azadlıq ideallarının həyata keçdiyi bu tarixi sınaq anlarında dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan yurddaşlarımızın vətən təəssübkeşliyinə və onların ana dilimizi, tarixi-mədəni irsimizi, milli-mənəvi dəyərlərimizi bundan sonra da göz bəbəyi kimi qoruyacağına dərin inamımı ifadə edərək, hamınızı müstəqil, qüdrətli, demokratik Azərbaycan dövləti naminə səfərbər olmağa və milli həmrəyliyə çağırıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 may 1998-ci il

[416]

**AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN
80 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ
MİLLİ QVARDİYA QƏRARGAHINDA
KEÇİRİLƏN BAYRAM MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

28 may 1998-ci il

Hörmətli, əziz qvardiyaçılar!
Hörmətli zabitlər, generallar!

Mayın 28-i Azərbaycan xalqının həyatında əlamətdar gündür. 80 il öncə - 1918-ci il may ayının 28-də Azərbaycanın müstəqilliyini dünyaya elan edən «İstiqlal bəyannaməsi» verilmiş, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaranmışdır. Bununla da XX əsrdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda müstəqil, demokratik hökumət yaranmış, xalqımız milli azadlığa çıxmış, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin əsası qoyulmuşdur. Biz bu hadisəni böyük qürur hissi ilə bayram edirik.

Son aylar respublikamızın hər yerində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 80 ilyinə həsr olunmuş müxtəlif mərasimlər, bayram tədbirləri, təntənəli yığıncaqlar keçirilmişdir. Dünən də, bu gün də biz bu bayram mərasimlərinin içərisindəyik.

80 il müddətində Azərbaycan xalqı ağır, lakin şərəfli yol keçmişdir. Ən böyük nailiyyət ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqı artıq öz milli azadlığına qovuşmuş, müstəqilliyini bərpa etmiş, suveren, demokratik dövlətini yaratmış və indi quruculuq prosesini həyata keçirir.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin müasir dövrdə dövlət atributları, orqanları vardır, silahlı qüvvələri yaranmışdır. Ordumuz peşəkarlıq səviyyəsini, gücünü, qüdrətini gündən-günə [417-418] artırır və ölkəmizin müstəqilliyinin, ərazi bütövlüyünün müdafiəsini hər an təmin etməyə hazırdır.

Respublikamızın dövlət atributları içərisində silahlı qüvvələrin və hərbi bölmələrin tərkibində Ali Dövlət Hakimiyyət və İdarəetmə Orqanlarını Baş Mühafizə İdarəsinin və Azərbaycan Prezidentinin Qvardiyasının xüsusi yeri var. Baş Mühafizə İdarəsi və Prezidentinin Qvardiyası son illər daha da mütəşəkkilləşmiş, öz fəaliyyətini gücləndirmiş və əminəm ki, bu gün Azərbaycanın dövlətçiliyini, mövcud hakimiyyəti, dövlət başçısını - ölkə prezidentini mühafizə etməyə qadirdir. Baş Mühafizə İdarəsinin rəisi general-leytenant Vaqif Axundovun verdiyi raportu mən etibarla, inamla qəbul edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu idarənin bütün şəxsi heyəti, Prezident Qvardiyası üzərinə düşən şərəfli vəzifələri bundan sonra da layiqincə yerinə yetirəcəkdir.

Azərbaycanın hakimiyyətini, onun bugünkü varlığını qoruyub saxlayan bu hakimiyyətin, demokratik dövlətimizin prezidentinin xalq ilə birliyi, xalq tərəfindən seçilmiş hakimiyyətə, dövlətimizə, onun başçısına - prezidentə olan ümumxalq inamı və etimadıdır. Mən Azərbaycanın prezidenti kimi daim xalqa arxalanmışam, xalqı həmişə özümün ən güclü dayağım hesab etmişəm, bu gün də belə hesab edirəm. Azərbaycan xalqının mənə göstərdiyi etimadı hər gün doğrultmağı özümün ali vəzifəm və şərəfli borcum hesab edirəm. Eyni zamanda inanıram ki, Azərbaycan xalqı və vətəndaşları da mənə göstərdikləri etimada görə həmişə arxayın ola bilərlər. Xalq ilə Azərbaycan prezidentinin birliyi, həmrəyliyi dövlət müstəqilliyimizin bu gün də, gələcəkdə də əsasını təşkil edir.

Azərbaycanın silahlı qüvvələri də xalqın bir hissəsidir. Silahlı qüvvələrimizdə xalqımızın seçilmiş, dəyərli insanları xidmət edirlər. Ona görə də mən ölkəmizin bütün silahlı qüvvələrinə etibar edirəm, inanıram. Əminəm ki, onlar üzərlərinə düşən şərəfli vəzifəni daim layiqincə yerinə yetirəcəklər. [418-419] İnanıram ki, silahlı qüvvələrimiz Azərbaycanın dövlətçiliyinin, torpaqlarımızın, müstəqilliyimizin qorunmasının keşiyində həmişə cəsərlə duracaqlar. İnanıram ki, onlar Azərbaycan Respublikasının, ölkəmizin müdafiəsinin etibarlı keşikçiləridir.

Azərbaycan Respublikasının Ali Dövlət Hakimiyyət və İdarəetmə Orqanlarını Baş Mühafizə İdarəsi və Prezidentin Milli Qvardiyası bu baxımdan xüsusi yer tutur. Sizin üzərinizə mühüm vəzifələr düşür. Məmnunam ki, siz bu vəzifələri indiyədək şərəflə yerinə yetirmisiniz.

Son beş ildə Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə qarşı çox qəsdlər və cəhdlər olmuşdur. Azərbaycanda dövlət çevrilişi, terror aksiyalarının həyata keçirilməsi, prezidentə qarşı terror cəhdləri son beş ildə baş vermiş hadisələrdir. Bunların qarşısı ilk növbədə Azərbaycan dövlətinin xalq ilə birliyi nəticəsində, dövlətimizin gücü və qüdrəti ilə alınmışdır. Bütün bunlarda Ali Dövlət Hakimiyyət və İdarəetmə Orqanlarını Baş Mühafizə İdarəsinin və Prezidentinin Milli Qvardiyasının xüsusi xidmətləri vardır. Həmin o xidmətlərimizə görə bu bayram günü sizə təşəkkür edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, əldə etdiyiniz nailiyyətlərə əsaslanaraq bundan sonra da işinizi daha da təkmilləşdirəcəksiniz və gücünüzü, qüdrətinizi artıracaqsınız, gələcəkdə də üzərinizə düşən vəzifələrin şərəflə yerinə yetirilməsinə nail olacaqsınız.

Sizin vəzifələriniz mürəkkəbdir. Onları layiqincə yerinə yetirmək üçün birinci növbədə peşəkarlığınızı və biliyinizi gündən-günə artırmalısınız, dünya təcrübəsini, başqa ölkələrin mühafizə orqanlarının, qvardiyalarının işini öyrənməlisiniz. Sizin üçün yararlı olan təcrübədən səmərəli istifadə etməlisiniz. Öz fəaliyyətinizi müasir

dünyanın müvafiq orqanlarının peşəkarlıq səviyyəsinə qaldırmalısınız. Özünüzü fiziki cəhətdən daim sağlam, güclü və hazırlıqlı etməlisiniz. Həm fiziki sağlamlığınız, həm mənəvi-əxlaqi saflığınız nailiyyətlərinizin [419-420] əsasıdır. Ona görə də fiziki hazırlığı və sağlamlığı təmin etməklə yanaşı, daim öz kollektivinizdə sağlam mühit, əhval-ruhiyyə və həyat tərzinin yaranmasını təmin etməlisiniz.

Dövlətçiliyə, müstəqilliyə, vətənə, xalqa, Azərbaycan prezidentinə sədaqətiniz sizin uğurlu fəaliyyətinizin əsasıdır. Öz peşənizə sədaqət əsas vəzifəniz və borcunuzdur. Bu hisslər sizin daxilinizdə, mənəviyyatınızda olmalıdır. Bu hisslərə, mənəviyyata malik olmayan insanlar Baş Mühafizə İdarəsində, Prezidentin Qvardiyasında xidmət edə bilməzlər. Ona görə də Baş Mühafizə İdarəsinin və Qvardiyanın komandanlığından bu gün bir daha tələb edirəm ki, şəxsi heyətin mənəvi-əxlaqi saflığını, dövlətə, Azərbaycan prezidentinə sədaqətli olmasını həmişə diqqət mərkəzində saxlasın və bu məsələlərlə daim məşğul olsunlar. Burada qiymət birmənalı olmalıdır. Əgər başqa sahələrdə kiminsə hansısa nöqsanı, çatışmazlığını, qüsurlu aradan qaldırmaq mümkündürsə, lakin ali dövlət hakimiyyət və idarəetmə orqanlarında dediyim prinsiplərdə, yəni sədaqət prinsipində heç bir güzəşt və ikinci mənə ola bilməz. Mən əminəm ki, bu gün qvardiyada və Baş Mühafizə İdarəsində xidmət edənlər məhz belə keyfiyyətə, xüsusiyyətə malik insanlardır. Eyni zamanda bu əsas şərti yada salmaqla, sizə xatırlatmaqla mən bunun şərtsiz həyata keçirilməsini tələb edirəm.

Siz respublikamızda gedən ictimai-siyasi prosesləri izləməlisiniz, öz təhsilinizi, biliyinizi və siyasi hazırlığınızı artırmalısınız, özünüzü və bütün işlərinizi daim təkmilləşdirməlisiniz.

İdarənizin, qvardiyanın bugünkü vəziyyəti mənim üçün kafidir. Ancaq arzu edirəm ki, bütün işlərinizdə daha da mükəmməl olasınız. Bunun da həddi yoxdur. Nə qədər çox çalışsanız, öyrənsəniz, dünya təcrübəsindən istifadə etsəniz, o qədər də öz peşəkarlığınızı, biliyinizi, bacarığınızı artıracaqsınız.

Prezident Qvardiyasına, Baş Mühafizə İdarəsinin şəxsi heyətinə və onun komandanlığına bir daha öz etimadımı [420-421] bildirirəm, sizə inanıram, arxalanıram və gələcək işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulaıram. Bu böyük bayram münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm, hər birinizə cansağlığı, səadət, xoşbəxtlik arzu edirəm.

Bu günlərdə Rusiyanın Ulyanovsk vilayətindən Azərbaycana böyük bir nümayəndə heyəti gəlmişdi. Onlar həm vilayətin, həm də orada yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri idi. Bu vilayətdə çoxdandır azərbaycanlıların «Nizami» cəmiyyəti yaranıb. Ulyanovsk vilayətində 30 mindən çox azərbaycanlı yaşayır. Onlar Azərbaycanla müntəzəm əlaqə saxlayır, azərbaycançılıqlarını daim qoruyub saxlayırlar, Azərbaycan dilini və mədəniyyətini inkişaf etdirirlər, özlərini daim azərbaycanlı kimi hiss edir və yaşayırlar. Orada böyük avtomobil zavodu var. Azərbaycanlıların bir çoxu həmin zavodda işləyir. Onlar zavodun istehsal etdiyi bir avtomobili mənə hədiyyə etmişlər. Həmin avtomobil gərək ki, buradadır. Bu avtomobili mən də sizə, Baş Mühafizə İdarəsinə, Prezidentin Qvardiyasına hədiyyə edirəm. Bu avtomobilin açarlarını mən Vaqif Axundova verirəm. İşinizi daha yaxşı aparmaq üçün bu avtomobildən istifadə edin.

* * *

Milli Qvardiyanın fəxri qonaqlar kitabına ürək sözləri: *«Azərbaycan Respublikasının Ali Hakimiyyət və İdarəetmə Orqanlarını Baş Mühafizə İdarəsinin, Prezident Qvardiyasının işini yüksək qiymətləndirirəm, gələcək fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulaıram.*

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bayramı günü münasibətilə təbrik edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

28.V.1998»

[421]

«SEVİL» AZƏRBAYCAN QADINLARI MƏCLİSİ ŞÖBƏLƏRİNİN SƏDRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* ÇIXIŞ

Prezident sarayı

1 iyun 1998-ci il

Əziz bacılar!

Mən sizin hamınıza təşəkkür edirəm, zəhmət çəkib mənim yanıma gəlmisiniz. Bilirsiniz ki, mən sizin hər birinizlə görüşməkdən məmnun oluram. Çünki qadınlar cəmiyyətimizin ən gözəl, ən güclü və çox hissəsini təşkil edirlər. Qadınlar haqqında mənim fikirlərim hamıya məlumdur. Mən bunu dəfələrlə izah etmişəm, söyləmişəm, öz fikirlərimi sizlərə, bütün ictimaiyyətə çatdırmışam. Ona görə də bunları təkrar etməyə ehtiyac yoxdur. Sadəcə olaraq, onu bilin ki, mən bütün fəaliyyətimdə həmişə qadınlara arxalanmışam, onları özümün dayağım hesab etmişəm. Bunlar sadəcə sözlər deyildir, mən onları sınaqdan keçirmişəm. Mənim həyatımın çox ağır və çətin anları olubdur. Bütün bu mərhələlərdə qadınlar özlərini həmişə çox etibarlı göstərirlər və bu sınaqlardan şərəflə çıxırlar.

Azərbaycanın prezidenti kimi, indi mən birinci növbədə qadınların cəmiyyətdə rolunun artmasına çalışıram. İkincisi, sizə çox ümid edirəm, bel bağlayıram, sizi dayağım hesab [422-423] edirəm. Şübhə etmirəm ki, siz həmişə mənimlə olacaqsınız, mən də sizinlə olacağam.

Hesab edirəm ki, «Sevil» Azərbaycan Qadınları Məclisinin yaranması Azərbaycanın tarixində əlamətdar bir hadisədir. Mən bu Məclisin gələcəkdə daha da genişlənməsini, inkişaf etməsini dəstəkləyirəm və sizin fəaliyyətinizi təqdirəlayiq hesab edirəm. Güman edirəm ki, həm bu məclis, həm Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi çərçivəsində, həm də digər qadın təşkilatları ilə birlikdə Azərbaycanda fəallığı daha da artıracaqsınız, qadınlar həyatımızın bütün sahələrində daha da fəal iştirak edəcəklər. Mən əminəm ki, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğunda, iqtisadi islahatlarda və digər proseslərdə siz həmişə fəal olacaqsınız və ön sıralarda gedəcəksiniz.

Mən sizin hamınıza cansağlığı, səadət, həyatınızda uğurlar arzulayıram. İstəyirəm ki, həmişə belə gözəl olasınız. Qadın üçün gözəllik də çox vacibdir. Sağ olun, təşəkkür edirəm. [422]

* Görüşdə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri, «Sevil» Azərbaycan Qadınları Məclisi sədrinin müavini Zəhra Quliyeva respublika qadınları adından prezident Heydər Əliyevi 75 illik yubileyi münasibətilə təbrik etdi.

**«KÜRDAŞI» DƏNİZ BLOKUNUN VƏ
«CƏNUB-QƏRBİ QOBUSTAN»,
«KÜRSƏNGİ – QARABAĞLI» BLOKLARININ
BİRGƏ İŞLƏNİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT NEFT ŞİRKƏTİ İLƏ
XARİCİ NEFT ŞİRKƏTLƏRİ ARASINDA
MÜQAVİLƏLƏRİN* İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

«Gülüstan» sarayı

2 iyun 1998-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar!

Bu gün Azərbaycanda böyük bir gündür. Azərbaycanda, Bakıda dalbadal beşinci ildir ki, Beynəlxalq «Xəzərneftqaz» sərgisi keçirilir. Bu gün biz bu sərginin açılışında sizinlə birlikdə iştirak etmişik, ötən beş il müddətində sərginin nə qədər inkişaf etməsinin şahidi olmuşuq. Beş il müddətində sərginin iştirakçıları 1994-cü ildəki 120 şirkətdən 1998-ci ildə 400 şirkətə çatmışdır. Bu gün açılan sərgidə 29 ölkənin şirkətləri təmsil olunur. Ancaq məsələ təkcə şirkətlərin sayının artması ilə əlaqədar deyildir. Bu gün biz sərginin eksponatları ilə tanışlıq zamanı gördük ki, ötən bu illər [424-425] ərzində dünyanın neft şirkətləri, xüsusən bu sərgidə təmsil olunan və neft, qaz sənayesi ilə əlaqədar şirkətlər texnika, texnologiya sahəsində nə qədər inkişaf ediblər.

Bu işlərin əsası 1994-cü ilin mayında qoyulubdur. Həmin o il - 1994-cü il, dörd il bundan əvvəl Azərbaycan öz təbii sərvətlərindən səmərəli istifadə etmək, dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələri ilə əlaqələr qurmaq üçün, respublikamıza məxsus neft və qaz yataqlarından dünyanın böyük neft şirkətləri ilə birlikdə səmərəli istifadə etmək məqsədi ilə çox böyük və cəsarətli addım atmışdır.

Dörd il bundan əvvəl sentyabrın 20-də Azərbaycanda, Bakıda, bu möhtəşəm «Gülüstan» sarayında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti dünyanın 11 neft şirkətinin yaratdığı konsorsiumla böyük bir müqavilə imzalamışdır. O vaxt bu müqaviləyə «Əsrin müqaviləsi» adı verilmişdir.

Bu müqavilə əsasında Xəzərin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» neft yataqlarında və «Günəşli» yatağının dərin hissəsində müştərək iş görülməyə başlandı. Ötən illərdə müştərək işlər sayəsində yaxşı nəticələr əldə olunmuşdur. Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti çox səmərəli fəaliyyət göstərir və bunun nəticəsində «Çıraq» neft yatağında müasir texnikaya və texnologiyaya əsaslanan çox gözəl bir platforma yaranıbdir. Aparılan qazma işləri nəticəsində keçən ilin noyabr ayında ilkin neft hasil olunubdur. Ancaq bu platformanı qurmaq, quyular qazmaq və neft əldə etməklə bərabər, hasil ediləcək neftin istifadə olunması üçün neft və qaz kəmərləri çəkilibdir, Səngəçalda böyük bir neft terminalı tikilibdir, böyük infrastruktur yaranıbdir. «Çıraq» yatağından hasil olunan neft borular vasitəsilə Səngəçal terminalına çatdırılır, oradan isə tikilmiş və istifadəyə verilmiş Bakı - Novorossiysk neft kəməri vasitəsilə dünya bazarlarına ixrac olunur. [425-426]

Bizim gördüyümüz işlər əvvəlcədən nəzərdə tutulduğundan da çox yaxşı nəticələr veribdir. «Çıraq» neft yatağında bu günədək beş quyuyu qazılıbdır. Həmin beş quyudan gündə 9 min ton neft hasil olunur.

Bu gün səhər sərginin açılışı zamanı mən bəyan etdim ki, dörd quyuyu qazılıbdır və gündə 7 min ton neft hasil olunur. Amma indi deyirəm ki, beş quyuyu qazılıbdır və gündə 9 min ton neft hasil edilir. Mən səhv etmirəm. Səhər də düz demişəm, indi də düz deyirəm. Səhər dediyim sözlər məndə olan dünənki məlumatlara əsaslanırdı. Bu gün isə sərgini gəzərkən, Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin rəhbərləri ilə görüşərkən onlar böyük sevinclə bildirdilər ki, beşinci quyuyu da qazılıb istismara verilibdir və həmin quyudan gündə 2 min ton neft alınır. Mən ona görə deyirəm ki, gündə 9 min ton neft hasil edilir. Görürsünüz, quyular nə qədər sürətlə qazılır ki, hətta mən onların qazılıb istifadəyə verilməsi haqqında vaxtında məlumat ala bilmirəm. Bu, sevindirici haldır.

Xatirinizdədir, 1994-cü ildə biz müqaviləni imzalayanda ayrı-ayrı ölkələrdən, yerlərdən bu işin əleyhinə çıxanlar çox oldu. Bəziləri də hesab edirdilər ki, bu müqavilə imzalanıbsa da, işləməyəcək, nəticə verməyəcəkdir. Çünki hansı ölkəlersə, kimsə bu müqavilələrin mövcud olmasını istəmirdilər. Bəziləri isə bizə deyirdilər ki, siz bu yolla nahaq gedirsiniz, çünki Qərb şirkətlərinin, o cümlədən Amerika şirkətlərinin xasiyyəti belədir ki, onlar gəlib müqaviləni bağlayırlar, yatağı ələ keçirirlər, amma ondan sonra işləmirlər. Onlar onu saxlayırlar, nə vaxt lazım olsa, onda da işlədirlər.

* Müqavilələr İtaliyanın «ACIP», Yaponiyanın «Mutsui», Türkiyənin «Türk Petrolları», ABŞ-ın «Yunion Teksas», Böyük Britaniya və Kanadanın «Komonvels Oyl Ənd Qaz», ABŞ-ın «Frontera Resourses», «Aşırada Hess», Səudiyyə Ərəbistanının «Delta» şirkətləri arasında imzalanmışdır.

Ancaq bu gün sevinc hissi ilə demək olar ki, bütün bu bədxah fikirlərin hamısı bədxah fikirlər kimi də qaldı. Biz müqaviləni cəsarətlə imzaladıq və onun həyata keçirilməsinə səmərəli işlə nail olduq. Biz bu gün bunun nəticələrini gördük. Müqavilə imzalanarkən həmin neft yataqlarından 510 milyon ton neft gözlənilirdi. Bu, müqavilədə də öz əksini [426-427] tapıbdir. İndi isə məlumat verirlər ki, həmin yataqlardan 630 milyon ton neft gözlənilir. Güman edirəm ki, bir ildən sonra bu rəqəm dəyişiləcək və daha da artacaqdır.

Ancaq biz bu müqaviləni yerinə yetirərək, eyni zamanda bu təcrübədən istifadə edərək Xəzərin Azərbaycan sektorunda olan başqa neft yataqlarında da dünyanın böyük neft şirkətləri ilə müştərək iş görmək üçün lazımi tədbirlər həyata keçiririk. Bunların nəticəsində biz ötən illər ərzində - birinci müqavilədən sonra əlavə 8 böyük müqavilə imzaladıq. Bu müqavilələrin hər birinin çox böyük perspektivi vardır. Onların əksəriyyəti üzrə artıq əməli iş aparılır. Məsələn, bu gün sərgidəki görüşlərim zamanı «Şahdəniz», «Qarabağ» «Lənkəran-dəniz», «Talış-dəniz» yataqlarında görülən işlər barədə mənə məlumat verildilər.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan gözlənilən neftin miqdarı daha da artır. Məhz buna görə də biz qərb istiqamətində Bakı - Supsa marşrutunun, ikinci neft kəmərinin tikilməsi ilə məşğuluq. Əminəm ki, 1999-cu ilin əvvəlində bu neft kəməri hazır olacaqdır. Bu müddətdə biz əsas neft kəmərinin - böyük neft borusunun tikilməsi məsələləri ilə ciddi məşğuluq. Hesab edirəm ki, bu ilin sentyabr ayında bu barədə son qərar qəbul olunacaqdır. Azərbaycan dövləti, hökuməti bütün mümkün marşrutların hamısını təhlil edərək hesab edir ki, Bakı - Ceyhan ən əlverişli marşrutdur. Güman edirəm ki, biz bu ilin sonunadək bu sahədə də əməli işə başlayacağıq.

Ancaq Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların çoxu hələ işlənilməyibdir. Bu neft yataqlarında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə müştərək iş görmək üçün dünyanın bir çox ölkələrindən xeyli neft şirkətləri respublikamıza fəal surətdə müraciət edirlər. Yenə də bildirmək istəyirəm ki, belə müraciətlər çoxdur. Ona görə də Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti indi tender keçirmək, müsabiqə aparmaq imkanına malikdir. [427-428] Nəticədə ən yüksək iqtisadi göstəricilər təklif edən şirkətlər Xəzərin Azərbaycan sektorunda və ölkəmizin quruda olan yataqlarında müştərək iş görmək hüququ qazanırlar.

Mən tam əsasla deyə bilərəm ki, Azərbaycan Respublikasının son illər bu sahədə apardığı işlər Xəzər dənizinin dünya iqtisadiyyatı üçün nə qədər əhəmiyyətli, Xəzər dənizi hövzəsinin neft və qaz yataqları ilə nə qədər zəngin olduğunu açıq göstərmişdir. Mən hesab edirəm ki, bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ən böyük nailiyyətidir.

Azərbaycan qədim neft diyarıdır və dünyada ilk dəfə neft fontanı bizim ölkəmizdə olubdur. Dənizdə, suyun dibində olan neft yataqlarının istifadə edilməsində, neft hasilatında da Azərbaycan birinci yerdədir. 50 il bundan əvvəl - 1949-cu ildə Xəzərdə, Neft Daşları adlanan yerdə böyük neft yataqları açılıb istifadəyə verilmişdir və bununla da bütün dünyaya bəyan edilmişdir ki, dənizdə, suyun dibindən neft və qaz hasil etmək mümkündür. Bir daha qeyd edirəm ki, indi - XX əsrin sonunda Azərbaycan Xəzər dənizinin böyük potensialını, yəni mineral ehtiyatları, neft və qaz potensialını aşkara çıxararaq dünyaya bəyan edibdir.

Bizə yaxşı məlumdur ki, Xəzərin digər sektorlarında da zəngin neft və qaz yataqları vardır. Xəzəryanı hər bir ölkə özünə məxsus olan sektorlarda bu neft və qaz yataqlarını istifadə edib işlədə bilər. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, artıq bu işlərə başlanıbdir. Azərbaycan isə Xəzərin ona məxsus olan sektorunda öz iş dairəsini genişləndirir və vaxtilə kəşf olunmuş yataqlarından indi müştərək istifadə edilməsi üçün əməli tədbirlər görür.

Bununla bərabər, Azərbaycanın ərazisinin quru yerlərində də ölkəmizin hələ çox zəngin neft yataqları vardır. Hesab edirəm ki, Azərbaycanın yer altında olan neft və qaz məhsulunun hələ tam əksəriyyəti çıxarılmayıbdır. Ona görə də Azərbaycanın quru yerlərdə olan yataqlarından da dünyanın [428-429] neft şirkətləri ilə müştərək istifadə edilməsi indi böyük əhəmiyyətə malikdir. Biz bu sahədə də təkliflər alırıq və onların əsasında da müəyyən işlər görürük.

Bütün bu işlərin nəticəsində bu gün biz buraya, üç neft yatağı ilə əlaqədar müqavilələrin, sənədlərin imzalanması mərasiminə toplaşmışıq. Onlardan biri Xəzərin Azərbaycan sektorunda olan «Kürdaşı» neft yatağıdır. Bu, çox zəngin neft yatağıdır. İlkin məlumatlara görə, buradan 100 milyon tondan artıq neft çıxarılması proqnozlaşdırılır. Şübhəsiz ki, orada qaz da vardır. Azərbaycan neftçiləri, alimləri, geoloqları tərəfindən bu neft yatağı təxminən 1940-1950-ci illərdə kəşf olunubdur. Vaxtilə orada müəyyən işlər aparılıbdır. Sonra həmin işləri davam etdirməyə imkan olmayıbdır. Bu yatağa dünyanın bir çox böyük neft şirkətləri maraq göstərirlər. Verilən təkliflərin təhlili nəticəsində Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti bu yataq üzrə müqavilənin layihəsini hazırlayıbdır. Bu yataqda işlər Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə bərabər İtaliyanın «ACIP», Yaponiyanın «Mitsui» və Türkiyənin «Türk Petrolları» şirkətləri ilə yaranan konsorsium vasitəsilə aparılacaqdır. Bunun üçün müəyyən müqavilə layihəsi hazırlanıbdır və bu gün burada bu müqavilə imzalanacaqdır.

Mən qeyd etdim ki, Azərbaycanın quru ərazisində olan neft yataqlarına da çox böyük maraq vardır. Bunlardan biri Cənub-Qərbi Qobustan ərazisində yerləşən yataqlardır. Verilən təkliflər əsasında «Cənub-Qərbi Qobustan» yatağının müştərək işlənilməsi üçün də müqavilə layihəsi hazırlanıbdır. Burada

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının «Yunion Teksas», Böyük Britaniyanın və Kanadanın «Komonvels Oyl ənd Qaz» şirkətləri birlikdə iş görmək haqqında qərar qəbul ediblər.

Azərbaycanın quruda yerləşən çox zəngin yataqlarından biri də «Kürsəngi-Qarabağlı»dır. Bu yataqda da Azərbaycan [429-430] Dövlət Neft Şirkəti Amerika Birləşmiş Ştatlarının «Frontera Resources», «Amirada Hess» və Səudiyyə Ərəbistanının «Delta» şirkətləri ilə birlikdə konsorsium yaradıb müştərək iş görmək üçün lazımı sənəd hazırlamışlar.

Məlumdur ki, ölkəmizin bütün neft yataqları Azərbaycan xalqına, dövlətinə mənsubdur. Ona görə də bunlar hamısı Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin sərəncamındadır. Xarici şirkətlərlə hər bir belə müştərək iş görmək üçün şübhəsiz ki, Azərbaycan dövlətinin xüsusi sərəncamı, qərarı olmalıdır. Mən bu təkliflərə baxmışam, onları Azərbaycan üçün səmərəli hesab edirəm. Ona görə də bu təkliflər əsasında dediyim yataqlarda müştərək iş görülməsi üçün lazımı qərarlar qəbul etmişəm.

Mən bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanın öz təbii sərvətlərindən istifadə etməsi ilə əlaqədar apardığı strateji siyasət Azərbaycanın milli mənafeyinə tamamilə cavab verən siyasətdir.

Biz müxtəlif ölkələrin neft şirkətlərinin Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə respublikamızda müştərək iş görməsini səmərəli hesab edirik. Şübhəsiz ki, bu, hər iki tərəf üçün - həm ayrı-ayrı ölkələrdən gəlib respublikamızda iş görmək istəyən şirkətlər və onların təmsil etdiyi ölkələr üçün, həm də Azərbaycan üçün eyni dərəcədə faydalıdır. Biz bunların nəticəsində Azərbaycana xarici ölkələrdən böyük miqyasda investisiya gəlməsinə, dövlətimizə məxsus təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə etməyə, respublikamızın neft və qaz sənayesinə müasir texnikanın və texnologiyanın gəlməsinə nail oluruq. Bunlar hamısı ali məqsədə - Azərbaycan xalqının, respublikamızın vətəndaşlarının rifahının yaxşılaşmasına xidmət edir. [430-431]

Mən bu prinsipləri rəhbər tutaraq bu barədə qərarlar qəbul edirəm. Bu gün burada təqdim olunan müqavilələr haqqında da qərar qəbul etmişəm və onların bu gün imzalanmasını məqsədəuyğun hesab edirəm.

Beləliklə, biz dünyanın böyük neft şirkətləri ilə, bir çox ölkələrlə iqtisadi əlaqələrin inkişaf etməsi sahəsində yeni addımlar atırıq. Mən ümidvaram ki, bu addımlar uğurlu olacaqdır. Mən bu münasibətlə sizi təbrik edirəm. Sağ olun.

YEKUN SÖZÜ

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Əziz həmvətənlər!

Bugünkü tarixi, əlamətdar hadisələr münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm, bütün Azərbaycan xalqını, vətəndaşlarını təbrik edirəm.

Azərbaycana gəlmiş və bugünkü mərasimlərdə iştirak etmiş, müqavilələri imzalamış qonaqlarımızın hamısına təşəkkür edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, əmin-amanlıq, sülh və səadət arzulayıram.

Gələcək müqavilələrə, görüşlərə qədər. Sağ olun. [431]

**ALMANIYA FEDERATİV
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ROMAN HERSOQA**

Hörmətli cənab prezident, Almaniya baş vermiş dəmir yol qəzası nəticəsində çoxlu insanın həlak olması və yaralanması xəbəri məni dərindən sarsıtdı.

Bu faciə ilə əlaqədar olaraq Sizə və bütün Almaniya xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikası Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 iyun 1998-ci il
[432]

**ALMANIYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ
FEDERAL KANSLERİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB HELMUT KOLA**

Zati-aliləri, Almaniya da baş vermiş faciəli hadisə - dəmir yol qəzası nəticəsində çoxlu insanın həlak olması və yaralanması xəbərini eşidib dərindən sarsıldım.
Bu münasibətlə Sizə və bütün Almaniya xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 iyun 1998-ci il
[433]

**QARA DƏNİZ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQ
TƏŞKİLATININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN
DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ
NÖVBƏTİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK
ETMƏK ÜÇÜN KRİMA YOLA DÜŞMƏZDƏN
ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

4 iyun 1998-ci il

S u a l: Cənab prezident, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində keçirilən bu cür görüşlərin əhəmiyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Bu görüşlər əhəmiyyətlidir. Biz bunun daha da əhəmiyyətli olduğunu ilbəl hiss edirik. Qara dəniz hövzəsinin müştərək əməkdaşlıq edən ölkələri son altı ildə bu sahədə iqtisadi inteqrasiya baxımından xeyli irəliləmişlər. Ona görə də biz belə əməkdaşlığa həmişə yüksək qiymət veririk və bu əməkdaşlıqda iştirak edirik. Ona görə də mən indi Krıma, Yaltaya gedirəm. Orada dövlət başçılarının görüşü olacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, mənim verəcəyim sual səfərlə bağlı deyildir. İcra hakimiyyəti orqanlarında çalışanların əmək haqqının artırılması ilə əlaqədar fərmanınızın Azərbaycanda korrupsiyanın qarşısının alınmasında rolu olacaqdır?

C a v a b: Gərək olsun. Təkcə icra aparatlarında deyil, hər yerdə korrupsiya vardır. Bizim problemlərimizdən biri də korrupsiyanı aradan götürməkdir. Ona görə də hər bir addımı atarkən mənim qarşımda şübhəsiz ki, korrupsiyanı sıxışdırmaq, azaltmaq, tamamilə ləğv etmək məqsədi durur. Sağ olun.

[434]

**QARA DƏNİZ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQ
TƏŞKİLATININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN
DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ
4-cü ZİRVƏ TOPLANTISINDA ÇIXIŞ**

Yalta

5 iyun 1998-ci il

Hörmətli cənab sədr!
Möhtərəm dövlət və hökumət başçıları!
Xanımlar və cənablar!

Sizi - Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlığı çərçivəsində yüksək səviyyədə ənənəvi görüşün iştirakçılarını ürəkdən salamlayıram. Hörmətli Leonid Daniloviç, sizə, Ukrayna hökumətinə və xalqına mehriban qəbul və qonaqpərvərlik üçün, bizim sammitin işindən ötrü yaradılmış gözəl şərait üçün səmimi minnətdarlığımı bildirirəm.

Dövlət müstəqilliyinin və suverenliyinin möhkəmlənməsinə, xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə yönəldilmiş ölkələrimizin səmərəli iqtisadi əməkdaşlığı Avrasiya iqtisadi inteqrasiyası üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Ötən altı ildə QİƏ-nin fəaliyyəti və əldə edilmiş nəticələr göstərir ki, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı öz təşəkkül dövrünü keçmişdir və tamhüquqlu beynəlxalq təşkilata çevrilə bilər. Bununla əlaqədar əminəm ki, əsas sənədin - QİƏ Təşkilatı Nizamnaməsinin imzalanması QİƏ Təşkilatının üzvü olan ölkələr arasında əməkdaşlığın inkişafına yeni təkan verəcək, təşkilatın beynəlxalq aləmdə nüfuzunu yüksəldəcəkdir. [435-436]

QİƏ bölgəsinin əlverişli coğrafi mövqeyi, xaricə çıxan nəqliyyat və telekommunikasiya arteriyalarının çoxsaxəli sistemi var. Onların inkişafı iqtisadi əməkdaşlığın, ticarətin güclənməsinə, istehsal kooperasiyasının, turizmin inkişafına kömək edəcəkdir.

Qabaqcıl texniki sistemlər tətbiq olunmaqla telekommunikasiyalar sahəsində ilk konkret layihələr artıq əməli surətdə həyata keçirilir. Bu işi gələcəkdə genişləndirmək və təkmilləşdirmək lazımdır.

QİƏ ölkələrinin nəqliyyat infrastrukturunu layihələrinin - Avropa nəqliyyat sistemi ilə inteqrasiyanın nəzərdə tutulduğu layihələrin işlənilməsi sahəsində əməkdaşlıq dinamik gedir. QİƏ-nin iştirakçısı olan ölkələrdən bəziləri Avropa - Qafqaz - Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılması layihəsində iştirak edirlər. Azərbaycan bu layihənin fəal iştirakçılarından biridir, ona böyük əhəmiyyət verir, Avropa və Asiya ölkələri arasında yükdaşımalara geniş imkanlar açan yeni nəqliyyat şəbəkələrinin inkişafı üçün mühüm mexanizm kimi baxır.

TRASEKA proqramının yerinə yetirilməsi çərçivəsində bu il sentyabrın 7-8-də Bakıda Avropa Birliyinin himayəsi ilə Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafına dair beynəlxalq konfrans keçirmək nəzərdə tutulmuşdur.

Bütün ölkələr üçün digər mühüm sahədə - elektroenergetika sahəsində əməkdaşlıq çox ümidvericidir. QİƏ-nin üzvü olan ölkələrin elektroenergetika sistemlərini birləşdirmək layihəsi Birləşmiş Avropa - Asiya energetika sisteminin işlənilməsi sahəsində mühüm addımdır.

Ticarət QİƏ-nin üzvü olan ölkələrin iqtisadi inkişafının əsas hərəkətverici qüvvələrindən biridir. İştirakçı ölkələrin qarşılıqlı ticarət-iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsi QİƏ bölgəsində ticarət sədlərini tədricən aradan qaldırmaq, milli [436-437] gömrük və tranzit qaydalarını sadələşdirmək və uyğunlaşdırmaq məsələsini daha da aktualaşdırır.

Bu məqsədlə gələcəkdə QİƏ bölgəsində azad ticarət zonaları yaradılması işinə başlanmışdır ki, bu da ölkələrimiz arasında ticarət münasibətlərini fəallaşdırmaq üçün konkret addımdır.

QİƏ-nin iştirakçısı olan dövlətlərdə xüsusi sahibkarlığın inkişafı, kiçik və orta müəssisələrin fəaliyyətinə kömək və işgüzar əlaqələrin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılması işini bundan sonra da gücləndirmək lazımdır. Bununla əlaqədar QİƏ-nin İşgüzar Şurası tərəfindən son illərdə keçirilən biznes-forumlar olduqca perspektivlidir.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bölgələrimizdə sülh və sabitlik Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlığı planlarının uğurla reallaşdırılması üçün zəruri şərtidir.

Bölgəmizdəki silahlı münaqişələr, təcavüzkar separatçılıq, millətçilik, cürbəcür silahlı birləşmələrin terrorçuluq fəaliyyəti səylərimizi ləngidən böyük maneə olaraq qalmaqdadır. Gürcüstan və Dağıstanda onları silahlı toqquşmalara və yeni insan qurbanlarına gətirib çıxaran son hadisələr, dövlət çevrilişi cəhdləri, müstəqil dövlətlərin liderlərinin həyatlarına edilən sui-qəsdlər ciddi narahatlıq doğurur.

Təəssüf ki, artıq 10 ildən çox davam edən Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsi həll edilməmiş qalır. Erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan artıq əhali doğma yerlərindən qovulmuş və qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür.

Biz 1994-cü ilin mayında böyük səylər hesabına hərbi əməliyyatlara son qoymağa, atəşkəsə nail ola bildik. Biz atəşkəs rejimini tam sülh əldə edilənədək qoruyub saxlamaq əzmindəyik və beynəlxalq hüquq normalarına əsaslanan sülh danışıqlarına üstünlük veririk. [437-438]

ATƏT-in əsasında möhkəm sülh əldə etmək mümkün olan prinsipləri təsdiq etmiş 1996-cı il Lissabon zirvə görüşündə bu istiqamətdə böyük siyasi tərəqqi əldə edilmişdir. Bu prinsiplər Ermənistan və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınmasına, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsinə, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisi üçün möhkəm təhlükəsizliyin təminatına əsaslanır.

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri münaqişənin nizama salınmasına dair təkliflər işləyib hazırlamışlar. Bu təkliflər sülh əldə etmək və dayandırılmış sülh danışıqları prosesinə Minsk qrupu çərçivəsində yenidən başlamaq üçün yaxşı əsasdır.

Ümid edirəm ki, bu təkliflər üzərində konstruktiv iş bizə silahlı münaqişəyə son qoymağa və xalqlarımızın rifahı naminə dinc əməkdaşlığa başlamağa imkan verəcəkdir.

Hörmətli dostlar!

Ümidvaram ki, QİƏ çərçivəsində birgə işimiz səmərəli əməkdaşlığımız üçün əlverişli şərait yaradacaq və xalqlarımıza sülh, sabitlik və tərəqqi gətirəcəkdir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. [438]

ZİRVƏ GÖRÜŞÜ İCLASININ FASILƏSİNDƏ ONU ƏHATƏYƏ ALAN JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

Yalta

5 iyun 1998-ci il

R ə h i m H ü m b ə t o v: Cənab prezident, xoş gəlmişsiniz, Sizi görməyimə çox şadam. Mən Kırımdakı «Ocaq» Azərbaycan Mədəni-Maarif Cəmiyyətinin sədri, «Millət» qəzetinin redaktoruyam. Azərbaycanda aparılan islahatları, Sizin gördüyünüz işləri və bu işlərin gündən-günə müsbət nəticələr verdiyini biz daim izləyirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Deyə bilərsənmi Kırımda nə qədər azərbaycanlı yaşayır?

R ə h i m H ü m b ə t o v: Kırımda 7 minədək azərbaycanlı yaşayır. Burada rus dilində nəşr etdirdiyim qəzetdə onların günü-güzəranı haqqında materiallar verilir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizin hər biriniz harada yaşamasından, doğulmasından asılı olmayaraq mənim üçün çox əzizdir. Mənim məsləhətim ondan ibarətdir ki, siz Azərbaycanla sıx əlaqə saxlayın, tez-tez vətənə gedib-gəlin.

S u a l: Cənab prezident, neftin Xəzər dənizindən nəqli barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Nə deyə bilərəm? Neft nəql olunacaqdır. Əgər biz Xəzərdə neft çıxarırsaq, daha çox neft hasil edəcəyik, deməli, onu daşımaq lazım gələcəkdir. Biz artıq nefti Qara dəniz sahilindəki Novorossiysk limanına nəql edirik və neft sonra buradan Qərbə göndərilir. [439-440]

S u a l: Bu sahədə Gürcüstanla nə kimi münasibətlər olacaq?

C a v a b: Çox yaxşı. Siz Gürcüstandansınız?

M ü x b i r: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hələ bir soruşursunuz? Yoxsa bilmirsiniz?

S u a l: QİƏ sizin üçün alternativ MDB ola bilərmi?

C a v a b: Xeyr. Bunlar müxtəlif strukturlardır. Niyə alternativ olmalıdır? MDB mövcuddur, onun öz vəzifələri, QİƏ-nin isə öz vəzifələri var. Bir də ki, bəzi ölkələri MDB-yə daxil edə bilməzsən; elə ölkələri ki, onlar QİƏ-də iştirak edirlər və onlarla da əməkdaşlıq etmək lazımdır. MDB-yə daxil olan ölkələrdən 6-sı QİƏ-də iştirak edir. Çox yaxşıdır ki, biz həm QİƏ-də, həm də MDB-də əməkdaşlıq edirik.

S u a l: Cənab prezident, Ukrayna ilə əməkdaşlıq necə olacaq?

C a v a b: Ukrayna ilə çox yaxşı əməkdaşlığımız, böyük dostluğumuz var. Biz Ukraynada dövlət müstəqilliyinin, samostinostun möhkəmlənməsi sahəsində görülən bütün tədbirləri yüksək qiymətləndirir və dəstəkləyirik. Bizim iqtisadi münasibətlərimiz yaxşı inkişaf edir və biz onları inkişaf etdirəcəyik.

S u a l: Neftin nəqli yollarından biri kimi, Odessadan istifadə olunması mümkündürmü?

C a v a b: Bilirsinizmi, variantlar olduqca çoxdur. Variantlardan biri də Odessa terminalıdır.

S u a l: Bu, perspektivli variantdır?

C a v a b: Bütün variantlar perspektivlidir.

S u a l: GUAM-ın perspektivliyi barədə Sizin fikriniz necədir?

C a v a b: Çox perspektivli təşkilatdır.

S u a l: Bəs Siz belə bir rəyə necə baxırsınız ki, bu ittifaqı guya nəşə hədələyir? [440-441]

C a v a b: Bilirsinizmi, həmişə kimsə nəyisə hədələyir. Əgər kiminsə hədələdiyi barədə düşünsək, onda heç nə etmək lazım deyildir. Hədələyirsə, qoy hədələsin.

S u a l: Cənab prezident, necə bilirsiniz, bu qədər müxtəlif dövlətlərin münasibətləri QİƏ çərçivəsində iqtisadi və siyasi cəhətdən necə inkişaf edəcək?

C a v a b: Ötən altı il göstərdi ki, ölkələrin iqtisadiyyatlarının vəziyyətinin müxtəlif səviyyəsindən, bu ölkələrdə ictimai-siyasi şəraitdəki fərqlərdən asılı olmayaraq, inteqrasiya imkanları var. Lakin iqtisadiyyatların vəziyyətinin müxtəlif səviyyədə olması, ictimai-siyasi şəraitdəki fərqlər bizə əməkdaşlıq etməyə maneçilik törətmir. Ötən altı il göstərdi ki, əməkdaşlıq uğurlu ola bilər.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, çox sağ olun. Biz Sizə uğurlu və işgüzar səfər arzulayırıq. [441]

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏL İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Yalta

5 iyun 1998-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Qardaş Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti, əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl!

Sizi səmimiyyətlə salamlayıram, bu görüşdən məmnun qaldığımı bildirirəm. Bir daha vurğulayıram ki, iki qardaş ölkə arasında mövcud olan tarixi dostluq, qardaşlıq əlaqələrini yüksək qiymətləndirirəm və bu dərin köklü əlaqələrin daha geniş inkişafına böyük əhəmiyyət verirəm.

S ü l e y m a n D ə m i r ə l: Əziz dostum, qardaşım Heydər Əliyev! Sizi Yaltada, bu görüşümüzdə qardaşcasına salamlayıram. Bizim hər bir görüşümüz mənim üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır. Müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə əməkdaşlığın gündən-günə inkişaf etməsinə Türkiyənin böyük maraq göstərdiyini vurğulamaq istəyirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkürümü bildirirəm. Biz bu əlaqələri yüksək qiymətləndirir, qardaş Türkiyə ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığı siyasətimizin əsas istiqamətlərindən sayırıq. Azərbaycanla Türkiyə arasında bu sıx münasibətlərə heç nə mane ola bilməz.

Bizim ölkələrimiz arasında yaranmış hərtərəfli əməkdaşlıq Azərbaycan Türkiyə əlaqələrinin bu günü və gələcəyi üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır. İqtisadi əməkdaşlığımızın əsas [442-443] hissəsi Xəzər dənizi hövzəsindəki yataqlardan neft və qaz hasilatının müştərək işlənməsi, enerji daşıyıcılarının nəqli marşrutları ilə əlaqədardır. Bu barədə çox dəyərli və böyük gələcəyi olan müqavilələr imzalanmışdır. Biz bu müqavilələrin artıq əməli nəticələrini görürük.

Hörmətli Süleyman bəy! Biz artıq əsas neft kəmərinin – böyük neft borusunun tikilməsi məsələləri ilə ciddi məşğul olmalıyıq. Hesab edirəm ki, bu ilin sentyabrında TRASEKA proqramının yerinə yetirilməsi çərçivəsində Bakıda keçiriləcək Avropa Birliyinin himayəsi ilə Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafına dair beynəlxalq konfransda bu barədə son qərar qəbul olunacaqdır.

Fürsətdən istifadə edərək Sizə türk xalqına sülh, əmin-amanlıq və xoşbəxtlik arzulayıram. [443]

UKRAYNA PREZİDENTİ LEONİD KUÇMA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Yalta

5 iyun 1998-ci il

Heydər Əliyev: Cənab Kuçma! Ukraynanın füsunkar guşəsində – Yaltada Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının ənənəvi görüşünün yüksək səviyyədə təşkilinə, burada iştirakçılara göstərilən qonaqpərvərliyə, səmimi qəbula və zirvə görüşünün işi üçün yaradılmış gözəl şəraitə görə sizə, Ukrayna hökumətinə minnətdarlığımı bildirirəm, dost ölkənin xalqına ən xoş arzularımı çatdırıram.

Leonid Kuçma: Səmimi və xoş sözlərə görə, cənab prezident Heydər Əliyev, sizə öz dərin təşəkkürümü bildirirəm. Sizin, Azərbaycan Respublikasının rəhbərinin Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının zirvə görüşündə iştirak etməsindən çox məmnun qaldığımı bildirirəm.

Zirvə görüşündə Azərbaycan prezidentinin dərin məzmunlu çıxışını böyük diqqətlə dinlədiyimi nəzərə çarpdırıram və sizin qaldırdığınız məsələlərin Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətinin genişləndirilməsi üçün son dərəcə vacibliyini və aktuallığını qeyd edir və onunla həmrəy olduğumu bildirmək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Azərbaycan ilə Ukrayna arasında, xalqlarımız arasında həmişə dostluq və mehriban əməkdaşlıq [444-445] əlaqələri olmuşdur. Bu səmimi münasibətlərin çoxəsrlik tarixi vardır.

Ukrayna olduqca böyük iqtisadi potensiala, çox geniş bir əraziyə, zəngin təbii ehtiyatlara, həm də olduqca böyük intellektual potensiala malikdir.

Ukrayna müstəqillik əldə etdikdən sonra burada gedən demokratikləşdirmə proseslərinin, siyasi və iqtisadi islahatların aparılmasının çox böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Biz bu prosesləri böyük maraqla izləyirik. Ukraynanın müstəqillik qazanandan sonra, hörmətli prezident Leonid Kuçmanın rəhbərliyi altında əldə etdiyi nailiyyətlər məni qəlbən çox sevindirir.

Leonid Kuçma: Cənab Heydər Əliyev, xoş sözlərə görə sizə təşəkkür edirəm. Ukrayna ilə Azərbaycan arasında ənənəvi dostluq münasibətlərinin daha da dərinləşdirilməsi, iki ölkənin iqtisadiyyat, mədəniyyət və humanitar sahələrdə əməkdaşlığı bizi daha da yaxınlaşdırır.

Heydər Əliyev: Mən minnətdarlıqla qeyd edirəm ki, bütün beynəlxalq məclislərdə Ukrayna, onun prezidenti siz Leonid Kuçma və Ukrayna nümayəndə heyəti Azərbaycanın ədalətli xarici siyasətini, xüsusən Ermənistanla münaqişədə Azərbaycanın ədalətli mövqeyini, Ermənistan- Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılmasına yönəldilmiş mövqeyini dəstəkləyirlər. Bizim bütün görüşlərimizdə mövqələrimiz, baxışlarımız uyğun gəlir. Bütün bunlar münasibətlərimizin daha da inkişaf etməsi və dərinləşməsi üçün yaxşı əsasdır.

Leonid Kuçma: Ölkələrimizin əlaqələrinin gündən-günə inkişaf etməsini mən də bir daha yüksək qiymətləndirirəm. Bu, bizim cəmiyyətimiz tərəfindən də məmnuniyyətlə qarşılır. [445-446]

Cənab prezident, biz neft-qaz sahəsinin inkişaf etdirilməsində sizin xidmətlərinizi yüksək qiymətləndiririk. Siz bu sahədə çox böyük işlər görmüsünüz.

Heydər Əliyev: Siz bilirsiniz ki, 1994-cü ildə imzalanmış «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan ilk neft müqaviləsi çox böyük nəticələr verir. Bu müqavilənin Xəzər və Qara dəniz hövzələri zonasındakı ölkələrin qarşılıqlı əlaqələrində çox böyük əhəmiyyəti var. Bu prosesdə dost bir ölkə kimi Ukrayna da iştirak edir. Artıq ölkəmizdə ilkin neftin hasilatına, onun Şimal marşrutu ilə nəqlinə başlanmışdır. Xəzərin enerji ehtiyatlarından daha geniş surətdə istifadə olunması, hasil edilən neftin dünya bazarına çıxarılması problemləri geniş müzakirə olunur. ABŞ, Türkiyə, Gürcüstan və başqa ölkələrin neft şirkətləri ilə də danışıqlar aparılır və bildirmişəm ki, məsələni artıq əməli hala gətirmək lazımdır.

Azərbaycan dövləti, hökuməti bütün mümkün marşrutların hamısını araşdıraraq hesab edir ki, neftin nəql olunması üçün ən əlverişli marşrut haqqında qəti qərar Avropa Birliyinin himayəsi altında TRASEKA proqramı çərçivəsində Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də Bakıda keçiriləcək beynəlxalq konfransda qəbul ediləcəkdir. Güman edirəm ki, növbəti görüşümüzdə biz bu məsələni geniş şəkildə müzakirə edəcəyik. [446]

**RUMİNİYA PREZİDENTİ
EMİL KONSTANTİNESKU İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Yalta

5 iyun 1998-ci il

Heydər Əliyev: Cənab prezident Emil Konstantinesku! Bu gün Sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam. Sizə səmimi salamlarımı yetirir, hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Rumıniyaya rəsmi səfərimi böyük məmnunluqla xatırlayıram. Bizim çox səmərəli, əhəmiyyətli görüşlərimiz, danışıqlarımız oldu. Rumıniya ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli əməkdaşlığı təmin etmək üçün müqavilələr, o cümlədən dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalandı. Azərbaycan-Rumıniya əməkdaşlığının genişlənməsindən razı qaldığımı bildirirəm.

Emil Konstantinesku: Cənab prezident Heydər Əliyev, bu görüşümüzdən böyük şərəf duyduğumu vurğulayıram və vaxt tapıb mənimlə görüşdüyünüzə görə hədsiz dərəcədə minnətdaram. Qeyd etmək istəyirəm ki, Rumıniya Azərbaycanla bütün sahələrdə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə xüsusi maraq göstərir. Yadımdadır apardığımız danışıqlar və imzalanmış sənədlər Rumıniya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi və inkişafı üçün olduqca əlverişli imkan yaradacaqdır.

Heydər Əliyev: Azərbaycan Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlığın inkişafına [447-448] böyük əhəmiyyət verir. Artıq aydın olmuşdur ki, Azərbaycanın Qafqazda, ümumiyyətlə, Avropa-Asiya bölgəsində mühüm strateji əhəmiyyəti və Xəzər hövzəsinin neft ehtiyatlarından istifadə olunmasında Azərbaycanın xüsusi rolu vardır. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan hasil edilən neftin daha geniş miqyasda çıxması, ixracı da çox böyük əhəmiyyət daşıyır. Qədim «İpək yolu»nun bu vasitə ilə bərpa olunması Şərq ilə Qərbin, Asiya ilə Avropanın bilavasitə əlaqələrinin yaranmasında çox faydalıdır. Çox güman ki, biz Avropa Birliyinin himayəsi ilə TRASEKA proqramı çərçivəsində Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də Bakıda keçiriləcək beynəlxalq konfransda bu məsələləri geniş şəkildə müzakirə edəcəyik.

Emil Konstantinesku: Rumıniya bu beynəlxalq konfransın keçirilməsinə çox böyük əhəmiyyət verir və əmin olduğumu bildirirəm ki, indiki dövrdə bu konfrans Qara dəniz əməkdaşlığının bütün ölkələri üçün faydalı olacaqdır.

Heydər Əliyev: Cənab prezident, səmimi söhbətimizdən razı qaldığımı bildirirəm və bir daha Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Emil Konstantinesku: Cənab prezident Heydər Əliyev! Dəvətə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Mənim Azərbaycana səfərim çox güman ki, iyun ayının axırlarında baş tutacaqdır. Sağ olun. [448]

GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Yalta

5 iyun 1998-ci il

Heydər Əliyev: Əziz dostum Eduard Amvrosiyeviç! Sizi səmimi-qəlbədən salamlayıram və bundan məmnun qaldığımı bildirmək istəyirəm. Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında, xalqlarımız arasında həmişə xoş və mehriban münasibətlər mövcud olmuşdur. Mən dövlətlərimizin, xalqlarımızın ənənəvi dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət verirəm.

Biz müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyən dövlətləri yüksək qiymətləndiririk. Azərbaycanın çox hörmət bəslədiyi qonşu Gürcüstan da belə dövlətlərdən biridir. Vurğulamaq yerinə düşər ki, Gürcüstanın da, Azərbaycanın da müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir.

Biz bu gün Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının iştirakçısı olan ölkələrin dövlət başçıları zirvə toplantısında, habelə dövlət başçıları ilə təkbətək görüşlərdə çox yaxşı danışıqlar aparmışıq. Əminəm ki, bunlar dövlətlərimiz arasında münasibətlərin daha da inkişafına xidmət edəcəkdir.

Eduard Şevardnadze: Sizin, zamanəmizin qüdrətli siyasətçisi və müdrik dövlət başçısı, mənim dostum, qardaşım Heydər Əliyevin sayəsində Azərbaycan dünya birliyində öz layiqli yerini tutur, müstəqillik yolunda inamlı [449-450] addımlarını atır. Az bir müddət ərzində Azərbaycan yaxşı nəticələrə nail olmuşdur. Həyata keçirilən daxili islahatlar, ictimai-siyasi, iqtisadi-mədəni həyatın bir çox sahələrində əldə etdiyiniz uğurlar, xarici ölkələrlə əlaqələrinizin genişlənməsi, müvafiq qanunvericilik bazasının yaradılması, Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına qoşulması, inflyasiyanın qarşısının alınması sahəsində qazandığınız uğurlar bizi, Gürcüstan xalqını çox sevindirir.

Heydər Əliyev: Hörmətli dostum, qardaşım Eduard Amvrosiyeviç, Azərbaycan Respublikası, onun xalqı, ölkəmizdə aparılan demokratik proseslər haqqında, şəxsən mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə sizə təşəkkür edirəm. Dəfələrlə sizinlə görüşlərimiz, danışıqlarımız zamanı qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra siyasi və iqtisadi problemlərin həlli yollarını nəzərdən keçirmişik, Azərbaycan-Gürcüstan əlaqələrinin daha da genişlənməsinin və inkişafının vacib olduğunu vurğulamışıq. Bundan ötrü bütün imkanlar, şərait var, ən başlıcası isə, həm Azərbaycan tərəfindən, həm də Gürcüstan tərəfindən böyük səy və istək var.

Bizim bu əməkdaşlığımız ən əvvəl ona yönəlmişdir ki, həm Azərbaycan, həm də Gürcüstan Qafqazda sülhün, təhlükəsizliyin, əmin-amanlığın bərqərar olunmasını istəyir, buna böyük cəhd göstərir.

Eduard Şevardnadze: Bütün bunlar da bizi yaxınlaşdırır, münasibətlərimizin, iqtisadi əlaqələrimizin genişlənməsi və daha da inkişaf etməsi üçün son dərəcə əlverişli şərait yaradır.

Heydər Əliyev: Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında əlaqələrin genişləndiyini nümayiş etdirən faktlardan biri ondan ibarətdir ki, Azərbaycandan ilkin neftin Qara dənizə ixracı üçün Gürcüstan ərazisi ilə Supsa limanına gedəcəyinin şahidi olacağıq. Xəzər dənizi hövzəsindəki yataqlardan hasil edilən nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərlərinin [450-451] marşrutları barədə dəfələrlə sizinlə danışıqlar, müzakirələr aparmışıq. Qətiyyətlə bildirməliyəm ki, Azərbaycanda hasil edilən neftin dünya bazarına çatdırılması üçün Gürcüstan, Türkiyə əraziləri ilə Aralıq dənizinə, Ceyhan limanına gedəcək böyük neft kəməri çəkmək də planlaşdırılıb. Bu kəmərlərin tikintisində işlərin daha da sürətləndirilməsinin və həyata keçirilməsinin vacib olduğunu vurğulayıram. Biz bu mövzuda sizinlə, hörmətli Eduard Amvrosiyeviç, dəfələrlə danışmışıq. Hesab edirəm ki, bu barədə Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə 1998-ci il sentyabr ayının 7-8-də Bakıda keçiriləcək beynəlxalq konfransda qərar qəbul ediləcəkdir. Bununla da biz Gürcüstan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın yeni yollarını açırıq. [451]

BOLQARISTAN PREZİDENTİ PETER STOYANOV İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Yalta

5 iyun 1998-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli Peter Stoyanov, sizi ürəkdən salamlayıram və bu görüşdən məmnun qaldığımı bildirirəm. Azərbaycan ilə Bolqarıstan arasında daim dostluq əlaqələri olmuşdur. Bu əlaqələr uzun müddət davam etmişdir. Bizim əlaqələrimiz 70 il ərzində – Sovetlər İttifaqı dövründə də çox sıx və yaxın idi. Biz həmişə bir-birimizin təcrübəsini öyrənmişik. Hesab edirəm ki, bu əlaqələrin inkişaf etməsi, genişlənməsi üçün bizim tərəfimizdən böyük addımlar atılmalıdır.

Peter Stoyanov: Hörmətli prezident Heydər Əliyev, tamamilə düz buyurursunuz ki, Bolqarıstan ilə Azərbaycan dostluğunun böyük tarixi vardır. Bolqarıstan-Azərbaycan arasında ötən illər ərzində dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri yüksək səviyyədə inkişaf etmişdir. Ölkələrimiz arasında bu gün də iqtisadi sahədə, elm və mədəniyyət sahəsində çox geniş əməkdaşlıq əlaqələri vardır. Hər iki ölkənin mənafeyinə uyğun olaraq bu faydalı əməkdaşlığı, Bolqarıstan-Azərbaycan dostluğunu bundan sonra daha da möhkəmləndirməli və inkişaf etdirməliyik.

Heydər Əliyev: Sizə məlumdur ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir, [452-453] sərbəst iqtisadiyyatı inkişaf etdirir. Biz qapılarımızı xarici ölkələrin investisiya gətirməsi üçün açmışıq.

Siz bilirsiniz ki, 1996-cı ildən Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik, rahatlıq təmin olunubdur. Azərbaycanın ən böyük problemi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsidir. Bu müharibədə çox qanlar töküldü, torpaqlarımızın 20 faizi işğal olundu, bir milyondan artıq azərbaycanlı öz doğma yerindən-yurdundan zorla çıxarıldı, indi onlar ölkəmizin ayrı-ayrı bölgələrində çadırlarda yaşayırlar.

Biz 1994-cü ilin may ayında Ermənistan ilə atəşkəs sazişi imzalamışıq. Hazırda atəşkəs şəraitində yaşayırıq. Ermənistan ilə Azərbaycan arasında ədalətli sülh yaranmalıdır. Sülh yolu bizim tutduğumuz əsas yoldur. Mən məmnunam ki, siz də, Bolqarıstan da bizim sülhsevər siyasətimizi dəstəkləyirsiniz.

1994-cü ildə imzalanmış ilk neft müqaviləsi – «Əsrin müqaviləsi» artıq öz böyük nəticələrini verir. Bu müqavilə imzalanandan Xəzərin enerji ehtiyatlarından istifadə olunması, hasil edilən neftin daşınması, dünya bazarına çıxarılması problemləri geniş müzakirə olunur, danışıqlar aparılır. Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlığının iştirakçısı olan ölkələrin bəziləri, o cümlədən Bolqarıstan Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılması layihəsində iştirak edir. Zənnimcə, neft borusu üçün ən məqbul marşrut Avropa Birliyinin himayəsi ilə TRASEKA proqramı çərçivəsində Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə 1998-ci il sentyabr ayının 7-8-də Bakıda keçiriləcək beynəlxalq konfransda qəti qərar qəbul ediləcəkdir. Və biz artıq bu neft kəmərinin inkişafına başlamalıyıq.

Cənab prezident, səmimi və mehriban görüş üçün sizə təşəkkürümü bildirirəm və sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Peter Stoyanov: Hörmətli prezident, mən bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul edirəm. [453]

Q E Y D L Ə R

1. **Sovetlər İttifaqı, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı (SSRİ)** – 1922-1991-ci illərdə keçmiş Rusiya imperiyasının böyük hissəsində mövcud olmuş dövlət. SSRİ-nin yaradılmasına dair Müqaviləyə (dek.1922) əsasən onun tərkibinə Belorusiya (BSSR), Rusiya (RSFSR), Cənubi Qafqaz respublikaları (ZSFSR; 1936-cı ildən müttəfiq respublikalar – Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR, Gürcüstan SSR) və Ukrayna SSR, 1925-ci ildə – Özbəkistan SSR, Türkmənistan SSR, 1929-cu ildə Tacikistan SSR, 1936-cı ildə Qazaxıstan SSR, Qırğızıstan SSR, 1940-cı ildə Moldaviya SSR, Latviya SSR, Litva SSR, Estoniya SSR daxil olmuşdular.

1991-ci ilin dekabrında Belorusiya, Rusiya və Ukrayna SSRİ-nin mövcudluğunun dayandırıldığını elan edərək Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) yaradılması haqqında Saziş imzaladılar (8 dekabr, Minsk). 1991-ci il dekabrın 21-də Latviya, Litva və Estoniya istisna olmaqla keçmiş SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarının başçıları Alma-Atada Bəyannamə imzalayaraq MDB-nin yaradılması haqqında məqsəd və prinsiplərə qoşulduqlarını bəyan etdilər. – 5,6,9,23,34,40,61,92,173,175,195,253, 291,308,312,316,326,345,355,389,452.

2. **İkinci dünya müharibəsi** (1939-45) – Almaniya, İtaliya və Yaponiya tərəfindən başlanmış böyük müharibə. İkinci dünya müharibəsi 1939-cu il sentyabrın 1-də Almaniyanın Polşaya girməsi ilə başladı. Sentyabrın 3-də Böyük Britaniya və Fransa Almaniya müharibə elan etdi. 1940-cı ilin ortalarından alman qoşunları Danimarka, Norveç, Belçika, Niderland, Lüksemburq, sonra isə Fransanı işğal etdi. 1940-cı il iyunun 10-da İtaliya Almaniya qoşuldu.

1941-ci il iyunun 22-də Almaniya SSRİ-yə qarşı müharibə elan etdi. Bununla da Böyük Vətən müharibəsi başladı.

1942-43-cü illərdə Sovet ordusunun Stalinqrad və Kursk vuruşmalarında qələbəsi Almaniyanı qəti surətdə sarsıtdı. 1944-cü il iyunun 6-da Avropada 2-ci cəbhə açıldı. Bunun da nəticəsində Fransa daxil olmaqla Mərkəzi və Cənub-Şərqi Avropa azad olundu.

1945-ci il mayın 2-də Sovet ordusu Berlini aldı. Mayın 8-də Karlsruhda (Berlin yaxınlığında) Almaniyanın danışıqsız təslim olması haqqında akt imzalandı. [454-455]

Yaponiyanın təslim olması haqqında sənəd isə sentyabrın 2-də imzalandı. Bununla İkinci dünya müharibəsi qurtardı. İkinci dünya müharibəsində 72 ölkə iştirak etmişdir. Müharibədə iştirak edən ölkələrin silahlı qüvvələrinə 110 milyon adam çağırılmışdı. Müharibədə 62 milyon adam həlak olmuş, minlərlə şəhər, qəsəbə və kənd dağılmışdı. – 6,198, 207,218,271-274,327,354,396.

3. «907-ci maddə» ABŞ Konqresinin 1992-ci il oktyabrın 24-də erməni lobbisinin təzyiqi ilə qəbul etdiyi «Rusiyanın və yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərin azadlığını müdafiə aktı»na 907-ci düzəliş nəzərdə tutulur. Düzəliş ABŞ hökumətinin Azərbaycan hökumətinə yardımını qadağan edir. Buna baxmayaraq istər Bill Klinton, istərsə də ondan sonra ABŞ prezidenti seçilən Corc Buş administrasiya yarı bu düzəlişin reallığı nəzərə almadığını təsdiq edərək onun ləğv edilməsi təklifini müdafiə etmişlər. C.Buş hökuməti 2002-ci ildə bu düzəlişin fəaliyyətdən düşdüyünü qərara almışdır. – 10,35.

4. **Amerika Konqresi, Amerika Birləşmiş Ştatları Konqresi** – ali qanunverici hakimiyyət orqanı. İki palatadan – Senatdan və Nümayəndələr Palatasından ibarətdir.

Senatın 100 nəfər üzvü var. Ölkənin hər ştatından Senata iki senator seçilir. Nümayəndələr Palatasının 435 üzvü var. Bu palatanın üzvləri hər seçki dairəsində yaşayan əhəlinin sayına görə seçilir. Qanun layihələri hər iki palatada müzakirə olunur. Konqres tərəfindən qəbul olunan qanunları ABŞ prezidenti təsdiq edir. – 10,11.

5. **ATƏT-in Budapeşt Zirvə görüşü** – 1994-cü il dekabrın 3-7-də Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə keçirilmişdir. Görüşdə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Heydər Əliyev Budapeşt sammitində bütün regionlarda və bütünləkdə qitədə sülh konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün çox əhəmiyyətli fəaliyyət göstərdi. Budapeşt zirvə görüşündə ilk dəfə olaraq Dağlıq Qarabağ problemi xüsusi məsələ kimi müzakirə olundu və «Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə [455-456] əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi» haqqında qətnamə qəbul olundu. – 12, 63, 65.

6. **ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşü** – 1996-cı il dekabrın 2-4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi. Lissabon zirvə toplantısında müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidi ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Heydər Əliyevin qəti, prinsiplial mövqeyi və gərgin

səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münaqişənin həllinin əsası kimi Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın statusunun yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 12,46,63,64,65,145,186,187,302,306, 438.

7. **ATƏT-in Minsk qrupu** – 1992-ci il martın 24-də yaradılmışdı.

1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki sədr – Rusiya və İtaliya rəhbərlik edirdi. 1996-cı ilin dekabrından onun üç – Rusiya, ABŞ və Fransa həmsədrləri var. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 12,26,63,64,65,141,145,146,187,236,243, 301,340,405,438.

8. **Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB)** – 1991-ci il dekabrın 8-də Belorusiya, Rusiya və Ukrayna dövlət başçılarının imzaladıqları Saziş əsasında SSRİ dağıldıqdan sonra yeni dövlətlərarası birlik kimi yaradılmışdır. Azərbaycan 1993-cü ilin sentyabrında MDB-yə daxil olmuşdur. Tərkibinə keçmiş SSRİ-nin 12 müttəfiq respublikası – Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Özbəkistan, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna daxildir. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın for[456-457]malaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhəlinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və mühacirət məsələləri, mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və xarici sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici işlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərarası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 13,140,142,143,147,148,162,239-244,255, 266,267,268,269,270,278,297,298,440.

9. **Həsən Həsənov, H ə s ə n Ə z i z o ğ l u** (d.1940) – Azərbaycanın tanınmış ictimai və siyasi xadimi, diplomat. Ayrı-ayrı illərdə Nazirlər Sovetinin sədri, BMT-də Azərbaycan Respublikasının daimi nümayəndəsi və xarici işlər naziri olmuşdur. Hazırda Macarıstanda Azərbaycan Respublikasının fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir. Birinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. – 14,15, 16,17,18,19,20,21,22,24,26,29.

10. **Süleyman Dəmirəl** (d.1924) – Türkiyənin görkəmli siyasi, ictimai və dövlət xadimi. Yeddi dəfə hökumətə başçılıq etmiş, 1993-2000-ci illərdə Türkiyə Respublikasının prezidenti olmuşdur. 1993-cü il mayın 16-dan isə dövlətə rəhbərlik etmiş Süleyman Dəmirəlin siyasi həyatının mənasını Türkiyəni iqtisadi cəhətdən dinamik inkişaf edən, demokratik dəyərlərə əsaslanan, Avropa ilə qovuşan bir dövlətə çevirmək əzmi təşkil etmişdir. Yeni türk dövlətləri ilə münasibətlərin, xüsusilə Azərbaycanla əlaqələrin genişlənməsi və möhkəmlənməsi Süleyman Dəmirəlin diqqət mərkəzində olmuşdur. Süleyman Dəmirəl: «Türkiyə həmişə Azərbaycanın yanındadır, Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkədir, onun inkişaf etməsi üçün əlindən gələn hər bir yardımı göstərmişdir və göstərməkdə də davam edəcəkdir» kəlamına əbədi sadiq dövlət xadimidir.

S.Dəmirəl Türkiyə-Azərbaycan, xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında sarsılmaz dostluq münasibətlərinə xüsusi diqqət göstərdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 16,223,226,234,296-299,300-303,304-309,312,385,442-443.

11. **Surət Hüseynov, S u r ə t D a v u d o ğ l u** (d.1959) – 1993-94-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1994-cü ilin [457-458] oktyabrında Azərbaycanın müstəqilliyinə, suverenliyinə qarşı yönəlmiş çevriliş cəhdinə rəhbərlik etmişdir. – 18,115.

12. «**Niçimen**» – yapon şirkəti. Azərbaycanda 1993-cü ildən fəaliyyət göstərir və 1997-ci ildə Bakıda öz nümayəndəliyini açmışdır. Şirkət, əsasən qara metallurgiya, yanacaq, elektrotexnika, kimya və yüngül sənaye sahələri ilə məşğuldur. – 18,49,50.

13. **Fuad Quliyev, F u a d X ə l i l o ğ l u** (d.1941) – əməkdar mühəndis. 1994-96-cı illərdə Baş nazirin birinci müavini və Baş nazir olmuşdur. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatıdır. – 19.

14. **Artur Rasizadə, A r t u r T a h i r o ğ l u** (d.1935) – Azərbaycanın dövlət xadimi. 1986-92-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini işləyib. 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının Baş naziridir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 19,82,83,200.

-
15. **Kozlarıç Deyl Riçard** (d.1945) – Amerika diplomatı, 1994-97-ci illərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanda fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri olmuşdur. – 21.
16. **Tofiq Zülfüqarov, T o f i q N a d i r o ğ l u** (d.1959) – diplomat, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir. 1993-94-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyində idarə rəisi işləmiş, 1994-cü ildə Azərbaycan Xarici İşlər nazirinin müavini və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin tənzimlənməsi üzrə danışıqlarda Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. 1998-1999-cu illərdə Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri vəzifəsində işləmişdir. – 22,30.
17. **Əlimərdan bəy Topçubaşov** (1865-1934) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli hüquqşünas, ictimai-siyasi və dövlət xadimi, diplomat. 1917-1920-ci illərdə Bakı Müsəlman Şurası Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin sədri, Azərbaycan parlamentinin sədri. Paris (Versal) sülh konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. 1934-cü ildə Parisdə vəfat etmişdir. – 25,394. [458-459]
18. **Vaqif Sadıqov, V a q i f İ s m a y ı l o ğ l u** (d.1956) – diplomat, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Avstriya Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatında Azərbaycan Respublikasının daimi nümayəndəsidir. – 26.
19. **Vəfa Quluzadə, V ə f a M i r z ə a ğ a o ğ l u** (d.1940) – diplomat, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir. 1969-cu ildən SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin əməkdaşı olmuş, 1975-ci ildən Azərbaycan KP MK-da mədəniyyət şöbəsinin müdiri vəzifəsində işləmişdir. 1990-cı illərdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xarici siyasət məsələləri üzrə dövlət müşaviri olmuşdur. – 26,32.
20. **Araz Əzimov, A r a z B ö y ü k a ğ a o ğ l u** (d.1962) – diplomat, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin müavini. – 30.
21. **Xələf Xələfov, X ə l ə f A l ı o ğ l u** (d.1959) – diplomat, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir. Moskvada ikiillik Ali Diplomatiya Akademiyasını bitirmişdir. 1997-ci ildən Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin müavini. – 30.
22. **«Azad Avropa»/ «Azadlıq» radiostansiyası** – Şərqi Avropanın və başqa regionların bəzi ölkələrində verilişlər aparan ABS-ın dövlət radiostansiyası. İlk mənzil-qərargahı Münhendədir. «Azad Avropa» verilişlərə 1950-ci ildən, «Azadlıq» isə 1953-cü ildən başlamışdır. – 34-35.
23. **8 mart Beynəlxalq qadınlar günü** – iqtisadi, ictimai və siyasi bərabərlik uğrunda mübarizədə qadınların beynəlxalq həmrəylik günü. Beynəlxalq qadınlar gününün bayram edilməsi Klara Setkinin təklifi ilə 1910-cu ildə sosialist qadınların 2-ci Beynəlxalq konfransında (Kopenhagen) qərara alınmışdı. İlk dəfə bayram 1911-ci ildə bir sıra Avropa ölkələrində keçirilmişdir. Bu bayram Azərbaycanda isə 1917-ci ildən qeyd edilməyə başlanmışdır. – 37-45. [459-460]
24. **1918-ci il Xalq Cümhuriyyəti** – burada Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti nəzərdə tutulur.
25. **Azərbaycan Dövlət Tibb Universiteti**, N.Nərimanov adına – Respublikada tibb mütəxəssisləri hazırlayan ali məktəb. 1919-cu ildə Bakı universitetinin nəzdində tibb fakültəsi, 1920-ci ildə isə həmin fakültənin əsasında müstəqil tibb institutu yaradılmışdır. Universitetin 8 fakültəsi var. Universitetdə 6700 tələbə təhsil alır. – 38.
26. **Bakı Dövlət Universiteti (BDU)** – Azərbaycanda elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan ən böyük ali təhsil ocağı, elmi-tədqiqat müəssisəsi. 1919-cu ildə yaradılmışdır. İlk vaxtlar tibb və tarix-filologiya fakültələri fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda BDU-nun 17 fakültəsi, onlarla kafedrası, elmi-tədqiqat laboratoriyası və s. var. Universitetdə 43 ixtisas üzrə 13 minə yaxın tələbə təhsil alır. – 38,320-323.
27. **Dövlət Dillər**, yaxud Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutu – burada Bakı Dövlət Slavyan Universiteti nəzərdə tutulur. – 39.
28. **1994-cü ilin oktyabrında dövlət çevrilişi cəhdi**. Oktyabrın 3-də Gəncə və Qazaxda, həmçinin Bakıda Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə düşmən olan qüvvələr tərəfindən dövlət çevrilişi cəhdi nəzərdə tutulur. Həmin gün Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilmiş və Azərbaycan Prezidenti Heydər

Əliyev televiziya və radio ilə xalqa müraciət etmişdi. Gecə olmasına baxmayaraq Bakı və ona yaxın yerlərdən yüz minlərlə insan Prezident Sarayı qarşısına toplaşaraq milli və vətəndaşlıq həmrəyliyi nümayiş etdirərək Heydər Əliyevin siyasətini müdafiə etdiklərini bildirirlər. – 42,69,112,114,117,402.

29. **Çexov Anton Pavloviç** (1860-1904) – böyük rus yazıçısı. Yaradıcılığa felyetonlar və kiçik yumoristik hekayələrlə başlamışdır. Ziyahıların xalq qarşısında məsuliyyəti, xalq taleyinə etinasızlıq, meşşanlıq, xüdpəsəndlik, qına çəkilmək kimi mənəvi eybəcərliklərin tənqidi, obıvatel mühitinin insani keyfiyyətləri, müsbət idealları puç etməsi Çexov yaradıcılığının əsas leytmotividir. Onun baş qəhrəmanı öz gündəlik işlərinə və qayğılarına başı qarışan adi insandır. – 44. [460-461]

30. **Akıxito** (d.1933) – imperator Xiroxitonun oğlu. 1989-cu ildən Yaponiyanın imperatorudur. – 46.

31. **Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi** (TRASEKA) – Avropanı Asiya ilə birləşdirən yol. Bu nəqliyyat dəhlizini Şərqlə Qərbi birləşdirən orta materik xətti də adlandırmaq olar. Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi Azərbaycanı, bütünlükdə Qafqazı Avropa ilə birləşdirir. – 47,144,187,190,193,204,436, 443,446,448,453.

32. **Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNS)** – Respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə verilməsi, nəql edilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 47,50,424-431.

33. **«İtoçu» şirkəti** – Yaponiyanın «İtoçu» korporasiyası 1958-ci ildə yaradılmışdır. Dünyanın 176 ölkəsində şirkətləri və firmaları var. «İtoçu» 1996-cı ilin avqustundan Bakıda fəaliyyət göstərir. – 50.

34. **«Mitsui»** – Yaponiyanın qabaqcıl şirkətlərindən biri. 1947-ci ildə təşkil olunmuşdur. Dünyanın 79 ölkəsində nümayəndəliyi var. Əsasən, neftayırma sənayesi ilə məşğul olur. – 50,429.

35. **«Tomen»** – yapon şirkəti. 1920-ci ildə yaradılmış şirkət dünyanın bir çox ölkələri ilə geniş əlaqələr qurmuşdur və dünyanın 100-dən çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. Şirkət əsasən ticarət, xammal emalı, tikinti işləri və vasitəçilik məsələləri ilə məşğul olur. – 50.

36. **«Mitsubishi»** – yapon şirkəti. Dünyanın 87 ölkəsində filialları olan bu şirkət əsasən elektrotexnika sənayesi, tikinti, maşın istehsalı ilə məşğul olur. Özünün sərbəst bankı vardır. Azərbaycanda nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. – 50.

37. **«Sumitomo»** – yapon şirkəti. Əsasən qara və əlvan metallurgiya, elektrotexnika, elektroenergetika, aerokosmik texnika, kimya sənayesi, yüngül sənaye və digər sahələr üzrə fəaliyyət göstərir. –50. [461-462]

38. **«Marubeni»** – yapon şirkəti. Bu şirkət ilk dəfə «İtoçu» şirkətinin tərkibində fəaliyyətə başlamışdır. İkinci dünya müharibəsindən sonra «İtoçu»dan ayrılmış və müstəqil şirkət kimi tanınmışdır. «Marubeni»nin hazırda dünyanın 85 ölkəsində 163 ticarət nümayəndəliyi və 95 ölkədə törəmə şirkəti vardır. – 50.

39. **«Nisso İvai»** – yapon şirkəti. İxrac-idxal əməliyyatlarının həyata keçirilməsinə, iqtisadiyyatın ən müxtəlif sahələrində yeni texnologiyanın tətbiqi ilə əlaqədar layihələrin maliyyələşdirilməsinə böyük maraq göstərir. Dünyanın 154 ölkəsində nümayəndəliyi və 500-dən artıq törəmə şirkəti vardır. – 50.

40. **Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi (JİCA)** – ikitərəfli əlaqələr çərçivəsində əsasən texniki əməkdaşlıq və əvəzsiz yardım proqramları ilə məşğul olan rəsmi orqan kimi hökumətin strukturuna daxildir. Ölkənin ən nüfuzlu qurumlarından sayılan JİCA yüksək ixtisaslı ekspertlərin köməyi ilə əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət verir. – 51.

41. **Anar, R z a y e v A n a r R ə s u l o ğ l u** (d.1938) – Azərbaycan yazıçısı, publisist, dramaturq, ictimai xadim, Azərbaycanın xalq yazıçısı. Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatıdır. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin və SSRİ xalq deputatı olmuşdur. 1995-ci ildən Milli Məclisin deputatı və Mədəniyyət məsələləri komissiyasının sədridir. 1987-ci ildən Azərbaycan Respublikası Yazıçılar Birliyinin sədridir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 53-54,102.

42. **«Dədə Qorqud»** - burada «Kitabi-Dədə Qorqud» eposu nəzərdə tutulur.

43. **Cəlil Məmmədquluzadə**, M i r z ə C ə l i l H ü s e y n q u l u o ğ l u (ədəbi təxəllüsü Molla Nəsrəddin; 1866-1932) – böyük Azərbaycan yazıçısı, jurnalist, ictimai xadim. Mirzə Cəlilin ictimai-ədəbi fəaliyyəti XIX əsrin 80-ci illərinin axırından XX əsrin 30-cu illərinə qədərki böyük tarixi dövrü əhatə edir. 40 illik yaradıcılığı boyu müxtəlif janrlarda yazdığı əsərləri ilə Mirzə Cəlil Azərbaycan realist ədəbiyyatının yüksək pilləyə qalxmasında müstəsna rol oynamışdır. 1906-cı il aprelin 7-də çıxan «Molla Nəsrəddin» jurnalının nəşrinə başlamaqla Mirzə Cəlil Azərbaycanda, eləcə də Yaxın Şərqdə satirik jurnalistikanın əsasını [462-463] qoymuşdur. Bu zamandan Mirzə Cəlil Molla Nəsrəddin adı ilə məşhur oldu. – 53,152,282,391.

44. **Üzeyir Hacıbəyov**, Ü z e y i r Ə b d ü l h ü s e y n o ğ l u (1885-1948) – dahi Azərbaycan bəstəkarı, musiqişünas alim, publisist, dramaturq, pedaqoq və ictimai xadim. Müasir Azərbaycan professional musiqi sənətinin və milli operasının banisi, SSRİ xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 53,152,331,391,397,398.

45. **«Qobustan»** – rüblük incəsənət toplusu. 1969-cu ildən Bakıda nəşr edilir. Jurnalda Azərbaycan və dünya incəsənətinin korifeyləri haqqında məqalələr, bədii yazılar, müsahibələr verilir. «Qobustan»da bədii yaradıcılığın müxtəlif sahələri ilə yanaşı, estetika, incəsənət tarixi və nəzəriyyəsi problemləri də əks olunur. – 53.

46. **«Molla Nəsrəddin»** – həftəlik, illüstrasiyalı ilk Azərbaycan jurnalı. Birinci nömrəsi 1906-cı il aprelin 7-də Tiflisdə çapdan çıxmışdır. 1906-18-ci illərdə Tiflisdə, 1921-ci ildə Təbrizdə, 1922-31-ci illərdə Bakıda nəşr olunmuşdur. Redaktoru və naşiri Cəlil Məmmədquluzadə idi. 25 il ərzində 748 nömrəsi çıxmışdır. Mütərəqqi ideyaların carçısı olan «Molla Nəsrəddin» xalq və demokratiya cəbhəsində duraraq azadlıq düşmənlərini – çar mütləqiyyətini, müstəmləkəçilik siyasətini, geriliyi, mövhumatı, millətçiliyi amansız satira atəşinə tuturdu. Bütün təqib və təzyiqlərə baxmayaraq «Molla Nəsrəddin»in haqq səsi Qafqazın hüduqlarını aşdı Rusiyada, bütün Yaxın və Orta Şərqdə eşidilmişdi. «Molla Nəsrəddin» Azərbaycan xalqının mütərəqqi düvələrini, demokratik ziyalıları öz ətrafında toplamışdı. «Molla Nəsrəddin»in yalnız Azərbaycanın deyil, eləcə də Yaxın Şərq ölkələrinin ictimai və ədəbi-bədii fikir tarixində müstəsna rolu olmuşdur. – 53,153,282.

47. **Nigar Rəfibəyli**, N i g a r X u d a d a t q ı z ı (1913-1981) – Azərbaycanın xalq şairi. N.Rəfibəyli lirik şeirlər müəllifidir. Azərbaycanın gözəl təbiət mənzərələri, Azərbaycan qadınlarının mənəvi zənginliyi, vətənpərvərlik, sülh, demokratiya, azadlıq ideyaları yazdığı şeir və poemaların əsas mövzusudur. – 54,228,229.

48. **Rəsul Rza**, R ə s u l İ b r a h i m o ğ l u R z a y e v (1910-1981) – görkəmli Azərbaycan şairi, ictimai xadim. Azərbaycanın xalq şairi. O, Azərbaycan poeziyasını yeni forma və üslub keyfiyyətləri, [463-464] orijinal obrazlarla zənginləşdirmişdir. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı. – 54,100,103,228.

49. **Novruz bayramı**, – qədim xalq bayramı. Şimal yarımkürəsində astronomik yazın başladığı gecə-gündüz bərabərliyi günündə (martın 21-22-də) keçirilir. Qədim zamanlardan başlayaraq İran, Azərbaycan, Əfqanıstan, Tacikistan, Özbəkistan və bəzi Şərq ölkələri baharın – yeni ilin gəlişini şənliklərlə qarşıyırlar. Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra Novruz bayramı rəsmi ümumxalq bayramı və istirahət günü elan edilmişdir. – 57-58,59-73,74-78,153.

50. **Qorbaçov**, M i x a i l S e r g e y e v i ç (d.1931) – 1985-91-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1990-91-ci illərdə SSRİ-nin ilk və son prezidenti. Qorbaçov «yenidənqurma» adı ilə «aşkarlıq və demokratiya» siyasi xəttini, «humanist, demokratik sosializm» şüarını meydana atdı. Sovet totalitar rejimi ilə uyuşmayan «yenidənqurma» ölkəni dərin siyasi və iqtisadi böhrana saldı. Qorbaçovun milli münaqişələrə səbəb olan siyasəti xüsusən Azərbaycana qarşı qərəzli, düşmənçilik mövqeyi ilə səciyələndirdi. Ermənilərin Azərbaycana olan torpaq iddialarını dəstəkləyən Qorbaçov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin, həmçinin Tbilisi və Vilnisdəki qanlı hadisələrin təşkilatçısı və günahkarıdır. – 61,387,399.

51. **ATƏT** – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyulun 3-9-da Helsinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin qurtarmasından sonra ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə relsindən əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafə istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla, Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edib. – 64,145,186,191,201,202,240,301,405,438.

52. **Molla Pənah Vəqif** (1717-1797) –görkəmli Azərbaycan şairi, dövlət xadimi. Vəqif qəzəl, müxəmməs, müstəzad və s. formalarda [464-465] şeirlər yazmışdır. Gözəllərin vəsfi Vəqif lirikasının əsas qayəsidir. Vəqif şeirindəki realizmə meyl Azərbaycan poeziyasının inkişafına güclü təsir göstərmişdir. Qarabağ hakimi İbrahim xanın (1769-cu il) baş vəziri olmuşdur. – 66.

53. **1993-cü ildə vətəndaş müharibəsi** – burada 1993-cü ilin may –iyun hadisələri nəzərdə tutulur. – 69,70,114,117,156,402,403.

54. **1995-ci ilin martında dövlət çevrilişi cəhdi**. Martın 12-13-də Qazax və Ağstafa, martın 16-17-də isə Bakının 8-ci kilometr qəsəbəsində Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstələrinin bir qrup üzvünün silahlı çıxışı nəzərdə tutulur. Respublika rəhbərliyinin qəti tədbirləri nəticəsində çevriliş cəhdinin qarşısı alındı və silahlı dəstə tərkisilah olundu. – 69,71,114,402, 403.

55. **İçərişəhər** – Bakının qala divarları ilə əhatə olunan qədim hissəsi. Ərazisi 22 hektardır. İçərişəhər ərazisində iki mədəni təbəqə müəyyənləşdirilmişdir. XIV-XVII əsrləri əhatə edən üst təbəqədən düzbucaqlı və dördkünc yaşayış evlərinin qalıqları, VIII-XIII əsrlərə aid alt təbəqədən düzbucaqlı formalı kiçik otaqların qalıqları, quyular və s. aşkar edilmişdir.

İçərişəhər orta əsrlərdə Bakının əsas mərkəzinə çevrilmiş, XII əsrdə burada ilk qala divarları çəkilmişdir. Bu divarlar 25-30 m dərinliyə uzanaraq İçərişəhərin qarşısında qapalı liman əmələ gətirmişdi. İçərişəhərin üç əsas Şamaxı, Salyan və dəniz sahilinə açılan darvazası olmuşdur. İçərişəhərdəki Sınıqqala (1078), Qız qalası və s. abidələr İçərişəhərin əvvəllər dənizə yaxın sahədə inkişaf etdiyini göstərir. XV əsrdə Şirvanşahlar sarayı tikilmişdir. XVII əsrdə İçərişəhərdə çoxlu karvansara və ticarət binası inşa edilmişdi, XVIII əsrdə isə Xan sarayı tikilmiş, yeni su kəmərləri çəkilmişdi. XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində İçərişəhərin plan quruluşu dəyişdirilmədən köhnə binaların yerində əsaslı daş binalar tikilmişdir. Bu zaman qala divarlarının ikinci sırası sökülmüş və yalnız Şamaxı darvazasının yanında 2-ci darvaza tikilmişdir (1888). Beləliklə, qoşa qarvaza əmələ gəlmişdir. 1977-ci ildə İçərişəhər Azərbaycan memarlığı tarixi qoruğuna çevrilmişdir. – 79-94,133,168.

56. **Şirvanşahlar sarayı** –Azərbaycan memarlıq kompleksi, Şirvan – Abşeron memarlıq məktəbinin görkəmli abidəsi. Bakının İçərişəhər [465-466] hissəsindədir. Bakının XV əsrdə Şirvanşahlar dövlətinin paytaxtına çevrilməsilə əlaqədar tikilmişdir. 1420-60-cı illər arasında salınmış Şirvanşahlar sarayı ansamblının binaları yerin relyefinə uyğun olaraq inşa edilmişdir. Ərazisinin ən hündür yerində olan Yuxarı həyətdə saray binası (1420-ci illər) və ona bitişik Divanxana (1450-ci illər), Aşağı həyətdə türbə (1435) və minarəli Şah məscidi (1442), Yuxarı həyətin yaxınlığında Seyid Yəhya Cəlaləddin Bakuvinin türbəsi (1450-ci illər) və ona bitişik kiçik məscid yerləşir. Türbə olan həyətin giriş baştağı Şimal darvazası (1585) tikilmişdir. Şirvanşahlar sarayı ansamblının yaxınlığında hamam, «Şah kəhrizi»nin qurtaracağında 500 min litr su tutan ovdan qalmışdır. – 79-94.

57. **Rəfael Allahverdiyev, R ə f a e l X a n ə l i o ğ l u** (d.1945) – 1993-2001-ci illərdə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı, 1995-2005-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. – 80,81,281.

58. **Süleyman Ələsgərov, S ü l e y m a n Ə y y u b o ğ l u** (1924-2000) – Azərbaycan bəstəkarı, dirijor, pedaqoq. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Ü.Hacıbəyov adına Respublika mükafatı laureatı. Müxtəlif musiqi janrlarında əsrləri var. S.Ələsgərovun yaradıcılığında operetta janrı əsas yer tutur. Əsrləri üçün musiqi dilinin sadəliyi, səlisliyi, forma aydınlığı səciyyəvidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 83,385.

59. **Murtuz Ələsgərov, M u r t u z N ə c ə f o ğ l u** (d.1928) – Azərbaycanın siyasi-ictimai və dövlət xadimi, hüquq elmləri doktoru, professor. Respublikanın Əməkdar hüquqşünasıdır. Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini və partiyanın Siyasi Şurasının üzvüdür. 1993-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru olub. 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilib. 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədridir. – 83,200.

60. **Habil Əliyev, H a b i l M u s t a f a o ğ l u** (d.1927) – məşhur kamançaçı. Azərbaycanın xalq artisti. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 83.

61. **Arif Babayev**, Arif İmran oğlu (d.1938) – Azərbaycan müğənnisi. Azərbaycanın xalq artisti. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 83. [466-467]

62. **Xan Şuşinski**, İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşirovun təxəllüsü (1901-1979) – Azərbaycan xanəndəsi. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Xan Şuşinski müstəsna istedadı, geniş diapozonlu, gur və məlahətli səsi, yüksək ifaçılıq mədəniyyəti sayəsində dinləyicilərin böyük rəğbətini qazanmışdı. Azərbaycan klassik xanəndələri ənənələrinin layiqli davamçılarından biri olan X.Şuşinski oxuduğu muğamlarda gəzişmə və zəngülələrdən məharətlə istifadə etmişdir. X.Şuşinski Azərbaycan xanəndəlik sənəti tarixində özünəməxsus məktəb yaratmışdır. – 83.

63. **Mirvarid Dilbazi**, Mirvarid Paşa qızı (1912-2001) - Azərbaycanın xalq şairi. Şerlərində müasirlərimizin mənəvi zənginliyi, vətənpərvərlik tərənnümü edilir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 84,85,227-231.

64. **Zəroş Həməzəyeva**, Zəroş Mirzəbağır qızı (1925-2004) – aktrisa. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Z.Həməzəyevanın yaradıcılığı C.Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrı ilə sıx bağlıdır. Azərbaycan dramaturqlarının, xüsusilə C.Cabbarlının, habelə dünya klassiklərinin əsərləri Z.Həməzəyevanın repertuarında xüsusi yer tutur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 88,89.

65. **Əzizə Cəfərzadə**, Əzizə Məmməd qızı (1921-2003)– Azərbaycan yazıçısı, ədəbiyyatşünas, elmlər doktoru, professor. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatına, aşıq şerinə dair tədqiqatları var. S.Ə.Şirvaniyə həsr olunmuş «Aləmdə səsim var mənəm», Nişat Şirvanidən bəhs edən «Vətənə qayıt», M.Ə.Sabirlə A.Səhhətin dostluğundan danışan «Yad et mənə» romanlarından ibarət trilogiyanın, mövzusu XVI əsr Azərbaycan tarixindən alınmış «Bakı-1501» romanının müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 90.

66. **Muxtar Dadaşov**, Muxtar Hüseyn oğlu (1928-2002) – Azərbaycan pəhləvanı. Əməkdar idman ustası, əməkdar məşqçi. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 91. [467-468]

67. **İbrahimpaşa Dadaşov** (1926-1990) – Azərbaycan pəhləvanı. Sərbəst güləş üzrə SSRİ çempionu, SSRİ əməkdar idman ustası və əməkdar məşqçisi. İ.Dadaşov sərbəst güləş üzrə Azərbaycan komandasının baş məşqçisi olmuşdur. – 91.

68. **Əbdülqadir Maraği**, Əbdülqadir ibn Qeybi əl-Hafiz əl-Maraği (1353-1435) – Azərbaycan musiqi nəzəriyyəçisi, bəstəkar və xanəndə. Əbdülqadir Maraği məqam və ritmlərin quruluşunu izah etmiş, orta əsr musiqişünaslığında ilk dəfə olaraq 12 əsas məqamdan törəmə 24 şöbə sistemini elmi cəhətdən əsaslandırılmış, dövrünün musiqi formalarının təsvirini vermişdir. Ə.Marağinin elmi və musiqi yaradıcılığı Yaxın və Orta Şərq musiqi mədəniyyətinin inkişafına böyük təsir göstərmişdir. – 93,94.

69. **İmam Əli ibn Əbu Talib** (598-661) – Məhəmməd əleyhüssəlamın əmisi oğlu və kürəkəni (qızı Fatimənin əri). İmam Əli islam dinini ilk qəbul edənlərdən olmuş, müsəlmanların bütün vuruşmalarında iştirak etmiş, igidliyi ilə fərqlənmişdi. – 93,94.

70. **Tszyan Tszemin** (d.1926) – Çinin partiya və dövlət xadimi. 1989-cu ildən Çin KP MK-nın baş katibi, 1993-2005-ci illər Çin Xalq Respublikasının sədri olmuşdur. – 95.

71. **Həsənağa Turabov**, Həsənağa Səttar oğlu (1938-2003) – görkəmli Azərbaycan aktyoru. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. 1960-cı ildən Azərbaycan Milli Dram Teatrında çalışmışdır. H.Turabov milli, rus və dünya dramaturqları əsərlərinin tamaşalarında dolğun və yadda qalan obrazlar yaratmışdır. 1987-ci ildən ömrünün axırına kimi Milli Dram Teatrın bədii rəhbəri, direktoru və 1991-ci ildən Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının prezidenti olmuşdur. İki dəfə Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülmüşdür. – 96.

72. **Süleyman Rüstəm**, Süleyman Əliabbas oğlu Rüstəmzadə (1906 – 1989) – görkəmli Azərbaycan şairi, dramaturq, ictimai xadim. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Azərbaycanın xalq şairi, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı. Mühəribə dövrü (1941-1945) yaradıcılığında Cənubi Azərbaycanda xalqın həyat və milli azadlıq uğrunda mübarizəsinə həsr olunmuş əsərlər xüsusi yer tutur. – 97-104,228,328,332. [468-469]

73. **Bəkir Nəbiyev**, B ə k i r Ə h m ə d o ğ l u (d.1930) – ədəbiyyatşünas, filologiya elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 99.

74. **Hüseyn Cavid**, H ü s e y n A b d u l l a o ğ l u R ə s i z a d ə (1882 - 1941) – böyük Azərbaycan şairi, dramaturq. Hüseyn Cavid Azərbaycan mütərəqqi romantizminin banilərindən biri olmuşdur. O, lirik şerlərin, lirik-epik, epik poemaların müəllifidir.

Hüseyn Cavid daha çox dramaturq kimi tanınmışdır. Onun fəlsəfi və tarixi faciələri forma yeniliyi baxımından Azərbaycan dramaturgiyasında yeni bir mərhələ yaratmış, milli teatr mədəniyyətinin inkişafına qüvvətli təsir göstərmişdir. Azərbaycanın ən dəyərli milli ziyalı nümayəndələrini məhv edən sovet totalitar rejiminin repressiya qurbanlarından. – 99,152.

75. **Mikayıl Müşfiq**, İ s m a y ı l z a d ə M i k a y ı l M i r z ə Ə b d ü l q a d i r o ğ l u (1908-1939) – şair. Poeziyasının əsas qayəsi müasirlik, xəlqilik, humanizm olmuşdur. Onun lirikası forma etibarlı ilə novatorluğun ən yaxşı nümunələrindəndir. Azərbaycanın ən dəyərli milli ziyalı nümayəndələrini məhv edən sovet totalitar rejiminin repressiya qurbanlarından. – 99.

76. **Səməd Vurğun**, S ə m ə d Y u s i f o ğ l u V ə k i l o v (1906-1956) – görkəmli Azərbaycan şairi, ictimai xadim. Azərbaycanın xalq şairi. S.Vurğunun yaradıcılığı XX əsr Azərbaycan şerinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. S.Vurğun Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının məsul katibi, sədri, Azərbaycanın Xarici Ölkələrlə Mədəni Əlaqə Cəmiyyətinin sədri, Azərbaycan MEA-nın vitse prezidenti olmuşdur, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülmüşdür. – 100,103,152,228,332.

77. **Şəhriyar**, M ə h ə m m ə d h ü s e y n H a c ı M i r a ğ a o ğ l u (1906-1988) – görkəmli Azərbaycan şairi, XX əsr Cənubi Azərbaycan və İran poeziyasının ən böyük nümayəndələrindən biri. Azərbaycan və fars dillərində yazmışdır. Şairin «Heydərbabaya salam» poeması təkcə onun yaradıcılığında deyil, eləcə də bütün müasir Cənubi [469-470] Azərbaycan poeziyasında yeni mərhələdir. Burada Cənubi Azərbaycan təbiətinin gözəllikləri, xalqın adət və ənənələri, ana yurduna tükənməz oğul məhəbbəti əlvan poetik boyalarla, canlı xalq dilində tərənnüm edilir. Poemada doğma yurdu Azərbaycanın 2-yə bölünməsinə böyük ürək ağrısı ilə nəql edir. Poemanın ən böyük məziyyəti onun xəlqiliyindədir. Poema Cənubi Azərbaycanda anadilli poeziyaya geniş yol açmışdır. Şəhriyarın yaradıcılığı bütün Türk dünyasında böyük şöhrət qazanmışdır. –101,152,184-185.

78. **Elçin**, Ə f ə n d i y e v E l ç i n İ l y a s o ğ l u (d.1943) – Azərbaycan yazıçısı, ictimai və dövlət xadimi. Azərbaycan Respublikasının xalq yazıçısı. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi, Xaricdə Yaşayan Həmvətənlərlə Azərbaycan Mədəni Əlaqələr «Vətən» Cəmiyyətinin sədri vəzifəsində işləmişdir. 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 102.

79. **Pakistan**, Pakistan İslam Respublikası – Cənubi Asiyada dövlət. Sahəsi 796 min km², əhalisi 133,5 milyon nəfərdir. Paytaxtı İslamabad şəhəridir. İnzibati cəhətdən 4 əyalətə və federal paytaxt ərazisinə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. – 105-107.

80. **Nəvaz Şərif**, M ə h ə m m ə d N ə v a z Ş ə r i f – 1990-93-cü illərdə Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri olmuşdur. – 106.

81. **Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti** – Müsəlman Şərqiində ilk dəfə dünyəvi, demokratik respublikanın əsasını qoymuş müstəqil Azərbaycan dövləti. Cəmi 23 ay (1918-ci il mayın 28-də yaradılmış, 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklərin və daşnakların səyi ilə devrilmişdir) yaşamışdır. Paytaxtı əvvəlcə Gəncə (1918, 16 iyun – 17 sentyabr), sonra Bakı şəhəri (1918, 17 sentyabr – 1920, 28 aprel) idi. Azərbaycan hökuməti yeni suveren milli dövlətin müxtəlif problemlərinin həlli yollarında böyük əzmlə çalışırdı. Nazirlər Şurasının 27 iyun 1918-ci il tarixli fərmanı ilə respublikada dövlət dili türk dili elan edildi. İctimai həyatın digər sahələrinin milliləşdirilməsi sahəsində xeyli iş görüldü. Azərbaycan respublikasının parlamenti 1919-cu il avqustun 11-də Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında qanun qəbul etdi. Xalq maarifi sahəsində qısa müddətdə böyük tədbirlər həyata keçirildi. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi Qazaxa köçürüldü, Bakı Dövlət Universiteti təsis edildi, xarici ölkələrdə kadr hazırlığı məqsədi ilə 1919-20-ci tədris ilində 100 nəfər gənc Avropanın müxtəlif təhsil müəssisələrinə göndərildi. Məktəblərin xeyli hissəsi milliləşdirildi, kitabxanalar açıldı, savadsızlığın ləğvi üçün kəndlərdə kurslar yaradıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət rəmzləri (üçrəngli bayraq, gerb, himn) milli Azərbaycan rəmzləri kimi tanındı. Azərbaycan dövlət bankı yaradıldı, 1918-ci ilin

martında dağıdılmış neft sənayesi və Bakı-Batum neft kəməri bərpa edildi. – 108,174,175,258,259,371,372,378-383,386,389-413,417-421.

82. **1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi.** Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən Sovet ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi. Sovet ordusunun bu kütləvi zorakılıq aktı nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, yüzlərlə adam qanunsuz həbs edilmiş və itkin düşmüş, dövlət əmlakına, ictimai və şəxsi əmlakla, şəhər təsərrüfatına və vətəndaşlara böyük maddi ziyan dəymişdi. 1990-cı ilin Qanlı Yanvarı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan mübarizə tariximizdə Vətənin şəhid övladlarının qanı ilə yazılmış şərəfli səhifə oldu. – 111,131-132,213,215-216,258,265,397.

83. **Rəhim Qaziyev, R ə h i m H ə s ə n o ğ l u** (d.1943) – texnika elmləri namizədi. Azərbaycan Politeknik İnstitutunun müəllimi, 1992-93-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri olmuşdur. Ordu quruculuğunda kobud səhvlərə yol vermiş, nəticədə Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi, o cümlədən Şuşa şəhəri ermənilər tərəfindən işğal olunmuşdur. – 115.

84. **Əbdüləziz əl-Səud, F ə h d i b n Ə b d ü l ə z i z ə l - S ə - u d** (d.1922) – 1982-ci ildən iki müqəddəs ocağın xidmətçisi və Səudiyyə Ərəbistanının kralıdır. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 127-128, 129-130.

85. **Səudiyyə Ərəbistanı, S ə u d i y y ə Ə r ə b i s t a n ı k r a l - l ı ğ ı** – Cənub-Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 2,15 milyon km², əhalisi 18,4 milyon nəfərdir. Paytaxtı ər-Piyaddır. İnzibati cəhətdən 4 əyalətə bölünür. [471-472]

Səudiyyə Ərəbistanı mütləq teokratik monarxiyadır. Dövlət başçısı kraldır. Ölkədə bütün hakimiyyət krala məxsusdur. İcra orqanı Nazirlər Şurasıdır, Şuramı kral təyin edir və ona başçılıq edir. Hökumətin nəzdində Məşvərət Şurası var. Müsəlmanların iki müqəddəs şəhəri Məkkə və Mədinə Səudiyyə Ərəbistanındadır. – 127-128,129-130.

86. **«Britiş Petroleum» (Bi-Pi)** – dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. 1909-cu ildən bir çox ölkələrdə neftin kəşfiyyatı, çıxarılması və emalı ilə məşğuldur. Bi-Pi 1994-cü ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Hazırda ABƏŞ-in əsas operatorudur. – 133-136,154.

87. **«Statoyl» şirkəti** – Norveçin «Statoyl» şirkəti 1972-ci ildən fəaliyyət göstərir. Şirkət Şimal dənizinin Norveç sektorunda ən iri neft-qaz istehsalçısıdır. Hazırda dünyanın 19 ölkəsində neftin kəşfiyyatı, çıxarılması və emalı ilə məşğul olur. Şirkət 1994-cü ildən Azərbaycan neft layihələrində fəal iştirak edir. – 133-136.

88. **Avropa Şurası (AŞ)** – Avropada hökumətlərarası təşkilat. 1949-cu ildə yaradılmışdır. Qərargahı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir. AŞ-nın əsas məqsədi Avropada sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq, seçki sistemində çoxpartiyalılığa riayət etmək, demokratiyanı və insan hüquqlarını qorumaq, möhkəmləndirmək, Avropa ölkələrinin mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasına çalışmaq və s. ibarətdir. AŞ-nın ali orqanları Nazirlər Komitəsi, Məsləhət Assambleyası, Sahə nazirliklərinin müşavirəsi və katiblikdir. Azərbaycan 2001-ci ildən AŞ-nın üzvüdür. – 137-151,186,190,191,192,193,195,196,202,353-360,405.

89. **ÇUAM** - Avropada adi silahların azaldılması haqqında müqavilənin cinah sənədi müzakirə olunduqdan sonra həmin sənədi bəyənən ölkələrdən – Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldovadan ibarət qeyri-rəsmi «dördlər qrupu» yaradıldı. Sonralar bu quruma Özbəkistan da qatıldı (10 oktyabr 1997). 2005-ci ildə isə Özbəkistan bu qurumu tərk etdi. – 140, 143,144,440.

90. **Atəşkəs** – 1994-cü il mayın 12-də Ermənistan–Azərbaycan arasında atəşin müvəqqəti dayandırılması (atəşkəs) haqqında müqavilə imzalandı. Müqaviləyə görə müharibə aparən tərəflər sülh müqaviləsi bağlanana qədər atəşin dayandırılması haqqında razılığa gəldilər. – 141,142,156,224,243-244,278,340,359,405,437,453. [472-473]

91. **Avropa Birliyi (AB)** – 1951-57-ci illərdə yaranmış üç Qərbi Avropa inteqrasiya təşkilatının ümumi adı (Avropa İqtisadi Birliyi - AİB, Avropa Kömür və Polad Birliyi – AKPB, Avropada Atom Energetika Birliyi – (AAEB), AB ümumi prinsiplərin müəyyən edilməsindən birgə fəaliyyətə qədər bir neçə mərhələ (Avropa İnvestisiya Bankının, Avropa Regional İnkişaf Fondunun - vahid valyutaya keçməsi - AVRO-ya) keçmişdir. Mühüm mərhələ Vahid Avropa Aktının (1986-1987-ci ildən qüvvəyə minmişdir) qəbul edilməsi olmuşdur. 1967-ci ildə rəhbər orqanların birləşməsindən sonra - AİB, AKPB və AAEB – Avropa Birliyi – 1993-cü ildə isə Avropa Şurası yarandı. – 143,144,187,190,191,192,193,195,201,204,405,443.

92. «**İpək yolu**», **B ö y ü k İ p ə k Y o l u** – beynəlxalq tarixi tranzit-ticarət yolu; eramızdan əvvəl II əsrin sonlarından eramızın XVI əsrinədək fəaliyyət göstərmiş, Çindən Şimali Afrika və İspaniyaya qədər uzanaraq, ayrı-ayrı qolları ilə o zaman dünyanın məlum olan, demək olar ki, bütün ölkələrini birləşdirmişdir.

Əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi və zəngin maddi sərvətlərə malik olması sayəsində Azərbaycan qədim zamanlardan dünya ölkələri arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrdə mühüm yer tutmuşdur.

XX əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Böyük İpək Yolunun yenidən dirçəldilməsi ideyasını irəli sürməsi bütün dünyada, xüsusilə də Böyük İpək Yolu üstündə yerləşən ölkələrdə ciddi maraqla qarşılandı. Bu məqsədlə 1998-ci ilin sentyabrında Bakıda 33 dövlətin və Avropa Birliyinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirildi; TRASEKA proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulan Asiya–Qafqaz–Avropa ticarət dəhlizinin – Böyük İpək Yolunun bərpasının və onun imkanlarından hamılıqla bəhrələnməyin vacibliyi qeyd olundu. – 144,187,190,193,194,448.

93. **Tofiq Quliyev**, **T o f i q Ə l ə k b ə r o ğ l u** (1917-2000) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Tofiq Quliyev Azərbaycan estrada musiqisinin yaradıcılarından biridir. Onun lirik mahnıları sadə, aydın və milli koloritlidir. 1973-2000-ci illərdə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin sədri olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 152,319,384. [473-474]

94. **Zərifə xanım**, **Ə l i y e v a Z ə r i f ə Ə z i z q ı z ı** (1923-1985) – görkəmli Azərbaycan oftalmoloqu. Tibb elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, Rusiya Tibb EA-nın akademiki, Azərbaycan Respublikasının əməkdar elm xadimi. Görkəmli siyasi və dövlət xadimi **Əziz Əliyevin** qızı, prezident **Heydər Əliyevin** həyat yoldaşı, prezident **İlham Əliyevin** anası. **Zərifə xanımın** Azərbaycanda oftalmologiya elminin inkişafında müstəsna xidmətləri var. O, vaxtilə Azərbaycanda geniş yayılmış traxomanın, dünya təcrübəsində birincilər sırasında peşə, xüsusilə kimya və elektron sənayelərində peşə fəaliyyəti ilə bağlı göz xəstəliklərinin öyrənilməsi, profilaktikası və müalicəsinə, habelə oftalmologiyanın müasir problemlərinə dair bir çox sanballı tədqiqatların müəllifidir. Həmçinin yüksək ixtisaslı səhiyyə kadrları hazırlanmasına böyük əmək sərf etmişdir. O, Ümumittifaq oftalmoloqlar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin, Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsinin, Azərbaycan Oftalmologiya Cəmiyyəti İdarə Heyətinin, «Vestnik oftalmologii» (Moskva) jurnalı redaksiya heyətinin üzvü olmuşdur. Yüksək elmi nailiyyətlərinə görə Rusiya Tibb EA-nın M.İ.Averbax adına mükafatına layiq görülmüşdü. – 152,320,330.

95. **Səttar Bəhlulzadə**, **S ə t t a r B ə h l u l o ğ l u** (1909-1974) – görkəmli Azərbaycan rəssamı, müasir Azərbaycan boyakarlıq sənətində mənzərə janrının yaradıcılarından biri. Azərbaycan Respublikası əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycanın xalq rəssamı. Bəhlulzadə yaradıcılığa «Kommunist» qəzetində **Əzim Əzimzadənin** rəhbərliyi ilə başlamışdır. Onun əsərlərində doğma torpağa və onu dəyişdirən zəhmət adamlarına hədsiz məhəbbət motivləri başlıca yer tutur. Azərbaycanın səfali guşələri onun lirik mənzərələrində real əksini tapmışdır. Bəhlulzadənin mənzərələrində poetik əhvali-ruhiyyə və kompozisiya quruluşu, işlətdiyi boyalarda isə kolorit gözəlliyi çox güclüdür. Əsərlərində real mənzərə motivlərini rəssam təxəyyülünün məhsulu olan şərti təsvir formaları ilə əlaqələndirir. Mənzərələrinin koloritində açıq rənglərin vəhdəti əsas yer tutur. Azərbaycan Respublikası Dövlət mükafatı laureatıdır. – 152.

97. **Ömər Eldarov**, **Ö m ə r H ə s ə n o ğ l u** (d.1927) – görkəmli Azərbaycan heykəltəraşı. Azərbaycan MEA-nın həqiqi üzvü. Rəssamlıq Akademiyasının müxbir üzvü. Heykəltəraşlığın müxtəlif janrlarında (monumental abidə, portret, büst, qorelyef və s.) əsərlər yaradır. 1995-ci ildən Milli Məclisin deputatıdır. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 152. [474-475]

96. **A z ə r b a y c a n B e y n ə l x a l q Ə m ə l i y y a t Ş i r k ə t i** (ABƏŞ) – Bakıda fəaliyyət göstərən neft şirkətlərindən biri. 1994-cü ilin axırlarında yaradılmışdır. «Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft yataqlarının müştərək işlədilməsi və istifadəyə verilməsi» haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin və dünyanın bir neçə böyük neft şirkətləri ilə imzalanmış müqavilənin payçıları adından onun şərtlərini həyata keçirmək məqsədilə yaradılmış əməliyyat şirkətidir. Buraya 7 ölkəni (B.Britaniya, ABŞ, Yaponiya, Norveç, Rusiya, Türkiyə və Səudiyyə Ərəbistanı) təmsil edən 11 iri neft şirkəti daxildir. – 154,155,425,426

98. «**İzvestiya**» – Rusiya Federasiyasında gündəlik, siyasi qəzet. İlk nömrəsi 1917-ci ildə çıxmışdır. – 154-162.

99. **Yelizaveta, Kraliça II Yelizaveta** (d.1926) – Böyük Britaniya kraliçası. Vindzor sülaləsindəndir. 1952-ci ildə atası VI Georqin ölümündən sonra taxt-taca sahib olmuşdur. – 155.

100. **Elçibəy, Əliyev Əbülfəz Qədirqulu oğlu** (1938-2000) – 1989-cu ildə yaradılan AXC-nin, sonralar AXCP-nin sədri. 1992-93-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 157,158.

101. **Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC)** – ictimai-siyasi təşkilat. 1989-cu ildə təsis konfransı keçirilmiş, Proqram və Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. 1999-cu il iyulun 25-də keçirilmiş qurultayının qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası adlandırılmışdır. – 157,266.

102. **«Əsrin müqaviləsi»** – 1994-cü ilin sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» yataqlarının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi» haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə bağlanmış müqavilə. – 158,285,301,406.

103. **Mütəllibov Ayaz Niyazi oğlu** (d.1938) - 1989-90-cı illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri, 1990-cı ildə Qorbaçovun təkidi ilə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilmişdir. 1992-ci ildə Azərbaycan [475-476] Respublikasının prezidenti olmuşdur. Ayaz Mütəllibov işində ciddi səhvlərə yol vermiş, nəticədə Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağdan azərbaycanlı əhalini çıxarmış və ərazini işğal etməyə nail olmuşlar. – 160,161.

104. **Yeltsin Boris Nikolayeviç** (d.1931) – Rusiyanın siyasi və dövlət xadimi. 1991-2000-ci illərdə Rusiya Federasiyasının ilk prezidenti olmuşdur. – 161,353,355.

105. **Kuçma Leonid Daniloviç** (d.1938) – Ukraynanın siyasi və dövlət xadimi. 1994-2005-ci illərdə Ukrayna Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 163,435,444-446.

106. **Qurban bayramı** – Müsəlman dünyasında ən əziz bayramlardan biri. Qurban bayramı zil-hicce ayının 10-cu günü başlayır. Müsəlmanlar bu bayramı islamın əsas şərtlərindən biri – həcc mərasimlərinin yerinə yetirilməsi və böyük Allahın bəndələrinin günahının bağışlanması günü kimi gözləyirlər. Bu bayramın kökləri islamdan əvvəlki vaxtlara – İbrahimin öz oğlu İsmaili Allaha qurban verməyə hazır olması vaxtına təsadüf edir. – 164-165,166-182.

107. **Mir Mövsüm Ağa, Ağa Seyid Əli Mir Mövsüm-zadə** (Ətağa) (1883-1950) – Azərbaycanda və onun sərhədlərindən kənarında tanınan kəramət və möcüzə sahibi. Ağanın bu cür kəramət sahibi olması – həm sağlığında, həm də haqq dünyasına köçəndən sonra dara düşən insanları xilas etməsi, nicat verməsi – ilahi qüvvənin təzahürü, tanrı qüdrətinin emanisipasiyasıdır. Ətağa müəyyən telepatik qabiliyyətə də malik idi. Onun varlığından hansısa fitri, bioloji enerji saçılırdı. İndinin özündə də Ağanın ruhuna, kəramətinə inam eynilə qalır. – 166-182.

108. **Məhəmməd Peyğəmbər, Məhəmməd ibn Əbdül-İlah** (570/571-632) – İslamın banisi, siyasi və dövlət xadimi. İslama görə Məhəmməd əleyhüssəlam böyük peyğəmbər və «allahın elçisi» sayılmış, «Qurani-Kərimi» xalqa çatdırmışdır. – 170.

109. **Bibiheybət ziyarətگاهی** – Bakının Şıx kəndində türbə. Rəvayətə görə, türbədə şiələrin yeddinci imamı Museyi Kazımın qızı Hökumə və onun Heybət adlı nökeri dəfn olunmuşdur. «Bibiheybət» [476-477] adının da buradan yarandığı güman edilir. Başqa rəvayətə görə, səkkizinci imam Rzanın qızı və bacısı Bakı yaxınlığında məskən salmış, burada da vəfat etmişlər. Onların dəfn olunduğu yerdə türbə, onun yanında isə 20 metrlik minarəsi olan məscid tikilmişdi. Məscidin XIII əsrin sonunda tikildiyi ehtimal edilir. – 171.

110. **Romanovlar** – Rusiyada XIV-XVI əsrlərdə boyar nəslı, 1613-cü ildən çar, 1721-1917-ci illərdə imperator sülaləsi, əcdadı Moskva boyarı Andrey Kobila idi. Romanovlar nəslindən ilk çar Mixail Fyodoroviç olmuşdur. Onun nəvəsi I Pyotr (1721) imperator elan edildi. İmperator Aleksey Petroviçin ölümü ilə (1730) Romanovlar sülaləsinin kişi nəslı, I Yelizaveta Petrovnanın ölümü ilə (1761) qadın nəslı kəsildi. Lakin Holşteyn - Qottorplar sülaləsinin nümayəndələri – III Pyotr, II Yekaterina, I Pavel və onun xələfləri də Romanovlar fəmiliası daşıyırdılar. Fevral-burjua-demokratik inqilabından sonra Romanovlar monarxiyası devrildi və sonuncu imperator II Nikolay və onun ailəsi güllələndi. Romanovlar nəslindən qalanlar isə İtaliyaya, Fransaya, B.Britaniyaya, ABŞ-a, Avstriyaya mühacirət etdilər. –174.

111. **Böyük Oktyabr Sosialist inqilabı** – müasir tarixşünaslıqda Oktyabr çevrilişi də adlanır. 1917-ci il oktyabrın 24-dən 25-nə (noyabrın 6-dan 7-nə) keçən gecə V.İ.Leninin başçılığı ilə bolşeviklər silahlı üsyan edərək Müvəqqəti hökuməti devirdilər. Bunun nəticəsində, V.İ.Lenin başda olmaqla, Rusiyada Sovet hökuməti - Xalq Komissarları Soveti yarandı. – 174,390.

112. **Fevral burjuva-demokratik inqilabı** (1917) – Rusiyada çar mütləqiyyətini devirmiş ikinci inqilab. Fevralın 27-də Petroqradda başlanmış ümumi siyasi tətillə silahlı üsyana çevrildi və fevralın 28-də inqilabın qələbəsi ilə nəticələndi. Bununla Rusiyada ikihakimiyyətlik – bir tərəfdə Müvəqqəti hökumətin hakimiyyəti, digər tərəfdə Fəhlə Deputatları Sovetinin hakimiyyəti yarandı. – 174.

113. **Bülbül**, Murtuza Məşədi Rza oğlu Məmmədov (1897-1961) – Azərbaycan klassik vokal məktəbinin banisi, musiqi folkloru tədqiqatçısı. Bülbülün yaradıcılığı müasir Azərbaycan musiqili teatrı tarixində mühüm bir mərhələ təşkil edir. Bülbül Azərbaycan xalq mahnılarını, təsnifləri böyük sənətkarlıqla ifa etmiş[477-478]dir. Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. SSRİ xalq artisti və SSRİ Dövlət mükafatı laureatıdır. – 178,210,331.

114. **Rəşid Behbudov**, Rəşid Məcid oğlu (1915-1989) – görkəmli Azərbaycan müğənnisi. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. Müstəsna gözəl səsə malik olan Rəşid Behbudov Azərbaycan vokal məktəbinin görkəmli nümayəndələrindəndir. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı və Sosialist Əməyi Qəhrəmanı idi. –178.

115. **Çernomırdin Viktor Stepanoviç** (d.1938) – Rusiya Federasiyasının dövlət xadimi, diplomat. 1992-98-ci illər Rusiya Federasiyasının Baş naziri olmuş, hazırda Rusiya Federasiyasının Ukrayna Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfirdir. – 183.

116. **Firdovsi**, Firdovsi Əbülfəsim (təq.934-1020, yaxud 1030) – böyük fars və tacik şairi. Farsdilli ədəbiyyatın monumental eposu, dünya ədəbiyyatının möhtəşəm abidələrindən olan «Şahnamə»nin müəllifidir. – 184.

117. **Xəyyam**, Ömər Xəyyam (1048-1122-ci ildən sonra) – böyük fars və tacik şairi, riyaziyyatçı, filosof. O, riyaziyyata və fəlsəfəyə dair çoxlu əsərlərin, dünya şöhrəti qazanmış rübailərin müəllifidir. – 184.

118. **Qətran Təbrizi**, Əbu Mənsur (1012-1088) – böyük Azərbaycan şairi. Təbrizi aşiqanə serləri, gözəl təbiət təsvirləri ilə Azərbaycan poeziyasına yenilik gətirmişdir. Yaradıcılığında hökmdarlara həsr edilmiş qəsidələr mühüm yer tutur. – 184.

119. **Xaqani Şirvani**, Əfzələddin İbrahim İbn Nəccar Şirvani (1126-1199) – Azərbaycan şairi, mütəfəkkir. Xaqani Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli simalarındandır. Xaqani Şirvaninin ədəbi irsi olduqca zəngindir. Onun epik poeziyanın ilk görkəmli nümunələrindən «Töhfət ül-İraqeyn» adlı məsnəvi, «Mədəin xərəbələri» adlı məşhur fəlsəfi qəsidəsi, «Həbsiyyə» adlandırılan qəsidələri və mərsiyələri klassik Şərq ədəbiyyatında kamil əsərlərdir. – 184.

120. **Nizami Gəncəvi**, İlyas Yusif oğlu (1141-1209) – dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. Dünya ədəbiyyatı tarixinə məsnəvi [478-479] formasında yazdığı beş epik poemadan ibarət «Xəmsə» müəllifi kimi daxil olmuşdur. Nizami Gəncəvinin ilkin Şərq Renessansının zirvəsi olan yaradıcılığında dövrünün ən humanist, ümumbəşəri ictimai-siyasi, sosial və mənəvi-əxlaqi idealları parlaq bədii əksini tapmışdır. Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq ədəbiyyatında mənzum roman janrının əsasını qoymuş, yeni ədəbi məktəb yaratmışdır. Nizami Gəncəvi həm də dövrünün görkəmli mütəfəkkiri olmuşdur. Onun bütün əsərlərində şəxsiyyət azadlığı, insanın mənəvi azadlığı tərənnüm olunur. – 184.

121. **Sədi**, Müslihəddin Əbu Məhəmməd Əbdüllah ibn Müşrifəddin (1203-10-cu illər arasında - 1292) – böyük fars şairi, mütəfəkkir. Sədiyə didaktik və mütəfəkkir şair kimi «Büstan» və «Gülüstan» əsərləri şöhrət qazandırmışdır. Sədi klassik fars əbədi – bədii nəsrinin əsasını qoymuşdur. – 184.

122. **Nəsimi**, əsl adı Seyid Əli (1369-1417) – böyük Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. İmadəddin Nəsimi adı ilə də məşhurdur. Əsərlərini Azərbaycan, ərəb, fars dillərində yazmışdır. Hürufiliyi yaydığı üçün Hələbdə həbs olunmuş, «kafir», «dinsiz» elan edilərək ruhanilərin fitvası ilə vəhşicəsinə öldürülmüşdür. – 184.

123. **Hafiz**, Ş ə m s ə d d i n M ə h ə m m ə d Ş i r a z i (təqr. 1325-1389, yaxud 1390) – böyük fars şairi. Mustəsna yaddaşı olan Hafiz Qurani - Kərimi əzbər bilirdi; «Hafiz» ləqəbi də bununla əlaqədardır. Yaradıcılığı orta əsrlər farsdilli lirik poeziyanın ən yüksək zirvəsidir. – 184.

124. **Xətai Şah İsmayıl** (1487-1524) — Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin banisi. Dövlət xadimi və sərkərdə, şair. 1501-ci ilin payızında Təbrizə daxil olan I Şah İsmayıl özünü şah elan etdi. Bununla da paytaxtı Təbriz olmaqla Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin əsası qoyuldu. I Şah İsmayılın dövründə Səfəvilər dövləti Yaxın Şərqi ən qüdrətli dövlətlərdən birinə çevrildi.

I Şah İsmayıl «Xətai» təxəllüsü ilə Azərbaycan, fars və ərəb dillərində şeirlər yazmışdır. – 184.

125. **Füzuli** M ə h ə m m ə d S ü l e y m a n o ğ l u (1494-1556) – Azərbaycanın dahi şairi və mütəfəkkiri. Azərbaycan, fars və ərəb dillərində qəsidə, müsəddəs, rübai, qitə və s. yazmışdır. Aşıqanə qəzəlləri ilə lirik şair kimi şöhrətlənmişdir. Yaradıcılığının zirvəsi olan «Leyli və [479-480] Məcnun» poeması Azərbaycan, eləcə də Şərq və dünya poeziyasının nadir incilərindəndir. Kərbəladə dəfn edilmişdir. – 184.

126. **Belçika, Belçika Krallığı** – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 30,5 min km², əhalisi 10,2 milyon nəfərdir. Belçika konstitusiyalı monarxiyadır. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Brüsseldir. – 186-188,189-196,197-199,200-202,203-205.

127. **NATO** (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cu il aprelin 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslandiyanın imzaladıqları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərargahı Brüsseldədir. – 186,190,191,192,193,195,202,354.

128. **Avropa- Atlantika Əməkdaşlıq Şurası**. 1997-ci ildə Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının Portuqaliya sessiyasında yaradılmışdır. Tərkibinə 44 ölkə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası daxildir. – 186.

129. **«Petrofina»** – Belçika firması. 1956-cı ildə təşkil olunmuşdur. Neftin kəşfiyyatı, çıxarılması, emalı və satışı ilə məşğul olur. 1999-cu ildə «Total» şirkəti ilə birləşmişdir. – 187,191,201,204.

130. **«Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı** – NATO ilə Şərqi Avropa və keçmiş SSRİ ölkələri arasında siyasi və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq sənədi, 1994-cü il yanvarın 10-11-də NATO Şurasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Brüsseldə keçirilən görüşdə ABŞ tərəfindən təklif edilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 1994-cü il mayın 4-də NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında Azərbaycanın «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulması haqqında sənədi imzalamışdır. 1996-cı ilin aprelinde Heydər Əliyev NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında NATO-nun Baş katibi Xavyer Solana ilə görüşündə [480-481] Azərbaycan Respublikasının təqdimat sənədini ona vermişdir. Həmin sənəd əsasında Azərbaycanın NATO ilə tərəfdaşlığının fərdi proqramı hazırlanmışdır. – 190,193.

132. **Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT)** – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 198 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası BMT-nin üzvüdür. –206-209,320,340-341,405.

133. **1899 və 1907-ci il Haaqa konvensiyaları** – müharibə qanunları və adətləri haqqında 1-ci (3 konvensiya) və 2-ci (13 konvensiya) beynəlxalq konvensiyalar. 1899 və 1907-ci il 1-ci və 2-ci sülh konfranslarında qəbul edilmişdir. Haaqa konvensiyaları beynəlxalq toqquşmaların dinc yolla həllini, neytraliteti, dinc əhəlinin qorunmasını, hərbi əsirlərlə rəftar qaydaları və prinsipləri müəyyən edir. – 206.

134. **Nürnberg tribunalı**, N ü r n b e r g p r o s e s i – əsas nasist hərbi cinayətlər üzərində məhkəmə prosesi, 1945-ci il noyabrın 20-dən 1946-cı il oktyabrın 1-dək Nürnbərgdə Beynəlxalq hərbi tribunalda aparılmışdır. Faşist Almaniya'nın ali dövlət və hərbi xadimləri – G.Gerinq, B.Keytel, E.Kaltenbrunner, A.Yodl, Q.Qess, A.Şpeer, Y.Şaxt, Q.Krupp; 12 adam ölüm cəzasına, 7-si isə uzunmüddətli və ömürlük həbs cəzasına məhkum olunmuşlar. N. tribunalı tarixdə ilk dəfə olaraq bu təcavüzü insanlığa qarşı ən ağır cinayət adlandırmışdır. – 207. [481-482]

135. **Millətlər liqası** – Birinci və İkinci dünya müharibələri arasında fəaliyyət göstərmiş beynəlxalq təşkilat; Paris sülh konfransında (1919-1920) yaradılmışdı. Əsas orqanları Cenevrədə yerləşirdi. İlk əvvəl Millətlər liqasına 44 dövlət qoşulmuşdu. Millətlər liqası xalqlar arasında əməkdaşlığı, əminamanlığı qorumaq məqsədi qoymuşdu. Əslində isə faşist Almaniya'nı, İtaliya'nı dəstəkləyirdi. Millətlər liqası 1946-cı ilin aprelində buraxılmışdır. –207.

136. **Lütfiyar İmanov**, L i t f i y a r M ü s l ü m o ğ l u (d.1928) – Azərbaycan müğənnisi. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. 1959-cu ildən M.F.Axundov adına Azərbaycan Opera və Balet Teatrının solistidir. L.İmanov gözəl, məlahətli və geniş diapozonlu səsə malikdir. Onun repertuarında Azərbaycan xalq mahnıları, romanslar mühüm yer tutur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 210,211.

137. **Pasxa bayramı** – yəhudi və xristian bayramı. Pasxa əvvəllər yəhudilərin Misirdən «çıxıb getmələri» münasibətilə, sonra isə yəhudi xalqının xilaskarının zühurunu gözləməklə, xristianlıqda isə İsanın iztirabları, din yolunda fəda etməsi, onun ölümü və yenidən dirilməsi ilə əlaqələndirilir. Əvvəllər yəhudi və xristian pasxaları eyni vaxta təsadüf edirdi. 325-ci ildə Ümumdünya xristian yığıncağı xristian pasxasını yəhudi pasxası qurtarandan bir həftə sonra qeyd etməyi qərara aldı. Bu tarix aprel 4-dən mayın 8-dək olan dövrə düşür. – 217.

138. **Məsud Yılmaz** (d.1947) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi. 1997-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri olmuşdur. Ana Vətən Partiyasının başqanıdır. – 223,226,234.

139. **Şevardnadze Eduard Amvrosiyeviç** (d.1928) – Gürcüstanın və SSRİ-nin siyasi və dövlət xadimi. 1972-85-ci illərdə Gürcüstan KP MK-nın birinci katibi, 1985-90-cı illərdə SSRİ xarici işlər naziri, 1994-2003-cü illərdə Gürcüstanın prezidenti olmuşdur. – 223,224,234,279,280, 282,283, 284-285,286-295,297,343,347,349,352,362,264,365

140. **Ceyhan limanı** – Aralıq dənizi sahilində liman. Uzunluğu 1695 km olacaq Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin çəkilməsi nəzərdə [482-483] tutulmuşdur. 1998-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Özbəkistan prezidentləri və ABŞ-ın energetika naziri Bakı–Tbilisi–Ceyhan marşrutunu müdafiə edən «Ankara bəyannaməsi»ni imzalamışlar. Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri 2005-ci ildə istifadəyə veriləcək. – 225,233,301,307,308,427,451.

141. **Məmməd Rahim**, M ə m m ə d R a h i m A b b a s o ğ l u H ü s e y n o v (1907-1977) – tanınmış Azərbaycan şairi, Azərbaycanın xalq şairi. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 228.

142. **Mirzə İbrahimov**, M i r z ə Ə j d ə r o ğ l u (1911-1993) – Azərbaycan yazıçısı, dramaturq, ictimai və dövlət xadimi. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndələrindən olan M.İbrahimov bir sıra hekayə, povest və romanların müəllifidir. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri, SSRİ Yazıçılar İttifaqının katibi, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri, SSRİ Ali Sovetlərinin deputatı, Asiya və Afrika Ölkələri ilə Sovet Həmrəylik Komitəsinin sədri olmuşdur. M.İbrahimov AMEA-nın akademiki, Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı, Beynəlxalq Nehru mükafatı laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanıdır. – 228,328.

143. **Mehdi Hüseyn**, H ü s e y n o v M e h d i Ə l i o ğ l u (1909-1965) – tanınmış Azərbaycan yazıçısı, tənqidçi və ictimai xadim. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının katibi və birinci katibi, SSRİ Yazıçılar İttifaqının katibi, SSRİ və Azərbaycan Ali Sovetlərinin deputatı olmuşdur. SSRİ Dövlət mükafatı laureatıdır. – 228.

144. **Süleyman Rəhimov**, S ü l e y m a n H ü s e y n o ğ l u (1900 - 1983) –görkəmli Azərbaycan yazıçısı, ictimai xadim. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı. Onun onlarla roman və povestlərində Azərbaycan xalqının tam birəsrlik tarixi öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri olmuşdur. – 228,328.

145. **İlyas Əfəndiyev**, İlyas Məhəmməd oğlu (1914-1996) – görkəmli Azərbaycan yazıçısı, dramaturq. Azərbaycanın xalq yazıçısı. İ.Əfəndiyevin dram əsərlərinin Azərbaycan Milli Dram Teatrının repertuarının zənginləşməsində müstəsna rolu var. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 228.

146. **Məhsəti Gəncəvi** (?-?) – XII əsr Azərbaycan şairi. M.Gəncəvi əsasən, rübai janrında yazmışdır. Rübaiəri dünyəviliyi, humanizmi, nikbinliyi ilə seçilir. – 229.

147. **Ağabəyiməğa Ağabacı** (1781-1831) – Azərbaycan şairi. İbrahimxəlil xanın qızıdır. 1801-ci ildə İran şahı Fətəli şah Qacara ərə verilmişdir. Bir neçə şeri məlumdur. – 229.

148. **Heyran xanım** (?-?) – Azərbaycan şairi, XVIII əsrin sonlarında Kəngərli xanları ailəsində doğulmuşdur. Əsasən, aşiqanə şerlər – qəzəl, müxəmməs, rübai yazmışdır. Əsərlərinin 3 əlyazması məlumdur. – 229.

149. **Aşıq Bəsti**, Bəsti Kərbəlayi Bayraməli qızı (?-1936) – Azərbaycan aşığı. Şerlərində zəmanədən şikayətlənmiş, haqsızlığa və ədalətsizliyə qarşı çıxmış, qadınları ictimai həyata çağırmışdır. –229.

150. **Natəvan**, Xurşudbanu (1832-1897) – tanınmış Azərbaycan şairi. Mehdiqulu xanın qızı, İbrahimxəlil xanın nəvəsidir. «Xan qızı» adı ilə tanınmışdır. Əsərləri dərin səmimiyyəti, incə lirizmi ilə seçilir. Yüksək sənətkarlıq nümunəsi olan şerlərində təkrir, qoşa qafiyə, rədif, məcaz və s. bədii vasitələri məharətlə işlətməmişdir. Natəvan həm də istedadlı rəssam olmuşdur. – 229.

151. **Mədinə Gülgün**, Ələkbərzadə Mədinə Nəsrul-la qızı (1926-1991) – Azərbaycan şairi. Əməkdar incəsənət xadimi. 1938-ci ildə ailəliklə Cənubi Azərbaycana köçmüş, milli demokratik hərəkata qoşulmuşdur. Milli hökumət irtica qüvvələri tərəfindən boğulduqdan sonra Bakıya qayıtmışdı. Vətən məhəbbətinin, İran xalqlarının, o cümlədən azərbaycanlıların azadlıq mübarizəsinin tərənnümü ser və poemalarının əsas mövzudur. – 229.

152. **Hökumə Billuri**, Hökumə İbrahim qızı (d.1926) – Azərbaycan şairi. İran Azərbaycanındakı milli azadlıq mübarizəsinin, [484-485] vətənpərvərlik və beynəlmilətçiliyin tərənnümü şerlərinin əsas mövzudur. Azərbaycanın xalq şairidir. – 229,387.

153. **Supsa limanı** – Qara dəniz sahilində liman. 1996-cı il martın 8-də Bakıdan Supsa limanına neft kəmərinin çəkilməsinə dair beynəlxalq saziş imzalanmışdır. 1999-cu il aprelin 17-də Bakı - Supsa ixrac boru kəməri, Supsa yerüstü terminalı istifadəyə verilmişdir. Açılışda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdi. – 233,427,450.

154. **Mustafa Kamal Atatürk**, Qazi Mustafa Kamal (1881-1938) – Türkiyə dövlət, siyasi və hərbi xadimi, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidenti (1923-38). Birinci dünya müharibəsi zamanı Dardanel boğazının müdafiəsində (1915) şücaət göstərmişdir.

Atatürk 1919-cu ildə «kamalçılar hərəkatına» – milli azadlıq hərəkatına başçılıq etmişdir. 1920-ci ildə Atatürk Ankarada yeni parlament – Türkiyə Böyük Millət Məclisini (TBMM) yaratdı, məclisin və təşkil edilən hökumətin sədri seçildi. Sakarya çayı yaxınlığında qələbəyə görə TBMM Atatürkə marşal rütbəsi və «Qazi» fəxri adını vermişdir. 1922-ci ildə Atatürkün komandanlığı ilə türk ordusu Türkiyəni xarici müdaxiləçilərdən tamamilə azad etdi.

Atatürk soy adı ona 1934-cü ildə TBMM tərəfindən verilmişdir. – 234,238,305,309.

155. «**İnterfaks**» – Moskvada müstəqil informasiya agentliyi. 1989-cu ildə yaradılmışdır. Rusiya və xarici kütləvi informasiya vasitələri, xarici dövlətlərin nümayəndəlikləri, dövlət, iqtisadiyyat və başqa təşkilatlar üçün siyasi, iqtisadi və başqa informasiyalar yayır. – 239-242.

156. **Abbas Abbasov**, Abbas Aydınoğlu (d.1949) – 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti sədrinin birinci müavindir. – 240.

157. **Səfər Əbiyev**, Səfər Axundbala oğlu (d.1950) – general-polkovnik. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Müdafiə naziridir. – 240. [485-486]

158. **Eldar Həsənov**, Eldar H ü m b ə t o ğ l u (d.1955) – 1995-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının baş prokuroru olmuşdur. 2001-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Rumıniyada fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir. – 240.

159. **İsrail** – Yaxın Şərqdə dövlət. Sahəsi 20,8 min km², əhalisi 5,5 milyon nəfərdir. İsrail dövləti BMT-nin Baş Məclisinin 1947-ci il 29 noyabr tarixli qərarına əsasən yaradılmışdır. İsrail inzibati cəhətdən 6 mahala bölünür. Dövlət başçısı prezidentdir, onu birpalatalı parlament (knesset) seçir. Hökumətə geniş səlahiyyəti olan Baş nazir başçılıq edir. – 245-246.

160. **Rüstəm İbrahimbəyov**, R ü s t ə m M ə m m ə d i b r a h i m o ğ l u (d.1939) – yazıçı, dramaturq, kino-senarist. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Azərbaycan, Rusiya və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı. 1981-90-cı illərdə Azərbaycan Kinematografıqlar İttifaqının birinci katibi, 1990-cı ildən isə sədridir. 1996-cı ildə «Günəşdən usanmışlar» kinofilminin senarisinə görə Amerika Kino Akademiyasının «Oskar» mükafatına layiq görülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 247,248,253.

161. **Çarli Çaplin**, Ç a p l i n Ç a p l i S p e n s e r (1889-1977) – məşhur amerikan artisti, rejissor və senarist. Çaplinin yaradıcılığında qrotesk və parodiya üslubları, eləcə də pantomima, xalq teatri, musiqi-höll və sirk sənətlərinin ifadə vasitələri əhəmiyyətli yer tutmuşdur. Onun filmlərində komiklik faciəliklə qovuşur, onun qəhrəmanları yoxsullar dünyasını təcəssüm etdirir. Dramatik, lirik və yumoristik səhnələrin və vəziyyətlərin üzvi uyurluğu Çaplin filmlərinin ən diqqətəlayiq cəhətlərindəndir. Dahi artist, rejissor, humanist olan Çaplin dünya kinosunun inkişafına böyük təsir göstərmişdir. – 249.

162. **Rasim Balayev**, R a s i m Ə h m ə d o ğ l u (d.1948) – Azərbaycan kino artisti Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 249,250,251.

163. **Həsən Seyidbəyli**, H ə s ə n M e h d i o ğ l u (1920-1980) – Azərbaycan dramaturqu, rejissor, yazıçı. Azərbaycanın xalq artisti. Azərbaycan Kinematografıqlar İttifaqı İdarə heyətinin sədri olmuşdur. [486-487] Onun filmlərində mühüm ictimai, sosial və mənəvi problemlərə toxunulur. Azərbaycan şairi Nəsimiyə həsr olunmuş filmi ən yaxşı tarixi filmlərdən biridir. –251,252.

164. **Eldar Quliyev**, E l d a r T o f i q o ğ l u (d.1941) – kino rejissoru. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 252.

165. **Şendelaya Nikolay Mixayloviç** (1903-1943) – gürcü rejissoru, kinodramaturq. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. Şendelayanın yaratdığı «Eliso» filmi gürcü səssiz kinosunun görkəmli nümunələrindəndir. – 253.

166. **Xocalı soyqırımı** – 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni silahlı qüvvələri və Xankəndində yerləşən Rusiyanın 366-cı alayının əsgər və zabitləri Xocalıya hər tərəfdən hücum etmiş, şəhəri tamamilə yandırmışlar; 1000 nəfərdən artıq adam öldürülmüş, yüzlərlə şəhər sakini yaralanmış, itkin düşmüşdür. – 258.

167. **Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP)** – Azərbaycanda ən kütləvi-siyasi partiya. YAP 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində təsis edilib. 81 rayon və 5 minə yaxın ilk partiya təşkilatında birləşən 180 min üzvü var. Partiyada Gənclər Birliyi və Qadın Şurası fəaliyyət göstərir. Parlamentdə 73 deputatla təmsil olunur. YAP Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsində, ölkəmizdə demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət qurulmasında və iqtisadi-siyasi islahatların həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. YAP ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında aparıcı qüvvədir. YAP-ın təsis konfransında (1992) o vaxt Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev yekdilliklə partiyanın sədri seçilmişdi. 2005-ci il mart ayından isə YAP-ın sədri İlham Əliyevdir. – 266.

168. **Həzi Aslanov**, H ə z i Ə h ə d o ğ l u (1910-1945) – tank qoşunları qvardiya general-mayoru, iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı. Böyük Vətən müharibəsinin ilk günlərindən döyüşlərdə iştirak edən H.Aslanov Stalinqrada vuruşmasında, 55-ci əlahiddə tank polku feldmarşal Manşteynin tank ordusunun darmadağın edilməsində xüsusi məharət göstərmişdir. 1944-cü ildə Aslanovun 35-ci qvardiya tank briqadası Belorusiyanı, Pribaltika respublikalarını azad etmək uğrunda qoşunlarda [487-488] xüsusilə fərqlənmişdi. H.Aslanov Mitağa şəhəri yaxınlığındakı vuruşmada qəhrəmancasına həlak olmuşdur. – 272,321.

169. **Mirzə Fətəli Axundov** (1812-1878) – böyük Azərbaycan yazıçısı, dramaturq, materialist filosof. Axundov Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində daha çox pyesləri və fəlsəfi əsərləri ilə tanınmışdır. 1850-55-ci illərdə yazdığı altı komediya ilə Azərbaycan və bütün Şərqi ədəbiyyatında realist dramaturgiyanın əsasını qoymuşdur. – 282.

170. **Mirzə Şəfi Vazeh** (1794-1852) – Azərbaycan şairi, mütəfəkkir, maarifçi. Əlyazması halında olan ser məcmuəsini F.Bodenştedtə hədiyyə vermişdir. Almaniya qayıdan Bodenştedt həmin şerləri almancaya çevirəcək, «Şərqdə min bir gün», «Mirzə Şəfinin şərqləri» kitablarında nəşr etdirmişdir. Vazehin şerlərinin Avropada şöhrət qazandığını gören Bodenştedt 1875-ci ildə özünü onların müəllifi elan etmişdir. Ədəbi irsinin cüzi hissəsi bizə çatmışdır. – 282.

171. **Fətəli xan Xoyski** (1875-1920) – Azərbaycanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1918-20-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının sədri, daxili işlər, ədliyyə və xarici işlər naziri olmuşdur. 1920-ci ildə Tiflis şəhərində erməni terrorçuları tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilmişdir. – 282,394.

172. **Luçano Pavarotti** (d.1935) – məşhur italyan müğənnisi. «La Skala»nın solisti. Dünyanın ən böyük teatrları «Kovent-Qarden», «Metropoliten-opera» və başqalarında çıxış edir. – 297.

173. «**Space**», – Azərbaycanda müstəqil teleşirkət. 1997-ci ildə yaradılmışdır. Dünyanın bir sıra – MSM, Fashion TV, SNN, NTV telekanalları, İHLAS agentliyi ilə əməkdaşlıq edir. – 299.

174. **İhsan Doğramacı** (d.1915) – türkdilli ölkələrin Milli Pediatriya Cəmiyyətləri Birliyinin fəxri prezidenti, elmlər doktoru, professor. 1963–1965-ci illərdə Ankarada Uşaq Sağlamlığı İnstitutunun direktoru, 1977-93-cü illərdə institutun icraçı direktoru, 1992-ci ildən isə fəxri prezidentidir. [488-489]

1959-cu ildən YUNİSEF-in İcraiyə Komitəsinin üzvüdür. İki dəfə Bilkənd Universitetinin sədri və rektoru olmuş, 1975-ci ildən isə universitetin fəxri rektorudur. – 310-317.

175. «**Kitabi-Dədə Qorqud**» – Azərbaycan xalq ədəbiyyatının ən qədim yazılı abidəsi. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının yaranmasından 1300 il keçir. Elm aləminə XIX əsrdən məlum olan bu qəhrəmanlıq dastanlarının hələlik XV-XVI əsrlərdə köçürülmüş iki əlyazma nüsxəsi (Drezden və Vatikan) tapılmışdır. – 311.

176. **Turqut Özal**, **Ö z a l T u r q u t** (1927-1993) – Türkiyənin görkəmli dövlət və siyasi xadimi. 1980-82-ci illərdə Dövlət naziri, 1983-89-cu illərdə Türkiyənin Baş naziri, 1989-93-cü illərdə Türkiyənin prezidenti olmuşdur. – 312.

177. **Toğrul Nərimanbəyov**, **T o ğ r u l F ə r m a n o ğ l u** (d.1930) – görkəmli Azərbaycan rəssamı. Məişət, portret, mənzərə və naturmort janrlarında, monumental boyakarlıq, illüstrasiya və teatr rəssamlığı sahələrində fəaliyyət göstərir. Yaradıcılığında monumental boyakarlıq mühüm yer tutur (Azərbaycan Kukla Teatrının foyesindəki panno). «Nəsimi dastanı» xoreoqrafik poemasına, «Qobustan kölgələri», «Yeddi gözəl», «Min bir gecə» baletlərinə verdiyi bədii tərtibat Azərbaycan teatr rəssamlığının qiymətli nümunələrindəndir. Azərbaycanın xalq rəssamı, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatıdır. – 318-319.

178. **Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrı** – Respublikanın ən böyük musiqi teatrı. Azərbaycan XKS-nin 1920-ci il 1 iyul tarixli qərarı ilə Birləşmiş Dövlət Teatrı tərkibində opera truppası kimi yaradılmışdı. 1924-cü ildə opera truppası bu teatrdan ayrılaraq müstəqil opera və balet teatrina çevrilmişdir. 1928-ci ildə teatra M.F.Axundovun adı verilmişdir. 1959-cu ildən Akademik Opera və Balet Teatrı adlanır. – 318,342,343.

179. **Qara Qarayev**, **Q a r a Ə b u l f ə z o ğ l u** (1918-1982) – böyük Azərbaycan bəstəkarı. Musiqisi ümumdünya şöhrəti qazanmış, baletləri respublikamızın və bir sıra dünya teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Qarayevin musiqi dili sahəsinə gətirdiyi yeniliklər Azərbaycan və dünya musiqisinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. [489-490] SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Dövlət və Lenin mükafatları laureatı idi. – 318,332.

180. **Fikrət Əmirov**, **F i k r ə t C ə m i l o ğ l u** (1922-1984) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. Simfonik muğam janrının yaradıcısı. Fikrət Əmirov instrumental konsert janrında yazan ilk Azərbaycan bəstəkarlarından. Əsərləri, xüsusilə simfonik muğamları Niyazi, Rojdestvenski (Rusiya), L.Stokovski (ABŞ), Ş.Münş (Fransa), Ç.Aabendrot (Almaniya) kimi məşhur dirijorların repertuarında səslənmişdir.

181. **Azərbaycan Dövlət Universiteti**, bax, Bakı Dövlət Universiteti.

182. **Həsən Əliyev**, H ə s ə n Ə l i r z a o ğ l u (1907-1993) – torpaqşünas, ümumi əkinçilik və təbiəti mühafizə sahəsində alim, ictimai-siyasi xadim. Elmlər doktoru, professor. Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Ayrı-ayrı illərdə Azərbaycan Milli EA Botanika İnstitutunun direktoru, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı nazirinin birinci müavini və Azərbaycan KP MK katibi, Azərbaycan Milli EA-nın akademik katibi, Azərbaycan Milli EA Coğrafiya İnstitutunun direktoru vəzifələrində çalışmışdır. Azərbaycan SSRİ Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. – 320.

183. **Cəlal Əliyev**, C ə l a l Ə l i r z a o ğ l u (d.1928) – bitki fizioloqu, elm təşkilatçısı, ictimai xadim. Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, əməkdar elm xadimi, Rusiya Kənd Təsərrüfatı EA-nın həqiqi üzvü, Ukrayna və Belarus Aqrar EA-larının əcnəbi üzvü, Beynəlxalq Elmi İnkişaf Şurasının – Beynəlxalq EA Azərbaycan Bölməsinin fəxri prezidentidir. Azərbaycan MEA-nın Botanika İnstitutunda məhsuldarlıq proseslərinin molekulyar- genetik əsasları şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışır. Azərbaycan MEA Biologiya Elmləri Bölməsinin akademik katibi olmuşdur. Azərbaycan MEA Rəyasət Heyətinin üzvüdür.

Cəlal Əliyevin başçılığı ilə respublikada genetik ehtiyatların öyrənilməsi üzrə və «Biomüxtəliflik» milli proqramları həyata keçirilir. C.Əliyev həm də vətənimizin ərazi bütövlüyü, ölkəmizdə müstəqil, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu uğrunda mübarizə aparan görkəmli ictimai xadimdir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1995-2005) [490-491] deputatıdır. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 320.

184. **İlham Əliyev**, İ l h a m H e y d ə r o ğ l u (d.1961) – görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi, diplomat. 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının prezidenti. Prezident Heydər Əliyevin oğludur. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti, 1997-ci ildən həmin şirkətin birinci vitse-prezidentidir. Azərbaycan Respublikasının neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm xidmətləri vardır.

İlham Əliyev 1997-ci ildən Azərbaycan Milli Olimpiya komitəsinin (AMOK) prezidentidir. Azərbaycan idmançılarının mötəbər beynəlxalq yarışlarda uğurlar əldə etməsində AMOK-un prezidenti kimi böyük xidməti var. 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur.

Siyasi və dövlət xadimi kimi İlham Əliyev beynəlxalq aləmdə böyük hörmət və nüfuz qazanmış, bir neçə ölkənin ordenləri ilə təltif olunmuşdur. Ölkədə demokratik islahatlar aparılmasında, hüquqi dövlət quruculuğunda, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsində uğurlu xidmətlər göstərən İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında partiya sədrinin müavini, II qurultayında (2001) sədrin birinci müavini vəzifəsinə seçilmişdir. 2005-ci ilin martından isə Yeni Azərbaycan Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli məclisinin (1-2-ci çağırış) deputatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. Azərbaycan haqqında, xüsusilə Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü və onun nəticələri, erməni terrorizmi haqqında həqiqətlərin ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna xidmətləri var. «Heydər Əliyev» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 321.

185. **Sevil Əliyeva**, S e v i l H e y d ə r q ı z ı (d.1955) – şərqsünas, ictimai xadim, tarix elmləri namizədi. Prezident Heydər Əliyevin qızıdır. Bəstəkarlıq fəaliyyəti göstərir, bir sıra musiqi əsərlərinin müəllifidir. Sevil Əliyeva 1990-cı illərin birinci yarısından fəal ictimaiyyətçi, müstəqil Azərbaycanda qadın hərəkətinin təşkilatçılarından biri kimi fəaliyyət göstərir. «Sevil» Azərbaycan Qadınlar Məclisinin sədri, «SOS uşaq kəndləri – Azərbaycan assosiasiyası»nın prezidentidir.

Sevil Əliyevanın İngiltərə-Azərbaycan ictimai-mədəni əlaqələrinin genişləndirilməsində də xidmətləri var. – 321. [491-492]

186. **Arif Heydərov**, A r i f N ə z ə r o ğ l u (1926-1978) – general-leytenant. İkinci dünya müharibəsinin iştirakçısı. 1968-71-ci illərdə SSRİ-nin Türkiyə səfirliyində baş konsulu, 1971-78-ci illərdə Azərbaycan SSR-nin daxili işlər naziri vəzifəsində işləmişdir. – 322.

187. **Əziz Əliyev**, Ə z i z M ə m m ə d k ə r i m o ğ l u (1897-1962) – görkəmli dövlət və siyasi xadimi, səhiyyə təşkilatçısı. Tibb elmləri doktoru, professor. Əziz Əliyev müxtəlif illərdə Azərbaycan Klinik İnstitutunun direktoru, Bakı Səhiyyə Şöbəsinin müdiri, Azərbaycan Xalq Səhiyyə Komissarının muavini və Xalq Səhiyyə Komissarı, Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin katibi, AKP MK-nın katibi, Dağıstan MSSR Vilayət Komitəsinin birinci katibi, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti Sədrinin birinci müavini, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Ortopediya və Bərpa Cərrahiyyə

İnstitutunun direktoru, Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışmışdır. SSRİ Ali Sovetinin və Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. – 324-335.

188. **Dağıstan, D a ğ ı s t a n R e s p u b l i k a s ı** – Rusiya Federasiyasının tərkibində. Sahəsi 50,3 min km², əhalisi 2094,6 min nəfərdir. Paytaxtı Mahaçqala şəhəridir. Dağıstan ərazisi bizim eradan əvvəl 1-ci minilliyin axırlarına qədər Qafqaz Albaniyası tərkibində olmuşdur. XIII əsrin əvvəllərində monqol-tatarların hakimiyyətində, 1813-cü ildə Gülüstan müqaviləsindən sonra isə çar Rusiyasına birləşdirilmişdir. – 324-335,437.

189. **Mahaçqala** (1857-1922-ci illərdə Petrovsk-Port) – Dağıstanın paytaxtı, Xəzər dəniz sahilində liman. Əsası 1844-cü ildə hərbi istehkam kimi qoyulmuşdur. 1922-ci ildə Şəhər Mahaç Dahadəyevin şərəfinə Mahaçqala adlandırılmışdır. – 324.

190. **Tağıyev Hacı Zeynalabdin Tağı oğlu** (1838-1924) – məşhur messenat, maarifpərvər, «millətin başçısı, atası», Bakı milyonçusu. Əvvəllər bəna işləmiş Hacı 1872-ci ildən neftçixarma işinə kapital qoymuş və sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamışdır. Bakıda «Tağıyev N.Z. lifli maddələrin emalı üzrə Qafqaz səhmdar cəmiyyəti»ni, toxuculuq fabrikinə, «Xəzər manifaktura cəmiyyəti»ni, «Tağıyev balıq sənayesi səhmdar cəmiyyəti»ni, yerli sahibkarlarla birlikdə Bakı ticarət bankını yaratmış və bank Şurasının sədri seçilmişdi. [492-493]

Savadsız olmuş Hacı savadsızlığın acısını duymuş və buna görə də vətən övladlarının, xüsusilə, kasıb oğlan və qızların təhsil almasına böyük qayğı göstərmişdi. O, öz vəsaiti ilə Yaxın Şərqdə – Bakıda ilk qız məktəbi, qadınları işlə təmin etmək üçün Bakıda toxuculuq fabriki, Mərdəkanda sənət məktəbi, teatr binası tikdirir. Qiraətxanalar üçün qəzet və jurnalların pulunu ödəyir, öz xərcinə Azərbaycan şair və alimlərinin əsərlərini, həmçinin azərbaycancaya tərcümələri çap etdirir. 1905-11-ci illər İran məşrutə hərəkatına silah və pulla yardım edir. İranda onlarla məktəbin açılmasına, məktəb ləvazimatı və zəruri kitablarla təmin edir, daxildə və xaricdə oxuyan və maddi təminata ehtiyacı olanlara daim yardım edirdi. «Kaspi», «Həyat», «Füyuzat» kimi qəzet və jurnalların nəşri üçün vəsait ayırmışdı.

Hacı Bakıya «Şollar suyu» çəkirmiş, Mərdəkanda dən üyüdən elektrik dəyirmanı tikdirmiş və qəsəbənin əhalisini ilk dəfə elektrik işığı ilə təmin etmişdir.

Bütün bu xidmətlərinə və xeyirxahlığına görə dövrünün ən yüksək titul və rütbələrinə layiq görülmüş, orden və medalları ilə təltif olunmuşdur. – 326.

191. **İrəvan, R ə v a n, E r i v a n, Y e r e v a n,** – orta əsrlərdə və yeni dövrdə (1918-ci ilin mayın 29-dək İrəvan) Azərbaycan şəhəri. XVI əsrin əvvəllərində Zəngi çayı sahilində dağlarla əhatə olunmuş düzənlikdə salınmışdır. İrəvan şəhəri dəfələrlə Səfəvi və Osmanlı qoşununun hücumlarına məruz qalmış, gah bu, gah da o biri dövlətin tərkibinə qatılmışdı. İkinci Rusiya–İran müharibəsi (1826-28) dövründə, Türkmənçay müqaviləsinə (1828) əsasən, Rusiyaya birləşdirildi. XIX əsrin 20-30-cu illərində İran və Türkiyədən köçürülmüş çoxlu erməni İrəvanda yerləşdirilmişdi. 1918-ci ilin mayında Daşnaksutyun partiyası liderlərinin başçılığı ilə Ermənistan Respublikası yarandı. 1918-ci il mayın 28-də yaradılmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti mayın 29-da keçirdiyi iclasında İrəvan şəhərini «paytaxtı» olmayan Ermənistan Respublikasına güzəştə getdi. – 329.

192. **Mircəfər Bağirov, M i r c ə f ə r A b b a s o ğ l u** (1896-1956) – 1933-53-cü illərdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. Bütün SSRİ-də olduğu kimi Azərbaycanda da inzibati-amirlik idarəetmə sisteminin möhkəmləndirilməsinə, totalitar Stalin rejiminin bərqərar olmasına, partiya sıralarını «təmizləmə» adı ilə baş verən [493-494] repressiyaların həyata keçirilməsinə bilavasitə rəhbərlik etmişdir. – 329,331,332.

193. **Yemelyanov Stepan Fyodoroviç** (1902-1985) – general-mayor. 1939-53-cü illərdə Azərbaycan SSR Xalq Daxili İşlər Komissarlığının və Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri olmuşdur. Respublikanın vətəndaşlarına, milli ziyalı nümayəndələrinə xüsusi qəddarlıq göstərmişdir. – 330,331,332.

194. **Müslüm (Əbdülmüslüm) Maqomayev** (1885-1937) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. 1912-ci ildən ömrünün axırınadək opera tamaşalarına dirijorluq etmişdir. M.Maqomayevin «Şah İsmayıl» operası Azərbaycan opera sənətinin inkişafı tarixində əhəmiyyətli yer tutur. – 331.

195. **Stalin İosif Vissarionoviç** (1879-1953) – 1922-53-cü illərdə SSRİ-nin partiya və dövlət rəhbəri. Sosializm quruculuğuna dair Lenin planını, SSRİ-nin Böyük vətən müharibəsində (1941-45) müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsində və s. rəhbər kimi iştirak etmişdir. Fəaliyyətində nəzəri və siyasi səhvlərin çoxluğu, kobud qanun pozuntuları, bəzi mənfi xüsusiyyətləri Stalinin şəxsiyyətinə pərəstişin yaranması ilə nəticələndi. 30-cu illərdə baş verən və milyonlarla insanın repressiyasına səbəb olan qanlı

cinayətlər məhz onun səhvlərinin nəticəsidir. Təkcə 1937-ci ildə Azərbaycanda «xalq düşməni» kimi 29 min nəfər güllələnmiş və ya sürgün edilmişdi. – 331,332.

196. **Niyazi, Tağızadə – Hacıbəyov Niyazi Zülfü-qar oğlu** (1912-1984) – görkəmli Azərbaycan dirijoru, bəstəkar. Azərbaycan milli dirijorluq məktəbinin formalaşması, inkişafı Niyazinin adı ilə bağlıdır. SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı idi. – 332.

197. **Şeyx Şamil** (1797-1871) – Dağıstan və Çeçenistanda çar müstəmləkəçilərinə qarşı mübarizənin rəhbəri, imamlığın başçısı. 1835-ci ilin yayında imam seçilmiş və o vaxtdan dağlıların azadlıq mübarizəsinə başçılıq etmişdi.

Təşkilatçılıq bacarığı və iradəsi sayəsində Şamil dağlıları birləşdirə, yerli feodalları özünə tabe edə bilmiş və hərbi teokratik dövlət - imamlıq yaratmışdı. [494-495]

1870-ci ildə Məkkəyə ziyarətə gedərkən o, Məkkəyə çatmamış Mədinədə vəfat etdi. – 333.

198. **Fazu Əliyeva, F a z u H ə m z ə t q ı z ı** (d.1932) – avar yazıçısı. Dağıstanın xalq şairi. – 335.

199. **Rəsul Həmzətov, R ə s u l H ə m z ə t o ğ l u** (1923-1998) – Dağıstanın xalq şairi, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Lenin mükafatı laureatı. – 335.

200. **Sultan Məhəmməd** (1470-ci illərin sonu – 1555) – Azərbaycan rəssamı. XVI əsr Təbriz miniatür məktəbinin başçısı. S.Məhəmməd əlyazmaları üçün illüstrasiyalar, real həyat hadisələrini əks etdirən miniatürlər, portretlər yaratmış, süjetli xalçalar və bədii parçalar üçün eskizlər çəkmişdir. Azərbaycan miniatür sənətinin inkişaf zirvəsini təşkil edən Sultan Məhəmməd yaradıcılığı orta əsr mənbələrində, eləcə də muasir Avropa sənətsünüşündə yüksək qiymətləndirilmişdir. – 337.

201. **Gürcüstan Demokratik Respublikası** – Cənubi Qafqazda yaranmış müstəqil dövlət (1918 - 26 may, 1921 - 25 fevral). Cənubi Qafqazda ali hakimiyyət orqanı olan Zaqafqaziya Seyminin (1918 – 23 fevral, 26 may) gürcü fraksiyası Batumda Almaniya nümayəndəliyi ilə gizli danışıqlar aparır və Gürcüstanın müstəqilliyini elan etməyə hazırlaşır. Həmin günlərdə Seymin sosial-demokrat fraksiyasının lideri İ.Q.Sereteli Cənubi Qafqaz xalqlarının konfederasiya halında birləşmək ideyasının özünü doğrultmadığını bildirdi və Türkiyə ilə Batum danışıqlarında təklənməklərini bəhanə gətirərək, Gürcüstanın Seymdən çıxıb, müstəqil respublika elan olunmasını zəruri hesab etdi.

1918-ci il mayın 26-da Zaqafqaziya Seyminin sonuncu iclasında İ.Q.Sereteli Seymin buraxıldığını və Gürcüstanın müstəqilliyini elan etdi. – 342-352, 361-364.

202. **Zirab Jvaniya** (1953-2005) – Gürcüstanın siyasi və dövlət xadimi. 1989-cu ildə Gürcüstanda «Yaşillər» hərəkatını, sonra isə eyni adlı partiyayı yaratmış və onun ilk sədri olmuşdur. 1992-95-ci illərdə Gürcüstan parlamentinin deputatı seçilmiş, 1995-ci ildə spiker vəzifəsini tutmuşdur. 1999-cu il seçkilərdən sonra yenidən bu vəzifəyə seçilmiş, amma iki ildən sonra istefa vermişdir. 2002-ci ildən «Birləşmiş demok-[495-496]ratlar» partiyasına rəhbərlik etmişdir. 2003-cü ilin noyabrında məxməri inqilabın təşkilatçılarından biri olmuş və Baş nazir təyin edilmişdir. – 342,343,351.

203. **Lujkov Yuri Mixayloviç** (d.1936) – Rusiyanın dövlət xadimi. 1987-ci ildə Moskva Soveti İcraiyə Komitəsinin 1-ci müavini, 1990-cı ildə sədri olmuşdur. 1991-ci ildə Moskva şəhərinin vitse-meri, 1992-ci ildən isə meri və Moskva hökumətinin naziridir. SSRİ və Rusiya Federasiyasının Dövlət mükafatları laureatıdır. – 353.

204. **Nemtsov Boris Yefimoviç** (d.1959) – Rusiyanın ictimai və dövlət xadimi. 1997-98-ci illərdə Rusiya Federasiyası Baş nazirinin müavini olmuşdur. – 353.

205. **Lebed Aleksandr İvanoviç** (1950-2002) – Rusiyanın siyasi xadimi, general-leytenant. 1996-cı ildə Rusiya Federasiya Milli Təhlükəsizlik Şurasının Katibi olmuş, Çeçenistanda hərbi döyüşlərin saxlanılması haqqında şazişi imzalamışdır. 1998-2002-ci illərdə Krasnoyarsk diyarının qubernatoru olmuşdur. – 353.

206. **İsveçrə, İ s v e ç r ə K o n f e d e r a s i y a s ı** – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 41,3 min km², əhalisi 7,1 milyon nəfərdir. Paytaxtı Bern şəhəridir. İnzibati cəhətdən 23 kantona bölünür. İsveçrə federativ respublikadır. Dövlət başçısı bir illik seçilən prezidentdir. Qanunverici orqan iki palatadan ibarət Federal Məclisdir. – 353,354.

207. **Flavio Kotti** (d.1939) – 1994-99-cu illərdə İsveçrə xarici işlər naziri olmuşdur. – 353.

208. **Adolf Hitler** (1889-1945) – nasional-sosialist partiyasının fəhreri (rəhbəri), alman-faşist dövlətinin başçısı (1933-cü ildən reyxkansler). Almaniyada faşist rejiminin yaradıcısı. İkinci dünya müharibəsinin əsas təşkilatçısı olmuşdur. İşğal olunmuş ərazilərdə hərbi əsirlərin və dinc əhəlinin kütləvi surətdə məhv edilməsinin başçısıdır. Sovet ordusu Berlinə girəndə özünə qəsd etmişdir. Nürnberq prosesində hərbi cani elan edilmişdir. – 354. [496-497]

209. **Stalinqrاد vuruşması** (1942-1943) – Böyük Vətən müharibəsində sovet qoşunlarının Stalinqrاد ətrafında alman-faşist qoşunlarını darmadağın etmək üçün müdafiə və hücum əməliyyatları. Sovet qoşunları müdafiə dövründə düşmənin əsas qüvvələrini məhv etmiş və hücum keçərək alman qoşunlarını mühasirəyə almışdı. Nəticədə general feldmarşal F.Paulus başda olmaqla 6-cı alman ordusu (91 min nəfər) əsir düşdü. Stalinqrاد vuruşmasındakı qələbənin böyük strateji, siyasi və beynəlxalq əhəmiyyəti oldu. – 354.

210. **Likaşenko Aleksandr Qriqoryeviç** (d.1954) – Belarusun siyasi və dövlət xadimi. 1994-cü ildən Belarus Respublikasının prezidentidir. – 357.

211. **Fəraməz Maqsudov**, F ə r a m ə z Q ə z ə n f ə r o ğ l u (1930-2000) – görkəmli Azərbaycan riyaziyyatçısı, elm təşkilatçısı, siyasi xadim. 1997-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti olmuşdur. Birinci çağırış Milli Məclisin deputatı seçilmişdir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 366.

212. **Azərbaycan Elmlər Akademiyası** – respublikanın ali elmi idarəsi. 1945-ci ildə Bakıda təsis edilmişdir. 2001-ci ilin may ayından Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası adlanır. Azərbaycan Milli EA-nın aşağıdakı bölmələri var: fizika; texnika və riyaziyyat elmləri; kimya elmləri; yer elmləri; biologiya elmləri; ictimai elmlər. Azərbaycan EA ölkəmizin mühüm elm mərkəzlərindəndir. Burada elmin müxtəlif sahələrinə dair aktual problemlər üzərində tədqiqat işləri aparılır. Hər il onlarca elmi işin nəticəsi istehsalatda tətbiq olunur. – 366.

213. **Mayya Plisetskaya**, M a y y a M i x a y l o v n a (d.1925) – görkəmli rus balerinası. SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı. 1943-88-ci illərdə Böyük Teatrın solisti, 1988-90-cı illərdə Madrid «Teatro liriko nasional» balet truppasının bədii rəhbəri olmuşdur. – 367-369,370-371.

214. **Mstislav Rostropoviç**, M s t i s l a v L e o p o l d o v i ç (d.1927) – Bakıda doğulmuş görkəmli musiqiçi, violençelist, dirijor. Lenin mükafatı laureatı, SSRİ xalq artisti. Bakı Musiqi Akademiyasının [497-498] fəxri professoru. Azərbaycanın «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 368.

215. **Jak Şirak** (d.1932) – Fransanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1974-76 və 1986-88-ci illərdə Fransanın Baş naziri, 1977-95-ci illərdə Paris şəhərinin meri olmuşdur. 1974-76-cı illərdə qollistlərin Respublikanın Müdafiəsi naminə Demokratik İttifaqı partiyasının Baş katibi, 1976-cı ildən Respublikanın Müdafiəsi naminə Birlik partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Fransa Respublikasının prezidentidir. – 368.

216. **Böyük Teatr** – Rusiya Federasiyasında Dövlət Akademik Böyük Teatr. Əsası 1775-ci ildə Moskvada qoyulmuşdur. Burada xarici və ilk rus operaları və baletləri tamaşaya qoyulur. XX əsrin əvvəllərindən teatrda çalışan vokalistlər və balet ustaları dünya şöhrəti qazanmışlar. – 368.

217. **Qəmər Almaszadə**, Q ə m ə r H a c a ğ a q ı z ı (d.1915) – Azərbaycan balet artisti, baletmeyster və pedaqoq, ilk azərbaycanlı balerina. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. SSRİ Dövlət mükafatı laureatıdır. Azərbaycan balet məktəbinin yaradıcılarından olan Almaszadənin sənətkarlığı klassik xoreografiya ənənələri ilə xalq rəqs yaradıcılığı xüsusiyyətlərinin vəhdətinə əsaslanmışdır. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası Rəqs ansamblının təşkilatçılardanındır. – 368.

218. **Leyla Vəkilova**, L e y l a M ə h ə d q ı z ı (d.1927-1999) – Azərbaycan balet artisti. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. 1943-71-ci illərdə M.F.Axundov adına Azərbaycan Akademik Dövlət Opera və Balet Teatrının solisti olmuşdur. L.Vəkilova milli baletlərdə klassik rəqs texnikası və Azərbaycan xalq rəqslərinə xas elementlərdən məharətlə istifadə etmişdir. – 368.

219. **Rəfiqə Axundova**, R ə f i q ə H a c ı q ı z ı (d.1931) – Azərbaycan balet artisti, baletmeyster. Azərbaycanın xalq artisti. Azərbaycan Dövlət Opera və Balet teatrında Maqsud Məmmədovla birlikdə bir sıra baletlərin quruluşunu vermişdir. – 368. [498-499]

220. **Tamilla Şirəliyeva**, T a m i l l a X u d a d a t q ı z ı (d.1946) – Azərbaycan balet artisti. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 368.

221. **Əli İnsanov**, Ə l i B i n n ə t o ğ l u (d. 1946) – tibb elmləri doktoru, professor. Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri. Parisdə Ümumdünya Ağciyər Xəstəlikləri İttifaqının, Avropa Pulmonoloqları Elmi Cəmiyyətinin, Amerika Ümumdünya Biotexnologiya Elmi Cəmiyyətinin, Avstriyada Ümumdünya Tibb Akademiyasının üzvü seçilmişdir. – 384,386.

222. **Cövdət Hacıyev**, Ə h m ə d C ö v d ə t İ s m a y ı l o ğ l u (1917-2002) – Azərbaycan bəstəkarı, pedaqoq. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. İki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 385.

223. **Yusif Səmədoğlu**, V ə k i l o v Y u s i f S ə m ə d o ğ l u (1935-1998) – Azərbaycan yazıçısı və ictimai xadim. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Milli Məclisin deputatı və parlamentdə Beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr komissiyasının sədri, Azərbaycan Yazıçılar Birliyi sədrinin birinci katibi olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 385,387.

224. **Almaniya Federativ Respublikası** – Mərkəzi Avropada federativ dövlət. Sahəsi 357 min km², əhalisi 81,9 milyon nəfərdir. Paytaxtı Berlin şəhəridir. İnzibati cəhətdən 16 əraziyə bölünür. Dövlətin başçısı prezident, hökumətin başçısı federal kanslerdir. Qanunverici orqanı Bunderstaqdır. – 386,432,433.

225. **Əlibəy Hüseynzadə**, Ə l i b ə y H ü s e y n o ğ l u (1864-1940) – Azərbaycan yazıçısı, jurnalist, filosof, tərcüməçi, ictimai xadim. Rusiyada 1905-07-ci illər inqilabının təsiri ilə çarizmi, feodal-patriarxal geriliyi, Şərq istibdadını, ətaləti və dini mövhumatı tənqid edən Ə.Hüseynzadə Azərbaycanda burjuva ideologiyasının başçılarından biri, «Füyuzatçılar» ədəbi-fəlsəfi cərəyanının əsas nəzəriyyəçisi olmuşdur. Fəaliyyətində «türkləşmək, islamlaşmaq, müasirləşmək» şüarına əsaslanırdı. – 391.

226. **Mirzə Ələkbər Sabir**, S a b i r Z e y n a l a b d i n o ğ l u T a h i r z a d ə (1862-1911) – böyük Azərbaycan şairi, mütəfəkkir, [499-500] ictimai xadim. Sabir Azərbaycan ədəbiyyatı, ictimai və bədii fikrinin ən qabaqcıl simalarındandır. O, Azərbaycan ədəbiyyatında tənqidi realizmin, satirik poeziyanın qüdrətli nümayəndəsidir. – 391.

227. **Əhməd bəy Ağayev** (Ağaoğlu) – Ə h m ə d b ə y M i r z ə H ə s ə n o ğ l u (1869-1939) – Azərbaycanda türkcülük hərəkatı ideoloqlarından biri. Görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, hüquqşünas, şərqşünas-islamşünas alim. O, «Nicat», «Nəşri-maarif», «Səfa» xeyriyyə cəmiyyətlərinin təşkilində və fəaliyyətində yaxından iştirak etmişdir. XX əsrin 20-ci illərində Türkiyənin dövlət mətbuat bürosunun müdiri təyin edilən Əhməd bəy 2 dəfə Türkiyə Böyük Millət Məclisinə deputat seçilmiş, Ankara Universitetinin professoru olmuşdur. Sovet dönəmində ona qatı «panislamist», «pantürkist» damğası vurularaq adı və əsərləri qadağan edilmişdi. Həyatının və əsərlərinin geniş surətdə öyrənilməsinə son illərdə başlanılmışdır. İstanbul şəhərində vəfat etmişdir. – 391.

228. **Rusiya Müəssislər məclisi** – Rusiyada nümayəndəli orqan. Müəssislər məclisinə seçkilər 1917-ci ilin noyabr-dekabrında keçirilmişdi. Bakıda isə Müəssislər məclisinə seçkilər 1917-ci il noyabrın 29-da olmuşdu. Bu seçkilərdə bolşeviklər çoxluq təşkil edirdi. – 391.

229. **Azərbaycan Milli Şurası** – Rusiyada Fevral inqilabından (1917) sonra Cənubi Qafqazın türk-müsəlman əhalisi tərəfindən Ümumrusiya Məclisi-Müəssisanına (Parlamentinə) seçilmiş deputatlardan ibarət qanunvericilik səlahiyyətinə malik hakimiyyət orqanı. Zaqafqaziya Seyminin Müsəlman fraksiyası əsasında formalaşmışdı. 1918-ci il mayın 27-də Zaqafqaziya seyminin müsəlman fraksiyasının bütün üzvləri Azərbaycanın istiqlaliyyətini elan etmək və müstəqil dövlət yaratmaq məqsədilə Tiflisdə toplaşaraq Azərbaycanın idarəsini öz üzərinə götürmək qərarına gəldilər və Azərbaycan Milli Şurasının yarandığını elan etdilər. Milli Şuranın Rəyasət Heyətinə Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Həsən bəy Ağayev, Məmməd Həsən Hacinski, Nəsim bəy Yusifbəyli, Xəlil bəy Xasməmmədov, Məmməd Yusif Cəfərov, Xudadat bəy Məlik-Aslanov, Camo bəy Hacinski, Əkbər ağa Şeyxülislamov, Xosrov Paşa bəy Sultanov daxil oldular. M.Ə.Rəsulzadə Milli Şuranın sədri (bu zaman o, Batumda türklərlə danışıqlar aparırdı), doktor H.Ağayev isə onun müavini seçildilər. 1918-ci il dekabrın 7-də AXC-nin qanunverici [500-501] orqanı olan Parlamentin işə başlaması ilə Milli Şuranın fəaliyyətinə xitam verildi. – 391, 394.

230. **Tiflis** – Gürcüstan Demokratik Respublikasının (1918-21) paytaxtı. Şəhərin meydana gəldiyi ərazi eramızdan əvvəl 4-3-cü minilliklərdə mühüm yaşayış məskənlərindən biri olmuşdur. Azərbaycan

Xalq Cümhuriyyətinin yaradılması haqqında İstiqlal bəyannaməsi Tiflisdə elan edilmiş, 10-cu hökumət kabinetinin təşkili və ilk dövlətçilik tədbirləri burada həyata keçirilmişdi. – 391,392.

231. **Gəncə** – Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biri. 18 günlük Tiflis fəaliyyətindən sonra Azərbaycan Milli Şurası və hökuməti Gəncəyə köçdü. Hökumətin burada olduğu dövrdə bütövlükdə dövlət, o cümlədən şəhərin həyatına dair 120-dən çox müxtəlif qərarlar qəbul olundu. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin 1918-ci il 30 iyul tarixli qərarı ilə Gəncə (1804-1918-ci illərdə Yelizavetpol) şəhərinin tarixi adı yenidən özünə qaytarıldı. – 392.

232. **Məmməd Əmin Rəsulzadə** (1884-1955) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, «Müsavat» partiyasının yaradıcılarından biri. 1922-ci ildən mühacirətdə yaşamış, 1955-ci ildə Ankarada vəfat etmişdir. – 394.

233. **Nəsibbəy Usubbəyov** (Y u s i f b ə y l i), N ə s i b b ə y Y u - s i f o ğ l u (1881-1920) – Azərbaycanın görkəmli dövlət və siyasi xadimi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin banilərindən biri. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 4-cü və 5-ci hökumət kabinetlərinə başçılıq etmişdir. Bakı Dövlət Universitetinin yaradılması, 100 nəfərə yaxın azərbaycanlı gəncin Avropanın müxtəlif ali məktəblərinə göndərilməsi, torpaq islahatları haqqında qanun layihəsinin hazırlanması, savadsızlıqla mübarizə kurslarının açılması, məktəb dərslərinin hazırlanması və nəşrinə başlanması Usubbəyov hökumətinin mühüm qərarlarından biridir. Usubbəyov hökumətinin qəbul etdiyi son qərarlardan biri hərbi ordenlərin, milli himnin, dövlət gerbi və möhürü layihələrinin hazırlanması haqqında qərar idi.

Bakının on birinci Qırmızı ordu tərəfindən işğalından sonra təqibdən yaxa qurtarmaq məqsədilə şəhəri tərk edən N.B. Usubbəyli yolda faciəli surətdə qətlə yetirilir. – 394. [501-502]

234. **Həsən bəy Ağayev**, H ə s ə n b ə y M ə ş ə d i H ü s e y n o ğ l u (1875-1920) – görkəmli ictimai-siyasi xadim. Azərbaycan xalq Cümhuriyyətinin banilərindən və rəhbərlərindən biri. 1901-ci ildə Moskva Universitetinin tibb fakültəsini bitirdikdən sonra Gəncədə həkimlik fəaliyyəti ilə yanaşı, qəzet və jurnallarda məqalələr dərc etdirir. 1914-cü ilin sonlarında Xudadat bəy Rəfibəyli ilə birlikdə Gəncədə ilk səhiyyə cəmiyyəti yaratmışdır. 1917-ci ilin sentyabrında «Müsavat»ın 1-ci qurultayında partiyanın MK-sının üzvü seçilmişdi. Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il mayın 28-də H.B.Ağayevin sədrliyi ilə keçən iclasında Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında İstiqlal bəyannaməsini ilk olaraq H.B.Ağayev imzalamışdır. – 394.

235. **Nəriman Nərimanov**, N ə r i m a n N ə c ə f o ğ l u (1870-1925) partiya və dövlət xadimi, yazıçı və publisist, həkim. 1917-ci ildən tamamilə kommunistlərin əqidəsini qəbul edir və Bakı Xalq Komissarları Sovetinin tərkibinə daxil olur, Azərbaycan zəhmətkeşlərini Müsavat hökumətinə qarşı mübarizəyə çağırırdı. 1919-cu ildə Nərimanov işləmək üçün Moskvaya çağırılır.

1920-ci il aprelin 27-də Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qələbəsi ərəfəsində Nərimanov qiyabi olaraq Azərbaycan İnqilab Komitəsinin, sonra isə Azərbaycan SSR XKS-nin sədri seçildi. N.Nərimanov SSRİ-nin 1-ci Sovetlər qurultayında (1922) ZSFSR-dən SSRİ MİK-nin sədri seçilmişdi. – 394.

236. **İslam Konfransı Təşkilatı (İKT)** – 1969-cu ildə yaradılmışdır. Müsəlman ölkələrinin çoxunu və Fələstin Azadlıq Təşkilatını birləşdirir. Nizamnaməsinə görə İslam Konfransı Təşkilatının fəaliyyəti müsəlmanların həmrəyliyinin möhkəmlənməsinə, üzv-dövlətlər arasında əməkdaşlığa yönəldilmişdir. İqamətgahı Ciddədədir (Səudiyyə Ərəbistanı). Azərbaycan 1991-ci ildən İKT-nin üzvüdür. – 405.

237. **Vaqif Axundov**, V a q i f Ə l i b a l a o ğ l u (d.1950) – general-leytenant. 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikası Ali Dövlət Hakimiyyəti və İdarəetmə Orqanları Baş Mühafizə İdarəsinin rəisidir. – 418.

238. **Novorossiysk** – Rusiya Federasiyasının Krasnodar diyarında liman. Bakıdan Novorossiyskə neft kəməri çəkilmiş və 1997-ci ildə istifadəyə verilmişdir. – 425,439. [502-503]

239. **«Neft Daşları»** – Abşeron yarımadasından 42 km cənub-şərqdə, açıq dənizdə, polad dirəklər üzərində salınmış neft «şəhəri». Bu ərazi oradakı daşların (təq. 20 ədəd) bəzilərində neft-qaz nişanələrinin olması ilə əlaqədar «Neft Daşları» adlandırılmışdır. «Neft Daşları» rayonunda geoloji kəşfiyyat işlərinə 1946-cı ildən başlanılmışdır. Çıxarılan neft həm tankerlər, həm də boru kəmərləri vasitəsilə sahələrə nəql edilir. – 428.

240. «**Acip**» – dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. İtaliyanın «Acip» şirkəti 1926-cı ildə yaradılmışdır. «Acip» 1995-ci ildən Azərbaycanın neft layihələrində fəal iştirak edir. Neftin kəşfiyyatı, çıxarılması və emalı ilə məşğul olur. – 429.

241. «**Türk petrolları**», T ü r k i y ə p e t r o l l a r ı – 1954-cü ildə Türkiyənin neft və qaz sənayesinin inkişafı üçün yaradılmışdır. Karbohidrogen istehsalı və emalı sahəsində Türkiyənin ən böyük şirkətidir. TPAO hazırda MDB, Şimali Afrika və Orta Şərqdə fəaliyyət göstərir. Azərbaycana gələn ilk xarici neft şirkətlərindəndir. – 429.

242. «**Frontera Resourcez**» – özəl beynəlxalq enerji şirkəti. Baş ofisi Hyuston şəhərindədir. Şirkət yeni meydana çıxan beynəlxalq bazarlarda energetika layihələrinin tədqiqi ilə məşğuldur. Azərbaycanda nümayəndəliyi var. Şirkət Azərbaycanda quruda yerləşən neft yataqlarının kəşfiyyatı və işlənməsi ilə də məşğul olmaq niyyətindədir. – 430.

243. **Helmut Kol** (d.1930) –Almaniyanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1973-98-ci illərdə Xristian-Demokratlar İttifaqının sədri, 1982-98-ci illərdə isə AFR-də kansler olmuşdur. H.Kolun ən böyük xidməti ikiyə bölünmüş Almaniyanı birləşdirməsi olmuşdur. – 433.

244. **Kırım** (Kırım Respublikası) – Ukraynanın tərkibində respublika. Sahəsi 27 min km², əhalisi 2205,6 min nəfərdir. 1783-cü ildə Rusiyanın tərkibinə daxil edilmişdir. 1954-cü ildən isə Ukrayna Respublikası tərkibinə daxil edilmişdir. – 434-453.

245. **Qara Dəniz Ölkələri İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı** – 1992-ci ildə İstanbul zirvə görüşündə yaradılmışdır. Buraya Albaniya, Azər[503-504]baycan, Bolqarıstan, Ermənistan, Gürcüstan, Moldova, Rumıniya, Rusiya, Serbiya, Xorvatiya, Türkiyə, Ukrayna və Yunanıstan daxildir. Bu təşkilat ancaq iqtisadi əməkdaşlıq maraqları əsasında qurulmuş təşkilatdır. İqamətgahı İstanbuldadır. – 434-453.

246. **Emil Konstantinesku** (d.1939) – Rumıniyanın siyasi və dövlət xadimi. 1992-1996-cı illərdə Buxarest universitetinin rektoru. 1996-2000-ci illərdə Rumıniya Respublikasının prezidentidir. – 447-448.

247. **Peter Stoyanov** (d.1952) – Bolqarıstanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1991-92-ci illərdə ədliyyə nazirinin müavini olmuşdur. 1997-ci ildən Bolqarıstan Respublikasının prezidentidir. – 452-453. [504]

Şəxsi adlar göstəricisi

Abbasov Abbas	– 240
Abbasov Namiq	– 109
Abams Terri	– 154
Ağabəyim Ağabacı	– 229
Ağabəyov Sabir	– 30,31
Ağayev Əhməd bəy	– 391
Ağayev Həsən bəy	– 394
Axundov Mirzə Fətəli	– 282
Axundov Vaqif	– 418
Axundova Rəfiqə	– 368
Akixito	– 46
Allahverdiyev Rafael	– 80,81,281
Almaszadə Qəmər	– 368
Anar	– 53-54,102
Aslanov Həzi	– 272,321
Atatürk Mustafa Kamal	– 234,238,305,309
Auşev Ruslan	– 36
Ayser xanım	– 310
Babayev Arif	– 83
Babayeva Çimnaz	– 368
Bağirov Mircəfər	– 329,331,332
Baxışov Əlövsət	– 321
Balayev Rasim	– 249,250,251
Behbudov Rəşid	– 178
Bəhlulzadə Səttar	– 152
Bəsti (aşiq)	– 229
Bodnaruk Nikolay	– 162
Bomel	– 358
Bülluri Hökumə	– 229,387
Bülbül	– 178,210,331
Çaparidze Georgi	– 281,349
Cəfərzadə Əzizə	– 90
Curo	– 46 [505-506]
Çağlar Cavid	– 222
Çarli Çaplin	– 249
Çexov Anton Pavloviç	– 44
Çernomırdin Viktor	– 183
Dadaşov İbrahimpaşa	– 91
Dadaşov Muxtar	– 91
Dadaşova Sevda	– 79,80,81,82,83,84,91
Dean Jan Lük	– 186-188,189-196,197-199,200- 202, 203-205
Dəmirəl Süleyman	– 16,223,226,234,296-299,300-303, 304-309,312,385,442-443
Dilbazi Mirvarid	– 84,85,227-231
Doğramacı İhsan	– 310-317
Elçibəy Əbülfəz	– 157,158
Elçin	– 102
Eldarov Ömər	– 152
Əbdüləziz əl-Səud	– 127-128, 129-130
Əbiyev Səfər	– 240
Əfəndiyev İlyas	– 228
Əhmədov Nadir	– 322
Ələsgərov Murtuz	– 83,200
Ələsgərov Süleyman	– 83,385
Əlirza dayı	– 320
Əliyev Cəlal	– 321

Əliyev Əziz	– 324-335
Əliyev Həbil	– 83
Əliyev Həsən	– 320
Əliyev İlham	– 321
Əliyev Muxu	– 333,335
Əliyev Şahmirzə	– 321,322
Əliyeva Fazu	– 335
Əliyeva Sevil	– 321
Əliyeva Zərifə xanım	– 152,320,330
Əmirov Fikrət	– 318
Ərsümər	– 225
Əsgərova Məryət	– 333
Əzimov Araz	– 30
Firdovsi Əbülqasim	– 184
Füzuli Məhəmməd	– 184 [506-507]
Gelderblum Hannike	– 144
Gəncəvi Məhsəti	– 229
Gəncəvi Nizami	– 184
Gülgün Mədinə	– 229
Hacıbəyov Üzeyir	– 53,152,331,391,397,398
Hacıyev Cövdət	– 385
Hafiz	– 184
Həşimoto	– 46
Hents Arpad	– 385
Hersoq Roman	– 432
Heydərov Arif	– 322
Həmzətov Rəsul	– 335
Həmzəyeva Zərəş	– 88,89
Heyran xanım	– 229
Həsənoğlu Ənvər	– 310,311
Həsənov Eldar	– 240
Həsənov Həsən	–14,15,16,17,18,19,20,21,22,24, 26,29
Hitler Adolf	– 354
Hümbətov Rəhim	– 439
Hüseyn Cavid	– 99,152
Hüseynov Surət	– 18,115
Hüseynzadə Əlibəy	– 391
Xavər xanım	– 386
Xələfov Xələf	– 30
Xətai Şah İsmayıl	– 184
Xəyyam Ömər	– 184
Xorruçi	– 46
Xoyski Fətəli Xan	– 282,394
İbrahimbəyov Rüstəm	– 247,248,253
İbrahimov Mirzə	– 228,328
İmam Əli	– 93,94
İmanov Lütfiyar	– 210-211
İnsanov Əli	– 384,386
Jvaniya Zurab	– 342,343,351
Kantur Əli bəy	– 317
Kərimov Məcnun	– 93
Klerfayt Corc	–138,139,144,147,148,149, 150,151
Koçaryan Robert	– 147,240,243,244,359 [507-508]
Kol Heltut	– 433
Konstantinesku Emil	– 447,448
Kotti Flavio	– 353
Kozlariç Deyl	– 21
Kuçma Leonid	– 163,435,444-446
Qarayev Qara	– 318,332
Qaçımzadə Elbəy	– 281,283,349

Qaziyev Rəhim	– 115
Qorbaçov Mixail	– 61,387,399
Oobl Pol	– 34-35
Qrişşenko Boris	– 242
Quliyev Eldar	– 252
Quliyev Fuad	– 19
Quliyev Tofiq	– 152,319,384
Quluzadə Vəfa	– 26,32
Lebed Aleksandr	– 353
Lujkov Yuri	– 353
Likaşenko Aleksandr	– 357
Maqomayev Əbdülmüslüm	– 331
Maqsudov Fəraməz	– 366
Marağı Əbdülqadir	– 93,94
Mehdi Hüseyin	– 228
Məhəmməd Peycəmbər	– 170
Məmmədquluzadə Cəlil	– 53,152,282,391
Məhəmmədov Məhəmmədəli	– 335
Məmməd Rahim	– 228
Məmmədov Dövlət	– 320
Məmmədov Musa	– 19,31
Mikayıl Müşfiq	– 99
Mirmövsüm Ağa	– 166-182
Mirzə Ələkbər Sabir	– 391
Mirzə Şəfi Vazeh	– 282
Molla Pənah Vaqif	– 66
Musayev Şahin	– 115,239,240
Müleman Ernst	– 353-360
Mütəllibov Ayaz	– 160
Natəvan Xurşudbanu	– 229
Nemtsov Boris	– 353
Nəbiyev Bəkir	– 99 [508-509]
Nəriman Nərimanov	– 394
Nərimanbəyov Toğrul	– 318-319
Nəsimi İmadəddin	– 184
Nəvaz Şərif	– 106
Niyazi	– 332
Obuçi	– 46
Özal Turqut	– 312
Pavarotti Luçano	– 297
Plisetskaya Mayya	– 367-369, 370-371
Rasizadə Artur	– 19,82,83,200
Rəfibəyli Nigar	– 54,228,229
Rəhimov Süleyman	– 228,328
Rəsul Rza	– 54,100,103,228
Rəsulzadə Məmməd Əmin	– 394
Rojdenovna Nanuli	– 295
Rostropoviç Mstislav	– 368
Rüstəmov Balaoğlan	– 312
Rzayev Niyazi	– 79,80
Sadiqov Vaqif	– 26
Safronov Nikas	– 336-339
Salamov Albert	– 19,29,31
Seyidbəyli Həsən	– 251,252
Sədi	– 184
Səməd Vurğun	– 100,103,152,228,332
Soikxiro	– 46
Stalin Yosif	– 331,332
Stoyanov Peter	– 452-453
Sudeyri Tofiq	– 129
Sultan Məhəmməd	– 337

Süleyman Rüstəm	– 94-104,228,328,332
Şendeleya	– 253
Şevardnadze Eduard	– 223,224,234,279,280,282,283- 285,286-295,297,343,347,349,352, 362,364, 365
Şeyx Şamil	– 333
Şəhriyar Məhəmməd Hüseyn	– 101,152,184-185
Şixsəidov Xizri	– 325,335
Şirak Jak	– 368
Şirəliyeva Tamilla	– 368 [509-510]
Şirvani Xaqani	– 477
Şuşinski Xan	– 83
Şükürov Fəxrəddin	– 19
Tağıyev Hacı Zeynalabdin	– 326
Taranda Çideminas	– 371
Ter-Retrosyan Levon	– 65,146,147
Terexov	– 242
Təbrizi Qətran	– 184
Topçubaşov Əlimərdan bəy	– 25,394
Tszemin Tszyan	– 95
Turabov Həsənağa	– 96
Usubbəyov Nəsim bəy	– 394
Vəkilova Leyla	– 368
Yusifov Rəbbil	– 323
Yelizaveta II	– 155
Yeltsin Boris	– 161,353,355
Yemelyanov Stepan	– 330,331,332
Yılmaz Məsud	– 223,226,234
Yusif Səmədoğlu	– 385,387
Zülfüqarov Tofiq	– 22,30 [510]

Coğrafi adlar göstəricisi

Abxaziya	– 237,345,359,390
Ağdam	– 64,67,89
Almaniya	– 386,432,433
Amerika Birləşmiş Ştatları	– 9,10,11,21,31,34,35,48,63,64,141, 146,147,148,187,354,386,406, 426, 429, 430,446
Amerika qitəsi	– 9,206
Ankara	– 312
Asiya	– 105,144,188,191,350,436,443, 446,448,451,453
Avropa	– 9,144,174,188,190,191,192,197, 198,201,202,204,206,247,350,353, 436,443,446,448,451,453
Bakı	– 16,28,36,50,52,54,56,57,66,70, 74,78,95, 96,131,132,133,153,157, 160,163,168,178,183,185,193,202, 203,209,211,214,215,217,219, 222,225,226,247,250,251,265, 267,268,275,280,281,283,284, 285, 287, 290,303,308,311, 312, 315,320,327,328,329,330,333,338,340,341,349,352,354,362,365,366, 367,368,371,392,401,402,407, 416,424,425,436,443,446,448, 451,453
Balkan yarımadası	– 353
Belarus	– 357
Belçika	–138,186-188,189-196,197-99,200- 202,203- 205
Berlin	– 357
Bibiheybət	– 171
Bolqarıstan	– 452-453 [511-512]
Böyük Britaniya	– 429
Brüssel	– 193
Budapeşt	– 12,63
Ceyhan	– 225,233,301,307,308, 427,451
Cəbrayıl	– 64,67
Çin Xalq Respublikası	– 95
Dağıstan	– 324-335,437
Dağlıq Qarabağ	– 9,34,46,61,62,64,106,113,139, 140,145,146,175,202,218,240, 243,306,354,358,359,397, 399,438
Əfqanıstan	– 357
Fransa	– 63,64,65,141,146,147,187,368, 386,406
Füzuli	– 64,67
Gəncə	– 315,392,400,402
Gürcüstan	–143,144,147,148,174,223,224, 232, 233,235, 236,237,282,283, 285, 286,288,289,290,291, 292, 293,294,342-352,357,358,359,361- 364, 365,437,440,446,449-451
Haaqa	– 206
Hindistan	– 80
Hollandiya	– 144,145
Xəzər dənizi	– 135,159,160,187,192,194,201, 204, 242,285, 307,354,406,425, 427,428,429,439,443,446,448, 450,453

Xocalı	– 258
İlanlı dağ	– 338
İnguşetiya Respublikası	– 36
İran	– 101,184,185,191,326, 327,329, 396
İran körfəzi	– 354
İrəvan	– 329
İsrail	– 245-246
İstanbul	– 312
İsvesrə	– 353,354
İtaliya	– 429
Kanada	– 9,429 [512-513]
Kanzas-Siti	– 31
Kəlbəcər	– 64,67
Kələki	– 69
Kişinyov	– 143,147,239,241,358
Kosovo	– 354
Kırım	– 434-453
Küveyt	– 158,159
Qafqaz	– 36,161,234,236,237,268,279,291, 292,327,328,333,350,353,356,359, 362,364,390,436,443, 446,448, 450,451,453
Qara dəniz	– 439,446,448,450,453
Qazaxıstan	– 193,194,395
Qobustan	– 429
Qubadlı	– 64,67
Laçın	– 64,67,146
Leninqrad	– 330,337
Lənkəran	– 315,402
Lissabon	– 12,63,64,65,186
Macarıstan	– 385
Madrid	– 186
Mahaçqala	– 324
Mədinə	– 127,128
Məkkə	– 127,128
Mərdəkan	– 59-73,172
Minsk	– 12,63,64,65,187,357
Misir	– 80
Moldova	– 143,358
Moskva	– 91,111,112,160,161,173,179,194, 239,240,241,243,249,252,265, 266,289,316,322,326, 328,329, 337,354,357,359,386,387,390
Naxçıvan	– 168,179,194,265,266,312,315, 322,323,329, 338
Naqano	– 92
Nardaran	– 172
Novorossiysk	– 425,439
Nürnberg	– 207
Nyu-York	– 15 [513-514]
Odessa	– 440
Opa	– 223,226
Orta Asiya	– 395
Özbəkistan	– 193,194
Pakistan	– 105-107
Paris	– 216,368,370
Peterburq	– 326,390
Polşa	– 357
Rumıniya	– 447-448
Rusiya	– 36,63,64,69,98,115,141,143,146, 147,148,150, 151,158,160,161,

	174,175,183,187,191,239, 240, 268,279,334,336,337,354,355, 370,371,390,391,406,421
Sabirabad	– 149
Sabunçu	– 331
Sibir	– 395
Səngəçal	– 425
Səudiyyə-Ərəbistanı	– 430
Stalinqrad	– 354
Strasburq	– 65,143,146,147,186,196
Sumqayıt	– 47
Supsa	– 233,427,450
Şaltax (kənd)	– 322
Şəki	– 333
Şərqi Avropa	– 195
Şimali Qafqaz	– 268,297,328
Şuşa	– 64,66,89
Şüvəlan	– 68,172
Tbilisi, Tiflis	– 280,282,285,292,352,362,392
Təbriz	– 101
Tiraspol	– 358
Trabzon	– 223,226,232
Türkiyə	– 15,16,18,69,157,196,220-226,232- 238, 296, 297,298,300,301,302, 304,305,306,307-308,385,442, 446
Ukrayna	–9,143,163,435,440,444-446
Ulyanovsk	– 421 [514-515]
Vaşinqton	– 414
Vyana	– 26
Yalta	– 435-453
Yaponiya	– 12,18,46-52,92,144
Yerevan	– 358
Zaqafqaziya	– 9,174,285,287,289,291,292, 328, 344,359,391
Zəngilan	– 64,67 [515]

Kitabı çapa hazırlayan *Tofiq Babayev*

Rəssam *Fuad Fərəcov*
Texniki redaktoru *Zoya Nəcəfova*
Yığım üzrə operator *İlhamə Kərimova*
Kompüter tərtibatı *Məhəbbət Orucov*

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şerti çap vərəqi 33. Uçot vərəqi 33,5 Tirajı 5000.
Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı – Mehdi Hüseyn küç. 61. dalan 2/3.
“Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.